

Otuzuncu Sozun Serh

Seite 1

OTUZUNCU SÖZ'ÜN

ŞERHİ

Müellif

Said Nursi

Şarih

Muhammed DOĞAN

OTUZUNCU SÖZ'ÜN

ŞERHİ

Müellif

Said Nursi

Şarih

Muhammed DOĞAN

Otuzuncu Söz'ün İkinci Maksadı ise, kâinât kitabının bir noktası hükmünde olan zerrenin harekât ve vazifesini beyân eder. Bu Maksad, "Her bir zerrede başta ilim ve kudret olmak üzere bütün evsâf-ı ilâhiyye nasıl tezâhür ediyor, bir zerrenin içerisinde İlm-i İlâhî'nin ve Kudret-i Rabbâniyye'nin İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'deki tecelliyyâtı ne sûrette görünüyor ve haşre nasıl delâlet ediyor?" suâllerine cevap vermektedir.

Müellif (ra), Zerrat Risâlesi'nde iki noktayı isbat ediyor:

Biri: Vücûd ve Tevhîd-i Rabbânî'dir.

Diğeri: Zerratın haşridir.

Risâlenin baş kısmında harekât-ı zerrat ile sadece Vâcibü'l-Vücûd'un vücûdunu ve vahdetinison kısmında ise yedi kanun-i İlâhî ile hem tevhîdi hem de zerratın haşrini isbat eder.

Tabir-i diğerle; Birinci Mebhas'ta tevhîdi, İkinci Mebhas'ta ise yedi kanun ile hem vücûb-u vücûd ve vahdet-i İlâhiyyeyi hem esmayı hem de esma yoluyla zerratın haşrini isbat eder.

Âlemin tılsımını çözmek maksadıyla Risâle-i Nûr Külliyyâtı'nı okuyanlarda "Anlayamıyoruz" şikâyetinin olduğu vâkı'dır. Bu şikâyetlere son verebilmek üzere Müellif (ra), eserlerinin "şerh, îzâh, tekmîl, tahşiye, neşr, talim, tanzîm, tertîb, tefsîr ve tashîh" iznini arkadan geleceklere zâten vermiştir.¹

Te'lîf edildiği yıllarda zor şartlar ve kısa zamanda sırlı bir şekilde kaleme alınan bu eserin iyice anlaşılabilmesi için, Müellif (ra)'ın bu eserde kullandığı bazı tabirlerin ıstılâhî manalarının iyi bilinmesi elzemdir. Biz de bu ıstılâhî manaları, mukaddimede zikrettikten sonra şerhe geçeceğiz.

Tesir-i hakîkiyi ve muvaffakiyyeti, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve kudretinden bekliyoruz.

[1] Barla Lâhikası, s. 371.

Otuzuncu Söz'ün İkinci Maksadı ise, kâinât kitabının bir noktası hükmünde olan zerrenin harekât ve vazifesini beyân eder. Bu Maksad, "Her bir zerrede başta ilim ve kudret olmak üzere bütün evsâf-ı İlâhiyye nasıl tezâhür ediyor, bir zerrenin içerisinde İlm-i İlâhî'nin ve Kudret-i Rabbâniyye'nin İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'deki tecelliyyâtı ne sûrette görünüyor ve haşre nasıl delâlet ediyor?" suâllerine cevap vermektedir.

Müellif (ra), Zerrat Risâlesi'nde iki noktayı isbat ediyor:

Biri: Vücûd ve Tevhîd-i Rabbânî'dir.

Diğeri: Zerratın haşridir.

Risâlenin baş kısmında harekât-ı zerrat ile sadece Vâcibü'l-Vücûd'un vücûdunu ve vahdetinison kısmında ise yedi kanun-i İlâhî ile hem tevhîdi hem de zerratın haşrini isbat eder.

Tabir-i diğerle; Birinci Mebhas'ta tevhîdi, İkinci Mebhas'ta ise yedi kanun ile hem vücûb-u vücûd ve vahdet-i İlâhiyyeyi hem esmayı hem de esma yoluyla zerratın haşrini isbat eder.

Âlemin tılsımını çözmek maksadıyla Risâle-i Nûr Külliyyâtı'nı okuyanlarda "Anlayamıyoruz" şikâyetinin olduğu vâkı'dır. Bu şikâyetlere son verebilmek üzere Müellif (ra), eserlerinin "şerh, îzâh, tekmîl, tahşiye, neşr, talim, tanzîm, tertîb, tefsîr ve tashîh" iznini arkadan geleceklere zâten vermiştir.¹

Te'lîf edildiği yıllarda zor şartlar ve kısa zamanda sırlı bir şekilde kaleme alınan bu eserin iyice anlaşılabilmesi için, Müellif (ra)'ın bu eserde kullandığı bazı tabirlerin ıstılâhî manalarının iyi bilinmesi elzemdir. Biz de bu ıstılâhî manaları, mukaddimede zikrettikten sonra şerhe geçeceğiz.

Tesir-i hakîkiyi ve muvaffakiyyeti, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve kudretinden bekliyoruz.

[1] Barla Lâhikası, s. 371.

İLLET-İ TÂMME

Bu dört illetin bir arada bulunmasına "illet-i tâtme" denir.

İLLET-İ NÂKISA

Eğer bir şeyde bu illetlerden biri veya birkaçı bulunmazsa, buna "illet-i nâkisa" denir. Tabîat, mücerred ene, mücerred ruh, irâde-i insâniyye buna misâl olarak verilebilir. Meselâ, tabîatın fâili ve gâyesi vardır, fakat madde ve sûreti yoktur. Çünkü tabîat, kâinata âid ilâhî kanunlar ve kuvalar mecmûasıdır. Kanun ve kuvaların ise; madde ve sûreti olamaz.

MAHLÛK, MEVCÛD-İ HÂRICÎ

İllet-i tâtmesi, yani fâil, gâye, madde ve sûreti bulunan şeye "mahlûk" veya "mevcûd-i hâricî" denir. Meselâ: şu elma vardır ve mahlûktur. Çünkü dört illeti ihtivâ etmektedir. Maddesi, dört unsurdur. Sûreti, görünen şeklidir. Gâyesi, yiyip şükretmektir. Fâili de Ellâhu Zü'l-Celâl'dir. Kâinata ne kadar mahlûk varsa, bu dört illet onlarda mutlaka mevcûddur.

MEC'ÛL-İ İLÂHÎ, MAKDÛR-İ İLÂHÎ, MA'LÛM-İ İLÂHÎ, EMR-İ İ'TİBÂRÎ, EMR-İ NİSBÎ

İllet-i nâkisası bulunan nesnelere mec'ûl-i ilâhî, makdûr-i ilâhî, ma'lûm-i ilâhî, emr-i itibarî, emr-i nisbî denilir. Bunlar, kudret-i ilâhiyyenin bilfiil taalluk etmediği, fakat edebileceği nesnelerdir. Bunlara Ellâh'ın ilmi taalluk ettiği, yani ilmî vücûdları olduğu halde kudret-i ilâhiyye taalluk etmemiştir. Çünkü kudret-i ilâhiyye, bilfiil taalluk ettiği şeylere, madde ve sûret verir. Maddesi ve sûreti olmayan bir şeye ise, kudretin bilkuvve taalluku vardır; bilfiil taalluku yoktur. Yani, kudret ona taalluk edebilir, fakat henüz taalluk etmediğinden o şey, vücûd-i hâricî giymemiştir. Eğer kudret-i ilâhiyye ona bilfiil taalluk etse, onun madde ve sûretini yaratır ve buna, "vâcibün li-gayrihî" denilir.

MA'DÛM

Bu dört illetten hiçbirini bulunmuyorsa, buna "ma'dûm" denir. şerîk-i Bârî gibi.

İLLET-İ TÂMME

Bu dört illetin bir arada bulunmasına "illet-i tâtme" denir.

İLLET-İ NÂKISA

Eğer bir şeyde bu illetlerden biri veya birkaçı bulunmazsa, buna "illet-i nâkisa" denir. Tabîat, mücerred ene, mücerred ruh, irâde-i insâniyye buna misâl olarak verilebilir. Meselâ, tabîatın fâili ve gâyesi vardır, fakat madde ve sûreti yoktur. Çünkü tabîat, kâinâta âid ilâhî kanunlar ve kuvalar mecmûasıdır. Kanun ve kuvaların ise; madde ve sûreti olamaz.

MAHLÛK, MEVCÛD-İ HÂRICÎ

İllet-i tâtmesi, yani fâil, gâye, madde ve sûreti bulunan şeye "mahlûk" veya "mevcûd-i hâricî" denir. Meselâ: Şu elma vardır ve mahlûktur. Çünkü dört illeti ihtivâ etmektedir. Maddesi, dört unsurdur. Sûreti, görünen şeklidir. Gâyesi, yiyip şükretmektir. Fâili de Ellâhu Zü'l-Celâl'dir. Kâinatta ne kadar mahlûk varsa, bu dört illet onlarda mutlaka mevcûddur.

MEC'ÛL-İ İLÂHÎ, MAKDÛR-İ İLÂHÎ, MA'LÛM-İ İLÂHÎ, EMR-İ İ'TİBÂRÎ, EMR-İ NİSBÎ

İllet-i nâkisası bulunan nesnelere mec'ûl-i ilâhî, makdûr-i ilâhî, ma'lûm-i ilâhî, emr-i itibarî, emr-i nisbî denilir. Bunlar, kudret-i ilâhiyyenin bilfiil taalluk etmediği, fakat edebileceği nesnelerdir. Bunlara Ellâh'ın ilmi taalluk ettiği, yani ilmî vücûdları olduğu halde kudret-i ilâhiyye taalluk etmemiştir. Çünkü kudret-i ilâhiyye, bilfiil taalluk ettiği şeylere, madde ve sûret verir. Maddesi ve sûreti olmayan bir şeye ise, kudretin bilkuvve taalluku vardır; bilfiil taalluku yoktur. Yani, kudret ona taalluk edebilir, fakat henüz taalluk etmediğinden o şey, vücûd-i hâricî giymemiştir. Eğer kudret-i ilâhiyye ona bilfiil taalluk etse, onun madde ve sûretini yaratır ve buna, "vâcibün li-gayrihî" denilir.

MA'DÛM

Bu dört illetten hiçbirini bulunmuyorsa, buna "ma'dûm" denir. Şerîk-i Bârî gibi.

CÜZ'-İ İHTİYÂRÎ

Cüz'-i ihtiyârî: Bir işin yapılmasını, yapılmamasına veya yapılmamasını, yapılmasına tercih etmektir. Ene; hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret, kelâm denilen yedi sıfatın âyinesidir. Bu sıfatlardan ene üzerinde en fazla müessir olan, irâde-i cüz'iyeye-i insâniyyedir. İnsandaki irâde gibi, bütün sıfatlar da cüz'îdir. Cüz'î ilim, cüz'î hayat, cüz'î kudret gibi.

AKÂİD-İ DÎNÎYYE CİHETİNDE HER MÜKELLEFİN BİLMESİ GEREKEN ZÂT, ŞUÛN, SIFÂT, ESMA VE EF'ÂL-İ İLÂHÎYYE İLE ALÂKALI BAZI ESÂSLAR

Risâle-i Nûr'da ef'âl, esma, sıfat, şuûn kelimeleri beraber kullanıldığı zaman her biri kendi ıstılâhî manasına gelir. Tek başına kullanıldığı zaman ise; bazen kendi manalarında kullanılır, bazen de her biri diğerlerini de ihtivâ edebilir.

ZÂT-İ İLÂHÎYYE

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye, düşünülemez. Kûnh-i mâhiyyet-i İlâhiyye, asla derk edilemez.

ŞUÛNÂT-İ İLÂHÎYYE

Şuûnât-ı İlâhiyye, bazı ulemâ ıstılâhınca sıfat-ı selbiyyeye ıtlâk olunur. Bazı ulemâ nazarında ise, tabirinden âciz kaldığımız "muhabbet, gadab, şefkat, sürûr-i mukaddese" gibi meânî-i kudsiyye hakkında kullanılır.

SIFÂT-İ İLÂHÎYYE

Kelâm ilmi ıstılâhında; Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ının lâzıme-i zarûriyyesine "sıfat" denilir. Sarf ve Nahv ilmi ıstılâhında ise, ism-i cins mana denilir. Meselâ; Kelâm ıstılâhına göre kudret sıfattır, Kadîr isimdir. İlim sıfattır, Alîm isimdir. Sarf ve Nahv ilminde ise, kudret ve ilim, ism-i cins manadır; Kadîr ve Alîm ise, sıfattır.

CÜZ'-İ İHTİYÂRÎ

Cüz'-i ihtiyârî: Bir işin yapılmasını, yapılmamasına veya yapılmamasını, yapılmasına tercih etmektir. Ene; hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret, kelâm denilen yedi sıfatın âyinesidir. Bu sıfatlardan ene üzerinde en fazla müessir olan, irâde-i cüz'iyeye-i insâniyyedir. İnsandaki irâde gibi, bütün sıfatlar da cüz'îdir. Cüz'î ilim, cüz'î hayat, cüz'î kudret gibi.

AKÂİD-İ DÎNÎYYE CİHETİNDE HER MÜKELLEFİN BİLMESİ GEREKEN ZÂT, ŞUÛN, SIFÂT, ESMA VE EF'ÂL-İ İLÂHÎYYE İLE ALÂKALI BAZI ESÂSLAR

Risâle-i Nûr'da ef'âl, esma, sıfat, şuûn kelimeleri beraber kullanıldığı zaman her biri kendi ıstılâhî manasına gelir. Tek başına kullanıldığı zaman ise; bazen kendi manalarında kullanılır, bazen de her biri diğerlerini de ihtivâ edebilir.

ZÂT-İ İLÂHÎYYE

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye, düşünülemez. Kûnh-i mâhiyyet-i İlâhiyye, asla derk edilemez.

ŞUÛNÂT-İ İLÂHÎYYE

Şuûnât-ı İlâhiyye, bazı ulemâ ıstılâhınca sıfat-ı selbiyyeye ıtlâk olunur. Bazı ulemâ nazarında ise, tabirinden âciz kaldığımız "muhabbet, gadab, şefkat, sürûr-i mukaddese" gibi meânî-i kudsiyye hakkında kullanılır.

SIFÂT-İ İLÂHÎYYE

Kelâm ilmi ıstılâhında; Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ının lâzıme-i zarûriyyesine "sıfat" denilir. Sarf ve Nahv ilmi ıstılâhında ise, ism-i cins mana denilir. Meselâ; Kelâm ıstılâhına göre kudret sıfattır, Kadîr isimdir. İlim sıfattır, Alîm isimdir. Sarf ve Nahv ilminde ise, kudret ve ilim, ism-i cins manadır; Kadîr ve Alîm ise, sıfattır.

SIFÂT-I İLÂHİYYE İKİ TEMEL KISMA AYRILIR

1. Sıfat-ı Selbiyye
2. Sıfat-ı Sübûtiyye

SIFÂT-I SELBİYYE

Cenâb-ı Hakk'ın lâzime-i zarûriyye-i zâtiyyesi olan ve Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'yi tavsîf ve takdîs eden, mahlûkâtta benzerleri bulunmayan sıfatlara denir. Bu sıfatların hasr ve ta'dadı gayr-ı kâbidir. Sayısı belli değildir, had ve hesaba gelmez. Mahlûkata âid olan bütün nakıs sıfatlardan Ellahu Teala pak ve münezzehtir. Bununla beraber Şeyh Muhammed b. Yusuf es-Senûsî, bu sıfatların mühimlerini vücud sıfatıyla beraber altı adediyle tahdîd etmiştir. Bu sıfatlar; vücud, kıdem, beka, vahdaniyyet, kıyam binefsihi ve muhalefetün li'l-havadistir.

SIFÂT-I SÜBÛTİYYE

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'de zarûreten bulunması gereken, vâhid-i kıyasî olsun diye nümûneleri mahlûkâtta da bulunan ve Zât-ı İlâhî'yi isbat eden sıfatlara denir. Bu sıfatlar hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret, kelâm olmak üzere yedi tanedir. Ulûhiyyet-i İlâhiyye, bu sıfatlarla bilinir.

ESMA-İ İLÂHİYYE

Kelâm ilmi ıstılâhınca bütün ism-i fâillere, "isim" denir. Bu isimlerin bir kısmı ef'âl-i İlâhiyyeden müştâktır, Hâlık ve Rezzâk gibi. Bir kısmı da sıfatlardan müştâktır, Kadîr ve Alîm gibi.

EF'ÂL-İ İLÂHİYYE

Sarf ve Nahiv ilimlerine göre mâzî, hal ve müstakbelde yapılan iş ve hareketlere, "fiil" denir. Kelâm ilmi ıstılâhına göre ise; Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'nin lazîme-i zarûriyyesi olmayan, mahlûkâtı yarattığı ve idare ettiği zamanlarda tezâhür eden ve kendisine nisbet edilen, sıfat-ı selbiyye ve sıfat-ı sübûtiyyenin hâricindeki bütün sıfatlara ve masdarlara "ef'âl-i İlâhiyye" denir. İhyâ, imâte, halk, ba's, terzîk, hikmet, adâlet gibi. Meselâ, adâletle hükmettiğinde adâlet fiili; hikmetli iş yaptığında hikmet fiili tezâhür eder ve bu fiiller, o ânda

SIFÂT-I İLÂHİYYE İKİ TEMEL KISMA AYRILIR

1. Sıfat-ı Selbiyye
2. Sıfat-ı Sübûtiyye

SIFÂT-I SELBİYYE

Cenâb-ı Hakk'ın lâzime-i zarûriyye-i zâtiyyesi olan ve Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'yi tavsîf ve takdîs eden, mahlûkâtta benzerleri bulunmayan sıfatlara denir. Bu sıfatların hasr ve ta'dadı gayr-ı kâbidir. Sayısı belli değildir, had ve hesaba gelmez. Mahlûkata âid olan bütün nakıs sıfatlardan Ellahu Teala pak ve münezzehtir. Bununla beraber Şeyh Muhammed b. Yusuf es-Senûsî, bu sıfatların mühimlerini vücud sıfatıyla beraber altı adediyle tahdîd etmiştir. Bu sıfatlar; vücud, kıdem, beka, vahdaniyyet, kıyam binefsihi ve muhalefetün li'l-havadistir.

SIFÂT-I SÜBÛTİYYE

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'de zarûreten bulunması gereken, vâhid-i kıyasî olsun diye nümûneleri mahlûkâtta da bulunan ve Zât-ı İlâhî'yi isbat eden sıfatlara denir. Bu sıfatlar hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret, kelâm olmak üzere yedi tanedir. Ulûhiyyet-i İlâhiyye, bu sıfatlarla bilinir.

ESMA-İ İLÂHİYYE

Kelâm ilmi ıstılâhınca bütün ism-i fâillere, "isim" denir. Bu isimlerin bir kısmı ef'âl-i İlâhiyyeden müştâktır, Hâlık ve Rezzâk gibi. Bir kısmı da sıfatlardan müştâktır, Kadîr ve Alîm gibi.

EF'ÂL-İ İLÂHİYYE

Sarf ve Nahiv ilimlerine göre mâzî, hal ve müstakbelde yapılan iş ve hareketlere, "fiil" denir. Kelâm ilmi ıstılâhına göre ise; Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'nin lazîme-i zarûriyyesi olmayan, mahlûkâtı yarattığı ve idare ettiği zamanlarda tezâhür eden ve kendisine nisbet edilen, sıfat-ı selbiyye ve sıfat-ı sübûtiyyenin hâricindeki bütün sıfatlara ve masdarlara "ef'âl-i İlâhiyye" denir. İhyâ, imâte, halk, ba's, terzîk, hikmet, adâlet gibi. Meselâ, adâletle hükmettiğinde adâlet fiili; hikmetli iş yaptığında hikmet fiili tezâhür eder ve bu fiiller, o ânda

Hülasa: Nur-u Muhammedî (asm), mahlûkiyyet cihetiyle en evvel olduğu gibi mec'ûliyyet cihetiyle de en evveldir.

Tenbih: Buradaki öncelik ve sonralık ifadeleri bize gösterir. Yoksa Ellah hakkında önce-sonra düşünülemez. Bu mec'ul-i İlahî dediğimiz mevcudat, haşa ezeli değildir. Mahiyeti bizce meçhul bir hayata mazhardırlar. Aklımızın bu mes'eleyi tam manasıyla anlaması mümkün değildir. Müellif (ra), bu mevzuu şöyle îzâh etmiştir:

*"Nasıl ki göze görülmeyen eczâlî bir mürekkeble yazılan bir kitaba, o yazıyı göstermeye mahsûs bir eczâ sürülse; o koca kitab, birden her bir göze vücûdunu gösterip kendini okutturur. Aynen öyle de; o Kadîr-i Ezelî'nin ilm-i muhîtinde, her şeyin sûret-i mahsûsası bir mikdâr-ı muayyen ile taayyün ediyor. O Kadîr-i Mutlak emr-i Kün Feyekûn ile o hadsiz kudretiyle ve nâfiz irâdesiyle, o yazıya sürülen eczâ gibi, gayet kolay ve sühûletle kudretin bir cıivesi olan kuvvetini o mâhiyet-i ilmiyeye sürer, o şeye vücûd-u hâricî verir; göze gösterir, nukûş-u hikmetini okutturur."*¹

"Evet, eğer bütün eşya Ferd-i Vâhid'e verilse, bir kibrit çakar gibi, eserleriyle azâmeti anlaşılan o nihayetsiz kudretiyle hiçten icâd eder ve ihâtalı nihayetsiz ilmiyle her şeye manevî bir kalıb hükmünde bir mikdâr tayin eder. Ve o âyine-i ilmindeki her şeyin sûretine ve plânına göre kolayca her bir şeyin zerreleri o kalıb-ı ilmî içine yerleşir, muntazaman vaziyetlerini muhâfaza ederler. Eğer etraftan zerreleri toplamak lâzım gelse de ilmî kanunların ve kudretin ihâtalı düstûrları cihetiyle; o zerreler, kanun-u ilmî ve sevk-i kudretî ile bağlanmaları haysiyyetiyle mutî' bir ordunun neferâtı gibi muntazaman kanun-u ilmî ve sevk-i kudretî ile gelip o şeyin vücûdunu ihâta eden kalıb-ı ilmî ve mikdâr-ı kaderî içine girip kolayca vücûdunu teşkil ederler. Belki âyinedeki aksin fotoğraf vasıtasıyla kâğıt üstüne vücûd-u hâricî giymesi veyahut görünmeyen bir yazı ile yazılan bir mektûba gösterici maddeyi sürmekle görünmesi gibi, Ferd-i Vâhid'in ilm-i ezelisinin âyinesinde bulunan mâhiyet-i eşya ve suver-i mevcûdâta gayet sühûletle, kudret onlara vücûd-u hâricî giydirir ve âlem-i manadan âlem-i zuhûra getirir, gözlere gösterir.

[1] Lem'alar, 26. Lem'a, 11. Ricâ, s. 240.

Hülasa: Nur-u Muhammedî (asm), mahlûkiyyet cihetiyle en evvel olduğu gibi mec'ûliyyet cihetiyle de en evveldir.

Tenbih: Buradaki öncelik ve sonralık ifadeleri bize gösterir. Yoksa Allah hakkında önce-sonra düşünülemez. Bu mec'ul-i İlahî dediğimiz mevcudat, haşa ezeli değildir. Mahiyeti bizce meçhul bir hayata mazhardırlar. Aklımızın bu mes'eleyi tam manasıyla anlaması mümkün değildir. Müellif (ra), bu mevzuu şöyle izâh etmiştir:

*"Nasıl ki göze görülmeyen eczâlî bir mürekkeble yazılan bir kitaba, o yazıyı göstermeye mahsûs bir eczâ sürülse; o koca kitab, birden her bir göze vücûdunu gösterip kendini okutturur. Aynen öyle de; o Kadîr-i Ezelî'nin ilm-i muhîtinde, her şeyin sûret-i mahsûsası bir mikdâr-ı muayyen ile taayyün ediyor. O Kadîr-i Mutlak emr-i Kün Feyekûn ile o hadsiz kudretiyle ve nâfiz irâdesiyle, o yazıya sürülen eczâ gibi, gayet kolay ve sühûletle kudretin bir cılsesi olan kuvvetini o mâhiyet-i ilmiyeye sürer, o şeye vücûd-u hâricî verir; göze gösterir, nukûş-u hikmetini okutturur."*¹

"Evet, eğer bütün eşya Ferd-i Vâhid'e verilse, bir kibrit çakar gibi, eserleriyle azâmeti anlaşılan o nihayetsiz kudretiyle hiçten icâd eder ve ihâtalı nihayetsiz ilmiyle her şeye manevî bir kalıb hükmünde bir mikdâr tayin eder. Ve o âyine-i ilmindeki her şeyin sûretine ve plânına göre kolayca her bir şeyin zerreleri o kalıb-ı ilmî içine yerleşir, muntazaman vaziyetlerini muhâfaza ederler. Eğer etraftan zerreleri toplamak lâzım gelse de ilmî kanunların ve kudretin ihâtalı düstûrları cihetiyle; o zerreler, kanun-u ilmî ve sevk-i kudretî ile bağlanmaları haysiyyetiyle mutî' bir ordunun neferâtı gibi muntazaman kanun-u ilmî ve sevk-i kudretî ile gelip o şeyin vücûdunu ihâta eden kalıb-ı ilmî ve mikdâr-ı kaderî içine girip kolayca vücûdunu teşkil ederler. Belki âyinedeki aksin fotoğraf vasıtasıyla kâğıt üstüne vücûd-u hâricî giymesi veyahut görünmeyen bir yazı ile yazılan bir mektûba gösterici maddeyi sürmekle görünmesi gibi, Ferd-i Vâhid'in ilm-i ezelisinin âyinesinde bulunan mâhiyet-i eşya ve suver-i mevcûdâta gayet sühûletle, kudret onlara vücûd-u hâricî giydirebilir ve âlem-i manadan âlem-i zuhûra getirir, gözlere gösterir.

[1] Lem'alar, 26. Lem'a, 11. Ricâ, s. 240.

tevhîd ehli sayılmayız. Peki, **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** cümlesinin manası nedir? "Mevcûd-u hakîkî, yalnız Ellah'dır. Her ne kadar Vücûd-u İlahiye bağlı arızî bir vücûdumuz var ve bu vücûd, inkâr edilemez olsa da O, Vacibu'l-Vücûd'dur; biz ise, mümkünü'l-vücûduz. Bizim müstakil bir vücûdumuz yoktur. Dolayısıyla bizde görünen bütün kemâlât ve mehâsin, vücûd-u hakîkî sahibi olan Ellah'a aiddir. Ademiyat ise, âlemde tabiata, insanda eneye aiddir." demektir.

Hülasa: **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** cümlesinin manası; "Bakî ve sâbit olan vücûd-u hakîkî ve vücûd-u müstakil sahibi, yalnız Ellah'tır." demektir. Yoksa mevcûdâtın vücûdunu inkâr etmek manasında değildir.

İnsan, böyle tasdîk ve ikrâr edip tevhîde girmesi lâzım gelirken, vücûd ve hayrı, mehâsin ve kemâlâtı kendine alıyor, böylece şirk bataklığına düşüyor.

Elhâsıl: Vücûd-u hakîkî, vücûd-u müstakil, yalnız Ellâhu Teâlâ'ya mahsûstur. İcâd da yalnız O'na hâstır. Her şeyin, O'nun icâdıyla ârizî (mecâzî) bir vücûdu vardır. Fakat eşyanın bu ârizî vücûdları da müstakil değildir. Yine Cenâb-ı Hakk'ın kayyûmiyetiyle ve onların vücûdlarını idâme etmesiyle bir bekâları vardır. Cenâb-ı Hakk'ın sıfatı, kıyam binefsidir. Mevcûdâtın sıfatı ise, kıyam bi gayrihîdir. Bir an o kayyûmiyetten irtibâtı kesilse, eşya adem karanlıklarına düşer. O halde her şey, her şeyinde, her şe'ninde, her halinde ve her anda Vâcibu'l-Vücûd'a muhtâcdır.

TABIAT

Cenâb-ı Hakk'ın iki kısım şer'âtı vardır:

Birincisi: Zât-ı Vâcibu'l-Vücûd'un "kelâm" sıfatından gelen ve Cebrâîl (as) vasıtasıyla peygamberlere (as) vahyedilen "Şer'ât-ı Suğrâ" nâmındaki kanunlardır ki; bunların muhâtabları, insanlar ve cinlerdir. Bunlara teklîfî kanunlar denilir.

İkincisi: Rabbimizin "irâde" sıfatından gelen "Şer'ât-ı Fıtriyye"dir ki; İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunların akisleri ile Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvaların cilveleridir. İnsanın fıtratı dâhil bütün kâinâtın nizâm

tevhîd ehli sayılmayız. Peki, **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** cümlesinin manası nedir? "Mevcûd-u hakîkî, yalnız Ellah'dır. Her ne kadar Vücûd-u İlahiye bağlı arızî bir vücûdumuz var ve bu vücûd, inkâr edilemez olsa da O, Vacibu'l-Vücûd'dur; biz ise, mümkünü'l-vücûduz. Bizim müstakil bir vücûdumuz yoktur. Dolayısıyla bizde görünen bütün kemâlât ve mehâsin, vücûd-u hakîkî sahibi olan Ellah'a aiddir. Ademiyat ise, âlemde tabiata, insanda eneye aiddir." demektir.

Hülasa: **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** cümlesinin manası; "Bakî ve sâbit olan vücûd-u hakîkî ve vücûd-u müstakil sahibi, yalnız Ellah'tır." demektir. Yoksa mevcûdâtın vücûdunu inkâr etmek manasında değildir.

İnsan, böyle tasdîk ve ikrâr edip tevhîde girmesi lâzım gelirken, vücûd ve hayrı, mehâsin ve kemâlâtı kendine alıyor, böylece şirk bataklığına düşüyor.

Elhâsıl: Vücûd-u hakîkî, vücûd-u müstakil, yalnız Ellâhu Teâlâ'ya mahsûstur. İcâd da yalnız O'na hâstır. Her şeyin, O'nun icâdıyla ârizî (mecâzî) bir vücûdu vardır. Fakat eşyanın bu ârizî vücûdları da müstakil değildir. Yine Cenâb-ı Hakk'ın kayyûmiyetiyle ve onların vücûdlarını idâme etmesiyle bir bekâları vardır. Cenâb-ı Hakk'ın sıfatı, kıyam binefsidir. Mevcûdâtın sıfatı ise, kıyam bi gayrihîdir. Bir an o kayyûmiyetten irtibâtı kesilse, eşya adem karanlıklarına düşer. O halde her şey, her şeyinde, her şe'ninde, her halinde ve her anda Vâcibu'l-Vücûd'a muhtâcdır.

TABIAT

Cenâb-ı Hakk'ın iki kısım şerâtı vardır:

Birincisi: Zât-ı Vâcibu'l-Vücûd'un "kelâm" sıfatından gelen ve Cebrâîl (as) vasıtasıyla peygamberlere (as) vahyedilen "Şeriat-ı Suğrâ" nâmındaki kanunlardır ki; bunların muhâtabları, insanlar ve cinlerdir. Bunlara teklîfi kanunlar denilir.

İkincisi: Rabbimizin "irâde" sıfatından gelen "Şeriat-ı Fıtriyye"dir ki; İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunların akisleri ile Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvaların cilveleridir. İnsanın fıtratı dâhil bütün kâinâtın nizâm

Birinci yol: Ya diyeceğiz ki; tabîat denilen bu kanun ve kuvalarda görünen bu ilim ve kudret, o kanun ve kuvalara âiddir ve mevcûdât-ı âlemi halk ve îcâd eden o kanun ve kuvalardır.

İkinci yol: Ya da diyeceğiz ki; o kanun ve kuvalarda görünen ilim ve kudret, onlara âid değildir. Belki, o kanun ve kuvalar, nihayetsiz ilim ve kudret sâhibi bir Alîm-i Kadîr'in ilim ve kudret sıfatlarının tecellîlerine mazhar olan İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in akisleridir. O nihayetsiz ilim ve kudret sâhibi olan Zât-ı Alîm-i Kadîr, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'e göre mevcûdât-ı âlemi halk ve îcâd eder.

Demek aklen bu iki yoldan başka yol yoktur. Birinci yol muhâl, ikinci yol ise vâcibdir.

Eşyaya âid o kanun ve kuvaların ilmî vücûdları var; hâricî vücûdları yoktur. Çünkü ilâhî erbaadan fâil ve gâyesi mevcûddur; madde ve sûreti mevcûd değildir. O kanun ve kuvalar, madde ile mezc olunduktan sonra âlemde nizâm ve mizân sûretinde tebârüz ederler.

Evet, "tabîat" denilen kanun ve kuvalarda bir ilim görünüyor; ancak o ilim, vücûd-u hâricîsi olmayan o kanun ve kuvalara âid değildir; belki Alîm-i Mutlak'a âiddir. Yine o kanun ve kuvalarda bir kuvvet de görünüyor; ancak o kuvvet, vücûd-u hâricîsi olmayan o kanun ve kuvalara âid değildir; belki Kadîr-i Mutlak'a âiddir.

Evet, o kanun ve kuvalar, bizzat ilim ve kudret sâhibi değildir. İlim ve kudret sâhibi, ancak Cenâb-ı Hak'dır. Tabîat denilen o kanun ve kuvaları, ilim ve kudret sâhibi kabul ederek eşyanın îcâdını onlara vermek, dalâlettir. Eşyayı îcâd eden, nihayetsiz ilim ve kudret sâhibi olan Ellâhu Teâlâ'dır. Müellif (ra), Mektûbât adlı eserinde şöyle buyuruyor:

"Kur'ân-ı Hakîm'de "İmam-ı Mübîn" ve "Kitab-ı Mübîn", mükerrer yerlerde zikredilmiştir. Ehl-i tefsîr, "İkisi birdir"; bir kısmı, "Ayrı ayrıdır" demişler. Hakikatlarına dâir beyânâtları muhtelifdir. Hülâsa: "İlm-i İlâhînin unvânlarıdır" demişler. Fakat Kur'ân'un feyzî ile şöyle kanaatım gelmiş ki: "İmam-ı Mübîn", ilim ve emr-i İlâhînin bir nev'ine bir unvândır ki; âlem-i şehâdetten ziyade âlem-i gayba bakıyor. Yani zaman-ı halden ziyade, mâzî ve müstakbele nazar eder. Yani,

Birinci yol: Ya diyeceğiz ki; tabîat denilen bu kanun ve kuvalarda görünen bu ilim ve kudret, o kanun ve kuvalara âiddir ve mevcûdât-ı âlemi halk ve îcâd eden o kanun ve kuvalardır.

İkinci yol: Ya da diyeceğiz ki; o kanun ve kuvalarda görünen ilim ve kudret, onlara âid değildir. Belki, o kanun ve kuvalar, nihayetsiz ilim ve kudret sâhibi bir Alîm-i Kadîr'in ilim ve kudret sıfatlarının tecellîlerine mazhar olan İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in akisleridir. O nihayetsiz ilim ve kudret sâhibi olan Zât-ı Alîm-i Kadîr, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'e göre mevcûdât-ı âlemi halk ve îcâd eder.

Demek aklen bu iki yoldan başka yol yoktur. Birinci yol muhâl, ikinci yol ise vâcibdir.

Eşyaya âid o kanun ve kuvaların ilmî vücûdları var; hâricî vücûdları yoktur. Çünkü ilâhî erbaadan fâil ve gâyesi mevcûddur; madde ve sûreti mevcûd değildir. O kanun ve kuvalar, madde ile mezc olunduktan sonra âlemde nizâm ve mizân sûretinde tebârüz ederler.

Evet, "tabîat" denilen kanun ve kuvalarda bir ilim görünüyor; ancak o ilim, vücûd-u hâricîsi olmayan o kanun ve kuvalara âid değildir; belki Alîm-i Mutlak'a âiddir. Yine o kanun ve kuvalarda bir kuvvet de görünüyor; ancak o kuvvet, vücûd-u hâricîsi olmayan o kanun ve kuvalara âid değildir; belki Kadîr-i Mutlak'a âiddir.

Evet, o kanun ve kuvalar, bizzat ilim ve kudret sâhibi değildir. İlim ve kudret sâhibi, ancak Cenâb-ı Hak'dır. Tabîat denilen o kanun ve kuvaları, ilim ve kudret sâhibi kabul ederek eşyanın îcâdını onlara vermek, dalâlettir. Eşyayı îcâd eden, nihayetsiz ilim ve kudret sâhibi olan Ellâhu Teâlâ'dır. Müellif (ra), Mektûbât adlı eserinde şöyle buyuruyor:

"Kur'ân-ı Hakîm'de "İmam-ı Mübîn" ve "Kitab-ı Mübîn", mükerrer yerlerde zikredilmiştir. Ehl-i tefsîr, "İkisi birdir"; bir kısmı, "Ayrı ayrıdır" demişler. Hakikatlarına dâir beyânâtları muhtelifdir. Hülâsa: "İlm-i İlâhînin unvânlarıdır" demişler. Fakat Kur'ân'un feyzî ile şöyle kanaatım gelmiş ki: "İmam-ı Mübîn", ilim ve emr-i İlâhînin bir nev'ine bir unvândır ki; âlem-i şehâdetten ziyade âlem-i gayba bakıyor. Yani zaman-ı halden ziyade, mâzî ve müstakbele nazar eder. Yani,

her şey'in vücûd-u zâhîrîsinden ziyade aslına, nesline ve köklerine ve tohumlarına bakar. Kader-i İlâhînin bir defteridir. Şu defterin vücûdu, Yirmialtıncı Söz'de, hem Onuncu Söz'ün hâşiyesinde isbat edilmiştir.

Evet şu "İmam-ı Mübîn", bir nev'i ilim ve emr-i İlâhînin bir unvânıdır. Yani, eşyanın mebâdîleri ve kökleri ve asılları, kemâl-i intizâm ile eşyanın vücûdlarını gayet san'atkârâne intâc etmesi cihetiyle elbette desâtîr-i ilm-i İlâhînin bir defteri ile tanzîm edildiğini gösteriyorlar ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları; ileride gelecek mevcûdatın programlarını, fihristelerini tazammun ettiklerinden elbette evâmîr-i İlâhiyyenin bir küçük mecmûası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ: Bir çekirdek bütün ağacın teşkilâtını tanzîm edecek olan programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evâmîr-i tekvîniyyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir.

Elhâsıl: Madem "İmam-ı Mübîn", mâzî ve müstakbelin ve âlem-i gaybın etrafında dal-budak salan şecere-i hilkatın bir programı, bir fihristesi hükmündedir. Şu manadaki "İmam-ı Mübîn", kader-i İlâhînin bir defteri, bir mecmûa-i desâtîridir. O desâtîrin imlâsı ile ve hükmü ile zerrat, vücûd-u eşyadaki hidematına ve harekâtına sevk edilir.

Amma "Kitab-ı Mübîn" ise, âlem-i gaybdan ziyade, âlem-i şehâdete bakar. Yani, mâzî ve müstakbelden ziyade, zaman-ı hazırâ nazar eder ve ilim ve emirden ziyade, kudret ve irâde-i İlâhiyyenin bir unvânı, bir defteri, bir kitabıdır. "İmam-ı Mübîn", kader defteri ise; "Kitab-ı Mübîn", kudret defteridir. Yani: Her şey'in vücûdunda, mâhiyetinde ve sıfat ve şuûnâtında kemâl-i san'at ve intizâmları gösteriyor ki; bir kudret-i kâmilinin desâtîri ile ve bir irâde-i nâfizenin kavânîni ile vücûd giydiriliyor. Sûretleri tayin, teşhîs edilip; birer mikdâr-ı muayyen, birer şekl-i mahsûs veriliyor. Demek o kudret ve irâdenin, küllî ve umûmî bir mecmûa-i kavânîni, bir defter-i ekberi vardır ki; her bir şey'in husûsî vücûdları ve mahsûs sûretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir.

İşte şu defterin vücûdu "İmam-ı Mübîn" gibi kader ve cüz'-i ihtiyarî mesâîlinde isbat edilmiştir. Ehl-i gaflet ve dalâlet ve felsefenin ahmaklığına bak ki: Kudret-i Fâtıranın o Levh-i Mahfûzunu ve hikmet ve irâde-i Rabbâniyyenin o basîrâne kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misâlini hissetmişler; hâşâ "Tabîât" nâmıyla tesmiye etmişler, körletmişler. İşte "İmam-ı Mübîn" in imlâsı ile,

her şey'in vücûd-u zâhîrîsinden ziyade aslına, nesline ve köklerine ve tohumlarına bakar. Kader-i İlâhînin bir defteridir. Şu defterin vücûdu, Yirmialtıncı Söz'de, hem Onuncu Söz'ün hâşiyesinde isbat edilmiştir.

Evet şu "İmam-ı Mübîn", bir nev'i ilim ve emr-i İlâhînin bir unvânıdır. Yani, eşyanın mebâdîleri ve kökleri ve asılları, kemâl-i intizâm ile eşyanın vücûdlarını gayet san'atkârâne intâc etmesi cihetiyle elbette desâtîr-i ilm-i İlâhînin bir defteri ile tanzîm edildiğini gösteriyorlar ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları; ileride gelecek mevcûdatın programlarını, fihristelerini tazammun ettiklerinden elbette evâmîr-i İlâhiyyenin bir küçük mecmûası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ: Bir çekirdek bütün ağacın teşkilâtını tanzîm edecek olan programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evâmîr-i tekvîniyyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir.

Elhâsıl: Madem "İmam-ı Mübîn", mâzî ve müstakbelin ve âlem-i gaybın etrafında dal-budak salan şecere-i hilkatın bir programı, bir fihristesi hükmündedir. Şu manadaki "İmam-ı Mübîn", kader-i İlâhînin bir defteri, bir mecmûa-i desâtîridir. O desâtîrin imlâsı ile ve hükmü ile zerrat, vücûd-u eşyadaki hidematına ve harekâtına sevk edilir.

Amma "Kitab-ı Mübîn" ise, âlem-i gaybdan ziyade, âlem-i şehâdete bakar. Yani, mâzî ve müstakbelden ziyade, zaman-ı hazırâ nazar eder ve ilim ve emirden ziyade, kudret ve irâde-i İlâhiyyenin bir unvânı, bir defteri, bir kitabıdır. "İmam-ı Mübîn", kader defteri ise; "Kitab-ı Mübîn", kudret defteridir. Yani: Her şey'in vücûdunda, mâhiyetinde ve sıfat ve şuûnâtında kemâl-i san'at ve intizâmları gösteriyor ki; bir kudret-i kâmilinin desâtîri ile ve bir irâde-i nâfizenin kavânîni ile vücûd giydiriliyor. Sûretleri tayin, teşhîs edilip; birer mikdâr-ı muayyen, birer şekl-i mahsûs veriliyor. Demek o kudret ve irâdenin, küllî ve umûmî bir mecmûa-i kavânîni, bir defter-i ekberi vardır ki; her bir şey'in husûsî vücûdları ve mahsûs sûretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir.

İşte şu defterin vücûdu "İmam-ı Mübîn" gibi kader ve cüz'-i ihtiyarî mesâîlinde isbat edilmiştir. Ehl-i gaflet ve dalâlet ve felsefenin ahmaklığına bak ki: Kudret-i Fâtıranın o Levh-i Mahfûzunu ve hikmet ve irâde-i Rabbâniyyenin o basîrâne kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misâlini hissetmişler; hâşâ "Tabîât" nâmıyla tesmiye etmişler, körletmişler. İşte "İmam-ı Mübîn" in imlâsı ile,

اٰتَيْنَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا

“(İsteyerek ve istemeyerek vücûda geliniz.) Artık sizin vücûd âlemine çıkmanız takdîr olunmuştur. Siz râzı olsanız da olmasanız da herhalde vücûda geleceksiniz.”¹

Semâ ve Arz, bu emr-i İlâhîye şöyle cevap verdiler: اٰتَيْنَا طَائِعِيْنَ **“Senin emrine münkâd olarak vücûda gelmek isteriz.”**²

Yani Cenâb-ı Hak, ilm-i İlâhî’de vücûd-u ilmîleri bulunan semâ ve Arz’a şöyle bir hitâbta bulundu: “Sizi halk edip size vücûd-u hâricî vereceğim. Ya Bana itaat ederek vücûd kanunlarını ve emirlerimi kabul edersiniz; ya da sizi cebren yaratır ve hakkınızdaki kanunlarımı da cebren icrâ ederim.” Semâ ve Arz; “Biz itaat ederek senin hudûd-u mülküne geliriz.” dediler. Müellif (ra), 25. Söz Mu’cizât-ı Kur’âniyye adlı eserinde bu ayet-i kerîmeyi şöyle tefsîr etmiştir:

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اٰتَيْنَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اٰتَيْنَا طَائِعِيْنَ

Yani: “Ya arz! Ya semâ! İster istemez geliniz, hikmet ve kudretime râm olunuz. Ademden çıkıp, vücûdda meşhergâh-ı san’atıma geliniz” dedi. Onlar da: “Biz kemâl-i itaatle geliyoruz. Bize gösterdiğin her vazîfeyi senin kuvvetinle göreceğiz.”³

Ellâhu Teâlâ’nın kâinâta verdiği vücûd, fitrî vücûddur. Mevcûdât, kendilerine arz edilen fitrî vücûdu kabul ettiler. Fitrî ve tekvînî kanunlarına isyan etmediler. İnsanlık âleminde ise insan, ene denilen teklîfî emâneti aldı. Ancak o emâneti yerinde kullanmadı, kavânin-i teklîfiyyeye itaat etmedi.

Enenin hem tekvîn hem de teklîf ciheti vardır. Tabîat ise, sadece tekvîndir. Kâinât, اٰتَيْنَا طَائِعِيْنَ diyerek tekvînî kabul etti, ancak manevî ağırlığından dolayı teklîfî, yani ayette emânet ta’bîr edilen eneyi kabul etmedi.

[1] Fussilet, 42:11.

[2] Fussilet, 42:11.

[3] Sözler, 25. Söz, 2. Şule, 2. Nur, 10. Nükte-i Belâğat, s. 430.

اٰتَيْنَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا

“(İsteyerek ve istemeyerek vücûda geliniz.) Artık sizin vücûd âlemine çıkmanız takdîr olunmuştur. Siz râzı olsanız da olmasanız da herhalde vücûda geleceksiniz.”¹

Semâ ve Arz, bu emr-i İlâhîye şöyle cevap verdiler: اٰتَيْنَا طَائِعِيْنَ **“Senin emrine münkâd olarak vücûda gelmek isteriz.”**²

Yani Cenâb-ı Hak, ilm-i İlâhî’de vücûd-u ilmîleri bulunan semâ ve Arz’a şöyle bir hitâbta bulundu: “Sizi halk edip size vücûd-u hâricî vereceğim. Ya Bana itaat ederek vücûd kanunlarını ve emirlerimi kabul edersiniz; ya da sizi cebren yaratır ve hakkınızdaki kanunlarımı da cebren icrâ ederim.” Semâ ve Arz; “Biz itaat ederek senin hudûd-u mülküne geliriz.” dediler. Müellif (ra), 25. Söz Mu’cizât-ı Kur’âniyye adlı eserinde bu ayet-i kerîmeyi şöyle tefsîr etmiştir:

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اٰتَيْنَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اٰتَيْنَا طَائِعِيْنَ

Yani: “Ya arz! Ya semâ! İster istemez geliniz, hikmet ve kudretime râm olunuz. Ademden çıkıp, vücûdda meşhergâh-ı san’atıma geliniz” dedi. Onlar da: “Biz kemâl-i itaatle geliyoruz. Bize gösterdiğin her vazîfeyi senin kuvvetinle göreceğiz.”³

Ellâhu Teâlâ’nın kâinâta verdiği vücûd, fitrî vücûddur. Mevcûdât, kendilerine arz edilen fitrî vücûdu kabul ettiler. Fitrî ve tekvînî kanunlarına isyan etmediler. İnsanlık âleminde ise insan, ene denilen teklîfî emâneti aldı. Ancak o emâneti yerinde kullanmadı, kavânin-i teklîfiyyeye itaat etmedi.

Enenin hem tekvîn hem de teklîf ciheti vardır. Tabîat ise, sadece tekvîndir. Kâinât, اٰتَيْنَا طَائِعِيْنَ diyerek tekvînî kabul etti, ancak manevî ağırlığından dolayı teklîfî, yani ayette emânet ta’bîr edilen eneyi kabul etmedi.

[1] Fussilet, 42:11.

[2] Fussilet, 42:11.

[3] Sözler, 25. Söz, 2. Şule, 2. Nur, 10. Nükte-i Belâğat, s. 430.

Kâinât, tekvînî kanunlara göre yaratılıp o kanunlara itaat ederken, insan tekvîni kabul ettiği gibi ene denilen emaneti, yani teklifi de kabul etti. Ancak o emânetin hamlinden sonra ekser insanlar teklîfe riâyet ve itaat etmedi, şîrk, küfür ve isyan ile mukâbelede bulundu, zelûm ve cehûl oldu.

Cenâb-ı Hak, ef'âl, esma, sıfat ve şuûnâtını görüp gösterecek, anlayıp anlatacak vâhid-i kıyâsî ve âyine nev'inden ene nâmında bir emâneti insana hamletmiştir. Zât-ı Akdes, lâ zamânî, lâ mekânî, lâ keyfî bir şekilde insanda tecellî eder. Her an için tecellîdedir. Fakat insanda çok ince, zayıf ve cüz'î bir hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret ve kelâm vardır. Bütün bu cüz'î sıfatlar, itibarî ve nisbî emirlerdir; vücûd-u haricileri yoktur. İnsan, bu cüz'î sıfatları, enâniyeti nâmına kullanır. Ene, vâhid-i kıyâsî ve âyine hükmünde iken, bütün bu cüz'î sıfatları kendi hesabına zabt eder. "Hayy, Alîm, Semî', Basîr, Mürîd, Kadîr, Mütakellîm yalnız Ellâh'dır." demesi lâzım gelirken, hayat, ilim, sem', basar irâde, kudret, kelâm gibi sıfatları kendisine verir, kendini görmeye, kendini beğenmeye, kendine güvenmeye başlar. Vâhid-i kıyâsî ve âyine iken, kendini müstakil bir vücûd sâhibi kabul eder. O cüz'î hayat, cüz'î ilim, cüz'î sem', cüz'î basar, cüz'î irâde, cüz'î kudret, cüz'î kelâm gibi ademiyât, aslın yerine geçer. İnsanda mevcûd olan bu cüz'î yedi sıfat, ademiyat iken insan kendini, vücûd sâhibi zanneder, böylelikle helâk olur.

Evet, bu cüz'î yedi sıfatın, vücûd-u ilmîsi var, vücûd-u hâricisi yoktur; emr-i itibaridirler, mahlûk değildirler. Zira ilel-i erbaadan fâil ve gaye mevcûd, madde ve sûret mevcûd değildir. Meselâ; insanda bulunan cüz'î kudret, mahlûk değildir; ademîdir, bir emr-i itibarîdir; vücûd-u hâricisi yoktur; bir âyinedir. Kadîr ismi, o ademiyat olan cüz'î kudretin üzerine tecellî edince, mahlûk olan kâdiriyyet ve mekdûriyyet meydana gelmiştir. İnsanın vücûdunda bulunan kudretten elinde kalan ise, cüz'î kudrettir ki vücûdu yoktur. İnsan, âciz-i mutlak olduğundan tezkiyeye hakkı yoktur. O cüz'î kudretin bir vücûd-u hakîkîsi yoktur ki; insan, onunla kendini medh etsin.

Cenâb-ı Hak, قُلْ لَا تُرْكُوا أَنْفُسَكُمْ, ayet-i kerîmesi ile diyor ki: **"Ey insanlar! Kendinizi tezkiye etmeyiniz. Zira sizde medâr-ı medh olacak tekvînî"**

Kâinât, tekvînî kanunlara göre yaratılıp o kanunlara itaat ederken, insan tekvîni kabul ettiği gibi ene denilen emaneti, yani teklifi de kabul etti. Ancak o emânetin hamlinden sonra ekser insanlar teklîfe riâyet ve itaat etmedi, şîrk, küfür ve isyan ile mukâbelede bulundu, zelûm ve cehûl oldu.

Cenâb-ı Hak, ef'âl, esma, sıfat ve şuûnâtını görüp gösterecek, anlayıp anlatacak vâhid-i kıyâsî ve âyine nev'inden ene nâmında bir emâneti insana hamletmiştir. Zât-ı Akdes, lâ zamânî, lâ mekânî, lâ keyfî bir şekilde insanda tecellî eder. Her an için tecellîdedir. Fakat insanda çok ince, zayıf ve cüz'î bir hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret ve kelâm vardır. Bütün bu cüz'î sıfatlar, itibarî ve nisbî emirlerdir; vücûd-u haricileri yoktur. İnsan, bu cüz'î sıfatları, enâniyeti nâmına kullanır. Ene, vâhid-i kıyâsî ve âyine hükmünde iken, bütün bu cüz'î sıfatları kendi hesabına zabt eder. "Hayy, Alîm, Semî', Basîr, Mürîd, Kadîr, Mütakellîm yalnız Ellâh'dır." demesi lâzım gelirken, hayat, ilim, sem', basar irâde, kudret, kelâm gibi sıfatları kendisine verir, kendini görmeye, kendini beğenmeye, kendine güvenmeye başlar. Vâhid-i kıyâsî ve âyine iken, kendini müstakil bir vücûd sâhibi kabul eder. O cüz'î hayat, cüz'î ilim, cüz'î sem', cüz'î basar, cüz'î irâde, cüz'î kudret, cüz'î kelâm gibi ademiyât, aslın yerine geçer. İnsanda mevcûd olan bu cüz'î yedi sıfat, ademiyat iken insan kendini, vücûd sâhibi zanneder, böylelikle helâk olur.

Evet, bu cüz'î yedi sıfatın, vücûd-u ilmîsi var, vücûd-u hâricisi yoktur; emr-i itibaridirler, mahlûk değildirler. Zira ilel-i erbaadan fâil ve gaye mevcûd, madde ve sûret mevcûd değildir. Meselâ; insanda bulunan cüz'î kudret, mahlûk değildir; ademîdir, bir emr-i itibarîdir; vücûd-u hâricisi yoktur; bir âyinedir. Kadîr ismi, o ademiyat olan cüz'î kudretin üzerine tecellî edince, mahlûk olan kâdiriyyet ve mekdûriyyet meydana gelmiştir. İnsanın vücûdunda bulunan kudretten elinde kalan ise, cüz'î kudrettir ki vücûdu yoktur. İnsan, âciz-i mutlak olduğundan tezkiyeye hakkı yoktur. O cüz'î kudretin bir vücûd-u hakîkîsi yoktur ki; insan, onunla kendini medh etsin.

Cenâb-ı Hak, قُلْ لَا تُرْكُوا أَنفُسَكُمْ, ayet-i kerîmesi ile diyor ki: **"Ey insanlar! Kendinizi tezkiye etmeyiniz. Zira sizde medâr-ı medh olacak tekvînî"**

Zira emr-i itibârlerde, "fâil, gâye, madde, sûret" diye ifâde edilen illet-i tâmmeden "fâil ve gâye" vardır; ancak "madde ve sûret" yoktur. Bir şeyde, "madde ve sûret" olmayınca da o şeyin vücûd-u hâricîsi yoktur. Vücûd-u hâricîsi olmayan bir şeyin mahiyeti de ilmen isbat edilemez.

Hem ene, âlem-i imkân ve âlem-i vücûbu keşfeden bir anahtar vazifesini yapıyor. Demek ene; hem şu âlemîn tılsımını açıyor; hem de künûz-u mahfiye olan esma ve sıfat-ı İlâhiye'ye en câmi bir âyine olup esma ve sıfatın tecelliyâtını anlayıp gösteriyor.

Evet, âlemin kapıları, zâhiren açık ise de hakîkatte kapalıdır. İşte o kapıları açan anahtar, enedir. Kezâ bütün esma ve sıfat-ı İlâhiye'ye mikyâs ve mîzân vazifesini yapan anahtarlar külçesi, enenin mâhiyetinde mündemictir. Bu da enenin ayrı bir cihetidir; ayrı bir tarifidir. Demek ene çözülsün, kâinât da çözülür.

Hülâsa: Ene, mâhiyeti mechûl, tarifi gayr-ı kâbil bir emr-i itibârden ibârettir. Hem onun vücûd-u hakîkîsi ve hâricîsi yoktur.

Şimdi insanda bulunan havas ve letâif ve bunları kullanan irâde sıfatını ve insanın mükellefiyetini izah edeceğiz. Şöyle ki:

İnsanda havâss-ı hamse-i zâhire ve havâss-ı hamse-i bâtına olmak üzere on his vardır:

a) Havâss-ı hamse-i zahîre (beş zâhirî duyu)

1. Kuvve-i sâmia: İşitme duyusu.

2. Kuvve-i bâsıra: Görme duyusu.

3. Kuvve-i şâmme: Koku alma duyusu.

4. Kuvve-i zâika: Tad alma duyusu.

5. Kuvve-i lâmise: Dokunma duyusu.

b) Havâss-ı hamse-i bâtına (beş bâtînî duyu)

1. Hiss-i müşterek: Eşyanın sûretini alır.

2. Kuvve-i hayâliyye: Alınan sûretleri muhafaza eder.

Zira emr-i itibârlerde, "fâil, gâye, madde, sûret" diye ifâde edilen illet-i tâmmeden "fâil ve gâye" vardır; ancak "madde ve sûret" yoktur. Bir şeyde, "madde ve sûret" olmayınca da o şeyin vücûd-u hâricîsi yoktur. Vücûd-u hâricîsi olmayan bir şeyin mahiyeti de ilmen isbat edilemez.

Hem ene, âlem-i imkân ve âlem-i vücûbu keşfeden bir anahtar vazifesini yapıyor. Demek ene; hem şu âlemîn tılsımını açıyor; hem de künûz-u mahfiye olan esma ve sıfat-ı İlâhiye'ye en câmi bir âyine olup esma ve sıfatın tecelliyâtını anlayıp gösteriyor.

Evet, âlemin kapıları, zâhiren açık ise de hakîkatte kapalıdır. İşte o kapıları açan anahtar, enedir. Kezâ bütün esma ve sıfat-ı İlâhiye'ye mikyâs ve mîzân vazifesini yapan anahtarlar külçesi, enenin mâhiyetinde mündemictir. Bu da enenin ayrı bir cihetidir; ayrı bir tarifidir. Demek ene çözülsün, kâinât da çözülür.

Hülâsa: Ene, mâhiyeti mechûl, tarifi gayr-ı kâbil bir emr-i itibârden ibârettir. Hem onun vücûd-u hakîkîsi ve hâricîsi yoktur.

Şimdi insanda bulunan havas ve letâif ve bunları kullanan irâde sıfatını ve insanın mükellefiyetini izah edeceğiz. Şöyle ki:

İnsanda havâss-ı hamse-i zâhire ve havâss-ı hamse-i bâtına olmak üzere on his vardır:

a) Havâss-ı hamse-i zahîre (beş zâhirî duyu)

1. Kuvve-i sâmia: İşitme duyusu.
2. Kuvve-i bâsıra: Görme duyusu.
3. Kuvve-i şâmme: Koku alma duyusu.
4. Kuvve-i zâika: Tad alma duyusu.
5. Kuvve-i lâmise: Dokunma duyusu.

b) Havâss-ı hamse-i bâtına (beş bâtînî duyu)

1. Hiss-i müşterek: Eşyanın sûretini alır.
2. Kuvve-i hayâliyye: Alınan sûretleri muhafaza eder.

3. Kuvve-i vâhime: O sûretlerin manalarını anlar.

4. Kuvve-i hâfıza: O manaları muhâfaza eder.

5. Kuvve-i mütefekkiye (kuvve-i mutasarrıfa): Alınan sûretler ile manalar arasındaki muvâfakatı kontrol eder.

İnsanda on tane de latife vardır:

1. Kalb, 2. Ruh, 3. Sır, 4. Hafî, 5. Ahfâ, 6. Nefis.

İnsanda anâsır-ı erbaanın her bir unsurundan o unsura münâsib bir latîfe-i insâniyye mevcûddur. Onlar da şunlardır:

1. İnsandaki toprak unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe,

2. İnsandaki su unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe,

3. İnsandaki hava unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe,

4. İnsandaki harâret ve nûr unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe.

Bu on latifenin ilk beşi, âlem-i imkândan ziyade âlem-i emre bakar. Son dördü ise âlem-i emirden ziyâde âlem-i imkâna bakar. Nefis ise iki âleme berâber bakıyor.

İnsanda kuvve-i akliyye, kuvve-i gadabiyye ve kuvve-i şehviyye olmak üzere üç tane de kuvve vardır. Böylece insân dediğimiz mevcud, on his, on latife ve üç kuvve olmak üzere yirmi üç esastan meydana gelmiştir. Kâinatı bu aletlerle mütalaa eder.

Eğer bir insan, neûzu-billâh, mezkûr havâs, letâif ve kuvvelerden birisini kendisine alsa, sâhib çıksa şirke girmiş olur. Hem insandan sudûr eden pek çok arzu ve istekler vardır. Bunlar da insana âid değildir. Zâten insan, böyle bir fıtrat üzere yaratılmıştır. Evet, insanın mâhiyetinde dercedilen hadsiz kabiliyyet-i hayr ve hadsiz kabiliyyet-i şer, Ellâh tarafından verilmiştir. Bütün bunlar, insanın elinde değildir. Bununla beraber cüz'î iradesiyle hayr veya şerri tercih etme ve onu kesb etme insanın elindedir.

İşte bütün vücûdu ve o vücûdda dercedilen on havâs, on letâif ve üç kuvveyi, o vücûdda tezahür eden hayat, ilim, sem', basar, irade, kudret, kelam denilen yedi sıfatı, cüz'î irâde çalıştırıyor. "Ene" dediğimiz şey, bu cüz'î

3. Kuvve-i vâhime: O sûretlerin manalarını anlar.

4. Kuvve-i hâfıza: O manaları muhâfaza eder.

5. Kuvve-i mütefekkiye (kuvve-i mutasarrıfa): Alınan sûretler ile manalar arasındaki muvâfakatı kontrol eder.

İnsanda on tane de latife vardır:

1. Kalb, **2.** Ruh, **3.** Sır, **4.** Hafî, **5.** Ahfâ, **6.** Nefis.

İnsanda anâsır-ı erbaanın her bir unsurundan o unsura münâsib bir latîfe-i insâniyye mevcûddur. Onlar da şunlardır:

1. İnsandaki toprak unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe,

2. İnsandaki su unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe,

3. İnsandaki hava unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe,

4. İnsandaki harâret ve nûr unsurundan doğan manevî ve şuûrlu bir latîfe.

Bu on latifenin ilk beşi, âlem-i imkândan ziyade âlem-i emre bakar. Son dördü ise âlem-i emirden ziyâde âlem-i imkâna bakar. Nefis ise iki âleme berâber bakıyor.

İnsanda kuvve-i akliyye, kuvve-i gadabiyye ve kuvve-i şehviyye olmak üzere üç tane de kuvve vardır. Böylece insân dediğimiz mevcud, on his, on latife ve üç kuvve olmak üzere yirmi üç esastan meydana gelmiştir. Kâinatı bu aletlerle mütalaa eder.

Eğer bir insan, neûzu-billâh, mezkûr havâs, letâif ve kuvvelerden birisini kendisine alsa, sâhib çıksa şirke girmiş olur. Hem insandan sudûr eden pek çok arzu ve istekler vardır. Bunlar da insana âid değildir. Zâten insan, böyle bir fıtrat üzere yaratılmıştır. Evet, insanın mâhiyetinde dercedilen hadsiz kabiliyyet-i hayr ve hadsiz kabiliyyet-i şer, Ellâh tarafından verilmiştir. Bütün bunlar, insanın elinde değildir. Bununla beraber cüz'î iradesiyle hayr veya şerri tercih etme ve onu kesb etme insanın elindedir.

İşte bütün vücûdu ve o vücûdda dercedilen on havâs, on letâif ve üç kuvveyi, o vücûdda tezahür eden hayat, ilim, sem', basar, irade, kudret, kelam denilen yedi sıfatı, cüz'î irâde çalıştırıyor. "Ene" dediğimiz şey, bu cüz'î

Hülasa: Tekvînen ve teklîfen ademiyat eneye aiddir, vücûd, mehâsin ve kemâlât ise esma ve sıfat-ı İlâhiyyeye aiddir. Teklîfen şerler, ademî olduğu için eneye verilir. Hayrlar ise vücûdî olduğundan Cenâb-ı Hakk'a verilir. İnsanın hayrlarda hissesi, sadece hayrı kabullenmekten ibârettir. İnsanlık âleminde ene, kâinâtta tabîat, hayrı kabul etmek, şerre merci' olmak için yaratılmışlardır. Müellif (ra), Sözlere adlı eserinde şöyle buyuruyor:

"Nefs-i emmâreme bir sille-i tedib: Ey fahre meftûn, şöhrete mübtelâ, medhe düşkün, hod-bînlikte bîhemta sersem nefsim! Eğer binler meyve veren incirin menşe'i olan küçücük bir çekirdeği ve yüz salkım ona takılan üzümün siyah kurucuk çubuğu; bütün o meyveleri, o salkımları kendi hünerleri olduğu ve onlardan istifâde edenler o çubuğa, o çekirdeğe medh ve hürmet etmek lâzım olduğu, hak bir dava ise; senin dahî sana yüklenen nimetler için fahre, gurura belki bir hakkın var. Halbuki sen, dâim zemme müstehaksın. Zira o çekirdek ve o çubuk gibi değilsin. Senin bir cüz'-i ihtiyarın bulunmakla, o nimetlerin kıymetlerini fahrin ile tenkîs ediyorsun, gururunla tahrîb ediyorsun ve küfrânınla ibtâl ediyorsun ve temellükle gasbediyorsun. Senin vazifen fahr değil, şükürdür. Sana layık olan şöhet değil, tevâzu'dur, hacâlettir. Senin hakkın medih değil istiğfardır, nedâmettir. Senin kemâlin hod-bînlik değil, hüdâ-bînliktedir.

Evet sen benim cismimde, âlemdeki tabîata benzersin. İkiniz, hayrı kabul etmek, şerre merci' olmak için yaratılmışsınız. Yani fâil ve masdar değilsiniz, belki münfail ve mahalsiniz. Yalnız bir tesiriniz var: O da hayr-ı mutlakdan gelen hayrı, güzel bir sûrette kabul etmemenizden şerre sebep olmanızdır. Hem siz birer perde yaratılmışsınız. Tâ güzelliği görülmeyen zâhirî çirkinlikler size isnâd edilip, Zât-ı Mukaddese-i İlâhiyyenin tenzihine vesîle olasınız. Halbuki bütün bütün vazife-i fıtratınıza zıd bir sûret giymişsiniz. Kabiliyyetsizliğinizden hayrı şerre kalbettiğiniz halde, Hâlîkınızla güyâ iştirâk edersiniz. Demek nefis-perest, tabîatperest gayet ahmak, gayet zâlimdir.

Hem deme ki: "Ben mazharım. Güzele mazhar ise, güzelleşir." Zira, temessül etmediğinden mazhar değil, memur olursun.

Hem deme ki: "Halk içinde ben intihâb edildim. Bu meyveler benim ile gösteriliyor. Demek bir meziyyetim var." Hâyır, hâşâ! Belki herkesten evvel sana

Hülasa: Tekvînen ve teklîfen ademiyat eneye aiddir, vücûd, mehâsin ve kemâlât ise esma ve sıfat-ı İlâhiyyeye aiddir. Teklîfen şerler, ademî olduğu için eneye verilir. Hayrlar ise vücûdî olduğundan Cenâb-ı Hakk'a verilir. İnsanın hayrlarda hissesi, sadece hayrı kabullenmekten ibârettir. İnsanlık âleminde ene, kâinâtta tabîat, hayrı kabul etmek, şerre merci' olmak için yaratılmışlardır. Müellif (ra), Sözlere adlı eserinde şöyle buyuruyor:

"Nefs-i emmâreme bir sille-i tedib: Ey fahre meftûn, şöhrete mübtelâ, medhe düşkün, hod-bînlikte bîhemta sersem nefsim! Eğer binler meyve veren incirin menşe'i olan küçücük bir çekirdeği ve yüz salkım ona takılan üzümün siyah kurucuk çubuğu; bütün o meyveleri, o salkımları kendi hünerleri olduğu ve onlardan istifâde edenler o çubuğa, o çekirdeğe medh ve hürmet etmek lâzım olduğu, hak bir dava ise; senin dahî sana yüklenen nimetler için fahre, gurura belki bir hakkın var. Halbuki sen, dâim zemme müstehaksın. Zira o çekirdek ve o çubuk gibi değilsin. Senin bir cüz'-i ihtiyarın bulunmakla, o nimetlerin kıymetlerini fahrin ile tenkîs ediyorsun, gururunla tahrîb ediyorsun ve küfrânınla ibtâl ediyorsun ve temellükle gasbediyorsun. Senin vazifen fahr değil, şükürdür. Sana layık olan şöhet değil, tevâzu'dur, hacâlettir. Senin hakkın medih değil istiğfardır, nedâmettir. Senin kemâlin hod-bînlik değil, hüdâ-bînliktedir.

Evet sen benim cismimde, âlemdeki tabîata benzersin. İkiniz, hayrı kabul etmek, şerre merci' olmak için yaratılmışsınız. Yani fâil ve masdar değilsiniz, belki münfail ve mahalsiniz. Yalnız bir tesiriniz var: O da hayr-ı mutlaktan gelen hayrı, güzel bir sûrette kabul etmemenizden şerre sebep olmanızdır. Hem siz birer perde yaratılmışsınız. Tâ güzelliği görülmeyen zâhirî çirkinlikler size isnâd edilip, Zât-ı Mukaddese-i İlâhiyyenin tenzihine vesîle olasınız. Halbuki bütün bütün vazife-i fıtratınıza zıd bir sûret giymişsiniz. Kabiliyyetsizliğinizden hayrı şerre kalbettiğiniz halde, Hâlâkınızla güyâ iştirâk edersiniz. Demek nefis-perest, tabîatperest gayet ahmak, gayet zâlimdir.

Hem deme ki: "Ben mazharım. Güzele mazhar ise, güzelleşir." Zira, temessül etmediğinden mazhar değil, memur olursun.

Hem deme ki: "Halk içinde ben intihâb edildim. Bu meyveler benim ile gösteriliyor. Demek bir meziyyetim var." Hâyır, hâşâ! Belki herkesten evvel sana

METİN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Tılsım-ı kâinâtı keşfeden Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımını halleden

OTUZUNCU SÖZ

ŞERH

(Tılsım-ı kâinâtı) kâinâtın tılsımını (keşfeden) açan (Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımını halleden) çözen
(OTUZUNCU SÖZ)

Bu "Otuzuncu Söz"ün "Birinci Maksad"ı olan "Ene Risâlesi", iki mes'ele-i mühimmeyi hallediyor:

Birincisi: Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımı ve müşkil bir mes'elesi olan emâneti,

İkincisi: Ayet-i kerîmede zikredilen emânetin bir vechi olan enenin bir tılsım olduğunu isbat etmek sûretiyle, mâhiyyetini çözüp gâye ve neticesini hallediyor.

Müellif (ra), "**Kur'ân-ı Hakîm**" tabirini kullanmış. "**Hakîm**" ismini zikretmiş. Zira Kur'ân, hikmeti ile ene tılsımını çözmüştür.

"Ene ve Zerre Risâlesi" olarak bilinen bu "Otuzuncu Söz"ün **tılsım** kelimesi ile başlaması dahî çok manidârdır. Zira, âlemin esrârının şu ene ve zerre içine gizlenmiş olduğu anlaşılmadıkça, eşyanın hakikatini anlamak mümkün değildir. Binâenaleyh, ene ve zerre, beşerin imtihan meydanında çözmesi gereken acîb bir tılsım olarak insanlığın önüne konmuştur.

METİN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Tılsım-ı kâinâtı keşfeden Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımını halleden

OTUZUNCU SÖZ

ŞERH

(Tılsım-ı kâinâtı) kâinâtın tılsımını **(keşfeden)** açan **(Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımını halleden)** çözen
(OTUZUNCU SÖZ)

Bu "Otuzuncu Söz"ün "Birinci Maksad"ı olan "Ene Risâlesi", iki mes'ele-i mühimmeyi hallediyor:

Birincisi: Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımı ve müşkil bir mes'elesi olan emâneti,

İkincisi: Ayet-i kerîmede zikredilen emânetin bir vechi olan enenin bir tılsım olduğunu isbat etmek sûretiyle, mâhiyyetini çözüp gâye ve neticesini hallediyor.

Müellif (ra), "**Kur'ân-ı Hakîm**" tabirini kullanmış. "**Hakîm**" ismini zikretmiş. Zira Kur'ân, hikmeti ile ene tılsımını çözmüştür.

"Ene ve Zerre Risâlesi" olarak bilinen bu "Otuzuncu Söz"ün **tılsım** kelimesi ile başlaması dahî çok manidârdır. Zira, âlemin esrârının şu ene ve zerre içine gizlenmiş olduğu anlaşılmadıkça, eşyanın hakikatini anlamak mümkün değildir. Binâenaleyh, ene ve zerre, beşerin imtihan meydanında çözmesi gereken acîb bir tılsım olarak insanlığın önüne konmuştur.

ŞERH

1. Âlem ve insan nedir, nereden gelmişler?

2. Ne için gelmişler?

3. Nereye gidiyorlar?

İşte şu üç müşkil mes'eleye "tılsım", bu tılsımı hakkıyla halleden ilme "hikmet-i hakîkiyye", bu mes'eleleri halleden âlete ise "akıl" denir. İnsanlığın medâr-ı iftihârı olan Hazret-i Muhammed (sav), bütün insanlık nâmına Kur'ân'ın ders verdiği sırr-ı tevhîd, haşir ve evâmîr-i Kur'âniyye ile şu müşkil suâllere cevap vermiştir. Müellif (ra), bu mes'eleyi İşârâtü'l-İ'câz adlı tefsîrinde şöyle beyân etmiştir:

"Evet, benî-Âdem, büyük bir kervân ve azîm bir kâfile gibi mâzînin derelerinden gelip, vücûd ve hayat sahrâsında misafir olup, istikbâlin yüksek dağlarına ve müzeyyen bağlarına müteveccihen kâfile kâfile müteselsilen yürümekte iken, kâinâtın nazar-ı dikkatini celb etti:

'Şu garîb ve acîb mahlûklar kimlerdir? Nereden geliyorlar? Nereye gidiyorlar?' diye ahvâllerini anlamak üzere hilkat hükûmeti, fenn-i hikmeti karşılarına çıkardı ve aralarında şöyle bir muhâvere başladı. Hikmet:

- Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bu dünyada işiniz nedir? Reîsiniz kimdir?

Bu suâle, benî-Âdem nâmına, emsâli olan büyük peygamberler gibi, Muhammed-i Arabî aleyhi's-salâtü ve's-selâm, nev'-i beşere vekâleten karşısına çıkarak şöyle cevabda bulundu:

- Ey hikmet! Bu gördüğün insanlar, Sultan-ı Ezelî'nin kudretiyle yokluk karanlıklarından ziyâdâr varlık âlemine çıkarılan mahlûklardır. Sultan-ı Ezelî, bütün mevcûdâtı içinde biz insanları seçmiş ve emânet-i kübrâyı bize vermiştir. Biz, haşir yoluyla saâdet-i ebediyyeye müteveccihen hareket etmekteyiz. Dünyadaki işimiz de o saâdet-i ebediyye yollarını temin etmekle, re'sü'l-malûm olan isti'dâdlarımızı nemâlandırmaktır. Ve şu azîm insan kervânına, bundan sonra Sultan-ı Ezelî'den risâlet vazîfesiyle gelip riyâset eden benim.

ŞERH

1. Âlem ve insan nedir, nereden gelmişler?

2. Ne için gelmişler?

3. Nereye gidiyorlar?

İşte şu üç müşkil mes'eleye "tılsım", bu tılsımı hakkıyla halleden ilme "hikmet-i hakîkiyye", bu mes'eleleri halleden âlete ise "akıl" denir. İnsanlığın medâr-ı iftihârı olan Hazret-i Muhammed (sav), bütün insanlık nâmına Kur'ân'ın ders verdiği sırr-ı tevhîd, haşir ve evâmîr-i Kur'âniyye ile şu müşkil suâllere cevap vermiştir. Müellif (ra), bu mes'eleyi İşârâtü'l-İ'câz adlı tefsîrinde şöyle beyân etmiştir:

"Evet, benî-Âdem, büyük bir kervân ve azîm bir kâfile gibi mâzînin derelerinden gelip, vücûd ve hayat sahrâsında misafir olup, istikbâlin yüksek dağlarına ve müzeyyen bağlarına müteveccihen kâfile kâfile müteselsilen yürümekte iken, kâinâtın nazar-ı dikkatini celb etti:

'Şu garîb ve acîb mahlûklar kimlerdir? Nereden geliyorlar? Nereye gidiyorlar?' diye ahvâllerini anlamak üzere hilkat hükûmeti, fenn-i hikmeti karşılarına çıkardı ve aralarında şöyle bir muhâvere başladı. Hikmet:

- Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bu dünyada işiniz nedir? Reîsiniz kimdir?

Bu suâle, benî-Âdem nâmına, emsâli olan büyük peygamberler gibi, Muhammed-i Arabî aleyhi's-salâtü ve's-selâm, nev'-i beşere vekâleten karşısına çıkarak şöyle cevabda bulundu:

- Ey hikmet! Bu gördüğün insanlar, Sultan-ı Ezelî'nin kudretiyle yokluk karanlıklarından ziyâdâr varlık âlemine çıkarılan mahlûklardır. Sultan-ı Ezelî, bütün mevcûdâtı içinde biz insanları seçmiş ve emânet-i kübrâyı bize vermiştir. Biz, haşir yoluyla saâdet-i ebediyyeye müteveccihen hareket etmekteyiz. Dünyadaki işimiz de o saâdet-i ebediyye yollarını temin etmekle, re'sü'l-malûm olan isti'dâdlarımızı nemâlandırmaktır. Ve şu azîm insan kervânına, bundan sonra Sultan-ı Ezelî'den risâlet vazifesiyle gelip riyâset eden benim.

METİN

Ene ve zerreden ibâret bir elif, bir noktadır.

Şu söz İki Maksaddır. Birinci Maksad, Enenin mâhiyyet ve neticesinden İkinci Maksad: Zerrenin hareket ve vazifesinden bahseder.

ŞERH

*İşte, o Sultan-ı Ezeli'nin risâlet berâtı olarak bana verdiği Kur'ân-ı Azîmü's-şân elimdedir. Şübhen varsa al, oku! "*¹

(Ene ve zerreden ibâret bir elif, bir noktadır.) Kâinâtı bir kitaba benzetirsek; insandaki, yani enfüsteki ene, bu kitab-ı kebîr-i kâinâtın bir elifi; âfâktaki zerre ise, bir noktası hükmünde olur. Demek, Otuzuncu Söz denilen bu eser, kâinât kitabının bir elifi hükmünde olan eneyi ve o kitabın bir noktası hükmünde olan zerreyi tahlîl ediyor.

Birinci Maksad'da, kitab-ı kâinâtın bir elifi hükmünde olan enenin hakikatını beyân etmekle, insan tilsimini açıyor. Yani "İnsan nedir, nereden gelmiş, nereye gidiyor, ne için gelmiş, niçin durmuyor?" suâllerini hallediyor.

İkinci Maksad'da ise; kâinât kitabının bir noktası hükmünde olan zerrenin harekât ve vazifesini îzâh etmekle kâinât tilsimini açıyor. Yani, "Kâinât nedir, nereden gelmiş, nereye gidiyor?" suâllerine cevap veriyor.

(Şu söz İki Maksaddır. Birinci Maksad, Enenin mâhiyyet) yani hakikatinden, vâhid-i kıyasî olmasından **(ve neticesinden)** yani âlem-i insâniyyette insanın kuvve-i akliyye, kuvve-i gadabiyye ve kuvve-i şehevîyye denilen üç kuvvesinden doğan ilmî, amelî ve edebî cihetinde enenin, ya felsefenin tesiri altına girip onun hesabına çalışarak tahrîb veyahut peygamberleri (aleyhimü's-selâm) dinlemek sûretiyle asıl fitratına muvafık hareket etme cihetine gittiğini anlatan üç mes'eleden bahseder. İleride bu mevzû tafsîlâtıyla îzâh edilecektir.

(İkinci Maksad: Zerrenin hareket ve vazifesinden bahseder.) Bu Maksad, "Her bir zerrede başta ilim ve kudret olmak üzere bütün evsâf-ı İlâhiyye nasıl tezâhür ediyor, bir zerrenin içerisinde ilm-i İlâhî'nin ve kudret-i Rabbâniyye'nin İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'deki tecelliyyâtı ne

[1] İşârâtü'l-İcâz, İbtidâ-yı Tefsîr, s. 12-13.

METİN

Ene ve zerreden ibâret bir elif, bir noktadır.

Şu söz İki Maksaddır. Birinci Maksad, Enenin mâhiyyet ve neticesinden İkinci Maksad: Zerrenin hareket ve vazifesinden bahseder.

ŞERH

*İşte, o Sultan-ı Ezelî'nin risâlet berâtı olarak bana verdiği Kur'ân-ı Azîmü's-şân elimdedir. Şübhen varsa al, oku! "*¹

(Ene ve zerreden ibâret bir elif, bir noktadır.) Kâinâtı bir kitaba benzetirsek; insandaki, yani enfüsteki ene, bu kitab-ı kebîr-i kâinâtın bir elifi; âfâktaki zerre ise, bir noktası hükmünde olur. Demek, Otuzuncu Söz denilen bu eser, kâinât kitabının bir elifi hükmünde olan eneyi ve o kitabın bir noktası hükmünde olan zerreyi tahlîl ediyor.

Birinci Maksad'da, kitab-ı kâinâtın bir elifi hükmünde olan enenin hakikatını beyân etmekle, insan tilsimini açıyor. Yani "İnsan nedir, nereden gelmiş, nereye gidiyor, ne için gelmiş, niçin durmuyor?" suâllerini hallediyor.

İkinci Maksad'da ise; kâinât kitabının bir noktası hükmünde olan zerrenin harekât ve vazifesini îzâh etmekle kâinât tilsimini açıyor. Yani, "Kâinât nedir, nereden gelmiş, nereye gidiyor?" suâllerine cevap veriyor.

(Şu söz İki Maksaddır. Birinci Maksad, Enenin mâhiyyet) yani hakikatinden, vâhid-i kıyasî olmasından **(ve neticesinden)** yani âlem-i insâniyyette insanın kuvve-i akliyye, kuvve-i gadabiyye ve kuvve-i şehevîyye denilen üç kuvvesinden doğan ilmî, amelî ve edebî cihetinde enenin, ya felsefenin tesiri altına girip onun hesabına çalışarak tahrîb veyahut peygamberleri (aleyhimü's-selâm) dinlemek sûretiyle asıl fitratına muvafık hareket etme cihetine gittiğini anlatan üç mes'eleden bahseder. İleride bu mevzû tafsîlâtıyla îzâh edilecektir.

(İkinci Maksad: Zerrenin hareket ve vazifesinden bahseder.) Bu Maksad, "Her bir zerrede başta ilim ve kudret olmak üzere bütün evsâf-ı İlâhiyye nasıl tezâhür ediyor, bir zerrenin içerisinde ilm-i İlâhî'nin ve kudret-i Rabbâniyye'nin İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'deki tecelliyyâtı ne

[1] İşârâtü'l-İ'câz, İbtidâ-yı Tefsîr, s. 12-13.

METİN

Şöyle ki: gök, zemin ve dağ tahammülünden çekindiği ve korktuğu emânetin müteaddid vücûhundan bir ferdi, bir vechi enedir.

Evet ene, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar âlem-i insâniyyetin etrafına dal budak salan nûrânî bir şecere-i Tûbâ ile müdhiş bir şecere-i zakkûmun bir çekirdeğidir.

ŞERH

Şu ayet, bir hazîne kabul edilirse; Ene Risâlesi, o hazînenin bir cevheri hükmünde olur. **(Şöyle ki: gök, zemin ve dağ tahammülünden)** yüklenmesinden **(çekindiği ve korktuğu emânetin müteaddid)** ayrı ayrı çok **(vücûhundan)** vecihlerinden **(bir ferdi,)** bir misâli **(bir vechi enedir.**

Evet ene, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar âlem-i insâniyyetin) insanlık âleminin **(etrafına dal budak salan nûrânî bir şecere-i Tûbâ)** Tûbâ ağacı **(ile müdhiş bir şecere-i zakkûmun)** zakkûm ağacının **(bir çekirdeğidir.)**

Kâinatta binler âlem var. Meselâ; cemâdât, nebâtât, hayvanât nev'leri, hatta bunların her bir ferdi bir âlemdir. Âlem-i insâniyyet de o âlemlerden birisidir. Ene, o insâniyyet âlemi etrafında dal budak salan nûrânî bir Tûbâ ağacı ile müdhiş bir zakkûm ağacının çekirdeğidir. Demek ene, kendisi bir çekirdek olduğu halde, iki ağacı netice verir kabiliyette iki çekirdeği içinde tutuyor.

O çekirdek olan ene, Hazret-i Âdem'den şimdiye kadar insanlık âleminde iki ağacı netice vermiştir:

Biri: Tûbâ-i Cennet gibi hayır neticeler veren "silsile-i nübüvvet" ağacıdır.

Diğeri: Zakkûm-i Cehennem gibi şerleri netice veren "silsile-i felsefe" ağacıdır.

O ene çekirdeğinden çıkan o iki ayrı ağacın; kuvve-i aklıyyeden doğan ilim dalı, kuvve-i gadabiyyeden doğan amel dalı ve kuvve-i şeheviyyeden doğan edeb dallarından "ifrât, tefrît ve vasat" budakları zuhûr etmiştir. O dal ve budakların da hayra ve şerre bakan meyveleri vardır.

Eğer o ene, vahy-i İlâhî'yi dinleyip istikâmette gitmiş ise, ilmî, amelî,

METİN

Şöyle ki: gök, zemin ve dağ tahammülünden çekindiği ve korktuğu emânetin müteaddid vücûhundan bir ferdi, bir vechi enedir.

Evet ene, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar âlem-i insâniyyetin etrafına dal budak salan nûrânî bir şecere-i Tûbâ ile müdhiş bir şecere-i zakkûmun bir çekirdeğidir.

ŞERH

Şu ayet, bir hazîne kabul edilirse; Ene Risâlesi, o hazînenin bir cevheri hükmünde olur. **(Şöyle ki: gök, zemin ve dağ tahammülünden)** yüklenmesinden **(çekindiği ve korktuğu emânetin müteaddid)** ayrı ayrı çok **(vücûhundan)** vecihlerinden **(bir ferdi,)** bir misâli **(bir vechi enedir.**

Evet ene, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar âlem-i insâniyyetin) insanlık âleminin **(etrafına dal budak salan nûrânî bir şecere-i Tûbâ)** Tûbâ ağacı **(ile müdhiş bir şecere-i zakkûmun)** zakkûm ağacının **(bir çekirdeğidir.)**

Kâinatta binler âlem var. Meselâ; cemâdât, nebâtât, hayvanât nev'leri, hatta bunların her bir ferdi bir âlemdir. Âlem-i insâniyyet de o âlemlerden birisidir. Ene, o insâniyyet âlemi etrafında dal budak salan nûrânî bir Tûbâ ağacı ile müdhiş bir zakkûm ağacının çekirdeğidir. Demek ene, kendisi bir çekirdek olduğu halde, iki ağacı netice verir kabiliyette iki çekirdeği içinde tutuyor.

O çekirdek olan ene, Hazret-i Âdem'den şimdiye kadar insanlık âleminde iki ağacı netice vermiştir:

Biri: Tûbâ-i Cennet gibi hayır neticeler veren "silsile-i nübüvvet" ağacıdır.

Diğeri: Zakkûm-i Cehennem gibi şerleri netice veren "silsile-i felsefe" ağacıdır.

O ene çekirdeğinden çıkan o iki ayrı ağacın; kuvve-i aklıyyeden doğan ilim dalı, kuvve-i gadabiyyeden doğan amel dalı ve kuvve-i şeheviyyeden doğan edeb dallarından "ifrât, tefrît ve vasat" budakları zuhûr etmiştir. O dal ve budakların da hayra ve şerre bakan meyveleri vardır.

Eğer o ene, vahy-i İlâhî'yi dinleyip istikâmette gitmiş ise, ilmî, amelî,

METİN

Şu azîm hakîkate girişmeden evvel, o hakîkatin fehmini teshîl edecek bir mukaddime beyân ederiz. Şöyle ki:

ŞERH

edebî dalları devamlı hayırlı olmuş; ilmî cihetinde peygamberleri, amelî cihetinde âdil hâkimleri, edebî cihetinde de şerefli, civân mert insanları ve ilâhî âşıkları netice vermiş, nûrânî meyveleri yetiştirmiştir. Eğer vahy-i semâvîyi dinlememişse, o dallar şerleri netice vermiş; ilmî cihetinde Aristo, Sokrat gibi feylesofları, amelî cihetinde Firavun ve Nemrûd gibi zâlim hükümdarları, edebî cihetinde ise sanemleri ve sanem-perestleri netice vermiş, zulmânî meyveleri yetiştirmiştir.

Demek, ene, şecere-i Tûbâ ile şecere-i zakkûmu netice veren bir çekirdek hükmündedir. Tûbâ-i Cennet, Arşîdir. Kökleri, Arş'a dayanır. Şecere-i zakkûm ise, Arzîdir, yerden çıkar. Öyle ise, şecere-i Tûbâ hükmünde olan nübüvvet mesleği semâvîdir, ilâhî vahye dayanır. Şecere-i zakkûm hükmünde olan felsefe mesleği ise Arzîdir, beşer fikrinin mahsûlüdür.

(Şu azîm) büyük (hakîkate) enenin hakîkatine (girişmeden evvel, o hakîkatin fehmini) anlaşılmasını (teshîl edecek) kolaylaştıracak (bir mukaddime beyân ederiz. Şöyle ki:)

Kâinâtın hakîkatı ikiye ayrılır:

Biri: Enfüsteki enenin hakîkatıdır.

Diğeri: Âfâktaki zerrenin hakîkatıdır.

Ene ve zerre ise hem bütün kâinâtın hülâsası hem de bin bir ism-i ilâhî'nin mazharıdır. Bu mukaddime, kâinâtın azîm hakîkatlerinden biri olan ene tilsimini îzâh etmektedir. Ene denilen çekirdek bilinmeden; kuvve-i aklıyyeden doğan ilim, kuvve-i gadabiyeden doğan amel ve kuvve-i şehevîyyeden doğan edeb dalları, o dallardan doğan ifrât, tefrît ve vasat budakları ve bu budaklardan doğan meyveler anlaşılmaz. Öyle ise, önce bir çekirdek hükmünde olan enenin hakîkatini anlamaya ve bu tilsımı çözmeye çalışmalıyız.

METİN

Şu azîm hakîkate girişmeden evvel, o hakîkatin fehmini teshîl edecek bir mukaddime beyân ederiz. Şöyle ki:

ŞERH

edebî dalları devamlı hayırlı olmuş; ilmî cihetinde peygamberleri, amelî cihetinde âdil hâkimleri, edebî cihetinde de şerefli, civân mert insanları ve ilâhî âşıkları netice vermiş, nûrânî meyveleri yetiştirmiştir. Eğer vahy-i semâvîyi dinlememişse, o dallar şerhleri netice vermiş; ilmî cihetinde Aristo, Sokrat gibi feylesofları, amelî cihetinde Firavun ve Nemrûd gibi zâlim hükümdarları, edebî cihetinde ise sanemleri ve sanem-perestleri netice vermiş, zulmânî meyveleri yetiştirmiştir.

Demek, ene, şecere-i Tûbâ ile şecere-i zakkûmu netice veren bir çekirdek hükmündedir. Tûbâ-i Cennet, Arşîdir. Kökleri, Arş'a dayanır. Şecere-i zakkûm ise, Arzîdir, yerden çıkar. Öyle ise, şecere-i Tûbâ hükmünde olan nübüvvet mesleği semâvîdir, ilâhî vahye dayanır. Şecere-i zakkûm hükmünde olan felsefe mesleği ise Arzîdir, beşer fikrinin mahsûlüdür.

(Şu azîm) büyük (hakîkate) enenin hakîkatine (girişmeden evvel, o hakîkatin fehmini) anlaşılmasını (teshîl edecek) kolaylaştıracak (bir mukaddime beyân ederiz. Şöyle ki:)

Kâinâtın hakîkatı ikiye ayrılır:

Biri: Enfüsteki enenin hakîkatıdır.

Diğeri: Âfâktaki zerrenin hakîkatıdır.

Ene ve zerre ise hem bütün kâinâtın hülâsası hem de bin bir ism-i ilâhî'nin mazharıdır. Bu mukaddime, kâinâtın azîm hakîkatlerinden biri olan ene tilsimini îzâh etmektedir. Ene denilen çekirdek bilinmeden; kuvve-i aklıyyeden doğan ilim, kuvve-i gadabiyeden doğan amel ve kuvve-i şehviyyeden doğan edeb dalları, o dallardan doğan ifrât, tefrît ve vasat budakları ve bu budaklardan doğan meyveler anlaşılmaz. Öyle ise, önce bir çekirdek hükmünde olan enenin hakîkatini anlamaya ve bu tilsımı çözmeye çalışmalıyız.

METİN

bir tılsım-ı hayret-fezâdır

ŞERH

(bir tılsım-ı hayret-fezâdır) hayret veren, hayretleri arttıran bir tılsımdır.

Demek ene, hem künûz-i mahfiyye olan esma-i kudsiyye-i İlâhiyyeyi, hem de kâinât tılsımını açan bir anahtar olduğu gibi; kendisi de açılması zor bir tılsımdır. Öyle ise burada karşımıza üç mühim mes'ele çıkıyor:

Birincisi: Ene, künûz-i mahfiyye olan esma-i İlâhiyyenin anahtarıdır.

İkincisi: Ene, kâinâtın muğlâk tılsımının anahtarıdır.

Üçüncüsü: Ene, kendisi dahî müşkil, açılması zor bir tılsımdır.

O halde, ene tılsımı çözülse, kâinâtın tılsımı da çözülür ve buna bağlı olarak enfüste ve âfâkta tecellî eden gizli esma-i İlâhiyye de keşfedilir, anlaşılır.

Demek esma-i İlâhiyyenin keşfi ve tılsım-ı kâinâtın halli, eneye bağlıdır. Ene tılsımı çözülmeyen bu iki mes'ele anlaşılabilir. Öyle ise; evvelâ ene, kendi tılsımını açar. Sonra şu suâllere cevap bulmaya çalışır:

Suâl: Nereden geldim?

Cevâb: Zâhiren ademden, hakîkatte ise daire-i ilm-i İlâhî'den, daire-i kudret olan Âlem-i Şehâdet'e geldim.

Suâl: Nereye gidiyorum?

Cevâb: Kabre, haşre, Cennet veya Cehennem'e.

Suâl: Ne için geldim?

Cevâb: Bin bir ism-i İlâhî'nin keşfi için.

Suâl: Mâhiyyetim nedir?

Cevâb: Esmâ-i İlâhiyyenin âyînesiyim. Müstakil bir vücûdum yok, bir emr-i itibarîyim.

Ene, bu hakikatleri kendi nefsinde keşfeder. Mâhiyyetini bu tarzda

METİN

bir tılsım-ı hayret-fezâdır

ŞERH

(bir tılsım-ı hayret-fezâdır) hayret veren, hayretleri arttıran bir tılsımdır.

Demek ene, hem künûz-i mahfiyye olan esma-i kudsiyye-i İlâhiyyeyi, hem de kâinât tılsımını açan bir anahtar olduğu gibi; kendisi de açılması zor bir tılsımdır. Öyle ise burada karşımıza üç mühim mes'ele çıkıyor:

Birincisi: Ene, künûz-i mahfiyye olan esma-i İlâhiyyenin anahtarıdır.

İkincisi: Ene, kâinâtın muğlâk tılsımının anahtarıdır.

Üçüncüsü: Ene, kendisi dahî müşkil, açılması zor bir tılsımdır.

O halde, ene tılsımı çözülse, kâinâtın tılsımı da çözülür ve buna bağlı olarak enfüste ve âfâkta tecellî eden gizli esma-i İlâhiyye de keşfedilir, anlaşılır.

Demek esma-i İlâhiyyenin keşfi ve tılsım-ı kâinâtın halli, eneye bağlıdır. Ene tılsımı çözülmeyen bu iki mes'ele anlaşılabilir. Öyle ise; evvelâ ene, kendi tılsımını açar. Sonra şu suâllere cevap bulmaya çalışır:

Suâl: Nereden geldim?

Cevâb: Zâhiren ademden, hakîkatte ise daire-i ilm-i İlâhî'den, daire-i kudret olan Âlem-i Şehâdet'e geldim.

Suâl: Nereye gidiyorum?

Cevâb: Kabre, haşre, Cennet veya Cehennem'e.

Suâl: Ne için geldim?

Cevâb: Bin bir ism-i İlâhî'nin keşfi için.

Suâl: Mâhiyyetim nedir?

Cevâb: Esmâ-i İlâhiyyenin âyînesiyim. Müstakil bir vücûdum yok, bir emr-i itibarîyim.

Ene, bu hakikatleri kendi nefsinde keşfeder. Mâhiyyetini bu tarzda

ŞERH

Ene: Gizli esma ve sıfat-ı İlâhiyyeyi gösteren bir âyine, bir vâhid-i kıyasîdir. Ene, vâhid-i kıyasî olmakla beraber, aynı zamanda teklîf yeridir. Müellif (ra), eneyi şöyle tarif eder:

*"Ene, künûz-i mahfiyye olan esma-i İlâhiyyenin anahtarı olduğu gibi, kâinâtın tılsım-ı muğlâkının dahî anahtarı olarak bir muammâ-yı müşkül-küşâdır, bir tılsım-ı hayret-fezâdır."*¹

*"Ene, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatını, şuûnâtını bilmek için bir santral ve bir vâhid-i kıyasîdir."*²

Enenin vücûdunun iki vechi vardır:

Biri: Mücerred (kılıfsız) ene, yani "min haysü hüve" cihetidir. Mücerred ene, mahlûk değildir. Vücûd-i itibarîsi var; fakat vücûd-i hâricîsi yoktur. İllet-i nâkısı mevçûd olduğu, yani madde ve sûreti olmayıp fâil ve gâyesi bulunduğu için, varlığı, vicdânen inkâr edilemiyor.

Diğeri: Kılıflı ene cihetidir. Kılıflı ene ise, mahlûktur.

Ruha gelince; ruh, cesedin kanunudur. Müellif (ra), ruhu şöyle tarif eder:

*"Ruh: Zîhayat, zîşuûr, nûrânî, vücûd-i hâricî giydirilmiş, câmi', hakîkatdâr, külliyyet kesb etmeğe müstaid bir kanun-i emrîdir."*³

Ruhun vücûdunun iki vechi vardır:

Biri: Mücerred (kılıfsız) ruh, yani "min haysü hüve" cihetidir. Mücerred ruh, mahlûk değildir. Vücûd-i itibarîsi var; fakat vücûd-i hâricîsi yoktur. İllet-i nâkısı mevçûd olduğu, yani madde ve sûreti olmayıp fâil ve gâyesi bulunduğu için, varlığı, vicdânen inkâr edilemiyor.

Diğeri: Kılıflı ruh cihetidir. Kılıflı ruh ise, mahlûktur.

Kılıflı ruh ve kılıflı ene, yani vücûd-i hâricî giydirilmiş ruh ve enenin her

[1] Sözler, 30. Söz, 1. Maksad, s. 535.

[2] Mesnevî-i Nûriyye, Katre, Mukaddime, s. 52.

[3] Sözler, 29. Söz, 2. Maksad, 3. Menbâ', s. 517-518.

ŞERH

Ene: Gizli esma ve sıfat-ı İlâhiyyeyi gösteren bir âyine, bir vâhid-i kıyasîdir. Ene, vâhid-i kıyasî olmakla beraber, aynı zamanda teklîf yeridir. Müellif (ra), eneyi şöyle tarif eder:

*"Ene, künûz-i mahfiyye olan esma-i İlâhiyyenin anahtarı olduğu gibi, kâinâtın tılsım-ı muğlâkının dahî anahtarı olarak bir muammâ-yı müşkül-küşâdır, bir tılsım-ı hayret-fezâdır."*¹

*"Ene, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatını, şuûnâtını bilmek için bir santral ve bir vâhid-i kıyasîdir."*²

Enenin vücûdunun iki vechi vardır:

Biri: Mücerred (kılıfsız) ene, yani "min haysü hüve" cihetidir. Mücerred ene, mahlûk değildir. Vücûd-i itibarîsi var; fakat vücûd-i hâricîsi yoktur. İllet-i nâkısı mevçûd olduğu, yani madde ve sûreti olmayıp fâil ve gâyesi bulunduğu için, varlığı, vicdânen inkâr edilemiyor.

Diğeri: Kılıflı ene cihetidir. Kılıflı ene ise, mahlûktur.

Ruha gelince; ruh, cesedin kanunudur. Müellif (ra), ruhu şöyle tarif eder:

*"Ruh: Zîhayat, zîşuûr, nûrânî, vücûd-i hâricî giydirilmiş, câmi', hakîkatdâr, külliyyet kesb etmeğe müstaid bir kanun-i emrîdir."*³

Ruhun vücûdunun iki vechi vardır:

Biri: Mücerred (kılıfsız) ruh, yani "min haysü hüve" cihetidir. Mücerred ruh, mahlûk değildir. Vücûd-i itibarîsi var; fakat vücûd-i hâricîsi yoktur. İllet-i nâkısı mevçûd olduğu, yani madde ve sûreti olmayıp fâil ve gâyesi bulunduğu için, varlığı, vicdânen inkâr edilemiyor.

Diğeri: Kılıflı ruh cihetidir. Kılıflı ruh ise, mahlûktur.

Kılıflı ruh ve kılıflı ene, yani vücûd-i hâricî giydirilmiş ruh ve enenin her

[1] Sözler, 30. Söz, 1. Maksad, s. 535.

[2] Mesnevî-i Nûriyye, Katre, Mukaddime, s. 52.

[3] Sözler, 29. Söz, 2. Maksad, 3. Menbâ', s. 517-518.

ŞERH

Bir zaman bir asker, meydan-ı harb ve imtihanında, kâr ve zarar deverânında pek müdhiş bir vaziyete düşer. Şöyle ki:

Sağ ve sol iki tarafından dehşetli derin iki yara ile yaralı ve arkasında cesim bir arslan ona saldırmak için bekliyor gibi duruyor. Ve gözü önünde bir darağacı dikilmiş, bütün sevdiklerini asıp mahvediyor; onu da bekliyor. Hem bu hali ile beraber uzun bir yolculuğu var, nefyediliyor. O bîçâre, şu dehşet içinde, me'yûsâne düşünürken; sağ cihetinde Hızır gibi bir hayırhâh, nûrânî bir zât peydâ olur. Ona der:

- Me'yûs olma. Sana iki tılsım verip öğreteceğim. Güzelce istimal etsen, o arslan sana musahhar bir at olur. Hem o darağacı, sana keyif ve tenezzüh için hoş bir salıncağa döner.

İşte, ey gençliğinde gülmüş, şimdi güldüğüne ağlayan nefsim! Bil: O bîçâre asker ise, sensin ve insandır. Ve o arslan ise, eceldir. Ve o darağacı ise, ölüm ve zevâl ve firaktır.. Ve o iki tılsım ise, Cenâb-ı Hakk'a î mân ve âhirete î mândır.

Evet, şu kudsî tılsım ile ölüm; insan-ı mü'minî, zindan-ı dünyadan bostan-ı cinâna, huzur-i Rahmân'a götüren bir musahhar at ve burâk sûretini alır. Onun içindir ki: Ölümün hakikatını gören kâmil insanlar, ölümü sevmişler. Daha ölüm gelmeden ölmek istemişler.

Hem zevâl ve firak, memât ve vefat ve darağacı olan mürûr-i zaman, o î mân tılsımı ile, Sâni'-i Zül'-Celâl'in taze taze, renk renk, çeşit çeşit mu'cizât-ı nakşını, havârık-ı kudretini, tecelliyât-ı rahmetini kemâl-i lezzetle seyr ve temâşâyâ vasita sûretini alır. Evet, Güneş'in nûrundaki renkleri gösteren âyinelerin tebeddül edip tazelenmesi ve sinema perdelerinin değişmesi, daha hoş, daha güzel manzaralar teşkil eder."¹

"Evet, sırr-ı vahdetle kâinâtın kemâlâtı tahakkuk eder ve mevcûdâtın ulvî vazifeleri anlaşılır ve mahlûkâtın netice-i hilkatleri takarrur eder ve masnûâtın kıymetleri bilinir ve bu âlemdeki makâsıd-ı î lâhiyye vücûd bulur ve zîhayat ve zîşuûrların hikmet-i hilkatleri ve sırr-ı icâdları tezâhür eder ve bu dehşet-engiz

[1] 7. Söz'den iktibâs.

ŞERH

Bir zaman bir asker, meydan-ı harb ve imtihanında, kâr ve zarar deverânında pek müdhiş bir vaziyete düşer. Şöyle ki:

Sağ ve sol iki tarafından dehşetli derin iki yara ile yaralı ve arkasında cesim bir arslan ona saldırmak için bekliyor gibi duruyor. Ve gözü önünde bir darağacı dikilmiş, bütün sevdiklerini asıp mahvediyor; onu da bekliyor. Hem bu hali ile beraber uzun bir yolculuğu var, nefyediliyor. O bîçâre, şu dehşet içinde, me'yûsâne düşünürken; sağ cihetinde Hızır gibi bir hayırhâh, nûrânî bir zât peydâ olur. Ona der:

- Me'yûs olma. Sana iki tılsım verip öğreteceğim. Güzelce istimal etsen, o arslan sana musahhar bir at olur. Hem o darağacı, sana keyif ve tenezzüh için hoş bir salıncağa döner.

İşte, ey gençliğinde gülmüş, şimdi güldüğüne ağlayan nefsim! Bil: O bîçâre asker ise, sensin ve insandır. Ve o arslan ise, eceldir. Ve o darağacı ise, ölüm ve zevâl ve firaktır.. Ve o iki tılsım ise, Cenâb-ı Hakk'a îmân ve âhirete îmândır.

Evet, şu kudsî tılsım ile ölüm; insan-ı mü'minî, zindan-ı dünyadan bostan-ı cinâna, huzur-i Rahmân'a götüren bir musahhar at ve burâk sûretini alır. Onun içindir ki: Ölümün hakikatını gören kâmil insanlar, ölümü sevmişler. Daha ölüm gelmeden ölmek istemişler.

Hem zevâl ve firak, memât ve vefat ve darağacı olan mürûr-i zaman, o îmân tılsımı ile, Sâni'-i Zül'-Celâl'in taze taze, renk renk, çeşit çeşit mu'cizât-ı nakşını, havârık-ı kudretini, tecelliyât-ı rahmetini kemâl-i lezzetle seyr ve temâşâyâ vasita sûretini alır. Evet, Güneş'in nûrundaki renkleri gösteren âyinelerin tebeddül edip tazelenmesi ve sinema perdelerinin değişmesi, daha hoş, daha güzel manzaralar teşkil eder."¹

"Evet, sırr-ı vahdetle kâinâtın kemâlâtı tahakkuk eder ve mevcûdâtın ulvî vazifeleri anlaşılır ve mahlûkâtın netice-i hilkatleri takarrur eder ve masnûâtın kıymetleri bilinir ve bu âlemdeki makâsıd-ı ilâhiyye vücûd bulur ve zîhayat ve zîşuûrların hikmet-i hilkatleri ve sırr-ı icâdları tezâhür eder ve bu dehşet-engiz

[1] 7. Söz'den iktibâs.

ŞERH

tahavvülât içinde kakhârâne fırtınaların hiddetli, ekşi sîmâları arkasında rahmetin ve hikmetin güler, güzel yüzleri görünür ve fenâ ve zevâlde kaybolan mevcûdâtın neticeleri ve hüviyyetleri ve mâhiyyetleri ve ruhları ve tesbîhâtları gibi çok vücûdları kendilerine bedel Âlem-i Şehâdet'te bırakıp, sonra gittikleri bilinir. Ve kâinât baştanbaşa gayet manidâr bir kitab-ı Samedânî ve mevcûdât ferşten Arş'a kadar gayet mu'cizâne bir mecmûa-i mektûbât-ı sübhâniyye ve mahlûkâtın bütün tâifeleri, gayet muntazam ve muhteşem bir ordu-yi Rabbânî ve masnûâtın bütün kabîleleri mikroptan, karıncadan tâ gergedâna, tâ kartallara, tâ seyyârâta kadar Sultan-ı Ezelî'nin gayet vazîfeperver memurları olduğu bilinmesi ve her şey, âyinedarlık ve intisâb cihetiyle binler derece kıymet-i şahsiyyesinden daha yüksek kıymet almaları ve 'Seyl-i mevcûdât ve kâfile-i mahlûkât nereden geliyor ve nereye gidecek ve ne için gelmişler ve ne yapıyorlar?' diye halledilmeyen tılsımlı suâllerin manaları ona inkişâf etmesi, ancak ve ancak sırr-ı tevhîd iledir. Yoksa, kâinâtın bu mezkûr yüksek kemâlâtları sönecek ve o ulvî ve kudsî hakikatları zıdlarına inkılâb edecek.

Bu ikinci meyveye beni sevk edip îsâl eden acîb bir his ve garîb bir zevktir. Şöyle ki:

Bir zaman, bahar mevsiminde temâşâ ederken gördüm ki: Zemin yüzünde haşır ve neşr-i a'zamın yüz binler nümûnelerini gösteren bir seyerân ve seyelân içinde kâfile kâfile arkasında gelen geçen mevcûdâtın ve bilhassa zihayat mahlûkâtın, husûsan küçücük zihayatların kısa bir zamanda görünüp der-akab kaybolmaları ve dâimî bir faaliyyet-i müdhîşe içinde mevt ve zevâl levhaları bana çok hazîn görünüp, rikkatime şiddetle dokunarak beni ağlatıyordu. O güzel hayvancıkların vefatlarını gördükçe kalbim acıyordu. 'Of, yazık! Ah, yazık!' diyerek, bu ahların, ofların altında derinden derine bir vâveylâ-i ruhî hissediyordum. Ve bu âkıbete uğrayan hayat ise, ölümden beter bir azab gördüm. Hem nebâtât ve hayvanât âleminde gayet güzel, sevimli ve çok kıymetdâr san'atta olan zihayatlar bir dakikada gözünü açıp bu seyrângâh-ı kâinâta bakar, dakikasıyla mahvolur, gider. Bu hali temâşâ ettikçe, ciğerlerim sızlıyordu. Ağlamak ile şekvâ etmek istiyor; 'Neden geliyorlar, hiç durmadan gidiyorlar?' diye feleğe karşı kalbim dehşetli suâller soruyor ve böyle faydasız, gâyesiz, neticesiz, çabuk idam edilen bu masnûcuklar gözümüz önünde bu kadar ihtimâm ve dikkat ve

ŞERH

tahavvülât içinde kakhârâne fırtınaların hiddetli, ekşi sîmâları arkasında rahmetin ve hikmetin güler, güzel yüzleri görünür ve fenâ ve zevâlde kaybolan mevcûdâtın neticeleri ve hüviyyetleri ve mâhiyyetleri ve ruhları ve tesbîhâtları gibi çok vücûdları kendilerine bedel Âlem-i Şehâdet'te bırakıp, sonra gittikleri bilinir. Ve kâinât baştanbaşa gayet manidâr bir kitab-ı Samedânî ve mevcûdât ferşten Arş'a kadar gayet mu'cizâne bir mecmûa-i mektûbât-ı sübhâniyye ve mahlûkâtın bütün tâifeleri, gayet muntazam ve muhteşem bir ordu-yi Rabbânî ve masnûâtın bütün kabîleleri mikroptan, karıncadan tâ gergedâna, tâ kartallara, tâ seyyârâta kadar Sultan-ı Ezelî'nin gayet vazîfeperver memurları olduğu bilinmesi ve her şey, âyinedarlık ve intisâb cihetiyle binler derece kıymet-i şahsiyyesinden daha yüksek kıymet almaları ve 'Seyl-i mevcûdât ve kâfile-i mahlûkât nereden geliyor ve nereye gidecek ve ne için gelmişler ve ne yapıyorlar?' diye halledilmeyen tılsımlı suâllerin manaları ona inkişâf etmesi, ancak ve ancak sırr-ı tevhîd iledir. Yoksa, kâinâtın bu mezkûr yüksek kemâlâtları sönecek ve o ulvî ve kudsî hakikatları zıdlarına inkılâb edecek.

Bu ikinci meyveye beni sevk edip îsâl eden acîb bir his ve garîb bir zevktir. Şöyle ki:

Bir zaman, bahar mevsiminde temâşâ ederken gördüm ki: Zemin yüzünde haşır ve neşr-i a'zamın yüz binler nümûnelerini gösteren bir seyerân ve seyelân içinde kâfile kâfile arkasında gelen geçen mevcûdâtın ve bilhassa zihayat mahlûkâtın, husûsan küçücük zihayatların kısa bir zamanda görünüp der-akab kaybolmaları ve dâimî bir faaliyyet-i müdhîşe içinde mevt ve zevâl levhaları bana çok hazîn görünüp, rikkatime şiddetle dokunarak beni ağlatıyordu. O güzel hayvancıkların vefatlarını gördükçe kalbim acıyordu. 'Of, yazık! Ah, yazık!' diyerek, bu ahların, ofların altında derinden derine bir vâveylâ-i ruhî hissediyordum. Ve bu âkıbete uğrayan hayat ise, ölümden beter bir azab gördüm. Hem nebâtât ve hayvanât âleminde gayet güzel, sevimli ve çok kıymetdâr san'atta olan zihayatlar bir dakikada gözünü açıp bu seyrângâh-ı kâinâta bakar, dakikasıyla mahvolur, gider. Bu hali temâşâ ettikçe, ciğerlerim sızlıyordu. Ağlamak ile şekvâ etmek istiyor; 'Neden geliyorlar, hiç durmadan gidiyorlar?' diye feleğe karşı kalbim dehşetli suâller soruyor ve böyle faydasız, gâyesiz, neticesiz, çabuk idam edilen bu masnûcuklar gözümüz önünde bu kadar ihtimâm ve dikkat ve

METİN

Şu mes'eleye dâir "Şemme" isminde bir risâle-i Arabiyyemde şöyle bahsetmişiz ki: Âlemin miftâhı insanın elindedir ve nefsine takılmıştır. Kâinât kapıları zâhiren açık görünürken, hakîkaten kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emânet cihetiyle insana ene nâmında öyle bir miftâh

ŞERH

(Şu mes'eleye dâir "Şemme" isminde bir risâle-i Arabiyyemde şöyle bahsetmişiz ki: Âlemin miftâhı) anahtarı (insanın elindedir ve nefsine takılmıştır. Kâinât kapıları zâhiren açık görünürken, hakîkaten kapalıdır.) Zâhiren açık görünür demekle, doğum ve ölüm ve âlemdeki bütün hâdiseler zâhiren görüldüğü gibi düşünülür demek istiyor. Yani, mevcûdât-ı âlem, zerratın terkîbiyle vücûd buluyor. Vücûd bulduktan sonra her şeyin ecel-i fitrîsi olmakla, o mevcûd vefat ediyor. O vefat, zâhiren görüldüğü gibi ademdir, idamdır. Kabir ise, zâhiren idam-ı ebedî kapısıdır. Zerratın ve feleğin harekâtı, mevsimlerin ve gece gündüzün deverânı ise, zâhiren bütün mevcûdâtın idamına bir sehpa hükmündedir. Mevcûdât, nihayetsiz acz ve fakr içinde kimsesiz, sâhibsiz, yetim ve hadsiz a'dânın hücumuna marûz bîçârelerdir. Kâinât bir mâtemhâne-i umûmîdir. Mevcûdât ise, birbirine düşman ve ecnebî görünür. Ancak, hakîkate böyle değildir. Çünkü o kadar san'atlı yaratılan mevcûdâtın, bir ânda yok olup gitmeleri gösterir ki; bunun altında gizli bir sır, gizli bir mana saklıdır. Demek, doğum ve ölümden bir hikmet vardır. İnsan doğuyor. Esbab yan yana gelip âlem yaratılıyor. Bu doğum, bu yaratılış nedir? Mevcûdât nereden geldi, nasıl toplandı? Sonra neden durmayıp, vefat edip gitti? Ölüm nedir? Zâhiren doğum ve ölüm anlaşılmış gibi görünürken, hakîkate anlaşılmıyor. Zira iş, zâhiren görüldüğü gibi değil. Belki bütün tevellüdât-ı hayvaniyye ve insâniyye, ahz-ı askere, silâh altına, vazife başına gelmektir. Bütün vefiyyât-ı hayvaniyye ve insâniyye ise, terhîsâttir. Vazife-i hayatını bitirenler, bu dâr-ı fânîden manen mesrûrâne, dağdağasız diğer bir âleme giderler. Ölüm, zâhiren görüldüğü gibi yokluk, hiçlik değil, saâdet-i ebediyyenin mukaddimesidir. Kabir, ejderhâ ağzı değil, Âlem-i Bekâ'ya açılan bir kapıdır.

İşte bu hakikat, ancak enenin mâhiyyetinin anlaşılmasıyla, ene denilen tılsımın halliyle tezâhür eder.

(Cenâb-ı Hak, emânet cihetiyle insana ene nâmında öyle bir miftâh)

METİN

Şu mes'eleye dâir "Şemme" isminde bir risâle-i Arabiyyemde şöyle bahsetmişiz ki: Âlemin miftâhı insanın elindedir ve nefsine takılmıştır. Kâinât kapıları zâhiren açık görünürken, hakîkaten kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emânet cihetiyle insana ene nâmında öyle bir miftâh

ŞERH

(Şu mes'eleye dâir "Şemme" isminde bir risâle-i Arabiyyemde şöyle bahsetmişiz ki: Âlemin miftâhı) anahtarı (insanın elindedir ve nefsine takılmıştır. Kâinât kapıları zâhiren açık görünürken, hakîkaten kapalıdır.) Zâhiren açık görünür demekle, doğum ve ölüm ve âlemdeki bütün hâdiseler zâhiren görüldüğü gibi düşünülür demek istiyor. Yani, mevcûdât-ı âlem, zerratın terkîbiyle vücûd buluyor. Vücûd bulduktan sonra her şeyin ecel-i fitrîsi olmakla, o mevcûd vefat ediyor. O vefat, zâhiren görüldüğü gibi ademdir, idamdır. Kabir ise, zâhiren idam-ı ebedî kapısıdır. Zerratın ve feleğin harekâtı, mevsimlerin ve gece gündüzün deverânı ise, zâhiren bütün mevcûdâtın idamına bir sehpa hükmündedir. Mevcûdât, nihayetsiz acz ve fakr içinde kimsesiz, sâhibsiz, yetim ve hadsiz a'dânın hücumuna marûz bîçârelerdir. Kâinât bir mâtemhâne-i umûmîdir. Mevcûdât ise, birbirine düşman ve ecnebî görünür. Ancak, hakîkate böyle değildir. Çünkü o kadar san'atlı yaratılan mevcûdâtın, bir ânda yok olup gitmeleri gösterir ki; bunun altında gizli bir sır, gizli bir mana saklıdır. Demek, doğum ve ölümden bir hikmet vardır. İnsan doğuyor. Esbab yan yana gelip âlem yaratılıyor. Bu doğum, bu yaratılış nedir? Mevcûdât nereden geldi, nasıl toplandı? Sonra neden durmayıp, vefat edip gitti? Ölüm nedir? Zâhiren doğum ve ölüm anlaşılmış gibi görünürken, hakîkate anlaşılmıyor. Zira iş, zâhiren görüldüğü gibi değil. Belki bütün tevellüdât-ı hayvaniyye ve insâniyye, ahz-ı askere, silâh altına, vazife başına gelmektir. Bütün vefiyyât-ı hayvaniyye ve insâniyye ise, terhîsâttir. Vazife-i hayatını bitirenler, bu dâr-ı fânîden manen mesrûrâne, dağdağasız diğer bir âleme giderler. Ölüm, zâhiren görüldüğü gibi yokluk, hiçlik değil, saâdet-i ebediyyenin mukaddimesidir. Kabir, ejderhâ ağzı değil, Âlem-i Bekâ'ya açılan bir kapıdır.

İşte bu hakikat, ancak enenin mâhiyyetinin anlaşılmasıyla, ene denilen tılsımın halliyle tezâhür eder.

(Cenâb-ı Hak, emânet cihetiyle insana ene nâmında öyle bir miftâh)

ŞERH

Ekrem (sav)'in Mi'râc gecesinde Zât-ı Zü'l-Celâl'i gözüyle müşâhede ettiğini şöyle ifâde etmektedir:

*"Erkân-ı îmâniyyenin hakâikını göz ile görüp, melâikeyi, Cennet'i, âhireti, hatta Zât-ı Zü'l-Celâl'i göz ile müşâhede etmek..."*¹

Yine ehl-i Cennet, Cennet'te Zât-ı Zü'l-Celâl'i görecekler; ama Zât'ının küh-i mâhiyyetini bilemeyeceklerdir.

ŞUÛNÂT-I İLÂHİYYE

Şuûnât-ı İlâhiye, bazı ulemâ ıstılâhınca sıfat-ı selbiyyeye itlâk olunur. Bazı ulemâ nazarında ise, tabirinden âciz kaldığımız "muhabbet, gadab, şefkat, sürûr-i mukaddese" gibi meânî-i kudsiyye hakkında kullanılır. Müellif (ra), şuûnât-ı İlâhiyyeyi şöyle tarif eder:

*"Zât-ı Vâcibü'l- Vücûd'un kudsiyyet ve istiğnâ-i kemâline muvafık bir tarzda ve O'na layık bir sûrette; hadsiz bir muhabbet, nihayetsiz bir şefkat, gayetsiz bir ıftihâr, -tabiri câiz ise- mukaddes hadsiz bir memnuniyyet, bir sevinç, -tabirde hatâ olmasın- hadsiz bir lezzet-i mukaddese, bir ferah-ı münezzeh şuûnât-ı Rubûbiyyetinde bulunur ki; onların âsârı bi'l-müşâhede görünüyor."*²

*"O Zât-ı Rahmânü'rrahîm, O'na layık bir tarzda bir muhabbet, bir sevmek gibi -O'na layık şuûnâtla tabir edilen- ulvî, kudsî, güzel, münezzeh manaları vardır. Lezzet-i kudsiyye, aşk-ı mukaddes, ferah-ı münezzeh, mesrûriyyet-i kudsiyye tabir edilen, izn-i şer'î olmadığından yâd edemediğimiz gayet münezzeh, mukaddes şuûnâtı vardır ki; her biri kâinâtta gördüğümüz ve mevcûdât mâbeyninde hissettiğimiz aşk ve ferah ve mesrûriyyetten nihayetsiz derecelerde daha yüksek, daha ulvî, daha mukaddes, daha münezzeh olduğunu çok yerlerde isbat etmişiz."*³

"Kâinâtta hayret-nümâ faaliyyet-i dâimenin hikmetinin üçüncü şu'besi şudur ki:

[1] Sözler, 31. Söz, 4. Esâs, 1. Meyve, s. 581.

[2] Mektûbât, 24. Mektûb, 1. Makam, 5. İşâret, s. 395.

[3] Sözler, 32. Söz, 2. Sual, 4. Remiz, s. 623.

ŞERH

Ekrem (sav)'in Mi'râc gecesinde Zât-ı Zü'l-Celâl'i gözüyle müşâhede ettiğini şöyle ifâde etmektedir:

*"Erkân-ı îmâniyyenin hakâikını göz ile görüp, melâikeyi, Cennet'i, âhireti, hatta Zât-ı Zü'l-Celâl'i göz ile müşâhede etmek..."*¹

Yine ehl-i Cennet, Cennet'te Zât-ı Zü'l-Celâl'i görecekler; ama Zât'ının künh-i mâhiyyetini bilemeyeceklerdir.

ŞUÛNÂT-I İLÂHİYYE

Şuûnât-ı İlâhiye, bazı ulemâ ıstılâhınca sıfat-ı selbiyyeye itlâk olunur. Bazı ulemâ nazarında ise, tabirinden âciz kaldığımız "muhabbet, gadab, şefkat, sürûr-i mukaddese" gibi meânî-i kudsiyye hakkında kullanılır. Müellif (ra), şuûnât-ı İlâhiyyeyi şöyle tarif eder:

*"Zât-ı Vâcibü'l- Vücûd'un kudsiyyet ve istiğnâ-i kemâline muvafık bir tarzda ve O'na layık bir sûrette; hadsiz bir muhabbet, nihayetsiz bir şefkat, gayetsiz bir ıftihâr, -tabiri câiz ise- mukaddes hadsiz bir memnuniyyet, bir sevinç, -tabirde hatâ olmasın- hadsiz bir lezzet-i mukaddese, bir ferah-ı münezzeh şuûnât-ı Rubûbiyyetinde bulunur ki; onların âsârı bi'l-müşâhede görünüyor."*²

*"O Zât-ı Rahmânü'rrahîm, O'na layık bir tarzda bir muhabbet, bir sevmek gibi -O'na layık şuûnâtla tabir edilen- ulvî, kudsî, güzel, münezzeh manaları vardır. Lezzet-i kudsiyye, aşk-ı mukaddes, ferah-ı münezzeh, mesrûriyyet-i kudsiyye tabir edilen, izn-i şer'î olmadığından yâd edemediğimiz gayet münezzeh, mukaddes şuûnâtı vardır ki; her biri kâinâtta gördüğümüz ve mevcûdât mâbeyninde hissettiğimiz aşk ve ferah ve mesrûriyyetten nihayetsiz derecelerde daha yüksek, daha ulvî, daha mukaddes, daha münezzeh olduğunu çok yerlerde isbat etmişiz."*³

"Kâinâtta hayret-nümâ faaliyyet-i dâimenin hikmetinin üçüncü şu'besi şudur ki:

[1] Sözler, 31. Söz, 4. Esâs, 1. Meyve, s. 581.

[2] Mektûbât, 24. Mektûb, 1. Makam, 5. İşâret, s. 395.

[3] Sözler, 32. Söz, 2. Sual, 4. Remiz, s. 623.

ŞERH

Her bir merhamet sâhibi, başkasını memnun etmekten mesrûr olur; her bir şefkat sâhibi, başkasını mesrûr etmekten memnun olur; her bir muhabbet sâhibi, sevindirmeye layık mahlûkları sevindirmekle sevinir; her bir âlî-cenâb zât, başkasını mes'ûd etmekle lezzet alır; her bir âdil zât, ihkâk-ı hak etmek ve müstehaklara ceza vermekte hukûk sâhiblerini minnetdâr etmekle keyiflenir; hüner sâhibi her bir san'atkâr, san'atını teşhîr etmekle ve san'atının tasavvur ettiği tarzda işlemesiyle ve istediği neticeleri vermesiyle iftîhâr eder.

İşte bu mezkûr düstûrların her biri birer kâide-i esâsiyyedir ki, kâinâtta ve âlem-i insâniyyette cereyân ediyorlar. Bu kâidelerin Esmâ-i İlâhiyyede cereyân ettiklerini gösteren üç misâl, 'Otuz İkinci Söz'ün 'İkinci Mevkıf'ında îzâh edilmiştir. Bir hülâsası bu makamda yazılması münâsib olduğundan, deriz:

Nasıl ki, meselâ gayet merhametli, sehâvetli, gayet kerîm âlî-cenâb bir zât, fıtratındaki âlî seciyyelerin muktezâsıyla büyük bir seyahat gemisine, çok muhtâc ve fakîr insanları bindirip, gayet mükemmel ziyâfetlerle, ikrâmlarla o muhtâc fakîrleri memnun ederek denizlerde Arz'ın etrafında gezdirir ve kendisi de onların üstünde, onları mesrûrâne temâşâ ederek o muhtâcların minnetdârlıklarından lezzet alır ve onların telezzüzlerinden mesrûr olur ve onların keyiflerinden sevinir, iftîhâr eder.

Madem böyle bir tevzîât memuru hükmünde olan bir insan, böyle cüz'î bir ziyâfet vermekten bu derece memnun ve mesrûr olursa; elbette bütün hayvanları ve insanları ve hadsiz melekleri ve cinleri ve ruhları, bir sefîne-i Rahmânî olan Küre-i Arz gemisine bindirerek; rû-yi zemini, envâ-ı mat'ûmâtla ve bütün duyguların ezvâk ve erzâkıyla doldurulmuş bir sofrâ-i Rabbâniyye şeklinde onlara açmak ve o muhtâc ve müteşekkîr ve minnetdâr ve mesrûr mahlûkâtını aktâr-ı kâinâtta seyahat ettirmekle ve bu dünyada bu kadar ikrâmlarla onları mesrûr etmekle beraber dâr-ı bekâda Cennet'lerinden her birini ziyâfet-i dâime için birer sofrâ yapan Zât-ı Hayy-ı Kayyûm'a âid olarak o mahlûkâtın teşekkürlerinden ve minnetdârlıklarından ve mesrûriyyetlerinden ve sevinçlerinden gelen ve tabirinde âciz olduğumuz ve me'zûn olmadığımız şuûnât-ı İlâhiyyeyi, memnuniyyet-i mukaddese, iftîhâr-ı kudsî ve lezzet-i mukaddese gibi isimlerle

ŞERH

Her bir merhamet sâhibi, başkasını memnun etmekten mesrûr olur; her bir şefkat sâhibi, başkasını mesrûr etmekten memnun olur; her bir muhabbet sâhibi, sevindirmeye layık mahlûkları sevindirmekle sevinir; her bir âlî-cenâb zât, başkasını mes'ûd etmekle lezzet alır; her bir âdil zât, ihkâk-ı hak etmek ve müstehaklara ceza vermekte hukûk sâhiblerini minnetdâr etmekle keyiflenir; hüner sâhibi her bir san'atkâr, san'atını teşhîr etmekle ve san'atının tasavvur ettiği tarzda işlemesiyle ve istediği neticeleri vermesiyle iftîhâr eder.

İşte bu mezkûr düstûrların her biri birer kâide-i esâsiyyedir ki, kâinâtta ve âlem-i insâniyyette cereyân ediyorlar. Bu kâidelerin Esmâ-i İlâhiyyede cereyân ettiklerini gösteren üç misâl, 'Otuz İkinci Söz'ün 'İkinci Mevkıf'ında îzâh edilmiştir. Bir hülâsası bu makamda yazılması münâsib olduğundan, deriz:

Nasıl ki, meselâ gayet merhametli, sehâvetli, gayet kerîm âlî-cenâb bir zât, fıtratındaki âlî seciyyelerin muktezâsıyla büyük bir seyahat gemisine, çok muhtâc ve fakîr insanları bindirip, gayet mükemmel ziyâfetlerle, ikrâmlarla o muhtâc fakîrleri memnun ederek denizlerde Arz'ın etrafında gezdirir ve kendisi de onların üstünde, onları mesrûrâne temâşâ ederek o muhtâcların minnetdârlıklarından lezzet alır ve onların telezzüzlerinden mesrûr olur ve onların keyiflerinden sevinir, iftîhâr eder.

Madem böyle bir tevzîât memuru hükmünde olan bir insan, böyle cüz'î bir ziyâfet vermekten bu derece memnun ve mesrûr olursa; elbette bütün hayvanları ve insanları ve hadsiz melekleri ve cinleri ve ruhları, bir sefîne-i Rahmânî olan Küre-i Arz gemisine bindirerek; rû-yi zemini, envâ-ı mat'ûmâtla ve bütün duyguların ezvâk ve erzâkıyla doldurulmuş bir sofrâ-i Rabbâniyye şeklinde onlara açmak ve o muhtâc ve müteşekkîr ve minnetdâr ve mesrûr mahlûkâtını aktâr-ı kâinâtta seyahat ettirmekle ve bu dünyada bu kadar ikrâmlarla onları mesrûr etmekle beraber dâr-ı bekâda Cennet'lerinden her birini ziyâfet-i dâime için birer sofrâ yapan Zât-ı Hayy-ı Kayyûm'a âid olarak o mahlûkâtın teşekkürlerinden ve minnetdârlıklarından ve mesrûriyyetlerinden ve sevinçlerinden gelen ve tabirinde âciz olduğumuz ve me'zûn olmadığımız şuûnât-ı İlâhiyyeyi, memnuniyyet-i mukaddese, iftîhâr-ı kudsî ve lezzet-i mukaddese gibi isimlerle

ŞERH

SIFÂT-I İLÂHİYYE

Kelâm ilmi ıstılâhında; Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ının lâzime-i zarûriyyesine "sıfat" denilir.

SIFÂT-I İLÂHİYYE İKİ TEMEL KISMA AYRILIR

1. Sıfat-ı Selbiyye.
2. Sıfat-ı Sübûtiyye.

SIFÂT-I SELBİYYE

Cenâb-ı Hakk'ın lâzime-i zarûriyye-i Zâtiyyesi olan ve Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'yi tavsîf ve takdîs eden, mahlûkâtta benzerleri bulunmayan sıfatlara denir. Aslında bu sıfatların hepsi menfî mânadadır. Mesela; "Beka", nihayeti olmayan manasındadır. "Kıdem", başlangıcı, mebdei olmayan demektir. İşte bir zatta olmayan sıfatları ondan selb etmek, soyutlamak manasında bu sıfatlara "selbiyye" denilir.

Tenbih: Eğer bu sıfatlara müsbet mana verilirse, sıfat-ı subutiye kısmına girer. Mesela, "Beka" sıfatından murad, Cenab-ı Hakk'ın vücudunun devamı ise, bu artık sıfat-ı subutiyyeye dâhil olur. Diğer sıfatlar, buna kıyas edilsin.

Sıfat-ı selbiyyenin sayısı hadd-i zatında nihayetsizdir. Ancak ulema, bunları vücûd, kıdem, bekâ, vahdâniyyet, muhâlefetün li'l-havâdis, kıyam bi-nefsihî diye altı maddede hülâsa etmişlerdir.

İmam Eşarî ise; Vücud sıfatını, sıfat-ı ayniye veya nefsiye tabir edilen Ellah'ın zatının alet-i mülâhazası olarak kabul etmiş ve sıfat-ı selbiyyeden saymamıştır.

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'nin künh-i mâhiyyeti bilinemez. Bu sebeble, Zât-ı İlâhî'nin tarifi mümkün değildir. Ancak nekâisten ve zıdlarından takdîs etmekle tavsîf edilebilir. Müşrikler, Zât-ı Risâlet (sav)'e hitâben, صِفْ لَنَا رَبَّكَ

ŞERH

SIFÂT-I İLÂHİYYE

Kelâm ilmi ıstılâhında; Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ının lâzime-i zarûriyyesine "sıfat" denilir.

SIFÂT-I İLÂHİYYE İKİ TEMEL KISMA AYRILIR

1. Sıfat-ı Selbiyye.
2. Sıfat-ı Sübûtiyye.

SIFÂT-I SELBİYYE

Cenâb-ı Hakk'ın lâzime-i zarûriyye-i Zâtiyyesi olan ve Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'yi tavsîf ve takdîs eden, mahlûkâtta benzerleri bulunmayan sıfatlara denir. Aslında bu sıfatların hepsi menfî mânadadır. Mesela; "Beka", nihayeti olmayan manasındadır. "Kıdem", başlangıcı, mebdei olmayan demektir. İşte bir zatta olmayan sıfatları ondan selb etmek, soyutlamak manasında bu sıfatlara "selbiyye" denilir.

Tenbih: Eğer bu sıfatlara müsbet mana verilirse, sıfat-ı subutiye kısmına girer. Mesela, "Beka" sıfatından murad, Cenab-ı Hakk'ın vücudunun devamı ise, bu artık sıfat-ı subutiyyeye dâhil olur. Diğer sıfatlar, buna kıyas edilsin.

Sıfat-ı selbiyyenin sayısı hadd-i zatında nihayetsizdir. Ancak ulema, bunları vücûd, kıdem, bekâ, vahdâniyyet, muhâlefetün li'l-havâdis, kıyam bi-nefsihî diye altı maddede hülâsa etmişlerdir.

İmam Eşarî ise; Vücud sıfatını, sıfat-ı ayniye veya nefsiye tabir edilen Ellah'ın zatının alet-i mülâhazası olarak kabul etmiş ve sıfat-ı selbiyyeden saymamıştır.

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'nin künh-i mâhiyyeti bilinemez. Bu sebeble, Zât-ı İlâhî'nin tarifi mümkün değildir. Ancak nekâisten ve zıdlarından takdîs etmekle tavsîf edilebilir. Müşrikler, Zât-ı Risâlet (sav)'e hitâben, صِفْ لَنَا رَبَّكَ

ŞERH

5. Muhâlefetün li'l-havâdis: Sonradan yaratılanlara benzememesidir. O Zât-ı Zü'l-Celâl, mahlûkâtın cinsinden değildir. Mâsivâsı ise birbirine benzemektedir.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O'nun Zâtında misli ve şerîki olmadığı gibi; sıfat, esma ve ef'âlinde dahî misli, mesîli ve şerîki yoktur. O işiten ve görendir."¹

6. Kıyam bi-nefsihî: O Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd, Zâtıyla kâimdir. Varlığı için hiçbir şeye muhtâc değildir. Mâsivâsı ise her halinde ve her şe'ninde O'na muhtâcdır.

SIFÂT-I SÜBÛTİYYE

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'de zarûreten bulunması gereken, vâhid-i kıyasî olsun diye nümûneleri mahlûkâtta da bulunan ve Zât-ı İlâhî'yi isbat eden sıfatlara denir. Bu sıfatlar "hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret, kelâm" olmak üzere yedi tanedir. Ulûhiyyet-i İlâhiyye, bu sıfatlarla bilinir.

Mevakıf adlı kitabta bu sıfatlar iki kısma ayrılır:

1. Sıfât-ı Zâide: Cenâb-ı Hakk'ın lâzime-i zarûriyye-i Zâtiyyesi olmakla beraber, mümkünâtta da mahall-i taalluk, yani tecellî yeri isteyen ve mahlûkâtsız bilinemeyen sıfatlara denir. Meselâ; ilim, ma'lûmâtı ister, onsuz bilinemez. Kudret, makdûrâtı ister, onsuz derk edilemez. Ve hâkezâ, diğer sıfatlar bunlara kıyas edilsin.

Sıfat-ı zâideler altı tanedir: "İlim, irâde, Kudret, Sem', Basar, Kelâm."

2. Sıfat-ı Gayr-ı Zâide: Yalnız "Hayat" sıfatıdır. Bu sıfat da aynen diğer sıfatlar gibi, Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'nin lâzime-i zarûriyye-i Zâtiyyesidir. Fakat diğerlerinden farkı; mahall-i taalluk olmadan dahî bilinir ve anlaşılır olmasıdır. Çünkü, "Ellâh diridir" denildiği zaman mahall-i taalluka gerek kalmadan hayatı bilinir ve anlaşılır.

[1] Şûrâ, 42:11.

ŞERH

5. Muhâlefetün li'l-havâdis: Sonradan yaratılanlara benzememesidir. O Zât-ı Zü'l-Celâl, mahlûkâtın cinsinden değildir. Mâsivâsı ise birbirine benzemektedir.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O'nun Zâtında misli ve şerîki olmadığı gibi; sıfat, esma ve ef'âlinde dahî misli, mesîli ve şerîki yoktur. O işiten ve görendir."¹

6. Kıyam bi-nefsihî: O Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd, Zâtıyla kâimdir. Varlığı için hiçbir şeye muhtâc değildir. Mâsivâsı ise her halinde ve her şe'ninde O'na muhtâcdır.

SIFÂT-I SÜBÛTİYYE

Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'de zarûreten bulunması gereken, vâhid-i kıyasî olsun diye nümûneleri mahlûkâtta da bulunan ve Zât-ı İlâhî'yi isbat eden sıfatlara denir. Bu sıfatlar "hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret, kelâm" olmak üzere yedi tanedir. Ulûhiyyet-i İlâhiyye, bu sıfatlarla bilinir.

Mevakıf adlı kitabta bu sıfatlar iki kısma ayrılır:

1. Sıfât-ı Zâide: Cenâb-ı Hakk'ın lâzime-i zarûriyye-i Zâtiyyesi olmakla beraber, mümkinâtta da mahall-i taalluk, yani tecellî yeri isteyen ve mahlûkâtsız bilinemeyen sıfatlara denir. Meselâ; ilim, ma'lûmâtı ister, onsuz bilinemez. Kudret, makdûrâtı ister, onsuz derk edilemez. Ve hâkezâ, diğer sıfatlar bunlara kıyas edilsin.

Sıfat-ı zâideler altı tanedir: "İlim, irâde, Kudret, Sem', Basar, Kelâm."

2. Sıfat-ı Gayr-ı Zâide: Yalnız "Hayat" sıfatıdır. Bu sıfat da aynen diğer sıfatlar gibi, Zât-ı Akdes-i İlâhiyye'nin lâzime-i zarûriyye-i Zâtiyyesidir. Fakat diğerlerinden farkı; mahall-i taalluk olmadan dahî bilinir ve anlaşılır olmasıdır. Çünkü, "Ellâh diridir" denildiği zaman mahall-i taalluka gerek kalmadan hayatı bilinir ve anlaşılır.

[1] Şûrâ, 42:11.

ŞERH

İkincisi: *Maddî nûrânînin akisleridir. Şu akis ayn değil, fakat gayr da değil. Mâhiyyeti tutmuyor, fakat o nûrânînin ekser hâsiyyetlerine mâliktir. Onun gibi hay sayılıyor. Meselâ, Şems dünyaya girdi. Her bir âyinede aksini gösterdi. O akislerin her birinde, Güneş'in hâssaları hükmünde olan ziyâ ve ziyâdaki elvân-ı seb'a bulunuyor. Eğer faraza Güneş zîşuûr olsa idi, harâreti ayn-ı kudreti, ziyâsı ayn-ı ilmi, elvân-ı seb'ası sıfat-ı seb'ası olsa idi; o vakit o tek ve yektâ bir Güneş, bir ânda her bir âyinede bulunur, her birisini kendine bir Arş ve bir çeşit telefon yapabilirdi. Birbirine mani olmazdı. Her birimizle âyinemiz vasıtasıyla görüşebilirdi. Biz ondan uzak iken, o bize bizden daha yakın olurdu.*

Üçüncüsü: *Nûrânî ruhların aksidir. Şu akis hem haydır hem ayndır. Fakat, âyinelerin kabiliyyeti nisbetinde tezâhür ettiğinden, o ruhun mâhiyyet-i nefsü'l-emriyyesini tamamen tutmuyor. Meselâ, Hazret-i Cebrâîl aleyhi's-selâm, Dihye (ra) sûretinde huzur-i Nebevîde bulunduğu bir ânda, huzur-i İlâhîde haşmetli kanatlarıyla Arş-ı A'zam'ın önünde secdeye gider. Hem o ânda hesabsız yerlerde bulunur, evâmîr-i İlâhiyyeyi tebliğ ederdi. Bir iş bir işe mani olmazdı. İşte şu sırdandır ki; mâhiyyeti nûr ve hüviyyeti nûrâniyye olan Hazret-i Peygamber aleyhi's-salâtü ve's-selâm, dünyada bütün ümmetinin salevâtlarını birden işitir ve kıyamette bütün asfiyâ ile bir ânda görüşür. Biribirisine mani olmaz. Hatta, evliyâdan, ziyade nûrâniyyet kesb eden ve abdâl denilen bir kısmı, bir ânda birçok yerlerde müşâhede ediliyormuş. Aynı zât, ayrı ayrı çok işleri görüyormuş.*

Evet, nasıl cismâniyyâta cam ve su gibi şeyler âyine olur. Öyle de ruhâniyyâta dahî hava ve esîr ve Âlem-i Misâl'in bazı mevcûdâtı âyine hükmünde ve berk ve hayâl sür'atinde bir vasıta-i seyr ve seyahat sûretine geçerler ve o ruhânîler hayâl sür'atıyla o merâyâ-yı nazîfede, o menâzil-i latîfede gezerler. Bir ânda binler yerlere girerler. Madem Güneş gibi âciz ve musahhar mahlûklar ve ruhânî gibi madde ile mukayyed nim-nûrânî masnû'lar, nûrâniyyet sırrıyla bir yerde iken pek çok yerlerde bulunabilirler. Mukayyed bir cüz'î iken, mutlak bir küllî hükmünü alırlar. Bir ânda cüz'î bir ihtiyar ile pek çok işleri yapabilirler.

Acaba, maddeden mücerred ve muallâ ve tahdîd-i kayd ve zulmet-i kesâfetten münezzeh ve müberrâ ve şu umûm envâr ve bütün nûrâniyyât O'nun

ŞERH

İkincisi: *Maddî nûrânînin akisleridir. Şu akis ayn değil, fakat gayr da değil. Mâhiyyeti tutmuyor, fakat o nûrânînin ekser hâsiyyetlerine mâliktir. Onun gibi hay sayılıyor. Meselâ, Şems dünyaya girdi. Her bir âyinede aksini gösterdi. O akislerin her birinde, Güneş'in hâssaları hükmünde olan ziyâ ve ziyâdaki elvân-ı seb'a bulunuyor. Eğer faraza Güneş zîşuûr olsa idi, harâreti ayn-ı kudreti, ziyâsı ayn-ı ilmi, elvân-ı seb'ası sıfat-ı seb'ası olsa idi; o vakit o tek ve yektâ bir Güneş, bir ânda her bir âyinede bulunur, her birisini kendine bir Arş ve bir çeşit telefon yapabilirdi. Birbirine mani olmazdı. Her birimizle âyinemiz vasıtasıyla görüşebilirdi. Biz ondan uzak iken, o bize bizden daha yakın olurdu.*

Üçüncüsü: *Nûrânî ruhların aksidir. Şu akis hem haydır hem ayndır. Fakat, âyinelerin kabiliyyeti nisbetinde tezâhür ettiğinden, o ruhun mâhiyyet-i nefsü'l-emriyyesini tamamen tutmuyor. Meselâ, Hazret-i Cebrâil aleyhi's-selâm, Dihye (ra) sûretinde huzur-i Nebevîde bulunduğu bir ânda, huzur-i İlâhîde haşmetli kanatlarıyla Arş-ı A'zam'ın önünde secdeye gider. Hem o ânda hesabsız yerlerde bulunur, evâmîr-i İlâhiyyeyi tebliğ ederdi. Bir iş bir işe mani olmazdı. İşte şu sırdandır ki; mâhiyyeti nûr ve hüviyyeti nûrâniyye olan Hazret-i Peygamber aleyhi's-salâtü ve's-selâm, dünyada bütün ümmetinin salevâtlarını birden işitir ve kıyamette bütün asfiyâ ile bir ânda görüşür. Biribirisine mani olmaz. Hatta, evliyâdan, ziyade nûrâniyyet kesb eden ve abdâl denilen bir kısmı, bir ânda birçok yerlerde müşâhede ediliyormuş. Aynı zât, ayrı ayrı çok işleri görüyormuş.*

Evet, nasıl cismâniyyâta cam ve su gibi şeyler âyine olur. Öyle de ruhâniyyâta dahî hava ve esîr ve Âlem-i Misâl'in bazı mevcûdâtı âyine hükmünde ve berk ve hayâl sür'atinde bir vasıta-i seyr ve seyahat sûretine geçerler ve o ruhânîler hayâl sür'atıyla o merâyâ-yı nazîfede, o menâzil-i latîfede gezerler. Bir ânda binler yerlere girerler. Madem Güneş gibi âciz ve musahhar mahlûklar ve ruhânî gibi madde ile mukayyed nim-nûrânî masnû'lar, nûrâniyyet sırrıyla bir yerde iken pek çok yerlerde bulunabilirler. Mukayyed bir cüz'î iken, mutlak bir küllî hükmünü alırlar. Bir ânda cüz'î bir ihtiyar ile pek çok işleri yapabilirler.

Acaba, maddeden mücerred ve muallâ ve tahdîd-i kayd ve zulmet-i kesâfetten münezzeh ve müberrâ ve şu umûm envâr ve bütün nûrâniyyât O'nun

ŞERH

şahsî ziyâ-yı vücûdu, nihayetsiz zulümât-ı adem ve fîraklar içinde bulunur, boğulur. Fakat, enâniyeti bırakıp, bizzât nefsi hiç olduğunu ve Mûcid-i Hakîkî'nin bir âyine-i tecellîsi bulunduğunu gördüğü vakit, bütün mevcûdâtı ve nihayetsiz bir vücûdu kazanır. Zira, bütün mevcûdât esmasının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'u bulan, her şeyi bulur."¹

"Her şey, mana-yı ismiyle ve kendine bakan vecihde hiçtir. Kendi zâtında müstakîl ve bizâtihi sâbit bir vücûdu yok. Ve yalnız kendi başıyla kâim bir hakikatı yok. Fakat, Cenâb-ı Hakk'a bakan vecihde ise, yani mana-yı harfîyle olsa, hiç değil. Çünkü, onda cilvesi görünen esma-i bâkiyye var. Ma'dûm değil; çünkü sermedi bir vücûdun gölgesini taşıyor. Hakikatı vardır, sâbittir, hem yüksektir. Çünkü mazhar olduğu bâkî bir ismin sâbit bir nev' gölgesidir."²

"Ammâ, ehl-i hakikat ise, verâset-i nübüvvet sırrıyla ve Kur'ân'ın kat'î ifâdâtıyla görmüşler ki, âyine-i mevcûdâtta kudret ve irâde-i İlâhiyye ile vücûd bulan nakışlar, O'nun eserleridir. 'Heme ez ost' tur; 'Heme ost' değil. Eşyanın bir vücûdu vardır ve o vücûd bir derece sâbittir. Çendân o vücûd, vücûd-i Vâcib'e nisbeten vehmî ve hayâlî hükmünde zayıftır; fakat Kadîr-i Ezeli'nin icâd ve irâde ve kudretiyle vardır.

Nasıl ki, temsilde, ayna içindeki güneşin hakîkî vücûd-i hâricîsinden başka bir vücûd-i misâlîsi var. Ve aynayı zînetli boyalayan münbasît aksinin dahî arazî ve ayrı bir vücûd-i hâricîsi var. Ve aynanın arkasındaki fotoğrafın resim kâğıdına intikâş eden sûret-i şemsiyyenin dahî ayrı ve arazî bir vücûd-i hâricîsi vardır, hem bir derece sâbit bir vücûddur. Öyle de, kâinât aynasında ve mâhiyyât-ı eşya aynalarında esma-i kudsiyye-i İlâhiyyenin irâde ve ihtiyar ve kudret ile hâsıl olan cilveleriyle tezâhür eden nukûş-i masnûâtın, Vücûd-i Vâcib'den ayrı, hâdis bir vücûdu var. Hem o vücûda Kudret-i Ezeliyye ile sebât verilmiş. Fakat, eğer irtibât kesilse, bütün eşya birden fenâyâ gider. Bekâ-i vücûd için her ân, her şey, Hâlık'ın ibkâsına muhtâcdır. Çendân 'hakâiku'l-eşyâi sâbitetündür; fakat O'nun isbat ve tesbîtiyle sâbittir"³

[1] Sözler, 26. Söz, Zeyl, 4. Hatve, s. 478.

[2] Mektûbât, 15. Mektûb, 6. Sualinizin Meâli, s. 59-60.

[3] Lem'alar, 9. Lem'a, s. 86.

ŞERH

şahsî ziyâ-yı vücûdu, nihayetsiz zulümât-ı adem ve fîraklar içinde bulunur, boğulur. Fakat, enâniyeti bırakıp, bizzât nefsi hiç olduğunu ve Mûcid-i Hakîkî'nin bir âyine-i tecellîsi bulunduğunu gördüğü vakit, bütün mevcûdâtı ve nihayetsiz bir vücûdu kazanır. Zira, bütün mevcûdât esmasının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'u bulan, her şeyi bulur."¹

"Her şey, mana-yı ismiyle ve kendine bakan vecihde hiçtir. Kendi zâtında müstakîl ve bizâtihi sâbit bir vücûdu yok. Ve yalnız kendi başıyla kâim bir hakikatı yok. Fakat, Cenâb-ı Hakk'a bakan vecihde ise, yani mana-yı harfîyle olsa, hiç değil. Çünkü, onda cilvesi görünen esma-i bâkiyye var. Ma'dûm değil; çünkü sermedi bir vücûdun gölgesini taşıyor. Hakikatı vardır, sâbittir, hem yüksektir. Çünkü mazhar olduğu bâkî bir ismin sâbit bir nev' gölgesidir."²

"Ammâ, ehl-i hakikat ise, verâset-i nübüvvet sırrıyla ve Kur'ân'ın kat'î ifâdâtıyla görmüşler ki, âyine-i mevcûdâtta kudret ve irâde-i İlâhiyye ile vücûd bulan nakışlar, O'nun eserleridir. 'Heme ez ost' tur; 'Heme ost' değil. Eşyanın bir vücûdu vardır ve o vücûd bir derece sâbittir. Çendân o vücûd, vücûd-i Vâcib'e nisbeten vehmî ve hayâlî hükmünde zayıftır; fakat Kadîr-i Ezeli'nin icâd ve irâde ve kudretiyle vardır.

Nasıl ki, temsilde, ayna içindeki güneşin hakîkî vücûd-i hâricîsinden başka bir vücûd-i misâlîsi var. Ve aynayı zînetli boyalayan münbasît aksinin dahî arazî ve ayrı bir vücûd-i hâricîsi var. Ve aynanın arkasındaki fotoğrafın resim kâğıdına intikâş eden sûret-i şemsiyyenin dahî ayrı ve arazî bir vücûd-i hâricîsi vardır, hem bir derece sâbit bir vücûddur. Öyle de, kâinât aynasında ve mâhiyyât-ı eşya aynalarında esma-i kudsiyye-i İlâhiyyenin irâde ve ihtiyar ve kudret ile hâsıl olan cilveleriyle tezâhür eden nukûş-i masnûâtın, Vücûd-i Vâcib'den ayrı, hâdis bir vücûdu var. Hem o vücûda Kudret-i Ezeliyye ile sebât verilmiş. Fakat, eğer irtibât kesilse, bütün eşya birden fenâyâ gider. Bekâ-i vücûd için her ân, her şey, Hâlık'ın ibkâsına muhtâcdır. Çendân 'hakâiku'l-eşyâi sâbitetündür; fakat O'nun isbat ve tesbîtiyle sâbittir"³

[1] Sözler, 26. Söz, Zeyl, 4. Hatve, s. 478.

[2] Mektûbât, 15. Mektûb, 6. Sualinizin Meâli, s. 59-60.

[3] Lem'alar, 9. Lem'a, s. 86.

ŞERH

"Gel ey hayata çok müştâk ve ömre çok tâlib ve dünyaya çok âşık ve hadsiz emeller ile ve elemeler ile mübtelâ bedbaht nefsim! Uyan, aklını başına al! Nasıl ki, yıldız böceği, kendi ıstıkçığına i'timâd eder. Gecenin hadsiz zulûmâtında kalır. Bal arısı, kendine güvenmediği için, gündüzün güneşini bulur. Bütün dostları olan çiçekleri, Güneş'in ziyâsıyla yaldızlanmış müşâhede eder. Öyle de; kendine, vücûduna ve enâniyyetine dayansan; yıldız böceği gibi olursun. Eğer sen, fânî vücûdunu, o vücûdu sana veren Hâlık'ın yolunda feda etsen, bal arısı gibi olursun. Hadsiz bir nûr-i vücûd bulursun. Hem feda et. Çünkü, şu vücûd, sende vedâ ve emânettir.

Hem O'nun mülküdür. Hem O vermiştir. Öyle ise, minnet etmeyerek ve çekinmeyerek fenâ et, feda et; tâ bekâ bulsun. Çünkü: Nefy-i nefy, isbattır. Yani: Yok, yok ise; o vardır. Yok, yok olsa; var olur."¹

Yani, sen, sendeki ademiyyâtı yok edersen, yani esma-i İlâhiyyeye âyîne olduğunu anlar; kemâlâtı, Mevcûd-i Hakîkî olan Ellâh'a, ademiyyât ve nekâisi ise kendine verirken, hadsiz bir vücûdu bulur, var olursun.

Risâle-i Nûr mesleğinin esâslarından olan "acz-i mutlak" ve "fakr-ı mutlak" bu manayı ifâde etmektedir. Çünkü, mutlak acz ve fakrın manası; muktezâ-yı beşeriyyet olan cümle kusûrâtı kendinde hissedip, cümle kemâlâtın ise Ellâh'tan geldiğini anlayıp, o kemâlâta karşı emir dairesinde hareket etmektir. Bize kalan sadece noksanlıklardır.

Müellif (ra), Risâle-i Nûr mesleğinde "acz-i mutlak" ve "şükr-ü mutlak"ı esâs tutuyor. "Acz-i mutlak"; kayıdsız şartsız bütün kemâlâtın Ellâh'a, noksanlıklar ve ademiyyâtın ise insana âid olduğunu kabul etmektir. Tecelliyyât-ı esmanın tezâhürü olan ef'âl-i İlâhiyye ile ademiyyâtın mezcinde insanın da bir hissesi işin içine giriyor gibi görünüyor. O hisseyi veren Ellâh'a karşı vazife ise, "şükr-i mutlak"tır. Bir de akıl veriyor. Onunla da "Mezkûr hakâiki tefekkür et!" diyor. Bununla da, Risâle-i Nûr mesleğinin esâslarından olan "tefekkür"ü işliyor.

[1] Sözlür, 17. Sözlür, Kalbe Fârisi Olarak Tahattur Eden Bir Münâcât, s. 213.

ŞERH

"Gel ey hayata çok müştâk ve ömre çok tâlib ve dünyaya çok âşık ve hadsiz emeller ile ve elemeler ile mübtelâ bedbaht nefsim! Uyan, aklını başına al! Nasıl ki, yıldız böceği, kendi ıstıkçığına i'timâd eder. Gecenin hadsiz zulûmâtında kalır. Bal arısı, kendine güvenmediği için, gündüzün güneşini bulur. Bütün dostları olan çiçekleri, Güneş'in ziyâsıyla yaldızlanmış müşâhede eder. Öyle de; kendine, vücûduna ve enâniyyetine dayansan; yıldız böceği gibi olursun. Eğer sen, fânî vücûdunu, o vücûdu sana veren Hâlık'ın yolunda feda etsen, bal arısı gibi olursun. Hadsiz bir nûr-i vücûd bulursun. Hem feda et. Çünkü, şu vücûd, sende vedâ ve emânettir.

*Hem O'nun mülküdür. Hem O vermiştir. Öyle ise, minnet etmeyerek ve çekinmeyerek fenâ et, feda et; tâ bekâ bulsun. Çünkü: Nefy-i nefy, isbattır. Yani: Yok, yok ise; o vardır. Yok, yok olsa; var olur."*¹

Yani, sen, sendeki ademiyyâtı yok edersen, yani esma-i İlâhiyyeye âyîne olduğunu anlar; kemâlâtı, Mevcûd-i Hakîkî olan Ellâh'a, ademiyyât ve nekâisi ise kendine verirken, hadsiz bir vücûdu bulur, var olursun.

Risâle-i Nûr mesleğinin esâslarından olan "acz-i mutlak" ve "fakr-ı mutlak" bu manayı ifâde etmektedir. Çünkü, mutlak acz ve fakrın manası; muktezâ-yı beşeriyyet olan cümle kusûrâtı kendinde hissedip, cümle kemâlâtın ise Ellâh'tan geldiğini anlayıp, o kemâlâta karşı emir dairesinde hareket etmektir. Bize kalan sadece noksanlıklardır.

Müellif (ra), Risâle-i Nûr mesleğinde "acz-i mutlak" ve "şükr-ü mutlak"ı esâs tutuyor. "Acz-i mutlak"; kayıdsız şartsız bütün kemâlâtın Ellâh'a, noksanlıklar ve ademiyyâtın ise insana âid olduğunu kabul etmektir. Tecelliyyât-ı esmanın tezâhürü olan ef'âl-i İlâhiyye ile ademiyyâtın mezcinde insanın da bir hissesi işin içine giriyor gibi görünüyor. O hisseyi veren Ellâh'a karşı vazife ise, "şükr-i mutlak"tır. Bir de akıl veriyor. Onunla da "Mezkûr hakâiki tefekkür et!" diyor. Bununla da, Risâle-i Nûr mesleğinin esâslarından olan "tefekkür"ü işliyor.

[1] Sözlür, 17. Sözlür, Kalbe Fârisi Olarak Tahattur Eden Bir Münâcât, s. 213.

ŞERH

1. "Nümûne" itibariyle,
2. "Zıddiyyet" itibariyle,
3. "San'at" itibariyledir.

Enenin câmiyyetinden murâd, bu üç nev' tecelliyyâta mazhar olmasıdır. Ene Risâlesi'nde bu üç nev' âyinedarlıktan en fazla, enenin "nümûne" ciheti açıklanmaktadır. Nitekim Müellif (ra), bu mevzûu Sözlere adlı eserinde şöyle izâh etmektedir:

"İnsan, üç cihetle Esmâ-i İlâhiyyeye bir âyinedir.

Birinci Vecih: *Gecede zulümât, nasıl nûru gösterir. Öyle de: İnsan, zaaf ve acziyle, fakr u hâcâtıyla, naks ve kusûru ile bir Kadîr-i Zü'l-Celâl'in kudretini, kuvvetini, gınâsını, rahmetini bildiriyor ve hâkezâ... Pek çok evsâf-ı İlâhiyyeye bu sûretle âyinedarlık ediyor. Hatta, hadsiz aczinde ve nihayetsiz zaafında, hadsiz a'dâsına karşı bir nokta-i istinâd aramakla, vicdân dâima Vâcibü'l-Vücûd'a bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hâcâtı içinde, nihayetsiz maksadlara karşı bir nokta-i istimdâd aramağa mecbûr olduğundan, vicdân dâima o noktadan bir Ganiyy-i Rahîm'in dergâhına dayanır, dua ile el açar. Demek, her vicdânda şu nokta-i istinâd ve nokta-i istimdâd cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîm'in bâriğâh-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir.*

İkinci Vecih âyinedarlık ise: *İnsana verilen nümûneler nev'inden cüz'î ilim, kudret, basar, sem', mâlikîyyet, hâkimîyyet gibi cüz'îyyât ile kâinât Mâlikinin ilmine ve kudretine, basarına, sem'ine, hâkimîyyet-i rubûbiyyetine âyinedarlık eder. Onları anlar, bildirir. Meselâ: 'Ben nasıl bu evi yaptım ve yapmasını biliyorum ve görüyorum ve onun mâlikîyim ve idare ediyorum. Öyle de şu koca kâinât sarayının bir ustası var. O usta onu bilir, görür, yapar, idare eder ve hâkezâ...'*

Üçüncü Vecih âyinedarlık ise: *İnsan, üstünde nakışları görünen Esmâ-i İlâhiyyeye âyinedarlık eder. Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkîf'inin başında bir nebze izâh edilen, insanın mâhiyyet-i câmiyasında nakışları zâhir olan yetmişden ziyade esma vardır. Meselâ: Yaradılışından Sâni', Hâlık ismini ve hüsn-i*

ŞERH

1. "Nümûne" itibariyle,
2. "Zıddiyyet" itibariyle,
3. "San'at" itibariyledir.

Enenin câmiyyetinden murâd, bu üç nev' tecelliyyâta mazhar olmasıdır. Ene Risâlesi'nde bu üç nev' âyinedarlıktan en fazla, enenin "nümûne" ciheti açıklanmaktadır. Nitekim Müellif (ra), bu mevzûu Sözlere adlı eserinde şöyle izâh etmektedir:

"İnsan, üç cihetle Esmâ-i İlâhiyyeye bir âyinedir.

Birinci Vecih: *Gecede zulümât, nasıl nûru gösterir. Öyle de: İnsan, zaaf ve acziyle, fakr u hâcâtıyla, naks ve kusûru ile bir Kadîr-i Zül'-Celâl'in kudretini, kuvvetini, gınâsını, rahmetini bildiriyor ve hâkezâ... Pek çok evsâf-ı İlâhiyyeye bu sûretle âyinedarlık ediyor. Hatta, hadsiz aczinde ve nihayetsiz zaafında, hadsiz a'dâsına karşı bir nokta-i istinâd aramakla, vicdân dâima Vâcibü'l-Vücûd'a bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hâcâtı içinde, nihayetsiz maksadlara karşı bir nokta-i istimdâd aramağa mecbûr olduğundan, vicdân dâima o noktadan bir Ganiyy-i Rahîm'in dergâhına dayanır, dua ile el açar. Demek, her vicdânda şu nokta-i istinâd ve nokta-i istimdâd cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîm'in bârigâh-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir.*

İkinci Vecih âyinedarlık ise: *İnsana verilen nümûneler nev'inden cüz'î ilim, kudret, basar, sem', mâlikîyyet, hâkimîyyet gibi cüz'îyyât ile kâinât Mâlikinin ilmine ve kudretine, basarına, sem'ine, hâkimîyyet-i rubûbiyyetine âyinedarlık eder. Onları anlar, bildirir. Meselâ: 'Ben nasıl bu evi yaptım ve yapmasını biliyorum ve görüyorum ve onun mâlikîyim ve idare ediyorum. Öyle de şu koca kâinât sarayının bir ustası var. O usta onu bilir, görür, yapar, idare eder ve hâkezâ...'*

Üçüncü Vecih âyinedarlık ise: *İnsan, üstünde nakışları görünen Esmâ-i İlâhiyyeye âyinedarlık eder. Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkîf'inin başında bir nebze izâh edilen, insanın mâhiyyet-i câmiyasında nakışları zâhir olan yetmişden ziyade esma vardır. Meselâ: Yaradılışından Sâni', Hâlık ismini ve hüsn-i*

ŞERH

takvûminden Rahmân ve Rahîm isimlerini ve hüsn-i terbiyesinden Kerîm, Latîf isimlerini ve hâkezâ... Bütün a'zâ ve âlâtı ile cihazât ve cevârihi ile letâif ve maneviyyâtı ile havâs ve hissiyyâtı ile ayrı ayrı esmanın ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek, nasıl esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukûşunda dahî bir nakş-ı a'zam var ki: O da insandır.

*Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa, hayvan ve câmid hükmünde insan olmak ihtimâli var!"*¹

Şuâ'lar adlı eserde ise şöyle deniliyor:

"Hayatımın Hâlık'uma bakan fitrî vazifelerine ve manevî fâidelerine baktım, gördüm ki: Hayatım, hayatın Hâlık'ına üç cihetle âyinedarlık ediyor:

Birinci Vecih: *Hayatım, acz ve zaafıyla ve fakr ve ihtiyacıyla Hâlık-ı hayat'ın kudret ve kuvvetine ve gınâ ve rahmetine âyinedarlık eder. Evet, nasıl ki, açlık derecesiyle yemeğin lezzet dereceleri ve karanlığın mertebeleriyle ışık mertebeleri ve soğuşun mikyâsıyla harâretin mîzân dereceleri bilinir. Öyle de hayatımdaki hadsiz acz ve fakr ile beraber hadsiz ihtiyaçlarımı izâle ve hadsiz düşmanlarımı defetmek noktasında Hâlık'ımın hadsiz kudret ve rahmetini bildim; suâl ve dua ve iltica ve tezellül ve ubûdiyyet vazifesini anladım ve aldım.*

İkinci Vecih: *Hayatımdaki cüz'î ilim ve irâde ve sem' ve basar gibi manalarıyla, Hâlık'ımın küllî ve ihâtalı sıfatlarına ve şuûnâtına âyinedarlıktır. Evet, ben kendi hayatımda ve şuûrlu fiillerimde bilmek, işitmek, görmek, söylemek, istemek gibi çok manalarıyla bildim ki; bu kâinâtın şahsımdan büyüklüğü derecesinde daha büyük bir mikyâsta Hâlık'ımın muhîl ilmini, irâdesini, sem' ve basar ve kudret ve hayat gibi evsâfını ve muhabbet ve gadab ve şefkat gibi şuûnâtını anladım; îmân ederek tasdik ettim ve i'tirâf ederek bir marîfet yolunu daha buldum.*

Üçüncü Vecih: *Hayatımda nakışları ve cîveleri bulunan Esma-i İlâhiyyeye âyinedarlıktır. Evet, ben kendi hayatıma ve cismime baktıkça, yüzer tarzda mu'cizâne eserler, nakışlar, san'atlar görmekle beraber, çok şefkatkârâne*

[1] Sözler, 33. Söz, 31. Pencere, s. 686-687.

ŞERH

takvûminden Rahmân ve Rahîm isimlerini ve hüsn-i terbiyesinden Kerîm, Latîf isimlerini ve hâkezâ... Bütün a'zâ ve âlâtı ile cihazât ve cevârihi ile letâîf ve manevîyyâtı ile havâs ve hissiyyâtı ile ayrı ayrı esmanın ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek, nasıl esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukûşunda dahî bir nakş-ı a'zam var ki: O da insandır.

*Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa, hayvan ve câmid hükmünde insan olmak ihtimâli var!"*¹

Şuâ'lar adlı eserde ise şöyle deniliyor:

"Hayatımın Hâlık'uma bakan fitrî vazifelerine ve manevî fâidelerine baktım, gördüm ki: Hayatım, hayatın Hâlık'ına üç cihetle âyinedarlık ediyor:

Birinci Vecih: *Hayatım, acz ve zaafıyla ve fakr ve ihtiyacıyla Hâlık-ı hayat'ın kudret ve kuvvetine ve gınâ ve rahmetine âyinedarlık eder. Evet, nasıl ki, açlık derecesiyle yemeğin lezzet dereceleri ve karanlığın mertebeleriyle ışık mertebeleri ve soğuşun mikyâsıyla harâretin mîzân dereceleri bilinir. Öyle de hayatımdaki hadsiz acz ve fakr ile beraber hadsiz ihtiyaçlarımı izâle ve hadsiz düşmanlarımı defetmek noktasında Hâlık'ımın hadsiz kudret ve rahmetini bildim; suâl ve dua ve iltica ve tezellül ve ubûdiyyet vazifesini anladım ve aldım.*

İkinci Vecih: *Hayatımdaki cüz'î ilim ve irâde ve sem' ve basar gibi manalarıyla, Hâlık'ımın küllî ve ihâtalı sıfatlarına ve şuûnâtına âyinedarlıktır. Evet, ben kendi hayatımda ve şuûrlu fiillerimde bilmek, işitmek, görmek, söylemek, istemek gibi çok manalarıyla bildim ki; bu kâinâtın şahsımdan büyüklüğü derecesinde daha büyük bir mikyâsta Hâlık'ımın muhîl ilmini, irâdesini, sem' ve basar ve kudret ve hayat gibi evsâfını ve muhabbet ve gadab ve şefkat gibi şuûnâtını anladım; îmân ederek tasdik ettim ve i'tirâf ederek bir marîfet yolunu daha buldum.*

Üçüncü Vecih: *Hayatımda nakışları ve cîveleri bulunan Esma-i İlâhiyyeye âyinedarlıktır. Evet, ben kendi hayatıma ve cismime baktıkça, yüzer tarzda mu'cizâne eserler, nakışlar, san'atlar görmekle beraber, çok şefkatkârâne*

[1] Sözler, 33. Söz, 31. Pencere, s. 686-687.

ŞERH

âzâd etmek; bunu bulamazsa ard arda iki ay oruç tutmak; buna da güç yetiremezse altmış fakîri doyurmak lâzımdır. Dolayısıyla, Zeyd'e dahî bir köle âzâd etmek; bunu bulamazsa art arda iki ay oruç tutmak; buna da güç yetiremezse altmış fakîri doyurmak vardır.

Bu üç misâl gibi, her ilimde mevcûd olan kanunların ferdleri, birer vâhid-i kıyasî olduğu düşünölsün. Müellif (ra), bu mevzû hakkında eserlerinde şöyle diyor:

"Kur'ân-ı Hakîm'de çok hâdisât-ı cüz'îyye vardır ki, her birisinin arkasında bir düstûr-i küllî saklanmış ve bir kanun-i umûminin ucu olarak gösteriliyor. Nasıl ki, عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا Hazret-i Âdem'in melâikelere karşı kâbiliyyet-i hilâfet için bir mu'cizesi olan talim-i esmadır ki, bir hâdise-i cüz'îyyedir. Şöyle bir düstûr-i küllînin ucudur ki, nev'-i beşere câmiyyet-i istidâd cihetiyle talim olunan hadsiz ulûm ve kâinâtın envâna muhit pek çok fûnûn ve Hâlık'ın şûunât ve evsâfına şâmil kesretli meârifin talimidir ki, nev'-i beşere, değil yalnız melâikelere, belki semâvât ve Arz ve dağlara karşı emânet-i kübrâyı haml davasında bir rûchâniyyet vermiş ve heyet-i mecmûasıyla Arz'ın bir halîfe-i manevîsi olduğunu Kur'ân ifhâm ettiğı misillü, 'melâikelerin Âdem'e secdesiyle beraber Şeytan'ın secde etmemesi' olan hâdise-i cüz'îyye-i gaybiyye, pek geniş bir düstûr-i külliyye-i meşhûdenin ucu olduğu gibi, pek büyük bir hakîkati ihsâs ediyor. Şöyle ki:

Kur'ân, şahs-ı Âdem'e melâikelerin itaat ve inkıyâdını ve Şeytan'ın tekebbür ve imtinânını zikretmesiyle, nev'-i beşere kâinâtın ekser maddî envâ'ları ve envânı manevî mümessilleri ve müekkelleri musahhar olduklarını ve nev'-i beşerin hâssalarının bütün istifâdelerine müheyyâ ve münkâd olduklarını ifhâm etmekle beraber; o nev'in istidâdâtını bozan ve yanlış yollara sevk eden mevâdd-ı şerîre ile onların mümessilleri ve sekene-i habîseleri o nev'-i beşerin tarîk-ı kemâlâtında ne büyük bir engel, ne müdhîş bir düşman teşkîl ettiğini ihtâr ederek, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, bir tek Âdem (as) ile cüz'î hâdiseyi konuşurken, bütün kâinâtla ve bütün nev'-i beşerle bir mükâleme-i ulviyye ediyor."¹

[1] Sözlür, 20. Sözü, 1. Makâm, 1. Nükte, s. 246.

ŞERH

âzâd etmek; bunu bulamazsa ard arda iki ay oruç tutmak; buna da güç yetiremezse altmış fakîri doyurmak lâzımdır. Dolayısıyla, Zeyd'e dahî bir köle âzâd etmek; bunu bulamazsa art arda iki ay oruç tutmak; buna da güç yetiremezse altmış fakîri doyurmak vardır.

Bu üç misâl gibi, her ilimde mevcûd olan kanunların ferdleri, birer vâhid-i kıyasî olduğu düşünölsün. Müellif (ra), bu mevzû hakkında eserlerinde şöyle diyor:

"Kur'ân-ı Hakîm'de çok hâdisât-ı cüz'îyye vardır ki, her birisinin arkasında bir düstûr-i küllî saklanmış ve bir kanun-i umûminin ucu olarak gösteriliyor. Nasıl ki, عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا Hazret-i Âdem'in melâikelere karşı kâbiliyyet-i hilâfet için bir mu'cizesi olan talim-i esmadır ki, bir hâdise-i cüz'îyyedir. Şöyle bir düstûr-i küllînin ucudur ki, nev'-i beşere câmiyyet-i istidâd cihetiyle talim olunan hadsiz ulûm ve kâinâtın envâna muhit pek çok fûnûn ve Hâlık'ın şûunât ve evsâfına şâmil kesretli meârifin talimidir ki, nev'-i beşere, değil yalnız melâikelere, belki semâvât ve Arz ve dağlara karşı emânet-i kübrâyı haml davasında bir rûchâniyyet vermiş ve heyet-i mecmûasıyla Arz'ın bir halîfe-i manevîsi olduğunu Kur'ân ifhâm ettiğı misillü, 'melâikelerin Âdem'e secdesiyle beraber Şeytan'ın secde etmemesi' olan hâdise-i cüz'îyye-i gaybiyye, pek geniş bir düstûr-i külliyye-i meşhûdenin ucu olduğu gibi, pek büyük bir hakîkati ihsâs ediyor. Şöyle ki:

Kur'ân, şahs-ı Âdem'e melâikelerin itaat ve inkıyâdını ve Şeytan'ın tekebbür ve imtinânını zikretmesiyle, nev'-i beşere kâinâtın ekser maddî envâ'ları ve envânı manevî mümessilleri ve müekkelleri musahhar olduklarını ve nev'-i beşerin hâssalarının bütün istifâdelerine müheyyâ ve münkâd olduklarını ifhâm etmekle beraber; o nev'in istidâdâtını bozan ve yanlış yollara sevk eden mevâdd-ı şerîre ile onların mümessilleri ve sekene-i habîseleri o nev'-i beşerin tarîk-ı kemâlâtında ne büyük bir engel, ne müdhîş bir düşman teşkîl ettiğini ihtâr ederek, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, bir tek Âdem (as) ile cüz'î hâdiseyi konuşurken, bütün kâinâtla ve bütün nev'-i beşerle bir mükâleme-i ulviyye ediyor."¹

[1] Sözlür, 20. Sözü, 1. Makâm, 1. Nükte, s. 246.

METİN

vâhid-i kıyasî teşkîl edilebilir. İlim ve tahakkukla hakîkî vücûdu lâzım değildir.

Suâl: Niçin Cenâb-ı Hakk'ın sıfat ve esmasının marifeti, enâniyyete bağlıdır?

Elcevâb: Çünkü, mutlak ve muhît bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil

ŞERH

vâhid-i kıyasî teşkîl edilebilir. İlim ve tahakkukla hakîkî vücûdu lâzım değildir.) İlel-i erbaası, yani madde, sûret, fâil ve gâyesi bulunan mevcûda, "mevcûd-i hakîkî" denir. Bu illetlerden eğer biri veya birkaçı eksik olursa ona, "mevcûd-i nisbî, emr-i itibarî, mec'ûl-i llâhî, makdûr-i llâhî" denir. Nasıl ki, geometrideki farazî çizgilerin vücûd-i hakîkîleri mevcûd değilse; öyle de ene'nin dahî vücûd-i hakîkîsi mevcûd değildir. Çünkü illet-i nâkîsası, yani fâil ve gâyesi var, madde ve sûreti yoktur.

Mücerred ene gibi mücerred ruh, cüz-i ihtiyarî ve bütün masdarlar dahî emr-i itibarîdirler. Bunların hakîkî vücûdları olmamakla beraber, varlıkları da inkâr edilemez, vicdânen bilinirler. "Vücûd-i hâricîleri vardır" denilmez; belki "Vücûd-i itibarîleri vardır" denilir.

Mücerred enenin ilim ve tahakkukla hakîkî vücûdu lâzım değildir. Vücûd-i itibarî kâfidir. Vücûd-i itibarîsi de inkâr edilemez. Çünkü, illet-i nâkîsası mevcûd olduğundan, mücerred ruh ve cüz'î irâde gibi vicdânen hissedilir.

Elhâsıl: Enenin vücûdunun iki ciheti var:

Biri: Vücûd-i itibarîsi cihetiyle, yani mücerred, kılıfsız olması itibariyle ene, mahlûk değildir.

Diğeri: Vücûd-i hâricîsi cihetiyle, yani kılıflı hâliyle ene, mahlûktur.

(Suâl: Niçin Cenâb-ı Hakk'ın sıfat ve esmasının marifeti, enâniyyete bağlıdır?

Elcevâb: Çünkü, mutlak) hudûdsuz (ve muhît) her şeyi ihâta edici (bir şeyin hudûdu) sınırı (ve nihayeti) sonu (olmadığı için, ona bir şekil

METİN

vâhid-i kıyasî teşkîl edilebilir. İlim ve tahakkukla hakîkî vücûdu lâzım değildir.

Suâl: Niçin Cenâb-ı Hakk'ın sıfat ve esmasının marifeti, enâniyyete bağlıdır?

Elcevâb: Çünkü, mutlak ve muhîr bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil

ŞERH

vâhid-i kıyasî teşkîl edilebilir. İlim ve tahakkukla hakîkî vücûdu lâzım değildir.) İlel-i erbaası, yani madde, sûret, fâil ve gâyesi bulunan mevcûda, "mevcûd-i hakîkî" denir. Bu illetlerden eğer biri veya birkaçı eksik olursa ona, "mevcûd-i nisbî, emr-i itibarî, mec'ûl-i llâhî, makdûr-i llâhî" denir. Nasıl ki, geometrideki farazî çizgilerin vücûd-i hakîkîleri mevcûd değilse; öyle de ene'nin dahî vücûd-i hakîkîsi mevcûd değildir. Çünkü illet-i nâkîsası, yani fâil ve gâyesi var, madde ve sûreti yoktur.

Mücerred ene gibi mücerred ruh, cüz-i ihtiyarî ve bütün masdarlar dahî emr-i itibarîdirler. Bunların hakîkî vücûdları olmamakla beraber, varlıkları da inkâr edilemez, vicdânen bilinirler. "Vücûd-i hâricîleri vardır" denilmez; belki "Vücûd-i itibarîleri vardır" denilir.

Mücerred enenin ilim ve tahakkukla hakîkî vücûdu lâzım değildir. Vücûd-i itibarî kâfidir. Vücûd-i itibarîsi de inkâr edilemez. Çünkü, illet-i nâkîsası mevcûd olduğundan, mücerred ruh ve cüz'î irâde gibi vicdânen hissedilir.

Elhâsıl: Enenin vücûdunun iki ciheti var:

Biri: Vücûd-i itibarîsi cihetiyle, yani mücerred, kılıfsız olması itibariyle ene, mahlûk değildir.

Diğeri: Vücûd-i hâricîsi cihetiyle, yani kılıflı hâliyle ene, mahlûktur.

(Suâl: Niçin Cenâb-ı Hakk'ın sıfat ve esmasının marifeti, enâniyyete bağlıdır?

Elcevâb: Çünkü, mutlak) hudûdsuz (ve muhîr) her şeyi ihâta edici (bir şeyin hudûdu) sınırı (ve nihayeti) sonu (olmadığı için, ona bir şekil

METİN

bir hadd-i mevhûm vaz' eder. "Buraya kadar benim, ondan sonra O'nundur" diye bir taksîmât yapar. Kendindeki ölçücükler ile onların mâhiyyetini yavaş yavaş anlar.

ŞERH

kendi nefesine âid **(bir hadd-i mevhûm vaz' eder. "Buraya kadar benim, ondan sonra O'nundur" diye bir taksîmât yapar. Kendindeki ölçücükler ile onların mâhiyyetini yavaş yavaş anlar.)** Cenâb-ı Hakk'ın "hayat, ilim, kudret, kelâm, irâde, sem', basar" gibi sıfatları, "Kadîr, Alîm, Mürîd, Hakîm, Rahîm" gibi isimleri muhît, hudûdsuz, şerîksiz olduğu için ne oldukları bilinmez ve his olunmaz. Öyle ise, ne olduklarını bilmek için o esma ve sıfata farazî ve vehmî bir had çizmek lâzımdır. İşte o vazifeyi enâniyyet yapar. Meselâ, Ellâh, "Basîr" ismi ile enâniyyetde mündemic olan "görmemek" üzerine tecellî eder. "Kadîr" ismi, "acz" üzerine; "Semî'" ismi, "işitmemek" üzerine tecellî eder. Tabiri câiz ise, tecelliyyât-ı esma ve sıfatın tezâhürü olan ef'âl-i İlâhiyye ile ene'deki "acz, fakr, cehl, kusûr, fenâ, körlük, sağırlık" gibi itibarî emirler mezc olur. O zaman insan, evvelâ görme sıfatını kendine verir ve "Ben nasıl burayı görüyorsam, Ellâh da bütün kâinâtı görür" der. Bununla, Ellâh'ın mutlak Basîr ismini fehm eder. Ancak görme sıfatına kendisi mâlik olduğunu vehm ettiği için kendinde bir rubûbiyyet-i mevhûme, bir mâlikîyyet görür. Bir kudret, bir ilim tasavvur eder. Bunlarla bir sınır çizer, sonra "Benim görme sıfatım da Ellâh'tandır. Ben hiç bir şeye Mâlik değilim" der ve Cenâb-ı Hakk'ın muhît "rubûbiyyet, mâlikîyyet, kudret, ilim" gibi sıfatlarını anlar. Çünkü "Rubûbiyyet", abdiyyet üzerine; "Mâlikîyyet", memlûkiyyet üzerine; "Kudret", acz üzerine; "İlim", cehl üzerine; "Semî'", işitmemek üzerine; "Basar", görmemek üzerine; "Kelâm", konuşmamak üzerine; "Hayat", câmidîyyet üzerine; "İrâde", irâdesizlik üzerine ve hâkezâ sıfat-ı İlâhiyye enede mündemic ve vücûd-i hakîkîleri olmayan ademiyyât üzerine tecellî edince, ef'âl-i İlâhiyye tezâhür eder. Tecelliyyât-ı esma ve sıfatın tezâhürü olan ef'âl-i İlâhiyyenin ademiyyât ile -tabiri câiz ise- mezc olmasından da emr-i itibarî denilen ikinci bir mevcûd vücûda gelir. (Bu mezc mes'elesi için, Müellif (ra)'ın Lem'alar adlı eserinin 9. Lem'a'sına ve İmam-ı Rabbânî'nin Mektûbât adlı eserine mürâcaat edilsin.)

Emr-i itibarî denilen enenin hakîkî vücûdu yoktur. Mutlak ve muhît olan esma ve sıfat-ı İlâhiyyenin anlaşılması için bir ölçüdür. Ene, "Ben, buraya

METİN

bir hadd-i mevhûm vaz' eder. "Buraya kadar benim, ondan sonra O'nundur" diye bir taksîmât yapar. Kendindeki ölçücükler ile onların mâhiyyetini yavaş yavaş anlar.

ŞERH

kendi nefesine âid **(bir hadd-i mevhûm vaz' eder. "Buraya kadar benim, ondan sonra O'nundur" diye bir taksîmât yapar. Kendindeki ölçücükler ile onların mâhiyyetini yavaş yavaş anlar.)** Cenâb-ı Hakk'ın "hayat, ilim, kudret, kelâm, irâde, sem', basar" gibi sıfatları, "Kadîr, Alîm, Mürîd, Hakîm, Rahîm" gibi isimleri muhît, hudûdsuz, şerîksiz olduğu için ne oldukları bilinmez ve his olunmaz. Öyle ise, ne olduklarını bilmek için o esma ve sıfata farazî ve vehmî bir had çizmek lâzımdır. İşte o vazifeyi enâniyyet yapar. Meselâ, Ellâh, "Basîr" ismi ile enâniyyetde mündemic olan "görmemek" üzerine tecellî eder. "Kadîr" ismi, "acz" üzerine; "Semî'" ismi, "işitmemek" üzerine tecellî eder. Tabiri câiz ise, tecelliyyât-ı esma ve sıfatın tezâhürü olan ef'âl-i İlâhiyye ile ene'deki "acz, fakr, cehl, kusûr, fenâ, körlük, sağırlık" gibi itibarî emirler mezc olur. O zaman insan, evvelâ görme sıfatını kendine verir ve "Ben nasıl burayı görüyorsam, Ellâh da bütün kâinâtı görür" der. Bununla, Ellâh'ın mutlak Basîr ismini fehm eder. Ancak görme sıfatına kendisi mâlik olduğunu vehm ettiği için kendinde bir rubûbiyyet-i mevhûme, bir mâlikiyyet görür. Bir kudret, bir ilim tasavvur eder. Bunlarla bir sınır çizer, sonra "Benim görme sıfatım da Ellâh'tandır. Ben hiç bir şeye Mâlik değilim" der ve Cenâb-ı Hakk'ın muhît "rubûbiyyet, mâlikiyyet, kudret, ilim" gibi sıfatlarını anlar. Çünkü "Rubûbiyyet", abdiyyet üzerine; "Mâlikiyyet", memlûkiyyet üzerine; "Kudret", acz üzerine; "İlim", cehl üzerine; "Semî'", işitmemek üzerine; "Basar", görmemek üzerine; "Kelâm", konuşmamak üzerine; "Hayat", câmidiyyet üzerine; "İrâde", irâdesizlik üzerine ve hâkezâ sıfat-ı İlâhiyye enede mündemic ve vücûd-i hakîkîleri olmayan ademiyyât üzerine tecellî edince, ef'âl-i İlâhiyye tezâhür eder. Tecelliyyât-ı esma ve sıfatın tezâhürü olan ef'âl-i İlâhiyyenin ademiyyât ile -tabiri câiz ise- mezc olmasından da emr-i itibarî denilen ikinci bir mevcûd vücûda gelir. (Bu mezc mes'elesi için, Müellif (ra)'ın Lem'alar adlı eserinin 9. Lem'a'sına ve İmam-ı Rabbânî'nin Mektûbât adlı eserine mürâcaat edilsin.)

Emr-i itibarî denilen enenin hakîkî vücûdu yoktur. Mutlak ve muhît olan esma ve sıfat-ı İlâhiyyenin anlaşılması için bir ölçüdür. Ene, "Ben, buraya

METİN

Meselâ: Daire-i mülkünde mevhûm rubûbiyetiyle, daire-i mümkünâtta Hâlık'ının rubûbiyyetini anlar ve zâhir mâlikiyetiyle, Hâlık'ının hakîkî mâlikiyyetini fehmeder. "Bu hâneye mâlik olduğum gibi, Hâlık da şu kâinâtın mâlikidir" der ve cüz'î ilmiyle onun ilmini fehm eder ve kesbî san'atçılarıyla O Sâni-i Zü'l-Celâl'in ibdâ-i san'atını anlar. Meselâ: "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzîm ettim. Öyle de şu dünya hânesini birisi yapmış ve tanzîm etmiş" der. Ve hâkezâ... Bütün sıfat ve

ŞERH

Demek insandaki bu sıfatlar zâtî değil, onun mülkü değildir. Öyle ise şu üç cihet isbat eder ki; bu sıfatlar, insanda bir kıyas-i vâhidîdir, ölçüdür. Zâhiren ilim, insanın sıfatı gibi görünüyorsa da bu, mevhûm ve farazîdir. Asıl ilim sâhibi Ellâh'dır. O, insana bilmediklerini öğretiyor.

Hülasa: Cenâb-ı Hakk'ın ne sıfatlarında ne isimlerinde hiçbir şeriki yoktur. O halde bu esma ve sıfatın insandaki nümûneleri, farazîdir. Gerçek vücûdları yoktur. O faraziyyâtı vermiş ki, mevhûm bir hudûd çizsin. Farazî bir şirkle, kendisindeki ölçü ile Ellâh'ın bütün âlemi nasıl gördüğünü anlasın. Sonra bu evsafın hâdis olduğunu, içinde meratib bulunduğunu ve öldüğünde kendisinden alındığını, dolayısıyla bu sıfatların hakiki malikinin kendisi olamayacağını anlayıp tam tevhide girsın.

(Meselâ: Daire-i mülkünde mevhûm rubûbiyetiyle, daire-i mümkünâtta Hâlık'ının rubûbiyyetini anlar ve zâhir mâlikiyetiyle, Hâlık'ının hakîkî mâlikiyyetini fehmeder.) Yani, kendi mevhûm rubûbiyetiyle, mâlikiyetiyle, Hâlık'ının Rubûbiyyet ve Mâlikiyyetine bir hudûd çizer. Bu, farazî bir hudûddur. Zira, hakîkî hudûd çizmek şirktir.

Ene, farazî ve hayâlî bir hudûd çizecek ki, onunla Cenâb-ı Hakk'ın mutlak olan esma ve sıfatlarını anlayabilecek **(ve)** böylece, **("Bu hâneye mâlik olduğum gibi, Hâlık da şu kâinâtın mâlikidir")** diyecek. Böyle **(der ve)** farazî olan **(cüz'î ilmiyle onun ilmini fehm eder ve)** farazî olan **(kesbî san'atçılarıyla O Sâni-i Zü'l-Celâl'in ibdâ-i san'atını)** yoktan var etmesini **(anlar. Meselâ: "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzîm ettim. Öyle de şu dünya hânesini birisi yapmış ve tanzîm etmiş" der. Ve hâkezâ... Bütün sıfat ve**

METİN

Meselâ: Daire-i mülkünde mevhûm rubûbiyetiyle, daire-i mümkünâtta Hâlık'ının rubûbiyyetini anlar ve zâhir mâlikiyetiyle, Hâlık'ının hakîkî mâlikiyyetini fehmeder. "Bu hâneye mâlik olduğum gibi, Hâlık da şu kâinâtın mâlikidir" der ve cüz'î ilmiyle onun ilmini fehm eder ve kesbî san'atçılarıyla O Sâni-i Zü'l-Celâl'in ibdâ-i san'atını anlar. Meselâ: "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzîm ettim. Öyle de şu dünya hânesini birisi yapmış ve tanzîm etmiş" der. Ve hâkezâ... Bütün sıfat ve

ŞERH

Demek insandaki bu sıfatlar zâtî değil, onun mülkü değildir. Öyle ise şu üç cihet isbat eder ki; bu sıfatlar, insanda bir kıyas-i vâhidîdir, ölçüdür. Zâhiren ilim, insanın sıfatı gibi görünüyorsa da bu, mevhûm ve farazîdir. Asıl ilim sâhibi Ellâh'dır. O, insana bilmediklerini öğretiyor.

Hülasa: Cenâb-ı Hakk'ın ne sıfatlarında ne isimlerinde hiçbir şeriki yoktur. O halde bu esma ve sıfatın insandaki nümûneleri, farazîdir. Gerçek vücûdları yoktur. O faraziyyâtı vermiş ki, mevhûm bir hudûd çizsin. Farazî bir şirkle, kendisindeki ölçü ile Ellâh'ın bütün âlemi nasıl gördüğünü anlasın. Sonra bu evsafın hâdis olduğunu, içinde meratib bulunduğunu ve öldüğünde kendisinden alındığını, dolayısıyla bu sıfatların hakiki malikinin kendisi olamayacağını anlayıp tam tevhide girsın.

(Meselâ: Daire-i mülkünde mevhûm rubûbiyetiyle, daire-i mümkünâtta Hâlık'ının rubûbiyyetini anlar ve zâhir mâlikiyetiyle, Hâlık'ının hakîkî mâlikiyyetini fehmeder.) Yani, kendi mevhûm rubûbiyetiyle, mâlikiyetiyle, Hâlık'ının Rubûbiyyet ve Mâlikiyyetine bir hudûd çizer. Bu, farazî bir hudûddur. Zira, hakîkî hudûd çizmek şirkir.

Ene, farazî ve hayâlî bir hudûd çizecek ki, onunla Cenâb-ı Hakk'ın mutlak olan esma ve sıfatlarını anlayabilecek **(ve)** böylece, **("Bu hâneye mâlik olduğum gibi, Hâlık da şu kâinâtın mâlikidir")** diyecek. Böyle **(der ve)** farazî olan **(cüz'î ilmiyle onun ilmini fehm eder ve)** farazî olan **(kesbî san'atçılarıyla O Sâni-i Zü'l-Celâl'in ibdâ-i san'atını)** yoktan var etmesini **(anlar. Meselâ: "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzîm ettim. Öyle de şu dünya hânesini birisi yapmış ve tanzîm etmiş" der. Ve hâkezâ... Bütün sıfat ve**

ŞERH

emirlere merci' olur. Hâşâ, "Ellâh yoktur" der, inkâr eder, günah işler, zulmeder, hakâret eder. Bunların hepsi ademiyyâttır ve şerdir. Çünkü, "adem" olan ene'den kaynaklanmaktadır. Bazı günahlar, her ne kadar vücûdî gözükse de Ellâh'tan gelmediği için, menbaı vücûdî değildir. Belki menbaı, adem olan ene'dir. Onun için adem sayılmıştır. Bu mes'ele "Kader Risâlesi ve Şerhi" adlı eserde şöyle îzâh edilmiştir.

*"Kur'an'daki nehiyeler, her ne kadar ademî gözükseler de hakîkatte vücûdîdirler. Çünkü Vâcibu'l-Vücûd olan Ellah'tan gelmektedir. Meselâ; Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerîm "وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ" **"Haksız yere adam öldürmeyin!"**¹ buyuruyor. Bu nehy-i İlâhî, zâhiren ademî görünse de hakîkatte Vâcibu'l-Vücûd olan Ellah'tan geldiği için vücûdî sayılır. İnsanın irâdesinden çıkan şer fiiller ise, zâhiren vücûdî görünseler de ademîdirler. Çünkü insanın ademolan irâdesine dayanırlar. Meselâ: Zinâ etmek, katletmek gibi fiiller, her ne kadar vücûdî görünseler de insanın adem olan irâdesine dayandığı için ademî sayılırlar."*²

Hülâsa: Bütün şerler ve günahların aslı, esâsı ademdir. Bu yüzden Cehennem adem mahsûlâtını yakıyor, kavuruyor. Müellif (ra) bu konuda şöyle buyuruyor:

"Evet, bütün fenâlıklar ve günahlar ve şerlerin mâyesi ve esâsları ademdir, tahrîbdir. Sûreten vücûdun altında, adem ve bozmak saklıdır..."

*Nasıl ki, Cennet bütün vücûd âlemlerinin mahsûlâtını taşıyor ve dünyanın yetiştirdiği tohumları bâkiyâne sünbüllendiriyor. Öyle de Cehennem dahî, hadsiz dehşetli adem ve hiçlik âlemlerinin çok elîm neticelerini göstermek için, o adem mahsûlâtlarını kavuruyor ve o dehşetli Cehennem fabrikası, sâir vazifeleri içinde, âlem-i vücûd kâinâtını âlem-i adem pisliklerinden temizlettiriyor."*³

[1] En'am 6:151; İsra, 17:33.

[2] Kader Risâlesi'nin Şerhi, s. 77-78.

[3] Şuâ'lar, 11. Şuâ', 11. Mes'ele, s. 258-259.

ŞERH

emirlere merci' olur. Hâşâ, "Ellâh yoktur" der, inkâr eder, günah işler, zulmeder, hakâret eder. Bunların hepsi ademiyyâttır ve şerdir. Çünkü, "adem" olan ene'den kaynaklanmaktadır. Bazı günahlar, her ne kadar vücûdî gözükse de Ellâh'tan gelmediği için, menbaı vücûdî değildir. Belki menbaı, adem olan ene'dir. Onun için adem sayılmıştır. Bu mes'ele "Kader Risâlesi ve Şerhi" adlı eserde şöyle îzâh edilmiştir.

*"Kur'an'daki nehiyeler, her ne kadar ademî gözükseler de hakîkatte vücûdîdirler. Çünkü Vâcibu'l-Vücûd olan Ellah'tan gelmektedir. Meselâ; Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerîm "وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ" **"Haksız yere adam öldürmeyin!"**"¹ buyuruyor. Bu nehy-i İlâhî, zâhiren ademî görünse de hakîkatte Vâcibü'l-Vücûd olan Ellah'tan geldiği için vücûdî sayılır. İnsanın irâdesinden çıkan şer fiiller ise, zâhiren vücûdî görünseler de ademîdirler. Çünkü insanın ademolan irâdesine dayanırlar. Meselâ: Zinâ etmek, katletmek gibi fiiller, her ne kadar vücûdî görünseler de insanın adem olan irâdesine dayandığı için ademî sayılırlar."*²

Hülâsa: Bütün şerler ve günahların aslı, esâsı ademdir. Bu yüzden Cehennem adem mahsûlâtını yakıyor, kavuruyor. Müellif (ra) bu konuda şöyle buyuruyor:

"Evet, bütün fenâlıklar ve günahlar ve şerlerin mâyesi ve esâsları ademdir, tahrîbdir. Sûreten vücûdun altında, adem ve bozmak saklıdır..."

*Nasıl ki, Cennet bütün vücûd âlemlerinin mahsûlâtını taşıyor ve dünyanın yetiştirdiği tohumları bâkiyâne sümbüllendiriyor. Öyle de Cehennem dahî, hadsiz dehşetli adem ve hiçlik âlemlerinin çok elîm neticelerini göstermek için, o adem mahsûlâtlarını kavuruyor ve o dehşetli Cehennem fabrikası, sâir vazifeleri içinde, âlem-i vücûd kâinâtını âlem-i adem pisliklerinden temizlettiriyor."*³

[1] En'am 6:151; İsra, 17:33.

[2] Kader Risâlesi'nin Şerhi, s. 77-78.

[3] Şuâ'lar, 11. Şuâ', 11. Mes'ele, s. 258-259.

METİN

Şu yüzde o fâildir, fiil sâhibidir. Hem onun mâhiyyeti, harfiyyedir; başkasının manasını gösterir. Rubûbiyyeti hayâliyyedir. Vücûdu o kadar zaîf ve incedir ki; bizzât kendinde hiç bir şeye tahammül edemez ve yüklenemez. Belki, eşyanın derecât ve mikdârlarını bildiren mîzânü'l-harâret ve mîzânü'l-havâ gibi mîzânlar nev'inden bir mîzândır ki; Vâcibü'l-Vücûd'un mutlak ve muhît ve hudûdsuz sıfatını bildiren bir mîzândır

ŞERH

(Şu yüzde) ikinci yüz olan şer yüzünde **(o fâildir, fiil sâhibidir. Hem onun mâhiyyeti, harfiyyedir; başkasının manasını gösterir. Rubûbiyyeti hayâliyyedir.)** Farazî bir rubûbiyyeti var. **(Vücûdu o kadar zaîf ve incedir ki; bizzât kendinde hiçbir şeye tahammül edemez ve yüklenemez.)** Vücûd nâmına hiçbir şeyi yapamaz, sadece ademiyyâtı, şerleri kesb eder, üstlenir. **(Belki, eşyanın derecât)** derecelerini **(ve mikdârlarını bildiren mîzânü'l-harâret)** termometre **(ve mîzânü'l-havâ)** barometre **(gibi mîzânlar nev'inden bir mîzândır)** ölçü âletidir. Havâ en ince, en latîf unsur olduğu için Müellif (ra), onu misâl olarak beyân etti **(ki; Vâcibü'l-Vücûd'un mutlak ve muhît ve hudûdsuz sıfatını bildiren bir mîzândır)** bir âlettir. Fakat, öyle bir âlet ki, vücûd-i hakîkisi yoktur. Yani, emr-i itibarîdir. Esmâ ve sıfatın tecelliyyâtıyla mezc olduğu için bir mahlûkiyyet görünür. O mahlûk, faraza tahlîl edilebilse; tahlîl neticesinde vücûdların esmâ ve sıfat-ı ilâhiyeye âid, ademlerin ise eneye âid olduğu müşâhede edilir.

Tabîat da böyledir. Tabîatın vücûdu o kadar zayıftır ki, sadece ademiyyâttan ibârettir. Vücûdî olan esmâ ve sıfatın tezâhürü olan ef'âl-i ilâhiyye ile -tabiri câiz ise- memzûc olduğu için onda bir vücûd görünüyor. Hakîkatte ise vücûd-i hakîkisi yoktur. Belki, vücûd-i itibarîsi vardır. Yani, faraza tahlîl mümkün olsa idi, ademler hep tabîatın olurdu; vücûdlar ise ef'âl, esmâ, sıfat ve şuûnât-ı ilâhiyenin olurdu.

Enenin vücûdu, emr-i itibarîdir; geleni kabul eder, hiçten bir şey kesb edemez, îcâda kabiliyyeti yoktur. İnsanın enesi ve cüz-i ihtiyarîsi adem olduğu için, kesb ettiği şerhler de ademdîr. Dolayısıyla, "Adem, ademi doğuruyor" denilebilir.

METİN

Şu yüzde o fâildir, fiil sâhibidir. Hem onun mâhiyyeti, harfiyyedir; başkasının manasını gösterir. Rubûbiyyeti hayâliyyedir. Vücûdu o kadar zaîf ve incedir ki; bizzât kendinde hiç bir şeye tahammül edemez ve yüklenemez. Belki, eşyanın derecât ve mikdârlarını bildiren mîzânü'l-harâret ve mîzânü'l-havâ gibi mîzânlar nev'inden bir mîzândır ki; Vâcibü'l-Vücûd'un mutlak ve muhît ve hudûdsuz sıfatını bildiren bir mîzândır

ŞERH

(Şu yüzde) ikinci yüz olan şer yüzünde **(o fâildir, fiil sâhibidir. Hem onun mâhiyyeti, harfiyyedir; başkasının manasını gösterir. Rubûbiyyeti hayâliyyedir.)** Farazî bir rubûbiyyeti var. **(Vücûdu o kadar zaîf ve incedir ki; bizzât kendinde hiçbir şeye tahammül edemez ve yüklenemez.)** Vücûd nâmına hiçbir şeyi yapamaz, sadece ademiyyâtı, şerleri kesb eder, üstlenir. **(Belki, eşyanın derecât)** derecelerini **(ve mikdârlarını bildiren mîzânü'l-harâret)** termometre **(ve mîzânü'l-havâ)** barometre **(gibi mîzânlar nev'inden bir mîzândır)** ölçü âletidir. Havâ en ince, en latîf unsur olduğu için Müellif (ra), onu misâl olarak beyân etti **(ki; Vâcibü'l-Vücûd'un mutlak ve muhît ve hudûdsuz sıfatını bildiren bir mîzândır)** bir âlettir. Fakat, öyle bir âlet ki, vücûd-i hakîkisi yoktur. Yani, emr-i itibarîdir. Esmâ ve sıfatın tecelliyyâtıyla mezc olduğu için bir mahlûkiyyet görünür. O mahlûk, faraza tahlîl edilebilse; tahlîl neticesinde vücûdların esmâ ve sıfat-ı ilâhiyeye âid, ademlerin ise eneye âid olduğu müşâhede edilir.

Tabîat da böyledir. Tabîatın vücûdu o kadar zayıftır ki, sadece ademiyyâttan ibârettir. Vücûdî olan esmâ ve sıfatın tezâhürü olan ef'âl-i ilâhiyye ile -tabiri câiz ise- memzûc olduğu için onda bir vücûd görünüyor. Hakîkatte ise vücûd-i hakîkisi yoktur. Belki, vücûd-i itibarîsi vardır. Yani, faraza tahlîl mümkün olsa idi, ademler hep tabîatın olurdu; vücûdlar ise ef'âl, esmâ, sıfat ve şuûnât-ı ilâhiyenin olurdu.

Enenin vücûdu, emr-i itibarîdir; geleni kabul eder, hiçten bir şey kesb edemez, îcâda kabiliyyeti yoktur. İnsanın enesi ve cüz-i ihtiyarîsi adem olduğu için, kesb ettiği şerhler de ademdîr. Dolayısıyla, "Adem, ademi doğuruyor" denilebilir.

ŞERH

"Cenâb-ı Hakk'ın mâsivâsına (yani kâinâta) mana-yı harfîyle ve O'nun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismîyle ve esbab hesabına bakmak hatâdır.

Evet, her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffâf bir cam parçası gibi, altında Hakk'a bakan cihet-i isnâdı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binâenaleyh, nîmete bakıldığı zaman Mün'im, san'ata bakıldığı zaman Sâni', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakîkî zihne ve fikre gelmelidir."¹

"Kâinât, nazar-ı Kur'ânî ile bütün mevcûdâtı hurûftur, mana-yı harfîyle başkasının manasını ifâde ediyorlar. Yani; esmasını, sıfatını bildiriyorlar. Ruhsuz felsefe ekseriyyâ mana-yı ismîyle bakıyor, tabîat bataklığına saplanıyor."²

"Evet, o Furkân'dır ki, şu kâinâtın sahîfelerinde ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan âyât-ı tekvîniyyeyi cîn ve inse ders verir. Hem her biri birer harf-i manidâr olan mevcûdâta 'ma'nâ-yı harfî' nazarıyla, yani onlara Sâni' hesabına bakar. 'Ne kadar güzel yapılmış ne kadar güzel bir sûrette Sâni'nin cemâline delâlet ediyor' der. Ve bununla kâinâtın hakîkî güzelliğini gösteriyor.

Ammâ, ilm-i hikmet dedikleri felsefe ise; hurûf-i mevcûdâtın tezyînâtında ve münâsebâtında dalmış ve sersemleşmiş, hakîkatın yolunu şaşırmış. Şu kitab-ı kebîrin hurûfâtına 'ma'nâ-yı harfî' ile, yani Ellâh hesabına bakmak lâzım gelirken; öyle etmeyip 'ma'nâ-yı ismî' ile, yani mevcûdâta mevcûdât hesabına bakar, öyle bahseder. 'Ne güzel yapılmış'a bedel, 'Ne güzeldir' der, çirkinleştirir. Bununla, kâinâtı tahkîr edip kendisine müşteki eder.

Evet, dinsiz felsefe, hakîkatsız bir safsatadır ve kâinâta bir tahkîrdir."³

Mâhiyyetini bilen, مَنْ رَكَّبَهَا، قَدْ أَفْلَحَ beşâretinde dâhil olan, devamlı

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Katre, Mukaddime, s. 51.

[2] Barla Lâhikası, Re'fet Bey'e yazılan 20 Haziran 1934 târîhli mektûb, s. 348.

[3] Sözlür, 12. Söz, 1. Esâs, s. 131-132.

ŞERH

"Cenâb-ı Hakk'ın mâsivâsına (yani kâinâta) mana-yı harfîyle ve O'nun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismîyle ve esbab hesabına bakmak hatâdır.

Evet, her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffâf bir cam parçası gibi, altında Hakk'a bakan cihet-i isnâdı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binâenaleyh, nîmete bakıldığı zaman Mün'im, san'ata bakıldığı zaman Sâni', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakîkî zihne ve fikre gelmelidir."¹

"Kâinât, nazar-ı Kur'ânî ile bütün mevcûdâtı hurûftur, mana-yı harfîyle başkasının manasını ifâde ediyorlar. Yani; esmasını, sıfatını bildiriyorlar. Ruhsuz felsefe ekseriyyâ mana-yı ismîyle bakıyor, tabîat bataklığına saplanıyor."²

"Evet, o Furkân'dır ki, şu kâinâtın sahîfelerinde ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan âyât-ı tekvîniyyeyi cîn ve inse ders verir. Hem her biri birer harf-i manidâr olan mevcûdâta 'ma'nâ-yı harfî' nazarıyla, yani onlara Sâni' hesabına bakar. 'Ne kadar güzel yapılmış ne kadar güzel bir sûrette Sâni'nin cemâline delâlet ediyor' der. Ve bununla kâinâtın hakîkî güzelliğini gösteriyor.

Ammâ, ilm-i hikmet dedikleri felsefe ise; hurûf-i mevcûdâtın tezyînâtında ve münâsebâtında dalmış ve sersemleşmiş, hakîkatın yolunu şaşırmış. Şu kitab-ı kebîrin hurûfâtına 'ma'nâ-yı harfî' ile, yani Ellâh hesabına bakmak lâzım gelirken; öyle etmeyip 'ma'nâ-yı ismî' ile, yani mevcûdâta mevcûdât hesabına bakar, öyle bahseder. 'Ne güzel yapılmış'a bedel, 'Ne güzeldir' der, çirkinleştirir. Bununla, kâinâtı tahkîr edip kendisine müşteki eder.

Evet, dinsiz felsefe, hakîkatsız bir safsatadır ve kâinâta bir tahkîrdir."³

Mâhiyyetini bilen, مَنْ رَكَّبَهَا، قَدْ أَفْلَحَ beşâretinde dâhil olan, devamlı

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Katre, Mukaddime, s. 51.

[2] Barla Lâhikası, Re'fet Bey'e yazılan 20 Haziran 1934 târîhli mektûb, s. 348.

[3] Sözlür, 12. Söz, 1. Esâs, s. 131-132.

METİN

Ve âfâkî, ma'lûmât nefse geldiği vakit, enede bir mûsaddık görür. o ulûm, nûr ve hikmet olarak kalır. Zulmet ve abesiyyete inkılâb etmez

ŞERH

enesini Hakk'ın tecelliyyâtına mazhar görür. Kendisinde görünen vücûdu, Cenâb-ı Hakk'a verir. Ademiyâtı, naks ve kusûrâtı ise kendi nefesine mâl eder. Kendisini nûmûne, zıddiyyet ve san'atıyyet cihetiyle esma-i İlâhiyyeye bir âyine, mutlak ve muhîr olan sıfat ve şuûnât-ı Rabbâniyyeyi anlamak için bir vâhid-i kıyasî vazıyyetinde görür. Vücûd nâmını kendine vermez. Çünkü hakîkî bir vücûdu yoktur. Belki ene, kendisini emr-i itibarî, adem-i nisbî, makdûr ve mec'ûl-i İlâhî olarak bilir. Kendinde sadece esma ve sıfat-ı İlâhiyyenin tecelliyyâtını görür.

(Ve âfâkî), kâinâta âid **(ma'lûmât)** bilgiler **(nefse geldiği vakit,)** yani kâinâtta mevcûdâtı ve hâdisâtı gördüğü, âlemi düşündüğü zaman, **(enede bir mûsaddık)** tasdik edici **(görür.)** Kendi mâhiyyetine mana-yı harfî ile baktığı gibi, kâinâta da mana-yı harfîyle nazar eder; esma ve sıfat-ı İlâhiyyenin tecelliyyâtına mazhar olduğunu derk eder. Kâinâtta mehâsin ve kemâlâtı tabîata vermez. Belki, Cenâb-ı Hakk'a teslim eder.

Şu kâinât, bin bir ism-i İlâhîyi zâten tarif eder, gösterir. Kâinâtın bu tarif ve şehâdetini reddedip kabul etmeyen, insandaki enedir. Çünkü insan, bir tılsım hükmünde olan enesini açmaya, mâhiyyetini anlamaya muvaffak olmadığı zaman; kâinâtta hakîkatte var olan tesbîh ve delâil-i vücûd ve vahdeti görmeye ve anlamaya da muvaffak olamaz. O halde, mühim olan, ene tılsımının açılmasıdır. O ene tılsımı açıldıktan sonra âlemin tılsımı kolay açılır. İnsan, kendisinde bin bir ismi seyretmeye muvaffak olursa, kâinâtı da zâkir ve müsebbih görür. Ene'nin mâhiyyetini anladıktan sonra, âlemi de esma-i İlâhiyyeye âyine görür. O zaman **(o ulûm,)** âfâkî ma'lûmât **(nûr ve hikmet olarak kalır. Zulmet)** karanlık **(ve abesiyyete)** faydasız ve lüzûmsuz bilgilere **(inkılâb etmez)** dönüşmez. Boşu boşuna bir şey olmaz, abesiyyet kalkar. Yani, "Neden bu kadar masraflarla bu mevcûdât yaratıldı, daha sonra bir ân görünüp yok olup gitti?" gibi zihni meşgul edecek, abesiyyeti intâc edecek suâllere mahal kalmaz. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

METİN

Ve âfâkî, ma'lûmât nefse geldiği vakit, enede bir mûsaddık görür. o ulûm, nûr ve hikmet olarak kalır. Zulmet ve abesiyyete inkılâb etmez

ŞERH

enesini Hakk'ın tecelliyyâtına mazhar görür. Kendisinde görünen vücûdu, Cenâb-ı Hakk'a verir. Ademiyâtı, naks ve kusûrâtı ise kendi nefesine mâl eder. Kendisini nûmûne, zıddiyyet ve san'atiyyet cihetiyle esma-i İlâhiyyeye bir âyine, mutlak ve muhîr olan sıfat ve şuûnât-ı Rabbâniyyeyi anlamak için bir vâhid-i kıyasî vaziyetinde görür. Vücûd nâmını kendine vermez. Çünkü hakîkî bir vücûdu yoktur. Belki ene, kendisini emr-i itibarî, adem-i nisbî, makdûr ve mec'ûl-i İlâhî olarak bilir. Kendinde sadece esma ve sıfat-ı İlâhiyyenin tecelliyyâtını görür.

(Ve âfâkî), kâinâta âid **(ma'lûmât)** bilgiler **(nefse geldiği vakit,)** yani kâinâtta mevcutâtı ve hâdisâtı gördüğü, âlemi düşündüğü zaman, **(enede bir mûsaddık)** tasdik edici **(görür.)** Kendi mâhiyyetine mana-yı harfî ile baktığı gibi, kâinâta da mana-yı harfîyle nazar eder; esma ve sıfat-ı İlâhiyyenin tecelliyyâtına mazhar olduğunu derk eder. Kâinâtta mehâsin ve kemâlâtı tabîata vermez. Belki, Cenâb-ı Hakk'a teslim eder.

Şu kâinât, bin bir ism-i İlâhîyi zâten tarif eder, gösterir. Kâinâtın bu tarif ve şehâdetini reddedip kabul etmeyen, insandaki enedir. Çünkü insan, bir tılsım hükmünde olan enesini açmaya, mâhiyyetini anlamaya muvaffak olmadığı zaman; kâinâtta hakîkatte var olan tesbîh ve delâil-i vücûd ve vahdeti görmeye ve anlamaya da muvaffak olamaz. O halde, mühim olan, ene tılsımının açılmasıdır. O ene tılsımı açıldıktan sonra âlemin tılsımı kolay açılır. İnsan, kendisinde bin bir ismi seyretmeye muvaffak olursa, kâinâtı da zâkir ve müsebbih görür. Ene'nin mâhiyyetini anladıktan sonra, âlemi de esma-i İlâhiyyeye âyine görür. O zaman **(o ulûm,)** âfâkî ma'lûmât **(nûr ve hikmet olarak kalır. Zulmet)** karanlık **(ve abesiyyete)** faydasız ve lüzûmsuz bilgilere **(inkılâb etmez)** dönüşmez. Boşu boşuna bir şey olmaz, abesiyyet kalkar. Yani, "Neden bu kadar masraflarla bu mevcutât yaratıldı, daha sonra bir ân görünüp yok olup gitti?" gibi zihni meşgul edecek, abesiyyeti intâc edecek suâllere mahal kalmaz. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

METİN

altında dâhil olur. İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevlid eden enâniyyetin şu cihetindendir ki; semâvât ve Arz ve cibâl tedehhüş etmişler, farazî bir şirkten korkmuşlar.

ŞERH

bilmeyen, iz'ân etmeyen ve ona göre hareket etmeyen ve o nefsi cehâlet ve fık ile gizleyip noksân eden hüsrâna uğramıştır. Tabir-i diğerle; **"Kur'ân'un evâmîrine itaat, nevâhîsinden ictinâb etmeyen zarar etmiştir"**¹ hükmünün tehdîdi (altında dâhil olur. İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevlid eden) doğuran (enâniyyetin şu cihetindendir); yani, bütün şirkler, küfürler, sanemler, putperestlikler, hâinlikler, zulümler, hakâretler; hülâsa dünyada ne kadar şerler varsa, hepsi enenin bu şer cihetinden doğmuştur (ki; semâvât) gökler (ve Arz) yer (ve cibâl) dağlar (tedehhüş etmişler,) dehşete kapılmışlar; (farazî bir şirkten korkmuşlar,) emâneti kabul etmemişler. Yer, gök ve dağların tahammülünden çekindiği "emânet" in; "Kur'ân, tekâlif-i Rabbâniyye, evâmîr-i İlâhiyyeye hakkıyla inkiyâd, nevâhîden kemâl üzere ictinâb, gusûl, namâz, oruc, hac vb. ibadetler, devlet idaresi, a'zâ-yi insâniyye, halk arasında bilinen emânet" gibi çok vücûhu vardır. Ama, bütün bunların masdarı, menbai, "ene"dir. Bundan dolayı Müellif (ra), ayet-i kerîmede geçen emâneti, Ene Risâlesi'nde "Gök, zemîn, dağ tahammülünden çekindiği ve korktuğu emanetin müteaddid vücuhundan bir ferdî, bir vechî, ene'dir" şeklinde tefsîr etmiştir. Enenin mâhiyyeti anlaşıldığı zaman, bütün emânetler bi-hakkın edâ edilmiş olur.

Semâvât, Arz ve cibâl farazî bir şirkten korkmuşlar, enenin bu şer cihetinden ürkmüşler, bu yüzden emâneti yüklenmekten kaçınmışlardır. Kâinatta şirkin hakîkatı yoktur. Ene, farazî şirke girmeden, Cenâb-ı Hakk'ın mutlak ve muhît esma ve sıfat-ı kudsiyyesini anlayamaz. Kendisinin ve âlemin esma-i İlâhiyyeye mazhariyyetini anladıktan sonra, kendisinde bulunan "ilim, irâde, kudret" gibi sıfatların Cenâb-ı Hakk'tan geldiğini bilir. Mâlikiyyet davasından vaz geçer. Farazî şirkten kurtulup, tevhîd-i hakîkîyi elde eder. Bazen o farazî, mevhum olan vücûdunu hakîkî bir vücûd gibi görür, sâhib çıkar. Şirk derelerinde yuvarlanır. İçinde kalır, kurtulamaz. El-iyâzü billâh!..

[1] Şems, 91:10.

METİN

altında dâhil olur. İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevlid eden enâniyyetin şu cihetindendir ki; semâvât ve Arz ve cibâl tedehhüş etmişler, farazî bir şirkten korkmuşlar.

ŞERH

bilmeyen, iz'ân etmeyen ve ona göre hareket etmeyen ve o nefsi cehâlet ve fısk ile gizleyip noksân eden hüsrâna uğramıştır. Tabir-i diğerle; **"Kur'ân'un evâmîrine itaat, nevâhîsinden ictinâb etmeyen zarar etmiştir"**¹ hükmünün tehdîdi (altında dâhil olur. İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevlid eden) doğuran (enâniyyetin şu cihetindendir); yani, bütün şirkler, küfürler, sanemler, putperestlikler, hâinlikler, zulümler, hakâretler; hülâsa dünyada ne kadar şerler varsa, hepsi enenin bu şer cihetinden doğmuştur (ki; semâvât) gökler (ve Arz) yer (ve cibâl) dağlar (tedehhüş etmişler,) dehşete kapılmışlar; (farazî bir şirkten korkmuşlar,) emâneti kabul etmemişler. Yer, gök ve dağların tahammülünden çekindiği "emânet" in; "Kur'ân, tekâlif-i Rabbâniyye, evâmîr-i İlâhiyyeye hakkıyla inkiyâd, nevâhîden kemâl üzere ictinâb, gusûl, namâz, oruc, hac vb. ibadetler, devlet idaresi, a'zâ-yi insâniyye, halk arasında bilinen emânet" gibi çok vücûhu vardır. Ama, bütün bunların masdarı, menbai, "ene"dir. Bundan dolayı Müellif (ra), ayet-i kerîmede geçen emâneti, Ene Risâlesi'nde "Gök, zemîn, dağ tahammülünden çekindiği ve korktuğu emanetin müteaddid vücuhundan bir ferdî, bir vechî, ene'dir" şeklinde tefsîr etmiştir. Enenin mâhiyyeti anlaşıldığı zaman, bütün emânetler bi-hakkın edâ edilmiş olur.

Semâvât, Arz ve cibâl farazî bir şirkten korkmuşlar, enenin bu şer cihetinden ürkmüşler, bu yüzden emâneti yüklenmekten kaçınmışlardır. Kâinatta şirkin hakîkatı yoktur. Ene, farazî şirke girmeden, Cenâb-ı Hakk'ın mutlak ve muhît esma ve sıfat-ı kudsiyyesini anlayamaz. Kendisinin ve âlemin esma-i İlâhiyyeye mazhariyyetini anladıktan sonra, kendisinde bulunan "ilim, irâde, kudret" gibi sıfatların Cenâb-ı Hakk'tan geldiğini bilir. Mâlikiyyet davasından vaz geçer. Farazî şirkten kurtulup, tevhîd-i hakîkîyi elde eder. Bazen o farazî, mevhum olan vücûdunu hakîkî bir vücûd gibi görür, sâhib çıkar. Şirk derelerinde yuvarlanır. İçinde kalır, kurtulamaz. El-iyâzü billâh!..

[1] Şems, 91:10.

METİN

Vücûd-i insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderhâ gibi, vücûd-i insanı bel' eder. Bütün o insan, bütün letâifiyle âdetâ ene olur. Sonra nev'in enâniyyeti de bir asabiyyet-i nev'iyye ve milliyye cihetiyle o enâniyyete kuvvet verip; o ene, enâniyyet-i nev'iyyeye istinâd ederek Şeytan gibi, Sâni'-i Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze eder

ŞERH

فَقَالَ آتَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى "Firavun *(şöyle dedi: 'Ben sizin en yüce Rabbinizim!')*"¹

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي "Firavun *(dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh bilmiyorum.')*"²

قَالَ آتَا أَخِي وَأُمِّيْتُ "Nemrûd *(dedi ki: 'Ben de diriltir ve öldürürüm.')*"³

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْنُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي "Kârûn şöyle dedi: *('Ben, bu mülk ve servete ancak bendeki ilim sayesinde nâil oldum. Yani, kendi ilim ve iktidârımla elde ettim.')*"⁴

(Vücûd-i insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderhâ gibi, vücûd-i insanı bel' eder) yutar. Mazhar olduğu bütün esma ve sıfatın tecelliyyâtına sâhib çıkar. (Bütün) o tecelliyyâtı, kendisinin zanneden (o insan, bütün letâifiyle) zâhirî ve bâtinî duygularıyla (âdetâ ene olur. Sonra nev'in enâniyyeti de bir asabiyyet-i nev'iyye ve milliyye cihetiyle o enâniyyete kuvvet verip; o ene, enâniyyet-i nev'iyyeye) nev'inden gelen enâniyyete (istinâd ederek) dayanarak, (Şeytan gibi, Sâni'-i Zü'l-Celâl'in evâmirine) emirlerine (karşı mübâreze eder) karşı çıkar. Mâhiyyeti bilinmeyen ene, önce sâhibini yutar. Daha sonra, insanın eşref-i mahlûkiyyeti cihetiyle bütün mahlûkâta karşı Firavunluk dava eder. "İnsanlar şerefli dir. Bütün dünya,

[1] Nâziât, 79:24.

[2] Kasas, 28:38.

[3] Bakara, 2:258.

[4] Kasas, 28:78.

METİN

Vücûd-i insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderhâ gibi, vücûd-i insanı bel' eder. Bütün o insan, bütün letâifiyle âdetâ ene olur. Sonra nev'in enâniyyeti de bir asabiyyet-i nev'iyye ve milliyye cihetiyle o enâniyyete kuvvet verip; o ene, enâniyyet-i nev'iyyeye istinâd ederek Şeytan gibi, Sâni'-i Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze eder

ŞERH

فَقَالَ آتَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى "Firavun (*şöyle dedi: 'Ben sizin en yüce Rabbinizim!'*)"¹

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي "Firavun (*dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh bilmiyorum.'*)"²

قَالَ آتَا أَخِي وَأُمِّيْتُ "Nemrûd (*dedi ki: 'Ben de diriltir ve öldürürüm.'*)"³

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْنُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي "Kârûn şöyle dedi: (*'Ben, bu mülk ve servete ancak bendeki ilim sayesinde nâil oldum. Yani, kendi ilim ve iktidârımla elde ettim.'*)"⁴

(Vücûd-i insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderhâ gibi, vücûd-i insanı bel' eder) yutar. Mazhar olduğu bütün esma ve sıfatın tecelliyyâtına sâhib çıkar. (Bütün) o tecelliyyâtı, kendisinin zanneden (o insan, bütün letâifiyle) zâhirî ve bâtinî duygularıyla (âdetâ ene olur. Sonra nev'in enâniyyeti de bir asabiyyet-i nev'iyye ve milliyye cihetiyle o enâniyyete kuvvet verip; o ene, enâniyyet-i nev'iyyeye) nev'inden gelen enâniyyete (istinâd ederek) dayanarak, (Şeytan gibi, Sâni'-i Zü'l-Celâl'in evâmirine) emirlerine (karşı mübâreze eder) karşı çıkar. Mâhiyyeti bilinmeyen ene, önce sâhibini yutar. Daha sonra, insanın eşref-i mahlûkiyyeti cihetiyle bütün mahlûkâta karşı Firavunluk dava eder. "İnsanlar şerefli dir. Bütün dünya,

[1] Nâziât, 79:24.

[2] Kasas, 28:38.

[3] Bakara, 2:258.

[4] Kasas, 28:78.

METİN

Sonra kıyas-ı bi'n-nefs sûretiyle herkesi, hatta her şeyi kendine kıyas edip, Cenâb-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba taksîm eder. Gayet azîm bir şirke düşer. إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ meâlini gösterir.

ŞERH

insanın hizmetçisidir" diyerek, insanlık nev'ine güvenip, Şeytan gibi, Sâni'-i Zü'l-Celâl'in emirlerine karşı mübâreze eder.

Ene, evvelâ sâhibini yutar. O adam, her hâliyle enâniyyetine güvenir. Sonra da güç olarak insan nev'ine, makam olarak da şeref-i insâniyyeye dayanarak Hakk'a karşı muâraza ve mübâreze eder. Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze vaziyyetini alır. مَن يُخِي الْعِظَامَ وَ هِيَ رَجِيمٌ **"Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"**¹ der, meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak'ı acz ile ittihâm eder. Bu vaziyyetteki ene, şahsiyyet-i Âdemiyyette elif olmak vaziyyetinden çıkar, adeta bir kitab olur. Her şeyi kendi nâmına zabt eder. Âdemiyyetten çıkıp, şeytaniyyet yoluna sapar.

(Sonra kıyas-ı bi'n-nefs sûretiyle herkesi, hatta her şeyi kendine kıyas edip, Cenâb-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba) sebeblere (taksîm eder. Gayet azîm) büyük (bir şirke düşer.) Farazî bir şirkten, büyük ve hakîkî bir şirke düşer. İşte semâvât, Arz ve dağların emâneti almamalarının sebebi, farazî bir şirkten hakîkî bir şirke düşmekten korkmalarıdır. Müellif (ra) Mesnevî-i Nûriyye adlı eserinde şöyle buyuruyor:

*"İ'lem eyyühe'l-azîz! Enâniyyetten neşet eden şirk-i hafî katılaştığı zaman, esbab şirkine inkılâb eder. Bu da devam ederse, küfre tahavvül eder. Bu dahî devam ederse, ta'tîle yani Hâlık'sızlığa incirâr eder. El-iyâzü billâh!"*²

(إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ meâlini gösterir.) Evet, şirk hem bütün kâinâtın tahkîrini hem bütün esma-i ilâhiyyenin tezyîfini, hem de insâniyyetin terzîlini netice verdiği için zulm-i azîmdir.

[1] Yâsîn, 36:78.

[2] Mesnevî-i Nûriyye, Zerre, s. 185.

METİN

Sonra kıyas-ı bi'n-nefs sûretiyle herkesi, hatta her şeyi kendine kıyas edip, Cenâb-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba taksîm eder. Gayet azîm bir şirke düşer. إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ meâlini gösterir.

ŞERH

insanın hizmetçisidir" diyerek, insanlık nev'ine güvenip, Şeytan gibi, Sâni'-i Zü'l-Celâl'in emirlerine karşı mübâreze eder.

Ene, evvelâ sâhibini yutar. O adam, her hâliyle enâniyyetine güvenir. Sonra da güç olarak insan nev'ine, makam olarak da şeref-i insâniyyeye dayanarak Hakk'a karşı muâraza ve mübâreze eder. Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze vaziyetini alır. مَنِ يُخَيِّ الْعِظَامَ وَ هِيَ رَجِيمٌ "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"¹ der, meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak'ı acz ile ittihâm eder. Bu vaziyetteki ene, şahsiyyet-i Âdemiyyette elif olmak vaziyetinden çıkar, adeta bir kitab olur. Her şeyi kendi nâmına zabt eder. Âdemiyyetten çıkıp, şeytaniyyet yoluna sapar.

(Sonra kıyas-ı bi'n-nefs sûretiyle herkesi, hatta her şeyi kendine kıyas edip, Cenâb-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba) sebeblere (taksîm eder. Gayet azîm) büyük (bir şirke düşer.) Farazî bir şirkten, büyük ve hakîkî bir şirke düşer. İşte semâvât, Arz ve dağların emâneti almamalarının sebebi, farazî bir şirkten hakîkî bir şirke düşmekten korkmalarıdır. Müellif (ra) Mesnevî-i Nûriyye adlı eserinde şöyle buyuruyor:

"İ'lem eyyühe'l-azîz! Enâniyyetten neşet eden şirk-i hafî katılaştığı zaman, esbab şirkine inkılâb eder. Bu da devam ederse, küfre tahavvül eder. Bu dahî devam ederse, ta'tîle yani Hâlık'sızlığa incirâr eder. El-iyâzü billâh!"²

(إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ meâlini gösterir.) Evet, şirk hem bütün kâinâtın tahkîrini hem bütün esma-i ilâhiyyenin tezyîfini, hem de insâniyyetin terzîlini netice verdiği için zulm-i azîmdir.

[1] Yâsîn, 36:78.

[2] Mesnevî-i Nûriyye, Zerre, s. 185.

METİN

Evet, nasıl mîrî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de, "Kendime mâlikim" diyen adam, "Her şey kendine mâliktir" demeye ve itikâd etmeye mecbûrdur.

İşte ene, şu hâinâne vaziyetinde iken; cehl-i mutlaktır. Binler fûnûnu bilse de cehl-i mürekkeble bir echeldir.

ŞERH

en zelîl bir hayvan-ı fânî-i zâilden daha zelîl, daha zâîf, daha âciz, daha fakîr bir derekeye atar. Ve manasız, karmakarışık, çabuk bozulur bir âdî levha derekesine indirir.

Elhâsıl: Nefs-i emmâre tahrîb ve şer cihetinde nihayetsiz cinâyet işleyebilir, fakat icâd ve hayırda iktidârı pek azdır ve cüz'îdir. Evet, bir hâneği bir günde harab eder, yüz günde yapamaz. Lâkin, eğer enâniyeti bıraksa, hayrı ve vücdü tevfiğ-i İlâhiyyeden istese, şer ve tahrîbden ve nefse i'timâddan vazgeçse, istiğfar ederek tam abd olsa; o vakit *اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ خَسَنَاتٍ* sırrına mazhar olur. Ondaki nihayetsiz kabiliyyet-i şer, nihayetsiz kabiliyyet-i hayra inkılâb eder. Ahsen-i takvîm kıymetini alır, a'lâ-yı illiyyîne çıkar."¹

(Evet, nasıl mîrî) devlet (malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile) o çaldığı parayı (hazmedebilir. Öyle de "Kendime mâlikim" diyen adam, "Her şey kendine mâliktir" demeye ve itikâd etmeye) inanmaya (mecbûrdur.

İşte ene, şu hâinâne vaziyetinde iken; cehl-i mutlaktır.) "Cehl-i mutlak", içinde hiç ilim bulunmayan tam cehldir. Başta zikredilen ayet-i kerîmede de belirtildiği gibi, ene, kâinâtın ve esma-i İlâhiyyenin hukûkuna tecâvüz etmekle sîga-i mübâlağa ile zalûm, mâhiyyetini derk etmemekle de cehûl olur. Yani, çok zâlim, çok câhil unvânını alır. (Binler fûnûnu bilse de cehl-i mürekkeble bir echeldir.) "Cehl-i basît", bilmiyor, fakat bilmediğini biliyor, bildiğini da'vâ etmiyor. "Cehl-i mürekkeb" ise; bilmiyor, bilmediğini de bilmiyor, kendini de bilir zannediyor.

[1] Sözlür, 23. Söz, 2. Meb'has, 1. Nükte, s. 319-321.

METİN

Evet, nasıl mîrî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de, "Kendime mâlikim" diyen adam, "Her şey kendine mâliktir" demeye ve itikâd etmeye mecbûrdur.

İşte ene, şu hâinâne vaziyetinde iken; cehl-i mutlaktır. Binler fûnûnu bilse de cehl-i mürekkeble bir echeldir.

ŞERH

en zelîl bir hayvan-ı fânî-i zâilden daha zelîl, daha zâîf, daha âciz, daha fakîr bir derekeye atar. Ve manasız, karmakarışık, çabuk bozulur bir âdî levha derekesine indirir.

Elhâsıl: Nefs-i emmâre tahrîb ve şer cihetinde nihayetsiz cinâyet işleyebilir, fakat icâd ve hayırda iktidârı pek azdır ve cüz'îdir. Evet, bir hâneyi bir günde harab eder, yüz günde yapamaz. Lâkin, eğer enâniyeti bıraksa, hayrı ve vücdü tevfiğ-i İlâhiyyeden istese, şer ve tahrîbden ve nefse i'timâddan vazgeçse, istiğfar ederek tam abd olsa; o vakit *اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ خَسَنَاتٍ* sırrına mazhar olur. Ondaki nihayetsiz kabiliyyet-i şer, nihayetsiz kabiliyyet-i hayra inkılâb eder. Ahsen-i takvîm kıymetini alır, a'lâ-yı illiyyîne çıkar."¹

(Evet, nasıl mîrî) devlet (malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile) o çaldığı parayı (hazmedebilir. Öyle de "Kendime mâlikim" diyen adam, "Her şey kendine mâliktir" demeye ve itikâd etmeye) inanmaya (mecbûrdur.

İşte ene, şu hâinâne vaziyetinde iken; cehl-i mutlaktır.) "Cehl-i mutlak", içinde hiç ilim bulunmayan tam echeldir. Başta zikredilen ayet-i kerîmede de belirtildiği gibi, ene, kâinâtın ve esma-i İlâhiyyenin hukûkuna tecâvüz etmekle sîga-i mübâlağa ile zalûm, mâhiyyetini derk etmemekle de cehûl olur. Yani, çok zâlim, çok câhil unvânını alır. (Binler fûnûnu bilse de cehl-i mürekkeble bir echeldir.) "Cehl-i basît", bilmiyor, fakat bilmediğini biliyor, bildiğini da'vâ etmiyor. "Cehl-i mürekkeb" ise; bilmiyor, bilmediğini de bilmiyor, kendini de bilir zannediyor.

[1] Sözlür, 23. Söz, 2. Meb'has, 1. Nükte, s. 319-321.

METİN

Mahz-ı hikmet gelse, nefsinde abesiyyet-i mutlaka sûretini alır. Çünkü, şu haldeki enenin rengi, şirk ve ta'tıldır, Ellâh'ı inkârdır. Bütün kâinât parlak ayetlerle dolsa; o enedeki karanlıklı bir nokta, onları nazarda söndürür, göstermez.

On Birinci Söz'de mâhiyyet-i insâniyyenin ve mâhiyyet-i insâniyyedeki enâniyyetin, -ma'nâ-yı harfî cihetiyle- ne kadar hassas bir mizân ve doğru bir mikyâs ve muhît bir fihriste ve mükemmel bir harita ve câmi' bir âyine ve kâinâta güzel bir takvîm,

ŞERH

Mahz-ı hikmet gelse, nefsinde abesiyyet-i mutlaka), kâinât, bin bir ism-i İlâhî'ye ve haşre delîl olduğu halde, tevhîd ve haşre delîl olmama **(sûretini alır. Çünkü, şu haldeki enenin rengi, şirk)** Ellâh'ın Zâtını kabul etmekle beraber esma ve sıfatında şerîk koşmak **(ve ta'tıldır,)** Ellâh'ın Zâtını reddetmektir. **(Ellâh'ı inkârdır. Bütün kâinât)** tevhîd ve haşre delâlet eden **(parlak ayetlerle dolsa; o enedeki karanlıklı bir nokta,)** şirk ve küfür **(onları nazarda söndürür, göstermez.)** Kâinât zâten parlak ayetlerle doludur. Ancak, enede musaddık, yani tasdîk edici bir îmân olmayınca, o nûrânî delîlleri göremez ve gösteremez.

(On Birinci Söz'de mâhiyyet-i insâniyyenin ve mâhiyyet-i insâniyyedeki enâniyyetin, -ma'nâ-yı harfî cihetiyle- ne kadar hassas bir mizân) ölçü âleti **(ve doğru bir mikyâs)** kıyas âleti, vâhid-i kıyasî **(ve muhît bir fihriste)** -âlemde ne varsa enede dâhildir. Kâinât kitabının hülâsası kendisinde derc edilmesi itibariyle ene, bir fihristedir- **(ve mükemmel bir harita)** -âlem bir memleketse, ene o memleketin mükemmel bir haritasıdır- **(ve)** esma-i İlâhiyyeye **(câmi' bir âyine ve kâinâta güzel bir takvîm,)** tesbît yeridir. Ene madde itibariyle bütün kâinâtın bir misâl-i musağgarı olduğu gibi, mana itibariyle de bütün esma-i hüsnânın nakışlarına bir âyinedir.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ ayet-i kerîmesi ifâde eder ki: *"İnsan, Cenâb-ı Hakk'ın böyle antika bir san'atıdır ve en nâzik ve nâzenin bir mucize-i kudretidir ki; insanı, bütün esmasının cîlvesine mazhar ve nakışlarına medâr ve kâinâta bir misâl-i musaggar sûretinde yaratmıştır."*¹

[1] Sözler, 23. Söz, 1. Mebhas, 1. Nokta, s. 312.

METİN

Mahz-ı hikmet gelse, nefsinde abesiyyet-i mutlaka sûretini alır. Çünkü, şu haldeki enenin rengi, şirk ve ta'tıldır, Ellâh'ı inkârdır. Bütün kâinât parlak ayetlerle dolsa; o enedeki karanlıklı bir nokta, onları nazarda söndürür, göstermez.

On Birinci Söz'de mâhiyyet-i insâniyyenin ve mâhiyyet-i insâniyyedeki enâniyyetin, -ma'nâ-yı harfî cihetiyle- ne kadar hassas bir mizân ve doğru bir mikyâs ve muhît bir fihriste ve mükemmel bir harita ve câmi' bir âyine ve kâinâta güzel bir takvîm,

ŞERH

Mahz-ı hikmet gelse, nefsinde abesiyyet-i mutlaka), kâinât, bin bir ism-i İlâhî'ye ve haşre delîl olduğu halde, tevhid ve haşre delîl olmama **(sûretini alır. Çünkü, şu haldeki enenin rengi, şirk)** Ellâh'ın Zâtını kabul etmekle beraber esma ve sıfatında şerîk koşmak **(ve ta'tıldır,)** Ellâh'ın Zâtını reddetmektir. **(Ellâh'ı inkârdır. Bütün kâinât)** tevhid ve haşre delâlet eden **(parlak ayetlerle dolsa; o enedeki karanlıklı bir nokta,)** şirk ve küfür **(onları nazarda söndürür, göstermez.)** Kâinât zâten parlak ayetlerle doludur. Ancak, enede musaddık, yani tasdik edici bir îmân olmayınca, o nûrânî delîlleri göremez ve gösteremez.

(On Birinci Söz'de mâhiyyet-i insâniyyenin ve mâhiyyet-i insâniyyedeki enâniyyetin, -ma'nâ-yı harfî cihetiyle- ne kadar hassas bir mizân) ölçü âleti **(ve doğru bir mikyâs)** kıyas âleti, vâhid-i kıyasî **(ve muhît bir fihriste)** -âlemde ne varsa enede dâhildir. Kâinât kitabının hülâsası kendisinde derc edilmesi itibariyle ene, bir fihristedir- **(ve mükemmel bir harita)** -âlem bir memleketse, ene o memleketin mükemmel bir haritasıdır- **(ve)** esma-i İlâhiyyeye **(câmi' bir âyine ve kâinâta güzel bir takvîm,)** tesbît yeridir. Ene madde itibariyle bütün kâinâtın bir misâl-i musağgarı olduğu gibi, mana itibariyle de bütün esma-i hüsnânın nakışlarına bir âyinedir.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ ayet-i kerîmesi ifâde eder ki: *"İnsan, Cenâb-ı Hakk'ın böyle antika bir san'atıdır ve en nâzik ve nâzenin bir mucize-i kudretidir ki; insanı, bütün esmasının cîlvesine mazhar ve nakışlarına medâr ve kâinâta bir misâl-i musaggar sûretinde yaratmıştır."*¹

[1] Sözler, 23. Söz, 1. Mebhas, 1. Nokta, s. 312.

METİN

O Söz'deki tafsîlâta iktifâen kısa keserek mukaddimeye nihayet verdik. Eğer mukaddimeyi anladınsa, gel, hakîkata giriyoruz.

ŞERH

enver, ve şu dünyaya bir misâl-i musaggar, ve masnûâtına bir mu'cize-i azhar, ve nimetlerinin her nev'ine tâlib bir müşterî ve medâr, ve Rubûbiyyetinin kanunlarına ve icrâât tellerine santral gibi bir mazhar, ve hikmet ve rahmet atıyyelerine ve çiçeklerine nümûne bahçesi gibi bir liste, bir fihriste ve hitâbât-ı Sübhâniyyesine anlayışlı bir muhâtâb yaratmış olmakla beraber; en büyük bir nimet olan vücûdu, bu vücûdumda büyütme ve çoğaltmak için hayatı verdi. Ve o hayat ile o nimet-i vücûdum âlem-i şehâdet kadar inbisât edebiliyor.

Hem insâniyyeti verdi; o insâniyyet ile o nimet-i vücûd manevî ve maddî âlemlerde inkişâf ederek insana mahsûs duygularla o geniş sofralardan istifâde yolunu açtı. Hem İslâmiyyeti bana ihsan etti. O İslâmiyyet ile o nimet-i vücûd, âlem-i gayb ve şehâdet kadar genişlendi. Hem îmân-ı tahkîkiyi in'âm etti. O îmân ile o nimet-i vücûd, dünya ve âhireti içine aldı. Hem o îmânda marîfet ve muhabbetini verdi. O marîfet ve muhabbetle o nimet-i vücûd içinde daire-i mümkinâttan âlem-i vücûba ve daire-i esma-i ilâhiyyeye kadar hamd ü senâ ile istifâde için ellerini uzatabilir bir mertebe ihsan etti. Hem husûsî olarak bir ilm-i Kur'ânî ve hikmet-i îmâniyye verdi. Ve o ihsanı ile çok mahlûkât üstüne bir tefevvuk verdi ve sâbık noktalar gibi çok cihetlerle öyle bir câmiyyet vermiş ki, ehadiyyetine ve samediyetine tam bir âyine ve küllî ve kudsî Rubûbiyyetine geniş ve küllî bir ubûdiyyet ile mukâbele edebilen bir istidâd vermiş. Ve enbiyâlarla insanlara gönderdiği bütün mukaddes kitapların ve suhûfların ve fermânların icmâıyla ve bütün enbiyâ ve evliyâ ve asfiyânın ittifâkıyla, bu bendeki bulunan emâneti ve hediyesi ve atıyyesi olan vücûdumu ve hayatımı ve nefsimi -âyet-i Kur'ânîyyenin nassı ile- benden satın alıyor. Tâ ki, elimde fâidesiz zâyî' olmasın ve iâde etmek üzere muhâfaza edip satmak bahâsına saâdet-i ebediyyeyi ve Cennet'i vereceğini kat'î bir sûrette çok tekrar ile va'd ve ahd ettiğini ilme'l-yakîn ve tam îmân ile anladım."¹

(O Söz'deki) On Birinci Söz'deki (tafsîlâta iktifâen kısa keserek mukaddimeye nihayet verdik. Eğer mukaddimeyi anladınsa, gel, hakîkata giriyoruz.

[1] Şuâ'lar, 4. Şuâ', 3. Mertebe-i Nûriyye-i Hasbiyye, s. 67-68.

METİN

O Söz'deki tafsîlâta iktifâen kısa keserek mukaddimeye nihayet verdik. Eğer mukaddimeyi anladınsa, gel, hakîkata giriyoruz.

ŞERH

enver, ve şu dünyaya bir misâl-i musaggar, ve masnûâtına bir mu'cize-i azhar, ve nimetlerinin her nev'ine tâlib bir müşterî ve medâr, ve Rubûbiyyetinin kanunlarına ve icrâât tellerine santral gibi bir mazhar, ve hikmet ve rahmet atıyyelerine ve çiçeklerine nümûne bahçesi gibi bir liste, bir fihriste ve hitâbât-ı Sübhâniyyesine anlayışlı bir muhâtâb yaratmış olmakla beraber; en büyük bir nimet olan vücûdu, bu vücûdumda büyütme ve çoğaltmak için hayatı verdi. Ve o hayat ile o nimet-i vücûdum âlem-i şehâdet kadar inbisât edebiliyor.

Hem insâniyyeti verdi; o insâniyyet ile o nimet-i vücûd manevî ve maddî âlemlerde inkişâf ederek insana mahsûs duygularla o geniş sofralardan istifâde yolunu açtı. Hem İslâmiyyeti bana ihsan etti. O İslâmiyyet ile o nimet-i vücûd, âlem-i gayb ve şehâdet kadar genişlendi. Hem îmân-ı tahkîkiyi in'âm etti. O îmân ile o nimet-i vücûd, dünya ve âhireti içine aldı. Hem o îmânda marîfet ve muhabbetini verdi. O marîfet ve muhabbetle o nimet-i vücûd içinde daire-i mümkinâtta âlem-i vücûba ve daire-i esma-i ilâhiyyeye kadar hamd ü senâ ile istifâde için ellerini uzatabilir bir mertebe ihsan etti. Hem husûsî olarak bir ilm-i Kur'ânî ve hikmet-i îmâniyye verdi. Ve o ihsanı ile çok mahlûkât üstüne bir tefevvuk verdi ve sâbık noktalar gibi çok cihetlerle öyle bir câmiyyet vermiş ki, ehadiyyetine ve samediyetine tam bir âyine ve küllî ve kudsî Rubûbiyyetine geniş ve küllî bir ubûdiyyet ile mukâbele edebilen bir istidâd vermiş. Ve enbiyâlarla insanlara gönderdiği bütün mukaddes kitapların ve suhûfların ve fermânların icmâıyla ve bütün enbiyâ ve evliyâ ve asfiyânın ittîfâkıyla, bu bendeki bulunan emâneti ve hediyesi ve atıyyesi olan vücûdumu ve hayatımı ve nefsimi -âyet-i Kur'ânîyyenin nassı ile- benden satın alıyor. Tâ ki, elimde fâidesiz zâyî' olmasın ve iâde etmek üzere muhâfaza edip satmak bahâsına saâdet-i ebediyyeyi ve Cennet'i vereceğini kat'î bir sûrette çok tekrar ile va'd ve ahd ettiğini ilme'l-yakîn ve tam îmân ile anladım."¹

(O Söz'deki) On Birinci Söz'deki (tafsîlâta iktifâen kısa keserek mukaddimeye nihayet verdik. Eğer mukaddimeyi anladınsa, gel, hakîkata giriyoruz.

[1] Şuâ'lar, 4. Şuâ', 3. Mertebe-i Nûriyye-i Hasbiyye, s. 67-68.

METİN

Ne vakit ayrı gitmişler ise, hayır ve nûr, silsile-i nübüvvet ve diyânet etrafına toplanmış ve şerler ve dalâletler, felsefe silsilesinin etrafına cem' olmuştur.

ŞERH

"Asr-ı saâdet" denilmiş, beşerin en saâdetli zamanıdır. Bütün bu devirlerde felsefe, kendi efkâr-ı bâtilasını terk etmiş, vahy-i semâvîye tabi olmuştur.

(Ne vakit ayrı gitmişler ise,) Firavun, Nemrûd, Şeddâd zamanları ve iki yüz seneden bu zamana kadar geçen devirlerde olduğu gibi **(bütün hayır ve nûr, silsile-i nübüvvet ve diyânet etrafına toplanmış ve şerler ve dalâletler, felsefe silsilesinin etrafına cem' olmuştur.)** Meselâ, Hz. Mûsâ (as) devrinde bütün hayırlar Hz. Mûsâ (as)'da bütün şerler de Firavun'da; Hz. İbrâhîm (as) zamanında ise bütün hayırlar Hz. İbrâhîm (as)'da, bütün şerler de Nemrûd'da toplanmıştır. Peygamber Efendimiz (sav)'in nübüvvetinden sonra ise; kıyamete kadar bütün hayırlar Kur'ân'a tabi olanlarda, bütün şerler ise vahye dayanmayarak beşerî fikirleri esâs alan felsefe silsilesinde toplanmıştır.

Ne zaman ki, felsefe silsilesi, âlem-i insâniyyette nübüvvete dehâlet etmeyip müstakil gitmişse, iki şekilde cezalandırılmışlardır:

1. Ya semâvî ve arzî bir istisâl ile kökten yeryüzünden silinmişler (Kavm-i Nûh, Kavm-i Âd, Kavm-i Semûd gibi).
2. Ya da cihâd ile cezalandırılmışlardır (Bedir ve Uhud'da olduğu gibi).

Ne zaman ki silsile-i felsefe, vahy-i semâvîye itaat etmiş ise, o zaman beşer, iki cihân saâdetine nâil olmuştur.

Bu iki silsilenin menşe'ini kavrayabilmek için evvelâ Müellif (ra)'ın şu ifâdelerine bakmak gerekiyor:

"Tagayyür, inkulâb ve felâketlere marûz ve muhtâc şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdâs edilmiştir.

Bu kuvvetlerin birincisi: *Menfaatleri celb ve cezb için kuvve-i şeheviyye-i behîmiyye.*

METİN

Ne vakit ayrı gitmişler ise, hayır ve nûr, silsile-i nübüvvet ve diyânet etrafına toplanmış ve şerler ve dalâletler, felsefe silsilesinin etrafına cem' olmuştur.

ŞERH

"Asr-ı saâdet" denilmiş, beşerin en saâdetli zamanıdır. Bütün bu devirlerde felsefe, kendi efkâr-ı bâtilasını terk etmiş, vahy-i semâvîye tabi olmuştur.

(Ne vakit ayrı gitmişler ise,) Firavun, Nemrûd, Şeddâd zamanları ve iki yüz seneden bu zamana kadar geçen devirlerde olduğu gibi **(bütün hayır ve nûr, silsile-i nübüvvet ve diyânet etrafına toplanmış ve şerler ve dalâletler, felsefe silsilesinin etrafına cem' olmuştur.)** Meselâ, Hz. Mûsâ (as) devrinde bütün hayırlar Hz. Mûsâ (as)'da bütün şerler de Firavun'da; Hz. İbrâhîm (as) zamanında ise bütün hayırlar Hz. İbrâhîm (as)'da, bütün şerler de Nemrûd'da toplanmıştır. Peygamber Efendimiz (sav)'in nübüvvetinden sonra ise; kıyamete kadar bütün hayırlar Kur'ân'a tabi olanlarda, bütün şerler ise vahye dayanmayarak beşerî fikirleri esâs alan felsefe silsilesinde toplanmıştır.

Ne zaman ki, felsefe silsilesi, âlem-i insâniyyette nübüvvete dehâlet etmeyip müstakil gitmişse, iki şekilde cezalandırılmışlardır:

1. Ya semâvî ve arzî bir istisâl ile kökten yeryüzünden silinmişler (Kavm-i Nûh, Kavm-i Âd, Kavm-i Semûd gibi).
2. Ya da cihâd ile cezalandırılmışlardır (Bedir ve Uhud'da olduğu gibi).

Ne zaman ki silsile-i felsefe, vahy-i semâvîye itaat etmiş ise, o zaman beşer, iki cihân saâdetine nâil olmuştur.

Bu iki silsilenin menşe'ini kavrayabilmek için evvelâ Müellif (ra)'ın şu ifâdelerine bakmak gerekiyor:

"Tagayyür, inkulâb ve felâketlere marûz ve muhtâc şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdâs edilmiştir.

Bu kuvvetlerin birincisi: *Menfaatleri celb ve cezb için kuvve-i şehviyye-i behîmiyye.*

ŞERH

1. Kuvve-i akliyyeden doğan ilim dalı,
2. Kuvve-i gadabiyyeden doğan amel dalı,
3. Kuvve-i şehevîyyeden doğan edeb dalıdır.

Bu dalların her birisi üç budak vermiştir. Bunlar;

1. İfrât budağı,
2. Tefrît budağı,
3. Hadd-i vasat budağıdır.

Bu üç budağın ifrât ve tefrîtinin silsile-i felsefe; hadd-i vasatını ise, silsile-i nübüvvet teşkil etmiştir. Müdhiş şecere-i zakkûm hükmünde olan silsile-i felsefe ise; bu ağacın üç dalı hükmünde olan üç kuvvenin ifrât ve tefrît budağından meyve vermiş, hadd-i vasat budağından meyve vermemiştir. Nûrânî şecere-i tûbâ hükmünde olan silsile-i nübüvvet, bu ağacın üç dalı hükmünde olan üç kuvvenin hadd-i vasat budağından meyve vermiş, ifrât ve tefrît budağından meyve vermemiştir.

1. Kuvve-i akliyyeden doğan ilmî dalın ifrât budağı: "Dehriyyûn, Maddiyyûn ve Tabiyyûn" meyvelerini yetiştirmiştir.

Tefrît budağı: Sofestâiler güruhunu, yani "İndiyye, İnâdiyye ve Lâ Edriyye" meyvelerini yetiştirmiştir.

Hadd-i vasat budağı ise: "Enbiyâ ve mürselîn, evliyâ ve siddîkîn" meyvelerini yetiştirmiştir.

2. Kuvve-i gadabiyyeden doğan amelî dalın ifrât budağı: "Nemrûd'lar, Firavun'lar ve Şeddâd'lar" meyvelerini yetiştirmiştir.

Tefrît budağı: "Kölelik, esîrlik ve ecirlik" meyvelerini yetiştirmiştir.

Hadd-i vasat budağı ise: "Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân (as) ve Hz. Ömer (ra) gibi âdil hükümdarları ve melek gibi melîkler" meyvelerini yetiştirmiştir.

3. Kuvve-i şehevîyyeden doğan edebî dalın ifrât budağı: "Sanem ve sanem-perestler" meyvelerini yetiştirmiştir.

ŞERH

1. Kuvve-i akliyyeden doğan ilim dalı,
2. Kuvve-i gadabiyyeden doğan amel dalı,
3. Kuvve-i şehevîyyeden doğan edeb dalıdır.

Bu dalların her birisi üç budak vermiştir. Bunlar;

1. İfrât budağı,
2. Tefrît budağı,
3. Hadd-i vasat budağıdır.

Bu üç budağın ifrât ve tefrîtinin silsile-i felsefe; hadd-i vasatını ise, silsile-i nübüvvet teşkil etmiştir. Müdhiş şecere-i zakkûm hükmünde olan silsile-i felsefe ise; bu ağacın üç dalı hükmünde olan üç kuvvenin ifrât ve tefrît budağından meyve vermiş, hadd-i vasat budağından meyve vermemiştir. Nûrânî şecere-i tûbâ hükmünde olan silsile-i nübüvvet, bu ağacın üç dalı hükmünde olan üç kuvvenin hadd-i vasat budağından meyve vermiş, ifrât ve tefrît budağından meyve vermemiştir.

1. Kuvve-i akliyyeden doğan ilmî dalın ifrât budağı: "Dehriyyûn, Maddiyyûn ve Tabiyyûn" meyvelerini yetiştirmiştir.

Tefrît budağı: Sofestâiler güruhunu, yani "İndiyye, İnâdiyye ve Lâ Edriyye" meyvelerini yetiştirmiştir.

Hadd-i vasat budağı ise: "Enbiyâ ve mürselîn, evliyâ ve siddîkîn" meyvelerini yetiştirmiştir.

2. Kuvve-i gadabiyyeden doğan amelî dalın ifrât budağı: "Nemrûd'lar, Firavun'lar ve Şeddâd'lar" meyvelerini yetiştirmiştir.

Tefrît budağı: "Kölelik, esîrlik ve ecirlik" meyvelerini yetiştirmiştir.

Hadd-i vasat budağı ise: "Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân (as) ve Hz. Ömer (ra) gibi âdil hükümdarları ve melek gibi melîkler" meyvelerini yetiştirmiştir.

3. Kuvve-i şehevîyyeden doğan edebî dalın ifrât budağı: "Sanem ve sanem-perestler" meyvelerini yetiştirmiştir.

ŞERH

ve hissiyyât-ı ulviyyesini tatmîn etmektir ve insanı kemâlât-ı insâniyyeye sevk edip insan etmektir. Hakkın şe'ni ise, ittifâktır. Fazîletin şe'ni, tesânüddür. Teâvünün şe'ni, birbirinin imdâdına yetişmektir. Dînin şe'ni uhuvvettir, incizâbdır. Nefs-i emmâreyi gemlemekle bağlamak, ruhu kemâlâta kamçulamakla serbest bırakmanın şe'ni, saâdet-i dâreyndir. İşte, medeniyyet-i hâzıra, edyân-ı sâbika-i semâviyyeden, bâhusûs Kur'ân'ın irşâdâtından aldığı mehâsinle beraber, Kur'ân'a karşı böyle hakikat nazarında mağlûb düşmüştür.

Üçüncü derece: Binler mesâilinden yalnız nümûne olarak üç-dört mes'eleyi göstereceğiz.)

Amelî Felsefe

(Evet, Kur'ân'ın düstûrları, kanunları, ezelden geldiğinden ebede gidecektir. Medeniyyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Dâima gençtir, kuvvetlidir. Meselâ: Medeniyyetin bütün cem'îyyât-ı hayriyyeleri ile bütün cebbârâne şedîd inzibât ve nizâmâtlarıyla, bütün ahlâkî terbiyegâhlarıyla, Kur'ân-ı Hakîm'in iki mes'elesine karşı muâraza edemeyip mağlûb düşmüşlerdir. Meselâ, وَأَقِمْو الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ * وَأَخْلِلْ اللَّهُ السَّبِيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا Kur'ân'ın bu galebe-i i'câzkârânesini bir mukaddeme ile beyân edeceğiz. Şöyle ki:

İşârâtü'l-İcâzda isbat edildiği gibi, bütün ihtilâlât-ı beşeriyyenin madeni bir kelime olduğu gibi, bütün ahlâk-ı seyyienin menbâi dahî bir kelimedir.

Birinci kelime: Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne.

İkinci kelime: Sen çalış, ben yiyeyim.

Evet, hayat-ı ictimâiyye-i beşeriyyede havâs ve avâm, yani zenginler ve fakîrler, muvâzeneleriyle rahatla yaşarlar. O muvâzenenin esâsı ise: Havâs tabakasında merhamet ve şefkat, aşağısında hürmet ve itaattir. Şimdi birinci kelime, havâs tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir. İkinci kelime, avâmı kîne, hasede, mübârezeye sevk edip rahat-ı beşeriyyeyi birkaç asırdır selb ettiği gibi; şu asırda sa'y, sermâye ile mübâreze neticesi herkesçe ma'lûm olan Avrupa hâdisât-ı azîmesi meydana geldi.

ŞERH

ve hissiyyât-ı ulviyyesini tatmîn etmektir ve insanı kemâlât-ı insâniyyeye sevk edip insan etmektir. Hakkın şe'ni ise, ittifâktır. Fazîletin şe'ni, tesânüddür. Teâvünün şe'ni, birbirinin imdâdına yetişmektir. Dînin şe'ni uhuvvettir, incizâbdır. Nefs-i emmâreyi gemlemekle bağlamak, ruhu kemâlâta kamçulamakla serbest bırakmanın şe'ni, saâdet-i dâreyndir. İşte, medeniyyet-i hâzıra, edyân-ı sâbika-i semâviyyeden, bâhusûs Kur'ân'ın irşâdâtından aldığı mehâsinle beraber, Kur'ân'a karşı böyle hakikat nazarında mağlûb düşmüştür.

Üçüncü derece: Binler mesâilinden yalnız nümûne olarak üç-dört mes'eleyi göstereceğiz.)

Amelî Felsefe

(Evet, Kur'ân'ın düstûrları, kanunları, ezelden geldiğinden ebede gidecektir. Medeniyyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Dâima gençtir, kuvvetlidir. Meselâ: Medeniyyetin bütün cem'îyyât-ı hayriyyeleri ile bütün cebbârâne şedîd inzibât ve nizâmâtlarıyla, bütün ahlâkî terbiyegâhlarıyla, Kur'ân-ı Hakîm'in iki mes'elesine karşı muâraza edemeyip mağlûb düşmüşlerdir. Meselâ, وَأَخْلِلْ اللَّهُ السَّبْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا Kur'ân'ın bu galebe-i i'câzkârânesini bir mukaddeme ile beyân edeceğiz. Şöyle ki:

İşârâtü'l-İcâzda isbat edildiği gibi, bütün ihtilâlât-ı beşeriyyenin madeni bir kelime olduğu gibi, bütün ahlâk-ı seyyienin menbâi dahî bir kelimedir.

Birinci kelime: Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne.

İkinci kelime: Sen çalış, ben yiyeyim.

Evet, hayat-ı ictimâiyye-i beşeriyyede havâs ve avâm, yani zenginler ve fakîrlar, muvâzeneleriyle rahatla yaşarlar. O muvâzenenin esâsı ise: Havâs tabakasında merhamet ve şefkat, aşağısında hürmet ve itaattir. Şimdi birinci kelime, havâs tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir. İkinci kelime, avâmı kîne, hasede, mübârezeye sevk edip rahat-ı beşeriyyeyi birkaç asırdır selb ettiği gibi; şu asırda sa'y, sermâye ile mübâreze neticesi herkesçe ma'lûm olan Avrupa hâdisât-ı azîmesi meydana geldi.

ŞERH

Dördüncü Esâs: Sanem-perestliği şiddetle Kur'ân men' ettiği gibi, sanem-perestliğin bir nev' taklîdi olan sûret-perestliği de men' eder. Medeniyyet ise, sûretleri kendi mehâsininden sayıp Kur'ân'a muâraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz sûretler, ya bir zulm-i mütehaccir veya bir riyâ-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki, beşeri zulme ve riyâyâ ve hevâyâ, hevesi kamçılıyıp teşvîk eder.

Hem Kur'ân merhameten, kadınların hürmetini muhâfaza için, hayâ perdesini takmasını emreder. Tâ, hevesât-ı rezîlenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesât, ehemmiyetsiz bir metâ' hükmüne geçmesinler.¹⁾

İlmî Felsefe

(Nasıl medeniyyet-i hâzıra, Kur'ân'ın hayat-ı ictimâiyye-i beşere âid olan düstûrlarına karşı mağlûb olup Kur'ân'ın içât-ı manevisine karşı hakikat noktasında iflâs eder. Öyle de: Medeniyyetin ruhu olan felsefe-i Avrupa ve hikmet-i beşeriyyeyi, hikmet-i Kur'ân'la yirmi beş âdet Sözler'de mîzânlarla iki hikmetin muvâzenesinde, hikmet-i felsefiyye âcize ve hikmet-i Kur'âniyyenin mu'cize olduğu kat'iyetle isbat edilmiştir. Nasıl ki, On Birinci ve On İkinci Sözler'de, hikmet-i felsefiyyenin aczi ve iflâsı ve hikmet-i Kur'âniyyenin içâtı ve gunâsı isbat edilmiştir, mürâcaat edebilirsiniz.)

[1] (Hâşiye-2) Tesettür-i nisvân hakkında Otuz Birinci Mektûb'un Yirmi Dördüncü Lem'a'sı, gayet kat'î bir sûrette isbat etmiştir ki: Tesettür, kadınlar için fîtrîdir. Ref'-i tesettür, fîtrata münâfîdîr.

Medeniyyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki aile hayatı, kadın-erkek mâbeyninde mütekâbil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açık-saçıklık, samimî hürmet ve muhabbeti izâle edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Husûsan sûretperestlik, ahlâkı fenâ halde sarstığı ve sukût-ı ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır:

Nasıl ki, merhûme ve rahmete muhtâc bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrîb eder. Öyle de: Ölmüş kadınların sûretlerine veyahud sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan sûretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derine hissîyyât-ı ulvîyye-i insâniyyeyi sarsar, tahrîb eder. İşte şu üç misâl gibi binler mesâil-i Kur'âniyyenin her birisi, saâdet-i beşeriyyeyi dünyada temine hizmet etmekle beraber hayat-ı ebediyyesine de hizmet eder. Sâir mes'eleleri mezkûr mes'elelere kıyas edebilirsiniz.

ŞERH

Dördüncü Esâs: Sanem-perestliği şiddetle Kur'ân men' ettiği gibi, sanem-perestliğin bir nev' taklîdi olan sûret-perestliği de men' eder. Medeniyyet ise, sûretleri kendi mehâsininden sayıp Kur'ân'a muâraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz sûretler, ya bir zulm-i mütehaccir veya bir riyâ-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki, beşeri zulme ve riyâyâ ve hevâyâ, hevesi kamçılıyıp teşvîk eder.

Hem Kur'ân merhameten, kadınların hürmetini muhâfaza için, hayâ perdesini takmasını emreder. Tâ, hevesât-ı rezîlenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesât, ehemmiyetsiz bir metâ' hükmüne geçmesinler.¹⁾

İlmî Felsefe

(Nasıl medeniyyet-i hâzıra, Kur'ân'ın hayat-ı ictimâiyye-i beşere âid olan düstûrlarına karşı mağlûb olup Kur'ân'ın içât-ı manevisine karşı hakikat noktasında iflâs eder. Öyle de: Medeniyyetin ruhu olan felsefe-i Avrupa ve hikmet-i beşeriyeyi, hikmet-i Kur'ân'la yirmi beş âdet Sözler'de mîzânlarla iki hikmetin muvâzenesinde, hikmet-i felsefiyye âcize ve hikmet-i Kur'âniyyenin mu'cize olduğu kat'iyetle isbat edilmiştir. Nasıl ki, On Birinci ve On İkinci Sözler'de, hikmet-i felsefiyyenin aczi ve iflâsı ve hikmet-i Kur'âniyyenin içâtı ve gunâsı isbat edilmiştir, mürâcaat edebilirsiniz.)

[1] (Hâşiye-2) Tesettür-i nisvân hakkında Otuz Birinci Mektûb'un Yirmi Dördüncü Lem'a'sı, gayet kat'î bir sûrette isbat etmiştir ki: Tesettür, kadınlar için fîtrîdir. Ref'-i tesettür, fîtrata münâfîdîr.

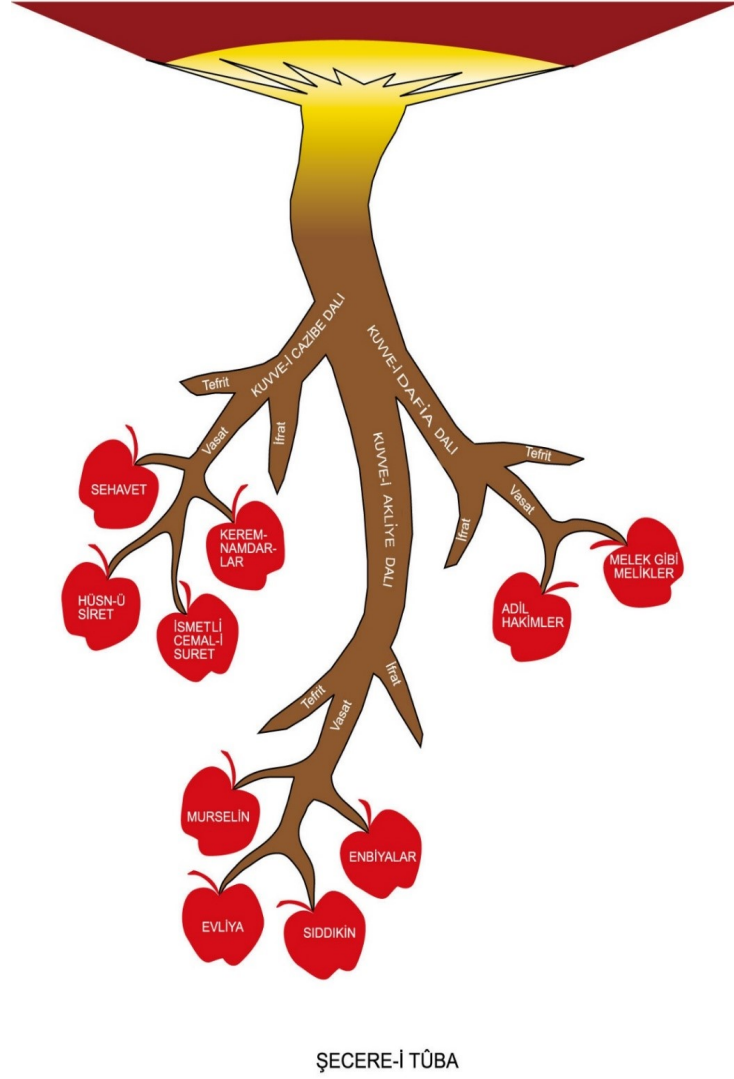
Medeniyyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki aile hayatı, kadın-erkek mâbeyninde mütekâbil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açık-saçıklık, samimî hürmet ve muhabbeti izâle edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Husûsan sûretperestlik, ahlâkı fenâ halde sarstığı ve sukût-ı ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır:

Nasıl ki, merhûme ve rahmete muhtâc bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrîb eder. Öyle de: Ölmüş kadınların sûretlerine veyahud sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan sûretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derine hissîyyât-ı ulviyye-i insâniyyeyi sarsar, tahrîb eder. İşte şu üç misâl gibi binler mesâil-i Kur'âniyyenin her birisi, saâdet-i beşeriyeyi dünyada temine hizmet etmekle beraber hayat-ı ebediyyesine de hizmet eder. Sâir mes'eleleri mezkûr mes'elelere kıyas edebilirsiniz.

ŞERH

*İkinci vecih şudur ki: Cin ve insan, hatta şeytanların netice-i efkârları ve muhassala-i mesâîleri olan medeniyet ve hikmet-i felsefe ve edebiyât-ı ecnebiyye, Kur'ân'ın ahkâm ve hikmet ve belâgatına karşı âciz derekesindedirler, demektir. Nasıl da nümûnesini gösterdik."*¹

Şimdiye kadar okuduğumuz mevzuların zihninizde yer etmesi için şecere-i tuba, budakları ve verdiği meyveleri ile şecere-i zakkum, budakları ve verdiği meyveleri hülâsa eden bir resmi arz ediyoruz:

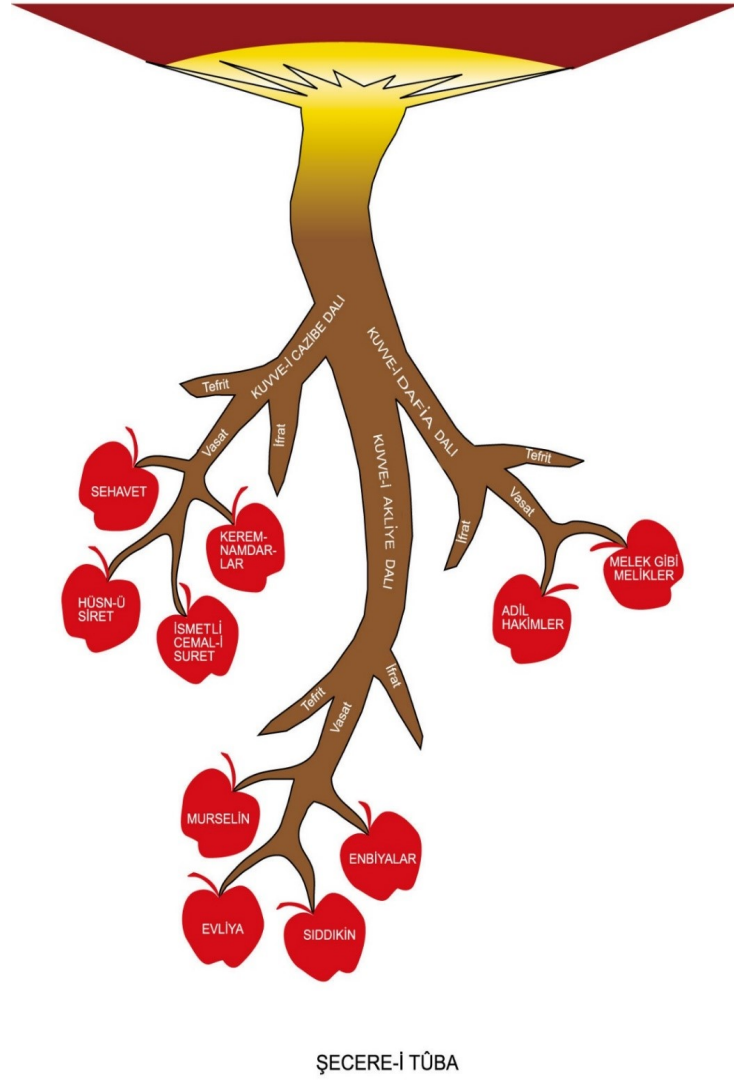

[1] Sözler, 25. Söz, Birinci Şu'le, 3. Şuâ, 3. Şevk, 2. Cilde, s. 407-412.

ŞERH

*İkinci vecih şudur ki: Cin ve insan, hatta şeytanların netice-i efkârları ve muhassala-i mesâîleri olan medeniyet ve hikmet-i felsefe ve edebiyât-ı ecnebiyye, Kur'ân'ın ahkâm ve hikmet ve belâgatına karşı âciz derekesindedirler, demektir. Nasıl da nümûnesini gösterdik."*¹

Şimdiye kadar okuduğumuz mevzuların zihnimize yer etmesi için şecere-i tuba, budakları ve verdiği meyveleri ile şecere-i zakkum, budakları ve verdiği meyveleri hülâsa eden bir resmi arz ediyoruz:

[1] Sözler, 25. Söz, Birinci Şu'le, 3. Şuâ, 3. Şevk, 2. Cılve, s. 407-412.

ŞERH

KUVVE-İ AKLIYYE

1. İfrâtı: Cerbezedir.
2. Tefrîti: Gabâvettir.
3. Hadd-i Vasatı: Hikmettir.

Bu mevzu hakkında Müellif (ra), şöyle buyuruyor:

*"Kuvve-i akliyyenin tefrît mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrât mertebesi cerbezedir ki; hakkı bâtlı, bâtlı hak sûretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ mâlik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki; hakkı hak bilir imtisâl eder, bâtlı bâtlı bilir ictinâb eder."*¹

Kuvve-i akliyyenin ifrât ve tefritine, "İlmî Felsefe" denir. Silsile-i felsefe, devamlı kuvve-i akliyyenin ya ifrâtına girmiş veya tefrîtime düşmüştür. Hadd-i vasatı bulamamıştır.

Kuvve-i akliyyenin hadd-i vasatına ise, "Vahyin Hikmeti" denir. Silsile-i nübüvvet, kuvve-i akliyyenin hadd-i vasatı olan hakîkî hikmeti bulmuş, ifrât ve tefrîtinden uzak kalmıştır.

Kuvve-i akliyyenin ifrâtından "Dehriyyûn, Maddiyyûn ve Tabiiyyûn" güruhu doğmuştur.

Dehriyyûn: "Âlemi zaman yaratıyor, idare ediyor" diyen tâifedir.

Maddiyyûn: "Kâinâtı madde yaratıyor" diyenlerdir. Bunların bir kısmı Ellâh'ı inkâr etmiyorlar, "Ellâh (cc), bir maddeyi yaratmıştır. Ondan sonrakiler silsile yoluyla birbirini yaratmıştır." diyorlar. Diğer bir kısmı ise Ellâh'ı da inkâr ediyor.

Tabiiyyûn: "Her şeye âid bir kanun ve kuvve vardır ki buna tabîat deniliyor. İşte, eşyayı bu tabîat denilen kanun ve kuvalar yaratıyor" diyen güruttur. Bunlara göre; "Her şeyin bir tabîatı ve o tabîattan doğan bir vasf-ı mümeyyizi

[1] İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi, s. 23.

ŞERH

KUVVE-İ AKLIYYE

1. İfrâtı: Cerbezedir.
2. Tefrîti: Gabâvettir.
3. Hadd-i Vasatı: Hikmettir.

Bu mevzu hakkında Müellif (ra), şöyle buyuruyor:

*"Kuvve-i akliyyenin tefrît mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrât mertebesi cerbezedir ki; hakkı bâtlı, bâtlı hak sûretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ mâlik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki; hakkı hak bilir imtisâl eder, bâtlı bâtlı bilir ictinâb eder."*¹

Kuvve-i akliyyenin ifrât ve tefritine, "İlmî Felsefe" denir. Silsile-i felsefe, devamlı kuvve-i akliyyenin ya ifrâtına girmiş veya tefrîtime düşmüştür. Hadd-i vasatı bulamamıştır.

Kuvve-i akliyyenin hadd-i vasatına ise, "Vahyin Hikmeti" denir. Silsile-i nübüvvet, kuvve-i akliyyenin hadd-i vasatı olan hakîkî hikmeti bulmuş, ifrât ve tefrîtinden uzak kalmıştır.

Kuvve-i akliyyenin ifrâtından "Dehriyyûn, Maddiyyûn ve Tabiiyyûn" güruhu doğmuştur.

Dehriyyûn: "Âlemi zaman yaratıyor, idare ediyor" diyen tâifedir.

Maddiyyûn: "Kâinâtı madde yaratıyor" diyenlerdir. Bunların bir kısmı Ellâh'ı inkâr etmiyorlar, "Ellâh (cc), bir maddeyi yaratmıştır. Ondan sonrakiler silsile yoluyla birbirini yaratmıştır." diyorlar. Diğer bir kısmı ise Ellâh'ı da inkâr ediyor.

Tabiiyyûn: "Her şeye âid bir kanun ve kuvve vardır ki buna tabîat deniliyor. İşte, eşyayı bu tabîat denilen kanun ve kuvalar yaratıyor" diyen güruhtur. Bunlara göre; "Her şeyin bir tabîatı ve o tabîattan doğan bir vasf-ı mümeyyizi

[1] İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi, s. 23.

METİN

Ve kuvve-i gadabiyye dalında; Nemrûd'ları, Firavun'ları, Şeddâd'ları¹şiye) beşerin başına atmış

(Hâşiye) Nemrûd'ları, Fir'avn'ları yetiştiren ve dâyelik edip emziren; eski Mısır ve Bâbil'in ya sihir derecesine çıkmış veyahud husûsî olduğu için etrafında sihir telakkî edilen eski felsefeleri olduğu gibi;

ŞERH

vardır. Meselâ; suyun tabîatının vasf-ı mümeyyizi rutûbet; havânın tabîatının vasf-ı mümeyyizi bürûdet; toprağın tabîatının vasf-ı mümeyyizi yübûset; güneşin tabîatının vasf-ı mümeyyizi ise harârettir. Bu dört unsurun ve sâir mevcûdâtın her birinin bir kanunu ve kuvvesi vardır. Mevcûdât-ı âlemi, o kanunlar ve kuvalar yaratıyor." diyorlar. Halbuki, tabîat dedikleri o kanunlar ve kuvalar mecmûası, Alîm ve Kadîr isimlerinin tecelliyyâtına mazhar olan İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in akisleri ve tezâhürüdür.

Tenbîh: Kuvve-i akliyyenin ifrâtından çıkan bu felsefe, bugün okullarda okutulan ve her şeye mana-yı ismiyle bakan, Cenâb-ı Hakk'ın ilim ve kudretini nazara almayan ilimlerin hepsidir. Yoksa, sadece okullarda okutulan felsefe dersi demek değildir.

Kuvve-i akliyyenin tefrîtinden ise Sofestâiler güruhu doğmuştur. Bunlar da üç kısma ayrılır:

İndiyye: "Benim yanımda âlemin vücûdu yoktur" deyip, inkâr edenlerdir.

İnâdiyye: "Âlem vardır" deyip de vücûdunu kabul etmemekte inâd edenlerdir.

Lâ Edriyye: "Âlem var mıdır, yok mudur, bilmiyorum, şüphedeyim" diyenlerdir.

(Ve kuvve-i gadabiyye dalında;) ise (Nemrûd'ları, Firavun'ları, Şeddâd'ları²şiye) beşerin başına atmış)tır.

[1] **(Hâşiye)** (Evet, Nemrûd'ları, Fir'avn'ları yetiştiren ve dâyelik) annelik (edip emziren;) Fir'avn'ları yetiştiren (eski Mısır ve) Nemrûd'ları yetiştiren (Bâbil'in ya sihir derecesine çıkmış veyahud husûsî olduğu için etrafında sihir telakkî edilen eski felsefeleri olduğu gibi;) Ya'nî, onlar felsefe öğrenmişler. Millet ise câhil kalmış. Dolayısıyla, onların

[2]

METİN

Ve kuvve-i gadabiyye dalında; Nemrûd'ları, Firavun'ları, Şeddâd'ları¹şiye) beşerin başına atmış

(Hâşiye) Nemrûd'ları, Fir'avn'ları yetiştiren ve dâyelik edip emziren; eski Mısır ve Bâbil'in ya sihir derecesine çıkmış veyahud husûsî olduğu için etrafında sihir telakkî edilen eski felsefeleri olduğu gibi;

ŞERH

vardır. Meselâ; suyun tabîatının vasf-ı mümeyyizi rutûbet; havânın tabîatının vasf-ı mümeyyizi bürûdet; toprağın tabîatının vasf-ı mümeyyizi yübûset; güneşin tabîatının vasf-ı mümeyyizi ise harârettir. Bu dört unsurun ve sâir mevcûdâtın her birinin bir kanunu ve kuvvesi vardır. Mevcûdât-ı âlemi, o kanunlar ve kuvalar yaratıyor." diyorlar. Halbuki, tabîat dedikleri o kanunlar ve kuvalar mecmûası, Alîm ve Kadîr isimlerinin tecelliyyâtına mazhar olan İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in akisleri ve tezâhürüdür.

Tenbîh: Kuvve-i akliyyenin ifrâtından çıkan bu felsefe, bugün okullarda okutulan ve her şeye mana-yı ismiyle bakan, Cenâb-ı Hakk'ın ilim ve kudretini nazara almayan ilimlerin hepsidir. Yoksa, sadece okullarda okutulan felsefe dersi demek değildir.

Kuvve-i akliyyenin tefrîtinden ise Sofestâiler güruhu doğmuştur. Bunlar da üç kısma ayrılır:

İndiyye: "Benim yanımda âlemin vücûdu yoktur" deyip, inkâr edenlerdir.

İnâdiyye: "Âlem vardır" deyip de vücûdunu kabul etmemekte inâd edenlerdir.

Lâ Edriyye: "Âlem var mıdır, yok mudur, bilmiyorum, şüphedeyim" diyenlerdir.

(Ve kuvve-i gadabiyye dalında;) ise (Nemrûd'ları, Firavun'ları, Şeddâd'ları²şiye) beşerin başına atmış)tır.

[1] **(Hâşiye)** (Evet, Nemrûd'ları, Fir'avn'ları yetiştiren ve dâyelik) annelik (edip emziren;) Fir'avn'ları yetiştiren (eski Mısır ve) Nemrûd'ları yetiştiren (Bâbil'in ya sihir derecesine çıkmış veyahud husûsî olduğu için etrafında sihir telakkî edilen eski felsefeleri olduğu gibi;) Ya'nî, onlar felsefe öğrenmişler. Millet ise câhil kalmış. Dolayısıyla, onların

[2]

METİN

Ve kuvve-i şehviyye-i behîmiyye dalında; âliheleri, sanemleri ve ulûhiyyet dava edenleri semere vermiş, yetiştirmiş

ŞERH

(Ve kuvve-i şehviyye-i behîmiyye dalında; âliheleri, sanemleri ve ulûhiyyet dava edenleri semere) meyve (vermiş, yetiştirmiş) tir.

KUVVE-İ ŞEHEVİYYE

1. İfrâtı: Fücûrdur.

2. Tefrîti: Humûddur.

3. Hadd-i vasatı: İffet ve namusluluktur.

Bu mevzu hakkında Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Kuvve-i şehviyyenin tefrît mertebesi humûddur ki ne helâle ve ne de harama şehveti iştihâsı yoktur. İfrât mertebesi fücûrdur ki, namusları ve ırzları pâyimâl etmek iştihâsında olur. Vasat mertebesi ise iffettir, helâline şehveti var, harama yoktur.

*İhtâr: Kuvve-i şehviyyenin yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi fûrûâtında da bu üç mertebe mevcûddur."*¹

Kuvve-i şehviyyenin ifrât ve tefritine, "edebî felsefe" denir. Silsile-i felsefe, devamlı kuvve-i şehviyyenin ya ifrâtına girmiş veya tefritine düşmüştür. Hadd-i vasatı hiç bulamamıştır.

Kuvve-i şehviyyenin hadd-i vasatına ise, "vahyin edebi" denir. Silsile-i nübüvvet, kuvve-i şehviyyenin hadd-i vasatı olan iffet ve namusluluğu esâs almış, ifrât ve tefritinden uzak kalmıştır.

Kuvve-i şehviyyenin iki yönü var, biri ferce, diğeri ise mideye bakar. Bunlar "kuvve-i şehviyye-i behîmiyye" ve "kuvve-i şehviyye-i batniyye" olarak isimlendirilmiştir.

Kuvve-i şehviyyenin ifrâtından, âliheler, sanemler ve ulûhiyyet dava

[1] İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi, s. 23.

METİN

Ve kuvve-i şehviyye-i behîmiyye dalında; âliheleri, sanemleri ve ulûhiyyet dava edenleri semere vermiş, yetiştirmiş

ŞERH

(Ve kuvve-i şehviyye-i behîmiyye dalında; âliheleri, sanemleri ve ulûhiyyet dava edenleri semere) meyve (vermiş, yetiştirmiş)tir.

KUVVE-İ ŞEHEVİYYE

1. İfrâtı: Fücûrdur.

2. Tefrîti: Humûddur.

3. Hadd-i vasatı: İffet ve namusluluktur.

Bu mevzu hakkında Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Kuvve-i şehviyyenin tefrît mertebesi humûddur ki ne helâle ve ne de harama şehveti iştihâsı yoktur. İfrât mertebesi fücûrdur ki, namusları ve ırzları pâyimâl etmek iştihâsında olur. Vasat mertebesi ise iffettir, helâline şehveti var, harama yoktur.

*İhtâr: Kuvve-i şehviyyenin yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi fûrûâtında da bu üç mertebe mevcûddur."*¹

Kuvve-i şehviyyenin ifrât ve tefritine, "edebî felsefe" denir. Silsile-i felsefe, devamlı kuvve-i şehviyyenin ya ifrâtına girmiş veya tefritine düşmüştür. Hadd-i vasatı hiç bulamamıştır.

Kuvve-i şehviyyenin hadd-i vasatına ise, "vahyin edebi" denir. Silsile-i nübüvvet, kuvve-i şehviyyenin hadd-i vasatı olan iffet ve namusluluğu esâs almış, ifrât ve tefritinden uzak kalmıştır.

Kuvve-i şehviyyenin iki yönü var, biri ferce, diğeri ise mideye bakar. Bunlar "kuvve-i şehviyye-i behîmiyye" ve "kuvve-i şehviyye-i batniyye" olarak isimlendirilmiştir.

Kuvve-i şehviyyenin ifrâtından, âliheler, sanemler ve ulûhiyyet dava

[1] İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi, s. 23.

ŞERH

edenler doğmuştur. Beşer, zulmü, şehveti ve riyâkârlığı sebebiyle ilâhlık dava eder, şirke girer. Resmini ve heykelini yaptırır. Yani beşeri, resmini ve heykelini yaptırmaya sevk eden âmil, ya zulmü, ya şehveti, ya da riyâkârlığıdır. Bütün putlar, edebî felsefenin mahsûlüdür.

Bu yüzdendir ki, Kur'ân-ı Azîmü's-şân sanem-perestliği ve sanem-perestliğin bir nev'i olan sûretperestliği ve insanı buna sevk eden gayr-ı meşru "zulüm, heves ve riyâ" gibi âmilleri yasaklamaktadır.

Müellif (ra) bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

*"Sanem-perestliği şiddetle Kur'ân men' ettiği gibi, sanem-perestliğin bir nev' taklidi olan sûret-perestliği de men' eder. Medeniyet ise, sûretleri kendi mehâsininden sayıp Kur'ân'a muâraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz sûretler, ya bir zulm-i mütehaccir veya bir riyâ-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki, beşeri zulme ve riyâyâ ve hevâyâ, hevesi kamçılıyıp teşvik eder."*¹

Kuvve-i şehevîyyenin tefrîtinden "Ruhbânlar, Berâhimeler ve Budistler" doğmuştur. Bunlar evlenmezler ve riyâzette çok ileri giderler.

Hülâsa: Bugün âlem-i insâniyyette "ilmî, amelî ve edebî" denilen bu üç felsefe hâkim durumdadır. Şu üç noktada beşer, semâvî dînlerin hakikatlerinden tecerrüd etmiştir. Çünkü, ilmî felsefe dalında; şu anda bütün dünya okullarında gûyâ kâinâtı tahlil etmek için felsefe ilimleri, tabîat kitapları okutuluyor. Ama, hep maddî şeylerden bahsediliyor. Mevcûdâta "ma'nâ-yı harfîyle" değil, "ma'nâ-yı ismîyle" bakılıyor. Bu ilimler, her şeyi tabîat ve esbaba veriyor. Kâinâtın ve insanın hakikatini anlamak yerine, insanı dalâlet bataklığına sürüklüyor.

Amelî felsefede ise; şu anda dünyada dînî esâslara dayalı devletler hemen hemen yok olduğundan, hukûk-i beşeriyyede vahy-i semâvînin ahkâm ve adâletinin tadrîsâtı yapılmadığı gibi, tatbîkâtı da yapılmamaktadır. Bunun yerine beşerî hukûkun tadrîsâtı ve tatbîkâtı revâcdadır.

[1] Sözler, 25. Söz, Birinci Şu'le, 3. Şuâ, 3. Şevk, 2. Cilde, s. 410.

ŞERH

edenler doğmuştur. Beşer, zulmü, şehveti ve riyâkârlığı sebebiyle ilâhlık dava eder, şirke girer. Resmini ve heykelini yaptırır. Yani beşeri, resmini ve heykelini yaptırmaya sevk eden âmil, ya zulmü, ya şehveti, ya da riyâkârlığıdır. Bütün putlar, edebî felsefenin mahsûlüdür.

Bu yüzdendir ki, Kur'ân-ı Azîmü's-şân sanem-perestliği ve sanem-perestliğin bir nev'i olan sûretperestliği ve insanı buna sevk eden gayr-ı meşru "zulüm, heves ve riyâ" gibi âmilleri yasaklamaktadır.

Müellif (ra) bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

*"Sanem-perestliği şiddetle Kur'ân men' ettiği gibi, sanem-perestliğin bir nev' taklidi olan sûret-perestliği de men' eder. Medeniyet ise, sûretleri kendi mehâsininden sayıp Kur'ân'a muâraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz sûretler, ya bir zulm-i mütehaccir veya bir riyâ-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki, beşeri zulme ve riyâyâ ve hevâyâ, hevesi kamçılıyıp teşvik eder."*¹

Kuvve-i şehviyyenin tefrîtinden "Ruhbânlar, Berâhimeler ve Budistler" doğmuştur. Bunlar evlenmezler ve riyâzette çok ileri giderler.

Hülâsa: Bugün âlem-i insâniyyette "ilmî, amelî ve edebî" denilen bu üç felsefe hâkim durumdadır. Şu üç noktada beşer, semâvî dînlerin hakikatlerinden tecerrüd etmiştir. Çünkü, ilmî felsefe dalında; şu anda bütün dünya okullarında gûyâ kâinâtı tahlil etmek için felsefe ilimleri, tabîat kitapları okutuluyor. Ama, hep maddî şeylerden bahsediliyor. Mevcûdâta "ma'nâ-yı harfîyle" değil, "ma'nâ-yı ismîyle" bakılıyor. Bu ilimler, her şeyi tabîat ve esbaba veriyor. Kâinâtın ve insanın hakikatini anlamak yerine, insanı dalâlet bataklığına sürüklüyor.

Amelî felsefede ise; şu anda dünyada dînî esâslara dayalı devletler hemen hemen yok olduğundan, hukûk-i beşeriyyede vahy-i semâvînin ahkâm ve adâletinin tadrîsâtı yapılmadığı gibi, tatbîkâtı da yapılmamaktadır. Bunun yerine beşerî hukûkun tadrîsâtı ve tatbîkâtı revâcdadır.

[1] Sözler, 25. Söz, Birinci Şu'le, 3. Şuâ, 3. Şevk, 2. Cilde, s. 410.

METİN

kuvve-i dâfia dalında, “âdil hâkimleri, melek gibi melîkler” meyvesini veren

ŞERH

akıllarına dayanmadılar. Akıllarını, vahy-i semâviyi anlamak için kendilerine verilmiş bir âlet kabul ederek, vahy-i ilâhîye müstenid semâvî kitâblar bu âlemi ve insanı nasıl çözmüşse, onu öyle anlayıp, ders verdiler. Âlemin yaratılışını zamana, maddeye ve tabîata değil, Ellâh’a nisbet ettiler.

“Âlem ve insan nedir? Nereden gelmiş? Nereye gidiyor?” suâllerine cevap buldular. Kâinâtın tılsım-ı muğlâkını keşfettiler.

Mevcûdât-ı âlemin; “Mektûbât-ı Rabbâniyye, merâyâ-yı Sübhâniyye, memurîn-i ilâhiyye” olduğunu anladılar.

Şu kâinâtın; “Bin bir ism-i ilâhî’nin âyinesi, âhiretin mezraası, haşrin nümûnesi olup haşre gideceğini” iz’ân ettiler.

İnsanın; “Bütün esma-i kudsîyye-i ilâhiyyenin cilvelerini güzelce ilan eden bir kasîde-i manzûme-i hikmet, bir şecere-i bâkiyyenin cihazâtını câmi çekirdek-misâl bir mu’cize-i kudret-i bâhire, emânet-i kübrâyı uhdesine almakla yer, gök, dağa tefevvuk eden ve melâikeye karşı rüchâniyyet kazanan bir sâhib-i mertebe-i hilâfet-i Arziyye”¹ olduğunu ders verdiler.

Davaları olan altı erkân-ı imâniyye ve beş esâsât-ı İslâmiyyenin isbatı husûsunda sa’y ve gayret gösterdiler.

Ve (**kuvve-i dâfia dalında, “âdil hâkimleri, melek gibi melîkler” meyvesini veren**) nübüvvet silsilesi; kuvve-i gadabiyyelerini, silsile-i felsefedeki gibi zulümde değil, belki o kuvvenin verilmesindeki hikmet ve gâye olan “mazarratın def’i” için kullandıklarından, Müellif (ra), silsile-i nübüvvet için “kuvve-i dâfia” ifâdesini kullanmıştır. Evet, silsile-i nübüvvette menfî gadab yok, meşru dairede mazarratın def’i vardır.

Kuvve-i dâfianın vasat mertebesi olan şecâat-i kudsîyyeden “Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân (as), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (ra) gibi âdil hâkimler, melek gibi melîkler” meyveleri yetişti. Bu zâtlar, kendi fikirleri ile

[1] Sözler, 23. Söz, 2. Mebhas, 1. Nükte, s. 320.

METİN

kuvve-i dâfia dalında, “âdil hâkimleri, melek gibi melîkler” meyvesini veren

ŞERH

akıllarına dayanmadılar. Akıllarını, vahy-i semâviyi anlamak için kendilerine verilmiş bir âlet kabul ederek, vahy-i ilâhîye müstenid semâvî kitâblar bu âlemi ve insanı nasıl çözmüşse, onu öyle anlayıp, ders verdiler. Âlemin yaratılışını zamana, maddeye ve tabîata değil, Ellâh’a nisbet ettiler.

“Âlem ve insan nedir? Nereden gelmiş? Nereye gidiyor?” suâllerine cevap buldular. Kâinâtın tılsım-ı muğlâkını keşfettiler.

Mevcûdât-ı âlemin; “Mektûbât-ı Rabbâniyye, merâyâ-yı Sübhâniyye, memurîn-i ilâhiyye” olduğunu anladılar.

Şu kâinâtın; “Bin bir ism-i ilâhî’nin âyinesi, âhiretin mezraası, haşrin nümûnesi olup haşre gideceğini” iz’ân ettiler.

İnsanın; “Bütün esma-i kudsiyye-i ilâhiyyenin cilvelerini güzelce ilan eden bir kasîde-i manzûme-i hikmet, bir şecere-i bâkiyyenin cihazâtını câmi çekirdek-misâl bir mu’cize-i kudret-i bâhire, emânet-i kübrâyı uhdesine almakla yer, gök, dağa tefevvuk eden ve melâikeye karşı rüchâniyyet kazanan bir sâhib-i mertebe-i hilâfet-i Arziyye”¹ olduğunu ders verdiler.

Davaları olan altı erkân-ı imâniyye ve beş esâsât-ı İslâmiyyenin isbatı husûsunda sa’y ve gayret gösterdiler.

Ve (**kuvve-i dâfia dalında, “âdil hâkimleri, melek gibi melîkler” meyvesini veren**) nübüvvet silsilesi; kuvve-i gadabiyyelerini, silsile-i felsefedeki gibi zulümde değil, belki o kuvvenin verilmesindeki hikmet ve gâye olan “mazarratın def’i” için kullandıklarından, Müellif (ra), silsile-i nübüvvet için “kuvve-i dâfia” ifâdesini kullanmıştır. Evet, silsile-i nübüvvette menfî gadab yok, meşru dairede mazarratın def’i vardır.

Kuvve-i dâfianın vasat mertebesi olan şecâat-i kudsiyyeden “Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân (as), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (ra) gibi âdil hâkimler, melek gibi melîkler” meyveleri yetişti. Bu zâtlar, kendi fikirleri ile

[1] Sözler, 23. Söz, 2. Mebhas, 1. Nükte, s. 320.

METİN

ve beşer, nasıl şu kâinâtın en mükemmel bir meyvesi olduğunu

ŞERH

"Ellâh yolunda mallarını harcayanların misâli, yedi başak bitiren bir dâne gibidir ki, her başakta yüz dâne vardır. Ellâh, dilediğine kat kat fazlasını verir. Ellâh'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir."¹

Üçüncüsü:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Onlar ki, mallarını gece ve gündüz, gizli ve âşikâre olarak infâk ederler, artık onlar için Rableri katında mükâfâtları vardır ve onlara bir korku yoktur ve onlar mahzûn da olmayacaklardır."²

Dördüncüsü:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ

"Sevdiğiniz şeylerden Ellâh yolunda harcamadıkça, hayrın ve iyiliğin kemâl noktasına, Ellâh'ın rızasına ve Cennet'e eremezsiniz. Her ne infâk ederseniz, Ellâh onu hakkıyla bilir."³

Beşincisi:

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

"Siz hayra ne harcarsanız, Ellâh onun yerini doldurur, karşılığını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."⁴

Her üç kuvvenin ifrât, tefrît ve vasat mertebelerinde verdiği meyvelerle **(ve beşer, nasıl şu kâinâtın en mükemmel bir meyvesi olduğunu**

[1] Bakara, 2:261.

[2] Bakara, 2:261.

[3] Bakara, 2:276.

[4] Sebe', 34:39.

METİN

ve beşer, nasıl şu kâinâtın en mükemmel bir meyvesi olduğunu

ŞERH

*"Ellâh yolunda mallarını harcayanların misâli, yedi başak bitiren bir dâne gibidir ki, her başakta yüz dâne vardır. Ellâh, dilediğine kat kat fazlasını verir. Ellâh'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir."*¹

Üçüncüsü:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

*"Onlar ki, mallarını gece ve gündüz, gizli ve âşikâre olarak infâk ederler, artık onlar için Rableri katında mükâfâtları vardır ve onlara bir korku yoktur ve onlar mahzûn da olmayacaklardır."*²

Dördüncüsü:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ

*"Sevdiğiniz şeylerden Ellâh yolunda harcamadıkça, hayrın ve iyiliğin kemâl noktasına, Ellâh'ın rızasına ve Cennet'e eremezsiniz. Her ne infâk ederseniz, Ellâh onu hakkıyla bilir."*³

Beşincisi:

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

*"Siz hayra ne harcarsanız, Ellâh onun yerini doldurur, karşılığını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."*⁴

Her üç kuvvenin ifrât, tefrît ve vasat mertebelerinde verdiği meyvelerle (ve beşer, nasıl şu kâinâtın en mükemmel bir meyvesi olduğunu

[1] Bakara, 2:261.

[2] Bakara, 2:261.

[3] Bakara, 2:276.

[4] Sebe', 34:39.

METİN

Başkasına hizmet eder, anlar.

Mâhiyyeti harfiyyedir. Yani, başkasının manasını taşıyor, fehmeder.

ŞERH

zinaya yaklaşmamak, fâiz yememek, içki içmemek” gibi ef’âlinde kendi fikrine değil, doğrudan doğruya vahy-i ilâhîye dayanır; hevâ ve hevesine değil, evâmir ve nevâhî-yi ilâhiyyeye tabi olur.

(Başkasına hizmet eder, anlar.) Halkı idare ederken, ihtilâflı mes’elelerde hüküm verirken, tadrîsâtta bulunurken, ibadetini ve tefekkürâtını yaparken, edebiyâtını ortaya koyarken ve edebini takınırken ilâhî kanunlar çerçevesi içerisinde ubûdiyyet vazifesini ifâ eder. Zira ubûdiyyet, sadece namâz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler değildir. Hayatın her safhasının ilâhî düstûrlara göre düzenlenmesi ve o prensiplere itaat edilmesi de ubûdiyyet çerçevesi dâhilindedir. Bu yüzden, her zaman her yerde elden geldiğince sadece Ellâh’a hizmet eder, O’nun emirlerine ittibâ’ eder. Beşerin hevâ ve hevesinden doğan prensiplere değil, ilâhî vahye tabi olur.

(Mâhiyyeti harfiyyedir. Yani, başkasının manasını taşıyor, fehmeder.) Yani, nübüvvet silsilesi câmide ibadet ederken, Ma’bûd isminin tecelliyyâtını hissedip vahy-i sarîh ve zımnînin –zamanında, muharref olmayan münzel kitablar ve nebîlerin sünnetleri ve bugün de Kur’ân ve Resûl-i Ekrem (sav)’in sünnetinin- koyduğu esâslar üzerine ibadet ettiği gibi;

İlim cihetinde: Silsile-i nübüvvet, tadrîsâtında, Alîm isminin mazhariyyeti altında hizmet eder. Ve Alîm isminin tezâhürâtı olan vahy-i sarîh ve zımnînin –zamanında, muharref olmayan münzel kitablar ve nebîlerin sünnetleri ile bugün de Kur’ân ve Resûl-i Ekrem (sav)’in sünnetinin- kanunları ve esâsları çerçevesinde tadrîsât yapar. O ismin âyinedarı olur, efkâr-ı fâsidesini işin içine karıştırmaz.

Amel cihetinde: Silsile-i nübüvvet, ictimâî mes’elelerin ihtilâfında hüküm verirken, Hâkim isminin âyinesi olur, o ismin gölgesi altında hüküm verir. Yani, vahy-i sarîh ve zımnînin –zamanında, muharref olmayan münzel kitablar ve nebîlerin sünnetleri ile bugün de Kur’ân ve Resûl-i Ekrem (sav)’in sünnetinin- koyduğu hükümler ile hükmeder, beşerin efkâr-ı fâsidesiyle hükmetmez.

METİN

Başkasına hizmet eder, anlar.

Mâhiyyeti harfiyyedir. Yani, başkasının manasını taşıyor, fehmeder.

ŞERH

zinaya yaklaşmamak, fâiz yememek, içki içmemek” gibi ef’âlinde kendi fikrine değil, doğrudan doğruya vahy-i ilâhîye dayanır; hevâ ve hevesine değil, evâmir ve nevâhî-yi ilâhiyyeye tabi olur.

(Başkasına hizmet eder, anlar.) Halkı idare ederken, ihtilâflı mes’elelerde hüküm verirken, tadrîsâtta bulunurken, ibadetini ve tefekkürâtını yaparken, edebiyâtını ortaya koyarken ve edebini takınırken ilâhî kanunlar çerçevesi içerisinde ubûdiyyet vazifesini ifâ eder. Zira ubûdiyyet, sadece namâz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler değildir. Hayatın her safhasının ilâhî düstûrlara göre düzenlenmesi ve o prensiplere itaat edilmesi de ubûdiyyet çerçevesi dâhilindedir. Bu yüzden, her zaman her yerde elden geldiğince sadece Ellâh’a hizmet eder, O’nun emirlerine ittibâ’ eder. Beşerin hevâ ve hevesinden doğan prensiplere değil, ilâhî vahye tabi olur.

(Mâhiyyeti harfiyyedir. Yani, başkasının manasını taşıyor, fehmeder.) Yani, nübüvvet silsilesi câmide ibadet ederken, Ma’bûd isminin tecelliyyâtını hissedip vahy-i sarîh ve zımnînin –zamanında, muharref olmayan münzel kitablar ve nebîlerin sünnetleri ve bugün de Kur’ân ve Resûl-i Ekrem (sav)’in sünnetinin- koyduğu esâslar üzerine ibadet ettiği gibi;

İlim cihetinde: Silsile-i nübüvvet, tadrîsâtında, Alîm isminin mazhariyyeti altında hizmet eder. Ve Alîm isminin tezâhürâtı olan vahy-i sarîh ve zımnînin -zamanında, muharref olmayan münzel kitablar ve nebîlerin sünnetleri ile bugün de Kur’ân ve Resûl-i Ekrem (sav)’in sünnetinin- kanunları ve esâsları çerçevesinde tadrîsât yapar. O ismin âyinedarı olur, efkâr-ı fâsidesini işin içine karıştırmaz.

Amel cihetinde: Silsile-i nübüvvet, ictimâî mes’elelerin ihtilâfında hüküm verirken, Hâkim isminin âyinesi olur, o ismin gölgesi altında hüküm verir. Yani, vahy-i sarîh ve zımnînin -zamanında, muharref olmayan münzel kitablar ve nebîlerin sünnetleri ile bugün de Kur’ân ve Resûl-i Ekrem (sav)’in sünnetinin- koyduğu hükümler ile hükmeder, beşerin efkâr-ı fâsidesiyle hükmetmez.

ŞERH

Edeb ve edebiyât cihetinde: Hem edebî sahada konuşurken, belâgatını ifâde ederken, medhederken, zemmederken; hem de edebî tavrını takınırken; yani yerken, içerken, evlenirken, tesettüre riâyet ederken, vahy-i sarîh ve zımnînin -başta Kur'ân olmak üzere muharref olmayan münzel kitapların, yine başta Resûl-i Ekrem (sav) olmak üzere sâir nebîlerin sünnetlerinin- koyduğu hudûdlar içerisinde edebiyâtını icrâ eder, vahyin edebîyle edebilenir, onu rehber edinir.

İHTÂR: Silsile-i nübüvvette herkes, kendi zamanındaki peygambere indirilen İlâhî vahiy ve o peygamberin sünneti ile amel etmek mecbûriyyetindedir. Kur'ân ve Resûl-i Ekrem (sav) geldikten sonra ise, sadece Kur'ân'a ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetine tabî olma mecbûriyyeti vardır. Çünkü, diğer kitapların hükmü hem nesh olmuş hem de etba'ları tarafından tahrîf edilmiştir. Hem diğer semâvî kitaplar ve peygamberler, belli bir bölgenin insanına hitâb ederken, Kur'ân, bütün insanlara hitâb eden bir Fermân-ı İlâhî, Resûl-i Ekrem (sav) de bütün insanlara gönderilen bir Resûl-i Emîn'dir. Nübüvveti, umûmîdir. Belli bir bölgenin veya belli bir tabaka-i insâniyyenin peygamberi değildir.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân son kitab, Hz. Muhammed (sav) de son peygamberdir. Bu hakîkatı, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân birçok ayet-i kerîmesinde ifâde etmektedir. Nümûne olarak birkaçını zikredeceğiz:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمَّا نُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأَمِيِّ الَّذِي يُمِيتُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Ey Resûlüm! De ki: 'Ey insanlar! Gerçekten ben, sizin hepinize göklerin ve yerin sâhibi olan Ellâh'ın peygamberiyim. O'ndan başka ilâh yoktur. O, hayata mazhar eder ve öldürür.' Öyle ise, Ellâh'a ve Ellâh'ın kelîmâtı olan Kur'ân'a î mân eden ümmî Peygamber olan Resûlü'ne î mân edin ve O'na tabî olun ki, hidâyete eresiniz."¹

[1] A'râf, 7:158.

ŞERH

Edeb ve edebiyât cihetinde: Hem edebî sahada konuşurken, belâgatını ifâde ederken, medhederken, zemmederken; hem de edebî tavrını takınırken; yani yerken, içerken, evlenirken, tesettüre riâyet ederken, vahy-i sarîh ve zımnînin -başta Kur'ân olmak üzere muharref olmayan münzel kitapların, yine başta Resûl-i Ekrem (sav) olmak üzere sâir nebîlerin sünnetlerinin- koyduğu hudûdlar içerisinde edebiyâtını icrâ eder, vahyin edebîyle edebilenir, onu rehber edinir.

İHTÂR: Silsile-i nübüvvette herkes, kendi zamanındaki peygambere indirilen İlâhî vahiy ve o peygamberin sünneti ile amel etmek mecbûriyyetindedir. Kur'ân ve Resûl-i Ekrem (sav) geldikten sonra ise, sadece Kur'ân'a ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetine tabî olma mecbûriyyeti vardır. Çünkü, diğer kitapların hükmü hem nesh olmuş hem de etba'ları tarafından tahrîf edilmiştir. Hem diğer semâvî kitaplar ve peygamberler, belli bir bölgenin insanına hitâb ederken, Kur'ân, bütün insanlara hitâb eden bir Fermân-ı İlâhî, Resûl-i Ekrem (sav) de bütün insanlara gönderilen bir Resûl-i Emîn'dir. Nübüvveti, umûmîdir. Belli bir bölgenin veya belli bir tabaka-i insâniyyenin peygamberi değildir.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân son kitab, Hz. Muhammed (sav) de son peygamberdir. Bu hakîkatı, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân birçok ayet-i kerîmesinde ifâde etmektedir. Nümûne olarak birkaçını zikredeceğiz:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمَّا نُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأَمِيِّ الَّذِي يُمِيتُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Ey Resûlüm! De ki: 'Ey insanlar! Gerçekten ben, sizin hepinize göklerin ve yerin sâhibi olan Ellâh'ın peygamberiyim. O'ndan başka ilâh yoktur. O, hayata mazhar eder ve öldürür.' Öyle ise, Ellâh'a ve Ellâh'ın kelîmâtı olan Kur'ân'a îmân eden ümmî Peygamber olan Resûlü'ne îmân edin ve O'na tabî olun ki, hidâyete eresiniz."¹

[1] A'râf, 7:158.

METİN

Mâlikiyyeti, vehmiyyedir. Yani, kendi mâlikinin izni ile sûrî, muvakkat bir mâlikiyyeti vardır, bilir.

Hakîkatı, zılliyyedir Yani, hak ve vâcib bir hakîkatın cilvesini taşıyan mümkün, ve miskîn bir zıllıdır

ŞERH

(Mâlikiyyeti, vehmiyyedir. Yani, kendi mâlikinin izni ile sûrî) zâhirî, (muvakkat) geçici (bir mâlikiyyeti vardır, bilir.) Mâlik-i Hakîkî, Ellâh'tır. Kendi, mâlik değil, memlûktur. Mâlik ismi onun memlûkiyyeti üzerine tecellî etmiş, Mâlik isminin memlûkiyyetle -tabiri câiz ise- mezcinden zâhirî bir mâlikiyyet meydana gelmiş. O mâlikiyyet, hakîkî değil, farazîdir. Cenâb-ı Hak, muhîr ve mutlak olan mâlikiyyetini anlaması için, insana farazî bir mâlikiyyet vermiştir. İnsan bununla farazî bir şirke girer, bir hudûd çizer. "Buraya kadar benim, bundan sonrası O'nundur" der. Zâhirî mâlikiyyetiyle, Hâlık'ının hakîkî mâlikiyyetini anlar. Daha sonra elinde olan mülkü de O'na verir, o farazi malikiyetten de kurtulur, hakiki tevhide girer.

(Hakîkatı, zılliyyedir) gölgedir. (Yani, hak) sâbit (ve vâcib) varlığı aklen zarûrî, yokluğu aklen muhâl olan (bir hakîkatın cilvesini taşıyan mümkün,) yani varlığı ve yokluğu müsâvî olan **(ve miskîn)** hiçbir şeyi olmayan **(bir zıllıdır)** bir gölgedir. Cenâb-ı Hak "vâcibü'l-vücûd", insan ise sâir mevcûdât gibi "mümkînü'l-vücûd"dur. O Vâcibü'l-Vücûd, ademiyyât olan kusûrât ve nekâis üzerine tecellî edince, vücûda benzer, hakîkî vücûdu olmayan ikinci bir vücûd meydana gelir, biz buna "**ene**" diyoruz. Enenin vücûdu, naks ve kusûrdan ibârettir, mümkündür.

Evet ene, mümkünü'l-vücûddur. Çünkü, varlığında ve yokluğunda bir zarûret yoktur. Başkasının vücûduyla kâimdir. Cenâb-ı Hak ise, Vâcibü'l-Vücûd'dur. Çünkü, vücûdu zarûrî, yokluğu ise aklen muhâldir. Ellâh'ın "vücûd" sıfatında şerîki yoktur. İkinci hakîkî bir vücûdu kabul etmek şirktir. Bir vücûd-i hakîkî vardır, o da Vâcibü'l-Vücûd olan Cenâb-ı Hakk'ın vücûdudur. Kâinât ve insanın vücûduna gelince:

O Vâcibü'l-Vücûd, naks, kusûr, acz, fakr, mümkün, memlûkiyyet gibi noksan sıfatlar üzerine tecellî edince, bir mevcûd görünür. O mevcûdda

METİN

Mâlikiyyeti, vehmiyyedir. Yani, kendi mâlikinin izni ile sûrî, muvakkat bir mâlikiyyeti vardır, bilir.

Hakîkatı, zılliyyedir Yani, hak ve vâcib bir hakîkatın cilvesini taşıyan mümkün, ve miskîn bir zıllıdır

ŞERH

(Mâlikiyyeti, vehmiyyedir. Yani, kendi mâlikinin izni ile sûrî) zâhirî, (muvakkat) geçici (bir mâlikiyyeti vardır, bilir.) Mâlik-i Hakîkî, Ellâh'tır. Kendi, mâlik değil, memlûktur. Mâlik ismi onun memlûkiyyeti üzerine tecellî etmiş, Mâlik isminin memlûkiyyetle -tabiri câiz ise- mezcinden zâhirî bir mâlikiyyet meydana gelmiş. O mâlikiyyet, hakîkî değil, farazîdir. Cenâb-ı Hak, muhîr ve mutlak olan mâlikiyyetini anlaması için, insana farazî bir mâlikiyyet vermiştir. İnsan bununla farazî bir şirke girer, bir hudûd çizer. "Buraya kadar benim, bundan sonrası O'nundur" der. Zâhirî mâlikiyyetiyle, Hâlık'ının hakîkî mâlikiyyetini anlar. Daha sonra elinde olan mülkü de O'na verir, o farazi malikiyetten de kurtulur, hakiki tevhide girer.

(Hakîkatı, zılliyyedir) gölgedir. (Yani, hak) sâbit (ve vâcib) varlığı aklen zarûrî, yokluğu aklen muhâl olan (bir hakîkatın cilvesini taşıyan mümkün,) yani varlığı ve yokluğu müsâvî olan (ve miskîn) hiçbir şeyi olmayan (bir zıllıdır) bir gölgedir. Cenâb-ı Hak "vâcibü'l-vücûd", insan ise sâir mevcûdât gibi "mümkînü'l-vücûd"dur. O Vâcibü'l-Vücûd, ademiyyât olan kusûrât ve nekâis üzerine tecellî edince, vücûda benzer, hakîkî vücûdu olmayan ikinci bir vücûd meydana gelir, biz buna "**ene**" diyoruz. Enenin vücûdu, naks ve kusûrdan ibârettir, mümkündür.

Evet ene, mümkünü'l-vücûddur. Çünkü, varlığında ve yokluğunda bir zarûret yoktur. Başkasının vücûduyla kâimdir. Cenâb-ı Hak ise, Vâcibü'l-Vücûd'dur. Çünkü, vücûdu zarûrî, yokluğu ise aklen muhâldir. Ellâh'ın "vücûd" sıfatında şerîki yoktur. İkinci hakîkî bir vücûdu kabul etmek şirktir. Bir vücûd-i hakîkî vardır, o da Vâcibü'l-Vücûd olan Cenâb-ı Hakk'ın vücûdudur. Kâinât ve insanın vücûduna gelince:

O Vâcibü'l-Vücûd, naks, kusûr, acz, fakr, mümkün, memlûkiyyet gibi noksan sıfatlar üzerine tecellî edince, bir mevcûd görünür. O mevcûdda

METİN

bütün mülkü, Mâlikü'l-Mülk'e teslim etmişler ve hükmetmişler ki: O Mâlik-i Zü'l-Celâl'in ne mülkünde ne rubûbiyyetinde

ŞERH

için; kuvve-i aklıyye dalında enbiyâ ve mürselîn, evliyâ ve siddîkîn; kuvve-i dâfia dalında âdil hâkimler, melek gibi melîkler; kuvve-i câzibe dalında Hz. Yûsuf, Hz. Meryem gibi hüsn-i sîret ve ismetli cemâl-i sûret zâtlar, sahâbe gibi sehâvet ve keremnâmdârlar meyveleri yetiştir.

Onlar **(bütün mülkü, Mâlikü'l-Mülk'e teslim etmişler)**, yani hem ilmî hem amelî hem edebî cihetteki hükümleri, Mâlikü'l-Mülk'e teslim etmişler. İdarede, mahkemede, itikâdda, tedrisâtta, edebiyyâtta, hâsılı hayatın her safhasında ahkâm-ı îlâhiyyeden gayrısını kabul etmemişler **(ve hükmetmişler ki: O Mâlik-i Zü'l-Celâl'in ne mülkünde)** şerîki vardır. Kuvve-i aklıyyenin ifrâtından doğan "Dehriyyûn, Maddiyyûn ve Tabiyyûn"ların düşündükleri ve söyledikleri gibi değildir. Yani, zaman ve madde, tabîat ve ene, bu âlemde hüküm sâhibi değildir. Belki, mevcûdât, Cenâb-ı Hakk'ın halk ve îcâdıyla vücûd bulmakta, O'nun esmasına âyinedarlık etmekte ve âlem-i âhirete doğru hareket etmektedir.

İşte, kuvve-i aklıyyenin vasat mertebesinin meyveleri olan enbiyâ, evliyâ ve asfiyâ mevcûdâta bu nazarla bakmışlar, hakîkî hikmet olan vahy-i îlâhîye dayanmışlar ve yanlış olan ilmî felsefeyi reddetmişlerdir. Tedrîsâtlarında Ellâh ve âhiret hesabına mevcûdâtтан bahsetmişler, "Mülk, yalnızca O'nundur." demişler.

Rabbü'l-Âlemin'in **(ne)** de **(rubûbiyyetinde)** şerîki vardır. Yani, her şeyi kabza-i tasarrufunda tutan, kâinâtın idaresinden tâ insanların idare ve tedbîrine kadar hâkim olan nâfiz bir rubûbiyyet var ve o rubûbiyyetin saltanatı her yerde kanunlarını icrâ etmektedir.

Kuvve-i gadabiyyenin ifrâtından doğan amelî felsefeye göre; insan, insana kul ve köle olmaktadır. Bu sistemlerde îlâhî hükümlerin yeri yoktur. Beşer tarihinden süzülüp gelen ve vahyi nazara almayan fikir ve prensiplerle insanlar idare edilir. Firavun'un, koyduğu kanunlarla halkı idare etmesi gibi.

METİN

bütün mülkü, Mâlikü'l-Mülk'e teslim etmişler ve hükmetmişler ki: O Mâlik-i Zü'l-Celâl'in ne mülkünde ne rubûbiyyetinde

ŞERH

için; kuvve-i aklıyye dalında enbiyâ ve mürselîn, evliyâ ve siddîkîn; kuvve-i dâfia dalında âdil hâkimler, melek gibi melîkler; kuvve-i câzibe dalında Hz. Yûsuf, Hz. Meryem gibi hüsn-i sîret ve ismetli cemâl-i sûret zâtlar, sahâbe gibi sehâvet ve keremnâmdârlar meyveleri yetişmiştir.

Onlar **(bütün mülkü, Mâlikü'l-Mülk'e teslim etmişler)**, yani hem ilmî hem amelî hem edebî cihetteki hükümleri, Mâlikü'l-Mülk'e teslim etmişler. İdarede, mahkemede, itikâdda, tedrisâtta, edebiyyâtta, hâsılı hayatın her safhasında ahkâm-ı îlâhiyyeden gayrısını kabul etmemişler **(ve hükmetmişler ki: O Mâlik-i Zü'l-Celâl'in ne mülkünde)** şerîki vardır. Kuvve-i aklıyyenin ifrâtından doğan "Dehriyyûn, Maddiyyûn ve Tabiyyûn"ların düşündükleri ve söyledikleri gibi değildir. Yani, zaman ve madde, tabîat ve ene, bu âlemde hüküm sâhibi değildir. Belki, mevcûdât, Cenâb-ı Hakk'ın halk ve îcâdıyla vücûd bulmakta, O'nun esmasına âyinedarlık etmekte ve âlem-i âhirete doğru hareket etmektedir.

İşte, kuvve-i aklıyyenin vasat mertebesinin meyveleri olan enbiyâ, evliyâ ve asfiyâ mevcûdâta bu nazarla bakmışlar, hakîkî hikmet olan vahy-i îlâhîye dayanmışlar ve yanlış olan ilmî felsefeyi reddetmişlerdir. Tedrîsâtlarında Ellâh ve âhiret hesabına mevcûdâtтан bahsetmişler, "Mülk, yalnızca O'nundur." demişler.

Rabbü'l-Âlemin'in **(ne)** de **(rubûbiyyetinde)** şerîki vardır. Yani, her şeyi kabza-i tasarrufunda tutan, kâinâtın idaresinden tâ insanların idare ve tedbîrine kadar hâkim olan nâfiz bir rubûbiyyet var ve o rubûbiyyetin saltanatı her yerde kanunlarını icrâ etmektedir.

Kuvve-i gadabiyyenin ifrâtından doğan amelî felsefeye göre; insan, insana kul ve köle olmaktadır. Bu sistemlerde îlâhî hükümlerin yeri yoktur. Beşer tarihinden süzülüp gelen ve vahyi nazara almayan fikir ve prensiplerle insanlar idare edilir. Firavun'un, koyduğu kanunlarla halkı idare etmesi gibi.

METİN

ne ulûhiyyetinde şerîk ve nazîri yoktur; muîn ve vezîre muhtâc değil; her şeyin anahtarı O'nun elindedir; ŞERH

Kuvve-i dâfianın vasat mertebesi olan şecâat-ı kudsiyye sâhibleri enbiyâ, evliyâ ve asfiyâyâ göre ise; Rabb-i Zü'l-Celâl bu âlemi bizzât idare ettiği gibi, hayat-ı ictimâiyye-i insâniyyeyi de O idare ediyor. Hâkimiyyet ve rubûbiyyetinde şerîki yoktur. Teşri' hakkı O'na mahsûstur. İnsanlar birbirlerine değil, yalnız O'na kul ve köledir. Kanunlarda hiç kimsenin kuvve-i gadabiyyesi hâkim değildir. "Hüküm, yalnızca O'nundur." demişler. Hakîkî hürriyyet, işte budur. Hz. Mûsâ (as)'ın ilâhî kanunlarla halkı idare etmesi gibi.

O Ma'bûd-i bi'l-hakk'ın **(ne)** de **(ulûhiyyetinde)** şerîki vardır. Ma'bûdiyyete layık yalnız O'dur. İbadet, O'na mahsûstur. Kuvve-i şeheviyyenin ifrâtı, "âliheleri, sanemleri ve ulûhiyyet dava edenleri" semere vermiş, yetiştirmiş. İnsanlar, medh ü senâlarını o putlara yapmışlardır.

Kuvve-i câzibenin vasat mertebesiyle hareket eden silsile-i nübüvvet ise, yalnız Ellâh'a ibadet etmiş; ne ulûhiyyet davasında bulunmuş, ne de başkalarına ulûhiyyet vasfını vermiştir. Belki, yalnız O Ma'bûd-i bi'l-hakk'a abd olup bütün medh ü senâyı O'na vermişler, "Hamd yalnızca O'nundur." demişler.

Hülâsa: Ne ilmî cihette mülkünde ne amelî cihette hükmünde ne de edebî cihette hamd ü senâsında, Ellâh'ın şerîki vardır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Hakîm'in müteaddid ayetlerinde aşağıdaki üç nev' tevhîd husûsunda tahşîdât yapılmaktadır.

لَهُ الْمُلْكُ **"Mülk, umûmiyyetle O'nundur."**¹ وَ لَهُ الْحَمْدُ **"Hamd, O'na mahsûstur."**² وَ لَهُ الْحُكْمُ **"Hüküm, sadece O'na âiddir."**³

Cenâb-ı Hakk'ın **(şerîk)** ortak **(ve nazîri)** benzeri **(yoktur; muîn)** yardımcı **(ve vezîre muhtâc değil;)** yani **(her şeyin anahtarı O'nun elindedir;**

[1] Zümer, 39:6; Teğâbün, 64:1.

[2] Kasas, 28:70; Rûm, 30:18; Sebe', 34:1; Teğâbün, 64:1.

[3] En'âm, 6:62; Kasas, 28:70-88.

METİN

ne ulûhiyyetinde şerîk ve nazîri yoktur; muîn ve vezîre muhtâc değil; her şeyin anahtarı O'nun elindedir; ŞERH

Kuvve-i dâfianın vasat mertebesi olan şecâat-ı kudsiyye sâhibleri enbiyâ, evliyâ ve asfiyâyâ göre ise; Rabb-i Zül-Celâl bu âlemi bizzât idare ettiği gibi, hayat-ı ictimâiyye-i insâniyyeyi de O idare ediyor. Hâkimiyyet ve rubûbiyyetinde şerîki yoktur. Teşri' hakkı O'na mahsûstur. İnsanlar birbirlerine değil, yalnız O'na kul ve köledir. Kanunlarda hiç kimsenin kuvve-i gadabiyyesi hâkim değildir. "Hüküm, yalnızca O'nundur." demişler. Hakîkî hürriyyet, işte budur. Hz. Mûsâ (as)'ın ilâhî kanunlarla halkı idare etmesi gibi.

O Ma'bûd-i bi'l-hakk'ın **(ne)** de **(ulûhiyyetinde)** şerîki vardır. Ma'bûdiyyete layık yalnız O'dur. İbadet, O'na mahsûstur. Kuvve-i şehevîyyenin ifrâtı, "âliheleri, sanemleri ve ulûhiyyet dava edenleri" semere vermiş, yetiştirmiş. İnsanlar, medh ü senâlarını o putlara yapmışlardır.

Kuvve-i câzibenin vasat mertebesiyle hareket eden silsile-i nübüvvet ise, yalnız Ellâh'a ibadet etmiş; ne ulûhiyyet davasında bulunmuş, ne de başkalarına ulûhiyyet vasfını vermiştir. Belki, yalnız O Ma'bûd-i bi'l-hakk'a abd olup bütün medh ü senâyı O'na vermişler, "Hamd yalnızca O'nundur." demişler.

Hülâsa: Ne ilmî cihette mülkünde ne amelî cihette hükmünde ne de edebî cihette hamd ü senâsında, Ellâh'ın şerîki vardır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Hakîm'in müteaddid ayetlerinde aşağıdaki üç nev' tevhîd husûsunda tahşîdât yapılmaktadır.

لَهُ الْمُلْكُ **"Mülk, umûmiyyetle O'nundur."**¹ وَ لَهُ الْحَمْدُ **"Hamd, O'na mahsûstur."**² وَ لَهُ الْحُكْمُ **"Hüküm, sadece O'na âiddir."**³

Cenâb-ı Hakk'ın **(şerîk)** ortak **(ve nazîri)** benzeri **(yoktur; muîn)** yardımcı **(ve vezîre muhtâc değil;)** yani **(her şeyin anahtarı O'nun elindedir;**

[1] Zümer, 39:6; Teğâbün, 64:1.

[2] Kasas, 28:70; Rûm, 30:18; Sebe', 34:1; Teğâbün, 64:1.

[3] En'âm, 6:62; Kasas, 28:70-88.

ŞERH

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ âyet-i kerîmesinin bir sırrına dâir gördüğüm bir temsîl ile beyân ederiz. Şöyle ki:

Bir vâkıa-i hayâliyyede gördüm ki: İki yüksek dağ var birbirine mukâbil. Üstünde dehşetli bir köprü kurulmuş. Köprünün altında pek derin bir dere. Ben o köprünün üstünde bulunuyorum. Dünyayı da her tarafı karanlık, kesîf bir zulümât istilâ etmişti. Ben sağ tarafıma baktım; nihayetsiz bir zulümât içinde bir mezar-ı ekber gördüm, yani tahayyül ettim. Sol tarafıma baktım; müdhiş zulümât dalgaları içinde azîm fırtınalar, dağdağalar, dâhiyeler hâzırlandığını görüyor gibi oldum. Köprünün altına baktım; gayet derin bir uçurum görüyorum zannettim. Bu müdhiş zulümâta karşı sönük bir cep fenerim vardı. Onu istimal ettim, yarım yamalak ışıyla baktım; pek müdhiş bir vaziyyet bana göründü. Hatta, önümdeki köprünün başında ve etrafında öyle müdhiş ejderhâlar, arslanlar, canavarlar göründü ki; 'Keşke bu ceb fenerim olmasa idi, bu dehşetleri görmese idim', dedim. O feneri hangi tarafa çevirdim ise, öyle dehşetler aldım. 'Eyvâh! Şu fener, başıma belâdır' dedim. Ondan kızdım; o ceb fenerini yere çarptım, kırdım. Gûyâ, onun kırılması, dünyayı ısklandıran büyük elektrik lambasının düşmesine dokundum gibi birden o zulümât boşandı. Her taraf o lambanın nûru ile doldu. Her şeyin hakîkatını gösterdi.

Baktım ki: O gördüğüm köprü, gayet muntazam yerde, ova içinde bir caddedir. Ve sağ tarafımda gördüğüm mezar-ı ekber; baştanbaşa güzel, yeşil bahçelerle nûrânî insanların taht-ı riyâsetinde ibadet ve hizmet ve sohbet ve zikir meclisleri olduğunu fark ettim. Ve sol tarafımda, fırtınalı, dağdağalı zannettiğim uçurumlar, şâhikalar ise; süslü, sevimli câzibedâr olan dağların arkalarında azîm bir ziyâfetgâh, güzel bir seyrângâh, yüksek bir nûzhetgâh bulunduğunu hayâl meyâl gördüm. Ve o müdhiş canavarlar, ejderhâlar zannettiğim mahlûklar ise, mûnis deve, öküz, koyun, keçi gibi hayvanât-ı ehliyye olduğunu gördüm. اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ diyerek, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَىٰ نُوْرِ الْاِيْمَانِ âyet-i kerîmesini okudum, o vâkıadan ayıldım.

ŞERH

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ âyet-i kerîmesinin bir sırrına dâir gördüğüm bir temsîl ile beyân ederiz. Şöyle ki:

Bir vâkıa-i hayâliyyede gördüm ki: İki yüksek dağ var birbirine mukâbil. Üstünde dehşetli bir köprü kurulmuş. Köprünün altında pek derin bir dere. Ben o köprünün üstünde bulunuyorum. Dünyayı da her tarafı karanlık, kesîf bir zulümât istilâ etmişti. Ben sağ tarafıma baktım; nihayetsiz bir zulümât içinde bir mezar-ı ekber gördüm, yani tahayyül ettim. Sol tarafıma baktım; müdhiş zulümât dalgaları içinde azîm fırtınalar, dağdağalar, dâhiyeler hâzırlandığını görüyor gibi oldum. Köprünün altına baktım; gayet derin bir uçurum görüyorum zannettim. Bu müdhiş zulümâta karşı sönük bir cep fenerim vardı. Onu istimal ettim, yarım yamalak ışıqla baktım; pek müdhiş bir vaziyyet bana göründü. Hatta, önümdeki köprünün başında ve etrafında öyle müdhiş ejderhâlar, arslanlar, canavarlar göründü ki; 'Keşke bu ceb fenerim olmasa idi, bu dehşetleri görmese idim', dedim. O feneri hangi tarafa çevirdim ise, öyle dehşetler aldım. 'Eyvâh! Şu fener, başıma belâdır' dedim. Ondandır kızdım; o ceb fenerini yere çarptım, kırdım. Gûyâ, onun kırılması, dünyayı ısklandıran büyük elektrik lambasının düşmesine dokundum gibi birden o zulümât boşandı. Her taraf o lambanın nûru ile doldu. Her şeyin hakîkatını gösterdi.

Baktım ki: O gördüğüm köprü, gayet muntazam yerde, ova içinde bir caddedir. Ve sağ tarafımda gördüğüm mezar-ı ekber; baştanbaşa güzel, yeşil bahçelerle nûrânî insanların taht-ı riyâsetinde ibadet ve hizmet ve sohbet ve zikir meclisleri olduğunu fark ettim. Ve sol tarafımda, fırtınalı, dağdağalı zannettiğim uçurumlar, şâhikalar ise; süslü, sevimli câzibedâr olan dağların arkalarında azîm bir ziyâfetgâh, güzel bir seyrângâh, yüksek bir nûzhetgâh bulunduğunu hayâl meyâl gördüm. Ve o müdhiş canavarlar, ejderhâlar zannettiğim mahlûklar ise, mûnis deve, öküz, koyun, keçi gibi hayvanât-ı ehliyye olduğunu gördüm. اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ diyerek, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى نُوْرِ الْاِيْمَانِ okudum, o vâkıadan ayıldım.

METİN

İkinci vechi ise: Felsefe tutmuştur. Felsefe ise, eneye mana-yı ismîyle bakmış. Yani, “Kendi kendine delâlet eder”, der.

“Manası kendindedir, kendi hesabına çalışır”, hükmeder.

ŞERH

(İkinci vechi ise: Felsefe tutmuştur. Felsefe ise, eneye mana-yı ismîyle bakmış. Yani, “Kendi kendine delâlet eder”, der.) Felsefe, eneyi, bin bir ism-i İlâhînin ademiyyât üzerine tecellî etmesiyle itibarî bir vücûda sâhib olup, Ellâh hesabına çalışan bir âyine vaziyetinde görmez. Belki, ona müstakil bakar. **(“Manası kendindedir, kendi hesabına çalışır”, hükmeder.)** Yani, insan ve kâinât için, “Esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin âyinesi değildir” der. Mevcûdât-ı âlem ile Hâlık-ı Zü'l-Celâl arasında mevcûd olan nisbet bağını keser. Felsefe, insanı, esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin âyinesi olarak görmez; tam tersine insana müstakil bakar. Her şeyi kendi menfaatine göre telakkî eder, sâhibini ve mâlikini unuttur.

Kuvve-i akliyyeden doğan ilmî felsefe, kuvve-i gadabiyyeden doğan amelî felsefe ve kuvve-i şehviyyeden doğan edebî felsefe, insanın vahy-i İlâhî'ye dayanmayıp müstakil olduğunu itikâd eder. Meselâ; aklî tefekkürde ileri giden ve sadece Ellâh'ın zâtını kabul eden “İlâhiyyûn” denilen bir grup felsefecilere göre; insanın asıl gâyesi, kâinâtı aklen keşfedip, “Akl-ı Evvel”e vâsıl olmaktır. Bu tâîfeye göre; Ellâh, sadece “Akl-ı Evvel” denilen bir maddeyi yaratmış, daha sonra mevcûdât silsile yoluyla birbirini yaratmıştır. Bir kısım felsefecilere göre ise, insanın yaradılış gâyesi, sadece dünyevî saâdeti temin etmektir; nefsanî zevklerin, batn ve fercin tatminidir, hayvanî bir hayat geçirmektir.

Kuvve-i akliyyeden doğan ilmî felsefe, “tabîatçılık ve maddeciliği”; kuvve-i gadabiyyeden çıkan amelî felsefe, “beşerî irâde, otorite ve hükümdarlığı”; kuvve-i şehviyyeden kaynaklanan edebî felsefe, edeb ve edebiyyâtta “şiir, roman, resim, heykel, müzik, açık saçıklık” gibi nefsanî ve şehvânî şeyleri netice vermiştir.

Hülâsa: Silsile-i felsefe, bu üç kuvvede Ellâh nâmına değil; belki kendi hesabına çalışmış ve ona göre hükmetmiştir.

METİN

İkinci vechi ise: Felsefe tutmuştur. Felsefe ise, eneye mana-yı ismîyle bakmış. Yani, “Kendi kendine delâlet eder”, der.

“Manası kendindedir, kendi hesabına çalışır”, hükmeder.

ŞERH

(İkinci vechi ise: Felsefe tutmuştur. Felsefe ise, eneye mana-yı ismîyle bakmış. Yani, “Kendi kendine delâlet eder”, der.) Felsefe, eneyi, bin bir ism-i İlâhînin ademiyyât üzerine tecellî etmesiyle itibarî bir vücûda sâhib olup, Ellâh hesabına çalışan bir âyine vaziyetinde görmez. Belki, ona müstakil bakar. **(“Manası kendindedir, kendi hesabına çalışır”, hükmeder.)** Yani, insan ve kâinât için, “Esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin âyinesi değildir” der. Mevcûdât-ı âlem ile Hâlık-ı Zü'l-Celâl arasında mevcûd olan nisbet bağını keser. Felsefe, insanı, esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin âyinesi olarak görmez; tam tersine insana müstakil bakar. Her şeyi kendi menfaatine göre telakkî eder, sâhibini ve mâlikini unuttur.

Kuvve-i akliyyeden doğan ilmî felsefe, kuvve-i gadabiyyeden doğan amelî felsefe ve kuvve-i şehviyyeden doğan edebî felsefe, insanın vahy-i İlâhî'ye dayanmayıp müstakil olduğunu itikâd eder. Meselâ; aklî tefekkürde ileri giden ve sadece Ellâh'ın zâtını kabul eden “İlâhiyyûn” denilen bir grup felsefecilere göre; insanın asıl gâyesi, kâinâtı aklen keşfedip, “Akl-ı Evvel”e vâsıl olmaktır. Bu tâifeye göre; Ellâh, sadece “Akl-ı Evvel” denilen bir maddeyi yaratmış, daha sonra mevcûdât silsile yoluyla birbirini yaratmıştır. Bir kısım felsefecilere göre ise, insanın yaradılış gâyesi, sadece dünyevî saâdeti temin etmektir; nefsanî zevklerin, batn ve fercin tatminidir, hayvanî bir hayat geçirmektir.

Kuvve-i akliyyeden doğan ilmî felsefe, “tabîatçılık ve maddeciliği”; kuvve-i gadabiyyeden çıkan amelî felsefe, “beşerî irâde, otorite ve hükümdarlığı”; kuvve-i şehviyyeden kaynaklanan edebî felsefe, edeb ve edebiyyâtta “şiir, roman, resim, heykel, müzik, açık saçıklık” gibi nefsanî ve şehvânî şeyleri netice vermiştir.

Hülâsa: Silsile-i felsefe, bu üç kuvvede Ellâh nâmına değil; belki kendi hesabına çalışmış ve ona göre hükmetmiştir.

METİN

Yirmi Beşinci Söz’lerde kat’î isbat etmişiz. Hatta, silsile-i felsefenin en mükemmel ferdleri ve o silsilenin dâhîleri olan Eflâtun ve Aristo, İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi adamlar; “İnsâniyyetin gayetü’l-gâyâtı teşebbüh-i bi’l-Vâcib’dir,” “Vâcibü’l-Vücûd’a benzemektir” deyip Firavunâne bir hüküm vermişler ve enâniyyeti kamçılayıp şirk derelerinde

ŞERH

Yirmi Beşinci Söz’lerde kat’î isbat etmişiz. Hatta, silsile-i felsefenin en mükemmel ferdleri ve o silsilenin dâhîleri olan Eflâtun ve Aristo, İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi adamlar;) Fârâbî, Yunan felsefecilerinin kitaplarını tercüme etmiş, İbn-i Sînâ da ondan istifade etmiştir. **(“İnsâniyyetin gayetü’l-gâyâtı)** yaratılışının nihâî gâyesi, **(teşebbüh-i bi’l-Vâcib’dir,”** yani **“Vâcibü’l-Vücûd’a)** Zât-ı Akdes-i İlâhiyye’ye **(benzemektir”** deyip **Firavunâne bir hüküm vermişler ve)** müşrikane sözler sarfetmişlerdir.

Silsile-i felsefe, insanı ayrı, Ellâh’ı ayrı tasavvur eder. Onlara göre, -hâşâ!- insan, müstakil bir varlıktır. Vâcibü’l-Vücûd’a, yani Zât-ı Akdes-i İlâhiyye’ye benzemekle tekâmül eder. Beşerin gayetü’l-gâyesini ise, “Vâcibü’l-Vücûd’a benzemektir”; yani esma ve sıfat-ı İlâhiyye ile ahlâklanmak değil, belki doğrudan doğruya Zât-ı Akdes’e benzemek şeklinde kabul eder. Zât-ı Akdes’e benzemek ise mümkün değildir. Çünkü, Vâcibü’l-Vücûd kelimesi, Zât-ı İlâhî’nin unvân-ı mülâhazasıdır. Bu isim hiçbir mevcûd için kullanılamaz.

Silsile-i nübüvvet’e göre ise; insan, bin bir ism-i İlâhî’nin âyinesidir, müstakil bir vücûdu yoktur. Tekâmülü; ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmak, evsâf-ı Rabbâniyyeye âyine olmalarıdır. “Teşebbühü bi’l-Vâcib” ile “ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmak” arasında fark vardır.

Felsefe, insanı müstakil tasavvur eder, “İnsanın tekemmülü, Ellâh’ın Zâtına benzemekle mümkündür” der. Nübüvvet ise, insanın hakîkî vücûd sâhibi olmadığını kabul eder, görünen vücûdların da O Vâcibü’l-Vücûd’un vücûduna âyine olduğunu iz’ân eder. “İnsan, ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmakla tekemmül eder, hakîkî insan olur” der.

Ehl-i felsefe, bu yanlış inançla **(enâniyyeti kamçılayıp şirk derelerinde**

METİN

Yirmi Beşinci Söz’lerde kat’î isbat etmişiz. Hatta, silsile-i felsefenin en mükemmel ferdleri ve o silsilenin dâhîleri olan Eflâtun ve Aristo, İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi adamlar; “İnsâniyyetin gayetü’l-gâyâtı teşebbüh-i bi’l-Vâcib’dir,” “Vâcibü’l-Vücûd’a benzemektir” deyip Firavunâne bir hüküm vermişler ve enâniyyeti kamçılayıp şirk derelerinde

ŞERH

Yirmi Beşinci Söz’lerde kat’î isbat etmişiz. Hatta, silsile-i felsefenin en mükemmel ferdleri ve o silsilenin dâhîleri olan Eflâtun ve Aristo, İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi adamlar;) Fârâbî, Yunan felsefecilerinin kitaplarını tercüme etmiş, İbn-i Sînâ da ondan istifâde etmiştir. (“İnsâniyyetin gayetü’l-gâyâtı) yaratılışının nihâî gâyesi, (teşebbüh-i bi’l-Vâcib’dir,” yani “Vâcibü’l-Vücûd’a) Zât-ı Akdes-i İlâhiyye’ye(benzemektir” deyip Firavunâne bir hüküm vermişler ve) müşrikane sözler sarfetmişlerdir.

Silsile-i felsefe, insanı ayrı, Ellâh’ı ayrı tasavvur eder. Onlara göre, -hâşâ!- insan, müstakil bir varlıktır. Vâcibü’l-Vücûd’a, yani Zât-ı Akdes-i İlâhiyye’ye benzemekle tekâmül eder. Beşerin gayetü’l-gâyesini ise, “Vâcibü’l-Vücûd’a benzemektir”; yani esma ve sıfat-ı İlâhiyye ile ahlâklanmak değil, belki doğrudan doğruya Zât-ı Akdes’e benzemek şeklinde kabul eder. Zât-ı Akdes’e benzemek ise mümkün değildir. Çünkü, Vâcibü’l-Vücûd kelimesi, Zât-ı İlâhî’nin unvân-ı mülâhazasıdır. Bu isim hiçbir mevcûd için kullanılamaz.

Silsile-i nübüvvete göre ise; insan, bin bir ism-i İlâhî’nin âyinesidir, müstakil bir vücûdu yoktur. Tekâmülü; ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmak, evsâf-ı Rabbâniyyeye âyine olmalarıdır. “Teşebbühü bi’l-Vâcib” ile “ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmak” arasında fark vardır.

Felsefe, insanı müstakil tasavvur eder, “İnsanın tekemmülü, Ellâh’ın Zâtına benzemekle mümkündür” der. Nübüvvet ise, insanın hakîkî vücûd sâhibi olmadığını kabul eder, görünen vücûdların da O Vâcibü’l-Vücûd’un vücûduna âyine olduğunu iz’ân eder. “İnsan, ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmakla tekemmül eder, hakîkî insan olur” der.

Ehl-i felsefe, bu yanlış inançla **(enâniyyeti kamçılayıp şirk derelerinde**

METİN

Nübüvvet ise: "Gâye-i insâniyyet ve vazife-i beşeriyyet, ahlâk-ı İlâhiyye ile ve secâyâ-yı hasene ile tahallûk etmekle

ŞERH

*melâike elleriyle de ahcâr-ı semâviyye başlarına yağacağını, bu sûre (Fil Sûresi) bir mana-yı işârîyle tehdîd ediyor."*¹

(Nübüvvet ise: "Gâye-i insâniyyet) insanın asıl gâyesi **(ve vazife-i beşeriyyet,)** beşerin asıl vazifesi تَخَلَّفُوا الْفِرَانَ ifâdesiyle **(ahlâk-ı İlâhiyye)** ve ahlâk-ı Kur'âniyye **(ile)** ahlâklanmak, yani esma-i İlâhiyyeyi kendisinde hissedip o esmaya âyinedarlık etmek ve Kur'ân'ın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmakla **(ve secâyâ-yı hasene)** güzel meziyyetler **(ile tahallûk etmekle)** bu gâyeye ulaşılabilceğini ve bu vazifenin yapılabileceğini ifâde eder.

Silsile-i nübüvvet'in "Ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlaklanmak" düstûru iki vecihle ele alınmalıdır:

Birinci Vecih: "Ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlaklanmak" ifadesinde geçen "ahlâk-ı İlâhiyye" tabirinden murâd, evsâf-ı kudsiyye-i İlâhiyyedir. O halde evsâf-ı kudsiyye-i İlâhiyye ile ahlaklanmaktır. Bu da kendisinde bulunan nümûneler itibariyledir. Meselâ; Ellâh Alîm'dir; o da cüz'î ilmiyle Ellâh'ın muhîl ilmine âyinedarlık yapar. Cehâleti terk edip, ulûm-i hakîkiyye ile meşgul olur. Ellâh Halîm'dir; o da halîm olur, şahsı için intikâm almaz, Hakk'ın hatırı mevzû bahs olunca da hak nâmına vaziyet alır. Ellâh Cevvâd'dır; o da cûd ve sehâ-i İlâhî'ye âyinedarlığını bilip cömert olur. Ellâh Settâr'dır; o da başkalarının hatâlarını ve kusûrlarını setreder, örter. Ellâh Basîr'dir; o da Sâni'-i Basîr nâmına mevcûdâta ibretle bakar, gözünü haramda kullanmaz.

İkinci Vecih: "Ahlâk-ı Kur'âniyye ile ahlaklanmak" cümlesinin manası; Kur'ân ve Sünnet'e ittibâ' etmek, Kitab ve Sünnet'te geçen evâmîr-i İlâhiyyeyi yerine getirmek, nevâhîden kaçınmaktır. Bu manaya göre "ahlak-ı İlâhiyye"

[1] Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 57.

METİN

Nübüvvet ise: "Gâye-i insâniyyet ve vazife-i beşeriyyet, ahlâk-ı İlâhiyye ile ve secâyâ-yı hasene ile tahallûk etmekle

ŞERH

*melâike elleriyle de ahcâr-ı semâviyye başlarına yağıcağını, bu sûre (Fil Sûresi) bir mana-yı işârîyle tehdîd ediyor."*¹

(Nübüvvet ise: "Gâye-i insâniyyet) insanın asıl gâyesi **(ve vazife-i beşeriyyet,)** beşerin asıl vazifesi تَخَلَّفُوا الْفِرَانَ خُلُقُهُ الْفِرَانُ ifâdesiyle **(ahlâk-ı İlâhiyye)** ve ahlâk-ı Kur'âniyye **(ile)** ahlâklanmak, yani esma-i İlâhiyyeyi kendisinde hissedip o esmaya âyinedarlık etmek ve Kur'ân'ın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmakla **(ve secâyâ-yı hasene)** güzel meziyyetler **(ile tahallûk etmekle)** bu gâyeye ulaşılabilceğini ve bu vazifenin yapılabileceğini ifâde eder.

Silsile-i nübüvvet'in "Ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlaklanmak" düstûru iki vecihle ele alınmalıdır:

Birinci Vecih: "Ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlaklanmak" ifadesinde geçen "ahlâk-ı İlâhiyye" tabirinden murâd, evsâf-ı kudsiyye-i İlâhiyyedir. O halde evsâf-ı kudsiyye-i İlâhiyye ile ahlaklanmaktır. Bu da kendisinde bulunan nümûneler itibariyledir. Meselâ; Ellâh Alîm'dir; o da cüz'î ilmiyle Ellâh'ın muhîl ilmine âyinedarlık yapar. Cehâleti terk edip, ulûm-i hakîkiyye ile meşgul olur. Ellâh Halîm'dir; o da halîm olur, şahsı için intikâm almaz, Hakk'ın hatırı mevzû bahs olunca da hak nâmına vaziyet alır. Ellâh Cevvâd'dır; o da cûd ve sehâ-i İlâhî'ye âyinedarlığını bilip cömert olur. Ellâh Settâr'dır; o da başkalarının hatâlarını ve kusûrlarını setreder, örter. Ellâh Basîr'dir; o da Sâni'-i Basîr nâmına mevcûdâta ibretle bakar, gözünü haramda kullanmaz.

İkinci Vecih: "Ahlâk-ı Kur'âniyye ile ahlaklanmak" cümlesinin manası; Kur'ân ve Sünnet'e ittibâ' etmek, Kitab ve Sünnet'te geçen evâmîr-i İlâhiyyeyi yerine getirmek, nevâhîden kaçınmaktır. Bu manaya göre "ahlak-ı İlâhiyye"

[1] Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 57.

ŞERH

tabirinden murad Ellâh'ın kelam sıfatından gelen vahy-i sarih ve vahy-i zımnide geçen evamir ve nevahi-i İlahiyedir. Bu da üç cihetle olur:

Birincisi: Kuvve-i akliyyenin vasat mertebesinde doğan "hikmet-i Kur'âniyye" ile kâinât ve insanın tılsımını çözmek, Alîm ve Hakîm isimlerine vâsıl olmaktır.

İkincisi: Kuvve-i gadabiyyenin vasat mertebesinde doğan "şecâat-ı kudsiyye" ile hukûkullâha ve hukûku'l-ibâda riâyet etmektir. Meselâ, Resûl-i Ekrem (sav), Ellâh'ın emriyle cihâd etmiş, kısasa kısâs hükmünü uygulamış, zekât müessesesini işletmiş, fâizi kaldırmış, kurban kesmek sûretiyle fakîrlerin imdâdına koşmuştur.

Üçüncüsü: Kuvve-i şehevîyyenin vasat mertebesinde doğan "ıffet" ile edeb ve edebiyâtta edeb-i Kur'ânî ve Nebevî ile edeblenmektir. Meselâ, tesettür ile ilgili Kur'ân'ın emri geldiğinde ezvâc-ı tâhirât ve sâir nisâ-i mü'minîn hemen o emr-i İlâhîye imtisâl edip tesettüre büründüler. Başta şâir-i Nebevî Hâssan b. Sâbit (ra) olmak üzere diğer mü'minler şiir ve edebiyâtlarında Ellâh ve Resûlünü medhettirler, müşrikleri de zemmettiler. Edebîyyâtlarını mana-yı ismîyle değil, mana-yı harfîyle yaptılar. Bu cihette en mükemmel insan, Resûl-i Ekrem (sav)'dir. Bu manada Müellif (ra) şöyle buyurmaktadır:

"Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Hakîm'de: **وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ** fermân eder. Rivâyât-ı sahîha ile Hazret-i Âişe-i Sıddîka (ra) gibi sahâbe-i güzîn, Hazret-i Peygamber aleyhi's-salâtü ve's-selâm'ı tarîf ettikleri zaman, **خُلُقُهُ الْقُرْآنُ** diye tarîf ediyorlardı. Yani: 'Kur'ân'ın beyân ettiği mehâsin-i ahlâkın misâli, Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm'dır. Ve o mehâsini en ziyade imtisâl eden ve fıtraten o mehâsin üstünde yaratılan odur.'

İşte böyle bir Zâtın ef'âl, ahvâl, akvâl ve harekâtının her birisi, nev'-i beşere birer model hükmüne geçmeye layık iken, ona îmân eden ve ümmetinden olan gâfillerin, (sünnetine ehemmiyyet vermeyen veyahut tağyîr etmek isteyen) ne kadar bedbaht olduğunu dîvâneler de anlar.

ŞERH

tabirinden murad Ellah'ın kelam sıfatından gelen vahy-i sarîh ve vahy-i zımnide geçen evamir ve nevahi-i İlahiyedir. Bu da üç cihetle olur:

Birincisi: Kuvve-i akliyyenin vasat mertebesinde doğan "hikmet-i Kur'âniyye" ile kâinât ve insanın tılsımını çözmek, Alîm ve Hakîm isimlerine vâsıl olmaktır.

İkincisi: Kuvve-i gadabiyyenin vasat mertebesinde doğan "şecâat-ı kudsiyye" ile hukûkullâha ve hukûku'l-ibâda riâyet etmektir. Meselâ, Resûl-i Ekrem (sav), Ellâh'ın emriyle cihâd etmiş, kısasa kısâs hükmünü uygulamış, zekât müessesesini işletmiş, fâizi kaldırmış, kurban kesmek sûretiyle fakîrlerin imdâdına koşmuştur.

Üçüncüsü: Kuvve-i şehevîyyenin vasat mertebesinde doğan "ıffet" ile edeb ve edebiyâtta edeb-i Kur'ânî ve Nebvî ile edeblenmektir. Meselâ, tesettür ile ilgili Kur'ân'ın emri geldiğinde ezvâc-ı tâhirât ve sâir nisâ-i mü'minîn hemen o emr-i İlâhîye imtisâl edip tesettüre büründüler. Başta şâir-i Nebvî Hâssan b. Sâbit (ra) olmak üzere diğer mü'minler şiir ve edebiyâtlarında Ellâh ve Resûlünü medhettirler, müşrikleri de zemmettiler. Edebîyyâtlarını mana-yı ismîyle değil, mana-yı harfîyle yaptılar. Bu cihette en mükemmel insan, Resûl-i Ekrem (sav)'dir. Bu manada Müellif (ra) şöyle buyurmaktadır:

"Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Hakîm'de: **وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ** fermân eder. Rivâyât-ı sahîha ile Hazret-i Âişe-i Sıddîka (ra) gibi sahâbe-i güzîn, Hazret-i Peygamber aleyhi's-salâtü ve's-selâm'ı tarîf ettikleri zaman, **خُلُقُهُ الْقُرْآنُ** diye tarîf ediyorlardı. Yani: 'Kur'ân'ın beyân ettiği mehâsin-i ahlâkın misâli, Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm'dır. Ve o mehâsini en ziyade imtisâl eden ve fıtraten o mehâsin üstünde yaratılan odur.'

İşte böyle bir Zâtın ef'âl, ahvâl, akvâl ve harekâtının her birisi, nev'-i beşere birer model hükmüne geçmeye layık iken, ona îmân eden ve ümmetinden olan gâfillerin, (sünnetine ehemmiyyet vermeyen veyahut tağyîr etmek isteyen) ne kadar bedbaht olduğunu dîvâneler de anlar.

ŞERH

"Nefsin muktezâsı, dâima iyiliği kendinden bilip fahr ve ucbe girer. Bu hatvede: Nefsinde yalnız kusûru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp; bütün mehâsin ve kemâlâtını, Fâtır-ı Zü'l-Celâl tarafından ona ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamdetmektir. Şu mertebede tezkiyesi, رَكَّيْهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَكَّيْهَا sırrıyla şudur ki: Kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını fakrda bilmektir."¹

Silsile-i felsefe, kudret, ilim, gınâ gibi bütün bu kudsî sıfatları eneye mâl eder; Ellâh'ı ayrı, insanı ayrı düşünür. "İnsandaki sıfatlar, insanındır" derler. Böylece, insanı müstakil bir varlık tasavvur ederler.

Silsile-i nübüvvet ise, nâkıs sıfatları eneye, kemâl sıfatları ise Zât-ı Zü'l-Celâl'e verir. "Ne kadar güzel sıfatlar varsa Ellâh'ındır. Ne kadar noksan sıfatlar varsa insandaki enenin ve âlemdeki tabîatındır" der. Kur'ân-ı Azîmü's-şân, muhtelif âyâtında bu hakîkatı şöyle ifâde etmektedir:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

"Ellâh, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler, yalnız O'na mahsûstur."²

وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى

"En mukaddes sıfatlar, yalnız Ellâh'a mahsûstur."³

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

"Göklerde ve yerde tecellî eden en yüce sıfatlar yalnız O'nundur."⁴

Bu ayet-i kerîmeler açıkça ifâde eder ki; bütün güzel isimler ve kudsî sıfatlar, yalnız ve yalnız Ellâh'a âiddir. Mefhûm-i muhâlifi ile de der ki, bütün

[1] Sözlür, 26. Söz, Zeyl, s. 477-478.

[2] Tâ-hâ, 20:8.

[3] Nahl, 16:60.

[4] Rûm, 30:27.

ŞERH

"Nefsin muktezâsı, dâima iyiliği kendinden bilip fahr ve ucbe girer. Bu hatvede: Nefsinde yalnız kusûru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp; bütün mehâsin ve kemâlâtını, Fâtur-ı Zü'l-Celâl tarafından ona ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamdetmektir. Şu mertebede tezkiyesi, رَكَّيْهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَكَّيْهَا sırrıyla şudur ki: Kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını fakrda bilmektir."¹

Silsile-i felsefe, kudret, ilim, gınâ gibi bütün bu kudsî sıfatları eneye mâl eder; Ellâh'ı ayrı, insanı ayrı düşünür. "İnsandaki sıfatlar, insanındır" derler. Böylece, insanı müstakil bir varlık tasavvur ederler.

Silsile-i nübüvvet ise, nâkıs sıfatları eneye, kemâl sıfatları ise Zât-ı Zü'l-Celâl'e verir. "Ne kadar güzel sıfatlar varsa Ellâh'ındır. Ne kadar noksan sıfatlar varsa insandaki enenin ve âlemdeki tabîatındır" der. Kur'ân-ı Azîmü's-şân, muhtelif âyâtında bu hakîkatı şöyle ifâde etmektedir:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

"Ellâh, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler, yalnız O'na mahsûstur."²

وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى

"En mukaddes sıfatlar, yalnız Ellâh'a mahsûstur."³

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

"Göklerde ve yerde tecellî eden en yüce sıfatlar yalnız O'nundur."⁴

Bu ayet-i kerîmeler açıkça ifâde eder ki; bütün güzel isimler ve kudsî sıfatlar, yalnız ve yalnız Ellâh'a âiddir. Mefhûm-i muhâlifî ile de der ki, bütün

[1] Sözlür, 26. Söz, Zeyl, s. 477-478.

[2] Tâ-hâ, 20:8.

[3] Nahl, 16:60.

[4] Rûm, 30:27.

ŞERH

çirkin isimler ve noksan sıfatlar, eneye ve tabîata âiddir. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Evet, şu mevcûdât âyinelerdir. Fakat, zulmet nûra âyine olduğu gibi, hem karanlık ne derece şiddetli ise o derece nûrun parlamasını gösterdiği gibi, çok cihetlerle ziddiyet noktasında âyinedarlık ederler. Meselâ: Nasıl ki, mevcûdât acziyle kudret-i Sânia âyinedarlık eder, fakrıyla gınâsına âyinedar olur; öyle de fenâsıyla bekâsına âyinedarlık eder.

Evet, zeminin yüzü ve yüzündeki eşcârın kıştaki vaziyet-i fakîrâneleri ve baharda şa'saa-pâş olan servet ve gınâları gayet kat'î bir sûrette, bir Kadîr-i Mutlak ve Ganiyy-i Ale'l-ıtlâk'ın kudret ve rahmetine âyinedarlık eder. Evet, bütün mevcûdât, gûyâ lisân-ı hal ile Veysel Karânî gibi şöyle münâcât ederler; derler ki:

*Yâ İlâhenâ! Rabbimiz Sensin! Çünkü biz abdiz. Nefsimizin terbiyesinden âciziz. Demek, bizi terbiye eden Sensin!.. Hem Sensin Hâlık! Çünkü, biz mahlûkuz, yapılıyor. Hem Rezzâk Sensin! Çünkü biz rızka muhtâcız, elimiz yetişmiyor. Demek, bizi yapan ve rızkımızı veren Sensin. Hem Sensin Mâlik! Çünkü biz memlûküz. Bizden başkası bizde tasarruf ediyor. Demek, mâlikimiz Sensin. Hem Sen Azîz'sin, izzet ve azâmet sâhibisin! Biz zilletimize bakıyoruz, üstümüzde bir izzet cilveleri var. Demek, Senin izzetinin âyinesiyiz. Hem Sensin Ganiyy-i Mutlak! Çünkü biz fakîriz. Fakrımızın eline yetişmediği bir gınâ veriliyor. Demek, Ganiyy Sensin, veren Sensin. Hem Sen Hayy-ı Bâkî'sin! Çünkü biz ölüyoruz. Ölmemizde ve dirilmemizde, bir dâimî hayat verici cilvesini görüyoruz. Hem Sen Bâkî'sin! Çünkü biz, fenâ ve zevâlimizde Senin devam ve bekânı görüyoruz. Hem cevap veren, atıyye veren Sensin! Çünkü biz umûm mevcûdât, kâlî ve hâlî dillerimizle dâimî bağırıp istiyoruz, niyaz edip yalvarıyoruz; arzularımız yerlerine geliyor, maksûdlarımız veriliyor. Demek, bize cevap veren Sensin! Ve hâkezâ... Bütün mevcûdâtın, küllî ve cüz'î her birisi birer Veysel Karânî gibi, bir münâcât-ı maneviyeye sûretinde bir âyinedarlıkları var. Acz ve fakr ve kusûrlarıyla, kudret ve kemâl-i ilâhî'yi ilan ediyorlar."*¹

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makam, 8. Kelime, s. 241.

ŞERH

çirkin isimler ve noksan sıfatlar, eneye ve tabîata âiddir. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Evet, şu mevcûdât âyinelerdir. Fakat, zulmet nûra âyine olduğu gibi, hem karanlık ne derece şiddetli ise o derece nûrun parlamasını gösterdiği gibi, çok cihetlerle ziddiyet noktasında âyinedarlık ederler. Meselâ: Nasıl ki mevcûdât acziyle kudret-i Sânia âyinedarlık eder, fakrıyla gınâsına âyinedar olur; öyle de fenâsıyla bekâsına âyinedarlık eder.

Evet, zeminin yüzü ve yüzündeki eşcârın kıstaki vaziyet-i fakîrâneleri ve baharda şa'saa-pâş olan servet ve gınâları gayet kat'î bir sûrette, bir Kadîr-i Mutlak ve Ganiyy-i Ale'l-ıtlâk'ın kudret ve rahmetine âyinedarlık eder. Evet, bütün mevcûdât, gûyâ lisân-ı hal ile Veysel Karânî gibi şöyle münâcât ederler; derler ki:

Yâ İlâhenâ! Rabbimiz Sensin! Çünkü biz abdiz. Nefsimizin terbiyesinden âciziz. Demek, bizi terbiye eden Sensin!.. Hem Sensin Hâlık! Çünkü, biz mahlûkuz, yapılıyor. Hem Rezzâk Sensin! Çünkü biz rızka muhtâcız, elimiz yetişmiyor. Demek, bizi yapan ve rızkımızı veren Sensin. Hem Sensin Mâlik! Çünkü biz memlûküz. Bizden başkası bizde tasarruf ediyor. Demek, mâlikimiz Sensin. Hem Sen Azîz'sin, izzet ve azâmet sâhibisin! Biz zilletimize bakıyoruz, üstümüzde bir izzet cilveleri var. Demek, Senin izzetinin âyinesiyiz. Hem Sensin Ganiyy-i Mutlak! Çünkü biz fakîriz. Fakrımızın eline yetişmediği bir gınâ veriliyor. Demek, Ganiyy Sensin, veren Sensin. Hem Sen Hayy-ı Bâkî'sin! Çünkü biz ölüyoruz. Ölmemizde ve dirilmemizde, bir dâimî hayat verici cilvesini görüyoruz. Hem Sen Bâkî'sin! Çünkü biz, fenâ ve zevâlimizde Senin devam ve bekânı görüyoruz. Hem cevap veren, atıyye veren Sensin! Çünkü biz umûm mevcûdât, kâlî ve hâlî dillerimizle dâimî bağırıp istiyoruz, niyaz edip yalvarıyoruz; arzularımız yerlerine geliyor, maksûdlarımız veriliyor. Demek, bize cevap veren Sensin! Ve hâkezâ... Bütün mevcûdâtın, küllî ve cüz'î her birisi birer Veysel Karânî gibi, bir münâcât-ı maneviyeye sûretinde bir âyinedarlıkları var. Acz ve fakr ve kusûrlarıyla, kudret ve kemâl-i ilâhî'yi ilan ediyorlar."¹

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makam, 8. Kelime, s. 241.

METİN

İşte, o şecerenin kuvve-i şehevîyye-i behîmiyye dalında, beşerin enzârına verdiği meyveler ise; esnâmlar ve âlihelerdir. Çünkü, felsefenin esâsında; kuvvet müstahsendir

ŞERH

Silsile-i felsefe, aczini, zaafını, fakrını, ihtiyacını, naksını, kusûrunu unutmuş; kendisini hâşâ Ellâh'a benzetmeye çalışıyor. Nemrûd, Firavun, Şeddâd gibi ulûhiyyet dava edip maskara oluyor. Bütün iyilikleri, kemâl sıfatları kendine alıyor, adeta gasb ediyor. Evsâf-ı İlâhiyyeyi anlayıp, ubûdiyyet tavrını takınmak vazifesi iken; kemâlini Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'a benzemekte biliyor.

(İşte, o şecerenin kuvve-i şehevîyye-i behîmiyye) -Hayvanî şehevî kuvveler ikidir: Biri: batn, diğeri fercdir-**(dalında, beşerin enzârına)** nazarlarına **(verdiği meyveler ise; esnâmlar)** putlar **(ve âlihelerdir.)** bâtıl ma'bûdlardır.

Ekser putlar ve ilâhlaştırılmış şahsiyyetler, ene çekirdeğinden çıkan felsefe ağacının kuvve-i şehevîyye-i behîmiyye dalından doğan edebî felsefenin meyveleridir. Putperestliğin aslı ve esâsı, ekseriyyetle kuvve-i şehevîyyenin ayrı ayrı şekildeki tezâhüründen doğmuştur. Geçmiş peygamberler ise, hep putlarla ve putperestlerle mücâdele etmişlerdir.

Evet, tarih boyunca bütün peygamberler, kuvve-i şehevîyyenin ifrâtından doğan üç nev' putperestlikle mücâdele halinde bulunmuşlardır.

Birincisi: Zâlim, zulmünde o kadar ileri gider ki, zulmünü istihsan etmeye başlar. Şehvetinden kaynaklanan o zulüm, o zâlimi ilâhlaştırır. Meselâ; Hz. İbrâhîm (as)'ın mücâdele ettiği Nemrûd, Hz. Mûsâ (as)'ın mücâdele ettiği Firavun, Hz. Hûd (as)'ın mücâdele ettiği Şeddâd bu sınıfa dâhildir.

Hem o zâlim, zulmünü etba'ına ayn-ı adâletmiş gibi gösterir, insanları adeta zulmüne âşık eder. Alt tabaka da zamanla o şahsın zulmünü ayn-ı adâletmiş gibi telakkî ederek, onu istihsan ede ede put haline getirir. Müellif (ra), bunu şu şekilde dile getirmektedir: **(Çünkü, felsefenin esâsında; kuvvet müstahsendir)** güzel kabul edilir. Bütün putperestliğin menbaında bu mana saklıdır.

METİN

İşte, o şecerenin kuvve-i şehevîyye-i behîmiyye dalında, beşerin enzârına verdiği meyveler ise; esnâmlar ve âlihelerdir. Çünkü, felsefenin esâsında; kuvvet müstahsendir

ŞERH

Silsile-i felsefe, aczini, zaafını, fakrını, ihtiyacını, naksını, kusûrunu unutmuş; kendisini hâşâ Ellâh'a benzetmeye çalışıyor. Nemrûd, Firavun, Şeddâd gibi ulûhiyyet dava edip maskara oluyor. Bütün iyilikleri, kemâl sıfatları kendine alıyor, adeta gasb ediyor. Evsâf-ı İlâhiyyeyi anlayıp, ubûdiyyet tavrını takınmak vazifesi iken; kemâlini Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'a benzemekte biliyor.

(İşte, o şecerenin kuvve-i şehevîyye-i behîmiyye) -Hayvanî şehevî kuvveler ikidir: Biri: batn, diğeri fercdir-**(dalında, beşerin enzârına)** nazarlarına **(verdiği meyveler ise; esnâmlar)** putlar **(ve âlihelerdir.)** bâtıl ma'bûdlardır.

Ekser putlar ve ilâhlaştırılmış şahsiyetler, ene çekirdeğinden çıkan felsefe ağacının kuvve-i şehevîyye-i behîmiyye dalından doğan edebî felsefenin meyveleridir. Putperestliğin aslı ve esâsı, ekseriyyetle kuvve-i şehevîyyenin ayrı ayrı şekildeki tezâhüründen doğmuştur. Geçmiş peygamberler ise, hep putlarla ve putperestlerle mücâdele etmişlerdir.

Evet, tarih boyunca bütün peygamberler, kuvve-i şehevîyyenin ifrâtından doğan üç nev' putperestlikle mücâdele halinde bulunmuşlardır.

Birincisi: Zâlim, zulmünde o kadar ileri gider ki, zulmünü istihsan etmeye başlar. Şehvetinden kaynaklanan o zulüm, o zâlimi ilâhlaştırır. Meselâ; Hz. İbrâhîm (as)'ın mücâdele ettiği Nemrûd, Hz. Mûsâ (as)'ın mücâdele ettiği Firavun, Hz. Hûd (as)'ın mücâdele ettiği Şeddâd bu sınıfa dâhildir.

Hem o zâlim, zulmünü etba'ına ayn-ı adâletmiş gibi gösterir, insanları adeta zulmüne âşık eder. Alt tabaka da zamanla o şahsın zulmünü ayn-ı adâletmiş gibi telakkî ederek, onu istihsan ede ede put haline getirir. Müellif (ra), bunu şu şekilde dile getirmektedir: **(Çünkü, felsefenin esâsında; kuvvet müstahsendir)** güzel kabul edilir. Bütün putperestliğin menbaında bu mana saklıdır.

METİN

cilvesine nisbet etmeyerek “Ne güzel yapılmış” yerine, “Ne güzeldir” der. perestişe lââyık bir sanem hükmüne getirir.

Hem herkese satılan muzahraf hodfürûş gösterici, riyâkâr bir hüsnü istihsan ettiği için

ŞERH

cilvesine nisbet etmeyerek) şirke sapar. Cenâb-ı Hakk’ın cemâli, naks ve kusûrdan mukaddestir. Maddeden mücerredir. Mevcûdât ise, Sâni’in Cemâl-i bâ-kemâline ve O Nakkâş’ın nakşına bir âyinedir. O âyinede bir hüsün, bir güzellik, bir nakış görünüyor. Ancak, onun malı değildir. Felsefe ise; o masnû’daki güzelliği masnûa, o nakıştaki hüsnü nakşa mâl edip, Sâni’-i Zü’l-Cemâl’ine ve Nakkâş-ı Zü’l-Kemâl’ine vermeyip; **(“Ne güzel yapılmış” yerine, “Ne güzeldir” der.)** Esmâ-i İlâhiyyeye âyine olması gereken o mevcudu, **(perestişe)** ibadet edilmeye **(lâyık bir sanem)** put **(hükmüne getirir.)**

Meselâ; Hz. Yûsuf (as) gibi bir zâtın cemâlini; Hz. Îsâ (as) gibi bir insanın kemâlini, nisâ tâifesindeki hüsnü, hayvanattaki menfaati, ecrâm-ı semaviyedeki fâideyi Cenâb-ı Hakk’ın mücerred, mukaddes esmasının cilvesine nisbet etmeyip; o cemâl, kemâl, hüsün ve ihsanı o fânî âyinelere vermek şirktir, onları birer put haline getirmektir. Halbuki, masnûâtta görünen bütün cemâl, kemâl, hüsün ve ihsan Ellâh’dandır. Fakat âşık, mana-yı ismiyle ona bakıp o cemâl, kemâl, hüsün ve ihsanı âyineye, yani zâhirî sâhiblere verir, kendine bir put eder.

Üçüncü Kısım Putperestlik: Ehl-i felsefenin bir kısmı, bazan bir riyâkârın riyâkârâne tavırlarına aldanır, onun tesiri altında kalır, sonra da medh ü senâsını yaparak onu putlaştırır. O putlaştırılan şahıs da kendisini perestişkârlarına kabul ettirmek, teveccühlerini celb etmek, medh ü senâlarını başkalarına kaptırmamak için tasannu’kârâne bir tavır takınarak onlara abd olur, o da onları ilâhlaştırır. Müellif (ra), kuvve-i şehevîyyenin ifrâtı neticesinde böyle bir putperestliğe düşenleri de şöyle tasvîr etmektedir:

(Hem herkese satılan muzahraf) dışı süslü, içi bozuk, **(hodfürûş)** kendini satan, **(gösterici, riyâkâr bir hüsnü istihsan ettiği için)** ehl-i felsefe, bu yanılsa düşmüştür. Halbuki, o perestiş ettiklerinin hakîkî bir güzelliği yoktur.

METİN

cilvesine nisbet etmeyerek “Ne güzel yapılmış” yerine, “Ne güzeldir” der. perestişe lââyık bir sanem hükmüne getirir.

Hem herkese satılan muzahraf hodfürûş gösterici, riyâkâr bir hüsnü istihsan ettiği için

ŞERH

cilvesine nisbet etmeyerek) şirke sapar. Cenâb-ı Hakk’ın cemâli, naks ve kusûrdan mukaddestir. Maddeden mücerredir. Mevcûdât ise, Sâni’in Cemâl-i bâ-kemâline ve O Nakkâş’ın nakşına bir âyinedir. O âyinede bir hüsün, bir güzellik, bir nakış görünüyor. Ancak, onun malı değildir. Felsefe ise; o masnû’daki güzelliği masnûa, o nakıştaki hüsnü nakşa mâl edip, Sâni’-i Zü’l-Cemâl’ine ve Nakkâş-ı Zü’l-Kemâl’ine vermeyip; **(“Ne güzel yapılmış” yerine, “Ne güzeldir” der.)** Esmâ-i İlâhiyyeye âyine olması gereken o mevcudu, **(perestişe)** ibadet edilmeye **(lâyık bir sanem)** put **(hükmüne getirir.)**

Meselâ; Hz. Yûsuf (as) gibi bir zâtın cemâlini; Hz. Îsâ (as) gibi bir insanın kemâlini, nisâ tâifesindeki hüsnü, hayvanattaki menfaati, ecrâm-ı semaviyedeki fâideyi Cenâb-ı Hakk’ın mücerred, mukaddes esmasının cilvesine nisbet etmeyip; o cemâl, kemâl, hüsün ve ihsanı o fânî âyinelere vermek şirktir, onları birer put haline getirmektir. Halbuki, masnûâtta görünen bütün cemâl, kemâl, hüsün ve ihsan Ellâh’dandır. Fakat âşık, mana-yı ismiyle ona bakıp o cemâl, kemâl, hüsün ve ihsanı âyineye, yani zâhirî sâhiblere verir, kendine bir put eder.

Üçüncü Kısım Putperestlik: Ehl-i felsefenin bir kısmı, bazan bir riyâkârın riyâkârâne tavırlarına aldanır, onun tesiri altında kalır, sonra da medh ü senâsını yaparak onu putlaştırır. O putlaştırılan şahıs da kendisini perestişkârlarına kabul ettirmek, teveccühlerini celb etmek, medh ü senâlarını başkalarına kaptırmamak için tasannu’kârâne bir tavır takınarak onlara abd olur, o da onları ilâhlaştırır. Müellif (ra), kuvve-i şehevîyyenin ifrâtı neticesinde böyle bir putperestliğe düşenleri de şöyle tasvîr etmektedir:

(Hem herkese satılan muzahraf) dışı süslü, içi bozuk, **(hodfürûş)** kendini satan, **(gösterici, riyâkâr bir hüsnü istihsan ettiği için)** ehl-i felsefe, bu yanılsa düşmüştür. Halbuki, o perestîş ettiklerinin hakîkî bir güzelliği yoktur.

METİN

O şecerenin kuvve-i gadabiyye dalında, bîçâre beşerin başında küçük-büyük Nemrûd'lar, Firavun'lar, Şeddâd'lar meyvelerini yetiştirmiş.

Kuvve-i akliyye dalında, âlem-i insâniyyetin dimâğına "Dehriyyûn, Maddiyyûn, Tabiiyyûn" gibi meyveleri vermiş; beşerin beynini bin parça etmiştir.

ŞERH

Birincisi: Zulm-i mütehaccirdir. Zulüm adeta adâletmiş gibi istihsan edilerek alkışlana alkışlana sâhibini şöhret-perestliğe sevk eder. Neticede ulûhiyyet davasında bulunur, putunu ve heykelini diktirir.

İkincisi: Heves-i mütecessimdir. Masnûâtta ki güzelliği ve meziyyetleri Sâni'-i Zü'l-Celâl'e vermeyip masnûâta mâl etmeleri neticesinde o cemâl ve kemâl sâhiblerinin putları dikilmektedir.

Üçüncüsü: Riyâ-yi mütecessiddir. Riyâkârların hüsnünü istihsan edenler, o riyâkârları sanem haline getirmiştir. O riyâkâr sanem-misâller ise; âbidlerine hoş görünmek, teveccühlerine layık olmak için tasannu'kârâne bir tavırla onları bir nev' putlaştırmıştır.

(O şecerenin kuvve-i gadabiyye dalında, bîçâre beşerin başında küçük-büyük Nemrûd'lar, Firavun'lar, Şeddâd'lar meyvelerini yetiştirmiş.) Muharref olmayan semâvî kitablara ve nebîlerin sünnetlerine inanmayan ve onunla hükmetmeyen ümmetler, bu sınıfa girer. Çünkü bunlar, vahy-i semâviye göre değil, kuvve-i gadabiyyenin ifrâtından doğan amelî felsefeye göre insanları idare etmişlerdir. Meselâ; Suhuf-u İbrâhîm (as) ile hükmetmeyen büyük Nemrûd ve onun emri altında bulunan küçük Nemrûd'lar gibi. Tevrât'ın ahkâmıyla hükmetmeyen büyük Firavun ve onun emri altında bulunan küçük Firavun'lar gibi. Hazret-i Hûd (as)'ın şerîatıyla halk arasında hüküm vermeyen büyük Şeddâd ve onun emri altında bulunan küçük Şeddâd'lar gibi.

(Kuvve-i akliyye dalında, âlem-i insâniyyetin dimâğına) beynine ("Dehriyyûn, Maddiyyûn, Tabiiyyûn" gibi meyveleri vermiş; beşerin beynini bin parça etmiştir.)

Silsile-i felsefe, kuvve-i akliyye dalında, "Her şeyi zaman yaratıyor" diyen

METİN

O şecerenin kuvve-i gadabiyye dalında, bîçâre beşerin başında küçük-büyük Nemrûd'lar, Firavun'lar, Şeddâd'lar meyvelerini yetiştirmiş.

Kuvve-i akliyye dalında, âlem-i insâniyyetin dimâğına "Dehriyyûn, Maddiyyûn, Tabiiyyûn" gibi meyveleri vermiş; beşerin beynini bin parça etmiştir.

ŞERH

Birincisi: Zulm-i mütehaccirdir. Zulüm adeta adâletmiş gibi istihsan edilerek alkışlana alkışlana sâhibini şöhret-perestliğe sevk eder. Neticede ulûhiyyet davasında bulunur, putunu ve heykelini diktirir.

İkincisi: Heves-i mütecessimdir. Masnûâtta ki güzelliği ve meziyyetleri Sâni'-i Zü'l-Celâl'e vermeyip masnûâta mâl etmeleri neticesinde o cemâl ve kemâl sâhiblerinin putları dikilmektedir.

Üçüncüsü: Riyâ-yi mütecessiddir. Riyâkârların hüsnünü istihsan edenler, o riyâkârları sanem haline getirmiştir. O riyâkâr sanem-misâller ise; âbidlerine hoş görünmek, teveccühlerine layık olmak için tasannu'kârâne bir tavırla onları bir nev' putlaştırmıştır.

(O şecerenin kuvve-i gadabiyye dalında, bîçâre beşerin başında küçük-büyük Nemrûd'lar, Firavun'lar, Şeddâd'lar meyvelerini yetiştirmiş.) Muharref olmayan semâvî kitablara ve nebîlerin sünnetlerine inanmayan ve onunla hükmetmeyen ümmetler, bu sınıfa girer. Çünkü bunlar, vahy-i semâviye göre değil, kuvve-i gadabiyyenin ifrâtından doğan amelî felsefeye göre insanları idare etmişlerdir. Meselâ; Suhuf-u İbrâhîm (as) ile hükmetmeyen büyük Nemrûd ve onun emri altında bulunan küçük Nemrûd'lar gibi. Tevrât'ın ahkâmıyla hükmetmeyen büyük Firavun ve onun emri altında bulunan küçük Firavun'lar gibi. Hazret-i Hûd (as)'ın şerîatıyla halk arasında hüküm vermeyen büyük Şeddâd ve onun emri altında bulunan küçük Şeddâd'lar gibi.

(Kuvve-i akliyye dalında, âlem-i insâniyyetin dimâğına) beynine ("Dehriyyûn, Maddiyyûn, Tabiiyyûn" gibi meyveleri vermiş; beşerin beynini bin parça etmiştir.)

Silsile-i felsefe, kuvve-i akliyye dalında, "Her şeyi zaman yaratıyor" diyen

METİN

Cenâb-ı Hakk’a mütezellilâne teveccüh edip acz, fakr, kusûrunuzu bilip dergâhına abd olunuz” düstûru nerede;

ŞERH

Birincisi: Evsâf-ı kudsiyye-i İlâhiyye ile ahlaklanmaktır. Bu da kendisinde bulunan nümûneler itibariyle evsaf-ı İlâhiyye ayinedarlık etmektir.

İkincisi: Kur’ân ve Sünnette beyân buyrulan evâmîr ve nevâhî-yi Rabbâniyyeye muvafık hareket etmektir.

O halde insan, esma-i İlâhiyyeye nümune itibariyle âyinedarlığını anlaması, evâmîr ve nevâhî-yi İlâhiyyeye imtisâli nisbetinde ahlâklı olur. Meselâ; Ellâh, Resûl-i Ekrem (sav)’e cihâd emretmiş; o da fî sebîlillâh cihâd etmiştir. Kısâsa kısâs hükmünü uygulamasını emretmiş; o da bu hükmü icrâ etmiştir. Kurban kesmeyi emretmiş; o da emr-i İlâhî’ye imtisâlen kurban kesmiştir. Silsile-i felsefe ise “cihâd, kısas, kurban kesmek” gibi emirleri hâşâ şefkat ve merhamete zıd görür, ahkâm-ı İlâhiyye ile mübârezeye girer.

(Cenâb-ı Hakk’a mütezellilâne) hiçliğini bilir bir sûrette, zelîl olarak **(teveccüh edip)** yönelip; **(acz, fakr, kusûrunuzu bilip dergâhına abd olunuz” düstûru nerede;)** silsile-i felsefenin yanlış anlayışı nerede!

Nübüvvetin bütün düstûrları, fitrî kanunlara muvafıktır. Felsefenin düstûrları ise, insanda ve kâinatta cârî olan fitrî kanunlara zıddır. Meselâ “acz, fakr, kusûr” gibi sıfatlar, insanın fitratında var. Şeriat-ı Garrâ da o fitrata göre hükümlerini koymuştur. İnsana; aczini, fakrını ve kusûrunu görüp, ubûdiyyet tavrını takınmasını emretmiştir. Bu cihette fitrî kanunla, teklîfî kanun birbirine muvafıktır. Vazife-i insâniyye olan ubûdiyyeti en mükemmel bir sûrette îfâ eden Müellif (ra), bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

“İbadetin manası şudur ki: Dergâh-ı İlâhîde abd, kendi kusûrunu ve acz ve fakrını görüp kemâl-i Rubûbiyyetin ve kudret-i Samedâniyyenin ve rahmet-i İlâhiyyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir. Yani, Rubûbiyyetin saltanatı, nasıl ki ubûdiyyeti ve itaati ister; Rubûbiyyetin kudsiyyeti, pâklığı dahî ister ki: Abd, kendi kusûrunu görüp istiğfar ile ve Rabbini bütün nekâisten pâk ve müberrâ ve ehl-i dalâletin efkâr-ı bâtılâsından münezzeh ve muallâ ve

METİN

Cenâb-ı Hakk’a mütezellilâne teveccüh edip acz, fakr, kusûrunuzu bilip dergâhına abd olunuz” düstûru nerede;

ŞERH

Birincisi: Evsâf-ı kudsiyye-i İlâhiyye ile ahlaklanmaktır. Bu da kendisinde bulunan nümûneler itibariyle evsaf-ı İlâhiyye ayinedarlık etmektir.

İkincisi: Kur’ân ve Sünnette beyân buyrulan evâmîr ve nevâhî-yi Rabbâniyyeye muvafık hareket etmektir.

O halde insan, esma-i İlâhiyyeye nümune itibariyle âyinedarlığını anlaması, evâmîr ve nevâhî-yi İlâhiyyeye imtisâli nisbetinde ahlâklı olur. Meselâ; Ellâh, Resûl-i Ekrem (sav)’e cihâd emretmiş; o da fî sebîlillâh cihâd etmiştir. Kısâsa kısâs hükmünü uygulamasını emretmiş; o da bu hükmü icrâ etmiştir. Kurban kesmeyi emretmiş; o da emr-i İlâhî’ye imtisâlen kurban kesmiştir. Silsile-i felsefe ise “cihâd, kısas, kurban kesmek” gibi emirleri hâşâ şefkat ve merhamete zıd görür, ahkâm-ı İlâhiyye ile mübârezeye girer.

(Cenâb-ı Hakk’a mütezellilâne) hiçliğini bilir bir sûrette, zelîl olarak **(teveccüh edip)** yönelip; **(acz, fakr, kusûrunuzu bilip dergâhına abd olunuz” düstûru nerede;)** silsile-i felsefenin yanlış anlayışı nerede!

Nübüvvetin bütün düstûrları, fitrî kanunlara muvafıktır. Felsefenin düstûrları ise, insanda ve kâinatta cârî olan fitrî kanunlara zıddır. Meselâ “acz, fakr, kusûr” gibi sıfatlar, insanın fitratında var. Şeriat-ı Garrâ da o fitrata göre hükümlerini koymuştur. İnsana; aczini, fakrını ve kusûrunu görüp, ubûdiyyet tavrını takınmasını emretmiştir. Bu cihette fitrî kanunla, teklîfî kanun birbirine muvafıktır. Vazife-i insâniyye olan ubûdiyyeti en mükemmel bir sûrette îfâ eden Müellif (ra), bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

“İbadetin manası şudur ki: Dergâh-ı İlâhîde abd, kendi kusûrunu ve acz ve fakrını görüp kemâl-i Rubûbiyyetin ve kudret-i Samedâniyyenin ve rahmet-i İlâhiyyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir. Yani, Rubûbiyyetin saltanatı, nasıl ki ubûdiyyeti ve itaati ister; Rubûbiyyetin kudsiyyeti, pâklığı dahî ister ki: Abd, kendi kusûrunu görüp istiğfar ile ve Rabbini bütün nekâisten pâk ve müberrâ ve ehl-i dalâletin efkâr-ı bâtılâsından münezzeh ve muallâ ve

METİN

Evet, nihayetsiz acz, zaaf, fakr, ihtiyac ile yoğrulmuş olan mâhiyyet-i insâniyye nerede;

ŞERH

Evet, nihayetsiz acz, zaaf, fakr, ihtiyac ile yoğrulmuş olan mâhiyyet-i insâniyye nerede; ehl-i felsefenin şu haddini aşmış tavrı neredel!.. Silsile-i nübüvvet ise, enenin mâhiyyeti, esma-i İlâhiyyeye âyine olduğunu bilir; acz, fakr ve kusûr gibi noksan sıfatların kendisine, bütün güzel sıfatların ise Ellâh'a âid olduğunu anlar, irâde-i cüz'iyyesini, irâde-i külliyye-i İlâhiyyeye tabi kılar, Ma'bûdu hesabına çalışır.

Ene, mazhar olduğu evsâf-ı İlâhiyyenin nümûnelerini kendisinde hissedip, onları vâhid-i kıyasî yaparak Ellâh'ın mutlak ve muhîr esma ve sıfatını anlasa; naks ve kusûru kendisine alıp, kemâlâtı Ellâh'a verse; dergâh-ı İlâhî'de abd olsa; mâhiyyetini bi-hakkın derk etmiş olur. Mâhiyyetini bu tarzda bilen, iz'ân eden ve ona göre hareket eden bir ene nerede; acz ve zaafıyla, fakr ve ihtiyacıyla, naks ve kusûruyla, zevâl ve fenâsıyla beraber -hâşâ!- kendisini Ellâh'a benzetmeye çalışan bir ene neredel!..

Bu husûsta Müellif (ra) şöyle diyor:

*"İnsan zayıftır; belâları çok. Fakîrdir; ihtiyacı pek ziyade. Âcizdir; hayat yükü pek ağır. Eğer Kadîr-i Zül-Celâle dayanıp tevekkül etmezse ve i'timâd edip teslîm olmazsa, vicdânı dâim azab içinde kalır. Semeresiz meşakkatler, elemeler, teessüfler onu boğar. Ya sarhoş veya canavar eder."*¹

"Hem insan, nihayetsiz acziyle nihayetsiz beliyâtâ marûz ve hadsiz adânın hücumuna mübtelâ ve nihayetsiz fakrıyla beraber nihayetsiz hâcâtâ giriftâr ve nihayetsiz metâlîbe muhtâc olduğundan; vazife-i asliyye-i fitriyyesi, imândan sonra, duadır. Dua ise, esâs-ı ubûdiyyettir. Nasıl bir çocuk, eli yetişmediği bir merâmını, bir arzusunu elde etmek için ya ağlar ya ister. Yani ya fiilî ya kavîlî lisân-ı acziyle bir dua eder, maksûduna muvaffak olur. Öyle de insan, bütün zihayat âlemi içinde nâzik, nâzenîn, nazdâr bir çocuk hükmündedir. Rahmânü'r-Rahîm'in dergâhında, ya zaaf ve acziyle ağlamak veya fakr ve ihtiyacıyla dua etmek gerektir. Tâ ki, makâsıd ona musahhar olsun veya teshîrin şükrünü

[1] Sözlür, 6. Söz, 4. Kâr, s. 28.

METİN

Evet, nihayetsiz acz, zaaf, fakr, ihtiyac ile yoğrulmuş olan mâhiyyet-i insâniyye nerede;

ŞERH

Evet, nihayetsiz acz, zaaf, fakr, ihtiyac ile yoğrulmuş olan mâhiyyet-i insâniyye nerede; ehl-i felsefenin şu haddini aşmış tavrı neredel!.. Silsile-i nübüvvet ise, enenin mâhiyyeti, esma-i İlâhiyyeye âyine olduğunu bilir; acz, fakr ve kusûr gibi noksan sıfatların kendisine, bütün güzel sıfatların ise Ellâh'a âid olduğunu anlar, irâde-i cüz'iyyesini, irâde-i külliyye-i İlâhiyyeye tabi kılar, Ma'bûdu hesabına çalışır.

Ene, mazhar olduğu evsâf-ı İlâhiyyenin nümûnelerini kendisinde hissedip, onları vâhid-i kıyasî yaparak Ellâh'ın mutlak ve muhîr esma ve sıfatını anlasa; naks ve kusûru kendisine alıp, kemâlâtı Ellâh'a verse; dergâh-ı İlâhî'de abd olsa; mâhiyyetini bi-hakkın derk etmiş olur. Mâhiyyetini bu tarzda bilen, iz'ân eden ve ona göre hareket eden bir ene nerede; acz ve zaafıyla, fakr ve ihtiyacıyla, naks ve kusûruyla, zevâl ve fenâsıyla beraber -hâşâ!- kendisini Ellâh'a benzetmeye çalışan bir ene neredel!..

Bu husûsta Müellif (ra) şöyle diyor:

*"İnsan zayıftır; belâları çok. Fakîrdir; ihtiyacı pek ziyade. Âcizdir; hayat yükü pek ağır. Eğer Kadîr-i Zül-Celâle dayanıp tevekkül etmezse ve itimâd edip teslim olmazsa, vicdânı dâim azab içinde kalır. Semeresiz meşakkatler, elemeler, teessüfler onu boğar. Ya sarhoş veya canavar eder."*¹

"Hem insan, nihayetsiz acziyle nihayetsiz beliyâtâ marûz ve hadsiz adânın hücumuna mübtelâ ve nihayetsiz fakrıyla beraber nihayetsiz hâcâtâ giriftâr ve nihayetsiz metâlîbe muhtâc olduğundan; vazife-i asliyye-i fitriyyesi, imândan sonra, duadır. Dua ise, esâs-ı ubûdiyyettir. Nasıl bir çocuk, eli yetişmediği bir merâmını, bir arzusunu elde etmek için ya ağlar ya ister. Yani ya fiilî ya kavîlî lisân-ı acziyle bir dua eder, maksûduna muvaffak olur. Öyle de insan, bütün zihayat âlemi içinde nâzik, nâzenîn, nazdâr bir çocuk hükmündedir. Rahmânü'r-Rahîm'in dergâhında, ya zaaf ve acziyle ağlamak veya fakr ve ihtiyacıyla dua etmek gerektir. Tâ ki, makâsıd ona musahhar olsun veya teshîrin şükrünü

[1] Sözlür, 6. Söz, 4. Kâr, s. 28.

METİN

İkinci Misâl: Nübüvvetin hayat-ı ictimâiyyedeki düstûrî neticelerinden ve Şems ve Kamer'den tut, tâ nebâtât hayvanâtın imdâdına ve hayvanât insanın imdâdına, hatta zerrat-ı taâmiyye hüceyrât-ı bedeninin imdâdına ve muâvenetine koşturulan düstûr-i teâvün,

ŞERH

Aynen öyle de O Şems- i Ezel ve Ebed, esma ve sıfatıyla, husûsan sıfat-ı seb'asıyla, bir âyine hükmünde olan mâhiyyet-i insâniyye üzerine tecellî ediyor. Ama o insan, esma ve sıfatı tam gösteremiyor. Çünkü, mâhiyyeti acz, fakr, naks ve kusûrdan mürekkebirdir. Meselâ, Kadîr isminin tecellisiyle insanda bir kudret görünüyor. Fakat, insan, o kudret-i ilâhiyyeyi tam gösteremiyor, her şeye gücü yetmiyor. Çünkü, mâhiyyetinde derc edilen acz ve zaaf buna engel oluyor.

(İkinci Misâl: Nübüvvetin hayat-ı ictimâiyyedeki) toplum hayatını tanzîm eden **(düstûrî neticelerinden ve Şems) Güneş (ve Kamer'den) Ay'dan (tut, tâ nebâtât)** bitkiler **(hayvanâtın imdâdına ve hayvanât insanın imdâdına, hatta zerrat-ı taâmiyye)** yiyecek zerrelerinin **(hüceyrât-ı bedeninin)** beden hücrelerinin **(imdâdına ve muâvenetine)** yardımına **(koşturulan düstûr-i teâvün,)** yardımlaşma düstûru kâinatta hüküm fermâdır. Yerdeki ve gökteki mevcûdât birbirlerine yardım ediyorlar. Mevcûdât-ı âlemin teâvün düstûruna nasıl riâyet ettiğini Müellif (ra), şöyle îzâh etmektedir:

"Başını kaldır, gözünü aç, şu kâinât kitab-ı kebîrine bir bak; göreceksin ki: O kâinâtın heyet-i mecmûası üstünde, büyüklüğü nisbetinde bir vuzûh ile hâtem-i vahdet okunuyor. Çünkü, şu mevcûdât bir fabrikanın, bir kasrın, bir muntazam şehrin eczâları ve efrâdları gibi bel bele verip, birbirine karşı muâvenet elini uzatıp, birbirinin suâl-i hâcetine 'Lebbeyk! Baş üstüne!' derler. El ele verip, bir intizâm ile çalışırlar. Baş başa verip, zevî'l-hayata hizmet ederler. Omuz-omuza verip, bir gâyeye müteveccihen bir Müdebbir-i Hakîm'e itaat ederler.

Evet, Güneş ve Ay'dan, gece ve gündüzden, kış ve yazdan tut, tâ nebâtâtın muhtâc ve aç hayvanların imdâdına gelmelerinde ve hayvanların zaîf, şerîf insanların imdâdına koşmalarında, hatta mevâdd-ı gıdâiyyenin latîf, nahîf yavruların ve meyvelerin imdâdına uçmalarında, tâ zerrat-ı taâmiyyenin

METİN

İkinci Misâl: Nübüvvetin hayat-ı ictimâiyyedeki düstûrî neticelerinden ve Şems ve Kamer'den tut, tâ nebâtât hayvanâtın imdâdına ve hayvanât insanın imdâdına, hatta zerrat-ı taâmiyye hüceyrât-ı bedeninin imdâdına ve muâvenetine koşturulan düstûr-i teâvün,

ŞERH

Aynen öyle de O Şems- i Ezel ve Ebed, esma ve sıfatıyla, husûsan sıfat-ı seb'asıyla, bir âyine hükmünde olan mâhiyyet-i insâniyye üzerine tecellî ediyor. Ama o insan, esma ve sıfatı tam gösteremiyor. Çünkü, mâhiyyeti acz, fakr, naks ve kusûrdan mürekkebirdir. Meselâ, Kadîr isminin tecellisiyle insanda bir kudret görünüyor. Fakat, insan, o kudret-i ilâhiyyeyi tam gösteremiyor, her şeye gücü yetmiyor. Çünkü, mâhiyyetinde derc edilen acz ve zaaf buna engel oluyor.

(İkinci Misâl: Nübüvvetin hayat-ı ictimâiyyedeki) toplum hayatını tanzîm eden **(düstûrî neticelerinden ve Şems) Güneş (ve Kamer'den) Ay'dan (tut, tâ nebâtât)** bitkiler **(hayvanâtın imdâdına ve hayvanât insanın imdâdına, hatta zerrat-ı taâmiyye)** yiyecek zerrelerinin **(hüceyrât-ı bedeninin)** beden hücrelerinin **(imdâdına ve muâvenetine)** yardımına **(koşturulan düstûr-i teâvün,)** yardımlaşma düstûru kâinatta hüküm fermâdır. Yerdeki ve gökteki mevcûdât birbirlerine yardım ediyorlar. Mevcûdât-ı âlemin teâvün düstûruna nasıl riâyet ettiğini Müellif (ra), şöyle îzâh etmektedir:

"Başını kaldır, gözünü aç, şu kâinât kitab-ı kebîrine bir bak; göreceksin ki: O kâinâtın heyet-i mecmûası üstünde, büyüklüğü nisbetinde bir vuzûh ile hâtem-i vahdet okunuyor. Çünkü, şu mevcûdât bir fabrikanın, bir kasrın, bir muntazam şehrin eczâları ve efrâdları gibi bel bele verip, birbirine karşı muâvenet elini uzatıp, birbirinin suâl-i hâcetine 'Lebbeyk! Baş üstüne!' derler. El ele verip, bir intizâm ile çalışırlar. Baş başa verip, zevî'l-hayata hizmet ederler. Omuz-omuza verip, bir gâyeye müteveccihen bir Müdebbir-i Hakîm'e itaat ederler.

Evet, Güneş ve Ay'dan, gece ve gündüzden, kış ve yazdan tut, tâ nebâtâtın muhtâc ve aç hayvanların imdâdına gelmelerinde ve hayvanların zaîf, şerîf insanların imdâdına koşmalarında, hatta mevâdd-ı gıdâiyyenin latîf, nahîf yavruların ve meyvelerin imdâdına uçmalarında, tâ zerrat-ı taâmiyyenin

METİN

kanun-i kerem,

ŞERH

*hüceyrât-ı beden imdâdına geçmelerinde cârî olan bir düstûr-i teâvünle hareketleri, bütün bütün kör olmayana gösteriyorlar ki; gayet Kerîm bir tek Mürebbî'nin kuvvetiyle, gayet Hakîm bir tek Müdebbir'in emriyle hareket ediyorlar."*¹

*"Şu kâinâtta mevcûdâtın birbirine teâvünü, tecâvübü, tesânüdü gösterir ki; umûm mahlûkât, bir tek Mürebbî'nin terbiyesindedirler. Bir tek Müdebbir'in idaresindedirler. Bir tek Mutasarrıf'ın taht-ı tasarrufundadırlar. Bir tek Seyyid'in hizmetkârlarıdır. Çünkü, zemindeki zihayatlara levâzımât-ı hayatiyyeyi emr-i Rabbânî ile pişiren Güneş'ten ve takvîmcilik eden Kamer'den tut, tâ ziyâ, havâ, mâ, gıdânın zihayatların imdâdına koşmalarına ve nebâtâtın dahî hayvanâtın imdâdına koşmalarına ve hayvanât dahî insanların imdâdına koşmalarına; hatta a'zâ-yı bedeninin birbirinin muâvenetine koşmalarına ve hatta gıdâ zerratının hüceyrât-ı bedeniyyenin imdâdına koşmalarına kadar cârî olan bir düstûr-i teâvün ile, câmid ve şuûrsuz olan o mevcûdât-ı müteâvine, bir kanun-i kerem, bir namus-i şefkat, bir düstûr-i rahmet altında gayet hakîmâne, kerîmâne birbirine yardım etmek, birbirinin sadâ-yı hâcetine cevap vermek, birbirini takviye etmek, elbette bi'l-bedâhe bir tek, yektâ, Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed, Kadîr-i Mutlak, Alîm-i Mutlak, Rahîm-i Mutlak, Kerîm-i Mutlak bir Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'un hizmetkârları ve memurları ve masnû'ları olduklarını gösterir."*²

Âlemde cârî olan düstûrlardan **(kanun-i kerem,)** bir şeyi istemeden vermektir. Mevcûdât-ı âlem, şuûru taalluk etmeden ve istemeden gaybî bir el tarafından bir inâyet ve muâvenete mazhar kılınmıştır. Evet, bi'l-müşâhede görüyoruz ki, yer ile gök arasında bir yardımlaşma var; her biri diğerrinin sadâ-i hâcetine "lebbeyk" deyip yardımına koşuyor. Ancak, bu yardımlaşma ve koşturma kendilerinden olmayıp, gaybî bir Zât-ı Alîm ve Kadîr'in muâvenetiyle oluyor. Meselâ; hayvanât nebâtâtın, insanlar hayvanâtın, hüceyrât-ı bedeniyye zerrat-ı taâmiyyeden talep etmeden bu muâvenete mazhar

[1] Sözler, 22. Söz, 7. Lem'a, s. 302.

[2] Sözler, 33. Söz, 10. Pencere, s. 661.

METİN

kanun-i kerem,

ŞERH

*hüceyrât-ı beden imdâdına geçmelerinde cârî olan bir düstûr-i teâvünle hareketleri, bütün bütün kör olmayana gösteriyorlar ki; gayet Kerîm bir tek Mürebbî'nin kuvvetiyle, gayet Hakîm bir tek Müdebbir'in emriyle hareket ediyorlar."*¹

*"Şu kâinâtta ki mevcûdâtın birbirine teâvünü, tecâvübü, tesânüdü gösterir ki; umûm mahlûkât, bir tek Mürebbî'nin terbiyesindedirler. Bir tek Müdebbir'in idaresindedirler. Bir tek Mutasarrıf'ın taht-ı tasarrufundadırlar. Bir tek Seyyid'in hizmetkârlarıdır. Çünkü, zemindeki zihayatlara levâzımât-ı hayatiyyeyi emr-i Rabbânî ile pişiren Güneş'ten ve takvîmcilik eden Kamer'den tut, tâ ziyâ, havâ, mâ, gıdânın zihayatların imdâdına koşmalarına ve nebâtâtın dahî hayvanâtın imdâdına koşmalarına ve hayvanât dahî insanların imdâdına koşmalarına; hatta a'zâ-yı bedeninin birbirinin muâvenetine koşmalarına ve hatta gıdâ zerratının hüceyrât-ı bedeniyyenin imdâdına koşmalarına kadar cârî olan bir düstûr-i teâvün ile, câmid ve şuûrsuz olan o mevcûdât-ı müteâvine, bir kanun-i kerem, bir namus-i şefkat, bir düstûr-i rahmet altında gayet hakîmâne, kerîmâne birbirine yardım etmek, birbirinin sadâ-yı hâcetine cevap vermek, birbirini takviye etmek, elbette bi'l-bedâhe bir tek, yektâ, Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed, Kadîr-i Mutlak, Alîm-i Mutlak, Rahîm-i Mutlak, Kerîm-i Mutlak bir Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'un hizmetkârları ve memurları ve masnû'ları olduklarını gösterir."*²

Âlemde cârî olan düstûrlardan **(kanun-i kerem,)** bir şeyi istemeden vermektir. Mevcûdât-ı âlem, şuûru taalluk etmeden ve istemeden gaybî bir el tarafından bir inâyet ve muâvenete mazhar kılınmıştır. Evet, bi'l-müşâhede görüyoruz ki, yer ile gök arasında bir yardımlaşma var; her biri diğerrinin sadâ-i hâcetine "lebbeyk" deyip yardımına koşuyor. Ancak, bu yardımlaşma ve koşturma kendilerinden olmayıp, gaybî bir Zât-ı Alîm ve Kadîr'in muâvenetiyle oluyor. Meselâ; hayvanât nebâtâtın, insanlar hayvanâtın, hüceyrât-ı bedeniyye zerrat-ı taâmiyyeden talep etmeden bu muâvenete mazhar

[1] Sözler, 22. Söz, 7. Lem'a, s. 302.

[2] Sözler, 33. Söz, 10. Pencere, s. 661.

METİN

felsefenin hayat-ı ictimâiyyedeki düstûrlarından ve yalnız bir kısım zâlim ve canavar insanların ve vahşî hayvanların fitratlarını sû-i istimallerinden neş'et eden düstûr-i cidâl nerede!

Evet, düstûr-i cidâli o kadar esâslı ve küllî kabul etmişler ki, "Hayat bir cidâldır" diye eblehâne hükmetmişler.

ŞERH

Demek, şu kâinatta teâvün, kerem ve ikrâm kanunlarını kim koymuş ise; Kur'ân ve hadîsdeki teâvün kanununu koyan da O'dur. Her ikisinin menbaı birdir. Yani, şerîat-ı teklîfiyye ile şerîat-ı tekvîniyyenin sâhibi bir tek Zât-ı Vâhid-i Ehad'dir. Kâinattaki kanunla, insanın mükellef kılındığı kanun, tabir-i diğerle "tekvînî kanunlar"la "teklîfî kanunlar" birbirine tam muvafık düşüyor.

İşte, silsile-i nübüvvetin teâvün, kerem ve ikrâm düstûru nerede; **(felsefenin hayat-ı ictimâiyyedeki düstûrlarından ve yalnız bir kısım zâlim ve canavar insanların ve vahşî hayvanların fitratlarını sû-i istimallerinden neş'et eden düstûr-i cidâl nerede!)** Düstûr-i cidâl, yani menfaat için mücâdele kanunu, kâinatta fitrî bir kanun değildir. Ancak zâlim ve canavar insanlar ve vahşî hayvanlar, fitratlarını bozarak şerîat-ı fitriyyeye riâyet etmeyerek birbirlerine yardım etmezler; Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in âlemde koyduğu fitrî kanunlara ters düşerler. Zira, kâinattaki fitrî kanun, teâvündür. Felsefe ise bu fitrî kanunları reddedip, cidâli emreder, "Hayat bir mücâdeledir" der. Halbuki bu kanun, yalnız canavar ve zâlim insanlarda ve vahşî hayvanlarda mevcûddur. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

*"Kaplan gibi hayvanların helâl rızıkları, ölü hayvanlardır. Sağ hayvanları öldürüp rızık yapmak, şerîat-ı fitriyyece haramdır."*¹

(Evet, düstûr-i cidâli o kadar esâslı ve küllî kabul etmişler ki, "Hayat bir cidâldır") Hayat bir mücâdeledir. *"Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne... Sen çalış, ben yiyeyim."*² **(diye eblehâne) ahmakçasına (hükmetmişler.)** Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Katre, s. 74.

[2] Sözler, 25. Söz, 1. Şu'le, 3. Şuâ, 2. Cılve, s. 409.

METİN

felsefenin hayat-ı ictimâiyyedeki düstûrlarından ve yalnız bir kısım zâlim ve canavar insanların ve vahşî hayvanların fitratlarını sû-i istimallerinden neş'et eden düstûr-i cidâl nerede!

Evet, düstûr-i cidâli o kadar esâslı ve küllî kabul etmişler ki, "Hayat bir cidâldır" diye eblehâne hükmetmişler.

ŞERH

Demek, şu kâinatta teâvün, kerem ve ikrâm kanunlarını kim koymuş ise; Kur'ân ve hadîsdeki teâvün kanununu koyan da O'dur. Her ikisinin menbaı birdir. Yani, şeriat-ı teklîfiyye ile şeriat-ı tekvîniyyenin sâhibi bir tek Zât-ı Vâhid-i Ehad'dir. Kâinattaki kanunla, insanın mükellef kılındığı kanun, tabir-i diğerle "tekvînî kanunlar"la "teklîfî kanunlar" birbirine tam muvafık düşüyor.

İşte, silsile-i nübüvvetin teâvün, kerem ve ikrâm düstûru nerede; **(felsefenin hayat-ı ictimâiyyedeki düstûrlarından ve yalnız bir kısım zâlim ve canavar insanların ve vahşî hayvanların fitratlarını sû-i istimallerinden neş'et eden düstûr-i cidâl nerede!)** Düstûr-i cidâl, yani menfaat için mücâdele kanunu, kâinatta fitrî bir kanun değildir. Ancak zâlim ve canavar insanlar ve vahşî hayvanlar, fitratlarını bozarak şeriat-ı fitriyyeye riâyet etmeyerek birbirlerine yardım etmezler; Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in âlemde koyduğu fitrî kanunlara ters düşerler. Zira, kâinattaki fitrî kanun, teâvündür. Felsefe ise bu fitrî kanunları reddedip, cidâli emreder, "Hayat bir mücâdeledir" der. Halbuki bu kanun, yalnız canavar ve zâlim insanlarda ve vahşî hayvanlarda mevcûddur. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

*"Kaplan gibi hayvanların helâl rızıkları, ölü hayvanlardır. Sağ hayvanları öldürüp rızık yapmak, şeriat-ı fitriyyece haramdır."*¹

(Evet, düstûr-i cidâli o kadar esâslı ve küllî kabul etmişler ki, "Hayat bir cidâldır") Hayat bir mücâdeledir. *"Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne... Sen çalış, ben yiyeyim."*² **(diye eblehâne) ahmakçasına (hükmetmişler.)** Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Katre, s. 74.

[2] Sözler, 25. Söz, 1. Şu'le, 3. Şuâ, 2. Cılve, s. 409.

METİN

Üçüncü Misâl: Nübüvvetin tevhîd-i İlâhî hakkındaki netâic-i âliyyesinden ve düstûr-i gâliyyesinden الْوَاحِدُ يَصْنَدُ إِلَّا عَنِ الْوَاحِدِ **yani “Her birliği bulunan, yalnız bir’den sudûr edecektir. Madem her şeyde ve bütün eşyada bir birlik var; demek bir tek Zâtın icâdıdır” diye olan tevhîdkârâne düstûru nerede;**

ŞERH

(Üçüncü Misâl: Nübüvvetin tevhîd-i İlâhî hakkındaki netâic-i âliyyesinden)yüksek neticelerinden **(ve düstûr-i gâliyyesinden)** kıymetli kanunlarından (الْوَاحِدُ يَصْنَدُ إِلَّا عَنِ الْوَاحِدِ) **yani “Her birliği bulunan, yalnız bir’den sudûr edecektir. Madem her şeyde ve bütün eşyada bir birlik var; demek bir tek Zâtın icâdıdır” diye olan tevhîdkârâne düstûru nerede;** ehl-i felsefenin inandığı bozuk düstûrlar nerede!... Yani, kâinâtta bir birlik var ve bu birlik dört noktada cereyân ediyor:

Birincisi: Her şey, kemal-i intizâmla toplanıp bir araya gelir, bir tek vücûd teşkîl eder, bir mevcudu netice verir. Bununla bir tek Zât-ı Vâcibü’l-Vücûd’un vahdetini gösterir. Meselâ; insanın vücûduna ve kâinâtın hilkatine nazar-ı ibretle bakıldığında, her şeyde bir intizâm-ı ekmel, bir insicâm-ı ecmel var olduğu görünür. Zira, dağ gibi bir ağaç, tırnak gibi bir çekirdekte intizâmla derc edildiği gibi, bütün âlem nümûne olarak insanda toplanmış, o insan da kâinâtın enmûzeci hükmüne getirilmiştir. Bu vaziyet, intizâmdan kaynaklanır; nizâm ve intizâm da biri gösterir.

İkincisi: Kâinâtta bir birlik görünüyor. Çünkü, bu kâinâtın sobası olan Güneş bir, lambası olan Kamer bir, aşçısı olan ateş bir, levâzımât deposu ve hazîneli direği olan dağlar bir, sakacı ve sucusu bir ve bağları sulayan sünger bir ve hâkezâ bir bir bir; tâ bin bir birler kadar... İşte, mevcûdât-ı âlemin bu kadar birlikleri ve vahdetleri, güneş gibi zâhir bir sûrette bir Vâhid-i Ehad’e işâret ve delâlet eden bir hüccet-i bâhiredir.

Üçüncüsü: Kâinâtta sâbit olan teâvün, tecâvüb, tesânüd, teânuk hakîkatı, sırr-ı tevhîdi isbat eder, bütün mevcûdâtın bir tek elden sudûr ettiğini ve bir tek Zât’ın hesabına çalıştıklarını akıl gözüne gösterir. Evet, mevcûdât-ı

METİN

Üçüncü Misâl: Nübüvvetin tevhîd-i İlâhî hakkındaki netâic-i âliyyesinden ve düstûr-i gâliyyesinden الْوَاحِدُ يَصْنَدُ إِلَّا عَنِ الْوَاحِدِ **yani “Her birliği bulunan, yalnız bir’den sudûr edecektir. Madem her şeyde ve bütün eşyada bir birlik var; demek bir tek Zâtın îcâdıdır” diye olan tevhîdkârâne düstûru nerededir;**

ŞERH

(Üçüncü Misâl: Nübüvvetin tevhîd-i İlâhî hakkındaki netâic-i âliyyesinden) yüksek neticelerinden **(ve düstûr-i gâliyyesinden)** kıymetli kanunlarından (الْوَاحِدُ يَصْنَدُ إِلَّا عَنِ الْوَاحِدِ) **yani “Her birliği bulunan, yalnız bir’den sudûr edecektir. Madem her şeyde ve bütün eşyada bir birlik var; demek bir tek Zâtın îcâdıdır” diye olan tevhîdkârâne düstûru nerededir;** ehl-i felsefenin inandığı bozuk düstûrlar nerededir!... Yani, kâinâtta bir birlik var ve bu birlik dört noktada cereyân ediyor:

Birincisi: Her şey, kemal-i intizâmı toplanıp bir araya gelir, bir tek vücûd teşkîl eder, bir mevcudu netice verir. Bununla bir tek Zât-ı Vâcibü’l-Vücûd’un vahdetini gösterir. Meselâ; insanın vücûduna ve kâinâtın hilkatine nazar-ı ibretle bakıldığında, her şeyde bir intizâm-ı ekmel, bir insicâm-ı ecmel var olduğu görünür. Zira, dağ gibi bir ağaç, tırnak gibi bir çekirdekte intizâmı derc edildiği gibi, bütün âlem nümûne olarak insanda toplanmış, o insan da kâinâtın enmûzeci hükmüne getirilmiştir. Bu vaziyet, intizâmdan kaynaklanır; nizâm ve intizâm da biri gösterir.

İkincisi: Kâinâtta bir birlik görünüyor. Çünkü, bu kâinâtın sobası olan Güneş bir, lambası olan Kamer bir, aşçısı olan ateş bir, levâzımât deposu ve hazîneli direği olan dağlar bir, sakacı ve sucusu bir ve bağları sulayan sünger bir ve hâkezâ bir bir bir; tâ bin bir birler kadar... İşte, mevcûdât-ı âlemin bu kadar birlikleri ve vahdetleri, güneş gibi zâhir bir sûrette bir Vâhid-i Ehad’e işâret ve delâlet eden bir hüccet-i bâhiredir.

Üçüncüsü: Kâinâtta sâbit olan teâvün, tecâvüb, tesânüd, teânuk hakîkatı, sırr-ı tevhîdi isbat eder, bütün mevcûdâtın bir tek elden sudûr ettiğini ve bir tek Zât’ın hesabına çalıştıklarını akıl gözüne gösterir. Evet, mevcûdât-ı

ŞERH

semeresi olur. Eğer dünya, mücessem bir zîhayat farz edilirse, o nûr, onun ruhu olur. Eğer büyük bir insan tasavvur edilirse, o nûr, onun aklı olur. Eğer pek güzel şa'şaalı bir Cennet bahçesi tahayyül edilirse, Nûr-i Muhammedî, onun andelîbi olur. Eğer pek büyük bir saray farz edilirse, Nûr-i Muhammedî, o Sultan-ı Ezel'in makarr-ı saltanat ve haşmeti ve tecelliyyât-ı cemâliyyesiyle âsâr-ı san'atını hâvî olan o yüksek saraya nâzır ve münâdî ve teşrîfâtçı olur. Bütün insanları davet ediyor. O sarayda bulunan bütün antika san'atları, hârikaları ve mu'cizeleri tarif ediyor. Halkı o saray sâhibine, Sâniine îmân etmek üzere câzibedâr, hayret-efzâ davet ediyor."¹

"Risâlet-i Muhammediyye ve vahy-i Kur'ânî, hayatın ruhu ve aklı hükmünde olduğundan, bu hayatın vücûdu gibi hakkâniyyetleri kat'îdir denilebilir. Evet, nasıl ki hayat; bu kâinâtın süzülmüş bir hülâsadır ve şuûr ve his dahî, hayattan süzülmüş, hayatın bir hülâsasıdır ve akıl dahî, şuûrdan ve hisden süzülmüş, şuûrun bir hülâsasıdır ve ruh dahî, hayatın hâlis ve sâfi bir cevheri ve sâbit ve müstakil zatıdır. Öyle de maddî ve manevî hayat-ı Muhammediyye (asm) dahî hayattan ve ruh-i kâinâtın süzülmüş hülâsatü'l-hülâsadır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm) dahî kâinâtın his ve şuûr ve aklıdan süzülmüş en sâfi hülâsasıdır. Belki, maddî ve manevî hayat-ı Muhammediyye (asm), -âsârının şehâdetiyle- hayat-ı kâinâtın hayatıdır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm), şuûr-i kâinâtın şuûrudur ve nûrudur ve vahy-i Kur'ân dahî, -hayatdâr hakâikının şehâdetiyle- hayat-ı kâinâtın ruhudur ve şuûr-i kâinâtın aklıdır. Evet, evet, evet!..

Eğer, kâinâtın Risâlet-i Muhammediyye (asm)'in nûru çıksa, gitse, kâinât vefat edecek. Eğer Kur'ân gitse, kâinât dîvâne olacak ve Küre-i Arz kafasını, aklını kaybedecek. Belki, şuûrsuz kalmış olan başını bir seyyâreye çarpacak, bir kıyameti koparacak..."²

Arş, Kürsî ve yedi kat semâ, meleklerle doludur. Üst tabakadaki melekler, bir alt tabakada bulunan meleklerin âmiri hükmündedirler. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Habbe, s. 116.

[2] Sözler, 10. Söz, Zeyl'in İkinci Parçası, s. 109-110.

ŞERH

semeresi olur. Eğer dünya, mücessem bir zîhayat farz edilirse, o nûr, onun ruhu olur. Eğer büyük bir insan tasavvur edilirse, o nûr, onun aklı olur. Eğer pek güzel şa'şaalı bir Cennet bahçesi tahayyül edilirse, Nûr-i Muhammedî, onun andelîbi olur. Eğer pek büyük bir saray farz edilirse, Nûr-i Muhammedî, o Sultan-ı Ezel'in makarr-ı saltanat ve haşmeti ve tecelliyyât-ı cemâliyyesiyle âsâr-ı san'atını hâvî olan o yüksek saraya nâzır ve münâdî ve teşrîfâtçı olur. Bütün insanları davet ediyor. O sarayda bulunan bütün antika san'atları, hârikaları ve mu'cizeleri tarif ediyor. Halkı o saray sâhibine, Sâniine îmân etmek üzere câzibedâr, hayret-efzâ davet ediyor."¹

"Risâlet-i Muhammediyye ve vahy-i Kur'ânî, hayatın ruhu ve aklı hükmünde olduğundan, bu hayatın vücûdu gibi hakkâniyyetleri kat'îdir denilebilir. Evet, nasıl ki hayat; bu kâinâtın süzülmüş bir hülâsadır ve şuûr ve his dahî, hayattan süzülmüş, hayatın bir hülâsasıdır ve akıl dahî, şuûrdan ve hisden süzülmüş, şuûrun bir hülâsasıdır ve ruh dahî, hayatın hâlis ve sâfi bir cevheri ve sâbit ve müstakil zatıdır. Öyle de maddî ve manevî hayat-ı Muhammediyye (asm) dahî hayattan ve ruh-i kâinâtın süzülmüş hülâsatü'l-hülâsadır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm) dahî kâinâtın his ve şuûr ve aklıdan süzülmüş en sâfi hülâsasıdır. Belki, maddî ve manevî hayat-ı Muhammediyye (asm), -âsârının şehâdetiyle- hayat-ı kâinâtın hayatıdır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm), şuûr-i kâinâtın şuûrudur ve nûrudur ve vahy-i Kur'ân dahî, -hayatdâr hakâikının şehâdetiyle- hayat-ı kâinâtın ruhudur ve şuûr-i kâinâtın aklıdır. Evet, evet, evet!..

Eğer, kâinâtın Risâlet-i Muhammediyye (asm)'in nûru çıksa, gitse, kâinât vefat edecek. Eğer Kur'ân gitse, kâinât dîvâne olacak ve Küre-i Arz kafasını, aklını kaybedecek. Belki, şuûrsuz kalmış olan başını bir seyyâreye çarpacak, bir kıyameti koparacak..."²

Arş, Kürsî ve yedi kat semâ, meleklerle doludur. Üst tabakadaki melekler, bir alt tabakada bulunan meleklerin âmiri hükmündedirler. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Habbe, s. 116.

[2] Sözler, 10. Söz, Zeyl'in İkinci Parçası, s. 109-110.

METİN

Hükemânın yüksek kısmı olan İshrâkiyyûn böyle halt etseler; Maddiyyûn, Tabiyyûn gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas edebilirsin.

Dördüncü Misâl: Nübüvvetin düstûr-i hakîmânesinden

ŞERH

zâttan, bizzât bir tek sudûr edebilir. Sâir şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudûr eder” kanunu ise, âlemdeki intizâma ve intizâmın neticesi olan fitrat-ı âlemdeki tevhîde taban tabana zıd ve muhâliftir. Hem de hiçbir ihtiyacı olmadığı halde Ganiyy-i Ale’l-İtlâk ve Kadîr-i Mutlak’ı, hadsiz esbaba muhtâc bir duruma getirmektedir.

(Hükemânın yüksek kısmı olan İshrâkiyyûn böyle halt etseler; Maddiyyûn, Tabiyyûn gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas edebilirsin.)

Eski felsefeciler, yanî Eflâtun’un öğrencileri üç kısma ayrılır: “İshrâkiyyûn, Meşâiyyûn, Revâkiyyûn.”

İshrâkiyyûn; işrâk neticesinde, yani riyâzetle nûrâniyyet kesb ederek, Eflâtun ile yüz yüze gelmeden kalben ders alan kısımdır.

Meşâiyyûn; Eflatun’un, diğer bir rivayette Aristo’nun yolda giderken ders verdiği arkadaşlarıdır.

Revâkiyyûn ise, Eflatun’un revakta oturduğu zaman sohbet ettiği arkadaşlarıdır. İshrâkiyyûn, Meşâiyyûn ve Revâkiyyûn tâifelerine, “İlâhiyyûn” da denilir.

Gûyâ bunlar, felsefecilerin en akıllılarıdır. Bunlar, yani “İlâhiyyûn” tabir edilen gürûh bu altı işlerse; Dehriyyûn, yani “Mevcûdâtı zaman yaratıyor” diyenler; Maddiyyûn, yani “Her şeyi madde yaratıyor” diyenler; Tabiyyûn, yani tabîata tesir verenler -ki; bunlar Ellâh’ı kabul etmiyorlar- bunların ne halt edeceğini kıyas edebilirsiniz.

(Dördüncü Misâl: Nübüvvetin düstûr-i hakîmânesinden

METİN

Hükemânın yüksek kısmı olan İshrâkiyyûn böyle halt etseler; Maddiyyûn, Tabiiyyûn gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas edebilirsin.

Dördüncü Misâl: Nübüvvetin düstûr-i hakîmânesinden

ŞERH

zâttan, bizzât bir tek sudûr edebilir. Sâir şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudûr eder” kanunu ise, âlemdeki intizâma ve intizâmın neticesi olan fitrat-ı âlemdeki tevhîde taban tabana zıd ve muhâliftir. Hem de hiçbir ihtiyacı olmadığı halde Ganiyy-i Ale’l-İtlâk ve Kadîr-i Mutlak’ı, hadsiz esbaba muhtâc bir duruma getirmektedir.

(Hükemânın yüksek kısmı olan İshrâkiyyûn böyle halt etseler; Maddiyyûn, Tabiiyyûn gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas edebilirsin.)

Eski felsefeciler, yanî Eflâtun’un öğrencileri üç kısma ayrılır: “İshrâkiyyûn, Meşâiyyûn, Revâkiyyûn.”

İshrâkiyyûn; işrâk neticesinde, yani riyâzetle nûrâniyyet kesb ederek, Eflâtun ile yüz yüze gelmeden kalben ders alan kısımdır.

Meşâiyyûn; Eflatun’un, diğer bir rivayette Aristo’nun yolda giderken ders verdiği arkadaşlarıdır.

Revâkiyyûn ise, Eflatun’un revakta oturduğu zaman sohbet ettiği arkadaşlarıdır. İshrâkiyyûn, Meşâiyyûn ve Revâkiyyûn tâifelerine, “İlâhiyyûn” da denilir.

Gûyâ bunlar, felsefecilerin en akıllılarıdır. Bunlar, yani “İlâhiyyûn” tabir edilen gürûh bu haltı işlerse; Dehriyyûn, yani “Mevcûdâtı zaman yaratıyor” diyenler; Maddiyyûn, yani “Her şeyi madde yaratıyor” diyenler; Tabiiyyûn, yani tabîata tesir verenler -ki; bunlar Ellâh’ı kabul etmiyorlar- bunların ne halt edeceğini kıyas edebilirsiniz.

(Dördüncü Misâl: Nübüvvetin düstûr-i hakîmânesinden

ŞERH

Birincisi ve en ulvîsi, Sâniine bakar ki; o şeye taktığı hârîka-i san'at murassaâtını, Şâhid-i Ezelî'nin nazarına resm-i geçit tarzında arz etmektir ki, o nazara bir ân-ı seyyâle yaşamak kâfi gelir. Belki vücûda gelmeden, bilkuvve niyyet hükmünde olan istidâdı yine kâfidir. İşte, serû'z-zevâl latîf masnûât ve vücûda gelmeyen, yani sünbül vermeyen birer hârîka-i san'at olan çekirdekler, tohumlar şu gâyeyi bi-tamamihâ verir. Fâidesizlik ve abesiyyet onlara gelmez.

Demek, her şey hayatıyla, vücûduyla Sâniinin mucizât-ı kudretini ve âsâr-ı san'atını teşhîr edip, Sultan-ı Zül'-Celâl'in nazarına arz etmek birinci gâyesidir.

İkinci kısım gâye-i vücûd ve netice-i hayat, zîşuûra bakar. Yani, her şey, Sâni-i Zül'-Celâl'in birer mektûb-i hakâik-nümâ, birer kasîde-i letâfet-nümâ, birer kelime-i hikmet-edâ hükmündedir ki; melâike ve cin ve hayvanın ve insanın enzârına arz eder, mütâleaya davet eder.

Demek, ona bakan her zîşuûra, ibret-nümâ bir mütâleagâhtır.

Üçüncü kısım gâye-i vücûd ve netice-i hayat, o şeyin nefisine bakar ki; telezzüz ve tenezzüh ve bekâ ve rahatla yaşamak gibi cüz'î neticelerdir. Meselâ: Azîm bir sefine-i sultaniyyede bir hizmetkârın dümencilik ettiğinin gâyesi; sefine itibariyle yüzde birisi kendisine, ücret-i cüz'îyesine âid, doksan dokuzu sultana âid olduğu gibi; her şeyin nefisine ve dünyaya âid gâyesi bir ise, Sâniine âid doksan dokuzdur.”¹

Demek, felsefenin “Her bir zîhayatın neticesi kendine bakar veyahut insanın menâfiine âiddir” düstûru, “sünnetullâh, âdetullâh, evâmîr-i tekvîniyye” olarak tabir edilen kâinâtın fitrî kanunlarına taban tabana zıddır. Teklîfî emir ile tekvînî emir burada birbirine münâfî olur. Fakat, nübüvvetin, “Her şey, Ellâh'ı tesbîh eder, insan da tesbîhle mükelleftir. Her şeyin fâidesi kendisine âid bir ise, Hâlık'ına âid binlerdir. O binler fâideler, ancak bu muntazam âlemin, şu san'atlı kâinâtın neticesi olabilir” düstûr-i âlîsi ile hikmet-i âlem ancak tezâhür eder.

Hülâsa: Felsefenin bu düstûru, ayn-ı abesiyyettir. Çünkü, kâinâtın san'atlı

[1] Sözler, 10. Söz, 6. Hakikat, Hâşiye-2, s. 75.

ŞERH

Birincisi ve en ulvîsi, Sâniine bakar ki; o şeye taktığı hârîka-i san'at murassaâtını, Şâhid-i Ezelî'nin nazarına resm-i geçit tarzında arz etmektir ki, o nazara bir ân-ı seyyâle yaşamak kâfi gelir. Belki vücûda gelmeden, bilkuvve niyyet hükmünde olan istidâdı yine kâfidir. İşte, serû'z-zevâl latîf masnûât ve vücûda gelmeyen, yani sünbül vermeyen birer hârîka-i san'at olan çekirdekler, tohumlar şu gâyeyi bi-tamamihâ verir. Fâidesizlik ve abesiyyet onlara gelmez.

Demek, her şey hayatıyla, vücûduyla Sâniinin mucizât-ı kudretini ve âsâr-ı san'atını teşhîr edip, Sultan-ı Zül-Celâl'in nazarına arz etmek birinci gâyesidir.

İkinci kısım gâye-i vücûd ve netice-i hayat, zîşuûra bakar. Yani, her şey, Sâni-i Zül-Celâl'in birer mektûb-i hakâik-nümâ, birer kasîde-i letâfet-nümâ, birer kelime-i hikmet-edâ hükmündedir ki; melâike ve cin ve hayvanın ve insanın enzârına arz eder, mütâleaya davet eder.

Demek, ona bakan her zîşuûra, ibret-nümâ bir mütâleagâhtır.

Üçüncü kısım gâye-i vücûd ve netice-i hayat, o şeyin nefisine bakar ki; telezzüz ve tenezzüh ve bekâ ve rahatla yaşamak gibi cüz'î neticelerdir. Meselâ: Azîm bir sefîne-i sultaniyyede bir hizmetkârın dümcencilik ettiğinin gâyesi; sefîne itibariyle yüzde birisi kendisine, ücret-i cüz'îyesine âid, doksan dokuzu sultana âid olduğu gibi; her şeyin nefisine ve dünyaya âid gâyesi bir ise, Sâniine âid doksan dokuzdur.”¹

Demek, felsefenin “Her bir zîhayatın neticesi kendine bakar veyahut insanın menâfiine âiddir” düstûru, “sünnetullâh, âdetullâh, evâmîr-i tekvîniyye” olarak tabir edilen kâinâtın fitrî kanunlarına taban tabana zıddır. Teklîfî emir ile tekvînî emir burada birbirine münâfî olur. Fakat, nübüvvetin, “Her şey, Ellâh'ı tesbîh eder, insan da tesbîhle mükelleftir. Her şeyin fâidesi kendisine âid bir ise, Hâlık'ına âid binlerdir. O binler fâideler, ancak bu muntazam âlemin, şu san'atlı kâinâtın neticesi olabilir” düstûr-i âlîsi ile hikmet-i âlem ancak tezâhür eder.

Hülâsa: Felsefenin bu düstûru, ayn-ı abesiyyettir. Çünkü, kâinâtın san'atlı

[1] Sözler, 10. Söz, 6. Hakikat, Hâşiye-2, s. 75.

METİN

İşte felsefenin şu esâsât-ı fâsidesinden ve netâic-i vâhimesindendir ki: İslâm hükemâsından İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi dâhîler, şa'şaa-i sûriyyesine meftûn olup, o mesleğe aldanıp, o mesleğe girdiklerinden; âdî bir mü'min derecesini ancak kazanabilmişler. Hatta, İmam-ı Gazâlî gibi bir Hücetü'l-İslâm, onlara o dereceyi de vermemiş.

Hem mütekelliminin mütebahhirin ulemâsından olan Mu'tezile imamları, zînet-i sûrisine meftûn olup, o mesleğe ciddî temâs ederek, akıllı hâkim ittihâz ettiklerinden, ancak fâsık, mübtedî' bir mü'min derecesine çıkabilmişler.

Hem üdebâ-yı İslâmiyyenin meşhûrlarından bedbinlikle ma'rûf Ebû'l-Alâ-i Maarî ve yetimâne ağlayışıyla mevsuf Ömer Hayyâm gibilerin, o mesleğin nefsi-i emmâreyi okşayan zevkiyle

ŞERH

(İşte felsefenin şu esâsât-ı fâsidesinden) bozuk temellerinden (ve netâic-i vâhimesindendir) tehlikeli ve korkunç neticelerindendir (ki: İslâm hükemâsından İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi dâhîler, şa'şaa-i sûriyyesine) zâhirî parlak görünüşüne (meftûn) âşık (olup, o mesleğe aldanıp, o mesleğe girdiklerinden; âdî bir mü'min derecesini ancak kazanabilmişler. Hatta, İmam-ı Gazâlî gibi bir Hücetü'l-İslâm, onlara o dereceyi de vermemiş.

Hem mütekellimînin) Kelâm ilmiyle meşgul olanların, yani Kur'ân hakikatlarını ve îmân esâslarını akıl ile isbat yoluna gidenlerin (mütebahhirîn) ilimde derinleşip, deniz gibi bir ilme sâhib olan (ulemâsından) âlimlerinden (olan Mu'tezile imamları, zînet-i sûrisine) zâhirî süsüne (meftûn) âşık (olup, o mesleğe) felsefe mesleğine (ciddî temâs ederek, akıllı hâkim ittihâz ettiklerinden, ancak fâsık, mübtedî') bid'atkâr (bir mü'min derecesine çıkabilmişler.

Hem üdebâ-yı İslâmiyyenin) Müslüman edebiyâtçıların (meşhûrlarından bedbinlikle kötü görüş ve karamsar düşüncesiyle (ma'rûf) bilinen (Ebû'l-Alâ-i Maarî ve yetimâne ağlayışıyla mevsûf) vasıflanan (Ömer Hayyâm gibilerin, o mesleğin nefsi-i emmâreyi okşayan zevkiyle

METİN

İşte felsefenin şu esâsât-ı fâsidesinden ve netâic-i vâhimesindendir ki: İslâm hükemâsından İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi dâhîler, şa'şaa-i sûriyyesine meftûn olup, o mesleğe aldanıp, o mesleğe girdiklerinden; âdî bir mü'min derecesini ancak kazanabilmişler. Hatta, İmam-ı Gazâlî gibi bir Hücetü'l-İslâm, onlara o dereceyi de vermemiş.

Hem mütekelliminin mütebahhirin ulemâsından olan Mu'tezile imamları, zînet-i sûrisine meftûn olup, o mesleğe ciddî temâs ederek, akıllı hâkim ittihâz ettiklerinden, ancak fâsık, mübtedî' bir mü'min derecesine çıkabilmişler.

Hem üdebâ-yı İslâmiyyenin meşhûrlarından bedbinlikle ma'rûf Ebû'l-Alâ-i Maarî ve yetimâne ağlayışıyla mevsuf Ömer Hayyâm gibilerin, o mesleğin nefsi-i emmâreyi okşayan zevkiyle

ŞERH

(İşte felsefenin şu esâsât-ı fâsidesinden) bozuk temellerinden (ve netâic-i vâhimesindendir) tehlikeli ve korkunç neticelerindendir (ki: İslâm hükemâsından İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi dâhîler, şa'şaa-i sûriyyesine) zâhirî parlak görünüşüne (meftûn) âşık (olup, o mesleğe aldanıp, o mesleğe girdiklerinden; âdî bir mü'min derecesini ancak kazanabilmişler. Hatta, İmam-ı Gazâlî gibi bir Hücetü'l-İslâm, onlara o dereceyi de vermemiş.

Hem mütekellimînin) Kelâm ilmiyle meşgul olanların, yani Kur'ân hakikatlarını ve îmân esâslarını akıl ile isbat yoluna gidenlerin (mütebahhirîn) ilimde derinleşip, deniz gibi bir ilme sâhib olan (ulemâsından) âlimlerinden (olan Mu'tezile imamları, zînet-i sûrisine) zâhirî süsüne (meftûn) âşık (olup, o mesleğe) felsefe mesleğine (ciddî temâs ederek, akıllı hâkim ittihâz ettiklerinden, ancak fâsık, mübtedî') bid'atkâr (bir mü'min derecesine çıkabilmişler.

Hem üdebâ-yı İslâmiyyenin) Müslüman edebiyâtçıların (meşhûrlarından bedbinlikle kötü görüş ve karamsar düşüncesiyle (ma'rûf) bilinen (Ebû'l-Alâ-i Maarî ve yetimâne ağlayışıyla mevsûf) vasıflanan (Ömer Hayyâm gibilerin, o mesleğin nefsi-i emmâreyi okşayan zevkiyle

METİN

Sonra sâir insanları, hatta esbabı kendine ve nefesine kıyas edip, onlara -kabul etmedikleri ve teberri ettikleri halde- birer Firavunluk verir.

İşte, o vakit, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze vaziyetini alır. مَنِ يُحْيِ الْعِظَامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ. "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"¹ der, meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak'ı acz ile ittihâm eder.

ŞERH

Sonra sâir insanları, hatta esbabı kendine ve nefesine kıyas edip, onlara -kabul etmedikleri ve teberri ettikleri) yüz çevirdikleri (halde- birer Firavunluk verir.) Enâniyyet-i insâniyye, başka mahlûkâta tefevvuk cihetiyle kendisine bir imtiyâz verir. Nev'-i insâniyyenin tesiri altında kalarak, "Biz insanlar, en şerefli varlıklarız. Çünkü, bütün kâinât, bizim hizmetkârımızdır" der. Daha sonra herkesi kendisine kıyas eder. Kendi vücûdunu müstakil gördüğü gibi, herkesi de öyle müstakil tasavvur eder. Herkese küçücük birer Firavunluk verir.

(İşte, o vakit, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze vaziyetini alır. مَنِ يُحْيِ الْعِظَامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ. "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"² (der, meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak'ı acz ile ittihâm eder.)

Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden Ubey b. Halef, çürümüş bir kemik alıp elinde ufaladıktan sonra Resûlullâh (sav)'e dönerek, "Ellâh'ın bu çürümüş kemikleri dirilteceğine inanıyor musun?" dedi. Resûlullâh (sav), "Evet. O Zât-ı Zü'l-Celâl, seni diriltecek ve Cehennem'e sokacak" diye cevap verdi.

Enâniyyetine güvenen insan; "Çürümüş kemikleri kim diriltir?" diye Ellâh'a fermân okur. Bir ferd-i insan bu sözü hakikaten söylemiş ise de enâniyyetine güvenen bütün insanların lisân-ı halleri aynı sözü söylüyor. Vahy-i İlâhî'ye tabi olmayan bir insan, etrafında birkaç kişi bulunca ve bir servete mâlik olunca hemen Firavunlaşır, Kârûn misâli olur. Hadd-i vasat olan istikâmetten ayrılır. İstikâmet kaybolunca, herkes makam ve mevkii, servet ve kuvveti nisbetinde bir Firavun veya Kârûn gibi olur. Mâhiyyeti acz, fakr ve

[1] Yâsîn, 36:78.

[2]

METİN

Sonra sâir insanları, hatta esbabı kendine ve nefesine kıyas edip, onlara -kabul etmedikleri ve teberri ettikleri halde- birer Firavunluk verir.

İşte, o vakit, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze vazîyyetini alır. مَنِ يُحْيِ الْعِظَامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ. "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"¹ der, meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak'ı acz ile ittihâm eder.

ŞERH

Sonra sâir insanları, hatta esbabı kendine ve nefesine kıyas edip, onlara -kabul etmedikleri ve teberri ettikleri) yüz çevirdikleri (halde- birer Firavunluk verir.) Enâniyyet-i insâniyye, başka mahlûkâta tefevvuk cihetiyle kendisine bir imtiyâz verir. Nev'-i insâniyyenin tesiri altında kalarak, "Biz insanlar, en şerefli varlıklarız. Çünkü, bütün kâinât, bizim hizmetkârımızdır" der. Daha sonra herkesi kendisine kıyas eder. Kendi vücûdunu müstakil gördüğü gibi, herkesi de öyle müstakil tasavvur eder. Herkese küçücük birer Firavunluk verir.

(İşte, o vakit, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evâmirine karşı mübâreze vazîyyetini alır. مَنِ يُحْيِ الْعِظَامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ. "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"² (der, meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak'ı acz ile ittihâm eder.)

Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden Ubey b. Halef, çürümüş bir kemik alıp elinde ufaladıktan sonra Resûlullâh (sav)'e dönerek, "Ellâh'ın bu çürümüş kemikleri dirilteceğine inanıyor musun?" dedi. Resûlullâh (sav), "Evet. O Zât-ı Zü'l-Celâl, seni diriltecek ve Cehennem'e sokacak" diye cevap verdi.

Enâniyyetine güvenen insan; "Çürümüş kemikleri kim diriltir?" diye Ellâh'a fermân okur. Bir ferd-i insan bu sözü hakîkaten söylemiş ise de enâniyyetine güvenen bütün insanların lisân-ı halleri aynı sözü söylüyor. Vahy-i İlâhî'ye tabi olmayan bir insan, etrafında birkaç kişi bulunca ve bir servete mâlik olunca hemen Firavunlaşır, Kârûn misâli olur. Hadd-i vasat olan istikâmetten ayrılır. İstikâmet kaybolunca, herkes makam ve mevkii, servet ve kuvveti nisbetinde bir Firavun veya Kârûn gibi olur. Mâhiyyeti acz, fakr ve

[1] Yâsîn, 36:78.

[2]

METİN

Hatta, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evsâfına müdâhale eder. İşine gelmeyenleri ve nefs-i emmârenin Firavunluğunun hoşuna gitmeyenleri ya red, ya inkâr, ya tahrîf eder.

ŞERH

zaafı için teshîr edilmiş, onun aczi için ona muâvenet edilmiş, onun fakrı için ona ihsan edilmiş, onun cehli için ona ilhâm edilmiş, onun ihtiyacı için ona ikrâm edilmiş. Ve o saltanatın sebebi, kuvvet ve iktidâr-ı ilmî değil, belki şefkat ve re'fet-i Rabbâniyye ve rahmet ve hikmet-i İlâhiyyedir ki; eşyayı ona teshîr etmiştir.

Evet, bir gözsüz akreb ve ayaksız bir yılan gibi haşerâta mağlûb olan insana, bir küçük kurttan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren onun iktidârı değil; belki onun zaafının semeresi olan teshîr-i Rabbânî ve ikrâm-ı Rahmânîdir.

*Ey insan! Madem hakikat böyledir; gururu ve enâniyyeti bırak. Ulûhiyyetin dergâhında acz ve zaafını, istimdâd lisânıyla; fakr ve hâcâtını, tazarru' ve dua lisânıyla ilan et ve abd olduğunu göster. وَنِعْمَ الْوَكِيلُ de, yüksel."*¹

(Hatta, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evsâfına müdâhale eder. İşine gelmeyenleri ve nefs-i emmârenin Firavunluğunun hoşuna gitmeyenleri ya red, ya inkâr, ya tahrîf eder.) Ahkâm-ı İlâhiyye ve evsâf-ı İlâhiyyeden hoşuna gitmeyenleri ve işine gelmeyenleri;

1. Ya hak olarak bildiği halde reddeder, o hükmün icrâ ve tatbîkini tasvîb etmez. Meselâ: "Ellâh Hâkim'dir" der. Ellâh'ın hâkimiyetini kabul eder. Fakat, ahkâm-ı İlâhiyyeden olan "Fâiz haramdır" hükmüne inandığı halde, bu hüküm hoşuna gitmediği için icrâ ve tatbîkine karşı çıkar.

2. Ya inkâr eder, ahkâm ve evsâf-ı İlâhiyyenin hak olduğunu kabul etmez.

3. Ya da tahrîf eder. Vahy-i Semâviye karşı çıkıp enâniyyetine güvenen silsile-i felsefe, eskiden beri Tevrât ve İncil'in ahkâmını tahrîf ettikleri gibi; bugün de hoşlarına gitmeyen Kur'ân'daki bazı ahkâmı te'vîl ile tahrîf ederek kendi enâniyyetlerinden doğan fikirleri onun yerine ikâme etmek istiyorlar.

[1] Sözlür, 23. Söz, 2. Mebhas, 4. Nükte, s. 327-328.

METİN

Hatta, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evsâfına müdâhale eder. İşine gelmeyenleri ve nefs-i emmârenin Firavunluğunun hoşuna gitmeyenleri ya red, ya inkâr, ya tahrîf eder.

ŞERH

zaafı için teshîr edilmiş, onun aczi için ona muâvenet edilmiş, onun fakrı için ona ihsan edilmiş, onun cehli için ona ilhâm edilmiş, onun ihtiyacı için ona ikrâm edilmiş. Ve o saltanatın sebebi, kuvvet ve iktidâr-ı ilmî değil, belki şefkat ve re'fet-i Rabbâniyye ve rahmet ve hikmet-i İlâhiyyedir ki; eşyayı ona teshîr etmiştir.

Evet, bir gözsüz akreb ve ayaksız bir yılan gibi haşerâta mağlûb olan insana, bir küçük kurttan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren onun iktidârı değil; belki onun zaafının semeresi olan teshîr-i Rabbânî ve ikrâm-ı Rahmânîdir.

*Ey insan! Madem hakikat böyledir; gururu ve enâniyyeti bırak. Ulûhiyyetin dergâhında acz ve zaafını, istimdâd lisânıyla; fakr ve hâcâtını, tazarru' ve dua lisânıyla ilan et ve abd olduğunu göster. **وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** de, yüksel."*¹

(Hatta, Hâlık-ı Zü'l-Celâl'in evsâfına müdâhale eder. İşine gelmeyenleri ve nefs-i emmârenin Firavunluğunun hoşuna gitmeyenleri ya red, ya inkâr, ya tahrîf eder.) Ahkâm-ı İlâhiyye ve evsâf-ı İlâhiyyeden hoşuna gitmeyenleri ve işine gelmeyenleri;

1. Ya hak olarak bildiği halde reddeder, o hükmün icrâ ve tatbîkini tasvîb etmez. Meselâ: "Ellâh Hâkim'dir" der. Ellâh'ın hâkimiyetini kabul eder. Fakat, ahkâm-ı İlâhiyyeden olan "Fâiz haramdır" hükmüne inandığı halde, bu hüküm hoşuna gitmediği için icrâ ve tatbîkine karşı çıkar.

2. Ya inkâr eder, ahkâm ve evsâf-ı İlâhiyyenin hak olduğunu kabul etmez.

3. Ya da tahrîf eder. Vahy-i Semâviye karşı çıkıp enâniyyetine güvenen silsile-i felsefe, eskiden beri Tevrât ve İncil'in ahkâmını tahrîf ettikleri gibi; bugün de hoşlarına gitmeyen Kur'ân'daki bazı ahkâmı te'vîl ile tahrîf ederek kendi enâniyyetlerinden doğan fikirleri onun yerine ikâme etmek istiyorlar.

[1] Sözlür, 23. Söz, 2. Mebhas, 4. Nükte, s. 327-328.

METİN

Ezcümle: Felâsifenin bir tâifesi, Cenâb-ı Hakk'a "Mûcib-i bizzât" demişler, ihtiyarını nefy etmişler; ihtiyarını isbat eden bütün kâinâtın nihayetsiz şehâdetlerini tekzîb etmişler. Feyâ Sübhânellâh! Şu kâinâtta zerreden Şems'e kadar bütün mevcûdât taayyünâtlarıyla intizâmâtıyla, hikmetleriyle, mîzânlarıyla Sâni'in ihtiyarını gösterdikleri halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor.

ŞERH

(Ezcümle: Felâsifenin bir tâifesi, Cenâb-ı Hakk'a "Mûcib-i bizzât" demişler, ihtiyarını nefy etmişler; ihtiyarını isbat eden bütün kâinâtın nihayetsiz şehâdetlerini tekzîb etmişler.) yalanlamışlar.

(Feyâ Sübhânellâh! Şu kâinâtta zerreden Şems'e) Güneş'e (kadar bütün mevcûdât taayyünâtlarıyla) belli şekilleriyle, (intizâmâtıyla, hikmetleriyle, mîzânlarıyla Sâni'in ihtiyarını gösterdikleri halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor.) Silsile-i felsefeden bir kısmı, Cenâb-ı Hakk'a "Mûcib-i Bizzât" demişler. Yani, "Ellâh, mahlûkâtı yaratmaya ve ihtiyaclarını gidermeye mecbûrdur. Her şeyi, meselâ yağmuru yağdırmak, zîhayata rızkı yetiştirmek, havâyı teneffüs ettirmek gibi fiilleri kendisine vâcib etmiş ve bunları yapmak mecbûriyyetindedir" diyorlar. Bu inançlarıyla Ellâh'ın irâdesini nefyediyorlar.

Bu kısım felsefeciler, irâde-yi rabbâniyye âlemde ve her şeyde hâkim olduğu halde onu görememişler. Meselâ, alnımızda neden kıl bitmiyor da aynı derinin devamı olan sakal ve saç kısmında kıl bitiyor? Saç ve sakalımız uzuyor da neden kaş ve kirpiğimiz uzamıyor? Tırnaklarımız uzadığı halde neden dişlerimiz uzamıyor? Halbuki, her ikisinin asıl maddesi birdir. A'zâ-yi esâsîde bir oldukları halde neden her insanın simâsı diğerlerinden farklıdır? Şu ağaç, neden Güneş olmadı da ağaç oldu? Bütün bunlar, bir irâdeyi istemez mi? Ve bir irâdenin neticesi olan işler değil midir?

Hem zerrat-ı taâmiyyeden bir zerrenin, hüceyrât-ı bedeniyenin her birine girip vazife yapması mümkün iken belli bir hücreye girip orada çalışması, kesin bir tarzda irâdeyi gösterir.

Hem bir havâ zerresinin, nebâtât ve hayvanât ve insanların vücûdlarından

METİN

Ezcümle: Felâsifenin bir tâifesi, Cenâb-ı Hakk’a “Mûcib-i bizzât” demişler, ihtiyarını nefy etmişler; ihtiyarını isbat eden bütün kâinâtın nihayetsiz şehâdetlerini tekzîb etmişler. Feyâ Sübhânellâh! Şu kâinâta zerreden Şems’e kadar bütün mevcûdât taayyünâtlarıyla intizâmâtıyla, hikmetleriyle, mîzânlarıyla Sâni’in ihtiyarını gösterdikleri halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor.

ŞERH

(Ezcümle: Felâsifenin bir tâifesi, Cenâb-ı Hakk’a “Mûcib-i bizzât” demişler, ihtiyarını nefy etmişler; ihtiyarını isbat eden bütün kâinâtın nihayetsiz şehâdetlerini tekzîb etmişler.) yalanlamışlar.

(Feyâ Sübhânellâh! Şu kâinâta zerreden Şems’e) Güneş’e **(kadar bütün mevcûdât taayyünâtlarıyla)** belli şekilleriyle, **(intizâmâtıyla, hikmetleriyle, mîzânlarıyla Sâni’in ihtiyarını gösterdikleri halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor.)** Silsile-i felsefeden bir kısmı, Cenâb-ı Hakk’a “Mûcib-i Bizzât” demişler. Yani, “Ellâh, mahlûkâtı yaratmaya ve ihtiyaclarını gidermeye mecbûrdur. Her şeyi, meselâ yağmuru yağdırmak, zîhayata rızkı yetiştirmek, havâyı teneffüs ettirmek gibi fiilleri kendisine vâcib etmiş ve bunları yapmak mecbûriyyetindedir” diyorlar. Bu inançlarıyla Ellâh’ın irâdesini nefyediyorlar.

Bu kısım felsefeciler, irâde-yi rabbâniyye âlemde ve her şeyde hâkim olduğu halde onu görememişler. Meselâ, alnımızda neden kıl bitmiyor da aynı derinin devamı olan sakal ve saç kısmında kıl bitiyor? Saç ve sakalımız uzuyor da neden kaş ve kirpiğimiz uzamıyor? Tırnaklarımız uzadığı halde neden dişlerimiz uzamıyor? Halbuki, her ikisinin asıl maddesi birdir. A’zâ-yi esâsîde bir oldukları halde neden her insanın simâsı diğerlerinden farklıdır? Şu ağaç, neden Güneş olmadı da ağaç oldu? Bütün bunlar, bir irâdeyi istemez mi? Ve bir irâdenin neticesi olan işler değil midir?

Hem zerrat-ı taâmiyyeden bir zerrenin, hüceyrât-ı bedeniyyenin her birine girip vazife yapması mümkün iken belli bir hücreye girip orada çalışması, kesin bir tarzda irâdeyi gösterir.

Hem bir havâ zerresinin, nebâtât ve hayvanât ve insanların vücûdlarından

ŞERH

bir irâde-i külliyyenin eseri olduğunu gösterir. Çünkü, hadsiz vaziyetler içinde bir vaziyeti intihâb etmek; bir tahsîs, bir tercih, bir kasd ve bir irâde ile olur ve amd ve arzu ile tahsîs edilir. Elbette tahsîs, bir muhassısı iktizâ eder. Tercih, bir müreccih ister. Muhassıs ve müreccih ise irâdedir.

Meselâ: İnsan gibi yüzler muhtelif cihazât ve âlâtın makinesi hükmünde olan bir vücûdun, bir katre sudan ve yüzer muhtelif a'zâsı bulunan bir kuşun, basit bir yumurtadan ve yüzer muhtelif kısımlara ayrılan bir ağacın, basit bir çekirdekten icâdları, kudret ve ilme şehâdet ettikleri gibi; gayet kat'î ve zarûrî bir tarzda onların Sâniinde bir irâde-i külliyyeye delâlet ederler ki, o irâde ile, o şeyin her şeyini tahsîs eder ve o irâde ile her cüz'üne, her uzvuna, her kısmına ayrı, hâs bir şekil verir, bir vaziyet giydirir.

Elhâsıl: Nasıl ki eşyada, meselâ hayvanâtta ki ehemmiyetli a'zânın, esâsât ve netâic itibariyle birbirlerine benzeyişleri ve tevâfukları ve bir tek sikke-i vahdet izhâr etmeleri, nasıl kat'î olarak delâlet ediyor ki; umûm hayvanâtın Sâni'i birdir, Vâhid'dir, Ehad'dir. Öyle de: O hayvanâtın ayrı ayrı teşahhusları ve sîmâlarındaki başka başka hikmetli taayyün ve temeyyüzleri delâlet eder ki; onların Sâni'-i Vâhid'i, Fâil-i Muhtâr'dır ve irâdelidir; istediğini yapar, istemediğini yapmaz; kasd ve irâde ile işler.

*Madem ilm-i İlâhiyye ve irâde-i Rabbâniyyeye mevcûdât adedince, belki mevcûdâtın şuûnâtı adedince delâlet ve şehâdet vardır. Elbette, bir kısım feylesofların irâde-i İlâhiyyeyi nefy ve bir kısım ehl-i bid'atın kaderi inkâr ve bir kısım ehl-i dalâletin cüz'iyâyâ adem-i ittılânı iddiâ etmeleri ve Tabiyyûnun, bir kısım mevcûdâtı tabiat ve esbaba isnâd etmeleri; mevcûdât adedince muzâaf bir yalancılıktır ve mevcûdâtın şuûnâtı adedince muzâaf bir dalâlet dîvâneliğidir. Çünkü, hadsiz şehâdet-i sâdıkayı tekzib eden, hadsiz bir yalancılık işlemiş olur."*¹

"Her şey, O'nun irâde ve meşietiyile olur. İsteddiği olur, istemediği olmaz. Her ne isterse yapar. İstemezse, hiçbir şey olmaz. Bir hüccet şudur: Görüyoruz ki, bu masnûâtın her biri muayyen zâtı, mahsûs sıfatı, ayrı husûsî mâhiyyeti, mümtâz

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makam, 9. Kelime, s. 243-244.

ŞERH

bir irâde-i külliyyenin eseri olduğunu gösterir. Çünkü, hadsiz vaziyetler içinde bir vaziyeti intihâb etmek; bir tahsîs, bir tercih, bir kasd ve bir irâde ile olur ve amd ve arzu ile tahsîs edilir. Elbette tahsîs, bir muhassısı iktizâ eder. Tercih, bir müreccih ister. Muhassıs ve müreccih ise irâdedir.

Meselâ: İnsan gibi yüzler muhtelif cihazât ve âlâtın makinesi hükmünde olan bir vücûdun, bir katre sudan ve yüzer muhtelif a'zâsı bulunan bir kuşun, basit bir yumurtadan ve yüzer muhtelif kısımlara ayrılan bir ağacın, basit bir çekirdekten icâdları, kudret ve ilme şehâdet ettikleri gibi; gayet kat'î ve zarûrî bir tarzda onların Sâniinde bir irâde-i külliyyeye delâlet ederler ki, o irâde ile, o şeyin her şeyini tahsîs eder ve o irâde ile her cüz'üne, her uzvuna, her kısmına ayrı, hâs bir şekil verir, bir vaziyet giydirir.

Elhâsıl: Nasıl ki eşyada, meselâ hayvanâtta ki ehemmiyetli a'zânın, esâsât ve netâic itibariyle birbirlerine benzeyişleri ve tevâfukları ve bir tek sikke-i vahdet izhâr etmeleri, nasıl kat'î olarak delâlet ediyor ki; umûm hayvanâtın Sâni'i birdir, Vâhid'dir, Ehad'dir. Öyle de: O hayvanâtın ayrı ayrı teşahhusları ve sîmâlarındaki başka başka hikmetli taayyün ve temeyyüzleri delâlet eder ki; onların Sâni'-i Vâhid'i, Fâil-i Muhtâr'dır ve irâdelidir; istediğini yapar, istemediğini yapmaz; kasd ve irâde ile işler.

*Madem ilm-i ilâhiyye ve irâde-i Rabbâniyyeye mevcûdât adedince, belki mevcûdâtın şuûnâtı adedince delâlet ve şehâdet vardır. Elbette, bir kısım feylesofların irâde-i ilâhiyyeyi nefy ve bir kısım ehl-i bid'atın kaderi inkâr ve bir kısım ehl-i dalâletin cüz'iyâyâ adem-i ittılânı iddiâ etmeleri ve Tabiyyûnun, bir kısım mevcûdâtı tabiat ve esbaba isnâd etmeleri; mevcûdât adedince muzâaf bir yalancılıktır ve mevcûdâtın şuûnâtı adedince muzâaf bir dalâlet dîvâneliğidir. Çünkü, hadsiz şehâdet-i sâdıkayı tekzib eden, hadsiz bir yalancılık işlemiş olur."*¹

"Her şey, O'nun irâde ve meşietiyile olur. İsteddiği olur, istemediği olmaz. Her ne isterse yapar. İstemezse, hiçbir şey olmaz. Bir hüccet şudur: Görüyoruz ki, bu masnûâtın her biri muayyen zâtı, mahsûs sıfatı, ayrı husûsî mâhiyyeti, mümtâz

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makam, 9. Kelime, s. 243-244.

ŞERH

haller dahî, böyle bir tahsîs ile veriliyor. Demek, bir muhassısın irâdesiyle, bir müreccihin tercîhiyle, bir mûcid-i hakîm'in icâdıyladır ki; hadsiz yollar içinde, hikmetli bir yolda onu sevk eder, muntazam sıfatı ve ahvâli ona giydiriyor. Sonra infirâddan çıkarıp, bir terkîbli cisme cüz' yapar, imkânât ziyadeleşir. Çünkü, o cisimde binler tarzda bulunabilir. Halbuki, neticesiz o vaziyetler içinde, neticeli, mahsûs bir vaziyet ona verilir ki; mühim neticeleri ve fâideleri ve o cisimde vazifeleri gördürülüyor. Sonra o cisim dahî diğer bir cisme cüz' yaptırılıyor. İmkânât daha ziyadeleşir. Çünkü, binlerle tarzda bulunabilir. İşte, o binler tarz içinde, bir tek vaziyet veriliyor. O vaziyet ile mühim vazifeler gördürülüyor ve hâkezâ... Gittikçe daha ziyade kat'î bir Hakîm-i Müdebbir'in Vücûb-i Vücûd'unu gösteriyor. Bir Âmir-i Alîm'in emriyle sevk edildiğini bildiriyor. Cisim içinde cisim, biribiri içinde cüz' olup giden bütün bu terkîblerde; nasıl bir nefer, takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında, ordusunda mütedâhil o heyetlerden her birisine mahsûs birer vazifesi, hikmetli birer nisbeti, intizâmlı birer hizmeti bulunuyor.

Hem nasıl ki: Senin gözbebeğinden bir hüceyre; gözünde bir nisbeti ve bir vazifesi var. Senin başın heyet-i umûmiyyesi nisbetine dahî, hikmetli bir vazifesi ve hizmeti vardır. Zerre mikdâr şaşırsa, sıhhat ve idare-i beden bozulur. Kan damarlarına, his ve hareket a'sâblarına, hatta bedenın heyet-i umûmiyyesinde birer mahsûs vazifesi, hikmetli birer vaziyeti vardır. Binlerle imkânât içinde, bir Sâni'-i Hakîm'in hikmetiyle o muayyen vaziyet verilmiştir. Öyle de bu kâinâtta ki mevcûdât, her biri kendi zâtı ile sıfatı ile çok imkânât yolları içinde hâs bir vücûdu ve hikmetli bir sûreti ve fâideli sıfatları, nasıl bir Vâcibü'l-Vücûd'a şehâdet ederler. Öyle de mürekkebâta girdikleri vakit, her bir mürekkebe daha başka bir lisânla yine Sâni'-ini ilan eder. Gitgide, tâ en büyük mürekkebe kadar nisbeti ve vazifesi, hizmeti itibariyle Sâni'-i Hakîm'in Vücûb-i Vücûd'una ve ihtiyarına ve irâdesine şehâdet eder. Çünkü bir şeyi, bütün mürekkebâta hikmetli münâsebetleri muhâfaza sûretinde yerleştiren, bütün o mürekkebâtın Hâlık'ı olabilir. Demek, bir tek şey, binler lisânlarla O'na şehâdet eder hükmündedir.

İşte, kâinâtın mevcûdâtı kadar değil, belki mevcûdâtın sıfat ve mürekkebâtı adedince imkânât noktasından da Vâcibü'l-Vücûd'un vücûduna karşı

ŞERH

haller dahî, böyle bir tahsîs ile veriliyor. Demek, bir muhassısın irâdesiyle, bir müreccihin tercîhiyle, bir mûcid-i hakîm'in icâdıyladır ki; hadsiz yollar içinde, hikmetli bir yolda onu sevk eder, muntazam sıfatı ve ahvâli ona giydiriyor. Sonra infirâddan çıkarıp, bir terkîbli cisme cüz' yapar, imkânât ziyadeleşir. Çünkü, o cisimde binler tarzda bulunabilir. Halbuki, neticesiz o vaziyetler içinde, neticeli, mahsûs bir vaziyet ona verilir ki; mühim neticeleri ve fâideleri ve o cisimde vazifeleri gördürülüyor. Sonra o cisim dahî diğer bir cisme cüz' yaptırılıyor. İmkânât daha ziyadeleşir. Çünkü, binlerle tarzda bulunabilir. İşte, o binler tarz içinde, bir tek vaziyet veriliyor. O vaziyet ile mühim vazifeler gördürülüyor ve hâkezâ... Gittikçe daha ziyade kat'î bir Hakîm-i Müdebbir'in Vücûb-i Vücûd'unu gösteriyor. Bir Âmir-i Alîm'in emriyle sevk edildiğini bildiriyor. Cisim içinde cisim, biribiri içinde cüz' olup giden bütün bu terkîblerde; nasıl bir nefer, takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında, ordusunda mütedâhil o heyetlerden her birisine mahsûs birer vazifesi, hikmetli birer nisbeti, intizâmlı birer hizmeti bulunuyor.

Hem nasıl ki: Senin gözbebeğinden bir hüceyre; gözünde bir nisbeti ve bir vazifesi var. Senin başın heyet-i umûmiyyesi nisbetine dahî, hikmetli bir vazifesi ve hizmeti vardır. Zerre mikdâr şaşırsa, sıhhat ve idare-i beden bozulur. Kan damarlarına, his ve hareket a'sâblarına, hatta bedenın heyet-i umûmiyyesinde birer mahsûs vazifesi, hikmetli birer vaziyeti vardır. Binlerle imkânât içinde, bir Sâni'-i Hakîm'in hikmetiyle o muayyen vaziyet verilmiştir. Öyle de bu kâinâtta ki mevcûdât, her biri kendi zâtı ile sıfatı ile çok imkânât yolları içinde hâs bir vücûdu ve hikmetli bir sûreti ve fâideli sıfatları, nasıl bir Vâcibü'l-Vücûd'a şehâdet ederler. Öyle de mürekkebâta girdikleri vakit, her bir mürekkebe daha başka bir lisânla yine Sâni'-ini ilan eder. Gitgide, tâ en büyük mürekkebe kadar nisbeti ve vazifesi, hizmeti itibariyle Sâni'-i Hakîm'in Vücûb-i Vücûd'una ve ihtiyarına ve irâdesine şehâdet eder. Çünkü bir şeyi, bütün mürekkebâta hikmetli münâsebetleri muhâfaza sûretinde yerleştiren, bütün o mürekkebâtın Hâlık'ı olabilir. Demek, bir tek şey, binler lisânlarla O'na şehâdet eder hükmündedir.

İşte, kâinâtın mevcûdâtı kadar değil, belki mevcûdâtın sıfat ve mürekkebâtı adedince imkânât noktasından da Vâcibü'l-Vücûd'un vücûduna karşı

METİN

hâs, parlak sikkeyi görmeyip âciz, câmid, şuûrsuz, kör ve iki eli tesâdüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabîata masdariyyet verip, binler hikmet-i âliyyeyi ifâde eden ve her biri birer mektûbât-ı Samedâniyye hükmünde olan mevcûdâtın bir kısmını ona mâl eder.

ŞERH

hâs, parlak sikkeyi görmeyip âciz, câmid, şuûrsuz, kör ve iki eli tesâdüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabîata masdariyyet verip, binler hikmet-i âliyyeyi yüce hikmetleri **(ifâde eden ve her biri birer mektûbât-ı Samedâniyye hükmünde olan mevcûdâtın bir kısmını ona mâl eder.)** Halbuki, esbab, tabîat, tesâdüf ve kuvvet, âcizdirler. Kuvvetleri yoktur ki mazarratı def'etsinler. Câmidirler; hayatları yoktur ki, ihtiyaç sahiblerinin yardımına koşsunlar. Şuûrsuz ve câhildirler; mevcûdât-ı âlemin halini bilmezler ki imdâd etsinler. Kördürler; zîhayatı görmezler ki muâvenet etsinler. Sağırdırlar; insanın sesini işitmezler ki sadâ-i hâcâtına cevap versinler. Demek, esbab ve tabîatın hiçbir tesiri yoktur.

Eflâtun ve Aristo gibi felsefeciler, her şeyi esbaba vermiş ve tabîat bataklığına saplanmışlardır. "Ellâh vardır. O, bir tek şeyi, yani Akl-ı Evvel'i halketmiş. Böylece herbir akıl diğerini yaratmakla akl-ı Faal meydana gelmiş ve anâsır âlemî denilen dünyadaki mevcûdât ondan sudûr etmiş derler. Ellâh'ın vücûdunu inkâr etmemekle beraber, evsâf-ı İlâhiyyede şerîkler koşuyorlar. Yine onlar, "Ellâh var, ama kimseyi sorumlu tutmuyor. Herkes serbesttir, dilediğini işleyebilir. Ellâh'ın Zâtını kabul etmek yeterlidir. Peygamberlere ihtiyaç yoktur. Zira aklımız, Ellâh'ı bulmaya kâfidir" diyorlar. Böylece, nübüvvet müessesesini kabul etmiyorlar.

Bunlar aklın şâkirdleridirler. Yani, aklın tekâmülü cihetine gidiyorlar. İnançlarına göre, insan-ı kâmil odur ki, kendi aklıyla bir seyr u sülûk neticesinde tâ kâmil olan Akl-ı Evvel'e vâsıl olup onu keşfedebilendir. Gûyâ, kendi akıllarıyla bu kâinâtın hikmetini çözmek istiyorlar. İşin içinden çıkamıyorlar, âciz kalıyorlar. Silsile-i nübüvvet ise, şu âlemin sâhib ve mâliki, bu kâinâtın hikmetini vahy-i semâvî ile nasıl bildirmişse, o vahye göre tılsım-ı kâinâtı çözmüşlerdir. Zira, hak ve sâdik olan yalnız ve yalnız Ellâh'ın bildirdiğidir.

METİN

hâs, parlak sikkeyi görmeyip âciz, câmid, şuûrsuz, kör ve iki eli tesâdüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabîata masdariyyet verip, binler hikmet-i âliyyeyi ifâde eden ve her biri birer mektûbât-ı Samedâniyye hükmünde olan mevcûdâtın bir kısmını ona mâl eder.

ŞERH

hâs, parlak sikkeyi görmeyip âciz, câmid, şuûrsuz, kör ve iki eli tesâdüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabîata masdariyyet verip, binler hikmet-i âliyyeyi yüce hikmetleri **(ifâde eden ve her biri birer mektûbât-ı Samedâniyye hükmünde olan mevcûdâtın bir kısmını ona mâl eder.)** Halbuki, esbab, tabîat, tesâdüf ve kuvvet, âcizdirler. Kuvvetleri yoktur ki mazarratı def'etsinler. Câmidirler; hayatları yoktur ki, ihtiyaç sahiblerinin yardımına koşsunlar. Şuûrsuz ve câhildirler; mevcûdât-ı âlemin halini bilmezler ki imdâd etsinler. Kördürler; zîhayatı görmezler ki muâvenet etsinler. Sağırdırlar; insanın sesini işitmezler ki sadâ-i hâcâtına cevap versinler. Demek, esbab ve tabîatın hiçbir tesiri yoktur.

Eflâtun ve Aristo gibi felsefeciler, her şeyi esbaba vermiş ve tabîat bataklığına saplanmışlardır. "Ellâh vardır. O, bir tek şeyi, yani Akl-ı Evvel'i halketmiş. Böylece herbir akıl diğerini yaratmakla akl-ı Faal meydana gelmiş ve anâsır âlemî denilen dünyadaki mevcûdât ondan sudûr etmiş derler. Ellâh'ın vücûdunu inkâr etmemekle beraber, evsâf-ı İlâhiyyede şerîkler koşuyorlar. Yine onlar, "Ellâh var, ama kimseyi sorumlu tutmuyor. Herkes serbesttir, dilediğini işleyebilir. Ellâh'ın Zâtını kabul etmek yeterlidir. Peygamberlere ihtiyaç yoktur. Zira aklımız, Ellâh'ı bulmaya kâfidir" diyorlar. Böylece, nübüvvet müessesesini kabul etmiyorlar.

Bunlar aklın şâkirdleridirler. Yani, aklın tekâmülü cihetine gidiyorlar. İnançlarına göre, insan-ı kâmil odur ki, kendi akıyla bir seyr u sülûk neticesinde tâ kâmil olan Akl-ı Evvel'e vâsıl olup onu keşfedebilendir. Gûyâ, kendi akılarıyla bu kâinâtın hikmetini çözmek istiyorlar. İşin içinden çıkamıyorlar, âciz kalıyorlar. Silsile-i nübüvvet ise, şu âlemin sâhib ve mâliki, bu kâinâtın hikmetini vahy-i semâvî ile nasıl bildirmişse, o vahye göre tılsım-ı kâinâtı çözmüşlerdir. Zira, hak ve sâdik olan yalnız ve yalnız Ellâh'ın bildirdiğidir.

METİN

Hem “Onuncu Söz”de isbat edildiği gibi, Cenâb-ı Hak bütün esmasıyla ve kâinât bütün hakâikiyle ve silsile-i nübüvvet bütün tahkîkâtıyla ve Kütüb-i Semâviyye bütün âyâtıyla gösterdikleri haşir ve âhiret kapısını bulmayıp, haşri nefyedip ervâhlara bir ezeliyyet isnâd etmişler.

İşte, bu hurâfâtlara sâir mes’elelerini kıyas edebilirsin. Evet,

ŞERH

(Hem “Onuncu Söz”de isbat edildiği gibi, Cenâb-ı Hak bütün esmasıyla ve kâinât bütün hakâikiyle ve silsile-i nübüvvet) peygamberlik silsilesi (bütün tahkîkâtıyla ve Kütüb-i Semâviyye) semâvî kitablar (bütün âyâtıyla) ayetleriyle (gosterdikleri haşir ve âhiret kapısını bulmayıp, haşri nefyedip) inkâr edip, (ervâhlara) ruhlara (bir ezeliyyet isnâd etmişler.) Silsile-i felsefe, “Ellâh, ruhları yaratmamış, belki ruhlar ezeldirler. Ezeli olan elbette ebedîdir. Öyle ise haşir yoktur.” der. Halbuki:

1. Şu âlemin Sâni’-i Zü’l-Celâl’i bütün esmasıyla,
2. Bu kâinât bütün hakâikiyle,
3. Başta Resûl-i Ekrem (sav) olmak üzere bütün peygamberler tahkîkâtlarıyla,
4. Başta Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân olmak üzere bütün semâvî kitablar binler âyâtıyla haşri dava edip, isbat etmektedirler.

Hülâsa: Felsefeciler kendi aralarında birçok fırkaya ayrılmışlar, hiçbir zaman ittihâd edememişlerdir. Meselâ:

1. Bir kısmı, “Cenâb-ı Hak, mûcib-i bizzâttır” deyip, irâde-i İlâhiyyeyi inkâr eder.
 2. Bir kısmı, “Cüz’iyyâta ilm-i İlâhî taalluk etmiyor” demekle, ilm-i İlâhî’nin ihâtasını reddeder.
 3. Bir kısmı, esbaba tesir verip, tabiat eline icâd vermekle hem irâde-i İlâhiyyeyi, hem ilm-i İlâhî’yi, hem de kudret-i Rabbâniyyeyi birden nefyeder.
 4. Diğer bir kısmı da ruhlara ezeliyyet verip haşri inkâr eder.
- (İşte, bu hurâfâtlara sâir mes’elelerini kıyas edebilirsin. Evet,

METİN

Hem “Onuncu Söz”de isbat edildiği gibi, Cenâb-ı Hak bütün esmasıyla ve kâinât bütün hakâikiyle ve silsile-i nübüvvet bütün tahkîkâtıyla ve Kütüb-i Semâviyye bütün âyâtıyla gösterdikleri haşir ve âhiret kapısını bulmayıp, haşri nefyedip ervâhlara bir ezeliyyet isnâd etmişler.

İşte, bu hurâfâtlara sâir mes’elelerini kıyas edebilirsin. Evet,

ŞERH

(Hem “Onuncu Söz”de isbat edildiği gibi, Cenâb-ı Hak bütün esmasıyla ve kâinât bütün hakâikiyle ve silsile-i nübüvvet) peygamberlik silsilesi (bütün tahkîkâtıyla ve Kütüb-i Semâviyye) semâvî kitablar (bütün âyâtıyla) ayetleriyle (gosterdikleri haşir ve âhiret kapısını bulmayıp, haşri nefyedip) inkâr edip, (ervâhlara) ruhlara (bir ezeliyyet isnâd etmişler.) Silsile-i felsefe, “Ellâh, ruhları yaratmamış, belki ruhlar ezeldirler. Ezeli olan elbette ebedîdir. Öyle ise haşir yoktur.” der. Halbuki:

1. Şu âlemin Sâni’-i Zü’l-Celâl’i bütün esmasıyla,
2. Bu kâinât bütün hakâikiyle,
3. Başta Resûl-i Ekrem (sav) olmak üzere bütün peygamberler tahkîkâtlarıyla,
4. Başta Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân olmak üzere bütün semâvî kitablar binler âyâtıyla haşri dava edip, isbat etmektedirler.

Hülâsa: Felsefeciler kendi aralarında birçok fırkaya ayrılmışlar, hiçbir zaman ittihâd edememişlerdir. Meselâ:

1. Bir kısmı, “Cenâb-ı Hak, mûcib-i bizzâttır” deyip, irâde-i İlâhiyyeyi inkâr eder.
2. Bir kısmı, “Cüz’iyyâta ilm-i İlâhî taalluk etmiyor” demekle, ilm-i İlâhî’nin ihâtasını reddeder.
3. Bir kısmı, esbaba tesir verip, tabiat eline icâd vermekle hem irâde-i İlâhiyyeyi, hem ilm-i İlâhî’yi, hem de kudret-i Rabbâniyyeyi birden nefyeder.
4. Diğer bir kısmı da ruhlara ezeliyyet verip haşri inkâr eder.

(İşte, bu hurâfâtlara sâir mes’elelerini kıyas edebilirsin. Evet,

ŞERH

gibi; insanda tezâhür eden ilim, irâde, görmek, işitmek gibi cüz'î sıfatları mana-yı ismîyle eneye vermek de küfürdür. Demek, tekvînî ve teklîfî emirler bir yerden geliyor.

Ayet-i kerîmede ifâde edildiği gibi, önce iki tâğûtu, yani âlemdaki tabîatı ve insandaki eneyi reddetmek, sonra da Kur'ân'ın tarif ettiği tarzda Ellâh'a îmân etmek gerekiyor. O zaman muhkem bir ip olan Kur'ân'a sarılmış olunur.

Demek, önce nefy, sonra isbat gelir. Önce her iki tâğût inkâr edilecek, sonra Ellâh'a îmân hakîkatı tahakkuk edecektir. Kim ilmî, amelî, edebî cihette İlâhî vahye tabî olsa, tabîatın bir şerîat-ı fitriyye olduğunu kabul etse; işte o kimse, ene ve tabîat tâğûtlarından kurtulmuş, Ellâh'a hakkıyla îmân etmiş ve sağlam, kopmaz bir kulpa temessük etmiştir. İlmî, amelî ve edebî cihette vahy-i semâvîyi değil, beşerî düşünce ve hareketleri hâkim kılmaya sebep olan enedir.

Hülâsa: Tâğûtu inkâr ve reddetmeden, hakîkî îmân elde edilemez. Onun için, ayet-i kerîmede قَمَنْ يَكْفُرُ بِالطَّاغُوتِ kelimesi önce zikredilmiş, ardından وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ denilmiştir. Bu durum kelime-i tevhîdde de aynıdır. Önce nefy, yani لَا إِلَهَ kelimesi; ardından isbat, yani لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kelimesi zikredilmiştir. Demek, nefy, isbattan önce gelmektedir.

Müellif (ra), Ene Risâlesi'nin başından buraya kadar zikredilen mesâilî Mesnevî-i Nûriyye adlı eserinde şöyle hülâsa etmektedir:

"Kâinâtın miiftâhı, anahtarı, insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de, manen kapalıdır. Cenâb-ı Hak, bütün o kapıları ve kenz-i mahfîyi açan 'Ene' nâmında bir miiftâhı insanın eline vermiştir. Fakat, ene de kapısı kapalı bir bilmecedir. Bunun kapısı açılıyorsa, kâinâtın da kapıları açılıyor.

Evet, Cenâb-ı Hak insana bir benlik, bir nev' hürriyyet vermiştir ki, Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyyetine âid evsâfı bilmek için mevhum, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın. Mâhiyyet-i beşerde pek ince bir ip, insanın vücûdunda şuûrlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve mikdârında olan enenin iki vechi vardır:

ŞERH

gibi; insanda tezâhür eden ilim, irâde, görmek, işitmek gibi cüz'î sıfatları mana-yı ismîyle eneye vermek de küfürdür. Demek, tekvînî ve teklîfî emirler bir yerden geliyor.

Ayet-i kerîmede ifâde edildiği gibi, önce iki tâğûtu, yani âlemdaki tabîatı ve insandaki eneyi reddetmek, sonra da Kur'ân'ın tarif ettiği tarzda Ellâh'a îmân etmek gerekiyor. O zaman muhkem bir ip olan Kur'ân'a sarılmış olunur.

Demek, önce nefy, sonra isbat gelir. Önce her iki tâğût inkâr edilecek, sonra Ellâh'a îmân hakîkatı tahakkuk edecektir. Kim ilmî, amelî, edebî cihette İlâhî vahye tabî olsa, tabîatın bir şerîat-ı fitriyye olduğunu kabul etse; işte o kimse, ene ve tabîat tâğûtlarından kurtulmuş, Ellâh'a hakkıyla îmân etmiş ve sağlam, kopmaz bir kulpa temessük etmiştir. İlmî, amelî ve edebî cihette vahy-i semâvîyi değil, beşerî düşünce ve hareketleri hâkim kılmaya sebep olan enedir.

Hülâsa: Tâğûtu inkâr ve reddetmeden, hakîkî îmân elde edilemez. Onun için, ayet-i kerîmede قَمَنْ يَكْفُرُ بِالطَّاغُوتِ kelimesi önce zikredilmiş, ardından وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ denilmiştir. Bu durum kelime-i tevhîdde de aynıdır. Önce nefy, yani لَا إِلَهَ kelimesi; ardından isbat, yani لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kelimesi zikredilmiştir. Demek, nefy, isbattan önce gelmektedir.

Müellif (ra), Ene Risâlesi'nin başından buraya kadar zikredilen mesâilî Mesnevî-i Nûriyye adlı eserinde şöyle hülâsa etmektedir:

"Kâinâtın miiftâhı, anahtarı, insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de, manen kapalıdır. Cenâb-ı Hak, bütün o kapıları ve kenz-i mahfîyi açan 'Ene' nâmında bir miiftâhı insanın eline vermiştir. Fakat, ene de kapısı kapalı bir bilmecedir. Bunun kapısı açılıyorsa, kâinâtın da kapıları açılıyor.

Evet, Cenâb-ı Hak insana bir benlik, bir nev' hürriyyet vermiştir ki, Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyyetine âid evsâfı bilmek için mev'hûm, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın. Mâhiyyet-i beşerde pek ince bir ip, insanın vücûdunda şuûrlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve mikdârında olan enenin iki vechi vardır:

METİN

Geçen hakikatı tenvîr edecek bir seyahat-ı hayâliyye sûretinde nim-manzûm olarak Lemeât'ta yazdığım bir vâkıa-i misâliyyenin meâlini şurada zikretmeğe münâsebet geldi. Şöyle ki:

Bu risâlenin te'lîfinden sekiz sene evvel İstâbul'da, Ramazan-ı şerîfte, meslek-i felsefe ile münâsebette bulunan Eski Saîd'in Yeni Saîd'e inkılâb edeceği bir hengâmdadır ki,

ŞERH

Firavunlaşamaz. Ve Hâlık-ı Semâvât ve Arz'a isyan edemez. O zikr-i ilâhî sayesinde, ene mahv olur.

*İşte Nakşibendîler, zikir husûsunda ittihaz ettikleri zikr-i hafî sayesinde kalbin fethiyle, ene ve enâniyyet mikrobunu öldürmeğe ve Şeytan'ın emirberi olan nefis-i emmârenin başını kurmağa muvaffak olmuşlardır. Kezâlik, Kâdirîler de zikr-i cehrî sayesinde tabîat tâğûtlarını târ u mâr etmişlerdir."*¹

(Geçen hakikatı tenvîr edecek) aydınlatacak (bir seyahat-ı hayâliyye sûretinde nim-manzûm) yarı şiir (olarak Lemeât'ta yazdığım bir vâkıa-i misâliyyenin meâlini şurada zikretmeğe münâsebet geldi. Şöyle ki:

Bu risâlenin te'lîfinden sekiz sene evvel İstâbul'da, Ramazan-ı şerîfte, meslek-i felsefe ile münâsebette bulunan Eski Saîd'in Yeni Saîd'e inkılâb edeceği bir hengâmdadır ki,) rüyaya benzer bir hâdisе görür. Eski Saîd, kırk beş yaşına kadar felsefî ilimleri okumuş, onların düstûrlarını kısmen kabul etmiş. Aristo ve Sokrat'ın daire-i imkânı aklen keşfettikleri gibi o da keşfetmiş. Kelâm ilminin düstûrlarıyla o felsefî ilimleri, sadece aklî ve mantikî delîllerle çürütmeye çalışmıştır. Yeni Saîd devresinde ise; imkân dairesiyle beraber vücûb dairesine, yani esma ve sıfat âlemine girmiş. Akıl ve kalbin mezci ile hareket etmiş. Bütün vahiylerin ve bütün peygamberlerin sırr-ı verâseti ile Kur'ânî bir tarzda felsefenin bâtıl fikirlerini tamamen reddedip, çürütmüştür. Müellif (ra), geçirdiği bu inkılâbı şöyle ifâde etmektedir:

"Suâl: Diyorlar ki: Senin eski zamandaki müdâfaâtın ve İslâmiyyet hakkındaki mücâhedâtın, şimdiki tarzda değil. Hem Avrupa'ya karşı İslâmiyyet'i

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Hubâb, s. 103.

METİN

Geçen hakikatı tenvîr edecek bir seyahat-ı hayâliyye sûretinde nim-manzûm olarak Lemeât'ta yazdığım bir vâkıa-i misâliyyenin meâlini şurada zikretmeğe münâsebet geldi. Şöyle ki:

Bu risâlenin te'lîfinden sekiz sene evvel İstâbul'da, Ramazan-ı şerîfte, meslek-i felsefe ile münâsebette bulunan Eski Saîd'in Yeni Saîd'e inkılâb edeceği bir hengâmdadır ki,

ŞERH

Firavunlaşamaz. Ve Hâlık-ı Semâvât ve Arz'a isyan edemez. O zikr-i ilâhî sayesinde, ene mahv olur.

*İşte Nakşibendîler, zikir husûsunda ittihaz ettikleri zikr-i hafî sayesinde kalbin fethiyle, ene ve enâniyyet mikrobunu öldürmeğe ve Şeytan'ın emirberi olan nefs-i emmârenin başını kurmağa muvaffak olmuşlardır. Kezâlik, Kâdirîler de zikr-i cehrî sayesinde tabîat tâğûtlarını târ u mâr etmişlerdir."*¹

(Geçen hakikatı tenvîr edecek) aydınlatacak (bir seyahat-ı hayâliyye sûretinde nim-manzûm) yarı şiir (olarak Lemeât'ta yazdığım bir vâkıa-i misâliyyenin meâlini şurada zikretmeğe münâsebet geldi. Şöyle ki:

Bu risâlenin te'lîfinden sekiz sene evvel İstâbul'da, Ramazan-ı şerîfte, meslek-i felsefe ile münâsebette bulunan Eski Saîd'in Yeni Saîd'e inkılâb edeceği bir hengâmdadır ki,) rüyaya benzer bir hâdisе görür. Eski Saîd, kırk beş yaşına kadar felsefî ilimleri okumuş, onların düstûrlarını kısmen kabul etmiş. Aristo ve Sokrat'ın daire-i imkânı aklen keşfettikleri gibi o da keşfetmiş. Kelâm ilminin düstûrlarıyla o felsefî ilimleri, sadece aklî ve mantikî delîllerle çürütmeye çalışmıştır. Yeni Saîd devresinde ise; imkân dairesiyle beraber vücûb dairesine, yani esma ve sıfat âlemine girmiş. Akıl ve kalbin mezci ile hareket etmiş. Bütün vahiylerin ve bütün peygamberlerin sırr-ı verâseti ile Kur'ânî bir tarzda felsefenin bâtıl fikirlerini tamamen reddedip, çürütmüştür. Müellif (ra), geçirdiği bu inkılâbı şöyle ifâde etmektedir:

"Suâl: Diyorlar ki: Senin eski zamandaki müdâfaâtın ve İslâmiyyet hakkındaki mücâhedâtın, şimdiki tarzda değil. Hem Avrupa'ya karşı İslâmiyyet'i

[1] Mesnevî-i Nûriyye, Hubâb, s. 103.

ŞERH

istinâd ederek, akıl ve kalbe hücum ettiler. Bu hücumdaki münâzarât-ı nefsiyye, -lillâhi'l-hamd- kalbin muzafferiyetiyle neticelendi. Çok risâlelerde kısmen o münâzaralar yazılmış. Onlara iktifâ edip, burada yalnız binde bir muzafferiyet-i kalbiyyeyi göstermek için, binler bürhândan bir tek bürhân beyân edeceğim. Tâ ki, gençliğinde hikmet-i ecnebiyye veya fûnûn-i medeniyye nâmı altındaki kısmen dalâlet, kısmen mâlâya'niyyât meseleleriyle ruhunu kirletmiş, kalbini hasta etmiş, nefsinî şımartmış bir kısım ihtiyarların ruhunda temizlik yapsın. Tevhîd hakkında Şeytan ve nefsin şerrinden kurtulsun...

İşte, ey nefsim gibi bedbahtlık neticesinde bir kısım ömrünü nûrsuz felsefî ve ecnebî fûnûnuna sarf eden ihtiyar kardeşlerim! Kur'ân'ın lisânındaki mütemâdiyen 'Lâ ilâhe illâ Hû' fermân-ı kudsîsinden ne kadar kuvvetli ve ne kadar hakikatlı ve hiçbir cihette sarsılmaz ve zedelenmez ve tegayyür etmez kudsî bir rûkn-i îmânîyi anlayınız ki, nasıl bütün manevî zulûmâtı dağıtır ve manevî yaraları tedavi eder."¹

"Kırk elli sene evvel Eski Saîd, ziyade ulûm-i akliyye ve felsefiyyede hareket ettiği için, hakikatü'l-hakâika karşı ehl-i tarîkat ve ehl-i hakikat gibi bir meslek aradı. Ekser ehl-i tarîkat gibi yalnız kalben harekete kanâât edemedi. Çünkü aklı, fikri hikmet-i felsefiyye ile bir derece yaralı idi; tedavi lâzımdı. Sonra hem kalben hem aklen hakikata giden bazı büyük ehl-i hakikatın arkasında gitmek istedi. Baktı, onların her birinin ayrı câzibedâr bir hâssası var. Hangisinin arkasından gideceğine tahayyürde kaldı. İmam-ı Râbbânî de ona gaybî bir tarzda, 'Tevhîd-i kible et!' demiş; yani: 'Yalnız bir üstâdın arkasından git!'

O çok yaralı Eski Saîd'in kalbine geldi ki: 'Üstâd-ı hakikî Kur'ân'dır. Tevhîd-i kible, bu üstâdla olur' diye, yalnız O Üstâd-ı Kudsî'nin irşâdıyla hem kalbi hem ruhu gayet garîb bir tarzda sülûke başladılar. Nefs-i emmâresi de şükûk ve şübehâtıyla onu manevî ve ilmî mücâhedeye mecbûr etti. Gözü kapalı olarak değil; belki İmam-ı Gazâlî (ra), Mevlânâ Celâleddîn (ra) ve İmam-ı Rabbânî (ra) gibi kalb, ruh, akıl gözleri açık olarak, ehl-i istiğrâkın akıl gözünü kapadığı yerlerde, o makamlarda gözü açık olarak gezmiş.

[1] Lem'alar, 26. Lem'a, 11. Ricâ, s. 239-242.

ŞERH

istinâd ederek, akıl ve kalbe hücum ettiler. Bu hücumdaki münâzarât-ı nefsiyye, -lillâhi'l-hamd- kalbin muzafferiyetiyle neticelendi. Çok risâlelerde kısmen o münâzaralar yazılmış. Onlara iktifâ edip, burada yalnız binde bir muzafferiyet-i kalbiyyeyi göstermek için, binler bürhândan bir tek bürhân beyân edeceğim. Tâ ki, gençliğinde hikmet-i ecnebiyye veya fûnûn-i medeniyye nâmı altındaki kısmen dalâlet, kısmen mâlâya'niyyât meseleleriyle ruhunu kirletmiş, kalbini hasta etmiş, nefsinî şımartmış bir kısım ihtiyarların ruhunda temizlik yapsın. Tevhîd hakkında Şeytan ve nefsin şerrinden kurtulsun...

İşte, ey nefsim gibi bedbahtlık neticesinde bir kısım ömrünü nûrsuz felsefî ve ecnebî fûnûnuna sarf eden ihtiyar kardeşlerim! Kur'ân'ın lisânındaki mütemâdiyen 'Lâ ilâhe illâ Hû' fermân-ı kudsîsinden ne kadar kuvvetli ve ne kadar hakikatlı ve hiçbir cihette sarsılmaz ve zedelenmez ve tegayyür etmez kudsî bir rûkn-i îmânîyi anlayınız ki, nasıl bütün manevî zulûmâtı dağıtır ve manevî yaraları tedavi eder."¹

"Kırk elli sene evvel Eski Saîd, ziyade ulûm-i aklıyye ve felsefiyyede hareket ettiği için, hakikatü'l-hakâika karşı ehl-i tarîkat ve ehl-i hakikat gibi bir meslek aradı. Ekser ehl-i tarîkat gibi yalnız kalben harekete kanâât edemedi. Çünkü aklı, fikri hikmet-i felsefiyye ile bir derece yaralı idi; tedavi lâzımdı. Sonra hem kalben hem aklen hakikata giden bazı büyük ehl-i hakikatın arkasında gitmek istedi. Baktı, onların her birinin ayrı câzibedâr bir hâssası var. Hangisinin arkasından gideceğine tahayyürde kaldı. İmam-ı Râbbânî de ona gaybî bir tarzda, 'Tevhîd-i kible et!' demiş; yani: 'Yalnız bir üstâdın arkasından git!'

O çok yaralı Eski Saîd'in kalbine geldi ki: 'Üstâd-ı hakikî Kur'ân'dır. Tevhîd-i kible, bu üstâdla olur' diye, yalnız O Üstâd-ı Kudsî'nin irşâdıyla hem kalbi hem ruhu gayet garîb bir tarzda sülûke başladılar. Nefs-i emmâresi de şükûk ve şübehâtıyla onu manevî ve ilmî mücâhedeye mecbûr etti. Gözü kapalı olarak değil; belki İmam-ı Gazâlî (ra), Mevlânâ Celâleddîn (ra) ve İmam-ı Rabbânî (ra) gibi kalb, ruh, akıl gözleri açık olarak, ehl-i istiğrâkın akıl gözünü kapadığı yerlerde, o makamlarda gözü açık olarak gezmiş.

[1] Lem'alar, 26. Lem'a, 11. Ricâ, s. 239-242.

METİN

Fâtiha-i şerîfenin âhirinde

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

ŞERH

Cenâb-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki, Kur'ân'ın dersiyle, irşâdıyla hakîkata bir yol bulmuş, girmiş. Hatta, *وَفِي كُلِّ* *hakikatına mazhar olduğunu, Yeni Saîd'in Risâle-i Nûr'uyla göstermiş."*¹

(Fâtiha-i şerîfenin âhirinde) buyruluyor ki:

(صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ)

"(Yâ Rab! Bizi sırat-ı müstakîme hidâyet eyle. Öyle bir sırat-ı müstakîm ki; kendilerine in'âm ettiklerinin) yani peygamberlerin, siddîkların, şehîdlerin ve sâlihlerin (yoludur. Gadab-ı İlâhî'ye uğramış ve dalâlete düşmüş olanların yolu değildir."²

Adiyy b. Hâtem (ra)'den rivâyet edildiğine göre şöyle diyor:

"Peygamber (sav), 'Gadab edilmiş' olanlar, 'Yahudiler'; 'dalâlete düşmüş' olanlar da 'Hristiyanlardır' buyurdu."³

Demek, yukarıda zikredilen Adiyy b. Hâtem'in (ra) rivâyet ettiği hadîsin sarahatine göre *الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ* "Gadab edilen kavim"den murâd, "Yahudiler"dir. İşârî mana ise, geniştir. Ellâh'ın gadab ettiği her kavim, işârî manada dâhil olabilir. Meselâ; kavm-i Nûh, kavm-i Âd, kavm-i Semûd, kavm-i Firavun gibi. Fakat, asıl murâd Yahudilerdir.

Adiyy b. Hâtem (ra)'ın rivâyet ettiği hadîsin sarahatine göre, ayette geçen *الضَّالِّينَ*'den murâd ise, "Hristiyanlar"dır. İşârî mana ile bu asra da bakıyor.

[1] Mesnevî-i Nûriyye, İ'tizar, s. 7.

[2] Fâtiha, 1:6-7.

[3] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an, 2, Hadis No: 2955; Ahmed bin Hanbel, 4/379; Hadis No: 19600; İbn Hacer el-Askalanî, Fethu'l-Bârî, 8/9; el-Elbânî, es-Silsiletü's-Sahîha, 3263.

METİN

Fâtiha-i şerîfenin âhirinde

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

ŞERH

Cenâb-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki, Kur'ân'ın dersiyle, irşâdıyla hakikata bir yol bulmuş, girmiş. Hatta, وَفِي كُلِّ
hakikatuna mazhar olduğunu, Yeni Saîd'in Risâle-i Nûr'uyla göstermiş.¹

(Fâtiha-i şerîfenin âhirinde) buyruluyor ki:

(صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ)

"(Yâ Rab! Bizi sırat-ı müstakîme hidâyet eyle. Öyle bir sırat-ı müstakîm ki; kendilerine in'âm ettiklerinin) yani peygamberlerin, siddîkların, şehîdlerin ve sâlihlerin (yoludur. Gadab-ı İlâhî'ye uğramış ve dalâlete düşmüş olanların yolu değildir)."2

Adiyy b. Hâtem (ra)'den rivâyet edildiğine göre şöyle diyor:

*"Peygamber (sav), 'Gadab edilmiş' olanlar, 'Yahudiler'; 'dalâlete düşmüş' olanlar da 'Hıristiyanlardır' buyurdu."*³

Demek, yukarıda zikredilen Adıyy b. Hâtem'in (ra) rivâyet ettiği hadîsin sarahatine göre **الْمُعْضُوب عَلَيْهِمْ** "*Gadab edilen kavim*"den murâd, "Yahudiler"dir. İşârî mana ise, geniştir. Ellâh'ın gadab ettiği her kavim, işârî manada dâhil olabilir. Meselâ; kavm-i Nûh, kavm-i Âd, kavm-i Semûd, kavm-i Firavun gibi. Fakat, asıl murâd Yahudilerdir.

Adiyy b. Hâtem (ra)'ın rivâyet ettiği hadîsin sarahatine göre, ayette geçen الضَّالِّينَ'den murâd ise, "Hıristiyanlar"dır. İşârî mana ile bu asra da bakıyor.

[1] Mesnevî-i Nûriyye, İ'tizar, s. 7.

[2] Fâtiha, 1:6-7.

[3] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an, 2, Hadis No: 2955; Ahmed bin Hanbel, 4/379; Hadis No: 19600; İbn Hacer el-Askalanî, Fethu'l-Bârî, 8/9; el-Elbânî, es-Silsiletü's-Sahîha, 3263.

METİN

Onların ayak izlerini görüyordum. Bazılarının bir zaman seslerini işitiyordum. Sonra sesleri kesiliyordu.

Ey hayâli ile benim seyahat-ı hayâliyyeme iştirâk eden arkadaşı! O zemin, tabîattır ve felsefe-i tabiiyyedir. Tünel ise, ehl-i felsefenin efkârı ile hakîkata yol açmak için açtıkları meslektir. Gördüğüm ayak izleri, Eflâtun ve Aristo¹ gibi meşâhirlerindir İştittiğim

(Hâşiye) Eğer desen: "Sen necisin, bu meşâhire karşı meydana çıkıyorsun? Sen bir sinek gibi olup da, kartalların uçmalarına karışyorsun?" Ben de derim ki: "Kur'ân gibi bir üstâd-ı ezeliyyem varken, dalâlet-âlûd felsefenin ve evhâm-âlûd aklın şâkirdleri olan o kartallara, hakîkat ve ma'rifet yolunda, sinek kanadı kadar da kıymet vermeğe mecbûr değilim. Ben onlardan ne kadar aşağı isem, onların üstâdı dahî, benim üstâdımdan bin defa daha aşağıdır. Üstâdımın himmetiyle, onları gark eden

ŞERH

Onların ayak izlerini görüyordum. Bazılarının bir zaman seslerini işitiyordum. Sonra sesleri kesiliyordu.) Müellif (ra), kendisini manevî âlemde böyle bir yerde keşfen görüyor.

(Ey hayâli ile benim seyahat-ı hayâliyyeme iştirâk eden arkadaşı! O zemin, tabîattır ve felsefe-i tabiiyyedir.) Felsefeciler, kâinâtta cârî olan fitrî kanunlara ve kuvalara "tabîat" diyorlar. Halbuki, hakîkî manada tabîat, şerîat-ı fitriyye ve kanun-i ilâhî'dir. Onların tabîî felsefelerince tabîat bir put hükmündedir. "Tabîat", kanun ve kuvalar; "felsefe-i tabiiyye" ise, onların tabîat hakkındaki düşünceleridir. **(Tünel ise, ehl-i felsefenin efkârı ile hakîkata yol açmak için açtıkları meslektir. Gördüğüm ayak izleri, Eflâtun ve AristoHâşiye gibi meşâhirlerindir)** meşhûr felsefecilerindir. **(İştittiğim**

[1] (Hâşiye) Eğer desen: "Sen necisin, bu meşâhire karşı meydana çıkıyorsun? Sen bir sinek gibi olup da, kartalların uçmalarına karışyorsun?" Ben de derim ki: "Kur'ân gibi bir üstâd-ı ezeliyyem varken, dalâlet-âlûd felsefenin ve evhâm-âlûd aklın şâkirdleri olan o kartallara, hakîkat ve ma'rifet yolunda, sinek kanadı kadar da kıymet vermeğe mecbûr değilim.) Farz-ı muhâl (Ben onlardan ne kadar aşağı isem, onların üstâdı dahî, benim üstâdımdan) Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân'dan (bin defa daha aşağıdır.) Zira, bu zamanda beşer nazarında Aristo, Müellif (ra)'dan daha yüksek ve şa'şaalı görünüyor. Fakat, hakîkat-i halde ise öyle değildir. Zira, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, onların üstâdları olan akıldan ne kadar yüksek ise, Kur'ân şâkirdleri de aklın şâkirdleri olan felsefecilerden o kadar yüksektir. (Üstâdımın himmetiyle, onları gark eden) boğan

METİN

Onların ayak izlerini görüyordum. Bazılarının bir zaman seslerini işitiyordum. Sonra sesleri kesiliyordu.

Ey hayâli ile benim seyahat-ı hayâliyyeme iştirâk eden arkadaşı! O zemin, tabîattır ve felsefe-i tabiiyyedir. Tünel ise, ehl-i felsefenin efkârı ile hakîkata yol açmak için açtıkları meslektir. Gördüğüm ayak izleri, Eflâtun ve Aristo¹ gibi meşâhirlerindir İşittiğim

(Hâşiye) Eğer desen: "Sen necisin, bu meşâhire karşı meydana çıkıyorsun? Sen bir sinek gibi olup da, kartalların uçmalarına karışıyorsun?" Ben de derim ki: "Kur'ân gibi bir üstâd-ı ezeliyyem varken, dalâlet-âlûd felsefenin ve evhâm-âlûd aklın şâkirdleri olan o kartallara, hakîkat ve ma'rifet yolunda, sinek kanadı kadar da kıymet vermeğe mecbûr değilim. Ben onlardan ne kadar aşağı isem, onların üstâdı dahî, benim üstâdımdan bin defa daha aşağıdır. Üstâdımın himmetiyle, onları gark eden

ŞERH

Onların ayak izlerini görüyordum. Bazılarının bir zaman seslerini işitiyordum. Sonra sesleri kesiliyordu.) Müellif (ra), kendisini manevî âlemde böyle bir yerde keşfen görüyor.

(Ey hayâli ile benim seyahat-ı hayâliyyeme iştirâk eden arkadaşı! O zemin, tabîattır ve felsefe-i tabiiyyedir.) Felsefeciler, kâinâtta cârî olan fitrî kanunlara ve kuvalara "tabîat" diyorlar. Halbuki, hakîkî manada tabîat, şerîat-ı fitriyye ve kanun-i ilâhî'dir. Onların tabîî felsefelerince tabîat bir put hükmündedir. "Tabîat", kanun ve kuvalar; "felsefe-i tabiiyye" ise, onların tabîat hakkındaki düşünceleridir. **(Tünel ise, ehl-i felsefenin efkârı ile hakîkata yol açmak için açtıkları meslektir. Gördüğüm ayak izleri, Eflâtun ve AristoHâşiye gibi meşâhirlerindir)** meşhûr felsefecilerindir. **(İşittiğim**

[1] (Hâşiye) Eğer desen: "Sen necisin, bu meşâhire karşı meydana çıkıyorsun? Sen bir sinek gibi olup da, kartalların uçmalarına karışıyorsun?" Ben de derim ki: "Kur'ân gibi bir üstâd-ı ezeliyyem varken, dalâlet-âlûd felsefenin ve evhâm-âlûd aklın şâkirdleri olan o kartallara, hakîkat ve ma'rifet yolunda, sinek kanadı kadar da kıymet vermeğe mecbûr değilim.) Farz-ı muhâl (Ben onlardan ne kadar aşağı isem, onların üstâdı dahî, benim üstâdımdan) Kur'ân-ı Azîmü's-şân'dan (bin defa daha aşağıdır.) Zira, bu zamanda beşer nazarında Aristo, Müellif (ra)'dan daha yüksek ve şa'şaalı görünüyor. Fakat, hakîkat-i halde ise öyle değildir. Zira, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, onların üstâdları olan akıldan ne kadar yüksek ise, Kur'ân şâkirdleri de aklın şâkirdleri olan felsefecilerden o kadar yüksektir. (Üstâdımın himmetiyle, onları gark eden) boğan

METİN

seni merâktan kurtarmak için hayâlin altındaki hakîkatın bir köşesini gösterdim. Şimdi seyahatıma dönüyorum.

Gitgide baktım ki benim elime iki şey verildi. Biri, bir elektrik; o tahte'l-arz tabîatın zulümâtını dağıtır. Diğeri, bir âlet ile dahî azîm kayalar, dağ-misâl taşlar parçalanıp bana yol açılıyor. Kulağıma denildi ki:

“Bu elektrik ile o âlet, Kur’ân’ın hazînesinden size verilmiştir.” Her ne ise, çok zaman öylece gittim. Baktım ki, öteki tarafa çıktım. Gayet güzel bir bahar mevsiminde bulutsuz bir güneş, ruh-efzâ bir nesîm, hayatdâr bir âb-ı leziz her taraf şenlik içinde bir âlem gördüm. “Elhamdü lillâh” dedim. Sonra baktım ki; ben, kendi kendime mâlik değilim. Birisi beni tecrübe ediyor.

Yine evvelki vaziyette o sahrâ-yı azîmede, boşucu bulut altında yine ben kendimi gördüm. Daha başka bir yolda bir sâik

ŞERH

bir hikmete binâen fazla ilişmiyor- (seni merâktan kurtarmak için hayâlin altındaki hakîkatın bir köşesini gösterdim.) Keşfiyyât hayâlî olur. Keşf âleti, hayâldir. (Şimdi seyahatıma dönüyorum.

Gitgide baktım ki benim elime iki şey verildi. Biri, bir elektrik; o tahte'l-arz tabîatın zulümâtını dağıtır. Diğeri, bir âlet ile dahî azîm kayalar, dağ-misâl taşlar parçalanıp bana yol açılıyor.) O âlet ve elektrik, Kur’ân’ın delâil ve hakâikidir. (Kulağıma denildi ki:

“Bu elektrik ile o âlet, Kur’ân’ın hazînesinden size verilmiştir.” Her ne ise, çok zaman öylece gittim. Baktım ki, öteki tarafa çıktım. Gayet güzel bir bahar mevsiminde bulutsuz bir güneş, ruh-efzâ) ruh veren (bir nesîm, hayatdâr bir âb-ı lezîz) lezzetli su, (her taraf şenlik içinde bir âlem gördüm. “Elhamdü lillâh” dedim. Sonra baktım ki; ben, kendi kendime mâlik değilim. Birisi beni tecrübe ediyor.

Yine evvelki vaziyette o sahrâ-yı azîmede, boşucu bulut altında yine ben kendimi gördüm. Daha başka bir yolda bir sâik) sevk edici

METİN

seni merâktan kurtarmak için hayâlin altındaki hakîkatın bir köşesini gösterdim. Şimdi seyahatıma dönüyorum.

Gitgide baktım ki benim elime iki şey verildi. Biri, bir elektrik; o tahte'l-arz tabîatın zulümâtını dağıtır. Diğeri, bir âlet ile dahî azîm kayalar, dağ-misâl taşlar parçalanıp bana yol açılıyor. Kulağıma denildi ki:

“Bu elektrik ile o âlet, Kur’ân’ın hazînesinden size verilmiştir.” Her ne ise, çok zaman öylece gittim. Baktım ki, öteki tarafa çıktım. Gayet güzel bir bahar mevsiminde bulutsuz bir güneş, ruh-efzâ bir nesîm, hayatdâr bir âb-ı leziz her taraf şenlik içinde bir âlem gördüm. “Elhamdü lillâh” dedim. Sonra baktım ki; ben, kendi kendime mâlik değilim. Birisi beni tecrübe ediyor.

Yine evvelki vaziyette o sahrâ-yı azîmede, boşucu bulut altında yine ben kendimi gördüm. Daha başka bir yolda bir sâik

ŞERH

bir hikmete binâen fazla ilişmiyor- (seni merâktan kurtarmak için hayâlin altındaki hakîkatın bir köşesini gösterdim.) Keşfiyyât hayâlî olur. Keşf âleti, hayâldir. (Şimdi seyahatıma dönüyorum.

Gitgide baktım ki benim elime iki şey verildi. Biri, bir elektrik; o tahte'l-arz tabîatın zulümâtını dağıtır. Diğeri, bir âlet ile dahî azîm kayalar, dağ-misâl taşlar parçalanıp bana yol açılıyor.) O âlet ve elektrik, Kur’ân’ın delâil ve hakâikidir. (Kulağıma denildi ki:

“Bu elektrik ile o âlet, Kur’ân’ın hazînesinden size verilmiştir.” Her ne ise, çok zaman öylece gittim. Baktım ki, öteki tarafa çıktım. Gayet güzel bir bahar mevsiminde bulutsuz bir güneş, ruh-efzâ) ruh veren (bir nesîm, hayatdâr bir âb-ı lezîz) lezzetli su, (her taraf şenlik içinde bir âlem gördüm. “Elhamdü lillâh” dedim. Sonra baktım ki; ben, kendi kendime mâlik değilim. Birisi beni tecrübe ediyor.

Yine evvelki vaziyette o sahrâ-yı azîmede, boşucu bulut altında yine ben kendimi gördüm. Daha başka bir yolda bir sâik) sevk edici

METİN

غَيْرِ الْمَعْضُوبِ ile işâret olunan ikinci yol, esbabperestlerin ve vesâite îcâd ve tesir verenlerin, Meşâiyyun hükemâsı gibi yalnız akıl ile fikir ile hakikatü'l-hakâika ve Vâcibü'l- Vücûd'un marifetine yol açanların mesleğidir.

اَلَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ile iṣâret olunan üçüncü yol ise, sırat-ı müstakîm ehli olan ehl-i Kur'ân'ın cadde-i nûrânîyyesidir ki, en kısa, en rahat, en selâmet ve herkese açık, semâvî ve Rahmânî ve nûrânî bir meslektir.

ŞERH

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ ile işâret olunan ikinci yol, esbabperestlerin ve vesâite îcâd ve tesir verenlerin, Meşâiyyun hükemâsı gibi yalnız akıl ile fikir ile hakîkatü'l-hakâika ve Vâcibü'l- Vücûd'un marifetine yol açanların mesleğidir.

الَّذِينَ اتَّعَمْتُ عَلَيْهِمْ ile işâret olunan üçüncü yol ise, sırat-ı müstakîm ehli olan ehl-i Kur'ân'ın cadde-i nûrânîyesidir ki, en kısa, en rahat, en selâmet ve herkese açık, semâvî ve Rahmânî ve nûrânî bir meslektir.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَ آخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءً وَ لِحَقِّهِ آدَاءٌ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ دِينَنَا أَمِينِ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

METİN

غَيْرِ الْمَعْضُوبِ ile işâret olunan ikinci yol, esbabperestlerin ve vesâite îcâd ve tesir verenlerin, Meşâiyyun hükemâsı gibi yalnız akıl ile fikir ile hakikatü'l-hakâika ve Vâcibü'l- Vücûd'un marifetine yol açanların mesleğidir.

الَّذِينَ اتَّعَمْتُ عَلَيْهِمْ ile işâret olunan üçüncü yol ise, sırat-ı müstakîm ehli olan ehl-i Kur'ân'ın cadde-i nûrânîyesidir ki, en kısa, en rahat, en selâmet ve herkese açık, semâvî ve Rahmânî ve nûrânî bir meslektir.

ŞERH

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ ile işâret olunan ikinci yol, esbabperestlerin ve vesâite îcâd ve tesir verenlerin, Meşâiyyun hükemâsı gibi yalnız akıl ile fikir ile hakîkatü'l-hakâika ve Vâcibü'l- Vücûd'un marifetine yol açanların mesleğidir.

الَّذِينَ اتَّعَمْتُ عَلَيْهِمْ ile işaret olunan üçüncü yol ise, sırat-ı müstakîm ehli olan ehl-i Kur'ân'ın cadde-i nûrânîyesidir ki, en kısa, en rahat, en selâmet ve herkese açık, semâvî ve Rahmânî ve nûrânî bir meslektir.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَ آخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَآةً تَكُوْنُ لَكَ رِضًا وَ لِحَقِّهِ اَدَاءٌ وَعَلَى اِلِهٍ وَ صَحْبِهِ وَ اِخْوَانِهِ وَ سَلَامٌ وَ سَلَامٌ وَ سَلَامٌ عَلَيْهِمْ يَا رَبُّ
الْعَالَمِيْنَ

OTUZUNCU SÖZ'ÜN İKİNCİ MAKSADI
ZERRÂT RİSÂLESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

MUKADDİME

BAZI ISTİLÂHÎ TABİRLER VE AÇIKLAMALARI

İMÂM-I MÜBÎN

İmam-ı Mübîn İlmî program ve kanunlar mecmûasıdır. Bütün âlemin kanun ve programı içinde mevcûddur. Zaman-ı halden ziyade, zaman-ı mâzî ve müstakbeli ihâta eder kader-i İlâhînin bir levhasıdır. Geçmiş ve gelecek neslin intizâmâtını nazara alan ilim ve emr-i İlâhî'nin bir unvânıdır. Her şeyin

OTUZUNCU SÖZ'ÜN İKİNCİ MAKSADI
ZERRÂT RİSÂLESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

MUKADDİME

BAZI ISTİLÂHÎ TABİRLER VE AÇIKLAMALARI

İMÂM-I MÜBÎN

İmam-ı Mübîn İlmî program ve kanunlar mecmûasıdır. Bütün âlemin kanun ve programı içinde mevcûddur. Zaman-ı halden ziyade, zaman-ı mâzî ve müstakbeli ihâta eder kader-i İlâhînin bir levhasıdır. Geçmiş ve gelecek neslin intizâmâtını nazara alan ilim ve emr-i İlâhî'nin bir unvânıdır. Her şeyin

ŞERH

Mübîn'deki kanun ve programdan gelmektedir. Adâlet ve mîzân-ı âlem ise; kudret ve adâlet defteri olan Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve manevî kalıplardan gelmektedir.

Demek nizâm-ı âlem, İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunların tezâhürüdür. Mîzân-ı âlem ise, Kitab-ı Mübîn'deki belli fizikî şekil ve kuvaların tezâhürüdür.

LEVH-i MAHFÛZ

Levh-i Mahfuz, ilm-i İlâhî'nin bir defteri, kader-i İlâhî'nin bir levhasıdır. Cenab-ı Hak, her şeyi vücûda gelmeden önce Levh-i Mahfûz'da iki tarzda kaydetmiştir:

Biri: Kanun ve ilmî program sûretinde ki, buna İmam-ı Mübîn denir.

Diğeri: Muayyen mikdâr ve fizikî şekil tarzında ki, buna da Kitab-ı Mübîn denir.

Demek Levh-i Mahfûz, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn denilen iki defterin mecmuasıdır. Meselâ; bir insanın bir damla meniden tâ vefat edinceye kadar vücûduna ne kadar zerre girecek, vücudundan ne kadar zerre çıkacak, o insan ne kadar yaşayacak, o insanın bünyesi ne kadar dayanıklı ve hâkezâ fıtratının ilmî programı ve kanunu, İmam-ı Mübîn'de yazı sûretinde mevcûddur.

Kitab-ı Mübîn'de ise, İmam-ı Mübîn'deki o ilmî program ve kanuna göre, onun menşe'i olan bir damla meniden tâ vefat edinceye kadar her âna mahsûs fizikî şekli mevcuttur.

Kudret-i İlâhiyye o ilmî program ve kanunlara ve o fizikî şekil ve kuvalara göre o insanın zerrat-ı vücûdunu âlemden toplayıp ona vücûd libâsını giydirmektedir.

Levh-i Mahfûz Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı ve orada her şeyi yazıp kaydettiği bir nûrdur. Nûr olduğu için, hilkat-i âlemin evvelinden kıyamete kadar ne hâdise cereyân ederse, bir anda hepsi onun içinde görünüyor.

ŞERH

Mübîn'deki kanun ve programdan gelmektedir. Adâlet ve mîzân-ı âlem ise; kudret ve adâlet defteri olan Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve manevî kalıplardan gelmektedir.

Demek nizâm-ı âlem, İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunların tezâhürüdür. Mîzân-ı âlem ise, Kitab-ı Mübîn'deki belli fizikî şekil ve kuvaların tezâhürüdür.

LEVH-İ MAHFÛZ

Levh-i Mahfuz, ilm-i İlâhî'nin bir defteri, kader-i İlâhî'nin bir levhasıdır. Cenab-ı Hak, her şeyi vücûda gelmeden önce Levh-i Mahfûz'da iki tarzda kaydetmiştir:

Biri: Kanun ve ilmî program sûretinde ki, buna İmam-ı Mübîn denir.

Diğeri: Muayyen mikdâr ve fizikî şekil tarzında ki, buna da Kitab-ı Mübîn denir.

Demek Levh-i Mahfûz, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn denilen iki defterin mecmuasıdır. Meselâ; bir insanın bir damla meniden tâ vefat edinceye kadar vücûduna ne kadar zerre girecek, vücudundan ne kadar zerre çıkacak, o insan ne kadar yaşayacak, o insanın bünyesi ne kadar dayanıklı ve hâkezâ fıtratının ilmî programı ve kanunu, İmam-ı Mübîn'de yazı sûretinde mevcûddur.

Kitab-ı Mübîn'de ise, İmam-ı Mübîn'deki o ilmî program ve kanuna göre, onun menş'e'i olan bir damla meniden tâ vefat edinceye kadar her âna mahsûs fizikî şekli mevcuttur.

Kudret-i İlâhiyye o ilmî program ve kanunlara ve o fizikî şekil ve kuvalara göre o insanın zerrat-ı vücûdunu âlemden toplayıp ona vücûd libâsını giydirmektedir.

Levh-i Mahfûz Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı ve orada her şeyi yazıp kaydettiği bir nûrdur. Nûr olduğu için, hilkat-i âlemin evvelinden kıyamete kadar ne hâdise cereyân ederse, bir anda hepsi onun içinde görünüyor.

ŞERH

HAKİKAT-İ ZAMAN

Kanun ve kuvaların hareketinin görüntüsü hükmünde olan şerîf ve levhaya hakikat-i zaman ve zamanın içyüzü denir.

ZAHİR-İ ZAMAN

Zerrenin maddesinin dış hareketinin levnine, zaman ve zamanın dış yüzü denir.

TAHAVVÜLÂT-İ ZERRAT

Kalem-i kudret, İlm-i İlâhî'nin unvânı olan İmam-ı Mübîn'in kanun ve programı altında ve kudret-i İlâhiyyenin unvânı olan Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvalara göre âyât-ı tekvîniyyeyi, zerrat mürekkebiyle hakikat-i zaman denilen Levh-i Mahv ve İsbat üzerinde yazarken, o andaki zerratin zâhirî harekâtına, ihtizâzatına ve cevalanına denir.

ŞERİAT-İ FITRİYYE VE TABİAT

İmam-ı Mübîn'deki ilmi program ve kanunların akisleriyle, Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvaların cilvelerine, Şeriat-ı Fitriyye-i İlâhiyye denilmektedir. Bu şeriat, âlemin nizâm ve intizâmının temeli ve esâsıdır.

Ehl-i felsefe ise; bu kanun ve kuvaların mecmûuna, hata ederek tabiat nâmını vermişlerdir. Meselâ; bir çekirdek içerisinde hem kanun şeklinde bir ilmî program, hem de kuvalar, yani onun teşkilâtıyla alakalı fizikî şekiller mevcûddur. İşte o kanunlar ve kuvalar, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in akisleri, Alîm ve Hakîm, Kadîr ve Âdil isimlerinin cilveleri iken, ehl-i dalâlet bunu tabiat diye tesmiye etmişler. Zerratin harekâtını, mevcûdâtın halk ve îcâdını câmid, câhil, kör ve sağır tabiata nisbet etmişlerdir.

ŞERİAT-İ TEKLÎFİYYE

Kelâm sıfatından gelen, Cebrâîl (as) vasıtasıyla peygamberlere vahyedilen, cin ve insin ef'âlini tanzîm eden İlâhî kanunlar mecmûasıdır.

ŞERH

HAKİKAT-İ ZAMAN

Kanun ve kuvaların hareketinin görüntüsü hükmünde olan şerîf ve levhaya hakikat-i zaman ve zamanın içyüzü denir.

ZAHİR-İ ZAMAN

Zerrenin maddesinin dış hareketinin levnine, zaman ve zamanın dış yüzü denir.

TAHAVVÜLÂT-İ ZERRAT

Kalem-i kudret, İlm-i İlâhî'nin unvânı olan İmam-ı Mübîn'in kanun ve programı altında ve kudret-i İlâhiyyenin unvânı olan Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvalara göre âyât-ı tekvîniyyeyi, zerrat mürekkebiyle hakikat-i zaman denilen Levh-i Mahv ve İsbat üzerinde yazarken, o andaki zerratin zâhirî harekâtına, ihtizâzatına ve cevalanına denir.

ŞERİAT-İ FITRİYYE VE TABİAT

İmam-ı Mübîn'deki ilmi program ve kanunların akisleriyle, Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvaların cilvelerine, Şeriat-ı Fitriyye-i İlâhiyye denilmektedir. Bu şeriat, âlemin nizâm ve intizâmının temeli ve esâsıdır.

Ehl-i felsefe ise; bu kanun ve kuvaların mecmûuna, hata ederek tabiat nâmını vermişlerdir. Meselâ; bir çekirdek içerisinde hem kanun şeklinde bir ilmî program, hem de kuvalar, yani onun teşkilâtıyla alakalı fizikî şekiller mevcûddur. İşte o kanunlar ve kuvalar, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in akisleri, Alîm ve Hakîm, Kadîr ve Âdil isimlerinin cilveleri iken, ehl-i dalâlet bunu tabiat diye tesmiye etmişler. Zerratin harekâtını, mevcûdâtın halk ve îcâdını câmid, câhil, kör ve sağır tabiata nisbet etmişlerdir.

ŞERİAT-İ TEKLÎFİYYE

Kelâm sıfatından gelen, Cebrâîl (as) vasıtasıyla peygamberlere vahyedilen, cin ve insin ef'âlini tanzîm eden İlâhî kanunlar mecmûasıdır.

METİN

OTUZUNCU SÖZ

İKİNCİ MAKSAD

[Tahavvülât-ı zerrata dâir]

Şu ayetin hazînesinden bir zerreye işâret edecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ
 ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ¹

ŞERH

(OTUZUNCU SÖZ İKİNCİ MAKSAD)

Tılsım-ı kâinâtı keşfeden Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımını halleden Otuzuncu Söz "Ene" ve "Zerre"den ibâret bir "Elif", bir "Nokta"dır. Birinci Maksad, "Ene"nin mâhiyet ve neticesinden, İkinci Maksad "Zerre"nin hareket ve vazifesinden bahseder.

(Tahavvülât-ı zerrata) zerrelere halden hale geçmelerine (dâir)

Şu ayetin hazînesinden bir zerreye işâret edecektir.) Gelecek olan ayet-i kerimeyi bir hazîneye benzetirsek, şu Zerrat Risâlesi, o hazînedeki mücevherâttan bir zerre gibi olur.

[1] Sebe', 34:3.

METİN

OTUZUNCU SÖZ

İKİNCİ MAKSAD

[Tahavvülât-ı zerrata dâir]

Şu ayetin hazînesinden bir zerreye işâret edecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ
 ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ¹

ŞERH

(OTUZUNCU SÖZ İKİNCİ MAKSAD)

Tılsım-ı kâinâtı keşfeden Kur'ân-ı Hakîm'in mühim bir tılsımını halleden Otuzuncu Söz "Ene" ve "Zerre"den ibâret bir "Elif", bir "Nokta"dır. Birinci Maksad, "Ene"nin mâhiyet ve neticesinden, İkinci Maksad "Zerre"nin hareket ve vazifesinden bahseder.

(Tahavvülât-ı zerrata) zerrelerin halden hale geçmelerine (dâir)

Şu ayetin hazînesinden bir zerreye işâret edecektir.) Gelecek olan ayet-i kerimeyi bir hazîneye benzetirsek, şu Zerrat Risâlesi, o hazînedeki mücevherâtan bir zerre gibi olur.

[1] Sebe', 34:3.

ŞERH

"İşte şu bahiste haşir meselesinde Kur'ân-ı Hakîm, haşri isbat için evvelâ neşe-i ûlâyı nazara verir. Der ki: Nutfeden alakaya, alakadan mudgaya, mudgadan tâ hilkat-ı insanîyeye kadar olan neşetinizi görüyorsunuz. Nasıl oluyor ki, neşe-i uhrâyı inkâr ediyorsunuz? O, onun misli, belki daha ehvenidir."¹

"İnsan-ı âsî, 'Çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diye meydan okur gibi inkârına karşı Kur'ân der: 'Kim bidâyetten yaratmış ise, o diriltecek. O yaratan zât ise, her bir şeyi her bir keyfiyette bilir.'"²

"Acaba, mu'ciznümâ bir kâtib bulunsa, hurûfları ya bozulmuş veya mahvolmuş üç yüz bin kitabı tek bir sahîfede karıştırmaksızın, galatsız, sehivsiz, noksansız, hepsini beraber, gayet güzel bir sûrette bir saatte yazarsa; birisi sana dese: 'Şu kâtip kendi te'lîf ettiği senin suya düşmüş olan kitabını, yeniden, bir dakika zarfında hâfızasından yazacak!' Sen diyebilir misin ki: 'Yapamaz ve inanmam!'..."

Bak! Nakkâş-ı Ezeli, gözümüzün önünde kışın beyaz sahîfesini çevirip, bahar ve yaz yeşil yaprağını açıp, rû-yi Arzın sahîfesinde üç yüz binden ziyade envâı, kudret ve kader kalemiyle ahsen-i sûret üzere yazar. Birbiri içinde birbirine karışmaz. Beraber yazar; birbirine mani olmaz. Teşkilce, sûretçe birbirinden ayrı, hiç şaşırtmaz. Yanlış yazmaz. Evet, en büyük bir ağacın ruh programını bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte dercedip, muhâfaza eden Zât-ı Hakîm-i Hafîz; vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhâfaza eder, denilir mi?³

"Hem bir zât, göz önünde bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese: 'Şu zât, efrâdı istirahat için dağılmış olan bir taburu bir boru ile toplar, tabur nizâmı altına getirebilir. Sen ey insan, desen: 'İnanmam! Ne kadar dîvânece bir inkâr olduğunu bilirsin. Aynen onun gibi; 'Hiçlikten, yeniden ordu-misâl bütün hayvanât ve sâir zîhayatın, tabur-misâl cesedlerini kemâl-i intizâmla ve mîzân-ı hikmetle o bedenlerin zerratını ve letâîfini "Emr-i kün feyekûn" ile kaydedip yerleştiren ve her karnda, hatta her baharda rû-yi zeminde yüz binler ordu-misâl zevil-hayatın envâ'larını ve tâîfelerini icâd eden bir Zât-ı

[1] Sözler, 25. Söz, 2. Şu'le, 2. Nur, 8. Meziyyet-i Cezalet, s. 424.

[2] Sözler, 25. Söz, 1. Şu'le, 2. Şuâ, 5. Lem'a, 3. Işık, s. 400.

[3] Sözler, 10. Söz, 9. Hakikat, s. 81.

ŞERH

"İşte şu bahiste haşir meselesinde Kur'ân-ı Hakîm, haşri isbat için evvelâ neşe-i ûlâyı nazara verir. Der ki: Nutfeden alakaya, alakadan mudgaya, mudgadan tâ hilkat-ı insanîyeye kadar olan neşetinizi görüyorsunuz. Nasıl oluyor ki, neşe-i uhrâyı inkâr ediyorsunuz? O, onun misli, belki daha ehvenidir."¹

"İnsan-ı âsî, 'Çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diye meydan okur gibi inkârına karşı Kur'ân der: 'Kim bidâyetten yaratmış ise, o diriltecek. O yaratan zât ise, her bir şeyi her bir keyfiyette bilir.'"²

"Acaba, mu'ciznümâ bir kâtib bulunsa, hurûfları ya bozulmuş veya mahvolmuş üç yüz bin kitabı tek bir sahîfede karıştırmaksızın, galatsız, sehivsiz, noksansız, hepsini beraber, gayet güzel bir sûrette bir saatte yazarsa; birisi sana dese: 'Şu kâtip kendi te'lîf ettiği senin suya düşmüş olan kitabını, yeniden, bir dakika zarfında hâfızasından yazacak!' Sen diyebilir misin ki: 'Yapamaz ve inanmam!'..."

Bak! Nakkâş-ı Ezeli, gözümüzün önünde kışın beyaz sahîfesini çevirip, bahar ve yaz yeşil yaprağını açıp, rû-yi Arzın sahîfesinde üç yüz binden ziyade envâı, kudret ve kader kalemiyle ahsen-i sûret üzere yazar. Birbiri içinde birbirine karışmaz. Beraber yazar; birbirine mani olmaz. Teşkilce, sûretçe birbirinden ayrı, hiç şaşırtmaz. Yanlış yazmaz. Evet, en büyük bir ağacın ruh programını bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte dercedip, muhâfaza eden Zât-ı Hakîm-i Hafîz; vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhâfaza eder, denilir mi?³

"Hem bir zât, göz önünde bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese: 'Şu zât, efrâdı istirahat için dağılmış olan bir taburu bir boru ile toplar, tabur nizâmı altına getirebilir. Sen ey insan, desen: 'İnanmam! Ne kadar dîvânece bir inkâr olduğunu bilirsin. Aynen onun gibi; 'Hiçlikten, yeniden ordu-misâl bütün hayvanât ve sâir zîhayatın, tabur-misâl cesedlerini kemâl-i intizâmla ve mîzân-ı hikmetle o bedenlerin zerratını ve letâîfini "Emr-i kün feyekûn" ile kaydedip yerleştiren ve her karnda, hatta her baharda rû-yi zeminde yüz binler ordu-misâl zevil-hayatın envâ'larını ve tâîfelerini icâd eden bir Zât-ı

[1] Sözler, 25. Söz, 2. Şu'le, 2. Nur, 8. Meziyyet-i Cezalet, s. 424.

[2] Sözler, 25. Söz, 1. Şu'le, 2. Şuâ, 5. Lem'a, 3. Işık, s. 400.

[3] Sözler, 10. Söz, 9. Hakikat, s. 81.

METİN

Şu ayetin pek büyük hazînesinden bir miskâl zerre mikdârında, yani zerre sandukçasında olan cevheri gösterir ve zerrenin hareket ve vazifesinden bir nebze bahseder. Şu maksad, bir “Mukaddime” ile “Üç Nokta”dan ibârettir.

MUKADDİME

Tahavvülât-ı zerrat, Nakkâş-ı Ezeli’nin

ŞERH

Evet bu ayet, bir hazîne gibi bütün âlemi içine alıyor. İki kutb-i îmânî olan Tevhîd ve Haşri isbat ediyor.

(Şu ayetin pek büyük hazînesinden bir miskâl zerre mikdârında, yani zerre sandukçasında olan cevheri gösterir) Bu ayet, bir hazîne gibidir. Binlerce mücevherât içinde var. Bu Zerrat Risâlesi ise, o hazîne zerre kadar bir cevherdir. Bir zerrenin içerisindeki manaları, esrârı çözüyor. Bu ayetin hazînesinden bir zerreyi açıyor ve o zerre içerisinde, ilim ve kudret-i Rabbâniyye’nin tecelliyâtını ve haşri isbat ediyor. Zira her bir zerre, bir taraftan Cenâb-ı Hakk’ın esma ve sıfatını, vücûd ve tevhîd-i İlâhî’yi ilan ederken, diğer taraftan esma ve sıfatın muktezâsı, tevhîdin de neticesi olan haşre şehâdet etmektedir.

Tabir-i diğerle; Zerrat Risâlesi; “Her bir zerrede başta ilim ve kudret olmak üzere bütün evsâf-ı İlâhiyye nasıl tezâhür etmiş, bir zerrenin içerisinde İlm-i İlâhî’nin ve Kudret-i Rabbâniyye’nin İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’deki tecelliyâtı ne sûrette görünüyor ve haşre nasıl delâlet ediyor?” suâllerine cevap vermektedir **(ve zerrenin hareket ve vazifesinden bir nebze)** bir mikdâr **(bahseder.)** ‘Zerrenin hareketindeki hikmet ve maksad nedir? Ne vazife görüyor?’ gibi müşkilleri halleder. **(Şu maksad, bir “Mukaddime” ile “Üç Nokta”dan ibârettir.)**

(MUKADDİME

Tahavvülât-ı zerrat,) zerrelerin hareketi, yani halden hale geçişi, **(Nakkâş-ı Ezeli’nin,)** Cenâb-ı Hakk’ın bir ismi de Nakkâş’tır. Kâinâtta bütün nakışları O yapmaktadır. Ağaç bir nakış, çiçek bir nakış, sinek bir nakış, insan bir nakış ve hâkezâ bu teşhîrgâh-ı âlemde her şey bir nakıştır, Nakkâş’ını gösterir.

METİN

Şu ayetin pek büyük hazînesinden bir miskâl zerre mikdârında, yani zerre sandukçasında olan cevheri gösterir ve zerrenin hareket ve vazifesinden bir nebze bahseder. Şu maksad, bir “Mukaddime” ile “Üç Nokta”dan ibârettir.

MUKADDİME

Tahavvülât-ı zerrat, Nakkâş-ı Ezeli’nin

ŞERH

Evet bu ayet, bir hazîne gibi bütün âlemi içine alıyor. İki kutb-i îmânî olan Tevhîd ve Haşri isbat ediyor.

(Şu ayetin pek büyük hazînesinden bir miskâl zerre mikdârında, yani zerre sandukçasında olan cevheri gösterir) Bu ayet, bir hazîne gibidir. Binlerce mücevherât içinde var. Bu Zerrat Risâlesi ise, o hazîne zerre kadar bir cevherdir. Bir zerrenin içerisindeki manaları, esrârı çözüyor. Bu ayetin hazînesinden bir zerreyi açıyor ve o zerre içerisinde, ilim ve kudret-i Rabbâniyye’nin tecelliyâtını ve haşri isbat ediyor. Zira her bir zerre, bir taraftan Cenâb-ı Hakk’ın esma ve sıfatını, vücûd ve tevhîd-i İlâhî’yi ilan ederken, diğer taraftan esma ve sıfatın muktezâsı, tevhîdin de neticesi olan haşre şehâdet etmektedir.

Tabir-i diğerle; Zerrat Risâlesi; “Her bir zerrede başta ilim ve kudret olmak üzere bütün evsâf-ı İlâhiyye nasıl tezâhür etmiş, bir zerrenin içerisinde İlm-i İlâhî’nin ve Kudret-i Rabbâniyye’nin İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’deki tecelliyâtı ne sûrette görünüyor ve haşre nasıl delâlet ediyor?” suâllerine cevap vermektedir **(ve zerrenin hareket ve vazifesinden bir nebze)** bir mikdâr **(bahseder.)** ‘Zerrenin hareketindeki hikmet ve maksad nedir? Ne vazife görüyor?’ gibi müşkilleri halleder. **(Şu maksad, bir “Mukaddime” ile “Üç Nokta”dan ibârettir.)**

(MUKADDİME

Tahavvülât-ı zerrat,) zerrelerin hareketi, yani halden hale geçişi, **(Nakkâş-ı Ezeli’nin,)** Cenâb-ı Hakk’ın bir ismi de Nakkâş’tır. Kâinâtta bütün nakışları O yapmaktadır. Ağaç bir nakış, çiçek bir nakış, sinek bir nakış, insan bir nakış ve hâkezâ bu teşhîrgâh-ı âlemde her şey bir nakıştır, Nakkâş’ını gösterir.

METİN

Yoksa Maddiyyûn ve Tabiyyûnların tevehhüm ettikleri gibi tesâdüf oyuncağı ve karışık, manasız bir hareket değildir. Çünkü bütün mevcûdât gibi zerrelere ve her bir zerre, mebde'-i hareketinde "Bismillâh" der. Çünkü nihayetsiz, kuvvetinden fazla yükleri kaldırır ve buğday tanesi kadar bir çekirdeğin koca bir çam ağacı gibi bir yükü omuzuna alması gibi...

ŞERH

(Yoksa Maddiyyûn ve Tabiyyûnların tevehhüm ettikleri gibi tesâdüf oyuncağı ve karışık, manasız bir hareket değildir.) Maddiyyûn, Tabiyyûn ve Dehriyyûn ise tahavvülât-ı zerrati, tesâdüf oyuncağı, manasız ve karışık bir hareket tevehhüm etmişlerdir. Evet, silsile-i felsefeye göre, kâinât, tahavvülât-ı zerrattan meydana geliyor, vücûd buluyor. Tahavvülât-ı zerrat ise; Maddiyyûn'lara göre, kendi kendine oluyor. Tabiyyûn'lara göre, zerrenin tabîatı, yani zerrenin içindeki kanun ve kuvalar o hareketi istiyor ve îcâd ediyor. Dehriyyûn'lara göre ise, zerrenin hareketinin rengi ve şeridi olan zaman, o zerreyi harekete geçiriyor. Hâşâ yüz bin defa hâşâ! Bu tesâdüf oyuncağı değil, zira bilerek bir iş yapılıyor. Karışık, manasız bir hareket de değil. Çünkü mu'cizevî bir ayet ve hârîka bir nakış vücûda geliyor.

(Çünkü bütün mevcûdât gibi zerrelere ve her bir zerre, mebde-i hareketinde) hareketinin başlangıcında ("Bismillâh" der. Çünkü nihayetsiz, kuvvetinden fazla yükleri kaldırır ve buğday tanesi kadar bir çekirdeğin, koca bir çam ağacı gibi bir yükü omuzuna alması gibi...) Zerre, mebde-i hareketinde "Bismillâh" diyor. Çünkü gücünün yetmediği işleri yapıyor. Demek başka bir kudret sâhibinin hesabına çalışıyor. Bütün mevcûdâtın, husûsan her bir zerrenin lisân-ı hâliyle "Bismillâh" dediğini Müellif (ra), başka eserlerinde şöyle îzâh etmektedir:

"Bismillâh her hayrın başıdır. Bil ey nefsim! Şu mübârek kelime; İslâm nişanı olduğu gibi, bütün mevcûdâtın lisân-ı hâliyle vird-i zebânıdır..."

Bütün mevcûdât, lisân-ı hal ile Bismillâh der. Öyle mi?

Evet, nasıl ki görsen: Bir tek adam geldi. Bütün şehir ahâlisini cebren bir yere sevk etti ve cebren işlerde çalıştırdı. Yakînen bilirsin; o adam kendi nâmıyla,

METİN

Yoksa Maddiyyûn ve Tabiyyûnların tevehhüm ettikleri gibi tesâdüf oyuncağı ve karışık, manasız bir hareket değildir. Çünkü bütün mevcûdât gibi zerrelere ve her bir zerre, mebde'-i hareketinde "Bismillâh" der. Çünkü nihayetsiz, kuvvetinden fazla yükleri kaldırır ve buğday tanesi kadar bir çekirdeğin koca bir çam ağacı gibi bir yükü omuzuna alması gibi...

ŞERH

(Yoksa Maddiyyûn ve Tabiyyûnların tevehhüm ettikleri gibi tesâdüf oyuncağı ve karışık, manasız bir hareket değildir.) Maddiyyûn, Tabiyyûn ve Dehriyyûn ise tahavvülât-ı zerrati, tesâdüf oyuncağı, manasız ve karışık bir hareket tevehhüm etmişlerdir. Evet, silsile-i felsefeye göre, kâinât, tahavvülât-ı zerrattan meydana geliyor, vücûd buluyor. Tahavvülât-ı zerrat ise; Maddiyyûn'lara göre, kendi kendine oluyor. Tabiyyûn'lara göre, zerrenin tabîatı, yani zerrenin içindeki kanun ve kuvalar o hareketi istiyor ve îcâd ediyor. Dehriyyûn'lara göre ise, zerrenin hareketinin rengi ve şeridi olan zaman, o zerreyi harekete geçiriyor. Hâşâ yüz bin defa hâşâ! Bu tesâdüf oyuncağı değil, zira bilerek bir iş yapılıyor. Karışık, manasız bir hareket de değil. Çünkü mu'cizevî bir ayet ve hârîka bir nakış vücûda geliyor.

(Çünkü bütün mevcûdât gibi zerrelere ve her bir zerre, mebde-i hareketinde) hareketinin başlangıcında ("Bismillâh" der. Çünkü nihayetsiz, kuvvetinden fazla yükleri kaldırır ve buğday tanesi kadar bir çekirdeğin, koca bir çam ağacı gibi bir yükü omuzuna alması gibi...) Zerre, mebde-i hareketinde "Bismillâh" diyor. Çünkü gücünün yetmediği işleri yapıyor. Demek başka bir kudret sâhibinin hesabına çalışıyor. Bütün mevcûdâtın, husûsan her bir zerrenin lisân-ı hâliyle "Bismillâh" dediğini Müellif (ra), başka eserlerinde şöyle îzâh etmektedir:

"Bismillâh her hayrın başıdır. Bil ey nefsim! Şu mübârek kelime; İslâm nişanı olduğu gibi, bütün mevcûdâtın lisân-ı hâliyle vird-i zebânıdır..."

Bütün mevcûdât, lisân-ı hal ile Bismillâh der. Öyle mi?

Evet, nasıl ki görsen: Bir tek adam geldi. Bütün şehir ahâlisini cebren bir yere sevk etti ve cebren işlerde çalıştırdı. Yakînen bilirsin; o adam kendi nâmıyla,

ŞERH

kendi kuvvetiyle hareket etmiyor. Belki o bir askerdir. Devlet nâmına hareket eder. Bir padişah kuvvetine istinâd eder.

Öyle de her şey, Cenâb-ı Hakk'ın nâmına hareket eder ki; zerrecikler gibi tohumlar, çekirdekler başlarında koca ağaçları taşıyor, dağ gibi yükleri kaldırıyorlar. Demek her bir ağaç, Bismillâh der."¹

"Meselâ: İki kardeş var. Birisi cesûr, kendine güvenir. Diğeri hamîyetli, milliyet-perverdir. Bir muhârebe zamanında kendine güvenen adam, devlete intisâb etmez, kendi başıyla iş görmek ister. Kendi kuvvetinin menbâ'larını belinde taşımaya mecbûr olur. Techizâtını, cephâelerini kendi kuvvetine göre çekmeye muhtardır. O şahsî ve küçük kuvvet mikdârınca, düşman ordusunun bir onbaşıyla ancak mücâdele eder; fazla bir şey elinden gelmez. Öteki kardeş, kendine güvenmiyor ve kendisini âciz, kuvvetsiz biliyor; padişaha intisâb etti, askere kaydedildi. O intisâb ile koca bir ordu, ona nokta-i istinâd oldu. Ve o istinâd ile arkasında, padişahın himmetiyle bir ordunun manevî kuvveti tahşid edilebilir bir kuvve-i maneviyye ile harbe atıldı. Tâ düşmanın mağlûb ordusu içindeki şâhın büyük bir müşîrine rast geldi; kendi padişahı nâmına, 'Seni esîr ediyorum! Gel!' der. Esîr eder, getirir. Şu halin sırrı ve hikmeti şudur ki:

Evvelki başıbozuk, kendi menba'-ı kuvvetini ve techizâtını kendisi taşımaya mecbûr olduğu için, gayet cüz'î iş görebildi. Şu memur ise; kendi kuvvetinin menbaini taşımaya mecbûr değil, belki onu ordu ve padişah taşıyor. Mevcûd telgraf ve telefon teline makinasını küçük bir tel ile rabt etmek gibi, şu adam bu intisâbla kendini o hadsiz kuvvete rabt eder.

İşte وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى eğer her mahlûk, her zerre doğrudan doğruya Vâhid-i Ehâde isnâd edilse ve onlar, O'na intisâb etseler; o vakit o intisâb kuvvetiyle ve seyyidinin havliyle, emriyle; karınca, Firavun'un sarayını başına yıkar, baş aşağı atar; sinek, Nemrûd'u gebertip Cehennem'e atar; bir mikrop, en cebbâr bir zâlimi kabre sokar; buğday tanesi kadar çam çekirdeği, bir dağ gibi bir çam ağacının destgâhı ve makinası hükmüne geçer; havanın zerresi, bütün

[1] Sözler, 1. Söz, s. 5-6.

ŞERH

kendi kuvvetiyle hareket etmiyor. Belki o bir askerdir. Devlet nâmına hareket eder. Bir padişah kuvvetine istinâd eder.

Öyle de her şey, Cenâb-ı Hakk'ın nâmına hareket eder ki; zerrecikler gibi tohumlar, çekirdekler başlarında koca ağaçları taşıyor, dağ gibi yükleri kaldırıyorlar. Demek her bir ağaç, Bismillâh der."¹

"Meselâ: İki kardeş var. Birisi cesûr, kendine güvenir. Diğeri hamîyetli, milliyet-perverdir. Bir muhârebe zamanında kendine güvenen adam, devlete intisâb etmez, kendi başıyla iş görmek ister. Kendi kuvvetinin menbâ'larını belinde taşımaya mecbûr olur. Techizâtını, cephânelerini kendi kuvvetine göre çekmeye muhtardır. O şahsî ve küçük kuvvet mikdârınca, düşman ordusunun bir onbaşıyla ancak mücâdele eder; fazla bir şey elinden gelmez. Öteki kardeş, kendine güvenmiyor ve kendisini âciz, kuvvetsiz biliyor; padişaha intisâb etti, askere kaydedildi. O intisâb ile koca bir ordu, ona nokta-i istinâd oldu. Ve o istinâd ile arkasında, padişahın himmetiyle bir ordunun manevî kuvveti tahşid edilebilir bir kuvve-i maneviyye ile harbe atıldı. Tâ düşmanın mağlûb ordusu içindeki şâhın büyük bir müşîrine rast geldi; kendi padişahı nâmına, 'Seni esîr ediyorum! Gel!' der. Esîr eder, getirir. Şu halin sırrı ve hikmeti şudur ki:

Evvelki başıbozuk, kendi menba'-ı kuvvetini ve techizâtını kendisi taşımaya mecbûr olduğu için, gayet cüz'î iş görebildi. Şu memur ise; kendi kuvvetinin menbaini taşımaya mecbûr değil, belki onu ordu ve padişah taşıyor. Mevcûd telgraf ve telefon teline makinasını küçük bir tel ile rabt etmek gibi, şu adam bu intisâbla kendini o hadsiz kuvvete rabt eder.

İşte وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى eğer her mahlûk, her zerre doğrudan doğruya Vâhid-i Ehâde isnâd edilse ve onlar, O'na intisâb etseler; o vakit o intisâb kuvvetiyle ve seyyidinin havliyle, emriyle; karınca, Firavun'un sarayını başına yıkar, baş aşağı atar; sinek, Nemrûd'u gebertip Cehennem'e atar; bir mikrop, en cebbâr bir zâlimi kabre sokar; buğday tanesi kadar çam çekirdeği, bir dağ gibi bir çam ağacının destgâhı ve makinası hükmüne geçer; havanın zerresi, bütün

[1] Sözler, 1. Söz, s. 5-6.

ŞERH

*"Her şey, husûsan zîhayat, gayet manidâr bir kelime, bir mektûb, bir kasîde-i Rabbânîdir; bir ilannâme-i ilâhî'dir."*¹

*"Her ağacın giydiği sûret ve şekil öyle musanna' ve münakkâş bir hulledir; bir libâstır ki, o ağacın dal ve budak ve a'zâ ve eczâsıyla tam kâmetine göre biçilmiş, kesilmiş, süslendirilmiş. Ve öyle hassas ve mûzânlı ve manidârdır ki, o ağacı bir kitab, bir mektûb, bir kasîde sûretine çevirmiştir."*²

Evet, âlemdeki her bir zerre, hareketine başlarken "Bismillâh" dediği gibi, vazifesini bitirdiğinde de "Elhamdülillâh" der. Çünkü kendi kudretinden çok daha büyük işler yapıyor. Âlemdeki her bir zerre, bütün mevcûdâta girebilir ve girdiği yere göre hareket edebilir. Öyle ise, her bir zerrenin; hem girdiği yerin kanununu, usûl ve âdâbını bilecek nihayetsiz bir ilmi, hem her yere girebilecek hadsiz bir kuvveti, hem girdiği yerin işini görecektir muhîr bir gözü, hem her sesini duyacak bir kulağı bulunması lâzım gelir. Kısaca, Hâlık-ı Âlem'e hâs bütün sıfatların her bir zerrede mevcûd olması ve bütün bu sıfatların da zâtî olması îcâb eder. Tâ mükemmel işleyebilsin. Acaba dünyanın bütün ahmakları toplansa, bu fikri kabul eder mi? Kâinâtta her bir zerre, hem âlemde girdiği her yerin teşkilât kanununu ve ilmî programını bilsin, hem o şeyin vücûdunu yapmaya gücü yetsin hem derdini dinlesin hem de kontrol altına alıp görebilsin.

Hülâsa: Her bir zerrenin, vazife gördüğü o vücûdda meydana gelen bütün faaliyetleri ifâ edebilecek bir ilmi ve iktidârı bulunsun. Bu ise o zerrenin tam bir ilâh olmasını iktizâ eder. Hiçbir akıl sâhibi, hatta en ebleh dahî böyle bir fikri kabul etmez. Zira bu durumda zerrat adedince ilâhları kabul etmek mecbûriyeti hâsıl olur. Meselâ; senin vücûduna girip çalışacak zerrelere her birinde en az hayat, ilim, sem', basar, kelâm, irâde ve kudret denilen yedi sıfatın bulunması lâzımdır ki, vazife görebilsin. Zira insanın halk ve tedbîri, devam ve bekâsı, ancak bu yedi sıfatla mümkün olabilir.

O zaman senin vücûdunu teşkîl eden her bir zerre, Neûzu billâh! Bin

[1] Lem'alar, 30. Lem'a, 6. Nükte, 2. Şua, 2. Mes'ele, s. 345.

[2] Şuâlar, 2. Şuâ, 3. Makam, 3. Hücet, s. 33-34.

ŞERH

*"Her şey, husûsan zîhayat, gayet manidâr bir kelime, bir mektûb, bir kasîde-i Rabbânîdir; bir ilannâme-i ilâhî'dir."*¹

*"Her ağacın giydiği sûret ve şekil öyle musanna' ve münakkâş bir hulledir; bir libâstır ki, o ağacın dal ve budak ve a'zâ ve eczâsıyla tam kâmetine göre biçilmiş, kesilmiş, süslendirilmiş. Ve öyle hassas ve mûzânî ve manidârdır ki, o ağacı bir kitab, bir mektûb, bir kasîde sûretine çevirmiştir."*²

Evet, âlemdeki her bir zerre, hareketine başlarken "Bismillâh" dediği gibi, vazifesini bitirdiğinde de "Elhamdülillâh" der. Çünkü kendi kudretinden çok daha büyük işler yapıyor. Âlemdeki her bir zerre, bütün mevcûdâta girebilir ve girdiği yere göre hareket edebilir. Öyle ise, her bir zerrenin; hem girdiği yerin kanununu, usûl ve âdâbını bilecek nihayetsiz bir ilmi, hem her yere girebilecek hadsiz bir kuvveti, hem girdiği yerin işini görecektir muhîr bir gözü, hem her sesini duyacak bir kulağı bulunması lâzım gelir. Kısaca, Hâlık-ı Âlem'e hâs bütün sıfatların her bir zerrede mevcûd olması ve bütün bu sıfatların da zâtî olması îcâb eder. Tâ mükemmel işleyebilsin. Acaba dünyanın bütün ahmakları toplansa, bu fikri kabul eder mi? Kâinâtta her bir zerre, hem âlemde girdiği her yerin teşkilât kanununu ve ilmî programını bilsin, hem o şeyin vücûdunu yapmaya gücü yetsin hem derdini dinlesin hem de kontrol altına alıp görebilsin.

Hülâsa: Her bir zerrenin, vazife gördüğü o vücûdda meydana gelen bütün faaliyetleri ifâ edebilecek bir ilmi ve iktidârı bulunsun. Bu ise o zerrenin tam bir ilâh olmasını iktizâ eder. Hiçbir akıl sâhibi, hatta en ebleh dahî böyle bir fikri kabul etmez. Zira bu durumda zerrat adedince ilâhları kabul etmek mecbûriyeti hâsıl olur. Meselâ; senin vücûduna girip çalışacak zerrelere her birinde en az hayat, ilim, sem', basar, kelâm, irâde ve kudret denilen yedi sıfatın bulunması lâzımdır ki, vazife görebilsin. Zira insanın halk ve tedbîri, devam ve bekâsı, ancak bu yedi sıfatla mümkün olabilir.

O zaman senin vücûdunu teşkil eden her bir zerre, Neûzu billâh! Bin

[1] Lem'alar, 30. Lem'a, 6. Nükte, 2. Şua, 2. Mes'ele, s. 345.

[2] Şuâlar, 2. Şuâ, 3. Makam, 3. Hücet, s. 33-34.

ŞERH

defa hâşâ!- Ellâh olması lâzım gelir. Vücûdunda ne kadar zerrat var? O kadar ilâhları kabul etmek gerekir. Çünkü vücûdumuza giren zerreler, âlemin her tarafından nizâm ve intizâmı süzülüp gelmekle beraber, vücûdun içine giriş ve çıkışı ve o vücûdda faâliyet göstermesi o kadar alîmâne ve hakîmânedir ki; akl-ı beşer, bu nizâm ve intizâm, bu ilim ve hikmet karşısında hayrette kalıp, nihayetsiz ilim ve hikmet sâhibi bir tek Zât'ın vücûdunu kabul etmeye mecbûr olur. Zira bu işler, ancak böyle bir Zât'ın işi olabilir. Câmîd ve câhil zerratin işi olamaz. Âmennâ!

Evet, sana rızık olarak gelen bir lokma ekmek, bir yudum su, havadan, sudan, topraktan, Güneş'ten kısaca bütün âlemden süzülüp geliyor. O ekmek ve suyun her bir zerresinin hâsiyeti ayrı, çalıştığı yeri ayrı, kanunu ayrı olmakla beraber, hiçbirini diğerine karışmadan, karıştırılmadan ezel cânibinden aldığı emr-i Rabbânî ile gelip o emrin câzibesine kapılarak şevkle kendine mahsûs âzâda vazifesini yerine getiriyor. Meselâ: Göze giren zerre görür, kulağa giren zerre işitir, dile giren zerre tadar ve konuşur, burna giren zerre koku alır, beyne giden zerre düşünür, diş, tırnak ve kemiğe giden zerre sertleşir. Eğer dişe giden zerre, göze girecek olsa gözü kör eder. Zira onun hâsiyeti sertliktir. Mîdeye giren ekmek ve su zerrelerinin tevzîâtı ve tahlîlatı yapılırken, her zerre mîknatıs gibi câzibe kanununa tabi tutularak hangi zerrenin yeri neresi ise, oraya gider ve orada işler.

Demek her bir zerre, mebd'e-i hareketinde ezel cânibinden gelen, "Fılan şahsın, filan zamanda gözünden bir zerrenin vazifesi bitip çıkacak, onun yerine o göze git, yerleş!" emrini alıp, "Bismillâh" diyerek harekete başlar. Emir ve irâde-i İlâhiyye muvâcehesinde sırası ile tohuma, tarlaya, harmana, değirmene, fırına ve dükkâna ekmek olarak gelir ve satılır. O adam da memleketinden çıkar, İstâbul'a gider, bir eve misafir olur, o ekmek önüne gelir, üstünde kendisine âit olduğu manen yazılı lokmayı yer. O lokmada mevcûd göze gelen zerre, doğrudan doğruya göze gidip yerleşir ve görmeye başlar. Vazifesini bitiren zerre ise çıkar gider. Bu şekilde emr-i Rabbânî ifâ edilmiş olur.

Acaba bu acîb gidişat ve taksîmâtın câmîd, câhil, kör, sağır, âciz, zaîf zerrenin işi olması mümkün müdür? Hâşâ yüz bin defa hâşâ! Belki bütün evsâf-ı

ŞERH

defa hâşâ!- Ellâh olması lâzım gelir. Vücûdunda ne kadar zerrat var? O kadar ilâhları kabul etmek gerekir. Çünkü vücûdumuza giren zerreler, âlemin her tarafından nizâm ve intizâmı süzülüp gelmekle beraber, vücûdun içine giriş ve çıkışı ve o vücûdda faâliyet göstermesi o kadar alîmâne ve hakîmânedir ki; akl-ı beşer, bu nizâm ve intizâm, bu ilim ve hikmet karşısında hayrette kalıp, nihayetsiz ilim ve hikmet sâhibi bir tek Zât'ın vücûdunu kabul etmeye mecbûr olur. Zira bu işler, ancak böyle bir Zât'ın işi olabilir. Câmid ve câhil zerratin işi olamaz. Âmennâ!

Evet, sana rızık olarak gelen bir lokma ekmek, bir yudum su, havadan, sudan, topraktan, Güneş'ten kısaca bütün âlemden süzülüp geliyor. O ekmek ve suyun her bir zerresinin hâsiyeti ayrı, çalıştığı yeri ayrı, kanunu ayrı olmakla beraber, hiçbirini diğerine karışmadan, karıştırılmadan ezel cânibinden aldığı emr-i Rabbânî ile gelip o emrin câzibesine kapılarak şevkle kendine mahsûs âzâda vazifesini yerine getiriyor. Meselâ: Göze giren zerre görür, kulağa giren zerre işitir, dile giren zerre tadar ve konuşur, burna giren zerre koku alır, beyne giden zerre düşünür, diş, tırnak ve kemiğe giden zerre sertleşir. Eğer dişe giden zerre, göze girecek olsa gözü kör eder. Zira onun hâsiyeti sertliktir. Mîdeye giren ekmek ve su zerrelerinin tevzîâtı ve tahlîlatı yapılırken, her zerre mıknatıs gibi câzibe kanununa tabi tutularak hangi zerrenin yeri neresi ise, oraya gider ve orada işler.

Demek her bir zerre, mebde'-i hareketinde ezel cânibinden gelen, "Fılan şahsın, filan zamanda gözünden bir zerrenin vazifesi bitip çıkacak, onun yerine o göze git, yerleş!" emrini alıp, "Bismillâh" diyerek harekete başlar. Emir ve irâde-i İlâhiyye muvâcehesinde sırası ile tohuma, tarlaya, harmana, değirmene, fırına ve dükkâna ekmek olarak gelir ve satılır. O adam da memleketinden çıkar, İstâbul'a gider, bir eve misafir olur, o ekmek önüne gelir, üstünde kendisine âit olduğu manen yazılı lokmayı yer. O lokmada mevcûd göze gelen zerre, doğrudan doğruya göze gidip yerleşir ve görmeye başlar. Vazifesini bitiren zerre ise çıkar gider. Bu şekilde emr-i Rabbânî ifâ edilmiş olur.

Acaba bu acîb gidişat ve taksîmâtın câmid, câhil, kör, sağır, âciz, zaîf zerrenin işi olması mümkün müdür? Hâşâ yüz bin defa hâşâ! Belki bütün evsâf-ı

ŞERH

birisinin alnında ve cebhesinde 'Fılan hüceyrenin rızkı olacak' yazılı gibi bir intizâmın vücûdu, her adamın alnında kalem-i kader ile rızkı yazılı olduğuna ve rızkı üstünde isminin yazılı olmasına işâret eder.”¹

Demek her bir zerre, mebde’-i hareketinde “Bismillâhirrahmânirrahîm” der. Yani, “Ben, gören, işiten, bilen, her şeye gücü yeten, rahmet eden, âlemi elinde tutan bir Zât’ın memuruyum. O’nun nâmıyla, hesabıyla, izniyle, emriyle hareket ediyorum, vazifem var, gidiyorum” der. Bir memur gibi gelir yerine yerleşir. Sonra “Elhamdülillâh” der. İki cihette şükür vazifesini îfâ eder:

Biri: “Bana bu nimeti veren ve bu kadar hârikalara mazhar eden Rabbü'l-Âlemîn'dir. Ben, ezel cânibinden gelen emre itaat ederek hareket ettim, bir insanın gözüne girdim, görme vazifemi edâ ettim. Rabbime şükür!” der.

Diğeri: “Ebede nâmzed olan bir insanın gözüne girdim, ebedî bir âlemde dâimî kalacağım, bâkî bir saâdete mazhar olacağım.” der, vazifesini hakkıyla ikmâl ettiğinden ve yüksek bir mertebe alıp ebediyete layık bir madde haline geleceğinden “Elhamdulillâh” deyip, Rabbine şükreder.

Suâl: Emir ve İrâde-i İlâhiyyeye mazhar olan zerrat, vazifesini bihakkın îfâ ettiği halde Cehennem’e girmesi, hikmet ve adâlet-i İlâhiyye ile nasıl tevfiğ edilebilir?

Elcevab: Dünya ve dünyadaki bütün mevcûdât, Cennet’e gitmek için yaratılmıştır. Cehennem ise, bu dünyayı ısındırmak için yaratılmıştır. Tebeî olarak ceza mahalli olmuştur. Nasıl ki devletlerin kuruluş gâyesi, milletlerin saâdetidir. Fakat herkes, devlete itaat etmediğinden, devlet, tebeî olarak ceza mahalleri olan hapishâneleri inşâ eder. Aynen öyle de beşer, peygamberler vasıtası ile gelen vahy-i İlâhî’yi dinlemeyip, irâdelerini şerde kullandıklarından, kendi elleriyle kendilerini azab-ı İlâhîye müstahak ederler. Cehennem de o azab görevini yapmaktadır.

Evet, bütün zerrat-ı mevcûdât, Cennet’e gitmek için yaratılmıştır. Fakat kâfirin vücûduna giren zerreler, kâfirin sû-i irâdesi ile emir dairesinde hareket

[1] Sözler, 29. Söz, 2. Maksad, 2. Esâs, 10. Medâr, s. 523.

ŞERH

birisinin alnında ve cebhesinde 'Fılan hüceyrenin rızkı olacak' yazılı gibi bir intizâmın vücûdu, her adamın alnında kalem-i kader ile rızkı yazılı olduğuna ve rızkı üstünde isminin yazılı olmasına işâret eder.”¹

Demek her bir zerre, mebde’-i hareketinde “Bismillâhirrahmânirrahîm” der. Yani, “Ben, gören, işiten, bilen, her şeye gücü yeten, rahmet eden, âlemi elinde tutan bir Zât’ın memuruyum. O’nun nâmıyla, hesabıyla, izniyle, emriyle hareket ediyorum, vazifem var, gidiyorum” der. Bir memur gibi gelir yerine yerleşir. Sonra “Elhamdülillâh” der. İki cihette şükür vazifesini îfâ eder:

Biri: “Bana bu nimeti veren ve bu kadar hârikalara mazhar eden Rabbü'l-Âlemîn'dir. Ben, ezel cânibinden gelen emre itaat ederek hareket ettim, bir insanın gözüne girdim, görme vazifemi edâ ettim. Rabbime şükür!” der.

Diğeri: “Ebede nâmzed olan bir insanın gözüne girdim, ebedî bir âlemde dâimî kalacağım, bâkî bir saâdete mazhar olacağım.” der, vazifesini hakkıyla ikmâl ettiğinden ve yüksek bir mertebe alıp ebediyete layık bir madde haline geleceğinden “Elhamdulillâh” deyip, Rabbine şükreder.

Suâl: Emir ve İrâde-i İlâhiyyeye mazhar olan zerrat, vazifesini bihakkın îfâ ettiği halde Cehennem’e girmesi, hikmet ve adâlet-i İlâhiyye ile nasıl tevfiik edilebilir?

Elcevab: Dünya ve dünyadaki bütün mevcûdât, Cennet’e gitmek için yaratılmıştır. Cehennem ise, bu dünyayı ısındırmak için yaratılmıştır. Tebeî olarak ceza mahalli olmuştur. Nasıl ki devletlerin kuruluş gâyesi, milletlerin saâdetidir. Fakat herkes, devlete itaat etmediğinden, devlet, tebeî olarak ceza mahalleri olan hapishâneleri inşâ eder. Aynen öyle de beşer, peygamberler vasıtası ile gelen vahy-i İlâhî’yi dinlemeyip, irâdelerini şerde kullandıklarından, kendi elleriyle kendilerini azab-ı İlâhîye müstahak ederler. Cehennem de o azab görevini yapmaktadır.

Evet, bütün zerrat-ı mevcûdât, Cennet’e gitmek için yaratılmıştır. Fakat kâfirin vücûduna giren zerreler, kâfirin sû-i irâdesi ile emir dairesinde hareket

[1] Sözler, 29. Söz, 2. Maksad, 2. Esâs, 10. Medâr, s. 523.

METİN

ve zaman-ı hâzır ve Âlem-i Şehâdet'ten teşkîl ve îcâd-ı eşyada

ŞERH

ve Kudret-i İlâhiyye'nin iki çeşit kitabı vardır. Biri, İmam-ı Mübîn; diğeri, Kitab-ı Mübîn'dir.

İmam-ı Mübîn'in üç vasfı vardır:

Birincisi: Şehâdet âleminde ziyade gayb âlemine bakar.

İkincisi: Her şeyin geçmiş aslındaki ve gelecek neslindeki intizâmâtâ medâr bir programdır. Fizikî şekle değil, belki kanun ve nizama bakar.

Üçüncüsü: İlim ve Emr-i İlâhî'nin bir unvânıdır.

İşte zerreler, bu üç vasfı hâiz İmam-ı Mübîn'in düstûrları ve imlâsı tahtında çalışırlar. Yani Nakkâş-ı Ezeli, zerreyi istihdâm ettiği zaman, İlm-i İlâhî'nin unvânı olan İmam-ı Mübîn'deki o şeyin geçmiş aslını ve gelecek neslini nazara alarak, o kanun ve programa göre zerreyi çalıştırır. İmam-ı Mübîn, zaman-ı halden ziyade, zaman-ı mâzî ve müstakbeli ihâtâ eder kader-i İlâhî'nin bir levhasıdır. Geçmiş ve gelecek neslin intizâmâtını nazara alan İlm-i İlâhî'nin bir unvânıdır. Zerrat, o kader-i İlâhînin kanunu ve programı altında hareket ederler, onun tesbît ettiği hudûdlar dâhilinde işlerler. Yani zerre, bir yere girip vazife gördüğünde kendi başına hareket etmiyor. Meselâ, bir zerre ağaca girip işlediğinde o ağacın geçmiş aslının ve gelecek neslinin programı ne ise ona göre vaziyet alıyor. Adeta o zerre, emirber bir nefer hükmündedir. Âmir-i Mutlak'tan, "Ey zerre! Bak, dikkat et! Sen, falan ağacın bünyesine girip işleyeceksin. Oraya girince, bu ağacın hangi ağaç olduğunu, aslını, faslını, neslini, kısaca o ağacın ilmî programı hükmünde olan İmam-ı Mübîn'deki kanunları sana ilhâm eden memur meleğin emirlerine muvafık çalışacaksın!" emrini alır, ona göre hareket eder.

Demek zerratin harekâtı, tesâdüfî değil. Şu zerre, her şeyin geçmişini ve geleceğini nazara alan, asıl ve neslinin intizâmâtının kanununu tesbît eden ve eşyanın ilmî programı hükmünde olan İmam-ı Mübîn denilen bir levhada kaydedip yazan bir Alîm-i Mutlak'ın emri ve izni dairesinde hareket etmektedir.

(Ve zaman-ı hâzır ve Âlem-i Şehâdet'ten teşkîl ve îcâd-ı eşyada

METİN

ve zaman-ı hâzır ve Âlem-i Şehâdet'ten teşkîl ve îcâd-ı eşyada

ŞERH

ve Kudret-i İlâhiyye'nin iki çeşit kitabı vardır. Biri, İmam-ı Mübîn; diğeri, Kitab-ı Mübîn'dir.

İmam-ı Mübîn'in üç vasfı vardır:

Birincisi: Şehâdet âleminde ziyade gayb âlemine bakar.

İkincisi: Her şeyin geçmiş aslındaki ve gelecek neslindeki intizâmâta medâr bir programdır. Fizikî şekle değil, belki kanun ve nizama bakar.

Üçüncüsü: İlim ve Emr-i İlâhî'nin bir unvânıdır.

İşte zerreler, bu üç vasfı hâiz İmam-ı Mübîn'in düstûrları ve imlâsı tahtında çalışırlar. Yani Nakkâş-ı Ezeli, zerreyi istihdâm ettiği zaman, İlm-i İlâhî'nin unvânı olan İmam-ı Mübîn'deki o şeyin geçmiş aslını ve gelecek neslini nazara alarak, o kanun ve programa göre zerreyi çalıştırır. İmam-ı Mübîn, zaman-ı halden ziyade, zaman-ı mâzî ve müstakbeli ihâtâ eder kader-i İlâhî'nin bir levhasıdır. Geçmiş ve gelecek neslin intizâmâtını nazara alan İlm-i İlâhî'nin bir unvânıdır. Zerrat, o kader-i İlâhînin kanunu ve programı altında hareket ederler, onun tesbît ettiği hudûdlar dâhilinde işlerler. Yani zerre, bir yere girip vazife gördüğünde kendi başına hareket etmiyor. Meselâ, bir zerre ağaca girip işlediğinde o ağacın geçmiş aslının ve gelecek neslinin programı ne ise ona göre vaziyet alıyor. Adeta o zerre, emirber bir nefer hükmündedir. Âmir-i Mutlak'tan, "Ey zerre! Bak, dikkat et! Sen, falan ağacın bünyesine girip işleyeceksin. Oraya girince, bu ağacın hangi ağaç olduğunu, aslını, faslını, neslini, kısaca o ağacın ilmî programı hükmünde olan İmam-ı Mübîn'deki kanunları sana ilhâm eden memur meleğin emirlerine muvafık çalışacaksın!" emrini alır, ona göre hareket eder.

Demek zerratin harekâtı, tesâdüfî değil. Şu zerre, her şeyin geçmişini ve geleceğini nazara alan, asıl ve neslinin intizâmâtının kanununu tesbît eden ve eşyanın ilmî programı hükmünde olan İmam-ı Mübîn denilen bir levhada kaydedip yazan bir Alîm-i Mutlak'ın emri ve izni dairesinde hareket etmektedir.

(Ve zaman-ı hâzır ve Âlem-i Şehâdet'ten teşkîl ve îcâd-ı eşyada

METİN

ve seyyâl zamanın hakîkatı ve sahîfe-i misâliyyesi olan “Levh-i Mahv-İsbat”ta kelimât-ı kudreti yazmak ve çizmekten gelen harekâtı ve mânidâr ihtizâzâtıdır.

ŞERH

O istinsâh ile **(ve seyyâl zamanın hakîkatı ve sahîfe-i misâliyyesi olan “Levh-i Mahv-İsbat”ta kelimât-ı kudreti)** İmam-ı Mübîn’deki yazıya göre **(yazmak ve)** Kitab-ı Mübîn’deki şekillere göre **(çizmekten gelen harekâtı ve mânidâr ihtizâzâtıdır.)**

Kudret-i İlâhiyye, imkân dairesini yaratmak istediği, yani mevcûdâtı daire-i ilimden daire-i kudrete çıkarmak murâd ettiği zaman, İmam-ı Mübîn’de mevcûd kanunlar ve ilmî program, Kitab-ı Mübîn’de mevcûd kuvalar ve fizikî şekilleri, vücûd-i itibârîsi bulunan ve sahîfe-i misâliyye denilen zaman tahtası üzerine aksettirir. Akis neticesinde tebeddülât ve tegayyürât başlar ve bu, zerrenin maddesinde görünür. Bunun neticesinde mevt ve hayat, vücûd ve fenâ tezâhür eder. Böylece âlem, terkîb ve tahlîle marûz kalır, yapılıp yıkılır. Her hayata mazhariyet bir isbat, her mevt ise bir mahvdir. Mahv ve isbat, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’den akseden o kanun ve kuvaların değişme hâlidir.

İşte o kanun ve kuvaların hareketinin görüntüsü hükmünde olan şerît ve levhaya, “Levh-i Mahv ve İsbat”, “Âlem-i Misâl” ve “hakîkat-i zaman” denildiği gibi, maddenin dış hareketinin levnine de “zamanın zâhirîsi” denilir.

Demek Levh-i Mahv ve İsbat, Cenâb-ı Hakk’ın mütebeddil bir defteri hükmündedir. Nakkâş-ı Ezeli, kitab-ı kâinâtta ki âyât-ı tekvinîyye ve kelimât-ı kudreti, zerrat denilen mürekkebe ile o mütebeddil defter üzerine o kanun ve kuvalara göre yazıyor.

Hülâsa: Zerratin üzerinde yazıldığı sahîfe, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’deki kanun ve kuvaların üzerine aksettiği ve “hakîkat-ı zaman” denilen “Levh-i Mahv ve İsbat”tır. Zerrat, kelimât-ı kudret olan bir masnûun vücûdunun teşkil ve icâdında çalışırken, o masnûun geçmiş aslının ve gelecek neslinin intizâmına medâr olan ve İmam-ı Mübîn denilen ilim defterinin tayin ettiği ilmî program ve kanunlar tahtında ve hal-i hâzırdaki şeklini teşkil eden

METİN

ve seyyâl zamanın hakîkatı ve sahîfe-i misâliyyesi olan “Levh-i Mahv-İsbat”ta kelimât-ı kudreti yazmak ve çizmekten gelen harekâtı ve mânidâr ihtizâzâtıdır.

ŞERH

O istinsâh ile **(ve seyyâl zamanın hakîkatı ve sahîfe-i misâliyyesi olan “Levh-i Mahv-İsbat”ta kelimât-ı kudreti)** İmam-ı Mübîn’deki yazıya göre **(yazmak ve)** Kitab-ı Mübîn’deki şekillere göre **(çizmekten gelen harekâtı ve mânidâr ihtizâzâtıdır.)**

Kudret-i İlâhiyye, imkân dairesini yaratmak istediği, yani mevcûdâtı daire-i ilimden daire-i kudrete çıkarmak murâd ettiği zaman, İmam-ı Mübîn’de mevcûd kanunlar ve ilmî program, Kitab-ı Mübîn’de mevcûd kuvalar ve fizikî şekilleri, vücûd-i itibârîsi bulunan ve sahîfe-i misâliyye denilen zaman tahtası üzerine aksettirir. Akis neticesinde tebeddülât ve tegayyürât başlar ve bu, zerrenin maddesinde görünür. Bunun neticesinde mevt ve hayat, vücûd ve fenâ tezâhür eder. Böylece âlem, terkîb ve tahlîle marûz kalır, yapılıp yıkılır. Her hayata mazhariyet bir isbat, her mevt ise bir mahvdir. Mahv ve isbat, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’den akseden o kanun ve kuvaların değişme hâlidir.

İşte o kanun ve kuvaların hareketinin görüntüsü hükmünde olan şerît ve levhaya, “Levh-i Mahv ve İsbat”, “Âlem-i Misâl” ve “hakîkat-i zaman” denildiği gibi, maddenin dış hareketinin levnine de “zamanın zâhirîsi” denilir.

Demek Levh-i Mahv ve İsbat, Cenâb-ı Hakk’ın mütebeddil bir defteri hükmündedir. Nakkâş-ı Ezeli, kitab-ı kâinâtta ki âyât-ı tekvinîyye ve kelimât-ı kudreti, zerrat denilen mürekkeb ile o mütebeddil defter üzerine o kanun ve kuvalara göre yazıyor.

Hülâsa: Zerratin üzerinde yazıldığı sahîfe, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’deki kanun ve kuvaların üzerine aksettiği ve “hakîkat-ı zaman” denilen “Levh-i Mahv ve İsbat”tır. Zerrat, kelimât-ı kudret olan bir masnûun vücûdunun teşkil ve icâdında çalışırken, o masnûun geçmiş aslının ve gelecek neslinin intizâmına medâr olan ve İmam-ı Mübîn denilen ilim defterinin tayin ettiği ilmî program ve kanunlar tahtında ve hal-i hâzırdaki şeklini teşkil eden

ŞERH

ve kader-i İlâhî'nin bir defteridir. Meselâ, geometride uzunluğu 20 cm, eni 10 cm, yüksekliği 10 cm. bir dikdörtgen prizma tarifi, İmam-ı Mübîn'e bir örnek; bu ölçülerde bir dikdörtgen prizmanın çizilmiş şekli de Kitab-ı Mübîn için bir misâldir. Aynen bu misâl gibi; meselâ, bir incir ağacının aslı, faslı, nesli, cinsi ne olduğunu, o ağaca ne kadar zerrenin girip çıkacağı ne kadar yaprak, çiçek, meyve vereceği, nasıl gelişeceği, ömrünün ne kadar olacağı ve hâkezâ o ağaçla alakalı bütün kanunlar, yazı ve program sûretinde İmam-ı Mübîn'de mevcûddur.

Kitab-ı Mübîn ise; zaman-ı mâzî ve müstakbelden ziyade zaman-ı hâzıra bakar, âlem-i gaybdan ziyade âlem-i şehâdete nazar eder, her şeyin an be an fizikî şeklinin mevcûd olduğu bir sahîfedir. Her şeyin aslından, neslinden ziyade zâhirî sûret ve fizikî şekline bakar. Meselâ, incir ağacına girip çalışmak üzere gelen zerreler, oraya girdiği anda gözle görünecek bir şekil alır.

İşte o şekillerin ilmî programı, yazı sûretinde İmam-ı Mübîn'de; fizikî şekilleri ise, Kitab-ı Mübîn'de mevcûddur. Yani Kitab-ı Mübîn, İmam-ı Mübîn'in manevî kalıbıdır, şekillendirilmiş hâlidir. Mevcûdâtın âlem-i şehâdetinde her an görünen şekilleri, Kitab-ı Mübîn'de mevcûddur. Öyle ise denilebilir ki; İmam-ı Mübîn, ilim defteridir, Kitab-ı Mübîn ise, kudret defteridir. Çünkü Kitab-ı Mübîn'deki mevcûd şekillere göre masnûât, âlem-i şehâdetinde tecessüm eder.

İmam-ı Mübîn sadece ilmî program ve kanunları ihtivâ ettiğinden ona "ilim defteri"; Kitab-ı Mübîn ise manevî kalıp ve fizikî şekilleri ihtivâ ettiğinden ona da "kudret defteri" denilmiştir.

Mevcûdât vücûda gelmeden İmam-ı Mübîn'de kanun ve program şeklinde, Kitab-ı Mübîn'de ise, fizikî şekil ve sûret tarzında mevcûd olduğu gibi, âlem-i şehâdete uğrayıp, vücûddan gittikten sonra da yine kanun ve şekil olarak İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'de kaydedilir. Böylece iki program İmam-ı Mübîn'de, iki fizikî şekil de Kitab-ı Mübîn'de yan yana gelmiş olur.

Demek İlm-i İlâhî, her şey için bir kanun ve ilmî program tesbît etmiş, o kanun ve ilmî program dâhilinde zerreler hareket ederken, an be an Kitab-ı Mübîn'den fizikî şekiller alınıp, o program ve şekle göre kudret-i İlâhiyye, mevcûdâta vücûd-i hârici giydirip, âlem-i şehâdeteye gönderir.

ŞERH

ve kader-i İlâhî'nin bir defteridir. Meselâ, geometride uzunluğu 20 cm, eni 10 cm, yüksekliği 10 cm. bir dikdörtgen prizma tarifi, İmam-ı Mübîn'e bir örnek; bu ölçülerde bir dikdörtgen prizmanın çizilmiş şekli de Kitab-ı Mübîn için bir misâldir. Aynen bu misâl gibi; meselâ, bir incir ağacının aslı, faslı, nesli, cinsi ne olduğunu, o ağaca ne kadar zerrenin girip çıkacağı ne kadar yaprak, çiçek, meyve vereceği, nasıl gelişeceği, ömrünün ne kadar olacağı ve hâkezâ o ağaçla alakalı bütün kanunlar, yazı ve program sûretinde İmam-ı Mübîn'de mevcûddur.

Kitab-ı Mübîn ise; zaman-ı mâzî ve müstakbelden ziyade zaman-ı hâzıra bakar, âlem-i gaybdan ziyade âlem-i şehâdete nazar eder, her şeyin an be an fizikî şeklinin mevcûd olduğu bir sahîfedir. Her şeyin aslından, neslinden ziyade zâhirî sûret ve fizikî şekline bakar. Meselâ, incir ağacına girip çalışmak üzere gelen zerreler, oraya girdiği anda gözle görünecek bir şekil alır.

İşte o şekillerin ilmî programı, yazı sûretinde İmam-ı Mübîn'de; fizikî şekilleri ise, Kitab-ı Mübîn'de mevcûddur. Yani Kitab-ı Mübîn, İmam-ı Mübîn'in manevî kalıbıdır, şekillendirilmiş hâlidir. Mevcûdâtın âlem-i şehâdetinde her an görünen şekilleri, Kitab-ı Mübîn'de mevcûddur. Öyle ise denilebilir ki; İmam-ı Mübîn, ilim defteridir, Kitab-ı Mübîn ise, kudret defteridir. Çünkü Kitab-ı Mübîn'deki mevcûd şekillere göre masnûât, âlem-i şehâdetinde tecessüm eder.

İmam-ı Mübîn sadece ilmî program ve kanunları ihtivâ ettiğinden ona "ilim defteri"; Kitab-ı Mübîn ise manevî kalıp ve fizikî şekilleri ihtivâ ettiğinden ona da "kudret defteri" denilmiştir.

Mevcûdât vücûda gelmeden İmam-ı Mübîn'de kanun ve program şeklinde, Kitab-ı Mübîn'de ise, fizikî şekil ve sûret tarzında mevcûd olduğu gibi, âlem-i şehâdete uğrayıp, vücûddan gittikten sonra da yine kanun ve şekil olarak İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'de kaydedilir. Böylece iki program İmam-ı Mübîn'de, iki fizikî şekil de Kitab-ı Mübîn'de yan yana gelmiş olur.

Demek İlm-i İlâhî, her şey için bir kanun ve ilmî program tesbît etmiş, o kanun ve ilmî program dâhilinde zerreler hareket ederken, an be an Kitab-ı Mübîn'den fizikî şekiller alınıp, o program ve şekle göre kudret-i İlâhiyye, mevcûdâtâ vücûd-i hârici giydirip, âlem-i şehâdeteye gönderir.

METİN

Hâşiye Şu defterin vücûdu, Yirmi Altıncı Söz’de, hem Onuncu Söz’ün hâşiyesinde isbat edilmiştir. Evet, şu “İmam-ı Mübîn”, bir nev’i ilim ve emr-i İlâhî’nin bir unvânıdır.

Yani, eşyanın mebâdîleri ve kökleri ve asılları, kemâl-i intizâm ile eşyanın vücûdlarını gayet san’atkârâne intâc etmesi cihetiyle elbette desâtir-i ilm-i İlâhî’nin bir defteri ile tanzîm edildiğini gösteriyor ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları ileride gelecek mevcûdâtın programlarını, fihristelerini tazammûn ettiklerinden, elbette evâmir-i İlâhiyyenin bir küçük mecmûası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ: Bir çekirdek bütün ağacın teşkilâtını tanzîm edecek olan programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evâmir-i tekvîniyyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir.

ŞERH

(Şu defterin vücûdu, Yirmi Altıncı Söz’de, hem Onuncu Söz’ün hâşiyesinde isbat edilmiştir. Evet, şu “İmam-ı Mübîn”, bir nev’i ilim ve emr-i İlâhî’nin bir unvânıdır. Yani, eşyanın mebâdîleri) başlangıçları (ve kökleri ve asılları, kemâl-i intizâm ile) bir ilmî program ve kanun ile (eşyanın vücûdlarını gayet san’atkârâne intâc etmesi) netice vermesi (cihetiyle elbette desâtir-i ilm-i İlâhî’nin) İlm-i İlâhî’nin kanunlarının (bir defteriyle tanzîm edildiğini gösteriyor ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları ileride gelecek mevcûdâtın programlarını, fihristelerini tazammûn ettiklerinden, elbette evâmir-i İlâhiyyenin bir küçük mecmûası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ, bir çekirdek, bütün ağacın teşkilâtını tanzîm edecek programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evâmir-i tekvîniyyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir.)

Eşyanın gayet muntazam ve san’atlı vücûdları bir ilmî program ve kanuna şehâdet etmektedir. İşte o ilmî program ve kanun ise, İmam-ı Mübîn’in akisleridir. Meselâ, bir incir çekirdeğinin içinde o incir ağacının ilmî programı ve kanunu mevcûddur. Bunun delîli ise, o incir çekirdeğini toprağa attığımızda küçücük çekirdekten, koskoca, muntazam ve acib bir incir ağacının zuhura gelişidir.

METİN

Hâşiye Şu defterin vücûdu, Yirmi Altıncı Söz’de, hem Onuncu Söz’ün hâşiyesinde isbat edilmiştir. Evet, şu “İmam-ı Mübîn”, bir nev’i ilim ve emr-i ilâhî’nin bir unvânıdır.

Yani, eşyanın mebâdîleri ve kökleri ve asılları, kemâl-i intizâm ile eşyanın vücûdlarını gayet san’atkârâne intâc etmesi cihetiyle elbette desâtir-i ilm-i ilâhî’nin bir defteri ile tanzîm edildiğini gösteriyor ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları ileride gelecek mevcûdâtın programlarını, fihristelerini tazammûn ettiklerinden, elbette evâmir-i ilâhiyyenin bir küçük mecmûası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ: Bir çekirdek bütün ağacın teşkilâtını tanzîm edecek olan programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evâmir-i tekvîniyyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir.

ŞERH

(Şu defterin vücûdu, Yirmi Altıncı Söz’de, hem Onuncu Söz’ün hâşiyesinde isbat edilmiştir. Evet, şu “İmam-ı Mübîn”, bir nev’i ilim ve emr-i ilâhî’nin bir unvânıdır. Yani, eşyanın mebâdîleri) başlangıçları (ve kökleri ve asılları, kemâl-i intizâm ile) bir ilmî program ve kanun ile (eşyanın vücûdlarını gayet san’atkârâne intâc etmesi) netice vermesi (cihetiyle elbette desâtir-i ilm-i ilâhî’nin) İlm-i ilâhî’nin kanunlarının (bir defteriyle tanzîm edildiğini gösteriyor ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları ileride gelecek mevcûdâtın programlarını, fihristelerini tazammûn ettiklerinden, elbette evâmir-i ilâhiyyenin bir küçük mecmûası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ, bir çekirdek, bütün ağacın teşkilâtını tanzîm edecek programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evâmir-i tekvîniyyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir.)

Eşyanın gayet muntazam ve san’atlı vücûdları bir ilmî program ve kanuna şehâdet etmektedir. İşte o ilmî program ve kanun ise, İmam-ı Mübîn’in akisleridir. Meselâ, bir incir çekirdeğinin içinde o incir ağacının ilmî programı ve kanunu mevcûddur. Bunun delîli ise, o incir çekirdeğini toprağa attığımızda küçücük çekirdekten, koskoca, muntazam ve acib bir incir ağacının zuhura gelişidir.

ŞERH

gelen mevzûn, ilmî bir kalıb-ı manevî ile kudret-i Ezelîye o sûreti, o şekli biçip giydireyor. Meselâ: Sen şu ağaca, şu hayvana dikkat ile bak ki; câmid, sağır, kör, şuûrsuz, birbirinin misli olan zerreler, onun neşv ü nemâsında hareket eder. Bazı eğri büğrü hudûdlarda meyve ve fâidelerin yerini tanır görür, bilir gibi durur, tevakkuf eder. Sonra başka bir yerde, büyük bir gâyeyi takib eder gibi yolunu değiştirir. Demek kaderden gelen mikdâr-ı manevînin ve o mikdârın emr-i manevîsiyle zerreler hareket ederler. Madem maddî ve görünecek eşyada bu derece kaderin tecelliyâtı var. Elbette eşyanın mürûr-i zamanla giydikleri sûretler ve ettikleri harekât ile hâsıl olan vaziyetler dahî, bir intizâm-ı kadere tabidir.

Evet, bir çekirdekte, hem bedihî olarak, irâde ve evâmîr-i tekvîniyyenin unvânı olan "Kitab-ı Mübîn"den haber veren ve işâret eden, hem nazarî olarak emir ve ilm-i İlâhî'nin bir unvânı olan "İmam-ı Mübîn"den haber veren ve remzeden iki kader tecellîsi var. Bedihî kader ise, o çekirdeğin tazammûn ettiği ağacın, maddî keyfiyât ve vaziyetleri ve heyetleridir ki, sonra göz ile görünecek. Nazarî ise, o çekirdekte, ondan halkolunacak ağacın müddet-i hayatındaki geçireceği tavırlar, vaziyetler, şekiller, hareketler, tesbîhâtlardır ki, târihçe-i hayat nâmıyla tabir edilen vakit-bevakit değişen tavırlar, vaziyetler, şekiller, fiiller; o ağacın dalları, yaprakları gibi intizâmlı birer kaderî mikdârı vardır. Madem en âdî ve basit eşyada böyle kaderin tecellîsi var. Elbette umûm eşyanın vücûdundan evvel yazılı olduğunu ifâde eder ve az bir dikkatle anlaşılır.

Şimdi, vücûdundan sonra her şeyin sergüzeşt-i hayatı yazıldığına delîl ise; âlemde "Kitab-ı Mübîn" ve "İmam-ı Mübîn"den haber veren bütün meyveler ve "Levh-i Mahfûz"dan haber veren ve işâret eden insandaki bütün kuvve-i hâfızalar birer şâhiddir, birer emâredir. Evet, her bir meyve, bütün ağacın mukadderât-ı hayatı onun kalbi hükmünde olan çekirdeğinde yazılıyor.

İnsanın sergüzeşt-i hayatıyla beraber kısmen âlemin hâdisat-ı mâzîyesi, kuvve-i hâfızasında öyle bir sûrette yazılıyor ki; gûyâ hardal küçüklüğünde bu kuvvecikte dest-i kudret, kalem-i kaderiyle insanın sahîfe-i a'mâlinde küçük bir sened istinsâh ederek, insanın eline verip, dimâğının cebine koymuş. Tâ, muhâsebe vaktinde onunla hatırlatsın. Hem tâ mutmain olsun ki; bu fenâ ve

ŞERH

gelen mevzûn, ilmî bir kalıb-ı manevî ile kudret-i Ezelîye o sûreti, o şekli biçip giydiliyor. Meselâ: Sen şu ağaca, şu hayvana dikkat ile bak ki; câmid, sağır, kör, şuûrsuz, birbirinin misli olan zerreler, onun neşv ü nemâsında hareket eder. Bazı eğri büğrü hudûdlarda meyve ve fâidelerin yerini tanır görür, bilir gibi durur, tevakkuf eder. Sonra başka bir yerde, büyük bir gâyeyi takib eder gibi yolunu değiştirir. Demek kaderden gelen mikdâr-ı manevînin ve o mikdârın emr-i manevîsiyle zerreler hareket ederler. Madem maddî ve görünecek eşyada bu derece kaderin tecelliyâtı var. Elbette eşyanın mürûr-i zamanla giydikleri sûretler ve ettikleri harekât ile hâsıl olan vaziyetler dahî, bir intizâm-ı kadere tabidir.

Evet, bir çekirdekte, hem bedihî olarak, irâde ve evâmîr-i tekvîniyyenin unvânı olan "Kitab-ı Mübîn"den haber veren ve işâret eden, hem nazarî olarak emir ve ilm-i İlâhî'nin bir unvânı olan "İmam-ı Mübîn"den haber veren ve remzeden iki kader tecellîsi var. Bedihî kader ise, o çekirdeğin tazammûn ettiği ağacın, maddî keyfiyât ve vaziyetleri ve heyetleridir ki, sonra göz ile görünecek. Nazarî ise, o çekirdekte, ondan halkolunacak ağacın müddet-i hayatındaki geçireceği tavırlar, vaziyetler, şekiller, hareketler, tesbîhâtlardır ki, târihçe-i hayat nâmıyla tabir edilen vakit-bevakit değişen tavırlar, vaziyetler, şekiller, fiiller; o ağacın dalları, yaprakları gibi intizâmlı birer kaderî mikdârı vardır. Madem en âdî ve basit eşyada böyle kaderin tecellîsi var. Elbette umûm eşyanın vücûdundan evvel yazılı olduğunu ifâde eder ve az bir dikkatle anlaşılır.

Şimdi, vücûdundan sonra her şeyin sergüzeşt-i hayatı yazıldığına delîl ise; âlemde "Kitab-ı Mübîn" ve "İmam-ı Mübîn"den haber veren bütün meyveler ve "Levh-i Mahfûz"dan haber veren ve işâret eden insandaki bütün kuvve-i hâfızalar birer şâhiddir, birer emâredir. Evet, her bir meyve, bütün ağacın mukadderât-ı hayatı onun kalbi hükmünde olan çekirdeğinde yazılıyor.

İnsanın sergüzeşt-i hayatıyla beraber kısmen âlemin hâdisat-ı mâzîyesi, kuvve-i hâfızasında öyle bir sûrette yazılıyor ki; gûyâ hardal küçüklüğünde bu kuvvecikte dest-i kudret, kalem-i kaderiyle insanın sahîfe-i a'mâlinde küçük bir sened istinsâh ederek, insanın eline verip, dimâğının cebine koymuş. Tâ, muhâsebe vaktinde onunla hatırlatsın. Hem tâ mutmain olsun ki; bu fenâ ve

ŞERH

zevâl herc ü mercinde bekâ için pek çok âyineler var ki, Kadîr-i Hakîm zâillerin hüviyyetlerini onlarda tersîm edip ibkâ ediyor. Hem bekâ için pek çok levhâlar var ki, Hafîz-i Alîm fânîlerin manalarını onlarda yazıyor.

Elhâsıl: Madem en basit ve en aşağı derece-i hayat olan nebâtât hayatı, bu derece kaderin nizâmına tabidir. Elbette en yüksek derece-i hayat olan hayat-ı insanîye, bütün teferruâtıyla kaderin mikyâsıyla çizilmiştir ve kalemiyle yazılıyor.

Evet, nasıl katreler, buluttan haber verir; reşhâlar, su menbaını gösterir; senedler, cüzdânlar, bir defter-i kebîrin vücûduna işâret ederler. Öyle de şu meşhûdumuz olan zîhayatlardaki intizâm-ı maddî olan bedihî kader ve intizâm-ı manevî ve hayatî olan nazârî kaderin reşhâları, katreleri, senedleri, cüzdânları hükmünde olan meyveler, nutfeler, tohumlar, çekirdekler, sûretler, şekiller; bilbedâhe "Kitab-ı Mübîn" denilen irâde ve evâmîr-i tekvîniyyenin defterini ve "İmam-ı Mübîn" denilen ilm-i ilâhî'nin bir dîvânı olan Levh-i Mahfûz'u gösterir.

Netice-i merâm: Madem bilmüşâhede görüyoruz ki, her bir zîhayatın neşv ü nemâ zamanında, zerrelere eğribügrü hudûdlara gider, durur. Zerreler yolunu değiştirir. O hudûdların nihayetlerinde birer hikmet, birer fâide, birer maslahâtı semere verirler. Bilbedâhe o şeyin mikdâr-ı sûrisi, bir kader kalemiyle tersîm edilmiştir. İşte meşhûd, bedihî kader, o zîhayatın manevî hâlâtında dahî bir kader kalemiyle çizilmiş muntazam meyvedâr hudûdları, nihayetleri var olduğunu gösterir. Kudret masdârdır, kader mistârdır. Kudret, o meânî kitabını, o mistâr üstünde yazar. Madem maddî ve manevî kader kalemiyle tersîm edilmiş müsmir hudûdlar, hikmetli nihayetler olduğunu kat'îyyen anlıyoruz. Elbette her bir zîhayatın müddet-i hayatında geçireceği ahvâl ve etvâr, o kaderin kalemiyle tersîm edilmiş. Çünkü sergüzeşt-i hayatı, bir intizâm ve mîzân ile cereyân ediyor. Sûretler değiştiriyor, şekiller alıyor. Madem böyle umûm zîhayatta kalem-i kader hükümrândır. Elbette âlemin en mükemmel meyvesi ve Arz'ın hâlifesi ve emânet-i kübrânın hâmilî olan insanın sergüzeşt-i hayatîyesi, her şeyden ziyade kaderin kanununa tabidir."¹

[1] Sözler, 26. Söz, s. 3. Mebhas, Mukaddeme, 469-471.

ŞERH

zevâl herc ü mercinde bekâ için pek çok âyineler var ki, Kadîr-i Hakîm zâillerin hüviyyetlerini onlarda tersîm edip ibkâ ediyor. Hem bekâ için pek çok levhâlar var ki, Hafîz-i Alîm fânîlerin manalarını onlarda yazıyor.

Elhâsıl: Madem en basit ve en aşağı derece-i hayat olan nebâtât hayatı, bu derece kaderin nizâmına tabidir. Elbette en yüksek derece-i hayat olan hayat-ı insanîye, bütün teferruâtıyla kaderin mikyâsıyla çizilmiştir ve kalemiyle yazılıyor.

Evet, nasıl katreler, buluttan haber verir; reşhâlar, su menbaını gösterir; senedler, cüzdânlar, bir defter-i kebîrin vücûduna işâret ederler. Öyle de şu meşhûdumuz olan zîhayatlardaki intizâm-ı maddî olan bedihî kader ve intizâm-ı manevî ve hayatî olan nazârî kaderin reşhâları, katreleri, senedleri, cüzdânları hükmünde olan meyveler, nutfeler, tohumlar, çekirdekler, sûretler, şekiller; bilbedâhe "Kitab-ı Mübîn" denilen irâde ve evâmîr-i tekvîniyyenin defterini ve "İmam-ı Mübîn" denilen ilm-i ilâhî'nin bir dîvânı olan Levh-i Mahfûz'u gösterir.

Netice-i merâm: Madem bilmüşâhede görüyoruz ki, her bir zîhayatın neşv ü nemâ zamanında, zerrelere eğribügrü hudûdlara gider, durur. Zerreler yolunu değiştirir. O hudûdların nihayetlerinde birer hikmet, birer fâide, birer maslahâtı semere verirler. Bilbedâhe o şeyin mikdâr-ı sûrisi, bir kader kalemiyle tersîm edilmiştir. İşte meşhûd, bedihî kader, o zîhayatın manevî hâlâtında dahî bir kader kalemiyle çizilmiş muntazam meyvedâr hudûdları, nihayetleri var olduğunu gösterir. Kudret masdârdır, kader mistârdır. Kudret, o meânî kitabını, o mistâr üstünde yazar. Madem maddî ve manevî kader kalemiyle tersîm edilmiş müsmir hudûdlar, hikmetli nihayetler olduğunu kat'îyyen anlıyoruz. Elbette her bir zîhayatın müddet-i hayatında geçireceği ahvâl ve etvârı, o kaderin kalemiyle tersîm edilmiş. Çünkü sergüzeşt-i hayatı, bir intizâm ve mîzân ile cereyân ediyor. Sûretler değiştiriyor, şekiller alıyor. Madem böyle umûm zîhayatta kalem-i kader hükümrândır. Elbette âlemin en mükemmel meyvesi ve Arz'ın hâlifesi ve emânet-i kübrânın hâmilî olan insanın sergüzeşt-i hayatîyesi, her şeyden ziyade kaderin kanununa tabidir."¹

[1] Sözler, 26. Söz, s. 3. Mebhas, Mukaddeme, 469-471.

ŞERH

yaratmadan önce, ilim ve hikmetiyle İmam-ı Mübîn denilen defterinde bu sarayın ilmî program ve kanunlarını yazmıştır. Daha sonra o İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunlara göre irâde ve kudretiyle o sarayın fizîkî şekillerini, plân ve projesini Kitab-ı Mübîn'de çizmiştir. Sonra da o ilmî program ve projeye göre şu muhteşem kâinât sarayını binâ etmiştir.

Evet, kâinâtta her şeyde bir nizâm ve intizâm, bir adâlet ve mîzân görünmektedir. Nizâm ve intizâm-ı âlem, ilim ve hikmet defteri olan İmam-ı Mübîn'deki kanun ve programdan gelmektedir. Adâlet ve mîzân-ı âlem ise; kudret ve adâlet defteri olan Kitab-ı Mübîn'deki fizîkî şekil ve manevî kalıplardan gelmektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi Hakîm'dir. Kâinâtta bütün nizâm ve intizâmât, O Hakîm isminin muktezâsıdır. Âlemdeki intizâmâtın delîli ise, her şeyin bir kanun ve programa bağlı olmasıdır. O kanun ve program da ilim ve hikmet-i İlâhiyenin unvânı olan İmam-ı Mübîn'den gelmektedir. Meselâ, dağ kadar bir ağacın ilmî programını küçücük bir çekirdekte, insanın târihçe-i hayatını mercimek kadar kuvve-i hâfızasında, koca âlemi bir insanda dercetmekteki intizâmât, İmam-ı Mübîn'de mevcûd desâtir ve ilmî programın bir delîlidir.

Demek nizâm-ı âlem, İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunların tezâhürüdür.

Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi de Âdil'dir. Kâinâtta bütün ölçü ve mîzân, o Âdil isminin muktezâsıdır. Âlemdeki ölçü ve mîzânın delîli ise, bütün mevcûdâtın fizîkî şekil ve muayyen mikdârlarıdır. O fizîkî şekil ve muayyen mikdârlar ise, kudret ve adâlet-i İlâhiye'nin unvânı olan Kitab-ı Mübîn'deki kuvalar ve fizîkî şekillerden gelmektedir. Meselâ, her şeye hassas mîzânlarla, mahsûs ölçülerle vücûd vermek, sûret giydirmek, yerli yerine koymak; Kitab-ı Mübîn'de o şey için hassas mîzân, mahsûs ölçülerle tayin edilen fizîkî şekil ve kuvalardan kaynaklanmaktadır.

Demek mîzân-ı âlem, Kitab-ı Mübîn'deki belli fizîkî şekil ve kuvaların tezâhürüdür.

Hülâsa: Âlem-i şehâdetde her şeyde görünen nizâm ve intizâm, İmam-ı

ŞERH

yaratmadan önce, ilim ve hikmetiyle İmam-ı Mübîn denilen defterinde bu sarayın ilmî program ve kanunlarını yazmıştır. Daha sonra o İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunlara göre irâde ve kudretiyle o sarayın fizîkî şekillerini, plân ve projesini Kitab-ı Mübîn'de çizmiştir. Sonra da o ilmî program ve projeye göre şu muhteşem kâinât sarayını binâ etmiştir.

Evet, kâinâtta her şeyde bir nizâm ve intizâm, bir adâlet ve mîzân görünmektedir. Nizâm ve intizâm-ı âlem, ilim ve hikmet defteri olan İmam-ı Mübîn'deki kanun ve programdan gelmektedir. Adâlet ve mîzân-ı âlem ise; kudret ve adâlet defteri olan Kitab-ı Mübîn'deki fizîkî şekil ve manevî kalıplardan gelmektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi Hakîm'dir. Kâinâtta bütün nizâm ve intizâmât, O Hakîm isminin muktezâsıdır. Âlemdeki intizâmâtın delîli ise, her şeyin bir kanun ve programa bağlı olmasıdır. O kanun ve program da ilim ve hikmet-i İlâhiyenin unvânı olan İmam-ı Mübîn'den gelmektedir. Meselâ, dağ kadar bir ağacın ilmî programını küçücük bir çekirdekte, insanın târihçe-i hayatını mercimek kadar kuvve-i hâfızasında, koca âlemi bir insanda dercetmekteki intizâmât, İmam-ı Mübîn'de mevcûd desâtir ve ilmî programın bir delîlidir.

Demek nizâm-ı âlem, İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunların tezâhürüdür.

Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi de Âdil'dir. Kâinâtta bütün ölçü ve mîzân, o Âdil isminin muktezâsıdır. Âlemdeki ölçü ve mîzânın delîli ise, bütün mevcûdâtın fizîkî şekil ve muayyen mikdârlarıdır. O fizîkî şekil ve muayyen mikdârlar ise, kudret ve adâlet-i İlâhiyye'nin unvânı olan Kitab-ı Mübîn'deki kuvalar ve fizîkî şekillerden gelmektedir. Meselâ, her şeye hassas mîzânlarla, mahsûs ölçülerle vücûd vermek, sûret giydirmek, yerli yerine koymak; Kitab-ı Mübîn'de o şey için hassas mîzân, mahsûs ölçülerle tayin edilen fizîkî şekil ve kuvalardan kaynaklanmaktadır.

Demek mîzân-ı âlem, Kitab-ı Mübîn'deki belli fizîkî şekil ve kuvaların tezâhürüdür.

Hülâsa: Âlem-i şehâdetde her şeyde görünen nizâm ve intizâm, İmam-ı

METİN

Hâşiye “İmam-ı Mübîn” kader defteri ise, “Kitab-ı Mübîn” kudret defteridir.

Yani her şey vücûdunda, mâhiyetinde ve sıfat ve şuûnâtında kemâl-i san’at ve intizâmları gösteriyor ki; bir kudret-i kâmilenin desâtiri ile ve bir irâde-i nâfizenin kavânîni ile vücûd giydiriliyor. Sûretleri tayin, teşhîs edilip birer mikdâr-ı muayyen, birer şekl-i mahsûs veriliyor. Demek o kudret ve irâdenin küllî ve umûmî bir mecmûa-i kavânîni, bir defter-i ekberi vardır ki; her bir şeyin husûsî vücûdları ve mahsûs sûretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir.

ŞERH

Mübîn’deki ilmî program ve kanunlardan; yine her şeyde görünen ölçü ve mîzân ise, Kitab-ı Mübîn’deki muayyen mikdâr ve fizîkî şekillerden gelmektedir. İmam-ı Mübîn, hikmet ve ilim defteri ise, Kitab-ı Mübîn, adâlet ve kudret defteridir.

(“İmam-ı Mübîn” kader defteri) yani İlm-i İlâhî’nin bir defteri (ise, “Kitab-ı Mübîn” kudret defteridir.

Yani her şey vücûdunda, mâhiyetinde ve sıfat ve şuûnâtında kemâl-i san’at ve intizâmları gösteriyor ki;) Bu cümlelerin îzâhı için 33. Söz’deki imkân ve hudûs bahsine mürâcaât edilsin. (bir kudret-i kâmilenin desâtiri ile) kâmil bir kudretin kanunları ile (ve bir irâde-i nâfizenin) her şeye hükmü geçen bir irâdenin (kavânîni) kanunları (ile vücûd giydiriliyor. Sûretleri tayin, teşhîs edilip birer mikdâr-ı muayyen, birer şekl-i mahsûs veriliyor. Demek o kudret ve irâdenin küllî ve umûmî bir mecmûa-i kavânîni, bir defter-i ekberi vardır ki; her bir şeyin husûsî vücûdları ve mahsûs sûretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir.) Her şeyin vücûd ve mâhiyeti, sıfat ve şuûnâtı diğerlerinden farklıdır. Hiçbiri diğerlerine benzemiyor. Her birine mahsûs bir vücûd, bir mâhiyet, bir sıfat, bir şuûnât veriliyor. Her şeyin dış görünüşünde bir san’at, bir intizâmât görünüyor. İşte küçük-büyük bütün mevcûdâtın ayrı ayrı vücûdları, mâhiyetleri, sıfatları, şuûnâtları, zâhirde görünen kemâl-i san’at ve intizâmları, İmam-ı Mübîn’de tesbît edilen ilmî program ve kanunlardan gelmektedir. Yine İmam-ı Mübîn’in tayin ettiği ilmî program ve kanunlara göre Kitab-ı Mübîn’deki fizîkî

METİN

Hâşiye “İmam-ı Mübîn” kader defteri ise, “Kitab-ı Mübîn” kudret defteridir.

Yani her şey vücûdunda, mâhiyetinde ve sıfat ve şuûnâtında kemâl-i san’at ve intizâmları gösteriyor ki; bir kudret-i kâmilenin desâtiri ile ve bir irâde-i nâfizenin kavânîni ile vücûd giydiriliyor. Sûretleri tayin, teşhîs edilip birer mikdâr-ı muayyen, birer şekl-i mahsûs veriliyor. Demek o kudret ve irâdenin küllî ve umûmî bir mecmûa-i kavânîni, bir defter-i ekberi vardır ki; her bir şeyin husûsî vücûdları ve mahsûs sûretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir.

ŞERH

Mübîn’deki ilmî program ve kanunlardan; yine her şeyde görünen ölçü ve mîzân ise, Kitab-ı Mübîn’deki muayyen mikdâr ve fizîkî şekillerden gelmektedir. İmam-ı Mübîn, hikmet ve ilim defteri ise, Kitab-ı Mübîn, adâlet ve kudret defteridir.

(“İmam-ı Mübîn” kader defteri) yani İlm-i İlâhî’nin bir defteri (ise, “Kitab-ı Mübîn” kudret defteridir.

Yani her şey vücûdunda, mâhiyetinde ve sıfat ve şuûnâtında kemâl-i san’at ve intizâmları gösteriyor ki;) Bu cümlelerin îzâhı için 33. Söz’deki imkân ve hudûs bahsine mürâcaât edilsin. (bir kudret-i kâmilenin desâtiri ile) kâmil bir kudretin kanunları ile (ve bir irâde-i nâfizenin) her şeye hükmü geçen bir irâdenin (kavânîni) kanunları (ile vücûd giydiriliyor. Sûretleri tayin, teşhîs edilip birer mikdâr-ı muayyen, birer şekl-i mahsûs veriliyor. Demek o kudret ve irâdenin küllî ve umûmî bir mecmûa-i kavânîni, bir defter-i ekberi vardır ki; her bir şeyin husûsî vücûdları ve mahsûs sûretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir.) Her şeyin vücûd ve mâhiyeti, sıfat ve şuûnâtı diğerlerinden farklıdır. Hiçbiri diğerlerine benzemiyor. Her birine mahsûs bir vücûd, bir mâhiyet, bir sıfat, bir şuûnât veriliyor. Her şeyin dış görünüşünde bir san’at, bir intizâmât görünüyor. İşte küçük-büyük bütün mevcûdâtın ayrı ayrı vücûdları, mâhiyetleri, sıfatları, şuûnâtları, zâhirde görünen kemâl-i san’at ve intizâmları, İmam-ı Mübîn’de tesbît edilen ilmî program ve kanunlardan gelmektedir. Yine İmam-ı Mübîn’in tayin ettiği ilmî program ve kanunlara göre Kitab-ı Mübîn’deki fizîkî

METİN

Hâşiye ve hikmet ve irâde-i Rabbâniyyenin o basîrâne kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misâlini hissetmişler. Hâşâ, “Tabîat” nâmiyle tesmiye etmişler, körletmişler.

İşte “İmam-ı Mübîn”in imlâsı ile yani kaderin hükmüyle ve düstûru ile kudret-i İlâhiyye, îcâd-ı eşyada her biri birer ayet olan silsile-i mevcûdâtı, “Levh-i Mahv-İsbat” denilen zamanın sahîfe-i misâliyyesinde yazıyor, îcâd ediyor, zerratı tahrîk ediyor. Demek harekât-ı zerrat; o kitabetten, o istinsâhtan; mevcûdât, âlem-i gaybdan âlem-i şehâdete ve ilimden kudrete geçmelerinde bir ihtizâzdır, bir harekâttır.

ŞERH

Mahfûz’unu (ve hikmet ve irâde-i Rabbâniyyenin o basîrâne kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misâlini) kanunları ve kuvaları (hissetmişler. Hâşâ! “Tabîat” nâmiyle tesmiye etmişler,) isimlendirmişler (körletmişler.)

Şerîat lisânında İmam-ı Mübîn’deki ilmî program ve kanunların akisleriyle, Kitab-ı Mübîn’deki fizikî şekil ve kuvaların cilvelerine şerîat-ı fitriyye-i İlâhiyye denilmektedir. Ehl-i felsefe ise; bu kanun ve kuvaların mecmûuna, hatâ ederek tabîat nâmını vermişlerdir. Meselâ; bir çekirdek içerisinde hem kanun şeklinde bir ilmî program, hem de kuvalar, yani onun teşkîlâtıyla alakalı fizikî şekiller mevcûddur. İşte o kanunlar ve kuvalar, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’in akisleri, Alîm ve Hakîm, Kadîr ve Âdil isimlerinin cilveleri iken, ehl-i dalâlet, bunu “tabiat” diye tesmiye etmişler; zerratin harekâtını, mevcûdâtın halk ve îcâdını câmid, câhil, kör ve sağır tabîata nisbet etmişlerdir.

(İşte) Kudret-i İlâhiyye, (“İmam-ı Mübîn”in imlâsı) yazısı (ile yani kaderin hükmüyle) emriyle (ve düstûru) kanunu (ile ve îcâd-ı eşyada tâsârûfa medâr Kitab-ı Mübîn’den istinsâh ile her biri birer ayet olan silsile-i mevcûdâtı, “Levh-i Mahv-İsbat” denilen zamanın sahîfe-i misâliyyesinde yazıyor, îcâd ediyor, zerratı tahrîk ediyor.

Demek harekât-ı zerrat; o kitabetten, o istinsâhtan; mevcûdât, âlem-i gaybdan âlem-i şehâdete ve ilimden kudrete geçmelerinde bir ihtizâzdır, bir harekâttır.)

METİN

Hâşiye ve hikmet ve irâde-i Rabbâniyyenin o basîrâne kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misâlini hissetmişler. Hâşâ, “Tabîat” nâmiyle tesmiye etmişler, körletmişler.

İşte “İmam-ı Mübîn”in imlâsı ile yani kaderin hükmüyle ve düstûru ile kudret-i İlâhiyye, îcâd-ı eşyada her biri birer ayet olan silsile-i mevcûdâtı, “Levh-i Mahv-İsbat” denilen zamanın sahîfe-i misâliyyesinde yazıyor, îcâd ediyor, zerratı tahrîk ediyor. Demek harekât-ı zerrat; o kitabetten, o istinsâhtan; mevcûdât, âlem-i gaybdan âlem-i şehâdete ve ilimden kudrete geçmelerinde bir ihtizâzdır, bir harekâttır.

ŞERH

Mahfûz’unu (ve hikmet ve irâde-i Rabbâniyyenin o basîrâne kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misâlini) kanunları ve kuvaları (hissetmişler. Hâşâ! “Tabîat” nâmiyle tesmiye etmişler,) isimlendirmişler (körletmişler.)

Şerîat lisânında İmam-ı Mübîn’deki ilmî program ve kanunların akisleriyle, Kitab-ı Mübîn’deki fizikî şekil ve kuvaların cilvelerine şerîat-ı fitriyye-i İlâhiyye denilmektedir. Ehl-i felsefe ise; bu kanun ve kuvaların mecmûuna, hatâ ederek tabîat nâmını vermişlerdir. Meselâ; bir çekirdek içerisinde hem kanun şeklinde bir ilmî program, hem de kuvalar, yani onun teşkîlâtıyla alakalı fizikî şekiller mevcûddur. İşte o kanunlar ve kuvalar, İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn’in akisleri, Alîm ve Hakîm, Kadîr ve Âdil isimlerinin cilveleri iken, ehl-i dalâlet, bunu “tabiat” diye tesmiye etmişler; zerratin harekâtını, mevcûdâtın halk ve îcâdını câmid, câhil, kör ve sağır tabîata nisbet etmişlerdir.

(İşte) Kudret-i İlâhiyye, (“İmam-ı Mübîn”in imlâsı) yazısı (ile yani kaderin hükmüyle) emriyle (ve düstûru) kanunu (ile ve îcâd-ı eşyada tâsârûfa medâr Kitab-ı Mübîn’den istinsâh ile her biri birer ayet olan silsile-i mevcûdâtı, “Levh-i Mahv-İsbat” denilen zamanın sahîfe-i misâliyyesinde yazıyor, îcâd ediyor, zerratı tahrîk ediyor.

Demek harekât-ı zerrat; o kitabetten, o istinsâhtan; mevcûdât, âlem-i gaybdan âlem-i şehâdete ve ilimden kudrete geçmelerinde bir ihtizâzdır, bir harekâttır.)

ŞERH

olan şerîr ve levhaya "hakikat-ı zaman, Levh-i Mahv ve İsbat, Âlem-i Misâl" denildiği gibi, zerrenin dış hareketinin levnine de "zamanın zâhirîsi" denilmektedir. Zira zerrenin harekâtı onunla görünmektedir.

Müellif (ra), Mi'râc Risâlesi'nde zamanı şöyle tarif etmiştir:

*"İşte zaman, çünkü harekâtın bir rengi, bir levni yâhut bir şeridi hükmünde olduğundan, herekâta cârî olan bir hüküm, zamanda dahî câridir."*¹

Demek iki çeşit zaman vardır:

Biri: İmam-ı Mübîn'den gelen kanunların ve Kitab-ı Mübîn'den gelen kuvaların aksiyle meydana gelen hareket, tebeddülât ve tegayyürâtın görüldüğü levhadır ki, buna "zamanın hakikati ve içyüzü" denir.

Diğeri: O kanun ve kuvaların aksetmesiyle harekete geçen ve mevt ve hayata sebep olan zerrelerin dış hareketinin levnidir ki, buna da "zaman ve zamanın dış yüzü" denir.

Zamanın hakikati, o kanun ve kuvaların aksinden kaynaklanmasına rağmen, biz bunu ancak zerratin maddî harekâtından ibâret olan zamanın dış yüzünde hissedebiliyoruz. Zira zamanın bu dış görünüşü, harekâtın rengi hükmündedir.

Levh-i Mahv-İsbat, kitabet-i kudretin sahîfesi olmakla beraber, "mürekkebe" tabirinin kullanılmasının hikmeti, mevcûdât onunla görüldüğü içindir.

İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in mecmûundan ibâret olan Levh-i Mahfûz'da, istisnâlar hâric, tebeddülât ve tegayyürât olmamaktadır. Sâbit ve dâimdir. Zâten bu değişmezliği sebebiyle ona Levh-i Mahfûz ismi verilmiştir. Buna karşılık mevhûm-i itibarî tabir olunan zaman tahtası üzerinde cereyân eden ve İmam-ı Mübîn ile Kitab-ı Mübîn'in akisleri hükmünde olan kanun ve kuvaların sebep olduğu tebeddülât ve tegayyürât ise; hem zamanın hakikati denilen Levh-i Mahv ve İsbat'ta, hem de harekâtın levni hükmünde olan zamanın dış yüzünde her an ve zaman değişmektedir.

[1] Sözler, 31. Söz, 2. Esâs, s. 571.

ŞERH

olan şerîf ve levhaya "hakikat-ı zaman, Levh-i Mahv ve İsbat, Âlem-i Misâl" denildiği gibi, zerrenin dış hareketinin levnine de "zamanın zâhirîsi" denilmektedir. Zira zerrenin harekâtı onunla görünmektedir.

Müellif (ra), Mi'râc Risâlesi'nde zamanı şöyle tarif etmiştir:

*"İşte zaman, çünkü harekâtın bir rengi, bir levni yâhut bir şeridi hükmünde olduğundan, herekâta cârî olan bir hüküm, zamanda dahî câridir."*¹

Demek iki çeşit zaman vardır:

Biri: İmam-ı Mübîn'den gelen kanunların ve Kitab-ı Mübîn'den gelen kuvaların aksiyle meydana gelen hareket, tebeddülât ve tegayyürâtın görüldüğü levhadır ki, buna "zamanın hakikati ve içyüzü" denir.

Diğeri: O kanun ve kuvaların aksetmesiyle harekete geçen ve mevt ve hayata sebep olan zerrelerin dış hareketinin levnidir ki, buna da "zaman ve zamanın dış yüzü" denir.

Zamanın hakikati, o kanun ve kuvaların aksinden kaynaklanmasına rağmen, biz bunu ancak zerratin maddî harekâtından ibâret olan zamanın dış yüzünde hissedebiliyoruz. Zira zamanın bu dış görünüşü, harekâtın rengi hükmündedir.

Levh-i Mahv-İsbat, kitabet-i kudretin sahîfesi olmakla beraber, "mürekkebe" tabirinin kullanılmasının hikmeti, mevcûdât onunla görüldüğü içindir.

İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'in mecmûundan ibâret olan Levh-i Mahfûz'da, istisnâlar hâric, tebeddülât ve tegayyürât olmamaktadır. Sâbit ve dâimdir. Zâten bu değişmezliği sebebiyle ona Levh-i Mahfûz ismi verilmiştir. Buna karşılık mevhûm-i itibarî tabir olunan zaman tahtası üzerinde cereyân eden ve İmam-ı Mübîn ile Kitab-ı Mübîn'in akisleri hükmünde olan kanun ve kuvaların sebep olduğu tebeddülât ve tegayyürât ise; hem zamanın hakikati denilen Levh-i Mahv ve İsbat'ta, hem de harekâtın levni hükmünde olan zamanın dış yüzünde her an ve zaman değişmektedir.

[1] Sözler, 31. Söz, 2. Esâs, s. 571.

ŞERH

andelîbi olur. Eğer pek büyük bir saray farzedilirse, Nûr-i Muhammedî (asm), o Sultan-ı Ezel'in makarr-ı saltanat ve haşmeti ve tecelliyât-ı cemâliyesiyle âsâr-ı san'atını hâvi olan o yüksek saraya nâzır ve münâdi ve teşrifâtçı olur. Bütün insanları davet ediyor. O sarayda bulunan bütün antika san'atları, hârikaları ve mu'cizeleri tarif ediyor. Halkı, o saray sâhibine, Sâni'ine î mân etmek üzere câzibedâr, hayret-efzâ davet ediyor."¹

"Kâinâtta hayât, kat'î bir sûrette Hayy-ı Ezel'in vüçûb-i vüçûduna kat'î şehâdet ettiğ i gibi, o hayât-ı Ezeliyyenin ş uââtı, celevâtı, münâsebâtı olan "İrsâl-i Rûsul ve İnzâl-i Kütüb" rûkûnlerine bakar remzen isbat eder ve bilhâssa Risâlet-i Muhammediyye (sav) ve Vahy-i Kur'ânî, hayatın ruhu ve aklı hükmünde olduğ undan, bu hayatın vüçûdu gibi hakkâniyyetleri kat'îdir denilebilir.

Evet, nasıl ki hayât; bu kâinâttan süzülmüş bir hülâsadır ve ş uûr ve his dahî, hayattan süzülmüş, hayatın bir hülâsasıdır ve akıl dahî, ş uûrdan ve hisden süzülmüş, ş uûrun bir hülâsasıdır ve ruh dahî, hayatın hâlis ve sâfi bir cevheri ve sâbit ve müstakil zâtıdır. Öyle de maddî ve manevî hayât-ı Muhammediyye (asm) dahî; hayattan ve ruh-i kâinâttan süzülmüş hülâsatü'l-hülâsadır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm) dahî; kâinâtın his ve ş uûr ve aklundan süzülmüş en sâfi hülâsasıdır. Belki maddî ve manevî hayât-ı Muhammediyye (asm), -âsârının şehâdetiyle- hayât-ı kâinâtın hayatıdır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm), ş uûr-i kâinâtın ş uûrudur ve nûrudur ve Vahy-i Kur'ân dahî, -hayattâr hakâikının şehâdetiyle- hayât-ı kâinâtın ruhudur ve ş uûr-i kâinâtın aklıdır. Evet, evet, evet!..

Eğer, kâinâttan Risâlet-i Muhammediyyenin (asm) nûru çıksa, gitse, kâinât vefat edecek. Eğer Kur'ân gitse, kâinât divâne olacak ve Küre-i Arz, kafasını, aklını kaybedecek. Belki, ş uûrsuz kalmış olan başını, bir seyyâreye çarpacak, bir kıyameti koparacak..."²

İlim ve kudret-i İlâhiyyenin tecelliyât-ı a'zamına mazhar olan ve "Levh-i Mahfûz" tabir edilen İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'de ezelden ebede kadar

[1] Mesnevî-i Nûriye, Habbe, s.116.

[2] Lem'alar, 30. Lem'a, 5. Nükte, 4. Remiz, s. 336.

ŞERH

andelîbi olur. Eğer pek büyük bir saray farzedilirse, Nûr-i Muhammedî (asm), o Sultan-ı Ezel'in makarr-ı saltanat ve haşmeti ve tecelliyât-ı cemâliyesiyle âsâr-ı san'atını hâvi olan o yüksek saraya nâzır ve münâdi ve teşrifâtçı olur. Bütün insanları davet ediyor. O sarayda bulunan bütün antika san'atları, hârikaları ve mu'cizeleri tarif ediyor. Halkı, o saray sâhibine, Sâni'ine îmân etmek üzere câzibedâr, hayret-efzâ davet ediyor."¹

"Kâinâtta hayât, kat'î bir sûrette Hayy-ı Ezel'in vüçûb-i vüçûduna kat'î şehâdet ettiği gibi, o hayât-ı Ezeliyyenin şuââtı, celevâtı, münâsebâtı olan "İrsâl-i Rûsul ve İnzâl-i Kütüb" rûkûnlerine bakar remzen isbat eder ve bilhâssa Risâlet-i Muhammediyye (sav) ve Vahy-i Kur'ânî, hayatın ruhu ve aklı hükmünde olduğundan, bu hayatın vüçûdu gibi hakkâniyyetleri kat'îdir denilebilir.

Evet, nasıl ki hayât; bu kâinâtta süzülmüş bir hülâsadır ve şuûr ve his dahî, hayattan süzülmüş, hayatın bir hülâsasıdır ve akıl dahî, şuûrdan ve hisden süzülmüş, şuûrun bir hülâsasıdır ve ruh dahî, hayatın hâlis ve sâfi bir cevheri ve sâbit ve müstakil zâtıdır. Öyle de maddî ve manevî hayât-ı Muhammediyye (asm) dahî; hayattan ve ruh-i kâinâtta süzülmüş hülâsatü'l-hülâsadır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm) dahî; kâinâtın his ve şuûr ve aklından süzülmüş en sâfi hülâsasıdır. Belki maddî ve manevî hayât-ı Muhammediyye (asm), -âsârının şehâdetiyle- hayât-ı kâinâtın hayatıdır ve Risâlet-i Muhammediyye (asm), şuûr-i kâinâtın şuûrudur ve nûrudur ve Vahy-i Kur'ân dahî, -hayattâr hakâikının şehâdetiyle- hayât-ı kâinâtın ruhudur ve şuûr-i kâinâtın aklıdır. Evet, evet, evet!..

Eğer, kâinâtta Risâlet-i Muhammediyyenin (asm) nûru çıksa, gitse, kâinât vefat edecek. Eğer Kur'ân gitse, kâinât divâne olacak ve Küre-i Arz, kafasını, aklını kaybedecek. Belki, şuûrsuz kalmış olan başını, bir seyyâreye çarpacak, bir kıyameti koparacak..."²

İlim ve kudret-i İlâhiyyenin tecelliyât-ı a'zamına mazhar olan ve "Levh-i Mahfûz" tabir edilen İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'de ezelden ebede kadar

[1] Mesnevî-i Nûriye, Habbe, s.116.

[2] Lem'alar, 30. Lem'a, 5. Nükte, 4. Remiz, s. 336.

ŞERH

de küçük küçük cüzdânlar hükmünde; hem birer küçük Levh-i Mahfûz manasında; hem büyük Levh-i Mahfûz'u yazan kalem den tereşşuh eden küçük küçük noktalar sûretinde olan benî-beşerin kuvve-i hâfızaları, ağaçların meyveleri, meyvelerin çekirdekleri, tohumları; elbette bir hâfıza-i kübrâyı, bir defter-i ekberi, bir Levh-i Mahfûz-ı a'zamı ihsâs eder, iş'âr eder ve isbat eder. Belki keskin akıllara gösterir."¹

وَلَا رَظْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

وَكُلُّ شَيْءٍ آخِصَّتْهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ

لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ،

ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

gibi ayetlerin ifâde ettikleri ki: 'Bütün eşya, bütün ahvâliyle vücûda gelmeden ve geldikten sonra ve gittikten sonra yazılıdır ve yazılır ve yazılıyor' demek olan hakikat-ı âliyesine kanaat getirmek için Nakkâş-ı Zülcelâl, rûy-i zeminin sahîfesinde, her mevsimde, bâhusûs baharda deâştirdiği nihayetsiz muntazam mahlûkâtın fihriste-i vücûdlarını, târihçe-i hayatlarını, desâtir-i hareketlerini; çekirdeklerinde, tohumlarında, köklerinde manevî bir sûrette derc ve muhâfaza ettiğini ve zevâlden sonra semerelerinde aynen kalem-i kaderiyle, manevî bir tarzda basit tohumcuklarında yazdığını, hatta her geçici baharda, yaş-kuru ne varsa, mahdûd zerrecikler ve kemikler hükmünde olan tohumlarda, ölmüş odunlarda, kemâl-i intizâm ile muhâfaza ettiğini nazar-ı şuhûda gösteriyoruz. Gûyâ her bir bahar, bir tek çiçek gibi, gayet muntazam ve mevzûn olarak zeminin yüzüne bir Cemîl ve Celîl'in eliyle takılıp koparılıyor; konup kaldırılıyor.

Hakikat böyle iken, beşerin en acîb bir dalâleti budur ki: kader kaleminin sahîfesi olan Levh-i Mahfûz'un yalnız bir cilde-i aksi olarak, fihriste-i san'at-ı Rabbâniyye olup, ehl-i gafletin lisânında tabîat denilen bu kitabet-i fitriyyeyi, bu nakş-ı san'atı, bu münfail mistâr-ı hikmeti, tabîat-ı müessire diyerek masdar

[1] Sözler, 10. Söz, 7. Sûret, Hâşiye, s. 53.

ŞERH

de küçük küçük cüzdânlar hükmünde; hem birer küçük Levh-i Mahfûz manasında; hem büyük Levh-i Mahfûz'u yazan kalem den tereşşuh eden küçük küçük noktalar sûretinde olan benî-beşerin kuvve-i hâfızaları, ağaçların meyveleri, meyvelerin çekirdekleri, tohumları; elbette bir hâfıza-i kübrâyı, bir defter-i ekberi, bir Levh-i Mahfûz-ı a'zamı ihsâs eder, iş'âr eder ve isbat eder. Belki keskin akıllara gösterir."¹

وَلَا رَظْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

وَكُلُّ شَيْءٍ آخِصَّتْهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ

لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ،

ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

gibi ayetlerin ifâde ettikleri ki: 'Bütün eşya, bütün ahvâliyle vücûda gelmeden ve geldikten sonra ve gittikten sonra yazılıdır ve yazılır ve yazılıyor' demek olan hakikat-ı âliyesine kanaat getirmek için Nakkâş-ı Zülcelâl, rûy-i zeminin sahîfesinde, her mevsimde, bâhusûs baharda deâştirdiği nihayetsiz muntazam mahlûkâtın fihriste-i vücûdlarını, târihçe-i hayatlarını, desâtir-i hareketlerini; çekirdeklerinde, tohumlarında, köklerinde manevî bir sûrette derc ve muhâfaza ettiğini ve zevâlden sonra semerelerinde aynen kalem-i kaderiyle, manevî bir tarzda basit tohumcuklarında yazdığını, hatta her geçici baharda, yaş-kuru ne varsa, mahdûd zerrecikler ve kemikler hükmünde olan tohumlarda, ölmüş odunlarda, kemâl-i intizâm ile muhâfaza ettiğini nazar-ı şuhûda gösteriyoruz. Gûyâ her bir bahar, bir tek çiçek gibi, gayet muntazam ve mevzûn olarak zeminin yüzüne bir Cemîl ve Celîl'in eliyle takılıp koparılıyor; konup kaldırılıyor.

Hakikat böyle iken, beşerin en acîb bir dalâleti budur ki: kader kaleminin sahîfesi olan Levh-i Mahfûz'un yalnız bir cilde-i aksi olarak, fihriste-i san'at-ı Rabbâniyye olup, ehl-i gafletin lisânında tabîat denilen bu kitabet-i fitriyyeyi, bu nakş-ı san'atı, bu münfail mistâr-ı hikmeti, tabîat-ı müessire diyerek masdar

[1] Sözler, 10. Söz, 7. Sûret, Hâşiye, s. 53.

ŞERH

Mahv ve İsbat'ta bir adamın yarın öleceğini keşfediyor. Sabah olunca keşfiyatın tersi çıkıyor, adam ölmüyor. Halbuki Levh-i Mahfûz'da o adamın hayatta kalması sadaka vermek şartına, ölümü de sadaka vermemek şartına bağlı imiş. O şart yerine gelmeyince, yani o adam sadaka verince, adamın ölümü de vukû bulmuyor. Velînin keşfettiği, Levh-i Mahv-İsbat'taki yazıdır. Keşfiyatı, Levh-i Mahfûz'a çıkmadığı ve oradaki şartı görmediği için doğru çıkmıyor. Gördüğü doğrudur. Fakat hükmü yanlıştır. Çünkü keşfiyatında eksik bilgi var.

Hülâsa: İlm-i İlâhî hiç değişmez. Levh-i Mahfûz nâdiren, Levh-i Mahv-İsbat ise ekseriyyetle değişebilir. Bu mes'ele, ehl-i ilim arasında en müşkil mes'elelerdendir.

Müellif (ra), bu konuyu eserlerinde şöyle îzâh etmektedir:

"Cenâb-ı Hakk'ın atâ, kaza ve kader nâmında üç kanunu vardır. Atâ, kaza kanununu, kaza da kaderi bozar.

Meselâ: Bir şey hakkında verilen karar, kader demektir. O kararın infâzı, kaza demektir. O kararın ibtâliyle hükmü kazadan afvetmek, atâ demektir. Evet, yumuşak bir otun damarları katı taşı deldiği gibi, atâ da kaza kanununun kat'iyetini deler. Kaza da ok gibi kader kararlarını deler. Demek atânın kazaya nisbeti, kazanın kadere nisbeti gibidir. Atâ, kaza kanununun şümûlünden ihrâctır. Kaza da kader kanununun küllîyetinden ihrâcıdır. Bu hakîkate vâkıf olan ârif:

'Ya İlâhî! Hasenâtım senin atândandır. Seyyiâtım da senin kazandandır. Eğer atân olmasâ idi, helâk olurdum' der."¹

Meselâ, Levh-i Mahv ve İsbat'ta yazılıdır ki; falanca adam falanca saatte kâtil olur. O adam, ciddî bir tevbe ve nedâmetle iki rek'at namaz kılar. Veya sâlih bir zâtın yanına gider, hayırlı duasını alır. Veyahut bir fakîre sadaka verir. Cenâb-ı Hak da bu adamın yapmış olduğu bu sâlih ameller hürmetine, onu o hükmün infâzından kurtarıp rahmetine mazhar eder. Adamı kâtil olmaktan

[1] Mesnevî-yi Nûriye, Onuncu Risâle, s. 206.

ŞERH

Mahv ve İsbat'ta bir adamın yarın öleceğini keşfediyor. Sabah olunca keşfiyatın tersi çıkıyor, adam ölmüyor. Halbuki Levh-i Mahfûz'da o adamın hayatta kalması sadaka vermek şartına, ölümü de sadaka vermemek şartına bağlı imiş. O şart yerine gelmeyince, yani o adam sadaka verince, adamın ölümü de vukû bulmuyor. Velînin keşfettiği, Levh-i Mahv-İsbat'taki yazıdır. Keşfiyatı, Levh-i Mahfûz'a çıkmadığı ve oradaki şartı görmediği için doğru çıkmıyor. Gördüğü doğrudur. Fakat hükmü yanlıştır. Çünkü keşfiyatında eksik bilgi var.

Hülâsa: İlm-i İlâhî hiç değişmez. Levh-i Mahfûz nâdiren, Levh-i Mahv-İsbat ise ekseriyyetle değişebilir. Bu mes'ele, ehl-i ilim arasında en müşkil mes'elelerdendir.

Müellif (ra), bu konuyu eserlerinde şöyle îzâh etmektedir:

"Cenâb-ı Hakk'ın atâ, kaza ve kader nâmında üç kanunu vardır. Atâ, kaza kanununu, kaza da kaderi bozar.

Meselâ: Bir şey hakkında verilen karar, kader demektir. O kararın infâzı, kaza demektir. O kararın ibtâliyle hükmü kazadan afvetmek, atâ demektir. Evet, yumuşak bir otun damarları katı taşı deldiği gibi, atâ da kaza kanununun kat'iyetini deler. Kaza da ok gibi kader kararlarını deler. Demek atânın kazaya nisbeti, kazanın kadere nisbeti gibidir. Atâ, kaza kanununun şümûlünden ihrâctır. Kaza da kader kanununun küllîyetinden ihrâcıdır. Bu hakîkate vâkıf olan ârif:

'Ya İlâhî! Hasenâtım senin atândandır. Seyyiâtım da senin kazandandır. Eğer atân olmasâ idi, helâk olurdum' der."¹

Meselâ, Levh-i Mahv ve İsbat'ta yazılıdır ki; falanca adam falanca saatte kâtil olur. O adam, ciddî bir tevbe ve nedâmetle iki rek'at namaz kılar. Veya sâlih bir zâtın yanına gider, hayırlı duasını alır. Veyahut bir fakîre sadaka verir. Cenâb-ı Hak da bu adamın yapmış olduğu bu sâlih ameller hürmetine, onu o hükmün infâzından kurtarıp rahmetine mazhar eder. Adamı kâtil olmaktan

[1] Mesnevî-yi Nûriye, Onuncu Risâle, s. 206.

ŞERH

kurtarır. Misâlde geçen sâlih ameller, Rahîm-i Kerîm olan Cenâb-ı Hakk'ın o adama bir ikrâmı, bir atâsıdır. İşte bu atâ, Levh-i Mahv-İsbat'taki yazıyı bozar. Yazı bozulunca katl olan o kaza da izn-i İlâhî ile durur. Kaza da o kaderi durdurur.

Veya Levh-i Mahfûz'da vardır ki, falanca adam falan vakitte trafik kazası geçirecek. O adam, gider yaşlı anne ve babasını ziyâret eder, onların duasını alır. Cenâb-ı Hak da o vâlideynin duası hürmetine onu o kazadan muhâfaza eder. Misâlde o adamın anne ve babasını ziyâret edip dualarını alması, bir atâ-ı İlâhî'dir. Zira bütün iyilikler, Ellâh'tan sudûr eder. Bu atâ, kazayı İlâhî'yi, o da kaderdeki hükmü bozar. Çünkü o adamın kaza geçirmesi, kader-i İlâhî'deki şarta bağlı idi. O şart ise, o adamın anne ve babasının duasını almak idi. Şart yerine geldiği için kaza olmadı, dolayısıyla kader de hükmünü icrâ etmedi. Demek atâ-i İlâhî, kaza-i İlâhî'yi bozar, kaza da kader-i İlâhî'nin hükmünü iptâl eder.

Hülâsa: Atâ kazayı, kaza da kaderin hükmünü delmiş olur. Yani hükmünü iptâl eder. Çünkü, atâ ile kaza, doğrudan doğruya İlm-i Muhît-i İlâhî'ye bağlıdır. Yani Levh-i Mahfûz'daki yazıya göre icrâat olmuyor. Belki asıl kader olan İlm-i İlâhîye göre icrâat oluyor. Asıl kader olan İlm-i İlâhî, atâ ve kazayı içine almıştır. Meselâ, o adamın sadaka verip vermeyeceğini, ebeveyninin dualarını alıp almayacağını, kazanın vukûa gelip gelmeyeceğini İlm-i Ezelî biliyordu. Netice itibariyle Cenâb-ı Hakk'ın ilmi asla değişmez. Levh-i Mahfûz nâdiren, Levh-i Mahv-İsbat ise çok defa değişebilir.

Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Kardeşlerimizden Çaprazzâde Abdullâh Efendi gibi bazı adamlar, ehl-i keşiften rivâyeten bu geçen Ramazan'da Ehl-i Sünnet ve Cemaat için bir ferec, bir fütûhât olacağını haber verdikleri halde zuhûr etmedi. 'Böyle ehl-i velâyet ve keşif, neden hilâf-ı vâki' haber veriyorlar?' benden sordular. Ben de birden sünûhât kabilinden olarak verdiğim cevabın muhtasarı şudur:

Hadîs-i şerîfte vârid olmuştur ki: 'Bazen belâ nâzil oluyor; gelirken karşısına sadaka çıkar, geri çeviri!' Şu hadîsin sırrı gösteriyor ki: Mukadderât, bazı şerâitle

ŞERH

kurtarır. Misâlde geçen sâlih ameller, Rahîm-i Kerîm olan Cenâb-ı Hakk'ın o adama bir ikrâmı, bir atâsıdır. İşte bu atâ, Levh-i Mahv-İsbat'taki yazıyı bozar. Yazı bozulunca katl olan o kaza da izn-i İlâhî ile durur. Kaza da o kaderi durdurur.

Veya Levh-i Mahfûz'da vardır ki, falanca adam falan vakitte trafik kazası geçirecek. O adam, gider yaşlı anne ve babasını ziyâret eder, onların duasını alır. Cenâb-ı Hak da o vâlideynin duası hürmetine onu o kazadan muhâfaza eder. Misâlde o adamın anne ve babasını ziyâret edip dualarını alması, bir atâ-ı İlâhî'dir. Zira bütün iyilikler, Ellâh'tan sudûr eder. Bu atâ, kazayı İlâhî'yi, o da kaderdeki hükmü bozar. Çünkü o adamın kaza geçirmesi, kader-i İlâhî'deki şarta bağlı idi. O şart ise, o adamın anne ve babasının duasını almak idi. Şart yerine geldiği için kaza olmadı, dolayısıyla kader de hükmünü icrâ etmedi. Demek atâ-i İlâhî, kaza-i İlâhî'yi bozar, kaza da kader-i İlâhî'nin hükmünü iptâl eder.

Hülâsa: Atâ kazayı, kaza da kaderin hükmünü delmiş olur. Yani hükmünü iptâl eder. Çünkü, atâ ile kaza, doğrudan doğruya İlm-i Muhît-i İlâhî'ye bağlıdır. Yani Levh-i Mahfûz'daki yazıya göre icrâat olmuyor. Belki asıl kader olan İlm-i İlâhîye göre icrâat oluyor. Asıl kader olan İlm-i İlâhî, atâ ve kazayı içine almıştır. Meselâ, o adamın sadaka verip vermeyeceğini, ebeveyninin dualarını alıp almayacağını, kazanın vukûa gelip gelmeyeceğini İlm-i Ezelî biliyordu. Netice itibariyle Cenâb-ı Hakk'ın ilmi asla değişmez. Levh-i Mahfûz nâdiren, Levh-i Mahv-İsbat ise çok defa değişebilir.

Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Kardeşlerimizden Çaprazzâde Abdullâh Efendi gibi bazı adamlar, ehl-i keşiften rivâyeten bu geçen Ramazan'da Ehl-i Sünnet ve Cemaat için bir ferec, bir fütûhât olacağını haber verdikleri halde zuhûr etmedi. 'Böyle ehl-i velâyet ve keşif, neden hilâf-ı vâki' haber veriyorlar?' benden sordular. Ben de birden sünûhât kabilinden olarak verdiğim cevabın muhtasarı şudur:

Hadîs-i şerîfte vârid olmuştur ki: 'Bazen belâ nâzil oluyor; gelirken karşısına sadaka çıkar, geri çeviri!' Şu hadîsin sırrı gösteriyor ki: Mukadderât, bazı şerâitle

METİN

BİRİNCİ NOKTA: İki mebhâstır.

Birinci Mebhas: Her zerrede; hem harekâtında, hem sükûnetinde iki güneş gibi iki nûr-i tevhîd parlıyor. Çünkü Onuncu Söz'ün Birinci İşâreti'nde icmâlen ve Yirmi İkinci Söz'de tafsîlen isbat edildiği gibi; her bir zerre, eğer memur-i İlâhî olmazsa ve O'nun izni ve tasarrufu ile hareket etmezse ve ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse; o vakit her bir zerrenin nihayetsiz bir ilmi, hadsiz bir kudreti, her şeyi görür bir gözü, her şeye bakar bir yüzü, her şeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir.

ŞERH

(BİRİNCİ NOKTA: İki mebhâstır.

Birinci Mebhas: Her zerrede; hem harekâtında) havanın zerreleri gibi (hem sükûnetinde) hareketsizliğinde, toprağın zerreleri gibi (iki güneş gibi iki nûr-i tevhîd parlıyor. Çünkü: Onuncu Söz'ün Birinci İşâreti'nde icmâlen) kısaca (ve Yirmi İkinci Söz'de tafsîlen isbat edildiği gibi; her bir zerre,) Ellâh'ın memuru olsa her şey kolay olur; (eğer memur-i İlâhî olmazsa ve O'nun izni ve tasarrufu ile hareket etmezse, ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse;) o hârika işleri göremez. Her bir zerrenin hareketinde bir ilim ve bir kudretin mevcûdiyeti görünmektedir. Çünkü o zerre, bilir ve neticeyi düşünür gibi işliyor, içinde çalıştığı cismin ilmî program ve fizikî şekline göre hareket ediyor, gücünün hâricinde bir işe giriyor. Eğer o zerre, İmam-ı Mübîn'de kendisi için tayin edilen ilmî program ve kanunlara göre, Kitab-ı Mübîn'de tesbît edilen fizikî şekil ve manevî kalıplara göre hareket etmezse, nihayetsiz ilim ve kudreti olan bir Zât'ın memuru olmazsa, (o vakit her bir zerrenin nihayetsiz bir ilmi,) o mevcûdun geçmiş aslını, gelecek neslini, belki bütün âlemi ihâtâ edecek bir ilmi bulunması gerekir. Zira her bir zerre hem âlemin hülâsasıdır hem de bütün kâinâtla bir münâsebeti vardır. O zerrenin (hadsiz bir kudreti,) o muazzam neticeyi yerine getirecek nihayetsiz bir kudreti, (her şeyi görür bir gözü, her şeye bakar bir yüzü, her şeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir.) Yani, o zerrenin her şeyi görmesi, bilmesi, her şeye sözünün geçmesi lâzım gelir. Çünkü zerrenin yaptığı vazîfe, bu sıfatları iktizâ eder. Meselâ, bir çekirdeğin zerresini kabul edelim. O zerre, o kadar hayret verici bir tarzda hareket eder ki, bir

METİN

BİRİNCİ NOKTA: İki mebhâstır.

Birinci Mebhas: Her zerrede; hem harekâtında, hem sükûnetinde iki güneş gibi iki nûr-i tevhîd parlıyor. Çünkü Onuncu Söz'ün Birinci İşâreti'nde icmâlen ve Yirmi İkinci Söz'de tafsîlen isbat edildiği gibi; her bir zerre, eğer memur-i İlâhî olmazsa ve O'nun izni ve tasarrufu ile hareket etmezse ve ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse; o vakit her bir zerrenin nihayetsiz bir ilmi, hadsiz bir kudreti, her şeyi görür bir gözü, her şeye bakar bir yüzü, her şeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir.

ŞERH

(BİRİNCİ NOKTA: İki mebhâstır.

Birinci Mebhas: Her zerrede; hem harekâtında) havanın zerreleri gibi (hem sükûnetinde) hareketsizliğinde, toprağın zerreleri gibi (iki güneş gibi iki nûr-i tevhîd parlıyor. Çünkü: Onuncu Söz'ün Birinci İşâreti'nde icmâlen) kısaca (ve Yirmi İkinci Söz'de tafsîlen isbat edildiği gibi; her bir zerre,) Ellâh'ın memuru olsa her şey kolay olur; (eğer memur-i İlâhî olmazsa ve O'nun izni ve tasarrufu ile hareket etmezse, ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse;) o hârika işleri göremez. Her bir zerrenin hareketinde bir ilim ve bir kudretin mevcûdiyeti görünmektedir. Çünkü o zerre, bilir ve neticeyi düşünür gibi işliyor, içinde çalıştığı cismin ilmî program ve fizikî şekline göre hareket ediyor, gücünün hâricinde bir işe giriyor. Eğer o zerre, İmam-ı Mübîn'de kendisi için tayin edilen ilmî program ve kanunlara göre, Kitab-ı Mübîn'de tesbît edilen fizikî şekil ve manevî kalıplara göre hareket etmezse, nihayetsiz ilim ve kudreti olan bir Zât'ın memuru olmazsa, (o vakit her bir zerrenin nihayetsiz bir ilmi,) o mevcûdun geçmiş aslını, gelecek neslini, belki bütün âlemi ihâtâ edecek bir ilmi bulunması gerekir. Zira her bir zerre hem âlemin hülâsasıdır hem de bütün kâinâtla bir münâsebeti vardır. O zerrenin (hadsiz bir kudreti,) o muazzam neticeyi yerine getirecek nihayetsiz bir kudreti, (her şeyi görür bir gözü, her şeye bakar bir yüzü, her şeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir.) Yani, o zerrenin her şeyi görmesi, bilmesi, her şeye sözünün geçmesi lâzım gelir. Çünkü zerrenin yaptığı vazîfe, bu sıfatları iktizâ eder. Meselâ, bir çekirdeğin zerresini kabul edelim. O zerre, o kadar hayret verici bir tarzda hareket eder ki, bir

METİN

Onların nizâmâtı bilinmezse, işlenilmez;

ŞERH

zikredecek bizim gibi mahlûklar olurlardı. diye Hazret-i Mûsâ'nın (as) şekvâsına bin itiraz kuvvetinde hikmet-i hilkatini müdâfâa eder...^[1]

Bütün zerrat-ı vücûd, "Bismillâh, Elhamdulillâh" der. Bir mü'min, vücûdundaki zerrelere yaptığı kadar zikir ve şükür vazifesini hakkıyla îfâ edebilir mi? Beşer, bunun altından kalkabilir mi? Bu sırdan dolayı Peygamber Efendimiz (asm), günde yetmiş veya yüz defa istiğfar etmiştir. Onun için Kur'ân, Resûl-i Ekrem (asm)'a hitâben:

قَاعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرُ لِذَنْبِكَ

"Bil ki, Ellâh'tan başka ilâh yoktur. Kusurâtının afvını iste"^[2] diyor. Çünkü tevhîd-i İlâhî'nin inkişâfı nisbetinde, kusurât derk edilir. Tevhîd-i İlâhînin merâtibinin inkişâfı nisbetinde zikir ve şükür mükellefiyeti vardır. Merâtib-i tevhîd-i İlâhiyye nihayetsiz olduğundan, nihayetsiz zikir ve şükür ister. Kusurlu beşer ise, buna hakkıyla tâkat getiremediğinden istiğfarla emrolunmuş ve belâlarla mübtelâ kılınmıştır. Bu küllî zikir ve şükür, namaz vasıtasıyla mümkün olsa bile, Zât-ı Akdes-i İlâhiyyenin azâmetine nazaran yine nâkıs kalır.

Evet, âbid namazında نَسْتَغْفِرُكَ وَإِيَّاكَ تَعْبُدُ der. Bununla üç cemaat olan zerrat-ı vücûd, muvahhidîn ve mevcûdâtın bütün ibadât ve istiânelerini bir vekil-i umûmi olarak kendi ubûdiyeti içine alıp küllî bir niyetle namaz vasıtasıyla doğrudan doğruya dergâh-ı İlâhiyyeye takdîm eder. Nihayetsiz kemâlât-ı İlâhiyyeye karşı hadsiz kusûrâtını ancak bununla derkeder.

Bu üç cemaat, Müellif (ra)'ın Mektûbât adlı eserinin 29. Mektûb, Birinci Kısım, Altıncı Nükte'sinde mufassalan izah edilmiştir. O esere mürâcaât edilsin.

(Onların) hem **(nizâmâtı)** ilmî program ve kanunları, hem de fizikî şekil ve kuvaları **(bilinmezse, işlenilmez.)** Mesela; havanın zerresi, içinde çalışacağı

[1] Lem'alar, 28. Lem'a, s. 268.

[2] Muhammed, 47:19.

METİN

Onların nizâmâtı bilinmezse, işlenilmez;

ŞERH

zikredecek bizim gibi mahlûklar olurlardı. diye Hazret-i Mûsâ'nın (as) şekvâsına bin itiraz kuvvetinde hikmet-i hilkatini müdâfâa eder...¹

Bütün zerrat-ı vücûd, "Bismillâh, Elhamdulillâh" der. Bir mü'min, vücûdundaki zerrelere yaptığı kadar zikir ve şükür vazifesini hakkıyla îfâ edebilir mi? Beşer, bunun altından kalkabilir mi? Bu sırdan dolayı Peygamber Efendimiz (asm), günde yetmiş veya yüz defa istiğfar etmiştir. Onun için Kur'ân, Resûl-i Ekrem (asm)'a hitâben:

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ

"Bil ki, Ellâh'tan başka ilâh yoktur. Kusurâtının afvını iste"² diyor. Çünkü tevhîd-i İlâhî'nin inkişâfı nisbetinde, kusurât derk edilir. Tevhîd-i İlâhînin merâtibinin inkişâfı nisbetinde zikir ve şükür mükellefiyeti vardır. Merâtib-i tevhîd-i İlâhiyye nihayetsiz olduğundan, nihayetsiz zikir ve şükür ister. Kusurlu beşer ise, buna hakkıyla tâkat getiremediğinden istiğfarla emrolunmuş ve belâlarla mübtelâ kılınmıştır. Bu küllî zikir ve şükür, namaz vasıtasıyla mümkün olsa bile, Zât-ı Akdes-i İlâhiyyenin azâmetine nazaran yine nâkıs kalır.

Evet, âbid namazında نَسْتَغْفِرُكَ وَإِيَّاكَ der. Bununla üç cemaat olan zerrat-ı vücûd, muvahhidîn ve mevcûdâtın bütün ibadât ve istiânelerini bir vekil-i umûmi olarak kendi ubûdiyeti içine alıp küllî bir niyetle namaz vasıtasıyla doğrudan doğruya dergâh-ı İlâhiyyeye takdîm eder. Nihayetsiz kemâlât-ı İlâhiyyeye karşı hadsiz kusûrâtını ancak bununla derkeder.

Bu üç cemaat, Müellif (ra)'ın Mektûbât adlı eserinin 29. Mektûb, Birinci Kısım, Altıncı Nükte'sinde mufassalan izah edilmiştir. O esere mürâcaât edilsin.

(Onların) hem **(nizâmâtı)** ilmî program ve kanunları, hem de fizikî şekil ve kuvaları **(bilinmezse, işlenilmez.)** Mesela; havanın zerresi, içinde çalışacağı

[1] Lem'alar, 28. Lem'a, s. 268.

[2] Muhammed, 47:19.

METİN

Evet, havanın her bir zerresi, her zîhayatın cismine, her bir çiçeğin her bir meyvesine, her bir yaprağın binâsına girip işleyebilir. Halbuki, onların teşkilâtları ayrı ayrı tarzdadır, başka başka nizâmâtı var.

ŞERH

kudret mevcûddur. Bu durumda her bir zerrenin, hâşâ, birer ilâh olması lâzım gelir. Neticede zerrat adedince ilâhların vücûdunu kabul etmek gerekir. Bu ise imtina' derecesinde bir muhâliyeti iktizâ eder.

Hz. Yûsuf (as), hapisteki arkadaşlarına tevhit-i ilâhî'yi şöyle ders vermiştir:

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَأَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

"Ey benim hapis arkadaşlarım! Ayrı ayrı birçok ilâhlar mı hayırlıdır, yoksa her şeye gâlib ve hâkim olan bir Ellâh mı?"¹

Veyahut diyeceğiz ki; o zerre, nihayetsiz bir ilim ve kudret sâhibi bir Zât-ı Zülcelâl'in emir ve irâdesiyle hareket eder.

(Evet, havanın her bir zerresi, her zîhayatın cismine, her bir çiçeğin her bir meyvesine, her bir yaprağın binâsına girip işleyebilir. Halbuki, onların teşkilâtları) fizikî şekilleri ve manevî kalıpları **(ayrı ayrı tarzdadır, başka başka nizâmâtı)** ilmî program ve kanunları **(var.)** Havanın her bir zerresi, her zîhayatın cismine, meselâ, bir çiçeğe, bir meyveye, bir yaprağa -ki, her biri binâ gibidir, içine- girip işleyebilir. Bu bahçede ne kadar ot varsa, hepsine o zerreler girip çalışabilir. Halbuki bunların her birinin fizikî şekilleri ve ilmî programları ayrı ayrıdır. Eğer zerre, memur-i ilâhî olmazsa, mevcûdâtın san'atını, kabiliyyetini, ilmî programını, fizikî şeklini, geçmişini ve geleceğini, bütün âlemle olan münâsebetini bilmesi lâzım gelir. Çünkü her bir şeyin bütün âlemle münâsebeti var. Halbuki havanın zerresi, âciz ve câhildir. Bu hârika işlerin ondan sudûr etmesi bin derece muhâldir. Zira o işler, nihayetsiz ilim ve kudreti iktizâ eder. Havanın zerratında ise, bu sıfatların bulunmadığı bedîhidir. Öyle ise havanın zerrati, belki zerrat-ı kâinât, nihayetsiz ilim ve kudreti bulunan bir Zât-ı Zülcelâl'in emirber neferidir, O'nun emir

[1] Yûsuf, 12:39.

METİN

Evet, havanın her bir zerresi, her zîhayatın cismine, her bir çiçeğin her bir meyvesine, her bir yaprağın binâsına girip işleyebilir. Halbuki, onların teşkilâtları ayrı ayrı tarzdadır, başka başka nizâmâtı var.

ŞERH

kudret mevcûddur. Bu durumda her bir zerrenin, hâşâ, birer ilâh olması lâzım gelir. Neticede zerrat adedince ilâhların vücûdunu kabul etmek gerekir. Bu ise imtina' derecesinde bir muhâliyeti iktizâ eder.

Hz. Yûsuf (as), hapisteki arkadaşlarına tevhit-i ilâhî'yi şöyle ders vermiştir:

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَأَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

"Ey benim hapis arkadaşlarım! Ayrı ayrı birçok ilâhlar mı hayırlıdır, yoksa her şeye gâlib ve hâkim olan bir Ellâh mı?"¹

Veyahut diyeceğiz ki; o zerre, nihayetsiz bir ilim ve kudret sâhibi bir Zât-ı Zülcelâl'in emir ve irâdesiyle hareket eder.

(Evet, havanın her bir zerresi, her zîhayatın cismine, her bir çiçeğin her bir meyvesine, her bir yaprağın binâsına girip işleyebilir. Halbuki, onların teşkilâtları) fizikî şekilleri ve manevî kalıpları **(ayrı ayrı tarzdadır, başka başka nizâmâtı)** ilmî program ve kanunları **(var.)** Havanın her bir zerresi, her zîhayatın cismine, meselâ, bir çiçeğe, bir meyveye, bir yaprağa -ki, her biri binâ gibidir, içine- girip işleyebilir. Bu bahçede ne kadar ot varsa, hepsine o zerreler girip çalışabilir. Halbuki bunların her birinin fizikî şekilleri ve ilmî programları ayrı ayrıdır. Eğer zerre, memur-i ilâhî olmazsa, mevcûdâtın san'atını, kabiliyyetini, ilmî programını, fizikî şeklini, geçmişini ve geleceğini, bütün âlemle olan münâsebetini bilmesi lâzım gelir. Çünkü her bir şeyin bütün âlemle münâsebeti var. Halbuki havanın zerresi, âciz ve câhildir. Bu hârika işlerin ondan sudûr etmesi bin derece muhâldir. Zira o işler, nihayetsiz ilim ve kudreti iktizâ eder. Havanın zerratında ise, bu sıfatların bulunmadığı bedîhidir. Öyle ise havanın zerrati, belki zerrat-ı kâinât, nihayetsiz ilim ve kudreti bulunan bir Zât-ı Zülcelâl'in emirber neferidir, O'nun emir

[1] Yûsuf, 12:39.

METİN

veyahut onlar, bir bilenin emir ve irâdesiyle memur olması lâzım geldiği gibi; sâkin toprak, sâkin olan her bir zerresi; bütün çiçekli nebâtâtın ve meyvedâr ağaçların tohumlarına medâr ve menşe' olmak kabil olduğundan hangi

ŞERH

girip işliyor. Adeta câmid ve zîhayat her bir cisim, havanın o zerresi için bir binâ, bir fabrika mesâbesindedir. Unsurların her bir zerresi de girdiği cisim için, o binânın, o fabrikanın bir taşı, bir tuğlası gibidir. Ya diyeceğiz ki, havanın o zerresi, bütün o binâların, o fabrikaların plân ve programlarını biliyor. Meselâ, gelip çalıştığı bu ağacın şeklini bilmesi lâzım geldiği gibi, o ağacın yapraklarına, çiçeklerine, meyvelerine giydirilen mahsûs bir şekil var. Bütün o şekil ve sûretleri, belki âlemdeki bütün şekilleri ve sûretleri ve her şeyin teşkilât programını ve kanunlarını bilmesi lâzım ki, karıştırmadan intizâmla iş görebilsin. **(veyahut onlar, bir bilenin emir ve irâdesiyle memur olması)** o hava zerresinin emr-i İlâhî'den o şeyin ilmî programını, irâde-i İlâhiyye'den de fizikî şeklini alması **(lâzım geldiği gibi)** aklî bir neticeye varacağız. Yani diyeceğiz ki, havanın o müteharrik zerrelere, muhîr bir ilim ve irâde sâhibinin memurudur. Onun emir ve irâdesi tahtında emr-i İlâhî'den ilmî programı, irâde-i İlâhiyye'den de fizikî şekli olarak bu hârika âsâr-ı san'atı, Hâlık'ı nâmına nescederler.

Bir kısım zerrelere **(havanın zerrelere gibi)**, hareketiyle Vacîbu'l-Vücûd'un vücûd ve vahdetini, ilim ve kudretini, emir ve irâdesini gösterdikleri gibi; bir kısmı da sükûnetiyle vücûd ve vahdet-i İlâhiyyeye şehâdet etmektedirler. Meselâ; **(sâkin toprak, sâkin olan her bir zerresi;)** hem toprak unsuru zâhiren sâkin, hareketsizdir. İşte toprağın sâkin olan her bir zerresi, **(bütün çiçekli nebâtâtın ve meyvedâr ağaçların tohumlarına medâr ve menşe' olmak kabil)** mümkün **(olduğundan)** toprağın zerrelere, bütün çiçekli nebâtâtın, meyvedâr ağaçların vücûduna menşe' olabilir. Dünyadaki bütün çiçek ve meyvelerin tohum ve çekirdeklerini sâkin olan toprağa ektiğinde göreceksin ki; bir avuç toprak, bütün o tohum ve çekirdeklere saksılık yapabilir. Yeter ki şartlar müsâit olsun ve diğer unsurlar, onun imdâdına koşsun. O bir avuç toprak, bütün onlara menşe' olabilir. O toprağa **(hangi**

METİN

veyahut onlar, bir bilenin emir ve irâdesiyle memur olması lâzım geldiği gibi; sâkin toprak, sâkin olan her bir zerresi; bütün çiçekli nebâtâtın ve meyvedâr ağaçların tohumlarına medâr ve menşe' olmak kabil olduğundan hangi

ŞERH

girip işliyor. Adeta câmid ve zîhayat her bir cisim, havanın o zerresi için bir binâ, bir fabrika mesâbesindedir. Unsurların her bir zerresi de girdiği cisim için, o binânın, o fabrikanın bir taşı, bir tuğlası gibidir. Ya diyeceğiz ki, havanın o zerresi, bütün o binâların, o fabrikaların plân ve programlarını biliyor. Meselâ, gelip çalıştığı bu ağacın şeklini bilmesi lâzım geldiği gibi, o ağacın yapraklarına, çiçeklerine, meyvelerine giydirilen mahsûs bir şekil var. Bütün o şekil ve sûretleri, belki âlemdeki bütün şekilleri ve sûretleri ve her şeyin teşkilât programını ve kanunlarını bilmesi lâzım ki, karıştırmadan intizâmla iş görebilsin. **(veyahut onlar, bir bilenin emir ve irâdesiyle memur olması)** o hava zerresinin emr-i İlâhî'den o şeyin ilmî programını, irâde-i İlâhiyye'den de fizikî şeklini alması **(lâzım geldiği gibi)** aklî bir neticeye varacağız. Yani diyeceğiz ki, havanın o müteharrik zerrelere, muhîr bir ilim ve irâde sâhibinin memurudur. Onun emir ve irâdesi tahtında emr-i İlâhî'den ilmî programı, irâde-i İlâhiyye'den de fizikî şekli olarak bu hârika âsâr-ı san'atı, Hâlık'ı nâmına nescederler.

Bir kısım zerrelere **(havanın zerrelere gibi)**, hareketiyle Vacîbu'l-Vücûd'un vücûd ve vahdetini, ilim ve kudretini, emir ve irâdesini gösterdikleri gibi; bir kısmı da sükûnetiyle vücûd ve vahdet-i İlâhiyyeye şehâdet etmektedirler. Meselâ; **(sâkin toprak, sâkin olan her bir zerresi;)** hem toprak unsuru zâhiren sâkin, hareketsizdir. İşte toprağın sâkin olan her bir zerresi, **(bütün çiçekli nebâtâtın ve meyvedâr ağaçların tohumlarına medâr ve menşe' olmak kabil)** mümkün **(olduğundan)** toprağın zerrelere, bütün çiçekli nebâtâtın, meyvedâr ağaçların vücûduna menşe' olabilir. Dünyadaki bütün çiçek ve meyvelerin tohum ve çekirdeklerini sâkin olan toprağa ektiğinde göreceksin ki; bir avuç toprak, bütün o tohum ve çekirdeklere saksılık yapabilir. Yeter ki şartlar müsâit olsun ve diğer unsurlar, onun imdâdına koşsun. O bir avuç toprak, bütün onlara menşe' olabilir. O toprağa **(hangi**

METİN

tohum gelse o zerrede, yani misliyet itibariyle bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsûs bir fabrika ve bütün levâzımâtına ve teşkilâtına lâzım bütün cihazâtı bulunduğundan; o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta; eşcâr ve nebâtât ve çiçekler ve meyveler envâi adedince muntazam manevî makine ve fabrikaları bulunması veyahut mu'cizekâr, her şeyi hiçten îcâd eder ve her şeyin her şeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır veyahut bir Kadîr-i Mutlak, bir Alîm-i Küll-i Şey'in emir ve izniyle,

ŞERH

tohum gelse ve o zerrede, yani misliyet itibariyle bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsûs bir fabrika) varmış gibi o tohum yeşeriyor. Halbuki o sâkin zerre topaldır, gezemiyor. Fakat içinde manevî bir fabrika çalışıyor. Toprağın her zerresi, misliyet itibariyle birbirine benziyor, hepsi aynıdır. Âlemde ne kadar tohum ve çekirdek varsa, o toprağa atıldığı zaman, sanki orada her bir tohum ve çekirdeğe âit bir fabrika varmış gibi onu çıkarıyor, birbirine karıştırmıyor. Hangi tohum, hangi çekirdek atılsa, adeta o bir avuç toprakta, ona mahsûs gizli bir fabrika varmış gibi, ayrı ayrı mahsûlât veriyor. O toprağın içinde bir manevî fabrika **(ve bütün levâzımâtına ve teşkilâtına lâzım bütün cihazâtı bulunduğundan;)** Bütün onları yetiştirecek ayrı ayrı cihazât ve ilmî program o bir avuç toprakta bulunduğundan **(o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta; eşcâr)** ağaçlar **(ve nebâtât)** otlar **(ve çiçekler ve meyveler envâi)** çeşitleri **(adedince)** sayısınca **(muntazam manevî makine ve fabrikaları bulunması)** gerekir. Ya diyeceğiz ki, bir avuç toprakta dünyada ne kadar ağaç, yaprak, çiçek, meyve varsa hepsinin ilmî program ve fizikî şekillerini canlandıracak manevî bir fabrika ve muntazam bir makine vardır ki, onlara maddî sûret ve şekil verir **(veyahut mu'cizekâr, her şeyi hiçten îcâd eder ve her şeyin her şeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır)** diyeceğiz. Yani bu bir avuç toprak, her şeyin her cihetini bilecek bir ilme, her şeyi hiçten îcâd edecek bir kudrete sâhibtir. Yani bir İlâh kadar ilim ve kudrete mâlik olması lâzımdır. Hâşâ ve Kellâ! **(veyahut bir Kadîr-i Mutlak, bir Alîm-i Küll-i Şey'in emir ve izniyle,)** Alîm isminin tecellîsiyle İmam-ı Mübîn'den ilmî program ve kanunları o zerreye aksettirmesiyle

METİN

tohum gelse o zerrede, yani misliyet itibariyle bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsûs bir fabrika ve bütün levâzımâtına ve teşkilâtına lâzım bütün cihazâtı bulunduğundan; o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta; eşcâr ve nebâtât ve çiçekler ve meyveler envâi adedince muntazam manevî makine ve fabrikaları bulunması veyahut mu'cizekâr, her şeyi hiçten icâd eder ve her şeyin her şeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır veyahut bir Kadîr-i Mutlak, bir Alîm-i Küll-i Şey'in emir ve izniyle,

ŞERH

tohum gelse ve o zerrede, yani misliyet itibariyle bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsûs bir fabrika) varmış gibi o tohum yeşeriyor. Halbuki o sâkin zerre topaldır, gezemiyor. Fakat içinde manevî bir fabrika çalışıyor. Toprağın her zerresi, misliyet itibariyle birbirine benziyor, hepsi aynıdır. Âlemde ne kadar tohum ve çekirdek varsa, o toprağa atıldığı zaman, sanki orada her bir tohum ve çekirdeğe âit bir fabrika varmış gibi onu çıkarıyor, birbirine karıştırmıyor. Hangi tohum, hangi çekirdek atılsa, adeta o bir avuç toprakta, ona mahsûs gizli bir fabrika varmış gibi, ayrı ayrı mahsûlât veriyor. O toprağın içinde bir manevî fabrika **(ve bütün levâzımâtına ve teşkilâtına lâzım bütün cihazâtı bulunduğundan;)** Bütün onları yetiştirecek ayrı ayrı cihazât ve ilmî program o bir avuç toprakta bulunduğundan **(o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta; eşcâr)** ağaçlar **(ve nebâtât)** otlar **(ve çiçekler ve meyveler envâi)** çeşitleri **(adedince)** sayısınca **(muntazam manevî makine ve fabrikaları bulunması)** gerekir. Ya diyeceğiz ki, bir avuç toprakta dünyada ne kadar ağaç, yaprak, çiçek, meyve varsa hepsinin ilmî program ve fizikî şekillerini canlandıracak manevî bir fabrika ve muntazam bir makine vardır ki, onlara maddî sûret ve şekil verir **(veyahut mu'cizekâr, her şeyi hiçten icâd eder ve her şeyin her şeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır)** diyeceğiz. Yani bu bir avuç toprak, her şeyin her cihetini bilecek bir ilme, her şeyi hiçten icâd edecek bir kudrete sâhibtir. Yani bir İlâh kadar ilim ve kudrete mâlik olması lâzımdır. Hâşâ ve Kellâ! **(veyahut bir Kadîr-i Mutlak, bir Alîm-i Küll-i Şey'in emir ve izniyle,)** Alîm isminin tecellîsiyle İmam-ı Mübîn'den ilmî program ve kanunları o zerreye aksettirmesiyle

ŞERH

Çünkü görüyorsun ki; o birbirine benzeyen tohumcuklar, birbirinden temâyüz ediyor, ayrılıyor. Meselâ, bu tohumcuk, bir incir ağacı oldu. Fâtır-ı Hakîm'in nimetlerini başlarımız üstünde neşre başladı. Serpiyor, dallarının elleri ile bizlere uzatıyor. İşte bu, ona sûreten benzeyen bu iki tohumcuk ise, gün âşıkı nâmındaki çiçek ile hercâî menekşe gibi çiçekleri verdi. Bizler için süslendi. Yüzümüze gülüyorlar, kendilerini bizlere sevdireyorlar. Daha buradaki bir kısım tohumcuklar, bu güzel meyveleri verdi ve sünbül ve ağaç oldular. Güzel tad ve koku ve şekilleri ile iştihâmı açıp, kendi nefislerine bizim nefislerimizi dâvet ediyorlar ve kendilerini müşterilerine feda ediyorlar. Tâ nebâtî hayat mertebesinden, hayvanî hayat mertebesine terakkî etsinler. Ve hâkezâ kıyas et.

Öyle bir sûrette o tohumcuklar inkişâf ettiler ki, o tek kabza, muhtelif ağaçlarla ve mütenevvî çiçeklerle dolu bir bahçe hükmüne geçti. İçinde hiçbir galat, kusûr yok. قَبْزٌ هَلْ تَرَى مِنْ قُطُورٍ sırrını gösterir. Her bir tohum, ism-i Hafîz'in cilvesiyle ve ihsaniyle ona pederinin ve aslının malından verdiği irsiyyeti; iltibâssız, noksansız muhâfaza edip gösteriyor.

İşte bu hadsiz hârîka muhâfazayı yapan Zât-ı Hafîz, kıyamet ve haşirde hafîziyyetin tecellî-i ekberini göstereceğine kat'î bir işârettir. Evet, bu ehemmiyyetsiz, zâil, fânî tavırlarda bu derece kusûrsuz, galatsız hafîziyyet cilvesi bir hüccet-i kâtiadır ki; ebedî tesiri ve azîm ehemmiyyeti bulunan emânet-i kübrâ hamelesi ve arzın hâlifesi olan insanların ef'âl ve âsâr ve akvâlleri ve hasenât ve seyyiâtı, kemâl-i dikkatle muhâfaza edilir ve muhâsebesi görülecek.

Âyâ bu insan zanneder mi ki, başıboş kalacak? Hâşâ!.. Belki insan, ebede meb'ûstur ve saâdet-i ebedîyeye ve şekâvet-i dâimeye nâmzeddir. Küçük-büyük, az-çok her amelinden muhâsebe görecektir. Ya taltîf veya tokat yiyecek.

İşte hafîziyyetin cilve-i kübrâsına ve mezkûr ayetin hakikatına şâhidler had ve hesaba gelmez. Bu mes'eledeki gösterdiğimiz şâhid; denizden bir katre, dağdan bir zerredir."¹

Hava ve toprak unsurlarının her bir zerresi, ilim ve kudret-i ilâhiyye'ye

[1] Lem'alar, 17. Lem'a, 15. Nota, s. 137-138.

ŞERH

Çünkü görüyorsun ki; o birbirine benzeyen tohumcuklar, birbirinden temâyüz ediyor, ayrılıyor. Meselâ, bu tohumcuk, bir incir ağacı oldu. Fâtır-ı Hakîm'in nimetlerini başlarımız üstünde neşre başladı. Serpiyor, dallarının elleri ile bizlere uzatıyor. İşte bu, ona sûreten benzeyen bu iki tohumcuk ise, gün âşıkı nâmındaki çiçek ile hercâî menekşe gibi çiçekleri verdi. Bizler için süslendi. Yüzümüze gülüyorlar, kendilerini bizlere sevdireyorlar. Daha buradaki bir kısım tohumcuklar, bu güzel meyveleri verdi ve sünbül ve ağaç oldular. Güzel tad ve koku ve şekilleri ile iştihâmı açıp, kendi nefislerine bizim nefislerimizi dâvet ediyorlar ve kendilerini müşterilerine feda ediyorlar. Tâ nebâtî hayat mertebesinden, hayvanî hayat mertebesine terakkî etsinler. Ve hâkezâ kıyas et.

Öyle bir sûrette o tohumcuklar inkişâf ettiler ki, o tek kabza, muhtelif ağaçlarla ve mütenevvî çiçeklerle dolu bir bahçe hükmüne geçti. İçinde hiçbir galat, kusûr yok. قَبْزٌ هَلْ تَرَى مِنْ قُطُورٍ sırrını gösterir. Her bir tohum, ism-i Hafîz'in cilvesiyle ve ihsaniyle ona pederinin ve aslının malından verdiği irsiyyeti; iltibâssız, noksansız muhâfaza edip gösteriyor.

İşte bu hadsiz hârîka muhâfazayı yapan Zât-ı Hafîz, kıyamet ve haşirde hafîziyyetin tecellî-i ekberini göstereceğine kat'î bir işârettir. Evet, bu ehemmiyyetsiz, zâil, fânî tavırlarda bu derece kusûrsuz, galatsız hafîziyyet cilvesi bir hüccet-i kâtiadır ki; ebedî tesiri ve azîm ehemmiyyeti bulunan emânet-i kübrâ hamelesi ve arzın hâlifesi olan insanların ef'âl ve âsâr ve akvâlleri ve hasenât ve seyyiâtları, kemâl-i dikkatle muhâfaza edilir ve muhâsebesi görülecek.

Âyâ bu insan zanneder mi ki, başıboş kalacak? Hâşâ!.. Belki insan, ebede meb'ûstur ve saâdet-i ebedîyeye ve şekâvet-i dâimeye nâmzeddir. Küçük-büyük, az-çok her amelinden muhâsebe görecektir. Ya taltîf veya tokat yiyecek.

İşte hafîziyyetin cilve-i kübrâsına ve mezkûr ayetin hakikatına şâhidler had ve hesaba gelmez. Bu mes'eledeki gösterdiğimiz şâhid; denizden bir katre, dağdan bir zerredir."¹

Hava ve toprak unsurlarının her bir zerresi, ilim ve kudret-i ilâhiyye'ye

[1] Lem'alar, 17. Lem'a, 15. Nota, s. 137-138.

METİN

kemâl-i intizâm ile her bir san'atta, her bir binâda işler, öyle eserler yapar ki nihayet derecede hikmetli, san'atlı, herkesi hayrette bırakıyor. Zerre mikdâr şuûru olan bilir ki: O adam, kendi başı ile işlemiyor, belki bir üstâd-ı küll ona ders verir, işlettirir.

Hem nasıl ki bir kör, âciz, yerinden kalkamıyor, basit bir kulübeciğinde oturmuş bir adam bulunuyor. Halbuki o kulübeciğe bir dirhem gibi küçük bir taş, kemik ve pamuk gibi birer madde veriliyor. Halbuki o kulübecikten batmanlarla şeker, toprakla çuha, binlerle mücevherât,

ŞERH

kemâl-i intizâm ile her bir san'atta, her bir binâda işler, öyle eserler yapar ki nihayet derecede hikmetli, san'atlı, herkesi hayrette bırakıyor.) Acemî, ham, câhil, kör, yerinden kalkamayan bir adam, üstâdâne, yani hem işin ehli hem de o işi başkalarına öğretecek kadar mâhir bir hoca gibi herkesi hayrette bırakacak bir tarzda kemâl-i intizâm ve hüsn-i san'at ile işler, vazife görür. **(Zerre mikdâr şuûru olan bilir ki: O adam, kendi başı ile işlemiyor, belki bir üstâd-ı küll)** ustabaşı **(ona ders verir, işlettirir.)** Zerre kadar akıllı bulunan kat'î anlar ki, bu hârika işler, o acemî, ham, câhil, kör adamın işi değil. Çünkü yapılan işler, vücûda gelen eserler, nihayetsiz bir ilmi, nihayetsiz bir kudreti iktizâ eder. Halbuki o adamda bu vasıflar yoktur. Demek o adam, kendi başına hareket etmiyor, bütün o işleri bilen ve gücü yeten küllî bir üstâdı var, ondan ders alır, sonra işler. Bu temsîl, hava unsuruna misâldir. Zira müteharrik havanın her bir zerresi, Avrupa'ya giden o adam gibi acemî, âmî, ham ve kördür. Bununla beraber her yere girer, oranın kanununa göre muntazaman çalışır.

Demek hava unsurunûn her bir zerresi, Üstâd-ı küll olan Rabb'inden ders alır, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten Âmî-i Mutlak olan Rabb'inden emir alır, o emrin câzibesine kapılıp, o emr-i İlâhî'yi âcilen yerine getirmek için harekete geçer, mu'cizâne eserlerin vücûd bulmasına vesîle olur.

(Hem nasıl ki bir kör, âciz, yerinden kalkamıyor, basit bir kulübeciğinde oturmuş bir adam bulunuyor. Halbuki o kulübeciğe bir dirhem gibi küçük bir taş, kemik ve pamuk gibi birer madde veriliyor. Halbuki o kulübecikten batmanlarla şeker, toprakla çuha, binlerle mücevherât,

METİN

kemâl-i intizâm ile her bir san'atta, her bir binâda işler, öyle eserler yapar ki nihayet derecede hikmetli, san'atlı, herkesi hayrette bırakıyor. Zerre mikdâr şuûru olan bilir ki: O adam, kendi başı ile işlemiyor, belki bir üstâd-ı küll ona ders verir, işlettirir.

Hem nasıl ki bir kör, âciz, yerinden kalkamıyor, basit bir kulübeciğinde oturmuş bir adam bulunuyor. Halbuki o kulübeciğe bir dirhem gibi küçük bir taş, kemik ve pamuk gibi birer madde veriliyor. Halbuki o kulübecikten batmanlarla şeker, toprakla çuha, binlerle mücevherât,

ŞERH

kemâl-i intizâm ile her bir san'atta, her bir binâda işler, öyle eserler yapar ki nihayet derecede hikmetli, san'atlı, herkesi hayrette bırakıyor.) Acemî, ham, câhil, kör, yerinden kalkamayan bir adam, üstâdâne, yani hem işin ehli hem de o işi başkalarına öğretecek kadar mâhir bir hoca gibi herkesi hayrette bırakacak bir tarzda kemâl-i intizâm ve hüsn-i san'at ile işler, vazife görür. **(Zerre mikdâr şuûru olan bilir ki: O adam, kendi başı ile işlemiyor, belki bir üstâd-ı küll)** ustabaşı **(ona ders verir, işlettirir.)** Zerre kadar akıllı bulunan kat'î anlar ki, bu hârîka işler, o acemî, ham, câhil, kör adamın işi değil. Çünkü yapılan işler, vücûda gelen eserler, nihayetsiz bir ilmi, nihayetsiz bir kudreti iktizâ eder. Halbuki o adamda bu vasıflar yoktur. Demek o adam, kendi başına hareket etmiyor, bütün o işleri bilen ve gücü yeten küllî bir üstâdı var, ondan ders alır, sonra işler. Bu temsîl, hava unsuruna misâldir. Zira müteharrik havanın her bir zerresi, Avrupa'ya giden o adam gibi acemî, âmî, ham ve kördür. Bununla beraber her yere girer, oranın kanununa göre muntazaman çalışır.

Demek hava unsurunûn her bir zerresi, Üstâd-ı küll olan Rabb'inden ders alır, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten Âmîr-i Mutlak olan Rabb'inden emir alır, o emrin câzibesine kapılıp, o emr-i İlâhî'yi âcilen yerine getirmek için harekete geçer, mu'cizâne eserlerin vücûd bulmasına vesîle olur.

(Hem nasıl ki bir kör, âciz, yerinden kalkamıyor, basit bir kulübeciğinde oturmuş bir adam bulunuyor. Halbuki o kulübeciğe bir dirhem gibi küçük bir taş, kemik ve pamuk gibi birer madde veriliyor. Halbuki o kulübecikten batmanlarla şeker, toprakla çuha, binlerle mücevherât,

METİN

birer hârika-i hikmet olan nebâtât ve eşcâr, ezhâr ve esmardaki harekât ve hidemâtları, bir Sâni'-i Hakîm-i Zülcelâl'in, bir Fâtır-ı Kerîm-i Zülcemâl'in emir ve irâdesiyle hareket ettiğini ve toprağın zerreleri dahî her biri birer ayrı makine ve tezgâh, birer ayrı matbaa, birer ayrı hazîne, birer ayrı antika ve Sâni'-i Zülcelâl'in esmasını ilan eden birer ayrı ilannâme ve kemâlâtını söyleyen birer ayrı kasîde hükmünde olan o tohumcuklarının, o çekirdeklerinin sünbüllerine, ağaçlarına menşe' ve medâr olmaları; Emr-i Kün Feyekûn'e mâlik, her şey emrine musahhar bir Sâni'-i Zülcelâl'in emriyle, izniyle, irâdesiyle, kuvvetiyle olması; iki kerre iki dört eder gibi kat'îdir. Âmennâ!

ŞERH

Yani *"Ellâh'tan başka bütün çağırdığınız ve ibadet ettiğiniz şeyler toplansalar, bir sineği halk edemezler."*¹

Böyle **(birer hârika-i hikmet)** misilsiz hikmet hârikaları **(olan nebâtât)** bitkiler **(ve eşcâr)** ağaçlar, **(ezhâr)** çiçekler **(ve esmardaki)** meyvelerdeki **(harekât ve hidemâtları)** vazifeleri; havanın zerreleri, birer mektûbât-ı Samedâniyye, birer antika-i san'at-ı Rabbâniyye, birer mu'cize-i kudret, birer hârika-i hikmet hükmünde olan bitkiler, ağaçlar, çiçekler ve meyvelerde işlemeleri, vazife görüp çalışmaları **(bir Sâni'-i Hakîm-i Zülcelâl'in, bir Fâtır-ı Kerîm-i Zülcemâl'in)** Fâtır, her şeye yeni ve san'atlı bir şekil veren; Kerîm ise, her şeyin ihtiyacını o şey daha istemeden karşılıksız veren Zât'ın **(emir ve irâdesiyle hareket ettiğini ve toprağın zerreleri dahî her biri birer ayrı makine ve tezgâh, birer ayrı matbaa, birer ayrı hazîne, birer ayrı antika ve Sâni'-i Zülcelâl'in esmasını ilan eden birer ayrı ilannâme ve kemâlâtını söyleyen birer ayrı kasîde hükmünde olan o tohumcuklarının, o çekirdeklerinin sünbüllerine, ağaçlarına menşe' ve medâr olmaları; Emr-i Kün Feyekûn'e mâlik, her şey emrine musahhar)** boyun eğen **(bir Sâni'-i Zülcelâl'in emriyle, izniyle, irâdesiyle, kuvvetiyle olması; iki kerre iki dört eder gibi kat'îdir. Âmennâ!)**

Müteharrik havanın müteharrik her bir zerresi, sâkin toprağın sâkin zerreleri, her bir tohum ve çekirdeğin, her bir yumurta ve nutfenin menşesine medâr olduğu gibi, hadsiz

[1] Hac, 22:73.

METİN

birer hârika-i hikmet olan nebâtât ve eşcâr, ezhâr ve esmardaki harekât ve hidemâtları, bir Sâni'-i Hakîm-i Zülcelâl'in, bir Fâtır-ı Kerîm-i Zülcemâl'in emir ve irâdesiyle hareket ettiğini ve toprağın zerreleri dahî her biri birer ayrı makine ve tezgâh, birer ayrı matbaa, birer ayrı hazîne, birer ayrı antika ve Sâni'-i Zülcelâl'in esmasını ilan eden birer ayrı ilannâme ve kemâlâtını söyleyen birer ayrı kasîde hükmünde olan o tohumcuklarının, o çekirdeklerinin sünbüllerine, ağaçlarına menşe' ve medâr olmaları; Emr-i Kün Feyekûn'e mâlik, her şey emrine musahhar bir Sâni'-i Zülcelâl'in emriyle, izniyle, irâdesiyle, kuvvetiyle olması; iki kerre iki dört eder gibi kat'îdir. Âmennâ!

ŞERH

Yani *"Ellâh'tan başka bütün çağırdığınız ve ibadet ettiğiniz şeyler toplansalar, bir sineği halk edemezler."*¹

Böyle **(birer hârika-i hikmet)** misilsiz hikmet hârikaları **(olan nebâtât)** bitkiler **(ve eşcâr)** ağaçlar, **(ezhâr)** çiçekler **(ve esmardaki)** meyvelerdeki **(harekât ve hidemâtları)** vazifeleri; havanın zerreleri, birer mektûbât-ı Samedâniyye, birer antika-i san'at-ı Rabbâniyye, birer mu'cize-i kudret, birer hârika-i hikmet hükmünde olan bitkiler, ağaçlar, çiçekler ve meyvelerde işlemeleri, vazife görüp çalışmaları **(bir Sâni'-i Hakîm-i Zülcelâl'in, bir Fâtır-ı Kerîm-i Zülcemâl'in)** Fâtır, her şeye yeni ve san'atlı bir şekil veren; Kerîm ise, her şeyin ihtiyacını o şey daha istemeden karşılıksız veren Zât'ın **(emir ve irâdesiyle hareket ettiğini ve toprağın zerreleri dahî her biri birer ayrı makine ve tezgâh, birer ayrı matbaa, birer ayrı hazîne, birer ayrı antika ve Sâni'-i Zülcelâl'in esmasını ilan eden birer ayrı ilannâme ve kemâlâtını söyleyen birer ayrı kasîde hükmünde olan o tohumcuklarının, o çekirdeklerinin sünbüllerine, ağaçlarına menşe' ve medâr olmaları; Emr-i Kün Feyekûn'e mâlik, her şey emrine musahhar)** boyun eğen **(bir Sâni'-i Zülcelâl'in emriyle, izniyle, irâdesiyle, kuvvetiyle olması; iki kerre iki dört eder gibi kat'îdir. Âmennâ!)**

Müteharrik havanın müteharrik her bir zerresi, sâkin toprağın sâkin zerreleri, her bir tohum ve çekirdeğin, her bir yumurta ve nutfenin menşesine medâr olduğu gibi, hadsiz

[1] Hac, 22:73.

METİN

İkinci Mebhas: Zerratın harekâtındaki vazifelere, hikmetlere küçük bir işârettir.

Evet, akılları gözlerine sukût etmiş Maddiyyûnların hikmetsiz hikmetleri, abesiyyet esâsına istinâd eden felsefeleri nazarında tesâdüfle bağlı olan tahavvülât-ı zerratı, bütün düstûrlarına üssü'l-esâs tutup, masnûât-ı ilâhiyyeye masdâr göstermişler. Nihayetsiz hikmetlerle müzeyyen masnûâtı; hikmetsiz, manasız, karmakarışık bir şeye isnâd etmeleri, ne kadar hılâf-ı akıl olduğunu zerre mikdâr şuûru bulunan bilir.

ŞERH

1. Mektûbât-ı Samedâniyye,
2. Antika-i san'at-ı Rabbâniyye,
3. Mu'cize-i kudret,
4. Hârîka-i hikmet olan mevcûdâtın vücûd bulmasına da sebebtir.

İşte kâinâtta bu hadsiz Hallâkiyet fiili, فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ olan bir Kadîr-i Alîm'in, bir Mürîd-i Hakîm'in ilim ve kudretiyle, irâde ve hikmetiyle, emir ve izniyle ancak vücûd bulabilir. Âmennâ!

Netice-i Kelâm: Her bir zerre, muhît esma-i ilâhiyyenin mazharı, hadsiz faaliyet-i Rabbâniyye'nin ma'kesi, bütün mevcûdâtın menşei ve umûm kâinâtın nokta-i mihrâkiyesi hükmündedir denilebilir.

(İkinci Mebhas: Zerratın harekâtındaki vazifelere, hikmetlere küçük bir işârettir. Evet, akılları gözlerine sukût etmiş) inmiş (Maddiyyûnların hikmetsiz hikmetleri,) -Hikmet diye isimlendirilmiş, fakat gerçekte hikmetsizliktir. Beşerin nazarında zâhiren hikmet gibi görünse de hakîkatte hikmet değildir.- (abesiyyet esâsına istinâd eden felsefeleri) -Felsefe, abesiyyet esâsına istinâd eder. Gûyâ hikmeti ders verir. Halbuki bahsettiği mevzûlar, vahy-i semâviye dayanmadığı için hep boş ve abestir.- (nazarında tesâdüfle bağlı olan tahavvülât-ı zerratı, bütün düstûrlarına üssü'l-esâs) temel (tutup, masnûât-ı ilâhiyyeye masdâr) kaynak, menba' (göstermişler. Nihayetsiz hikmetlerle müzeyyen) süslü (masnûâtı, hikmetsiz, manasız, karmakarışık bir şeye isnâd etmeleri, ne kadar hılâf-ı akıl) akla zıd (olduğunu zerre mikdâr şuûru bulunan bilir.)

METİN

İkinci Mebhas: Zerratın harekâtındaki vazifelere, hikmetlere küçük bir işârettir.

Evet, akılları gözlerine sukût etmiş Maddiyyûnların hikmetsiz hikmetleri, abesiyyet esâsına istinâd eden felsefeleri nazarında tesâdüfle bağlı olan tahavvülât-ı zerratı, bütün düstûrlarına üssü'l-esâs tutup, masnûât-ı ilâhiyyeye masdâr göstermişler. Nihayetsiz hikmetlerle müzeyyen masnûâtı; hikmetsiz, manasız, karmakarışık bir şeye isnâd etmeleri, ne kadar hılâf-ı akıl olduğunu zerre mikdâr şuûru bulunan bilir.

ŞERH

1. Mektûbât-ı Samedâniyye,
2. Antika-i san'at-ı Rabbâniyye,
3. Mu'cize-i kudret,
4. Hârîka-i hikmet olan mevcûdâtın vücûd bulmasına da sebebtir.

İşte kâinâtta bu hadsiz Hallâkiyet fiili, فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ olan bir Kadîr-i Alîm'in, bir Mürîd-i Hakîm'in ilim ve kudretiyle, irâde ve hikmetiyle, emir ve izniyle ancak vücûd bulabilir. Âmennâ!

Netice-i Kelâm: Her bir zerre, muhît esma-i ilâhiyyenin mazharı, hadsiz faaliyet-i Rabbâniyye'nin ma'kesi, bütün mevcûdâtın menşei ve umûm kâinâtın nokta-i mihrâkiyesi hükmündedir denilebilir.

(İkinci Mebhas: Zerratın harekâtındaki vazifelere, hikmetlere küçük bir işârettir. Evet, akılları gözlerine sukût etmiş) inmiş (Maddiyyûnların hikmetsiz hikmetleri,) -Hikmet diye isimlendirilmiş, fakat gerçekte hikmetsizliktir. Beşerin nazarında zâhiren hikmet gibi görünse de hakîkatte hikmet değildir.- (abesiyyet esâsına istinâd eden felsefeleri) -Felsefe, abesiyyet esâsına istinâd eder. Gûyâ hikmeti ders verir. Halbuki bahsettiği mevzûlar, vahy-i semâviye dayanmadığı için hep boş ve abestir.- (nazarında tesâdüfle bağlı olan tahavvülât-ı zerratı, bütün düstûrlarına üssü'l-esâs) temel (tutup, masnûât-ı ilâhiyyeye masdâr) kaynak, menba' (göstermişler. Nihayetsiz hikmetlerle müzeyyen) süslü (masnûâtı, hikmetsiz, manasız, karmakarışık bir şeye isnâd etmeleri, ne kadar hılâf-ı akıl) akla zıd (olduğunu zerre mikdâr şuûru bulunan bilir.)

ŞERH

Çekirdek etrafında elektronları çeviren kanun ile nizâm-ı âlemin merkezi olan Güneş'in etrafında seyyârâtı çeviren, hatta Şemsü's-Şümûs'u çeviren kanun birdir. Bu oraya, o da buraya bağlıdır. Biri birisiz olmuyor. Yani elektronların çekirdek etrafındaki hareketi, seyyârâtın Güneş etrafındaki hareketine bağlı olduğu gibi, seyyârâtın Güneş etrafındaki hareketi de elektronların çekirdek etrafındaki hareketine bağlıdır. Dolayısıyla bir zerre içindeki elektronların hareketi dursa, Güneş Sistemi'nin hareketi de hemen durur. Birbirleriyle olan irtibâtları kesildiği anda âlem harab olur. Bir Alîm-i Kadîr'in ilim ve kudreti ile olan bu çark u deverânı, beyinsiz insanlar zamana ve zerreye verip, hamâkatlarını ortaya koyuyorlar.

Zerreden tâ Arş'a kadar bütün mevcûdât, bir tesbîhin taneleri gibi birbiriyle irtibât halindedirler. Bir tanesinin yerinden çıkması, âlemin harabiyetini netice verir. Bu husûsu, Müellif (ra) şöyle ifâde etmektedir:

*"Şu kâinâtın eczâları, dakîk, ulvî bir nizâm ile birbirine bağlanmış. Hafî, nâzik, latîf bir râbîta ile tutunmuş ve o derece bir intizâm içindedir ki; eğer ecrâm-ı ulviyyeden tek bir cirm, "Kün" emrine veya "Mihverinden çık" hitâbına mazhar olunca, şu dünya sekerâta başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecrâmlar dalgalanacak, nihayetsiz fezâ-yı âlemde milyonlar gülleleri, küreler gibi büyük topların müdhiş sadâları gibi vâveylâya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak, dağlar uçarak, denizler yanarak yeryüzü düzlenecek."*¹

Bir kısım felsefeciler; "Mevcûdâtı, zaman vücûda getiriyor." Bir kısmı; "Zaman sahîfesi üzerinde hareket eden zerrat yapıyor." Diğer bir kısmı da "Zerre içindeki kanun ve kuvalar denilen tabîat yapıyor." diyorlar. Akılsız, şuûrsuz olan zamanın veya zerrelere veyahut tabîatın bu mu'ciznüma mevcûdâtı halk ve icâd etmeleri mümkün müdür? Hâşâ ve kellâ! O halde, "Bu mevcûdât, nasıl vücûda geliyor? Nereden geliyor? Nereye gidiyor? Niçin durmadan dönüp, değişiyor?" suâlleri zihne gelir. Bütün akıllar toplansa, bir tek akıl olsa, vahy-i İlâhî'ye dayanmadan o akıl tek başına bu muammâ-yı kâinâtı çözemez. Ancak başta tılsım-ı kâinâtın keşşâfı Hazret-i Muhammed (asm) olmak üzere bütün peygamberler, vahy-i semâvî ile bu muammâyı

[1] Sözlür, 29. Söz, 2. Maksad, 4. Esâs, İnce Remizli Bir Mes'ele, 2. Mes'ele, s. 531.

ŞERH

Çekirdek etrafında elektronları çeviren kanun ile nizâm-ı âlemin merkezi olan Güneş'in etrafında seyyârâtı çeviren, hatta Şemsü's-Şümûs'u çeviren kanun birdir. Bu oraya, o da buraya bağlıdır. Biri birisiz olmuyor. Yani elektronların çekirdek etrafındaki hareketi, seyyârâtın Güneş etrafındaki hareketine bağlı olduğu gibi, seyyârâtın Güneş etrafındaki hareketi de elektronların çekirdek etrafındaki hareketine bağlıdır. Dolayısıyla bir zerre içindeki elektronların hareketi dursa, Güneş Sistemi'nin hareketi de hemen durur. Birbirleriyle olan irtibâtları kesildiği anda âlem harab olur. Bir Alîm-i Kadîr'in ilim ve kudreti ile olan bu çark u deverânı, beyinsiz insanlar zamana ve zerreye verip, hamâkatlarını ortaya koyuyorlar.

Zerreden tâ Arş'a kadar bütün mevcûdât, bir tesbîhin taneleri gibi birbiriyle irtibât halindedirler. Bir tanesinin yerinden çıkması, âlemin harabiyetini netice verir. Bu husûsu, Müellif (ra) şöyle ifâde etmektedir:

*"Şu kâinâtın eczâları, dakîk, ulvî bir nizâm ile birbirine bağlanmış. Hafî, nâzik, latîf bir râbîta ile tutunmuş ve o derece bir intizâm içindedir ki; eğer ecrâm-ı ulviyyeden tek bir cirm, "Kün" emrine veya "Mihverinden çık" hitâbına mazhar olunca, şu dünya sekerâta başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecrâmlar dalgalanacak, nihayetsiz fezâ-yı âlemde milyonlar gülleleri, küreler gibi büyük topların müdhiş sadâları gibi vâveylâya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak, dağlar uçarak, denizler yanarak yeryüzü düzlenecek."*¹

Bir kısım felsefeciler; "Mevcûdâtı, zaman vücûda getiriyor." Bir kısmı; "Zaman sahîfesi üzerinde hareket eden zerrat yapıyor." Diğer bir kısmı da "Zerre içindeki kanun ve kuvalar denilen tabîat yapıyor." diyorlar. Akılsız, şuûrsuz olan zamanın veya zerrelerin veyahut tabîatın bu mu'ciznüma mevcûdâtı halk ve icâd etmeleri mümkün müdür? Hâşâ ve kellâ! O halde, "Bu mevcûdât, nasıl vücûda geliyor? Nereden geliyor? Nereye gidiyor? Niçin durmadan dönüp, değişiyor?" suâlleri zihne gelir. Bütün akıllar toplansa, bir tek akıl olsa, vahy-i İlâhî'ye dayanmadan o akıl tek başına bu muammâ-yı kâinâtı çözemez. Ancak başta tılsım-ı kâinâtın keşşâfı Hazret-i Muhammed (asm) olmak üzere bütün peygamberler, vahy-i semâvî ile bu muammâyı

[1] Sözlür, 29. Söz, 2. Maksad, 4. Esâs, İnce Remizli Bir Mes'ele, 2. Mes'ele, s. 531.

ŞERH

gündüzü çeviren) Ellâh'tır. O Zât-ı Zülcelâl, kalem-i kudretiyle zaman sahîfesi üzerinde mevcûdâtı halk ve îcâd ediyor. Tecelliyât-ı esmasını bununla birer birer gösteriyor. Manasını ifâde eden mahlûkâtı, daire-i kudretten daire-i ilme sevk edip yerlerine yenilerini vazife başına getiriyor.

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

“Göklerde ve yerde bulunan bütün mahlûkât, O’na muhtâc olmakla, hâcetlerini her an ondan talep ederler. O ise, her an meşîeti mûcibince hükmünü icrâ eder.”¹

Evet, yer ve gök hepsi O’na muhtâc, her şey sâil gibi elini açmış bekliyor, O’ndan bir şeyler istiyor. Ellâh ise, her ân bir şe’ndedir. Yani tecelliyât-ı esma ve sıfat cihetiyle hiçbir ânı diğer bir âna benzemez, teceddüd sırrıyla mevcûdâtı dâima değiştiriyor, halden hale çeviriyor, azîm inkılâblar yapıyor. Tâ ki yeni gelen mevcûdât, yeni şeyler istesin; ayrı ayrı eller açılsın.

Evet, yer ister gök ister ikisi arasında olan her şey ister. Herkes sâildir, herkes dilencidir, Ganî ise yalnız Ellâhu Teâlâ’dır.

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

“Ellâh, Ganiyy-i ale’l-ıtlak’tır. Sizler ise fakr-ı mutlaktasınız”²

Yâ Rab! Fermân-ı Ahkem’inde buyurmuşsun ki:

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ

“Göklerde ve yerde bulunan bütün mahlûkât O’na muhtâc olmakla, hâcetlerini her ân ondan talep ederler.” Biz de sâiliz. Hadsiz ihtiyaçlarımız var. Senden dileğimiz, bizi perîşan etme. Başımıza akl-ı müstakîm, kalbimize îmân-ı kâmil ver. Bizi bu felâket ve helâketten kurtar.

[1] Rahmân, 55:29.

[2] Muhammed, 47:38.

ŞERH

gündüzü çeviren) Ellâh'tır. O Zât-ı Zülcelâl, kalem-i kudretiyle zaman sahîfesi üzerinde mevcûdâtı halk ve îcâd ediyor. Tecelliyât-ı esmasını bununla birer birer gösteriyor. Manasını ifâde eden mahlûkâtı, daire-i kudretten daire-i ilme sevk edip yerlerine yenilerini vazife başına getiriyor.

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

“Göklerde ve yerde bulunan bütün mahlûkât, O’na muhtâc olmakla, hâcetlerini her an ondan talep ederler. O ise, her an meşîeti mûcibince hükmünü icrâ eder.”¹

Evet, yer ve gök hepsi O’na muhtâc, her şey sâil gibi elini açmış bekliyor, O’ndan bir şeyler istiyor. Ellâh ise, her ân bir şe’ndedir. Yani tecelliyât-ı esma ve sıfat cihetiyle hiçbir ânı diğer bir âna benzemez, teceddüd sırrıyla mevcûdâtı dâima değiştiriyor, halden hale çeviriyor, azîm inkılâblar yapıyor. Tâ ki yeni gelen mevcûdât, yeni şeyler istesin; ayrı ayrı eller açılsın.

Evet, yer ister gök ister ikisi arasında olan her şey ister. Herkes sâildir, herkes dilencidir, Ganî ise yalnız Ellâhu Teâlâ’dır.

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

“Ellâh, Ganiyy-i ale’l-ıtlak’tır. Sizler ise fakr-ı mutlaktasınız”²

Yâ Rab! Fermân-ı Ahkem’inde buyurmuşsun ki:

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ

“Göklerde ve yerde bulunan bütün mahlûkât O’na muhtâc olmakla, hâcetlerini her ân ondan talep ederler.” Biz de sâiliz. Hadsiz ihtiyaçlarımız var. Senden dileğimiz, bizi perîşan etme. Başımıza akl-ı müstakîm, kalbimize îmân-ı kâmil ver. Bizi bu felâket ve helâketten kurtar.

[1] Rahmân, 55:29.

[2] Muhammed, 47:38.

METİN

Şimdi; Kur'ân-ı Hakîm'in hikmeti nokta-i nazarında tahavvülât-ı zerratın pek çok gâyeleri, hikmetleri ve vazifeleri vardır.

وَأَنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

ŞERH

Hem demişsin: هُوَ فِي شَيْءٍ **“O ise, her an meşîeti mûcibince hükmünü icrâ eder.”** Yâ Rab! Senin şe'nin, Senin meşîetin, Senin esma ve sıfatın bizim lehimizde tecellî etsin. Âmin!

Suâl: Cennet'te zaman var mıdır?

Elcevab: Cennet'te zaman yoktur. Zira Cennet'teki zerrat sâbittir veya vâridâtla sarfiyyât muvâzenettedir. Müellif (ra), bu mevzûu şöyle açıklıyor:

“Şu âlemde cism-i zîhayatın inkırâzâ ve mevte mahkûmiyeti ise, vâridât ve masârîfin müvâzenesizliğindendir. Çocukluktan sinn-i kemâle kadar vâridât çoktur; ondan sonra masârîf ziyadeleşir, müvâzene kaybolur, o da ölür. Âlem-i ebediyette ise; zerrat-ı cisim sâbit kalıp terkîb ve tahlîle marûz değil veyahut müvâzene sâbit kalır, vâridât ile masârîf müvâzenettedir.

Şu dünyada cism-i insanî ve hayvanî, zerrat için gûyâ bir misafirhâne, bir kışla, bir mekteb hükmündedir ki; câmid zerreler ona girerler, hayatdâr olan âlem-i bekâyâ zerrat olmak için liyâkât kesbederler, çıkarlar. Âhirette ise إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوَانُ sırınca, nûr-i hayat orada âmmdır. Nûrlanmak için o seyr ü sefere ve o tâlimat ve talime lüzûm yoktur. Zerreler demirbaş olarak sâbit kalabilirler.”¹

(Şimdi; Kur'ân-ı Hakîm'in hikmeti nokta-i nazarında tahavvülât-ı zerratın pek çok gâyeleri, hikmetleri ve vazifeleri vardır.

وَأَنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

[1] Sözler, 28. Söz, 2. Suâl, s. 498-499.

METİN

Şimdi; Kur'ân-ı Hakîm'in hikmeti nokta-i nazarında tahavvülât-ı zerratın pek çok gâyeleri, hikmetleri ve vazifeleri vardır.

وَأَنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

ŞERH

Hem demişsin: هُوَ فِي شَيْءٍ **“O ise, her an meşîeti mûcibince hükmünü icrâ eder.”** Yâ Rab! Senin şe'nin, Senin meşîetin, Senin esma ve sıfatın bizim lehimizde tecellî etsin. Âmin!

Suâl: Cennet'te zaman var mıdır?

Elcevab: Cennet'te zaman yoktur. Zira Cennet'teki zerrat sâbittir veya vâridâtla sarfiyyât muvâzenettedir. Müellif (ra), bu mevzûu şöyle açıklıyor:

“Şu âlemde cism-i zîhayatın inkırâzâ ve mevte mahkûmiyeti ise, vâridât ve masârîfin müvâzenesizliğindendir. Çocukluktan sinn-i kemâle kadar vâridât çoktur; ondan sonra masârîf ziyadeleşir, müvâzene kaybolur, o da ölür. Âlem-i ebediyette ise; zerrat-ı cisim sâbit kalıp terkîb ve tahlîle marûz değil veyahut müvâzene sâbit kalır, vâridât ile masârîf müvâzenettedir.

Şu dünyada cism-i insanî ve hayvanî, zerrat için gûyâ bir misafirhâne, bir kışla, bir mekteb hükmündedir ki; câmid zerreler ona girerler, hayatdâr olan âlem-i bekâyâ zerrat olmak için liyâkât kesbederler, çıkarlar. Âhirette ise إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوَانُ sırınca, nûr-i hayat orada âmmdır. Nûrlanmak için o seyr ü sefere ve o tâlimat ve talime lüzûm yoktur. Zerreler demirbaş olarak sâbit kalabilirler.”¹

(Şimdi; Kur'ân-ı Hakîm'in hikmeti nokta-i nazarında tahavvülât-ı zerratın pek çok gâyeleri, hikmetleri ve vazifeleri vardır.

وَأَنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

[1] Sözler, 28. Söz, 2. Suâl, s. 498-499.

ŞERH

bu mudur? Bu işi zerratin harekâtına isnâd etmek, eblehâne bir cehâlettir. Böyle eblehler hem kendileri dalâlete saplândılar hem de dünyanın yarısından fazlasını helâkete sevk ettiler. Akl-ı beşer böyle bir hurâfeyi nasıl kabul eder? Her akıllı başında olan insana soruyoruz. Belki onlar, şeytan ve hevâ-i nefsin iğvâsına kapılıp, dalâlet vâdilerinde hem koşuyor hem de koşturuyorlar. Onlara verilecek en güzel cevap, Müellif (ra)'ın Tabîat Risâlesi'ndeki şu vecîz sözleridir:

“Ey ahmaku'l-humakâdan tahammuk etmiş sarhoş ahmak! Başını tabîat bataklığından çıkar. Eşek muzâaf bir eşekliğe girse, sonra insan olsa, ‘Bu fikri kabul etmem’ diye kaçacaktır.”¹

Bütün âlem tesbîh ettiği gibi, bu âlemin hülâsasını olan insan vücûdunu teşkîl eden zerreler dahî tesbîh ederler. İnsan bedeninde rakamlara sığışmayacak kadar zerrat vardır. Her zerrenin başında dört melek bulunduğuna ve o müvekkel melekler de zerrat-ı bedeniyyenin yapmış oldukları zikir ve tesbîhâtı Ellâh'a takdîm ettiğine göre, o insan bedeninin nasıl bir zikirhâne olduğu düşünölsün. Böyle hadsiz lisânlarla tesbîh ve takdîs edilen bir Zât'tan nasıl gaflet edilebilir? Gâfil insan, bedenindeki zerrata müvekkel meleklerin hadsiz adedini dar aklına sıkıştırıramaz, istibâd eder. Halbuki aynı o insan, bir damla meni içinde milyonlarca canlının mevcûd olduğunu ikrâr eder ve bunu fennen bilir, mikroskopla da görür. Dar aklına güvenip inkâra saplanan zavallı insan, bir damla meni içinde bu kadar canlının vücûdunu kabul ettiği halde koca insan bedeninde tavattun eden hadsiz melâikenin vücûdunu kabul etmemesi apaçık bir ahmaklıktır.

Kur'ân-ı Hakîm diyor ki:

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

“Her şey, O Zât-ı Zülcelâl'i hamd ile tesbîh eder. O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur.”²

[1] Lem'alar, 23. Lem'a, Tabîat Risâlesi, 3. Kelîme, s. 183.

[2] İsrâ, 17:44.

ŞERH

bu mudur? Bu işi zerratin harekâtına isnâd etmek, eblehâne bir cehâlettir. Böyle eblehler hem kendileri dalâlete saplândılar hem de dünyanın yarısından fazlasını helâkete sevk ettiler. Akl-ı beşer böyle bir hurâfeyi nasıl kabul eder? Her akıllı başında olan insana soruyoruz. Belki onlar, şeytan ve hevâ-i nefsin iğvâsına kapılıp, dalâlet vâdilerinde hem koşuyor hem de koşturuyorlar. Onlara verilecek en güzel cevap, Müellif (ra)'ın Tabîat Risâlesi'ndeki şu vecîz sözleridir:

“Ey ahmaku'l-humakâdan tahammuk etmiş sarhoş ahmak! Başını tabîat bataklığından çıkar. Eşek muzâaf bir eşekliğe girse, sonra insan olsa, ‘Bu fikri kabul etmem’ diye kaçacaktır.”¹

Bütün âlem tesbîh ettiği gibi, bu âlemin hülâsası olan insan vücûdunu teşkîl eden zerreler dahî tesbîh ederler. İnsan bedeninde rakamlara sığışmayacak kadar zerrat vardır. Her zerrenin başında dört melek bulunduğuna ve o müvekkel melekler de zerrat-ı bedeniyyenin yapmış oldukları zikir ve tesbîhâtı Ellâh'a takdîm ettiğine göre, o insan bedeninin nasıl bir zikirhâne olduğu düşünölsün. Böyle hadsiz lisânlarla tesbîh ve takdîs edilen bir Zât'tan nasıl gaflet edilebilir? Gâfil insan, bedenindeki zerrata müvekkel meleklerin hadsiz adedini dar aklına sıkıştırıramaz, istibâd eder. Halbuki aynı o insan, bir damla meni içinde milyonlarca canlının mevcûd olduğunu ikrâr eder ve bunu fennen bilir, mikroskopla da görür. Dar aklına güvenip inkâra saplanan zavallı insan, bir damla meni içinde bu kadar canlının vücûdunu kabul ettiği halde koca insan bedeninde tavattun eden hadsiz melâikenin vücûdunu kabul etmemesi apaçık bir ahmaklıktır.

Kur'ân-ı Hakîm diyor ki:

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

“Her şey, O Zât-ı Zülcelâl'i hamd ile tesbîh eder. O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur.”²

[1] Lem'alar, 23. Lem'a, Tabîat Risâlesi, 3. Kelîme, s. 183.

[2] İsrâ, 17:44.

METİN

Birincisi: Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı icâdiyyesini tecdîd ve tazelandirmek için her bir tek ruhu model gibi ederek, her sene mu'cizât-ı kudretinden taze birer cesed giydirmek

ŞERH

Kısa meali: Ârif-i billâh, yani Ellâh'ı tanıyan insan, içkiyi satanın elinden alıp içmek sûretiyle aklını kaybetmezse, velâyet mertebesini elde edemez. Yani istiğrâka girmeden tasavvuf mesleğince hakîkate çıkamaz, daire-i esma ve sıfatı keşfedemez, dolayısıyla Ellâh'ı hakıyla tanıyamaz.

Zerratın harekâtındaki vazife ve hikmetleri Müellif (ra) beş kısımda mütâlea etmiştir. Şöyle ki:

(Birincisi: Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı icâdiyyesini tecdîd) yenilemek (ve tazelandirmek için her bir tek ruhu model gibi ederek, her sene mu'cizât-ı kudretinden taze birer cesed giydirmek) üzere zerratı vazifelendirmiştir. Vâcibü'l-Vücûd, Ellâh'ın zâtının unvân-ı mûlahâzâsıdır. Cenâb-ı Hak, mevcûdâtı var etmek istediği zaman, Vâcibü'l-Vücûd ismiyle tecellî eder, kâinâtta bütün mevcûdât vücûd bulur. Vâcibü'l-Vücûd'un bilinmesi, ancak mümkünü'l-vücûd iledir. Eğer mümkünü'l-vücûdlar olmasâydı, Vücûd-i İlâhî anlaşılmazdı. O Vâcibü'l-Vücûd, yeni yeni vücûdları meydana getirmek için, her bir ruhu bir model hükmüne getirerek, zerrelere vasıtasıyla o ruha mu'cizât-ı kudretinden ayrı ayrı, taze birer cesed giydirir. Meselâ, bir insanın mâhiyeti, ruhu bir model hükmünde olup sâbit kalmakla beraber, her senede et kısmı, beş- altı senede ise bütün vücûdunun zerratı değişir. Böylece o insan, ne kadar yaşamışsa o kadar vücûd libâsı giymiş olur. Bu faâliyet, Vâcibü'l-Vücûd isminin tecellîsi ile meydana gelir.

Müellif (ra), bu mevzûu eserlerinde şöyle îzâh etmektedir:

"Nasıl ki terzi gibi bir san'atçı, birçok külfetler, mahâretlerle musannâ bir şeyi icâd eder ve ona bir model yapar. Sonra onun emsâlini külfetsiz çabuk yapabilir. Hatta bazan öyle bir derece sühûlet peydâ eder ki, gûyâ emreder yapılır ve öyle kuvvetli bir intizâm kesbeder; (saat gibi) gûyâ bir emrin dokunmasıyla işlenir ve işler. Öyle de: Sâni'-i Hakîm ve Nakkâş-ı Alîm, şu âlem sarayını

METİN

Birincisi: Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı icâdiyyesini tecdîd ve tazelandirmek için her bir tek ruhu model gibi ederek, her sene mu'cizât-ı kudretinden taze birer cesed giydirmek

ŞERH

Kısa meali: Ârif-i billâh, yani Ellâh'ı tanıyan insan, içkiyi satanın elinden alıp içmek sûretiyle aklını kaybetmezse, velâyet mertebesini elde edemez. Yani istiğrâka girmeden tasavvuf mesleğince hakîkate çıkamaz, daire-i esma ve sıfatı keşfedemez, dolayısıyla Ellâh'ı hakıyla tanıyamaz.

Zerratin harekâtındaki vazife ve hikmetleri Müellif (ra) beş kısımda mütâlea etmiştir. Şöyle ki:

(Birincisi: Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı icâdiyyesini tecdîd) yenilemek (ve tazelandirmek için her bir tek ruhu model gibi ederek, her sene mu'cizât-ı kudretinden taze birer cesed giydirmek) üzere zerrati vazifelendirmiştir. Vâcibü'l-Vücûd, Ellâh'ın zâtının unvân-ı mûlahâzâsıdır. Cenâb-ı Hak, mevcûdâtı var etmek istediği zaman, Vâcibü'l-Vücûd ismiyle tecellî eder, kâinâtta bütün mevcûdât vücûd bulur. Vâcibü'l-Vücûd'un bilinmesi, ancak mümkünü'l-vücûd iledir. Eğer mümkünü'l-vücûdlar olmasâydı, Vücûd-i İlâhî anlaşılmazdı. O Vâcibü'l-Vücûd, yeni yeni vücûdları meydana getirmek için, her bir ruhu bir model hükmüne getirerek, zerrelere vasıtasıyla o ruha mu'cizât-ı kudretinden ayrı ayrı, taze birer cesed giydirir. Meselâ, bir insanın mâhiyeti, ruhu bir model hükmünde olup sâbit kalmakla beraber, her senede et kısmı, beş- altı senede ise bütün vücûdunun zerrati değişir. Böylece o insan, ne kadar yaşamışsa o kadar vücûd libâsı giymiş olur. Bu faâliyet, Vâcibü'l-Vücûd isminin tecellîsi ile meydana gelir.

Müellif (ra), bu mevzûu eserlerinde şöyle îzâh etmektedir:

"Nasıl ki terzi gibi bir san'atçı, birçok külfetler, mahâretlerle musannâ bir şeyi icâd eder ve ona bir model yapar. Sonra onun emsâlini külfetsiz çabuk yapabilir. Hatta bazan öyle bir derece sühûlet peydâ eder ki, gûyâ emreder yapılır ve öyle kuvvetli bir intizâm kesbeder; (saat gibi) gûyâ bir emrin dokunmasıyla işlenir ve işler. Öyle de: Sâni'-i Hakîm ve Nakkâş-ı Alîm, şu âlem sarayını

METİN

ve her bir tek kitabdan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı, hikmetiyle istinsâh etmek ve bir tek hakîkatı başka başka sûrette göstermek

ŞERH

*nümûneleri vukûa gelen haşir ve neşri inkâr etmezdin. Doktora git, kafanı tedavi ettir.*¹

*“Bir şahsın müddet-i ömründe başına gelmiş birçok kıyamet çeşitleri vardır. Her gece bir nev'i ölmekle, her sabah bir nev'i dirilmekle emârât-ı haşriye gördüğü gibi, beş-altı senede bil-ittîfâk bütün zerratını değiştirerek, hatta bir senede iki defa tedricî bir kıyamet ve haşir taklîdini görmüş.”*²

Mahlûkâta her sene taze bir cesed giydirmek **(ve her bir tek kitabdan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı hikmetiyle istinsâh etmek)** üzere de zerratı vazifelendirmiştir. Meselâ, o kitablardan biri mâhiyet-i insâniyyedir. Bu mâhiyet-i insâniyye denilen kitaptan müddet-i ömründe ayrı ayrı, muhtelif pek çok nüsha-i beden istinsâh edilmektedir. Zerrelere bu vazifelerde çalıştırmakta **(ve bir tek hakîkatı başka başka sûrette göstermek)** hizmetinde de istihdâm etmektedir. Her şeyin hakîkatı sâbit olmakla beraber, her zaman başka başka sûretler gösteriyor. Meselâ, bir incir ağacının incirlik hakîkatı sâbittir. Fakat Fâtır-ı Hakîm, zerrelere tahrîk ile her sene o incir ağacının ayrı ayrı sûretlerini vücûda getiriyor.

Hülâsa: Cenâb-ı Hak, Vâcibü'l-Vücûd'dur. Vâcibü'l-Vücûd'un kâinatta tecellî etmesi için, mümkünü'l-vücûdun bulunması gerekir. Vâcibü'l-Vücûd, ayrı ayrı, yeni yeni vücûdları meydana getirip vücûd-i İlâhî'sine âyinedarlık yaptırmak maksadıyla zerrelere tahrîk etmektedir. Zerrat, o âyinedarlık vazifesini îfâ için defaâtla ayrı ayrı vücûdların teşekkülüne vasıta olmaktadır.

Evet, tahavvülât-ı zerrat, Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı icâdiyesini tecdîd etmek içindir. Bunun için O Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd;

1. Her bir ruhu bir model hükmüne getirmiştir. Her sene ona mu'cizât-ı kudretinden taze birer cesed giydiriyor. Meselâ, ağaca ayrı, ota ayrı ve hâkezâ her bir şeyin ruhu birer model olup, her birine ayrı bir vücûd libâsı giydiriyor.

[1] Mesnevî-yi Nûriye, Habbe, s. 121.

[2] Sözler, 29. Söz, 2. Maksad, 2. Esâs, 4. Medâr, s. 520.

METİN

ve her bir tek kitabdan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı, hikmetiyle istinsâh etmek ve bir tek hakîkatı başka başka sûrette göstermek

ŞERH

*nümûneleri vukûa gelen haşir ve neşri inkâr etmezdin. Doktora git, kafanı tedavi ettir.*¹

*“Bir şahsın müddet-i ömründe başına gelmiş birçok kıyamet çeşitleri vardır. Her gece bir nev'i ölmekle, her sabah bir nev'i dirilmekle emârât-ı haşriye gördüğü gibi, beş-altı senede bil-ittîfâk bütün zerratını değiştirerek, hatta bir senede iki defa tedricî bir kıyamet ve haşir taklîdini görmüş.”*²

Mahlûkâta her sene taze bir cesed giydirmek **(ve her bir tek kitabdan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı hikmetiyle istinsâh etmek)** üzere de zerratı vazifelendirmiştir. Meselâ, o kitablardan biri mâhiyet-i insâniyyedir. Bu mâhiyet-i insâniyye denilen kitaptan müddet-i ömründe ayrı ayrı, muhtelif pek çok nüsha-i beden istinsâh edilmektedir. Zerrelere bu vazifelerde çalıştırmakta **(ve bir tek hakîkatı başka başka sûrette göstermek)** hizmetinde de istihdâm etmektedir. Her şeyin hakîkatı sâbit olmakla beraber, her zaman başka başka sûretler gösteriyor. Meselâ, bir incir ağacının incirlik hakîkatı sâbittir. Fakat Fâtır-ı Hakîm, zerrelere tahrîk ile her sene o incir ağacının ayrı ayrı sûretlerini vücûda getiriyor.

Hülâsa: Cenâb-ı Hak, Vâcibü'l-Vücûd'dur. Vâcibü'l-Vücûd'un kâinâtta tecellî etmesi için, mümkünü'l-vücûdun bulunması gerekir. Vâcibü'l-Vücûd, ayrı ayrı, yeni yeni vücûdları meydana getirip vücûd-i İlâhî'sine âyinedarlık yaptırmak maksadıyla zerrelere tahrîk etmektedir. Zerrat, o âyinedarlık vazifesini îfâ için defaâtlâ ayrı ayrı vücûdların teşekkülüne vasıta olmaktadır.

Evet, tahavvülât-ı zerrat, Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı icâdiyesini tecdîd etmek içindir. Bunun için O Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd;

1. Her bir ruhu bir model hükmüne getirmiştir. Her sene ona mu'cizât-ı kudretinden taze birer cesed giydiriyor. Meselâ, ağaca ayrı, ota ayrı ve hâkezâ her bir şeyin ruhu birer model olup, her birine ayrı bir vücûd libâsı giydiriyor.

[1] Mesnevî-yi Nûriye, Habbe, s. 121.

[2] Sözler, 29. Söz, 2. Maksad, 2. Esâs, 4. Medâr, s. 520.

METİN

ve kâinâtların ve âlemlerin ve mevcûdâtların, tâife tâife arkasından gelmelerine yer vermek ve zemin hâzırlamak için Fâtır-ı Zülcelâl kudretiyle zerratı tahrîk ve tavzîf etmiştir.

ŞERH

Her sene cemâdât, nebâtât, hayvanât ve insanların ecsâdı tazeleniyor. Bir kısmı tamamen tazeleniyor, bir kısmının ise bazı bölümleri değişiyor ve hâkezâ... Meselâ, senin ruhun bir modeldir. Doğumundan ölümüne kadar kaç tane vücûd libâsı o model üzerine giydirilmiş? Cenâb-ı Hak, tecelliyât-ı îcâdiyesini tecdîd etmek için, Vâcibü'l-Vücûd ismiyle tecellî eder, zerratı tahrîk eder, hadsiz vücûdları sana âid olan ruh modeli üzerine giydirir. Her sene cesed tazelenir, hatta bazen altı ayda bir cesedin zâhirî kısmı tazelenir. Ağaçların da altı ayda bir değişir. Ancak onun ruhu, ukde-i hayatiye tabir edilen kanunu sâbittir.

2. Her bir kitaptan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı istinsâh ediyor. Meselâ, kâinât bir kitaptır. Her an yeniden yeniye ne kadar kitaplar ondan istinsâh ediliyor. Rû-yi zemin bir kitaptır, ondan ne kadar ayrı ayrı kitaplar yazılıyor. Her bir bahar, her bir bahçe, her bir ağaç ve hâkezâ her bir mevcûd birer kitab hükmündedir. Hadsiz nüshâlar ondan istinsâh edilmektedir. Kalem-i kudret, bu hadsiz kitaplarda hadsiz kelimât-ı kudretini zerrat denilen mürekkeble yazıyor. Hadsiz tecelliyât-ı îcâdiyesini tecdîd etmek ve tazelendirmek için zerratı tahrîk ediyor.

3. Bir tek hakîkatı, başka başka sûrette gösteriyor. Meselâ, her bir insanın hakîkatı sâbit kalmakla beraber o hakîkat üzerinde doğumundan ölümüne kadar başka başka sûretler göstermek için zerratı tahrîk ederek tecelliyât-ı îcâdiyesini tazelendirir. Böylece Vâcibü'l-Vücûd tecellî-i îcâdiyyesini tazelendirmiş **(ve kâinâtların ve âlemlerin ve mevcûdâtların, tâife tâife arkasından gelmelerine yer vermek ve zemin hâzırlamak için) O (Fâtır-ı Zülcelâl kudretiyle zerratı tahrîk ve tavzîf etmiştir.)** Evet, bu senede vücûd bulan tâife gitmeli ki, yerine yenileri gelsin. Giden her tâife, gelenlere zemin hâzırlar. Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı îcâdiyesinin tekerrür etmesi için, mutlaka fânî mevcûdâtın vücûdu lâzımdır.

METİN

ve kâinâtların ve âlemlerin ve mevcûdâtların, tâife tâife arkasından gelmelerine yer vermek ve zemin hâzırlamak için Fâtır-ı Zülcelâl kudretiyle zerratı tahrîk ve tavzîf etmiştir.

ŞERH

Her sene cemâdât, nebâtât, hayvanât ve insanların ecsâdı tazeleniyor. Bir kısmı tamamen tazeleniyor, bir kısmının ise bazı bölümleri değişiyor ve hâkezâ... Meselâ, senin ruhun bir modeldir. Doğumundan ölümüne kadar kaç tane vücûd libâsı o model üzerine giydirilmiş? Cenâb-ı Hak, tecelliyât-ı îcâdiyesini tecdîd etmek için, Vâcibü'l-Vücûd ismiyle tecellî eder, zerratı tahrîk eder, hadsiz vücûdları sana âid olan ruh modeli üzerine giydirir. Her sene cesed tazelenir, hatta bazen altı ayda bir cesedin zâhirî kısmı tazelenir. Ağaçların da altı ayda bir değişir. Ancak onun ruhu, ukde-i hayatiye tabir edilen kanunu sâbittir.

2. Her bir kitaptan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı istinsâh ediyor. Meselâ, kâinât bir kitaptır. Her an yeniden yeniye ne kadar kitaplar ondan istinsâh ediliyor. Rû-yi zemin bir kitaptır, ondan ne kadar ayrı ayrı kitaplar yazılıyor. Her bir bahar, her bir bahçe, her bir ağaç ve hâkezâ her bir mevcûd birer kitab hükmündedir. Hadsiz nüshâlar ondan istinsâh edilmektedir. Kalem-i kudret, bu hadsiz kitaplarda hadsiz kelimât-ı kudretini zerrat denilen mürekkeble yazıyor. Hadsiz tecelliyât-ı îcâdiyesini tecdîd etmek ve tazelendirmek için zerratı tahrîk ediyor.

3. Bir tek hakîkatı, başka başka sûrette gösteriyor. Meselâ, her bir insanın hakîkatı sâbit kalmakla beraber o hakîkat üzerinde doğumundan ölümüne kadar başka başka sûretler göstermek için zerratı tahrîk ederek tecelliyât-ı îcâdiyesini tazelendirir. Böylece Vâcibü'l-Vücûd tecellî-i îcâdiyyesini tazelendirmiş **(ve kâinâtların ve âlemlerin ve mevcûdâtların, tâife tâife arkasından gelmelerine yer vermek ve zemin hâzırlamak için) O (Fâtır-ı Zülcelâl kudretiyle zerratı tahrîk ve tavzîf etmiştir.)** Evet, bu senede vücûd bulan tâife gitmeli ki, yerine yenileri gelsin. Giden her tâife, gelenlere zemin hâzırlar. Vâcibü'l-Vücûd'un tecelliyât-ı îcâdiyesinin tekerrür etmesi için, mutlaka fânî mevcûdâtın vücûdu lâzımdır.

METİN

Tâ ki, nihayetsiz mu'cizât-ı kudretini orada ekip biçsin. İşte şu zemin yüzündeki tarlasında, zerratı hikmetle tahrik ederek, intizâm dairesinde tavzîf edip, her asırda, her fasılda, her ayda, belki her günde belki her saatte mu'cizât-ı kudretinden yeni yeni birer kâinât gösterir, yeryüzü avlusuna başka başka mahsûlât veririr.

ŞERH

her bir mevcûd, semâvat ve arz, dünya ve âhiret, her şey O'nûn mülküdür. Mâlikiyet mertebe-i uzmâsı, tevhîd-i a'zam sûretinde O'nûndur."¹

O Mâlikü'l-Mülk-i Zülcelâl, rûy-i zemini bir tarla hükmüne getirip, tecelliyât-ı esma ve sıfatına dâimî mazhar kılmıştır. Her sene bu tarlanın bir tarafını indirir, bir tarafını kaldırır. Meselâ, bahar mevsiminde takriben üç yüz bin nev'i mahlûkâtı rû-yi zeminde eker. Bu mahlûkâtın ömrü bittiğinde terhîs ile âhiret âlemine sevk eder.

Bazen de ru-yi zemin tarlasını iki tarzda nadasa bırakır.

Biri: Zeminde ekim ve biçim aynı anda beraber olmuyor. Bazı bölgeler bahar iken diğer bölgeler kıştır. Bu sebeble mahsûlât alınmayan kış bölgesi mahsûlât alınan bahar bölgesine nazaran nadasa bırakılmış olur.

Diğeri: Kıtık gibi sebeblerle mahsûlât alınmaması da nadas hükmüne geçer.

O Mâlikü'l-Mülk, bütün âlemi husûsan Küre-i Arz'ı bir tarla gibi, neşv ü nemaya, yani gelişip büyümeğe kâbil bir sûrette yaratmıştır. **(Tâ ki, nihayetsiz mu'cizât-ı kudretini orada ekip biçsin.)** Mâlikü'l- Mülk, O olduğuna göre; tarlasını istediği gibi eker, biçer, mahsûlât alır. **(İşte şu zemin yüzündeki tarlasında, zerratı hikmetle tahrik ederek, intizâm dairesinde tavzîf edip, her asırda, her fasılda)** her mevsimde, **(her ayda, belki her günde, belki her saatte mu'cizât-ı kudretinden yeni yeni birer kâinât gösterir, yeryüzü avlusuna başka başka mahsûlât veririr.)** Kâinât bir saray ise, avlusu rû-yi zemindir. Nasıl ki, bir saraya giriş ve çıkışlar en fazla avludan oluyor. Öyle de faaliyet-i Rabbâniyye, en fazla kâinât sarayının avlusu

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makâm, 4. Kelime, s. 231.

METİN

Tâ ki, nihayetsiz mu'cizât-ı kudretini orada ekip biçsin. İşte şu zemin yüzündeki tarlasında, zerratı hikmetle tahrik ederek, intizâm dairesinde tavzîf edip, her asırda, her fasılda, her ayda, belki her günde belki her saatte mu'cizât-ı kudretinden yeni yeni birer kâinât gösterir, yeryüzü avlusuna başka başka mahsûlât veririr.

ŞERH

her bir mevcûd, semâvat ve arz, dünya ve âhiret, her şey O'nûn mülküdür. Mâlikiyet mertebe-i uzmâsı, tevhîd-i a'zam sûretinde O'nûndur."¹

O Mâlikü'l-Mülk-i Zülcelâl, rûy-i zemini bir tarla hükmüne getirip, tecelliyât-ı esma ve sıfatına dâimî mazhar kılmıştır. Her sene bu tarlanın bir tarafını indirir, bir tarafını kaldırır. Meselâ, bahar mevsiminde takriben üç yüz bin nev'i mahlûkâtı rû-yi zeminde eker. Bu mahlûkâtın ömrü bittiğinde terhîs ile âhiret âlemine sevk eder.

Bazen de ru-yi zemin tarlasını iki tarzda nadasa bırakır.

Biri: Zeminde ekim ve biçim aynı anda beraber olmuyor. Bazı bölgeler bahar iken diğer bölgeler kıştır. Bu sebeble mahsûlât alınmayan kış bölgesi mahsûlât alınan bahar bölgesine nazaran nadasa bırakılmış olur.

Diğeri: Kıtık gibi sebeblerle mahsûlât alınmaması da nadas hükmüne geçer.

O Mâlikü'l-Mülk, bütün âlemi husûsan Küre-i Arz'ı bir tarla gibi, neşv ü nemaya, yani gelişip büyümeğe kâbil bir sûrette yaratmıştır. **(Tâ ki, nihayetsiz mu'cizât-ı kudretini orada ekip biçsin.)** Mâlikü'l- Mülk, O olduğuna göre; tarlasını istediği gibi eker, biçer, mahsûlât alır. **(İşte şu zemin yüzündeki tarlasında, zerratı hikmetle tahrik ederek, intizâm dairesinde tavzîf edip, her asırda, her fasılda)** her mevsimde, **(her ayda, belki her günde, belki her saatte mu'cizât-ı kudretinden yeni yeni birer kâinât gösterir, yeryüzü avlusuna başka başka mahsûlât veririr.)** Kâinât bir saray ise, avlusu rû-yi zemindir. Nasıl ki, bir saraya giriş ve çıkışlar en fazla avludan oluyor. Öyle de faaliyet-i Rabbâniyye, en fazla kâinât sarayının avlusu

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makâm, 4. Kelime, s. 231.

METİN

Üçüncüsü: Nihayetsiz tecelliyât-ı esma-i îlâhiyyenin nakışlarını göstermekle, o esmanın cilvelerini ifâde için mahdûd bir zeminde hadsiz nukûş göstermek, küçük bir sahîfede nihayetsiz meânîleri ifâde edecek olan hadsiz âyâtları yazmak için Nakkâş-ı Ezelî zerratı, kemâl-i hikmetle tahrîk edip kemâl-i intizâmla tavzîf etmiştir.

ŞERH

âlemlerine gönderir. Daha küçük bir daire olan bir bahçeyi yine yüz defa, bin defa kudretle doldurup, hikmetle boşalttırıyor. Daha küçük bir daire olan bir zîhayatı, meselâ bir ağacı, bir insanı, yüz defa onun kadar, ondan mahsûlât alır.

Demek o Mâlikü'l- Mülk-i Zülcelâl; küçük-büyük, cüz'î-küllî her şeyi birer model hükmünde inşâ ederek, yüzler tarzda, taze taze nakışlarla münakkâş mensûcât-ı san'atını onlara giydirir; cilve-i esmasını, mucizât-ı kudretini izhâr eder. Kendi mülkünde her bir şey'i, birer sahîfe hükmünde inşâ etmiş; her sahîfede, yüzer tarzda manidâr mektûbâtını yazar; hikmetinin âyâtını izhâr eder, zîşuûrlara okutturur. Şu âlem-i ekberi, mülk şeklinde inşâ etmekle beraber; şu insanı dahi öyle bir sûrette halk etmiştir ve ona öyle cihazât ve âletler ve havâs ve hissiyâtlar ve bilhâssa nefs, hevâ ve ihtiyâç ve iştihâ ve hürs ve dava vermiştir ki; o geniş mülkünde, bütün mülke muhtâc bir memlûk hükmüne getirmiştir.

İşte hiç mümkün müdür ki: Pek büyük olan âlem-i zerrattan tâ bir sineğe kadar bütününü mülk ve tarla yapan ve küçük insanı, o büyük mülke nâzır ve müfettiş ve çiftçi ve tüccâr ve dellâl ve âbid ve memlûk yaptıran ve kendine muhterem bir misafir ve sevgili bir muhâtab ittihaz eden o Mâlikü'l-Mülk-i Zülcelâl'den başka, o mülke tâsârruf edip, o memlûke seyyid olabilsin?"¹

(Üçüncüsü: Nihayetsiz tecelliyât-ı esma-i îlâhiyyenin nakışlarını göstermekle, o esmanın cilvelerini ifâde için mahdûd bir zeminde hadsiz nukûş göstermek, küçük bir sahîfede nihayetsiz meânîleri) manaları (ifâde edecek olan hadsiz âyâtları yazmak için Nakkâş-ı Ezelî zerratı, kemâl-i hikmetle tahrîk edip kemâl-i intizâmla tavzîf etmiştir.)

Kalem-i kudret, zaman sahîfesi üzerinde zerrat mürekkebi ile esmanın nakışlarını yazıyor. Fakat zamanı hızla çevirip, o nakışları sık sık tagyîr ediyor,

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makam, 4. Kelime, 3. Fıkra, s. 232-233.

METİN

Üçüncüsü: Nihayetsiz tecelliyât-ı esma-i İlâhiyyenin nakışlarını göstermekle, o esmanın cilvelerini ifâde için mahdûd bir zeminde hadsiz nukûş göstermek, küçük bir sahîfede nihayetsiz meânîleri ifâde edecek olan hadsiz âyâtları yazmak için Nakkâş-ı Ezelî zerratı, kemâl-i hikmetle tahrîk edip kemâl-i intizâmla tavzîf etmiştir.

ŞERH

âlemlerine gönderir. Daha küçük bir daire olan bir bahçeyi yine yüz defa, bin defa kudretle doldurup, hikmetle boşalttırıyor. Daha küçük bir daire olan bir zîhayatı, meselâ bir ağacı, bir insanı, yüz defa onun kadar, ondan mahsûlât alır.

Demek o Mâlikü'l- Mülk-i Zülcelâl; küçük-büyük, cüz'î-küllî her şeyi birer model hükmünde inşâ ederek, yüzler tarzda, taze taze nakışlarla münakkâş mensûcât-ı san'atını onlara giydirir; cilve-i esmasını, mucizât-ı kudretini izhâr eder. Kendi mülkünde her bir şey'i, birer sahîfe hükmünde inşâ etmiş; her sahîfede, yüzer tarzda manidâr mektûbâtını yazar; hikmetinin âyâtını izhâr eder, zîşuûrlara okutturur. Şu âlem-i ekberi, mülk şeklinde inşâ etmekle beraber; şu insanı dahi öyle bir sûrette halk etmiştir ve ona öyle cihazât ve âletler ve havâs ve hissiyâtlar ve bilhâssa nefis, hevâ ve ihtiyâç ve iştihâ ve hürs ve dava vermiştir ki; o geniş mülkünde, bütün mülke muhtâc bir memlûk hükmüne getirmiştir.

İşte hiç mümkün müdür ki: Pek büyük olan âlem-i zerrattan tâ bir sineğe kadar bütününü mülk ve tarla yapan ve küçük insanı, o büyük mülke nâzır ve müfettiş ve çiftçi ve tüccâr ve dellâl ve âbid ve memlûk yaptıran ve kendine muhterem bir misafir ve sevgili bir muhâtab ittihaz eden o Mâlikü'l-Mülk-i Zülcelâl'den başka, o mülke tâsâruf edip, o memlûke seyyid olabilsin?"¹

(Üçüncüsü: Nihayetsiz tecelliyât-ı esma-i İlâhiyyenin nakışlarını göstermekle, o esmanın cilvelerini ifâde için mahdûd bir zeminde hadsiz nukûş göstermek, küçük bir sahîfede nihayetsiz meânîleri) manaları (ifâde edecek olan hadsiz âyâtları yazmak için Nakkâş-ı Ezelî zerratı, kemâl-i hikmetle tahrîk edip kemâl-i intizâmla tavzîf etmiştir.)

Kalem-i kudret, zaman sahîfesi üzerinde zerrat mürekkebi ile esmanın nakışlarını yazıyor. Fakat zamanı hızla çevirip, o nakışları sık sık tagyîr ediyor,

[1] Mektûbât, 20. Mektûb, 2. Makam, 4. Kelime, 3. Fıkra, s. 232-233.

ŞERH

değiştiriyor. Zaman ve mekân dar, kelimât-ı kudret ise hadsiz olduğundan tebeddülât ve tegayyürât sık sık vücûd buluyor. İşte tecelliyât-ı esmanın her an ayrı ayrı şekilde tezâhürü, bu sır içindir. Mahlûkâtın sûretçe ayrı ayrı olması, tecelliyât-ı esmanın nakışlarının ayrı ayrı olmasından neş'et etmektedir. Cenâb-ı Hak, bin bir isim sâhibidir. Şu bin bir ism-i İlâhî'nin her biri, ayrı ayrı nakışlar ister. O Zât-ı Hakîm, mahdûd bir zemin ve zamanda esmasının hadsiz nakışlarını göstermek için, her mevsimde, her ayda, her günde, her saatte, hatta her anda zerrâtı tahrîk etmektedir.

Yine O Nakkâş-ı Ezeli, küçük bir sahîfe olan Küre-i Arz'da, nihayetsiz manaları ifâde etmek, esma-i hüsnâsının nihayetsiz tecelliyâtını göstermek, hadsiz âyâtını yazmak için zerrâtı, kemâl-i hikmetle tahrîk ve kemâl-i intizâmla tavzîf etmektedir.

Hem teceddüdde lezzet vardır. Beşer, aynı şeyleri seyretmekle ülfet peydâ eder, tecelliyât-ı esmanın seyrinden tam lezzet alamaz, ilk anda aldığı lezzet kaybolur. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Hem zevâl ve fırak, memât ve vefat ve darağacı olan mürûr-i zaman, o î mân tılsımı ile Sâni'-i Zülcelâl'in taze taze, renk renk, çeşit çeşit mu'cizât-ı nakşını, havârik-ı kudretini, tecelliyât-ı rahmetini, kemâl-i lezzetle seyr ve temâşâyâ vasita sûretini alır.

*Evet, Güneşin nûrundaki renkleri gösteren âyinelerin tebeddül edip tazelenmesi ve sinema perdelerinin değişmesi, daha hoş, daha güzel manzaralar teşkil eder."*¹

Teceddüdün Cenâb-ı Hakk'a bakan ciheti ise, her bir teceddüdde ayrı ayrı, O'na mahsûs ve tarifinden âciz olduğumuz lezzet-i münezzehesi vardır. Müellif (ra), bu konuda şöyle buyuruyor:

"Hikmet ve akıl ile halledilmeyen bir mes'ele-i mühimme.

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ * فَتَعَالَى لِمَا يُرِيدُ

[1] Sözlür, 7. Söz, s. 31-32.

ŞERH

değiştiriyor. Zaman ve mekân dar, kelimât-ı kudret ise hadsiz olduğundan tebeddülât ve tegayyürât sık sık vücûd buluyor. İşte tecelliyât-ı esmanın her an ayrı ayrı şekilde tezâhürü, bu sır içindir. Mahlûkâtın sûretçe ayrı ayrı olması, tecelliyât-ı esmanın nakışlarının ayrı ayrı olmasından neş'et etmektedir. Cenâb-ı Hak, bin bir isim sâhibidir. Şu bin bir ism-i İlâhî'nin her biri, ayrı ayrı nakışlar ister. O Zât-ı Hakîm, mahdûd bir zemin ve zamanda esmasının hadsiz nakışlarını göstermek için, her mevsimde, her ayda, her günde, her saatte, hatta her anda zerratı tahrîk etmektedir.

Yine O Nakkâş-ı Ezeli, küçük bir sahîfe olan Küre-i Arz'da, nihayetsiz manaları ifâde etmek, esma-i hüsnâsının nihayetsiz tecelliyâtını göstermek, hadsiz âyâtını yazmak için zerratı, kemâl-i hikmetle tahrîk ve kemâl-i intizâmla tavzîf etmektedir.

Hem teceddüdde lezzet vardır. Beşer, aynı şeyleri seyretmekle ülfet peydâ eder, tecelliyât-ı esmanın seyrinden tam lezzet alamaz, ilk anda aldığı lezzet kaybolur. Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Hem zevâl ve fîrak, memât ve vefat ve darağacı olan mürûr-i zaman, o îmân tılsımı ile Sâni'-i Zülcelâl'in taze taze, renk renk, çeşit çeşit mu'cizât-ı nakşını, havârik-ı kudretini, tecelliyât-ı rahmetini, kemâl-i lezzetle seyr ve temâşâyâ vasita sûretini alır.

*Evet, Güneşin nûrundaki renkleri gösteren âyinelerin tebeddül edip tazelenmesi ve sinema perdelerinin değişmesi, daha hoş, daha güzel manzaralar teşkil eder."*¹

Teceddüdün Cenâb-ı Hakk'a bakan ciheti ise, her bir teceddüdde ayrı ayrı, O'na mahsûs ve tarifinden âciz olduğumuz lezzet-i münezzehesi vardır. Müellif (ra), bu konuda şöyle buyuruyor:

"Hikmet ve akıl ile halledilmeyen bir mes'ele-i mühimme.

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ * فَتَعَالَى لِمَا يُرِيدُ

[1] Sözler, 7. Söz, s. 31-32.

METİN

Evet, geçen senenin mahsûlâtıyla şu senenin mahsûlâtının mâhiyetleri bir hükmündedir. Fakat, meânîleri başka başkadır. Taayyünât-ı itibariyyeyi değiştirmekle, meânîleri değişir ve çoğalır. Taayyünât-ı itibariyye ve teşahhusât-ı muvakkate, tebdîl edildikleri ve zâhiren fânî oldukları halde; onların meânî-i cemîleleri muhâfaza olunup, sâbit ve bâkî kalır. Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsâlinin, hakîkatça aynılarıdır. Yalnız teşahhusât-ı itibariyyede fark var.

ŞERH

şevk-i mukaddes var. Ve o şevk-i mukaddesten gelen hadsiz bir sürûr-i mukaddes var. Ve o sürûr-i mukaddesten gelen -tabir câiz ise- hadsiz bir lezzet-i mukaddese var. Hem o lezzet-i mukaddeseden gelen hadsiz terahhumdan, mahlûkâtın faaliyet-i kudret içinde ve istiâdaları kuvveden fiile çıkmasından ve tekemmül etmesinden neşet eden memnuniyetlerinden ve kemâllerinden gelen ve Zât-ı Rahmân-ı Rahîm'e âit -tabir câiz ise- hadsiz memnuniyet-i mukaddese ve hadsiz iftihâr-ı mukaddes vardır ki, hadsiz bir sûrette, hadsiz bir faaliyeti iktizâ ediyor.

İşte şu hikmet-i dakîkayı felsefe ve fen ve hikmet bilmediği içindir ki, şuûrsuz tabîatı ve kör tesâdüfî ve câmid esbabı; şu gayet derecede alîmâne, hakîmâne, basîrâne faaliyete karıştırmışlar, dalâlet zulûmâtına düşüp nûr-i hakîkatı bulamamışlar.”¹

(Evet, geçen senenin mahsûlâtıyla şu senenin mahsûlâtının mâhiyetleri) yani cevherleri (bir hükmündedir. Fakat, meânîleri) yani esma-i ilâhiyyeye âid ifâde ettiği manalar (başka başkadır. Taayyünât-ı itibariyyeyi) arazî sûretleri (değiştirmekle, meânîleri değişir ve çoğalır. Taayyünât-ı itibariyye ve teşahhusât-ı muvakkâte,) arazî olan geçici sûret ve şekiller (tebdîl edildikleri ve zâhiren fânî oldukları halde; onların meânî-i cemîleleri) esma-i ilâhiyyeye âid güzel manaları (muhâfaza olunup, sâbit ve bâkî kalır. Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsâlinin, hakîkatça) mâhiyet ve cevheriyet itibariyle (aynılarıdır. Yalnız teşahhusât-ı itibariyyede fark var.) Arazî olan teşahhusât ve taayyünâtlar değişir. Mâhiyet

[1] Mektûbât, 18. Mektûb, 3. Mes'ele, s. 86-87.

METİN

Evet, geçen senenin mahsûlâtıyla şu senenin mahsûlâtının mâhiyetleri bir hükmündedir. Fakat, meânîleri başka başkadır. Taayyünât-ı itibariyyeyi değiştirmekle, meânîleri değişir ve çoğalır. Taayyünât-ı itibariyye ve teşahhusât-ı muvakkate, tebdîl edildikleri ve zâhiren fânî oldukları halde; onların meânî-i cemîleleri muhâfaza olunup, sâbit ve bâkî kalır. Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsâlinin, hakîkatça aynılarıdır. Yalnız teşahhusât-ı itibariyyede fark var.

ŞERH

şevk-i mukaddes var. Ve o şevk-i mukaddesten gelen hadsiz bir sürûr-i mukaddes var. Ve o sürûr-i mukaddesten gelen -tabir câiz ise- hadsiz bir lezzet-i mukaddese var. Hem o lezzet-i mukaddeseden gelen hadsiz terahhumdan, mahlûkâtın faaliyet-i kudret içinde ve istiâdaları kuvveden fiile çıkmasından ve tekemmül etmesinden neşet eden memnuniyetlerinden ve kemâllerinden gelen ve Zât-ı Rahmân-ı Rahîm'e âit -tabir câiz ise- hadsiz memnuniyet-i mukaddese ve hadsiz iftihâr-ı mukaddes vardır ki, hadsiz bir sûrette, hadsiz bir faaliyeti iktizâ ediyor.

İşte şu hikmet-i dakîkayı felsefe ve fen ve hikmet bilmediği içindir ki, şuûrsuz tabîatı ve kör tesâdüfû ve câmid esbabı; şu gayet derecede alîmâne, hakîmâne, basîrâne faaliyete karıştırmışlar, dalâlet zulûmâtına düşüp nûr-i hakîkatı bulamamışlar.”¹

(Evet, geçen senenin mahsûlâtıyla şu senenin mahsûlâtının mâhiyetleri) yani cevherleri (bir hükmündedir. Fakat, meânîleri) yani esma-i ilâhiyyeye âid ifâde ettiği manalar (başka başkadır. Taayyünât-ı itibariyyeyi) arazî sûretleri (değiştirmekle, meânîleri değişir ve çoğalır. Taayyünât-ı itibariyye ve teşahhusât-ı muvakkâte,) arazî olan geçici sûret ve şekiller (tebdîl edildikleri ve zâhiren fânî oldukları halde; onların meânî-i cemîleleri) esma-i ilâhiyyeye âid güzel manaları (muhâfaza olunup, sâbit ve bâkî kalır. Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsâlinin, hakîkatça) mâhiyet ve cevheriyet itibariyle (aynılarıdır. Yalnız teşahhusât-ı itibariyyede fark var.) Arazî olan teşahhusât ve taayyünâtlar değişir. Mâhiyet

[1] Mektûbât, 18. Mektûb, 3. Mes'ele, s. 86-87.

METİN

Dördüncüsü: Hadsiz Âlem-i Misâl gibi gayet geniş Âlem-i Melekût ve gayr-ı mahdûd sâir uhrevî âlemlere birer mahsûlât veya tezyînat veya levâzımât gibi onlara münâsib şeyleri yetiştirmek için şu dar mezraa-i dünyada, zemin yüzünün tezgâhında ve tarlasında Hakîm-i Zülcelâl, zerratı tahrîk edip kâinâtı seyyâle ve mevcûdâtı seyyâre ederek, şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere pek çok mahsûlât-ı manevîyye yetiştiriyor. Nihayetsiz hazîne-i kudretinden nihayetsiz bir seyli, dünyadan akıttırıp Âlem-i Gayb'a ve bir kısmını âhiret âlemlerine döküyor.

ŞERH

Bu iki gâye hâsıl olduktan sonra, o manalar sâbit ve bâkî kalır.

Hülâsa: Zerratın vazife ve harekâtındaki hikmetlerin birincisinde, Vacîbu'l-Vücûd'a bakan ciheti; ikincisinde, Mâlikü'l-Mülk'e bakan vechi; burada, yani üçüncüsünde ise, Nakkâş-ı Zülkemâl ve Sâni'-i Zülcemâl'i gösteren yüzü isbat edilmektedir. Zira tahavvülât-ı zerrattan asıl maksad, tecelliyât-ı îcâdîyenin isbatıdır. O, ana temeldir. Tebeî olarak diğer tecelliyât-ı esmayı gösteriyor. Muhatab ise, başta insan olmak üzere cin, ins ve melektir.

Tabir-i diğerle; Birincisi, Vâcibü'l-Vücûd'un Vücûdunu; ikincisi, Mâlikü'l-Mülk'ün mâlikiyetini; üçüncüsü ise, esmanın nakışlarını, yani Sâni', Nakkâş gibi isimlerin tecelliyâtını gösteriyor.

(Dördüncüsü: Hadsiz Âlem-i Misâl) her şeyin hakikatının ve sûretinin geçtiği sûr âlemi **(gibi gayet geniş Âlem-i Melekût)** esma ve sıfat âlemi olmak üzere Levh-i Mahfûz gibi manevî âlemler **(ve gayr-ı mahdûd sâir uhrevî)** yani berzah, haşir meydanı, Cennet ve Cehennem gibi **(âlemlere birer mahsûlât veya tezyînat veya levâzımât gibi onlara)** Âlem-i Misâl, Âlem-i Melekût ve uhrevî âlemlere **(münâsib şeyleri yetiştirmek için şu dar mezraa-i dünyada, zemin yüzünün tezgâhında ve tarlasında Hakîm-i Zülcelâl, zerratı tahrîk edip; kâinâtı seyyâle)** sel gibi akıcı **(ve mevcûdâtı seyyâre ederek, şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere)** Âlem-i Misâl, Âlem-i Melekût ve uhrevî âlemlere **(pek çok mahsûlât-ı manevîyye yetiştiriyor. Nihayetsiz hazîne-i kudretinden nihayetsiz bir seyli, dünyadan akıttırıp Âlem-i Gayb'a ve bir kısmını âhiret âlemlerine döküyor.)**

METİN

Dördüncüsü: Hadsiz Âlem-i Misâl gibi gayet geniş Âlem-i Melekût ve gayr-ı mahdûd sâir uhrevî âlemlere birer mahsûlât veya tezyînat veya levâzımât gibi onlara münâsib şeyleri yetiştirmek için şu dar mezraa-i dünyada, zemin yüzünün tezgâhında ve tarlasında Hakîm-i Zülcelâl, zerratı tahrîk edip kâinâtı seyyâle ve mevcûdâtı seyyâre ederek, şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere pek çok mahsûlât-ı manevîyye yetiştiriyor. Nihayetsiz hazîne-i kudretinden nihayetsiz bir seyli, dünyadan akıttırıp Âlem-i Gayb'a ve bir kısmını âhiret âlemlerine döküyor.

ŞERH

Bu iki gâye hâsıl olduktan sonra, o manalar sâbit ve bâkî kalır.

Hülâsa: Zerratın vazife ve harekâtındaki hikmetlerin birincisinde, Vacîbu'l-Vücûd'a bakan ciheti; ikincisinde, Mâlikü'l-Mülk'e bakan vechi; burada, yani üçüncüsünde ise, Nakkâş-ı Zülkemâl ve Sâni'-i Zülcemâl'i gösteren yüzü isbat edilmektedir. Zira tahavvülât-ı zerrattan asıl maksad, tecelliyât-ı îcâdîyenin isbatıdır. O, ana temeldir. Tebeî olarak diğer tecelliyât-ı esmayı gösteriyor. Muhatab ise, başta insan olmak üzere cin, ins ve melektir.

Tabir-i diğerle; Birincisi, Vâcibü'l-Vücûd'un Vücûdunu; ikincisi, Mâlikü'l-Mülk'ün mâlikiyetini; üçüncüsü ise, esmanın nakışlarını, yani Sâni', Nakkâş gibi isimlerin tecelliyâtını gösteriyor.

(Dördüncüsü: Hadsiz Âlem-i Misâl) her şeyin hakîkatının ve sûretinin geçtiği sûr âlemi **(gibi gayet geniş Âlem-i Melekût)** esma ve sıfat âlemi olmak üzere Levh-i Mahfûz gibi manevî âlemler **(ve gayr-ı mahdûd sâir uhrevî)** yani berzah, haşir meydanı, Cennet ve Cehennem gibi **(âlemlere birer mahsûlât veya tezyînat veya levâzımât gibi onlara)** Âlem-i Misâl, Âlem-i Melekût ve uhrevî âlemlere **(münâsib şeyleri yetiştirmek için şu dar mezraa-i dünyada, zemin yüzünün tezgâhında ve tarlasında Hakîm-i Zülcelâl, zerratı tahrîk edip; kâinâtı seyyâle)** sel gibi akıcı **(ve mevcûdâtı seyyâre ederek, şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere)** Âlem-i Misâl, Âlem-i Melekût ve uhrevî âlemlere **(pek çok mahsûlât-ı manevîyye yetiştiriyor. Nihayetsiz hazîne-i kudretinden nihayetsiz bir seyli, dünyadan akıttırıp Âlem-i Gayb'a ve bir kısmını âhiret âlemlerine döküyor.)**

ŞERH

işâretiyle; sermedî manzaralarda, dünyevî mâcerâların muhâveresi ve dünyevî hâdisâtın manzaraları Cennet'te bulunacaktır.

İşte bu güzel mevcûdâtın bir an görünmesiyle kaybolması ve birbiri arkasından gelip geçmesi, menâzır-ı sermedîyeyi teşkîl etmek için, bir fabrika destgâhları hükmünde görünüyor. Meselâ, nasıl ki ehl-i medeniyet, fânî vaziyetlere bir nev'î bekâ vermek ve ehl-i istikbâle yâdigâr bırakmak için; güzel veya garîb vaziyetlerin sûretlerini alıp, sinema perdeleriyle istikbâle hediye ediyor, zaman-ı mâzîyi zaman-ı halde ve istikbâlde gösteriyor ve dercediyorlar. Aynen öyle de şu mevcûdât-ı bahariyye ve dünyeviyyede kısa bir hayat geçirdikten sonra, onların Sâni'-i Hakîm'i âlem-i bekâya âit gâyelerini o âleme kaydetmekle beraber âlem-i ebedîde, sermedî manzaralarda onların etvâr-ı hayatlarında gördükleri vezâif-i hayatîyeyi ve mucizât-ı Sübhâniyeyi, menâzır-ı sermedîyede kaydetmek, muktezâ-yı ism-i Hakîm ve Rahîm ve Vedûd'dur."¹

Âlemde adem, yani yokluk yoktur. Ellâh'a ve âhiret gününe inanan bir kimse için yokluk olamaz. Ne biz yok oluruz ne de âlem. Müellif (ra), bu konuyu birçok yerde işlemiştir. Mesela;

"Şu dünya, muvakkât bir ticâretgâh ve her gün dolar boşalır bir misafirhâne ve gelen geçenlerin alış-verişi için yol üstünde kurulmuş bir pazar ve Nakkâş-ı Ezelî'nin teceddüd eden hikmetle yazar bozar bir defteri ve her bahar, bir yaldızlı mektûbu ve her bir yaz, bir manzûm kasidesi ve O Sâni'-i Zülcelâl'in cîlve-i esmasını tazelandiren, gösteren âyineleri ve âhiretin fidanlık bir bahçesi ve rahmet-i İlâhiyyenin bir çiçekdanlığı ve âlem-i bekâda gösterilecek olan levhâları yetiştirmeye mahsûs muvakkât bir tezgâhı mâhiyetindedir."²

Küre-i Arz ise, Müellif (ra)'ın özet ifâdesiyle;"Cenab-ı Hak onu san'atına bir meşher ve icadına bir mahşer ve hikmetine medar ve kudretine mazhar ve rahmetine mezher ve Cennet'ine mezraa ve hadsiz kâinata ve mahlukat âlemlerine ölçek ve mazi denizlerine ve gayb âlemine akacak bir çeşme hükmünde icad etmiş."³

[1] Mektûbât, 24. Mektûb, 2. Makam, 2. Mebhas, 3. İşâret, s. 293-294.

[2] Lem'alar, 26. Lem'a, 8. Ricâ, s. 233.

[3] Sözler, 15. Söz, 3. Basamak, s. 178.

ŞERH

ışâretiyle; sermedî manzaralarda, dünyevî mâcerâların muhâveresi ve dünyevî hâdisâtın manzaraları Cennet'te bulunacaktır.

İşte bu güzel mevcûdâtın bir an görünmesiyle kaybolması ve birbiri arkasından gelip geçmesi, menâzır-ı sermedîyeyi teşkîl etmek için, bir fabrika destgâhları hükmünde görünüyor. Meselâ, nasıl ki ehl-i medeniyet, fânî vaziyetlere bir nev'i bekâ vermek ve ehl-i istikbâle yâdigâr bırakmak için; güzel veya garîb vaziyetlerin sûretlerini alıp, sinema perdeleriyle istikbâle hediye ediyor, zaman-ı mâzîyi zaman-ı halde ve istikbâlde gösteriyor ve dercediyorlar. Aynen öyle de şu mevcûdât-ı bahariyye ve dünyeviyyede kısa bir hayat geçirdikten sonra, onların Sâni'-i Hakîm'i âlem-i bekâya âit gâyelerini o âleme kaydetmekle beraber âlem-i ebedîde, sermedî manzaralarda onların etvâr-ı hayatlarında gördükleri vezâif-i hayatîyeyi ve mucizât-ı Sübhâniyeyi, menâzır-ı sermedîyede kaydetmek, muktezâ-yı ism-i Hakîm ve Rahîm ve Vedûd'dur."¹

Âlemde adem, yani yokluk yoktur. Ellâh'a ve âhiret gününe inanan bir kimse için yokluk olamaz. Ne biz yok oluruz ne de âlem. Müellif (ra), bu konuyu birçok yerde işlemiştir. Mesela;

"Şu dünya, muvakkât bir ticâretgâh ve her gün dolar boşalır bir misafirhâne ve gelen geçenlerin alış-verişi için yol üstünde kurulmuş bir pazar ve Nakkâş-ı Ezelî'nin teceddüd eden hikmetle yazar bozar bir defteri ve her bahar, bir yaldızlı mektûbu ve her bir yaz, bir manzûm kasidesi ve O Sâni'-i Zülcelâl'in cîlve-i esmasını tazelandiren, gösteren âyineleri ve âhiretin fidanlık bir bahçesi ve rahmet-i İlâhiyyenin bir çiçekdanlığı ve âlem-i bekâda gösterilecek olan levhâları yetiştirmeye mahsûs muvakkât bir tezgâhı mâhiyetindedir."²

Küre-i Arz ise, Müellif (ra)'ın özet ifâdesiyle;"Cenab-ı Hak onu san'atına bir meşher ve icadına bir mahşer ve hikmetine medar ve kudretine mazhar ve rahmetine mezher ve Cennet'ine mezraa ve hadsiz kâinata ve mahlukat âlemlerine ölçek ve mazi denizlerine ve gayb âlemine akacak bir çeşme hükmünde icad etmiş."³

[1] Mektûbât, 24. Mektûb, 2. Makam, 2. Mebhas, 3. İşâret, s. 293-294.

[2] Lem'alar, 26. Lem'a, 8. Ricâ, s. 233.

[3] Sözler, 15. Söz, 3. Basamak, s. 178.

ŞERH

Keşke âlemin ve Küre-i Arz'ın yukarıda ifâde edilen hakikatleri, bir an kalben inkişâf etseydi; felsefenin, âlem ve Küre-i Arz hakkındaki hezeyânları, ne kadar hurâfe olduğu bedâhетен anlaşılacaktı. Maalesef okunan dersler inkişâf etmiyor, tam manasıyla düşünülüyor. Düşünülse de tatbîk sahasına geçirilmiyor. Ellah, bizleri, bu hakikatleri hakkıyla anlayıp onunla amel edenlerden eylesin. Âmîn. Meselâ, şimdi şu bahsi okuduk, burada geçen yüksek hakikatleri düşündük. Şu düşüncelerimiz ve kelime-i tayyibelerimiz, Cennet'in taşları ve mücevherâtı oldu ve onlardan binâlar yapıldı, ağaçlar dikildi, her harf için o ağaçların başına en az on meyve takıldı. O meyvelerin her koparılışında yerlerine yenileri gelir, yerleşir. Bu dünyadaki güzel olan mâcerâ-i hayatımız, Cennet'te manzara şeklinde dâimî olarak bize gösterilir. Ayrıca başka âlemlere, meselâ Âlem-i Misâl'e geçer, melâike ve ruhanîler onları seyrederek. Kadîr-i Zülcelâl, "O gaybî âlemlere gönderilsin, ebedî manzaralar teşkil edilsin" diye kâinâtı, husûsan Küre-i Arz'ı şiddetle tahrîk ediyor, çok mahsûlâtı yetiştiriyor. Nasıl ki ehl-i dünya, çok hârika şeyleri arayıp buluyorlar, nazar-ı dikkati çeksın diye gazete, televizyon ve benzeri yerlerde neşrediyorlar. Teşbihte hatâ olmaz, aynen öyle de Sultan-ı Zülcelâl, bu âlemi devamlı tahrîk ediyor ki, acîb acîb manzaralar meydana gelsin. O manzaraları, hem Âlem-i Misâl'de ruhanîler seyretsin, hem Levh-i Mahfûz'a geçirip kaydetsin, hem dâr-ı saâdetde ehl-i Cennet seyretsin, hem de daire-i esma ve sıfatına geçirip bizzat kendisi müşâhede etsin. Zira sultanların şe'ni odur ki, ileride "Hukûkuma tecâvüz edildi, hakkım zâyî oldu" denilmesin diye geçmiş ve gelecekte ne varsa yanlarında kaydediyorlar.

Evet, şu anda bütün dünyada olup bitenler, Âlem-i Misâl'e akıp gidiyor. Âlem-i Misâl'in diğeri bir ismi de sûr âlemidir. Mevcûdât, Âlem-i Misâl'e iki tarzda geçiyor:

Biri: Her şeyin hakikatinin bizzat geçmesi,

Diğeri: Her şeyin hakikatının temessül ederek geçmesidir.

Bütün melekler gelip, Âlem-i Misâl'deki o suretleri seyrediyor. Nasıl hakikatleri geçiyorsa, sûretleri de geçiyor. O suretler, hadsiz meleklerle

ŞERH

Keşke âlemin ve Küre-i Arz'ın yukarıda ifâde edilen hakikatleri, bir an kalben inkişâf etseydi; felsefenin, âlem ve Küre-i Arz hakkındaki hezeyânları, ne kadar hurâfe olduğu bedâheten anlaşılacaktı. Maalesef okunan dersler inkişâf etmiyor, tam manasıyla düşünülüyor. Düşünülse de tatbîk sahasına geçirilmiyor. Ellah, bizleri, bu hakikatleri hakkıyla anlayıp onunla amel edenlerden eylesin. Âmîn. Meselâ, şimdi şu bahsi okuduk, burada geçen yüksek hakikatleri düşündük. Şu düşüncelerimiz ve kelime-i tayyibelerimiz, Cennet'in taşları ve mücevherâtı oldu ve onlardan binâlar yapıldı, ağaçlar dikildi, her harf için o ağaçların başına en az on meyve takıldı. O meyvelerin her koparılışında yerlerine yenileri gelir, yerleşir. Bu dünyadaki güzel olan mâcerâ-i hayatımız, Cennet'te manzara şeklinde dâimî olarak bize gösterilir. Ayrıca başka âlemlere, meselâ Âlem-i Misâl'e geçer, melâike ve ruhanîler onları seyrederek. Kadîr-i Zülcelâl, "O gaybî âlemlere gönderilsin, ebedî manzaralar teşkil edilsin" diye kâinâtı, husûsan Küre-i Arz'ı şiddetle tahrîk ediyor, çok mahsûlâtı yetiştiriyor. Nasıl ki ehl-i dünya, çok hârika şeyleri arayıp buluyorlar, nazar-ı dikkati çeksın diye gazete, televizyon ve benzeri yerlerde neşrediyorlar. Teşbihte hatâ olmaz, aynen öyle de Sultan-ı Zülcelâl, bu âlemi devamlı tahrîk ediyor ki, acîb acîb manzaralar meydana gelsin. O manzaraları, hem Âlem-i Misâl'de ruhanîler seyretsin, hem Levh-i Mahfûz'a geçirip kaydetsin, hem dâr-ı saâdetde ehl-i Cennet seyretsin, hem de daire-i esma ve sıfatına geçirip bizzat kendisi müşâhede etsin. Zira sultanların şe'ni odur ki, ileride "Hukûkuma tecâvüz edildi, hakkım zâyî oldu" denilmesin diye geçmiş ve gelecekte ne varsa yanlarında kaydediyorlar.

Evet, şu anda bütün dünyada olup bitenler, Âlem-i Misâl'e akıp gidiyor. Âlem-i Misâl'in diğeri bir ismi de sûr âlemidir. Mevcûdât, Âlem-i Misâl'e iki tarzda geçiyor:

Biri: Her şeyin hakikatinin bizzat geçmesi,

Diğeri: Her şeyin hakikatının temessül ederek geçmesidir.

Bütün melekler gelip, Âlem-i Misâl'deki o suretleri seyrediyor. Nasıl hakikatleri geçiyorsa, sûretleri de geçiyor. O suretler, hadsiz meleklerle

ŞERH

doğru akıp gider. Bâkî-i Sermedî, nihayetsiz hazîne-i kudretinden nihayetsiz bir seyli dünyadan akıttırıyor; Âlem-i Gayb'a, yani esma ve sıfat dairesine, Levh-i Mahfûz'a, bir kısmını da âhiret âlemlerine gönderiyor.

Müellif (ra) bu hakîkati şöyle ifâde etmektedir:

"Mahşer-i masnûât olan Küre-i Arz'ın hadsiz mahlûkâtının netâic-i a'mâlleri ve cin ve insan semerât-ı ef'âlleri avâlim-i ulviyede temessül eder. Hatta hasenât Cennet'in meyveleri sûretine, seyyiât ise Cehennem'in zakkûmları şekline girdikleri, pek çok emârât ve pek çok rivâyâtın şehâdeti ile ve hikmet-i kâinâtın ve ism-i Hakîm'in iktizâsıyla beraber, Kur'an-ı Hakîm'in işârâtı gösteriyor. Yerdeki tesbîhât ve tahmîdât, o Cennet'in meyveleri sûretinde (Muhbir-i Sâdık'ın ihbârı ile) temessül ettiği sâbittir. Yerde olan netâic ve semerâtın mahzenleri oralardadır ve mahsûlâtı o tarafa gider.

Deme ki: Havâî bir 'Elhamdülillâh' kelimem, nasıl mücessem bir meyve-i Cennet olur?

*Çünkü sen, gündüz uyanık iken güzel bir söz söylersin; bâzan rüyada güzel bir elma şeklinde yersin. Gündüz çirkin bir sözün, gecede acı bir şey sûretinde yutarsın. Bir gybet etsen, murdâr bir et sûretinde sana yedirirler. Öyle ise, şu dünya uykusunda söylediğin güzel sözlerin ve çirkin sözlerin; meyveler sûretinde uyanık âlemi olan âlem-i âhirette yersin ve yemesini istib'âd etmemelisin."*¹

"Hâlık-ı Hakîm'in her şeyde gösterdiği hikmet-i âliye, hatta tek küçük bir şeye, çok büyük hikmetleri takmasıyla tasrîh derecesinde işâret ediyor ki: Küre-i Arz, serseriyâne, bâd-i hevâ azîm bir daireyi çizmiyor. Belki mühim bir şey etrafında dönüyor ve meydan-ı ekberin daire-i muhîtasını çiziyor, gösteriyor ve bir meşher-i azîmin etrafında gezip mahsûlât-ı manevîyesini ona devrediyor ki; ileride o meşherde, enzâr-ı nâs önünde gösterilecektir.

Demek yirmi beş bin seneye karîb bir daire-i muhîtanın içinde, rivâyete binâen Şâm-ı Şerîf kıt'ası bir çekirdek hükmünde olarak o daireyi dolduracak bir meydan-ı haşîr bastedilecektir. Küre-i Arz'ın bütün manevî mahsûlâtı, şimdilik

[1] Sözler, 31. Söz. 3. Esâs, s. 580-581

ŞERH

doğru akıp gider. Bâkî-i Sermedî, nihayetsiz hazîne-i kudretinden nihayetsiz bir seyli dünyadan akıttırıyor; Âlem-i Gayb'a, yani esma ve sıfat dairesine, Levh-i Mahfûz'a, bir kısmını da âhiret âlemlerine gönderiyor.

Müellif (ra) bu hakîkati şöyle ifâde etmektedir:

"Mahşer-i masnûât olan Küre-i Arz'ın hadsiz mahlûkâtının netâic-i a'mâlleri ve cin ve insan semerât-ı ef'âlleri avâlim-i ulviyede temessül eder. Hatta hasenât Cennet'in meyveleri sûretine, seyyiât ise Cehennem'in zakkûmları şekline girdikleri, pek çok emârât ve pek çok rivâyâtın şehâdeti ile ve hikmet-i kâinâtın ve ism-i Hakîm'in iktizâsıyla beraber, Kur'an-ı Hakîm'in işârâtı gösteriyor. Yerdeki tesbîhât ve tahmîdât, o Cennet'in meyveleri sûretinde (Muhbir-i Sâdık'ın ihbârı ile) temessül ettiği sâbittir. Yerde olan netâic ve semerâtın mahzenleri oralardadır ve mahsûlâtı o tarafa gider.

Deme ki: Havâî bir 'Elhamdülillâh' kelimem, nasıl mücessem bir meyve-i Cennet olur?

*Çünkü sen, gündüz uyanık iken güzel bir söz söylersin; bâzan rüyada güzel bir elma şeklinde yersin. Gündüz çirkin bir sözün, gecede acı bir şey sûretinde yutarsın. Bir gybet etsen, murdâr bir et sûretinde sana yedirirler. Öyle ise, şu dünya uykusunda söylediğin güzel sözlerin ve çirkin sözlerin; meyveler sûretinde uyanık âlemi olan âlem-i âhirette yersin ve yemesini istib'âd etmemelisin."*¹

"Hâlık-ı Hakîm'in her şeyde gösterdiği hikmet-i âliye, hatta tek küçük bir şeye, çok büyük hikmetleri takmasıyla tasrîh derecesinde işâret ediyor ki: Küre-i Arz, serseriyâne, bâd-i hevâ azîm bir daireyi çizmiyor. Belki mühim bir şey etrafında dönüyor ve meydan-ı ekberin daire-i muhîtasını çiziyor, gösteriyor ve bir meşher-i azîmin etrafında gezip mahsûlât-ı manevîyesini ona devrediyor ki; ileride o meşherde, enzâr-ı nâs önünde gösterilecektir.

Demek yirmi beş bin seneye karîb bir daire-i muhîtanın içinde, rivâyete binâen Şâm-ı Şerîf kıt'ası bir çekirdek hükmünde olarak o daireyi dolduracak bir meydan-ı haşîr bastedilecektir. Küre-i Arz'ın bütün manevî mahsûlâtı, şimdilik

[1] Sözler, 31. Söz. 3. Esâs, s. 580-581

ŞERH

tesbîhât yaptırmaktır. Fa'âl-i Hakîm, bu gâyenin husûlû için mahdûd bir zeminde, mütenâhî bir zamanda çok sür'atle zerratı tahrîk etmektedir. Âlemde çok tebeddülât vücûda getirmektedir. Meselâ, bir taraftan celâl ile tecellî eder, bir dağ paramparça eder, cehennem misâl lavları fışkırtır. Diğer taraftan cemâl ile tecellî eder, rahmet olan yağmuru indirir, otları bitirir ve zîhayatın imdâdına gönderir. Diğer taraftan da kemâl ile tecellî eder, her şeyde gösterdiği hüsn-i san'atı, akıl ve fikrin önüne serer. Fakat o celâl, o cemâl ve o kemâlin tecelliyâtına mazhar olan mevcûdât-ı âlem devam etmez, manasını ifâde ettikten sonra gider. Yanardağ söner. Biten otlar, birkaç ay sonra Mümît ve Kakhâr isimlerinin tecellîsiyle zevâle mahkûm olur; her biri birer san'at eseri olan mevcûdât ise, bir zaman sonra fenâyâ marûz kalır.

Fâil-i Muhtâr, insâniyyet âleminde cemâlli ve kemâlli esmasının tecellîsiyle peygamberleri gönderir. Celâlli isimlerinin tecellîsiyle o peygamberlere isyan eden tâğî ve bâğî kavimleri cezalandırır, cemâlli ve kemâlli isimlerinin tecellîsiyle de itaat edenleri mükâfâtlandırır. Meselâ, Hazret-i Hûd (as)'ı, Ad kavmine peygamber olarak gönderir. Belli bir süre o kavme fırsat verir, daha sonra inkâr edip itaat etmeyenleri hava unsuruyla helâk eder, îmân edip itaat edenlere ise necât verir. Tecelliyât-ı cemâliye ile Mûsâ (as)'ı gönderir, ona tabi olanlara rahmet eder, muâraza eden Firavun ve âlini de tecelliyât-ı celâliye ile gark eder. Cemâlinin tecellîsiyle Hz. Muhammed (asm)'ı getirir, kendisine tabi olanlara dünya ve âhiret saâdetini temin eder; celâlinin tecellîsiyle de Ebû Cehl'i karşısına diktirir, muâraza ettirir, dünya ve âhirette hüsrâna uğratır. Ve hâkezâ Azîz-i Rahîm, şu dünyayı tecelliyât-ı cemâliyye ve celâliyye ve kemâliyye ile faaliyete tabi tutmuş, bütün bu faaliyetlerin lisân-ı hâlleri ve kâlleri ile kendisini medh ü senâ ile tesbîh ve takdîs ettiriyor.

Bahar ve yazı, gündüz ve ziyâyı cemâlli ve kemâlli esmasının tecellîsiyle getirir; güz ve kışı, gece ve zulmeti celâlli esmasının tecellîsiyle götürür. Sabah olur seni kaldırır, hayat verir. Akşam olur uyku vasıtasıyla bir nev'i öldürür.

Demek bütün gündüzler "Yâ Cemîl", bütün geceler ise "Yâ Celîl" diyor. Zerrat-ı beden her sabah kalktığı anda "Yâ Hayy", her akşam uyduğunda "Yâ Mümît" diyor. Küre-i Arz, bahar mevsiminde yeniden hayata mazhar olduğunda

ŞERH

tesbîhât yaptırmaktır. Fa'âl-i Hakîm, bu gâyenin husûlü için mahdûd bir zeminde, mütenâhî bir zamanda çok sür'atle zerratı tahrîk etmektedir. Âlemde çok tebeddülât vücûda getirmektedir. Meselâ, bir taraftan celâl ile tecellî eder, bir dağ parampaçâ eder, cehennem misâl lavları fışkırtır. Diğer taraftan cemâl ile tecellî eder, rahmet olan yağmuru indirir, otları bitirir ve zîhayatın imdâdına gönderir. Diğer taraftan da kemâl ile tecellî eder, her şeyde gösterdiği hüsn-i san'atı, akıl ve fikrin önüne serer. Fakat o celâl, o cemâl ve o kemâlin tecelliyâtına mazhar olan mevcûdât-ı âlem devam etmez, manasını ifâde ettikten sonra gider. Yanardağ söner. Biten otlar, birkaç ay sonra Mümî't ve Kakhâr isimlerinin tecellîsiyle zevâle mahkûm olur; her biri birer san'at eseri olan mevcûdât ise, bir zaman sonra fenâyâ marûz kalır.

Fâil-i Muhtâr, insâniyyet âleminde cemâlli ve kemâlli esmasının tecellîsiyle peygamberleri gönderir. Celâlli isimlerinin tecellîsiyle o peygamberlere isyan eden tâğî ve bâğî kavimleri cezalandırır, cemâlli ve kemâlli isimlerinin tecellîsiyle de itaat edenleri mükâfâtlandırır. Meselâ, Hazret-i Hûd (as)'ı, Ad kavmine peygamber olarak gönderir. Belli bir süre o kavme fırsat verir, daha sonra inkâr edip itaat etmeyenleri hava unsuruyla helâk eder, îmân edip itaat edenlere ise necât verir. Tecelliyât-ı cemâliye ile Mûsâ (as)'ı gönderir, ona tabi olanlara rahmet eder, muâraza eden Firavun ve âlini de tecelliyât-ı celâliye ile gark eder. Cemâlinin tecellîsiyle Hz. Muhammed (asm)'ı getirir, kendisine tabi olanlara dünya ve âhiret saâdetini temin eder; celâlinin tecellîsiyle de Ebû Cehl'i karşısına diktirir, muâraza ettirir, dünya ve âhirette hüsrâna uğratır. Ve hâkezâ Azîz-i Rahîm, şu dünyayı tecelliyât-ı cemâliyye ve celâliyye ve kemâliyye ile faaliyete tabi tutmuş, bütün bu faaliyetlerin lisân-ı hâlleri ve kâlleri ile kendisini medh ü senâ ile tesbîh ve takdîs ettiriyor.

Bahar ve yazı, gündüz ve ziyâyı cemâlli ve kemâlli esmasının tecellîsiyle getirir; güz ve kışı, gece ve zulmeti celâlli esmasının tecellîsiyle götürür. Sabah olur seni kaldırır, hayat verir. Akşam olur uyku vasıtasıyla bir nev'i öldürür.

Demek bütün gündüzler "Yâ Cemîl", bütün geceler ise "Yâ Celîl" diyor. Zerrat-ı beden her sabah kalktığı anda "Yâ Hayy", her akşam uyduğunda "Yâ Mümî't" diyor. Küre-i Arz, bahar mevsiminde yeniden hayata mazhar olduğunda

ŞERH

"Yâ Muhyî", her güz mevsiminde vefat edip, kış mevsiminde beyaz kefeni büründüğünde "Yâ Mümîr" diyor. Günün öğle vakitleri, senenin yaz mevsimi, insanın gençlik dönemi, dünyanın ömrüne göre Hz. Âdem'in (as) yaratılış vakti "Yâ Hâlık-ı Zülkemâl" diyor. Heybetli dağlar "Yâ Celîl", dalgalı denizler "Yâ Cebbâr" diyorlar. Yağmur kesilip kuraklık baş gösterdiğinde rû-yi zemin "Yâ Kahrâr-ı Zülcelâl", rahmetin müjdecisi yağmur yüklü bulutlar "Yâ Rahmân-ı Zülcemâl", rızka muhtâç zîhayat, husûsan yavrular ise "Yâ Rahîm-i Zülkemâl" diyorlar.

Hülâsa: Zaman mütenâhî, zemin mahdûd, tecelliyât-ı esma ise nihayetsiz olduğu için bir defada murâd-ı İlâhî olan hadsiz tekbîrât, tahmîdât ve tesbîhât hâsıl olmadığından onlarda tezâhür eden nâmütenâhî tecelliyât da anlaşılmıyor. Hâlık-ı âlem, bu gâyenin husûlû için bu dar zeminde ve kısa zamanda zerrâtı dâimî tahrîk ederek, mevcûdât-ı âlemi vücûda getirip, âlem-i vücûddan âlem-i bekâya götürüp, yeni yeni mevcûdâtı, tesbîhât yapmak için yerlerine getirmektedir.

Müellif (ra) bu tesbîhât-ı mevcûdâtı şöyle dile getiriyor:

"Mevcûdât, etvâr-ı hayatıyla, müteaddid envâ'-ı tesbîhât-ı Rabbâniyyeyi yapıyor. Hem esma-i İlâhiyyenin iktizâ ve istilzâm ettikleri hâlâtı gösteriyor ki... Meselâ: Rahîm ismi şefkat etmek ister, Rezzâk ismi rızık vermek iktizâ eder, Latîf ismi lûtfetmek istilzâm eder ve hâkezâ bütün esmanın birer birer muktezâsı vardır. İşte her bir zîhayat hayatıyla ve vücûduyla o esmanın muktezâsını göstermekle beraber, cihazâtı adedince Sâni'-i Hakîm'e tesbîhât yapıyorlar. Meselâ, nasıl ki bir insan güzel meyveler yer, o meyveler mîdesinde dağılır, erir, zâhiren mahvolur; fakat ağzından, mîdesinden başka bütün hüceyrât-ı bedeniyyede faaliyetkârâne bir lezzet, bir zevk vermekle beraber, aktâr-ı bedendeki vücûdu ve hayatı beslemek ve idâme-i hayat etmek gibi pek çok hikmetlerin vücûduna medâr oluyor. O taam kendisi de vücûd-i nebâtîden hayat-ı insâniyye tabakasına çıkıyor, terakkî ediyor.

Aynen öyle de: Şu mevcûdât zevâl perdesinde saklandıkları vakit; onların yerinde her birisinin pek çok tesbîhâtı bâkî kalmakla beraber, pek çok esma-i

ŞERH

"Yâ Muhyî", her güz mevsiminde vefat edip, kış mevsiminde beyaz kefene büründüğünde "Yâ Mümî't" diyor. Günün öğle vakitleri, senenin yaz mevsimi, insanın gençlik dönemi, dünyanın ömrüne göre Hz. Âdem'in (as) yaratılış vakti "Yâ Hâlık-ı Zülkemâl" diyor. Heybetli dağlar "Yâ Celîl", dalgalı denizler "Yâ Cebbâr" diyorlar. Yağmur kesilip kuraklık baş gösterdiğinde rû-yi zemin "Yâ Kahrâr-ı Zülcelâl", rahmetin müjdecisi yağmur yüklü bulutlar "Yâ Rahmân-ı Zülcemâl", rızka muhtâç zîhayat, husûsan yavrular ise "Yâ Rahîm-i Zülkemâl" diyorlar.

Hülâsa: Zaman mütenâhî, zemin mahdûd, tecelliyât-ı esma ise nihayetsiz olduğu için bir defada murâd-ı İlâhî olan hadsiz tekbîrât, tahmîdât ve tesbîhât hâsıl olmadığından onlarda tezâhür eden nâmütenâhî tecelliyât da anlaşılmıyor. Hâlık-ı âlem, bu gâyenin husûlû için bu dar zeminde ve kısa zamanda zerratı dâimî tahrîk ederek, mevcûdât-ı âlemi vücûda getirip, âlem-i vücûddan âlem-i bekâya götürüp, yeni yeni mevcûdâtı, tesbîhât yapmak için yerlerine getirmektedir.

Müellif (ra) bu tesbîhât-ı mevcûdâtı şöyle dile getiriyor:

"Mevcûdât, etvâr-ı hayatıyla, müteaddid envâ'-ı tesbîhât-ı Rabbâniyyeyi yapıyor. Hem esma-i İlâhiyyenin iktizâ ve istilzâm ettikleri hâlâtı gösteriyor ki... Meselâ: Rahîm ismi şefkat etmek ister, Rezzâk ismi rızık vermek iktizâ eder, Latîf ismi lûtfetmek istilzâm eder ve hâkezâ bütün esmanın birer birer muktezâsı vardır. İşte her bir zîhayat hayatıyla ve vücûduyla o esmanın muktezâsını göstermekle beraber, cihazâtı adedince Sâni'-i Hakîm'e tesbîhât yapıyorlar. Meselâ, nasıl ki bir insan güzel meyveler yer, o meyveler mîdesinde dağılır, erir, zâhiren mahvolur; fakat ağzından, mîdesinden başka bütün hüceyrât-ı bedeniyyede faaliyetkârâne bir lezzet, bir zevk vermekle beraber, aktâr-ı bedendeki vücûdu ve hayatı beslemek ve idâme-i hayat etmek gibi pek çok hikmetlerin vücûduna medâr oluyor. O taam kendisi de vücûd-i nebâtîden hayat-ı insâniyye tabakasına çıkıyor, terakkî ediyor.

Aynen öyle de: Şu mevcûdât zevâl perdesinde saklandıkları vakit; onların yerinde her birisinin pek çok tesbîhâtı bâkî kalmakla beraber, pek çok esma-i

ŞERH

Müellif (ra), Sözlür adlı eserinde şöyle buyuruyor:

"Sakin zannetme ki, bu ilân ve dellâllık ve tesbihatın nağamatıyla teganni, bülbüle mahsustur. Belki ekser envâ'ın her bir nev'inin bülbül-misâli bir sınıfı var ki, o nev'in en latîf hissiyâtını, en latîf bir tesbîh ile en latîf seca'larla temsîl edecek birer latîf ferdi veya efrâdı bulunur. Husûsan sinek ve böceklerin bülbülleri hem çoktur hem çeşit çeşittirler ki, onlar bütün kulağı bulunanların en küçük hayvandan en büyüğüne kadar olanların başlarında tesbîhâtlarını güzel seca'larla onlara işittirip onları mütelezziz ediyorlar.

Onlardan bir kısmı leylîdir. Gecede sükûta dalan ve sükûnete giren bütün küçük hayvanların kasîde-hân enîsleri, gecenin sükûnetinde ve mevcûdâtın sükûtunda onların tatlı sözlü nutuk-hânlarıdır. Ve o meclis-i hâlvette olan zikr-i hafînin dairesinde birer kutubdur ki, her birisi onu dinler; kendi kalbleriyle Fâtır-ı Zülcelâllerine bir nev'i zikir ve tesbîh ederler.

Diğer bir kısmı, nehârîdir. Gündüzde ağaçların minberlerinde, bütün zihayatların başlarında, yaz ve bahar mevsimlerinde yüksek âvâzlarıyla, latîf nağamât ile seca'lı tesbîhât ile Rahmânûrrahîm'in rahmetini ilân ediyorlar. Gûyâ bir zikr-i cehrî halkasının bir reîsi gibi işitenlerin cezbelerini tahrîk ediyorlar ki, o vakit işitenlerin her birisi lisân-ı mahsûsuyla ve bir âvâz-ı husûsî ile Fâtır-ı Zülcelâl'inin zikrine başlar.

Demek, her bir nev'i mevcûdâtın, hatta yıldızların da bir ser-zâkiri ve nûr-efşan bir bülbülü var. Fakat, bütün bülbüllerin en efdali ve en eşrefi ve en münevveri ve en bâhiri ve en azîmi ve en kerîmi ve sesçe en yüksek ve vasıfça en parlak ve zikirce en etemm ve şükürce en eamm ve mâhiyetçe en ekmel ve sûretçe en ecmel, kâinât bostanında, Arz ve semâvâtın bütün mevcûdâtını latîf secaatıyla, lezîz nağamâtıyla, ulvî tesbîhâtıyla vecde ve cezbeye getiren, nev'-i beşerin andelib-i zîşânı ve benî-Âdemin bülbül-i zül'-Kur'ân': Muhammed-i Arabî'dir.

عَلَيْهِ وَ عَلَى آلِهِ وَ أَمْثَالِهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَ أَجْمَلُ التَّسْلِيمَاتِ " ¹

[1] Sözlür, 24. Söz, 4. Dal s. 355-356.

ŞERH

Müellif (ra), Sözlere adlı eserinde şöyle buyuruyor:

"Sakın zannetme ki, bu ilân ve dellâllık ve tesbihatın nağamatıyla teganni, bülbüle mahsustur. Belki ekser envâ'ın her bir nev'inin bülbül-misâli bir sınıfı var ki, o nev'in en latîf hissiyâtını, en latîf bir tesbîh ile en latîf seca'larla temsîl edecek birer latîf ferdi veya efrâdı bulunur. Husûsan sinek ve böceklerin bülbülleri hem çoktur hem çeşit çeşittirler ki, onlar bütün kulağı bulunanların en küçük hayvandan en büyüğüne kadar olanların başlarında tesbîhâtlarını güzel seca'larla onlara işittirip onları mütelezziz ediyorlar.

Onlardan bir kısmı leylîdir. Gecede sükûta dalan ve sükûnete giren bütün küçük hayvanların kasîde-hân enîsleri, gecenin sükûnetinde ve mevcûdâtın sükûtunda onların tatlı sözlü nutuk-hânlarıdır. Ve o meclis-i hâlvette olan zikr-i hafînin dairesinde birer kutubdur ki, her birisi onu dinler; kendi kalbleriyle Fâtır-ı Zülcelâllerine bir nev'i zikir ve tesbîh ederler.

Diğer bir kısmı, nehârîdir. Gündüzde ağaçların minberlerinde, bütün zihayatların başlarında, yaz ve bahar mevsimlerinde yüksek âvâzlarıyla, latîf nağamât ile seca'lı tesbîhât ile Rahmânûrrahîm'in rahmetini ilân ediyorlar. Gûyâ bir zikr-i cehrî halkasının bir reîsi gibi işitenlerin cezbelerini tahrîk ediyorlar ki, o vakit işitenlerin her birisi lisân-ı mahsûsuyla ve bir âvâz-ı husûsî ile Fâtır-ı Zülcelâl'inin zikrine başlar.

Demek, her bir nev'i mevcûdâtın, hatta yıldızların da bir ser-zâkiri ve nûr-efşan bir bülbülü var. Fakat, bütün bülbüllerin en efdali ve en eşrefi ve en münevveri ve en bâhiri ve en azîmi ve en kerîmi ve sesçe en yüksek ve vasıfça en parlak ve zikirce en etemm ve şükürce en eamm ve mâhiyetçe en ekmel ve sûretçe en ecmel, kâinât bostanında, Arz ve semâvâtın bütün mevcûdâtını latîf secaaıyla, lezîz nağamâtıyla, ulvî tesbîhâtıyla vecde ve cezbeye getiren, nev'-i beşerin andelib-i zîşânı ve benî-Âdemin bülbül-i zül'-Kur'ân': Muhammed-i Arabî'dir.

عَلَيْهِ وَ عَلَى آلِهِ وَ أَهْلِهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَ أَجْمَلُ التَّسْلِيمَاتِ " ¹

[1] Sözlere, 24. Söz, 4. Dal s. 355-356.

METİN

Çok hakâik-i gaybîye ve çok semerât-ı uhreviyye ve fânîlerin bâkî olan hüviyyet ve sûretlerinden pek çok nukûş-i misâliyye ve çok manidâr nüsûc-i levhiyyeyi îcâd ediyor.

ŞERH

kalbi, o nûr ile daha fazla alakadârdır. Bu itibarla kalb-i insanî, bin bir isim ve sıfat-ı İlâhiyye'nin merkezi hükmündedir. Mü'minlerin ekserisi, bu hakîkatı anlayamıyor, kâfirler ise inkâr sebebiyle hiç derk etmiyor. Cenâb-ı Hak, afvıyla bize muâmele buyursun, bu hakîkatleri derk etmeyi nasîb eylesin. Âmîn!

İnsan, kendisindeki tecelliyât-ı esmayı okumakla mükellef kılınmıştır. Bu tecelliyâtı okuyamayan, hakiki insan değildir. Her insan, yirmi dört saat zarfında bin bir esmanın tecelliyâtına mazhar olmaktadır. O halde kendini kontrole tabi tut! Eğer dikkat etsen, bu tecelliyâtı keşfedebilirsin. Hangi a'zâ ve cevârihin, hangi ismin tecellisine mazhar olduğunu ve hangi fiil ve tavrın, hangi esmanın tecellîsinden geldiğini hissedip anlayabilirsin.

Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Nasıl esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukûşunda dahî bir nakş-ı a'zam var ki: O da insandır.

*Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa hayvan ve câmid hükmünde insan olmak ihtimâli var!"*¹

(Çok hakâik-i gaybîye) Âlem-i Misâl ve Levh-i Mahfûz'a geçen eşyanın hakîkatleri**(ve çok semerât-ı uhreviyye)** Cennet'e giden temessülât ve mahsûlât **(ve fânîlerin bâkî olan hüviyyet ve sûretlerinden pek çok nukûş-i misâliyye)** Âlem-i Misâl'e geçen sûretler **(ve çok manidâr nüsûc-i levhiyyeyi)** Levh-i Mahfûz ve Cennet'e geçen sûretleri **(îcâd ediyor.)**

Mevcûdât zevâl bulup gider. Ancak Hafız-ı Zülcelâl, onların mana ve sûretlerini hâfızalarda ve Levh-i Mahfûz gibi çok elvâh-ı mahfûzada zabteder. Havanın her bir zerresinde kaydeder. Aslını neslinde muhâfaza eder. Âlem-i Misâl'de öyle levhalar meydana getirir ki, hadsiz melâike ve ruhânîyat orada onları devamlı seyreder.

[1] Sözler, 33. Söz, 31. Pencere, 1. Nokta s. 687.

METİN

Çok hakâik-i gaybîye ve çok semerât-ı uhreviyye ve fânîlerin bâkî olan hüviyyet ve sûretlerinden pek çok nukûş-i misâliyye ve çok manidâr nüsûc-i levhiyyeyi îcâd ediyor.

ŞERH

kalbi, o nûr ile daha fazla alakadârdır. Bu itibarla kalb-i insanî, bin bir isim ve sıfat-ı İlâhiyye'nin merkezi hükmündedir. Mü'minlerin ekserisi, bu hakîkatı anlayamıyor, kâfirler ise inkâr sebebiyle hiç derk etmiyor. Cenâb-ı Hak, afvıyla bize muâmele buyursun, bu hakîkatleri derk etmeyi nasîb eylesin. Âmîn!

İnsan, kendisindeki tecelliyât-ı esmayı okumakla mükellef kılınmıştır. Bu tecelliyâtı okuyamayan, hakiki insan değildir. Her insan, yirmi dört saat zarfında bin bir esmanın tecelliyâtına mazhar olmaktadır. O halde kendini kontrole tabi tut! Eğer dikkat etsen, bu tecelliyâtı keşfedebilirsin. Hangi a'zâ ve cevârihin, hangi ismin tecellisine mazhar olduğunu ve hangi fiil ve tavrın, hangi esmanın tecellîsinden geldiğini hissedip anlayabilirsin.

Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

"Nasıl esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukûşunda dahî bir nakş-ı a'zam var ki: O da insandır.

*Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa hayvan ve câmid hükmünde insan olmak ihtimâli var!"*¹

(Çok hakâik-i gaybîye) Âlem-i Misâl ve Levh-i Mahfûz'a geçen eşyanın hakîkatleri**(ve çok semerât-ı uhreviyye)** Cennet'e giden temessülât ve mahsûlât**(ve fânîlerin bâkî olan hüviyyet ve sûretlerinden pek çok nukûş-i misâliyye)** Âlem-i Misâl'e geçen sûretler**(ve çok manidâr nüsûc-i levhiyyeyi)** Levh-i Mahfûz ve Cennet'e geçen sûretleri **(îcâd ediyor.)**

Mevcûdât zevâl bulup gider. Ancak Hafız-ı Zülcelâl, onların mana ve sûretlerini hâfızalarda ve Levh-i Mahfûz gibi çok elvâh-ı mahfûzada zabteder. Havanın her bir zerresinde kaydeder. Aslını neslinde muhâfaza eder. Âlem-i Misâl'de öyle levhalar meydana getirir ki, hadsiz melâike ve ruhânîyat orada onları devamlı seyrederek.

[1] Sözlür, 33. Söz, 31. Pencere, 1. Nokta s. 687.

ŞERH

Her bir zerrenin iki hareketi var. Biri, kendi etrafında dönüyor. Buna enfüsî hareket denir. Diğer, cüz' olduğu mevcûdun etrafında dönüyor. Bununla beraber nizâmât-ı âleme de riâyet ediyor. Cüz' olduğu mevcûdla beraber bütün âlemin harekâtına tabi oluyor. Buna da âfâkî hareket denir.

Meselâ, havanın her bir zerresinde çekirdek ortada, elektronlar ise çekirdeğin etrafında hareket halindedir. Bu zerre, kâinâtın yaratılışından kıyamete, yerden Arş'a kadar bütün mevcûdâtın şekil ve sûretlerini, ses ve şivelerini alıp kaydeder. Bütün âlemi yutar, doymaz. O zerre açılrsa, ekser mevcûdâtı, bütün ahvâliyle hıfzettiği müşâhede olunur. İşte havanın tek bir zerresi, kıyamette mahlûkâtın muhâsebesi için kâfi ve vâfi bir delîldir. O zerre, Hafız isminin a'zamlık mertebesine âyine olur. Madem zerrede böyle aklın hayrete düşeceği mu'cizevî halleri müşâhede ediyoruz. Öyleyse zarureten diyeceğiz ki; bütün âlemi bir zerrede yerleştiremeyen, Hâlîk-ı âlem olamaz. O halde âlemde şirkin yeri yoktur.

سُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ

Âciz ve fakîr insanın bu yüksek hakikat karşısında secdeye kapanmaktan başka çâresi kalır mı?

Havanın bir zerresi, âletle açılabilse, bin sene evvelki insanın sesi ve şeklinin de o zerrede mevcûd olduğu bilinir ve müşâhade edilebilir. Şu an beşerin teknolojik gücü henüz oraya ulaşamadı. Ne zaman fennimiz o seviyeye gelirse, o zaman beşer, bir tek zerrede bütün âlemi seyretmeye muvaffak olabilir. O zerrede zâhiren en fazla görünen Hafız, Kadîr, Alîm, Semî', Basîr, Mütেকellim isimleridir. Diğer isimler, tebeî olarak faaliyet gösterir.

Evet, havanın bir zerresi, Hafız ismiyle her şeyi bütün ahvâliyle hıfzeder, Kadîr ismiyle mevcûdâtın şekil ve sûretlerini alır, Alîm ismiyle nizâmât-ı âlemi içine alır, Semî' ismiyle bütün sesleri duyup kaydeder, Mütেকellim isminin tecellîsiyle de bütün sesleri ve dilleri bilir. Ve hâkezâ bir zerrenin bin bir ism-i îlâhîye âyine olduğu düşünölsün. Bir insan ne kadar güçlü olursa olsun, aynı anda ancak bir dili konuşabilir, bir insanı dinleyebilir. Havanın

ŞERH

Her bir zerrenin iki hareketi var. Biri, kendi etrafında dönüyor. Buna enfüsî hareket denir. Diğer, cüz' olduğu mevcûdun etrafında dönüyor. Bununla beraber nizâmât-ı âleme de riâyet ediyor. Cüz' olduğu mevcûdla beraber bütün âlemin harekâtına tabi oluyor. Buna da âfâkî hareket denir.

Meselâ, havanın her bir zerresinde çekirdek ortada, elektronlar ise çekirdeğin etrafında hareket halindedir. Bu zerre, kâinâtın yaratılışından kıyamete, yerden Arş'a kadar bütün mevcûdâtın şekil ve sûretlerini, ses ve şivelerini alıp kaydeder. Bütün âlemi yutar, doymaz. O zerre açılrsa, ekser mevcûdâtı, bütün ahvâliyle hıfzettiği müşâhede olunur. İşte havanın tek bir zerresi, kıyamette mahlûkâtın muhâsebesi için kâfi ve vâfi bir delîldir. O zerre, Hafız isminin a'zamlık mertebesine âyine olur. Madem zerrede böyle aklın hayrete düşeceği mu'cizevî halleri müşâhede ediyoruz. Öyleyse zarureten diyeceğiz ki; bütün âlemi bir zerrede yerleştiremeyen, Hâlîk-ı âlem olamaz. O halde âlemde şirkin yeri yoktur.

سُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ

Âciz ve fakîr insanın bu yüksek hakikat karşısında secdeye kapanmaktan başka çâresi kalır mı?

Havanın bir zerresi, âletle açılabilse, bin sene evvelki insanın sesi ve şeklinin de o zerrede mevcûd olduğu bilinir ve müşâhade edilebilir. Şu an beşerin teknolojik gücü henüz oraya ulaşamadı. Ne zaman fennimiz o seviyeye gelirse, o zaman beşer, bir tek zerrede bütün âlemi seyretmeye muvaffak olabilir. O zerrede zâhiren en fazla görünen Hafız, Kadîr, Alîm, Semî', Basîr, Mütেকellim isimleridir. Diğer isimler, tebeî olarak faaliyet gösterir.

Evet, havanın bir zerresi, Hafız ismiyle her şeyi bütün ahvâliyle hıfzeder, Kadîr ismiyle mevcûdâtın şekil ve sûretlerini alır, Alîm ismiyle nizâmât-ı âlemi içine alır, Semî' ismiyle bütün sesleri duyup kaydeder, Mütেকellim isminin tecellîsiyle de bütün sesleri ve dilleri bilir. Ve hâkezâ bir zerrenin bin bir ism-i İlâhîye âyine olduğu düşünölsün. Bir insan ne kadar güçlü olursa olsun, aynı anda ancak bir dili konuşabilir, bir insanı dinleyebilir. Havanın

METİN

vazifeleri yapmakla, büyük yükleri kaldırmakla Vâcibü'l-Vücûd'un vücûduna kat'î şehâdet ettiği gibi, harekâtında nizâmât-ı umûmiyeye tevfi-k-i hareket edip her girdiği yerde ona mahsûs nizâmâtı mürâât etmekle, her yerde kendi vatanı gibi yerleşmesiyle; Vâcibü'l-Vücûdun vahdetine ve mülk ve melekûtun mâliki olan Zât'ın Ehâdiyyetine şehâdet eder. Yani zerre kimin ise, gezdiği bütün yerler de onundur. Demek zerre, -çünkü âcizdir, yükü nihayetsiz ağırdır ve vazifeleri nihayetsiz çoktur- bir Kadîr-i Mutlak'ın ismiyle, emriyle kâim ve müteharrik olduğunu bildirir. Hem kâinâtın nizâmât-ı küllîyesini bilir bir tarzda tevfi-k-i hareket etmesi ve her yere manisiz girmesi; tek bir Alîm-i Mutlak'ın kudretiyle, hikmetiyle işlediğini gösterir.

ŞERH

vazifeleri yapmakla,) büyük yükleri kaldırmakla (Vâcibü'l-Vücûd'un vücûduna kat'î şehâdet ettiği gibi, harekâtında nizâmât-ı umûmiyeye tevfi-k-i hareket edip her girdiği yerde ona mahsûs nizâmâtı) kanun, düzen ve kuvaları(mürâât etmekle, her yerde kendi vatanı gibi yerleşmesiyle; Vâcibü'l-Vücûd'un vahdetine ve mülk ve melekûtun mâliki olan Zât'ın Ehâdiyyetine şehâdet eder. Yani zerre kimin ise, gezdiği bütün yerler de onundur.

Demek zerre, -çünkü âcizdir, yükü nihayetsiz ağırdır ve vazifeleri nihayetsiz çoktur- bir Kadîr-i Mutlak'ın ismiyle, emriyle kâim ve müteharrik olduğunu bildirir. Hem kâinâtın nizâmât-ı küllîyesini bilir bir tarzda tevfi-k-i hareket etmesi ve her yere manisiz girmesi; tek bir Alîm-i Mutlak'ın kudretiyle, hikmetiyle işlediğini gösterir.) Her bir zerre, yapmış olduğu vazife diliyle iki şeye şahidlik yapmaktadır:

Biri: Acz ve cumûdiyle beraber kendi kuvvetinin fevkinde işler yapmakla, Vacibü'l-Vücûd'un vücuduna şehadet eder.

Diğeri: Girip işlediği mevcûdun kanununa ve nizâmât-ı âleme riâyet etmekle de vahdetine şehâdet eder. Zira, intizâm ve bu intizamın umumî olması, yani o zerrenin bir yere mahsus olmayıp her yere girip işlemesi, Vacibu'l-Vücud bir Zat'ın vahdetinin delilidir.

METİN

vazifeleri yapmakla, büyük yükleri kaldırmakla Vâcibü'l-Vücûd'un vücûduna kat'î şehâdet ettiği gibi, harekâtında nizâmât-ı umûmiyeye tevfik-i hareket edip her girdiği yerde ona mahsûs nizâmâtı mürâât etmekle, her yerde kendi vatanı gibi yerleşmesiyle; Vâcibü'l-Vücûdun vahdetine ve mülk ve melekûtun mâliki olan Zât'ın Ehâdiyyetine şehâdet eder. Yani zerre kimin ise, gezdiği bütün yerler de onundur. Demek zerre, -çünkü âcizdir, yükü nihayetsiz ağırdır ve vazifeleri nihayetsiz çoktur- bir Kadîr-i Mutlak'ın ismiyle, emriyle kâim ve müteharrik olduğunu bildirir. Hem kâinâtın nizâmât-ı küllîyesini bilir bir tarzda tevfik-i hareket etmesi ve her yere manisiz girmesi; tek bir Alîm-i Mutlak'ın kudretiyle, hikmetiyle işlediğini gösterir.

ŞERH

vazifeleri yapmakla,) büyük yükleri kaldırmakla (Vâcibü'l-Vücûd'un vücûduna kat'î şehâdet ettiği gibi, harekâtında nizâmât-ı umûmiyeye tevfik-i hareket edip her girdiği yerde ona mahsûs nizâmâtı) kanun, düzen ve kuvaları(mürâât etmekle, her yerde kendi vatanı gibi yerleşmesiyle; Vâcibü'l-Vücûd'un vahdetine ve mülk ve melekûtun mâliki olan Zât'ın Ehâdiyyetine şehâdet eder. Yani zerre kimin ise, gezdiği bütün yerler de onundur.

Demek zerre, -çünkü âcizdir, yükü nihayetsiz ağırdır ve vazifeleri nihayetsiz çoktur- bir Kadîr-i Mutlak'ın ismiyle, emriyle kâim ve müteharrik olduğunu bildirir. Hem kâinâtın nizâmât-ı küllîyesini bilir bir tarzda tevfik-i hareket etmesi ve her yere manisiz girmesi; tek bir Alîm-i Mutlak'ın kudretiyle, hikmetiyle işlediğini gösterir.) Her bir zerre, yapmış olduğu vazife diliyle iki şeye şahidlik yapmaktadır:

Biri: Acz ve cumûdiyle beraber kendi kuvvetinin fevkinde işler yapmakla, Vacibü'l-Vücûd'un vücuduna şehadet eder.

Diğeri: Girip işlediği mevcûdun kanununa ve nizâmât-ı âleme riâyet etmekle de vahdetine şehâdet eder. Zira, intizâm ve bu intizamın umumî olması, yani o zerrenin bir yere mahsus olmayıp her yere girip işlemesi, Vacibu'l-Vücud bir Zat'ın vahdetinin delilidir.

ŞERH

Evvelâ; Muattıla denilen münkir-i Ulûhiyyete cevaben der ki: "Sus! Benim yaptığım iş gücümün fevkindedir. Nihayetsiz bir kudret sâhibi bir Zat, beni bu işlerde çalıştırır."

Sânîyen; Müşrike diyor ki: "Ey müşrik! Sus! Benim gibi bütün arkadaşlarım, kanun dairesinde vazife görüp işlemekle, nizâm-ı âlemin vücûduna sebep oluyoruz. Âlemde intizâmsızlık yok. Bende bu nizamata tabi olacak ilim ve kudret yok. Ben, nizâmât-ı âlemi muhâfaza için her şeye bir kanun koyan bir Âmir-i Mutlak'ın memuruyum. Onun emri ve izniyle nizâm-ı âleme riâyet ediyorum."

Demek intizâm dili; "Âlemin idarecisi birdir, şerîklerin müdahâlesi bulunmuyor. Kâinâtta şirkin yeri yoktur. Putperestliği bırak!" diye ifâde eder, şirkin belini kırar.

Sanemdeki zerrat, nizâmât-ı âleme riâyet etmekle lisân-ı hâliyle, "Yâ Samed!" der. Sanem-perest ise, bütün zerrat-ı vücudu, "Yâ Samed" deyip hadsiz lisânlarla vücub-u vücud ve vahdet-i İlahiyeye şehâdet ettiği halde, Hâlık'ından gaflet ederek, "Yâ Sanem!" der, echel-i mutlak derekesine sukût eder.

Beşerdeki bu putperestlik fikri, beşer târihiyle beraber ortaya çıkmış, bugüne kadar gelmiştir. Meselâ, Hazret-i Nûh (as)'ın kavmi, bazı meleklerin ve peygamberlerin heykellerini yapmışlardı. Halbuki heykeli dikilenlerden hiçbirinin bunlardan haberi yoktu. Hz. İbrahîm (as), Hz. Lût (as) gibi peygamberlerin kavimleri putperest olmuşlardı; taştan, ağaçtan, çeşitli madenlerden yaptıkları cansız putlara tapıyorlardı. Bayram günleri bayraklarını alırlar, ordularını toplarlar, putlarının yanlarına giderler, selâm verirler, ta'zîmde bulunurlardı. Vahy-i İlâhî'nin mübelliği olan peygamberlerin tevhîd davetine icâbet etmiyorlardı. Zor durumda kaldıklarında "Yâ sanem! Yâ sanem! İmdâdımıza gel! Bizi kurtar!" diye yalvarıyorlardı. Sanem ise, lisân-ı haliyle "Yâ Samed! Yâ Ellâh! Ben, Seni tanırım. Bunlar bana iftira ediyorlar" diye onların şirklerini reddedip Rabb'ine iltica ediyordu. Fesubhanellah! İnsanoğlu ne kadar cahildir.

ŞERH

Evvelâ; Muattıla denilen münkir-i Ulûhiyyete cevaben der ki: "Sus! Benim yaptığım iş gücümün fevkindedir. Nihayetsiz bir kudret sâhibi bir Zat, beni bu işlerde çalıştırır."

Sânîyen; Müşrike diyor ki: "Ey müşrik! Sus! Benim gibi bütün arkadaşlarım, kanun dairesinde vazife görüp işlemekle, nizâm-ı âlemin vücûduna sebep oluyoruz. Âlemde intizâmsızlık yok. Bende bu nizamata tabi olacak ilim ve kudret yok. Ben, nizâmât-ı âlemi muhâfaza için her şeye bir kanun koyan bir Âmir-i Mutlak'ın memuruyum. Onun emri ve izniyle nizâm-ı âleme riâyet ediyorum."

Demek intizâm dili; "Âlemin idarecisi birdir, şerîklerin müdahâlesi bulunmuyor. Kâinâtta şirkin yeri yoktur. Putperestliği bırak!" diye ifâde eder, şirkin belini kırar.

Sanemdeki zerrat, nizâmât-ı âleme riâyet etmekle lisân-ı hâliyle, "Yâ Samed!" der. Sanem-perest ise, bütün zerrat-ı vücudu, "Yâ Samed" deyip hadsiz lisânlarla vücub-u vücud ve vahdet-i İlahiyeye şehâdet ettiği halde, Hâlık'ından gaflet ederek, "Yâ Sanem!" der, echel-i mutlak derekesine sukût eder.

Beşerdeki bu putperestlik fikri, beşer târihiyle beraber ortaya çıkmış, bugüne kadar gelmiştir. Meselâ, Hazret-i Nûh (as)'ın kavmi, bazı meleklerin ve peygamberlerin heykellerini yapmışlardı. Halbuki heykeli dikilenlerden hiçbirinin bunlardan haberi yoktu. Hz. İbrahîm (as), Hz. Lût (as) gibi peygamberlerin kavimleri putperest olmuşlardı; taştan, ağaçtan, çeşitli madenlerden yaptıkları cansız putlara tapıyorlardı. Bayram günleri bayraklarını alırlar, ordularını toplarlar, putlarının yanlarına giderler, selâm verirler, ta'zîmde bulunurlardı. Vahy-i İlâhî'nin mübelliği olan peygamberlerin tevhîd davetine icâbet etmiyorlardı. Zor durumda kaldıklarında "Yâ sanem! Yâ sanem! İmdâdımıza gel! Bizi kurtar!" diye yalvarıyorlardı. Sanem ise, lisân-ı haliyle "Yâ Samed! Yâ Ellâh! Ben, Seni tanırım. Bunlar bana iftira ediyorlar" diye onların şirklerini reddedip Rabb'ine iltica ediyordu. Fesubhanellah! İnsanoğlu ne kadar cahildir.

METİN

Evet, nasıl ki bir nefer; takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında ve hâkezâ her bir dairede birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi olduğunu ve o nisbetleri, o vazifeleri bilmekle tevfi-k-i hareket etmek, nizâmât-ı askeriyye tahtında talim ve talimât görmekle bütün o dairelere kumanda eden bir tek kumandan-ı a'zâmın emrine ve kanununa tebâiyetle oluyor. Öyle de her bir zerre, birbiri içindeki mürekkebâtta birer münâsib vaziyyeti, ayrı ayrı maslahâtlı birer nisbeti, ayrı ayrı muntazam birer vazifesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunduğundan elbette o zerreyi, o mürekkebâtta bütün nisbet ve vazifelerini muhâfaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir tarzda yerleştirmek, bütün kâinât kabza-i tasarrufunda olan bir Zât'a mahsûstur.

ŞERH

(Evet, nasıl ki bir nefer; takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında ve hâkezâ her bir dairede birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi olduğunu ve o nisbetleri, o vazifeleri bilmekle tevfi-k-i hareket etmek, nizâmât-ı askeriyye) askerî kanunlar (tahtında) altında (ta'lîm ve talimât görmekle bütün o dairelere kumanda eden bir tek kumandan-ı a'zâmın emrine ve kanununa tebâiyetle oluyor. Öyle de her bir zerre, birbiri içindeki mürekkebâtta birer münâsib vaziyyeti, ayrı ayrı maslahâtlı birer nisbeti, ayrı ayrı muntazam birer vazifesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunduğundan elbette o zerreyi, o mürekkebâtta bütün nisbet ve vazifelerini muhâfaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir tarzda yerleştirmek; bütün kâinât kabza-i tasarrufunda olan bir Zât'a mahsûstur.)

Askeriyyede bir neferin bütün dairelerle irtibâtı olduğu gibi, her bir zerrenin çalıştığı a'zâ ile, sâir a'zâ-yı insâniyye ile, insanlık nev'i ile, sâir zîhayatlar ile, meâdin ile, anâsır-ı erbaa ile, Küre-i Arz ile, Güneş Sistemi ile, semâvât ile, kısaca bütün kâinâtla bir irtibâtı vardır. Meselâ, göze giren zerrenin başla, başın gövde ile, gövdenin beden-i insanî ile, insanın diğer zîhayatlarla, zîhayatın unsurlarla, unsurların zemin yüzüyle, rû-yi zeminin Güneş Sistemi'yle, Güneş Sistemi'nin semâvâtla bir irtibâtı vardır. Bu noktadan âlem, tecezzî kabul etmez bir külldür. Cüz'ün mâliki kim ise, küllün mâliki de odur. O halde

METİN

Evet, nasıl ki bir nefer; takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında ve hâkezâ her bir dairede birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi olduğunu ve o nisbetleri, o vazifeleri bilmekle tevfi-k-i hareket etmek, nizâmât-ı askeriyye tahtında talim ve talimât görmekle bütün o dairelere kumanda eden bir tek kumandan-ı a'zâmın emrine ve kanununa tebâiyetle oluyor. Öyle de her bir zerre, birbiri içindeki mürekkebâtta birer münâsib vaziyyeti, ayrı ayrı maslahâtlı birer nisbeti, ayrı ayrı muntazam birer vazifesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunduğundan elbette o zerreyi, o mürekkebâtta bütün nisbet ve vazifelerini muhâfaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir tarzda yerleştirmek, bütün kâinât kabza-i tasarrufunda olan bir Zât'a mahsûstur.

ŞERH

(Evet, nasıl ki bir nefer; takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında ve hâkezâ her bir dairede birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi olduğunu ve o nisbetleri, o vazifeleri bilmekle tevfi-k-i hareket etmek, nizâmât-ı askeriyye) askerî kanunlar (tahtında) altında (ta'lîm ve talimât görmekle bütün o dairelere kumanda eden bir tek kumandan-ı a'zâmın emrine ve kanununa tebâiyetle oluyor. Öyle de her bir zerre, birbiri içindeki mürekkebâtta birer münâsib vaziyyeti, ayrı ayrı maslahâtlı birer nisbeti, ayrı ayrı muntazam birer vazifesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunduğundan elbette o zerreyi, o mürekkebâtta bütün nisbet ve vazifelerini muhâfaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir tarzda yerleştirmek; bütün kâinât kabza-i tasarrufunda olan bir Zât'a mahsûstur.)

Askeriyyede bir neferin bütün dairelerle irtibâtı olduğu gibi, her bir zerrenin çalıştığı a'zâ ile, sâir a'zâ-yı insâniyye ile, insanlık nev'i ile, sâir zîhayatlar ile, meâdin ile, anâsır-ı erbaa ile, Küre-i Arz ile, Güneş Sistemi ile, semâvât ile, kısaca bütün kâinâtla bir irtibâtı vardır. Meselâ, göze giren zerrenin başla, başın gövde ile, gövdenin beden-i insanî ile, insanın diğer zîhayatlarla, zîhayatın unsurlarla, unsurların zemin yüzüyle, rû-yi zeminin Güneş Sistemi'yle, Güneş Sistemi'nin semâvâtla bir irtibâtı vardır. Bu noktadan âlem, tecezzî kabul etmez bir külldür. Cüz'ün mâliki kim ise, küllün mâliki de odur. O halde

METİN

Ve bilhâssa rızık için gelen zerreler, rızık kâfilesinde seyr ü sefer eden o zerreler, o kadar hayret-fezâ bir intizâm ve hikmetle seyr ü seyahat ederler ve öyle tavırlarda, tabakalarda intizâmperverâne geçip gelirler ve öyle şuûrkârâne ayak atıp hiç şaşımayaarak gele gele tâ beden-i zîhayatta dört süzgeçle süzülüp rızka muhtâc a'zâ ve hüceyrâtın imdâdına yetişmek için kandaki küreyvât-ı hamrâya yüklenip bir kanun-i keremle imdâda yetişirler. Ondan bilbedâhe anlaşılır ki: Şu zerreleri binler muhtelif menzillerden geçiren, sevk eden; elbette ve elbette bir Rezzâk-ı Kerîm, bir Hallâk-ı Rahîm'dir ki, kudretine nisbeten zerreler, yıldızlar omuz omuza müsâvidirler.

ŞERH

vazifesi, birer fâidesi kemâl-i hikmetle bulunması gösteriyor ki, bütün o cismin âzâlarını îcâd eden bir Zât, ancak o zerreyi o yerde yerleştirebilir.

Hülâsa: Gözdeki bir zerrenin çalışması, bütün nizâmât-ı âleme riâyet etmesiyle mümkündür. Aksi halde çalışamaz. Demek gözdeki tek bir zerrenin muharriki kim ise, feleğin çarkını çeviren de O'dur. Feleğin çarkı dursa, Güneş durur, yer durur, senin gözündeki zerre de durur.

(Ve bilhâssa rızık için gelen zerreler, rızık kâfilesinde seyr ü sefer eden o zerreler, o kadar hayret-fezâ) hayret verici (bir intizâm ve hikmetle seyr ü seyahat ederler ve öyle tavırlarda, tabakalarda intizâmperverâne) kanunlara riâyet ederek (geçip gelirler ve öyle şuûrkârâne ayak atıp hiç şaşımayaarak gele gele tâ beden-i zîhayatta) mide, karaciğer, damarlar ve hücre denilen (dört süzgeçle süzülüp rızka muhtâc a'zâ ve hüceyrâtın) hücrelerin (imdâdına yetişmek için kandaki küreyvât-ı hamrâya) alyuvarlara (yüklenip bir kanun-i keremle imdâda yetişirler. Ondan bilbedâhe anlaşılır ki; şu zerreleri binler muhtelif menzillerden geçiren, sevk eden; elbette ve elbette bir Rezzâk-ı Kerîm, bir Hallâk-ı Rahîm'dir ki, kudretine nisbeten zerreler, yıldızlar omuz omuza müsâvidirler.)

Rızık için gelen zerreler, gökten, yağmurdan, Güneş'ten seyrü seyahat ederek gelirler. Tarlaya intikâl ederler. Buğday olur, harmana gelir, harmandan tasfiye edilir, değirmene götürülür, değirmende öğütülüp, ekmek olarak sofraya gelir. Sâhibine rızık olur. Meselâ, İstânbul'dan bir adam bir iş için yola

METİN

Ve bilhâssa rızık için gelen zerreler, rızık kâfilesinde seyr ü sefer eden o zerreler, o kadar hayret-fezâ bir intizâm ve hikmetle seyr ü seyahat ederler ve öyle tavırlarda, tabakalarda intizâmperverâne geçip gelirler ve öyle şuûrkârâne ayak atıp hiç şaşımayaarak gele gele tâ beden-i zîhayatta dört süzgeçle süzülüp rızka muhtâc a'zâ ve hüceyrâtın imdâdına yetişmek için kandaki küreyvât-ı hamrâya yüklenip bir kanun-i keremle imdâda yetişirler. Ondan bilbedâhe anlaşılır ki: Şu zerreleri binler muhtelif menzillerden geçiren, sevk eden; elbette ve elbette bir Rezzâk-ı Kerîm, bir Hallâk-ı Rahîm'dir ki, kudretine nisbeten zerreler, yıldızlar omuz omuza müsâvidirler.

ŞERH

vazifesi, birer fâidesi kemâl-i hikmetle bulunması gösteriyor ki, bütün o cismin âzâlarını îcâd eden bir Zât, ancak o zerreyi o yerde yerleştirebilir.

Hülâsa: Gözdeki bir zerrenin çalışması, bütün nizâmât-ı âleme riâyet etmesiyle mümkündür. Aksi halde çalışamaz. Demek gözdeki tek bir zerrenin muharriki kim ise, feleğin çarkını çeviren de O'dur. Feleğin çarkı dursa, Güneş durur, yer durur, senin gözündeki zerre de durur.

(Ve bilhâssa rızık için gelen zerreler, rızık kâfilesinde seyr ü sefer eden o zerreler, o kadar hayret-fezâ) hayret verici (bir intizâm ve hikmetle seyr ü seyahat ederler ve öyle tavırlarda, tabakalarda intizâmperverâne) kanunlara riâyet ederek (geçip gelirler ve öyle şuûrkârâne ayak atıp hiç şaşımayaarak gele gele tâ beden-i zîhayatta) mide, karaciğer, damarlar ve hücre denilen (dört süzgeçle süzülüp rızka muhtâc a'zâ ve hüceyrâtın) hücrelerin (imdâdına yetişmek için kandaki küreyvât-ı hamrâya) alyuvarlara (yüklenip bir kanun-i keremle imdâda yetişirler. Ondan bilbedâhe anlaşılır ki; şu zerreleri binler muhtelif menzillerden geçiren, sevk eden; elbette ve elbette bir Rezzâk-ı Kerîm, bir Hallâk-ı Rahîm'dir ki, kudretine nisbeten zerreler, yıldızlar omuz omuza müsâvidirler.)

Rızık için gelen zerreler, gökten, yağmurdan, Güneş'ten seyrü seyahat ederek gelirler. Tarlaya intikâl ederler. Buğday olur, harmana gelir, harmandan tasfiye edilir, değirmene götürülür, değirmende öğütülüp, ekmek olarak sofraya gelir. Sâhibine rızık olur. Meselâ, İstânbul'dan bir adam bir iş için yola

mukâbele ediyorlar. İşim var, beni meşgul etme. Hem senin gibi âciz, câmid, sağır, kör bir şey, bize hiçbir cihetle karışamaz. Çünkü bizde o derece ince ve nâzik ve mükemmel bir intizâm¹ var ki; eğer bize hükmeden bir Hakîm-i Mutlak ve Kadîr-i Mutlak ve Âlîm-i Mutlak olmazsa, intizâmımız bozulur, nizâmımız karışır.²

[1] Hâşiye Sâni'-i Hakîm, beden-i insanı gayet muntazam bir şehir hükmünde halk etmiştir. Damarların bir kısmı, telgraf ve telefon vazifesini görür. Bir kısmı da çeşmelerin boruları hükmünde, âb-ı hayat olan kanın cevalânına medârdırlar. Kan ise içinde iki kısım küreyvât halk edilmiş. Bir kısmı küreyvât-ı hamrâ tabir edilir ki, beden hüceyrelerine erzâk dağıtıyor ve bir kanun-i İlâhî ile hüceyrelere erzâk yetiştiriyor (tüccâr ve erzâk memurları gibi). Diğer kısmı küreyvât-ı beyzâdırlar ki; ötekilere nisbeten ekalliyettedirler. Vazifeleri, hastalık gibi düşmanlara karşı asker gibi müdâfâadır ki, ne vakit müdâfâaya girseler Mevlî gibi iki hareket-i devriye ile sür'atlı bir vaziyet-i acîbe alırlar. Kanın hey'et-i mecmûası ise; iki vazife-i umûmiyesi var:

Biri: Bedendeki hüceyrâtın tahribâtını tamir etmek.

Diğeri: Hüceyrâtın enkâzlarını toplayıp, bedeni temizlemektir. Evride ve şerâyin nâmında iki kısım damarlar var ki:

Biri, sâfi kanı getirir, dağıtır, sâfi kanın mecrâlarıdır.

Diğer kısmı, enkâzı toplayan bulanık kanın mecrâsıdır ki, şu ikinci ise kanı 'Ree' denilen nefesin geldiği yere getirirler.

Sâni'-i Hakîm, havada iki unsur halk etmiştir. Biri azot, biri müvellidü'l-humîza. Müvellidü'l-humîza ise nefes içinde kana temâs ettiği vakit, kanı telvis eden karbon unsur-i kesîfini kehrîbar gibi kendine çeker. İkisi intizâc eder. Buharî hâmız-ı karbon denilen (semli hava) bir maddeye inkılâb ettirir. Hem harâret-i garîziye temin eder, hem kanı tasfiye eder. Çünkü Sâni'-i Hakîm, fenn-i Kimya'da aşk-ı kimyevî tabir edilen bir münâsebet-i şedîdeyi müvellidü'l-humîza ile karbona vermiş ki; o iki unsur birbirine yakın olduğu vakit, o kanun-i İlâhî ile o iki unsur intizâc ederler. Fennen sâbittir ki; intizâcdan harâret hâsıl olur. Çünkü intizâc, bir nev'i ihtirâktır. Şu sırrın hikmeti şudur ki:

O iki unsurun her birisinin zerrecilerinin ayrı ayrı hareketleri var. İntizâc vaktinde her iki zerre, yani onun zerresi bunun zerresiyle intizâc eder, bir tek hareketle hareket eder. Bir hareket muallâk kalır. Çünkü intizâcdan evvel iki hareket idi; şimdi iki zerre bir oldu, her iki zerre bir zerre hükmünde bir hareket aldı. Diğer hareket, Sâni'-i Hakîm'in bir kanunu ile harârete inkılâb eder. Zâten 'hareket, harâreti tevlid eder' bir kanun-i mukarrereditir. İşte bu sırta binâen beden-i insanîdeki harâret-i garîziye, bu intizâc-ı kimyeviye ile temin edildiği gibi, kandaki karbon alındığı için kan dahi sâfi olur. İşte nefes dâhile girdiği vakit, vücûdun hem âb-ı hayatını temizliyor, hem nâr-ı hayatı iş'âl ediyor. Çıktığı vakit ağızda mu'cizat-ı kudret-i İlâhiye olan kelime meyvelerini veriyor.

فَسُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ

[2] Sözler, 32. Söz, 1. Mevkıf, s. 592-593.

mukâbele ediyorlar. İşim var, beni meşgul etme. Hem senin gibi âciz, câmid, sağır, kör bir şey, bize hiçbir cihetle karışamaz. Çünkü bizde o derece ince ve nâzik ve mükemmel bir intizâm¹ var ki; eğer bize hükmeden bir Hakîm-i Mutlak ve Kadîr-i Mutlak ve Âlîm-i Mutlak olmazsa, intizâmımız bozulur, nizâmımız karışır.²

[1] Hâşiye Sâni'-i Hakîm, beden-i insanı gayet muntazam bir şehir hükmünde halk etmiştir. Damarların bir kısmı, telgraf ve telefon vazifesini görür. Bir kısmı da çeşmelerin boruları hükmünde, âb-ı hayat olan kanın cevalânna medârdırlar. Kan ise içinde iki kısım küreyvât halk edilmiş. Bir kısmı küreyvât-ı hamrâ tabir edilir ki, beden hüceyrelerine erzâk dağıtıyor ve bir kanun-i İlâhî ile hüceyrelere erzâk yetiştiriyor (tüccâr ve erzâk memurları gibi). Diğer kısmı küreyvât-ı beyzâdırlar ki; ötekilere nisbeten ekalliyettedirler. Vazifeleri, hastalık gibi düşmanlara karşı asker gibi müdâfâadır ki, ne vakit müdâfâaya girseler Mevlî gibi iki hareket-i devriye ile sür'atlı bir vaziyet-i acîbe alırlar. Kanın hey'et-i mecmûası ise; iki vazife-i umûmiyesi var:

Biri: Bedendeki hüceyrâtın tahribâtını tamir etmek.

Diğeri: Hüceyrâtın enkâzlarını toplayıp, bedeni temizlemektir. Evride ve şerâyin nâmında iki kısım damarlar var ki:

Biri, sâfi kanı getirir, dağıtır, sâfi kanın mecrâlarıdır.

Diğer kısmı, enkâzı toplayan bulanık kanın mecrâsıdır ki, şu ikinci ise kanı 'Ree' denilen nefesin geldiği yere getirirler.

Sâni'-i Hakîm, havada iki unsur halk etmiştir. Biri azot, biri müvellidü'l-humîza. Müvellidü'l-humîza ise nefes içinde kana temâs ettiği vakit, kanı telvîs eden karbon unsur-i kesîfini kehrîbar gibi kendine çeker. İkisi intizâc eder. Buharî hâmız-ı karbon denilen (semli hava) bir maddeye inkılâb ettirir. Hem harâret-i garîziye temin eder, hem kanı tasfiye eder. Çünkü Sâni'-i Hakîm, fenn-i Kimya'da aşk-ı kimyevî tabir edilen bir münâsebet-i şedîdeyi müvellidü'l-humîza ile karbona vermiş ki; o iki unsur birbirine yakın olduğu vakit, o kanun-i İlâhî ile o iki unsur intizâc ederler. Fennen sâbittir ki; intizâcdan harâret hâsıl olur. Çünkü intizâc, bir nev'i ihtirâktır. Şu sırrın hikmeti şudur ki:

O iki unsurun her birisinin zerrecilerinin ayrı ayrı hareketleri var. İntizâc vaktinde her iki zerre, yani onun zerresi bunun zerresiyle intizâc eder, bir tek hareketle hareket eder. Bir hareket muallâk kalır. Çünkü intizâcdan evvel iki hareket idi; şimdi iki zerre bir oldu, her iki zerre bir zerre hükmünde bir hareket aldı. Diğer hareket, Sâni'-i Hakîm'in bir kanunu ile harârete inkılâb eder. Zâten 'hareket, harâreti tevlid eder' bir kanun-i mukarrereditir. İşte bu sırta binâen beden-i insanîdeki harâret-i garîziye, bu intizâc-ı kimyeviye ile temin edildiği gibi, kandaki karbon alındığı için kan dahi sâfi olur. İşte nefes dâhile girdiği vakit, vücûdun hem âb-ı hayatını temizliyor, hem nâr-ı hayatı iş'âl ediyor. Çıktığı vakit ağızda mu'cizât-ı kudret-i İlâhiye olan kelime meyvelerini veriyor.

فَسُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ

[2] Sözlür, 32. Söz, 1. Mevkıf, s. 592-593.

METİN

Hem her bir zerre, öyle bir nakş-ı san'atta işler ki; ya bütün zerratla münâsebetdâr, her birisine ve umûmuna hem hâkim ve hem her birisine ve umûmuna mahkûm bir vaziyette bulunmakla, o hayretfezâ san'atlı nakşı ve hikmetnümâ nakışlı san'atı bilir ve îcâd eder. Bu ise, binler defa muhâldir. Veya bir Sâni'-i Hakîm'in kanun-i kader ve kalem-i kudretinden çıkan, harekete memur birer noktadır. Nasıl ki meselâ, Ayasofya kubbesindeki taşlar, eğer mîmârının emrine ve san'atına tabi olmazlarsa; her bir taşı, Mîmâr Sinân gibi dülgerlik san'atında bir mahâreti ve sâir taşlara hem mahkûm, hem hâkim olmak, yani 'Geliniz, düşmemek, sukût etmemek için başbaşa vereceğiz' diye bir hüküm sâhibi olması lâzımdır. Öyle de binler defa Ayasofya kubbesinden daha san'atlı, daha hayretli ve hikmetli olan masnûâtta zerreler, kâinât ustasının emrine tabi olmazlarsa; her birine Sâni'-i Kâinât'ın evsâfı kadar evsâf-ı kemâl verilmesi lâzım gelir.

ŞERH

(Hem her bir zerre, öyle bir nakş-ı san'atta işler ki; ya bütün zerratla münâsebetdar, her birisine ve umûmuna hem hâkim ve hem her birisine ve umûmuna mahkûm bir vaziyette bulunmakla, o hayretfezâ hayret verici (san'atlı nakşı ve hikmetnümâ) hikmet gösteren (nakışlı san'atı bilir ve îcâd eder. Bu ise, binler defa muhâldir. Veya bir Sâni'-i Hakîm'in kanun-i kader ve kalem-i kudretinden çıkan, harekete memur birer noktadır.) İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunlara ve Kitap-ı Mübîn'deki fizîkî şekil ve kuvalara göre hareket eder. (Nasıl ki meselâ, Ayasofya kubbesindeki taşlar, eğer mîmârının emrine ve san'atına tabi olmazlarsa; her bir taşı, Mîmâr Sinân gibi dülgerlik) ustalık, marangozluk (san'atında bir mahâreti ve sâir taşlara hem mahkûm, hem hâkim olmak, yani 'Geliniz, düşmemek, sukût etmemek için başbaşa vereceğiz' diye bir hüküm sâhibi olması lâzımdır. Öyle de binler defa Ayasofya kubbesinden daha san'atlı, daha hayretli ve hikmetli olan masnûâtta zerreler, kâinât ustasının emrine tabi olmazlarsa; her birine Sâni'-i kâinât'ın evsâfı) sıfatları (kadar evsâf-ı kemâl verilmesi lâzım gelir.

METİN

Hem her bir zerre, öyle bir nakş-ı san'atta işler ki; ya bütün zerratla münâsebetdâr, her birisine ve umûmuna hem hâkim ve hem her birisine ve umûmuna mahkûm bir vaziyette bulunmakla, o hayretfezâ san'atlı nakşı ve hikmetnümâ nakışlı san'atı bilir ve îcâd eder. Bu ise, binler defa muhâldir. Veya bir Sâni'-i Hakîm'in kanun-i kader ve kalem-i kudretinden çıkan, harekete memur birer noktadır. Nasıl ki meselâ, Ayasofya kubbesindeki taşlar, eğer mîmârının emrine ve san'atına tabi olmazlarsa; her bir taşı, Mîmâr Sinân gibi dülgerlik san'atında bir mahâreti ve sâir taşlara hem mahkûm, hem hâkim olmak, yani 'Geliniz, düşmemek, sukût etmemek için başbaşa vereceğiz' diye bir hüküm sâhibi olması lâzımdır. Öyle de binler defa Ayasofya kubbesinden daha san'atlı, daha hayretli ve hikmetli olan masnûâtta zerreler, kâinât ustasının emrine tabi olmazlarsa; her birine Sâni'-i Kâinât'ın evsâfı kadar evsâf-ı kemâl verilmesi lâzım gelir.

ŞERH

(Hem her bir zerre, öyle bir nakş-ı san'atta işler ki; ya bütün zerratla münâsebetdar, her birisine ve umûmuna hem hâkim ve hem her birisine ve umûmuna mahkûm bir vaziyette bulunmakla, o hayretfezâ hayret verici (san'atlı nakşı ve hikmetnümâ) hikmet gösteren (nakışlı san'atı bilir ve îcâd eder. Bu ise, binler defa muhâldir. Veya bir Sâni'-i Hakîm'in kanun-i kader ve kalem-i kudretinden çıkan, harekete memur birer noktadır.) İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunlara ve Kitab-ı Mübîn'deki fizîkî şekil ve kuvalara göre hareket eder. (Nasıl ki meselâ, Ayasofya kubbesindeki taşlar, eğer mîmârının emrine ve san'atına tabi olmazlarsa; her bir taşı, Mîmâr Sinân gibi dülgerlik) ustalık, marangozluk (san'atında bir mahâreti ve sâir taşlara hem mahkûm, hem hâkim olmak, yani 'Geliniz, düşmemek, sukût etmemek için başbaşa vereceğiz' diye bir hüküm sâhibi olması lâzımdır. Öyle de binler defa Ayasofya kubbesinden daha san'atlı, daha hayretli ve hikmetli olan masnûâtta zerreler, kâinât ustasının emrine tabi olmazlarsa; her birine Sâni'-i kâinât'ın evsâfı) sıfatları (kadar evsâf-ı kemâl verilmesi lâzım gelir.

METİN

Gûyâ cism-i hayvanî ve insanî, hatta nebâtî; terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhâne, bir kışla, bir mekteb hükmündedir ki; câmid zerreler ona girerler, nûrlanırlar. Adeta bir talim ve talimâta mazhar olurlar, letâfet peydâ ederler. Birer vazifeyi görmekle âlem-i bekâya ve bütün eczâsıyla hayatdâr olan dâr-ı âhirete zerrat olmak için liyâkât kesbederler.

ŞERH

ile, cisimlere giriş ve çıkışı ile hem hayat sâhibi olurlar, hem de manidâr olur. Yani bir mana taşır, Hayy ismine âyinedarlık ederler. Demek zerrat, Hayy ismine mazhariyetle âhirette hayatdâr ve manidâr olur. Zira dâr-ı âhiretin bütün zerrati, hayatdârdır. **(Gûyâ cism-i hayvanî ve insanî, hatta nebâtî; terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhâne, bir kışla, bir mekteb hükmündedir ki; câmid zerreler ona girerler, nûrlanırlar. Adeta bir talim ve talimâta mazhar olurlar, letâfet peydâ ederler.)** Cism-i kesîften cism-i latîfe inkılâb ederler. **(Birer vazifeyi görmekle âlem-i bekâya ve bütün eczâsıyla hayatdâr olan dâr-ı âhirete zerrat olmak için liyâkât kesbederler.)**

Bu hakîkatın tenvîri için bir misâl verelim: Dünya kanununa göre bir insanın okumadan, tahsîl görmeden vâli olması mümkün olmadığı gibi, diğer bir insanın da çalışmadan, çabalamadan zengin olması mümkün değildir. Her şey tahsîl görmekle, çalışmakla kemâline kavuşur. Fitrî kanun-i İlâhî budur ve bu durum, Hakîm ve Rab isimlerinin muktezâsıdır. Rabb-i Hakîm, her şeyi bir sebebe bağlamış, o sebebe riâyet ettikten sonra o iş tahakkûk eder. Nasıl ki, bir insanın belli bir makamı işgâl etmesi, tahsîl görmek, çalışmak iledir. Aynen öyle de Cenâb-ı Hak, ism-i Hakîm'in muktezâsı olarak şu âlemi bir mekteb gibi yapmış. Arş'tan ferşe kadar her şey, bu mektebte tahsîl görüyor. Hâlık-ı Hakîm, zerrat-ı âlemi, bu mektebte tedrisâta tabi tutmuş, kemâle erdirmek ve Cennet'e ehil hale getirmek için, onları tahrîk ederek âhiret âlemine sevk ediyor. Zerreleri tekâmüle tâbi tutmanın hikmeti de budur.

Evet, bu dâr-ı dünya bir talimgâhtır, bir kışladır, bir mektebtir. Bütün zerrat-ı âlem burada tekâmül etmektedir. Bu tekâmül gösteriyor ki, ebedî bir âleme doğru bir sevkîyât var. Evet, bu koca âlem, bâhusûs Küre-i zemin bir

METİN

Gûyâ cism-i hayvanî ve insanî, hatta nebâtî; terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhâne, bir kışla, bir mekteb hükmündedir ki; câmid zerreler ona girerler, nûrlanırlar. Adeta bir talim ve talimâta mazhar olurlar, letâfet peydâ ederler. Birer vazifeyi görmekle âlem-i bekâya ve bütün eczâsıyla hayatdâr olan dâr-ı âhirete zerrat olmak için liyâkât kesbederler.

ŞERH

ile, cisimlere giriş ve çıkışı ile hem hayat sâhibi olurlar, hem de manidâr olur. Yani bir mana taşır, Hayy ismine âyinedarlık ederler. Demek zerrat, Hayy ismine mazhariyetle âhirette hayatdâr ve manidâr olur. Zira dâr-ı âhiretin bütün zerrati, hayatdârdır. **(Gûyâ cism-i hayvanî ve insanî, hatta nebâtî; terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhâne, bir kışla, bir mekteb hükmündedir ki; câmid zerreler ona girerler, nûrlanırlar. Adeta bir talim ve talimâta mazhar olurlar, letâfet peydâ ederler.)** Cism-i kesîften cism-i latîfe inkılâb ederler. **(Birer vazifeyi görmekle âlem-i bekâya ve bütün eczâsıyla hayatdâr olan dâr-ı âhirete zerrat olmak için liyâkât kesbederler.)**

Bu hakîkatın tenvîri için bir misâl verelim: Dünya kanununa göre bir insanın okumadan, tahsîl görmeden vâli olması mümkün olmadığı gibi, diğer bir insanın da çalışmadan, çabalamadan zengin olması mümkün değildir. Her şey tahsîl görmekle, çalışmakla kemâline kavuşur. Fitrî kanun-i İlâhî budur ve bu durum, Hakîm ve Rab isimlerinin muktezâsıdır. Rabb-i Hakîm, her şeyi bir sebebe bağlamış, o sebebe riâyet ettikten sonra o iş tahakkûk eder. Nasıl ki, bir insanın belli bir makamı işgâl etmesi, tahsîl görmek, çalışmak iledir. Aynen öyle de Cenâb-ı Hak, ism-i Hakîm'in muktezâsı olarak şu âlemi bir mekteb gibi yapmış. Arş'tan ferşe kadar her şey, bu mektebte tahsîl görüyor. Hâlık-ı Hakîm, zerrat-ı âlemi, bu mektebte tedrisâta tabi tutmuş, kemâle erdirmek ve Cennet'e ehil hale getirmek için, onları tahrîk ederek âhiret âlemine sevk ediyor. Zerreleri tekâmüle tâbi tutmanın hikmeti de budur.

Evet, bu dâr-ı dünya bir talimgâhtır, bir kışladır, bir mektebtir. Bütün zerrat-ı âlem burada tekâmül etmektedir. Bu tekâmül gösteriyor ki, ebedî bir âleme doğru bir sevkîyât var. Evet, bu koca âlem, bâhusûs Küre-i zemin bir

ŞERH

S. Bütün zerrelere mebdeler câmid midir?

C. Evet, zâhiren câmid, gerçekte ise hayatlıdır.

S. O zaman, 'Önce cemâdât yaratılmıştır' diyebilir miyiz?

C. Hâlık-ı kâinât, hayatdar olan Nûr-i Muhammedî (asm)'den sonra, ilk olarak cemâdâtı yaratmıştır. Cemâdâtтан sonra, sırasıyla nebâtât, hayvanât ve insan nev'ini halk etmiştir.

Kanun-i Rabbânî, bir merdivenin basamakları gibi, bütün eşya için derecât ve merâtib vaz'etmiştir. Cenab-ı Hak, her şeyi tedricî olarak kemâline kavuşturmayı murâd etmiştir. Bunun için evvelâ zerrâtı câmidâta koyar, câmidât âleminden mâdeniyâta getirir, mâdeniyât âleminden nebâtâta sevk eder, oradan hayvanâta, hayvanât âleminden insan nev'ine nakleder; insan vücûdunda da en yüksek makam olan kalb ve dimâğa getirip orada çalıştırır.

Şu görünen âlem, bütün zerrâtıyla ahirete nâmzeddir. وَالْآخِرَةُ لَهِیَ الْحَيَٰوَانُ سırrınca, Cennet ve Cehennem'e giren her zerre, hayat sâhibi olmalıdır. Zira dâr-ı ahirette her şey hayatdârdır. Bu dünyada hayata mazhar olmak sûretiyle tecrübe kazanmayan, hayattan nasîbini almayan, hayatla tanışmayan, ahirette nasıl hayat sâhibi olabilir? Burada hayata mazhar olmakla tekâmül edecek ki, orada hayat sâhibi olsun. Cennet'te hayvanlar, buradaki insanlar gibi lezzet alır. Otlar da en az buradaki hayvanlar kadar lezzet alır. Hiçbir zerre yok olmaz. Çünkü rahmet-i İlâhiyye'nin muktezâsı, yarattığı hiçbir şeyi yok etmemektir.

Ellâh'ı Azîmüştân, haşır meydanında cennet ve cehennemlikler huzurunda ölümü bir koç sûretinde getirir, keser. Ehl-i Cennet'in en sevinçli günü, işte o gün olur. Zira ehl-i Cennet, o an "Elhamdülillâh, ölümden kurtulduk. Artık ölüm yok" derler. Çünkü, o eceldi, herkese musallat olmuştu, bütün dünya onunla başa çıkamamıştı, herkesi mağlûb etmişti. Hâlık-ı Âlem, bütün âlemin başına ölüm denilen bir şahs-ı manevîyi musallat etmişti. O gün ölümü kesmekle onları mesrûr eder. Hem ölümü boğazlama emri verildikten

ŞERH

S. Bütün zerrelerin mebdelerî câmid midir?

C. Evet, zâhiren câmid, gerçekte ise hayatlıdır.

S. O zaman, 'Önce cemâdât yaratılmıştır' diyebilir miyiz?

C. Hâlık-ı kâinât, hayatdar olan Nûr-i Muhammedî (asm)'den sonra, ilk olarak cemâdâtı yaratmıştır. Cemâdâtтан sonra, sırasıyla nebâtât, hayvanât ve insan nev'ini halk etmiştir.

Kanun-i Rabbânî, bir merdivenin basamakları gibi, bütün eşya için derecât ve merâtib vaz'etmiştir. Cenab-ı Hak, her şeyi tedricî olarak kemâline kavuşturmayı murâd etmiştir. Bunun için evvelâ zerratı câmidâta koyar, câmidât âleminden mâdeniyâta getirir, mâdeniyât âleminden nebâtâta sevk eder, oradan hayvanâta, hayvanât âleminden insan nev'ine nakleder; insan vücûdunda da en yüksek makam olan kalb ve dimâğa getirip orada çalıştırır.

Şu görünen âlem, bütün zerratıyla ahirete nâmzeddir. وَالْآخِرَةُ لَهِیَ الْحَيَٰوَانُ سırrınca, Cennet ve Cehennem'e giren her zerre, hayat sâhibi olmalıdır. Zira dâr-ı ahirette her şey hayatdârdır. Bu dünyada hayata mazhar olmak sûretiyle tecrübe kazanmayan, hayattan nasîbini almayan, hayatla tanışmayan, ahirette nasıl hayat sâhibi olabilir? Burada hayata mazhar olmakla tekâmül edecek ki, orada hayat sâhibi olsun. Cennet'te hayvanlar, buradaki insanlar gibi lezzet alır. Otlar da en az buradaki hayvanlar kadar lezzet alır. Hiçbir zerre yok olmaz. Çünkü rahmet-i İlâhiyye'nin muktezâsı, yarattığı hiçbir şeyi yok etmemektir.

Ellâh'ü Azîmüştân, haşır meydanında cennet ve cehennemlikler huzurunda ölümü bir koç sûretinde getirir, keser. Ehl-i Cennet'in en sevinçli günü, işte o gün olur. Zira ehl-i Cennet, o an "Elhamdülillâh, ölümden kurtulduk. Artık ölüm yok" derler. Çünkü, o eceldi, herkese musallat olmuştu, bütün dünya onunla başa çıkamamıştı, herkesi mağlûb etmişti. Hâlık-ı Âlem, bütün âlemin başına ölüm denilen bir şahs-ı manevîyi musallat etmişti. O gün ölümü kesmekle onları mesrûr eder. Hem ölümü boğazlama emri verildikten

METİN

Elcevab: Evvelâ, bütün masnûâtın bütün intizâmâtıyla ve hikmetleriyle sâbit olan Sâni'in hikmetiyle bilinir. Çünkü en cüz'î bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet; seyl-i kâinâtın içinde en büyük faaliyet gösteren ve hikmetli nakışlara medâr olan harekât-ı zerratı hikmetsiz bırakmaz. Hem en küçük mahlûkâtı, vazifelerinde ücretsiz, maâşsız, kemâlsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet; en kesretli ve esâslı memurlarını, hizmetkârlarını nûrsuz, ücretsiz bırakmaz.

ŞERH

Elcevab: Evvelâ, bütün masnûâtın bütün intizâmâtıyla ve hikmetleriyle sâbit olan Sâni'in hikmetiyle bilinir.) Kâinâtta intizâmât ve hikmetler, yani kanun dairesinde hareket etmek, her şeyi faydalı ve hüsn-i san'atta yaratmak, israf etmemek ve abes iş yapmamak isbat eder ki, Sani'-i Âlem'in muhîttir bir hikmeti vardır. **(Çünkü en cüz'î bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet; seyl-i kâinâtın içinde)** sel gibi akan kâinâtta, **(en büyük faaliyet gösteren)** zerrat ordusunu **(ve hikmetli nakışlara medâr olan harekât-ı zerratı hikmetsiz bırakmaz.)** Âlemdeki bütün nakışlar, zerrat vasıtasıyla vücûd buluyor. Her şeye hadsiz fâideler takan bir kanun-i Rabbânî, harekât-ı zerratı fâidesiz bırakarak abes eder mi? **(Hem en küçük mahlûkâtı, vazifelerinde ücretsiz, maâşsız, kemâlsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet; en kesretli)** çok **(ve esâslı)** temel **(me'mûrlarını, hizmetkârlarını nûrsuz, ücretsiz bırakmaz.)** Zira san'at-ı eşyada en fazla faaliyet gösteren, hadsiz nakışlara medâr olan onlardır.

Evet, bir ağaca binlerce meyveleri takan, her bir a'zâ-yı insâniyyede yüzer fâideleri gözetken ve bir çekirdekte bütün ağacın teşkîlât programını yazan bir hikmet, emrinde istihdâm ettiği had ve hesaba gelmeyen zerrat tâifesini ücretsiz, mükâfatsız bırakır mı? Harekât-ı zerratı neticesiz ve akîm, fâidesiz ve hikmetsiz yapar mı? Hiçbir şeyi ücretsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet, bir pâdişah, bu kadar faal, mutî' hâdimlerini ücretsiz mi bırakır? Müellif (ra), burada kâinâtta hâkimiyet-i ilâhiyye'yi bir devlete benzetmiştir. Bir devletin, en aşağı mertebede bulunan memurlarına yüksek ücret verip, en esâslı memurlarına ücret vermemesi mümkün olmadığı gibi, hâkimiyet-i ilâhiyyenin de âlemde her şeye bir ücret verdiği halde, en kesretli ve en esâslı memurları olan zerrat tâifesini ücretsiz, mükâfatsız bırakması mümkün değildir.

METİN

Elcevab: Evvelâ, bütün masnûâtın bütün intizâmâtıyla ve hikmetleriyle sâbit olan Sâni'in hikmetiyle bilinir. Çünkü en cüz'î bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet; seyl-i kâinâtın içinde en büyük faaliyet gösteren ve hikmetli nakışlara medâr olan harekât-ı zerratı hikmetsiz bırakmaz. Hem en küçük mahlûkâtı, vazifelerinde ücretsiz, maâşsız, kemâlsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet; en kesretli ve esâslı memurlarını, hizmetkârlarını nûrsuz, ücretsiz bırakmaz.

ŞERH

Elcevab: Evvelâ, bütün masnûâtın bütün intizâmâtıyla ve hikmetleriyle sâbit olan Sâni'in hikmetiyle bilinir.) Kâinâtta intizâmât ve hikmetler, yani kanun dairesinde hareket etmek, her şeyi faydalı ve hüsn-i san'atta yaratmak, israf etmemek ve abes iş yapmamak isbat eder ki, Sani'-i Âlem'in muhîr bir hikmeti vardır. **(Çünkü en cüz'î bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet; seyl-i kâinâtın içinde)** sel gibi akan kâinâtta, **(en büyük faaliyet gösteren)** zerrat ordusunu **(ve hikmetli nakışlara medâr olan harekât-ı zerratı hikmetsiz bırakmaz.)** Âlemdeki bütün nakışlar, zerrat vasıtasıyla vücûd buluyor. Her şeye hadsiz fâideler takan bir kanun-i Rabbânî, harekât-ı zerratı fâidesiz bırakarak abes eder mi? **(Hem en küçük mahlûkâtı, vazifelerinde ücretsiz, maâşsız, kemâlsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet; en kesretli)** çok **(ve esâslı)** temel **(me'mûrlarını, hizmetkârlarını nûrsuz, ücretsiz bırakmaz.)** Zira san'at-ı eşyada en fazla faaliyet gösteren, hadsiz nakışlara medâr olan onlardır.

Evet, bir ağaca binlerce meyveleri takan, her bir a'zâ-yı insâniyyede yüzer fâideleri gözetken ve bir çekirdekte bütün ağacın teşkilât programını yazan bir hikmet, emrinde istihdâm ettiği had ve hesaba gelmeyen zerrat tâifesini ücretsiz, mükâfatsız bırakır mı? Harekât-ı zerratı neticesiz ve akîm, fâidesiz ve hikmetsiz yapar mı? Hiçbir şeyi ücretsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet, bir pâdişah, bu kadar faal, mutî' hâdimlerini ücretsiz mi bırakır? Müellif (ra), burada kâinâtta hâkimiyet-i ilâhiyye'yi bir devlete benzetmiştir. Bir devletin, en aşağı mertebede bulunan memurlarına yüksek ücret verip, en esâslı memurlarına ücret vermemesi mümkün olmadığı gibi, hâkimiyet-i ilâhiyyenin de âlemde her şeye bir ücret verdiği halde, en kesretli ve en esâslı memurları olan zerrat tâifesini ücretsiz, mükâfatsız bırakması mümkün değildir.

METİN

ve hayvanâtta zerratı tavzîf edip rızık yoluyla hayat-ı insâniyye derecesine çıkarmasıyla ve insanın vücûdundaki zerratı süze süze tasfiye ve taltîf ederek tâ dimâğın ve kalbin en nâzik ve latîf yerinde makam vermesiyle bilinir ki; harekât-ı zerrat hikmetsiz değil, belki kendine layık bir nev’i kemâlâta koşturuluyor.

ŞERH

mertebesini onlara verir. Çünkü, hayvaniyyet, nebâtiyyete göre latîf bir mertebedir. Mertebe-i letâfet, ruhlu hayata mazhariyetle nûrlanmak demektir. Zerrat bir nev’i kesâfetten kurtulup nûrlanıyor. Bir hayvan diyebilir ki, “Bu ova benimdir”, fakat bir ot diyemez. Zerrelere hayvanât mertebesini vermesi **(ve hayvanâtta zerratı tavzîf edip rızık yoluyla hayat-ı insâniyye derecesine çıkarmasıyla)** sevk edip insanın bir cüz’ü haline getirir. Hayvanın etinden, sütünden insan istifâde eder. Böylece hayvanâtta o zerrat, hayat-ı insâniyye mertebesine çıkar **(ve insanın vücûdundaki zerratı süze süze)** fuzûliyattan ayırmakla **(tasfiye ve taltîf ederek tâ dimâğın ve kalbin en nâzik ve latîf yerinde makam vermesiyle bilinir ki; harekât-ı zerrat hikmetsiz değil, belki kendine layık bir nev’i kemâlâta koşturuluyor.)** Yani zerrat neticede iki büyük yerde iş görüyor: Biri dimâğ, diğeri kalbdır. Dimâğdan âsâb iniyor, kalbden de hayat damarları çıkıyor.

Zerrenin terakkîyat neticesinde nâil olduğu en yüksek mevkî, beyin ve kalbdır. Zira zâhir-i kalb, hâfıza ve akıldır. Bâtın-ı kalb ise, âyine-i Samed’dir. Zerrat, harekâtıyla bir kemâlâtâ koşturuluyor. Bu hârika ve manidâr faaliyetin neticesi eğer yokluk olsa, abes olur. Demek tâife-i zerrat, ebedî bir âlemde saâdete mazhar olmak için sevk ediliyor.

Evet, kâinâtta dâimî bir tekâmül kanunu cârîdir. Rabb-ı Hakîm, zerrelere mâdenlere, mâdenleri nebâtiyyet hayatına, nebâtâtı hayvaniyyetin letâfet mertebesine, hayvanları insan mertebe-i uzmâsına, zerrat-ı insâniyyeyi de rızık vasıtasıyla tasfiye ede ede en yüksek yer olan dimâğ ve kalbe kadar sevk edip, onların bir cüz’ü haline getirir. Bütün bu faaliyetlerden anlaşılıyor ki, kâinât, tekâmül kanununa bağlıdır. Sani’-i Hakîm, kâinâtta hadsiz zerratı böyle bir tekâmül kanununa tabi tuttuktan sonra yok etmesi, nihayetsiz hikmetine muhâlifdir. Bütün kâinât, hikmetine şehâdet ettiği bir Zât, böyle

METİN

ve hayvanâtta zerratı tavzîf edip rızık yoluyla hayat-ı insâniyye derecesine çıkarmasıyla ve insanın vücûdundaki zerratı süze süze tasfiye ve taltîf ederek tâ dimâğın ve kalbin en nâzik ve latîf yerinde makam vermesiyle bilinir ki; harekât-ı zerrat hikmetsiz değil, belki kendine layık bir nev’i kemâlâta koşturuluyor.

ŞERH

mertebesini onlara verir. Çünkü, hayvaniyyet, nebâtiyyete göre latîf bir mertebedir. Mertebe-i letâfet, ruhlu hayata mazhariyetle nûrlanmak demektir. Zerrat bir nev’i kesâfetten kurtulup nûrlanıyor. Bir hayvan diyebilir ki, “Bu ova benimdir”, fakat bir ot diyemez. Zerrelere hayvanât mertebesini vermesi **(ve hayvanâtta zerratı tavzîf edip rızık yoluyla hayat-ı insâniyye derecesine çıkarmasıyla)** sevk edip insanın bir cüz’ü haline getirir. Hayvanın etinden, sütünden insan istifâde eder. Böylece hayvanâtta o zerrat, hayat-ı insâniyye mertebesine çıkar **(ve insanın vücûdundaki zerratı süze süze)** fuzûliyattan ayırmakla **(tasfiye ve taltîf ederek tâ dimâğın ve kalbin en nâzik ve latîf yerinde makam vermesiyle bilinir ki; harekât-ı zerrat hikmetsiz değil, belki kendine layık bir nev’i kemâlâta koşturuluyor.)** Yani zerrat neticede iki büyük yerde iş görüyor: Biri dimâğ, diğeri kalbdır. Dimâğdan âsâb iniyor, kalbden de hayat damarları çıkıyor.

Zerrenin terakkîyat neticesinde nâil olduğu en yüksek mevki, beyin ve kalbdır. Zira zâhir-i kalb, hâfıza ve akıldır. Bâtın-ı kalb ise, âyine-i Samed’dir. Zerrat, harekâtıyla bir kemâlâtâ koşturuluyor. Bu hârika ve manidâr faaliyetin neticesi eğer yokluk olsa, abes olur. Demek tâife-i zerrat, ebedî bir âlemde saâdete mazhar olmak için sevk ediliyor.

Evet, kâinâtta dâimî bir tekâmül kanunu cârîdir. Rabb-ı Hakîm, zerrelere mâdenlere, mâdenleri nebâtiyyet hayatına, nebâtâtı hayvaniyyetin letâfet mertebesine, hayvanları insan mertebe-i uzmâsına, zerrat-ı insâniyyeyi de rızık vasıtasıyla tasfiye ede ede en yüksek yer olan dimâğ ve kalbe kadar sevk edip, onların bir cüz’ü haline getirir. Bütün bu faaliyetlerden anlaşılıyor ki, kâinât, tekâmül kanununa bağlıdır. Sani’-i Hakîm, kâinâtta hadsiz zerratı böyle bir tekâmül kanununa tabi tuttuktan sonra yok etmesi, nihayetsiz hikmetine muhâlifdir. Bütün kâinât, hikmetine şehâdet ettiği bir Zât, böyle

METİN

Sâlisen: Zîhayat cisimlerin zerratı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerrelere öyle manevî bir nûra, bir letâfete, bir meziyyete mazhar oluyorlar ki, sâir zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer.

İşte azîm bir ağacın bütün zerratı içinde bir kısım zerrelere şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nâzik vazifeleri görmesiyle olduğundan gösteriyor ki: Sâni'-i Hakîm'in emriyle vazife-i fitrat içinde zerratin envâ'-ı harekâtına göre onlara tecellî eden esmanın hesabına ve şerefine olarak birer manevî letâfet, birer manevî nûr, birer makam, birer manevî ders almalarını gösteriyor.

ŞERH

bir abesiyyetten münezzehtir. Öyle ise O Sâni'-i Hakîm, zerratı, ebedî bir âlemin binâsının temel taşları olmak sûretiyle mükâfâtlandıracaktır.

(Sâlisen: Zîhayat cisimlerin zerratı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerrelere öyle manevî bir nûra, bir letâfete, bir meziyyete mazhar oluyorlar ki, sâir zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer.) Meselâ, tohum ve çekirdek içinde bir kısım zerrelere, öyle bir nûra mazhar olur ki, bir ağaç ondan vücûd bulur. Zira tohum veya çekirdeği toprak altına attığımızda zâhiren çürüyüp yok olur gider. Fakat o tohum ve çekirdekte çürümeyen ve sâir zerrelere ruhu ve sultanı hükmünde olan bir kısım zerrelere harekete geçer, bir ağacın teşekkülüne medâr olur. Demek, Hakîm bir Zât tarafından bir kısım zerrelere böyle bir kabiliyyet verilmiş.

(İşte azîm bir ağacın bütün zerratı içinde bir kısım zerrelere şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nâzik vazifeleri görmesiyle olduğundan gösteriyor ki: Sâni'-i Hakîm'in emriyle vazife-i fitrat içinde zerratin envâ'-ı harekâtına göre onlara tecellî eden esmanın hesabına ve şerefine olarak birer manevî letâfet, birer manevî nûr, birer makam, birer manevî ders almalarını gösteriyor.) Meselâ; bir damla meni içinden bir kısım zerrelere çıkıyor, mükemmel bir insanı netice veriyor. Adeta meni içerisindeki o zerrelere, onun ruhu gibi oluyor. Demek bir kısım zerratta bir insanı netice vermek gibi yüksek mertebeleri alma kabiliyyetleri vardır. Bundan anlaşılıyor ki; Cenâb-ı Hak, bu zerrelere

METİN

Sâlisen: Zihayat cisimlerin zerratı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerrelere öyle manevî bir nûra, bir letâfete, bir meziyyete mazhar oluyorlar ki, sâir zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer.

İşte azîm bir ağacın bütün zerratı içinde bir kısım zerrelere şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nâzik vazifeleri görmesiyle olduğundan gösteriyor ki: Sâni'-i Hakîm'in emriyle vazife-i fitrat içinde zerratin envâ'-ı harekâtına göre onlara tecellî eden esmanın hesabına ve şerefine olarak birer manevî letâfet, birer manevî nûr, birer makam, birer manevî ders almalarını gösteriyor.

ŞERH

bir abesiyyetten münezzehtir. Öyle ise O Sâni'-i Hakîm, zerratı, ebedî bir âlemin binâsının temel taşları olmak sûretiyle mükâfâtlandıracaktır.

(Sâlisen: Zihayat cisimlerin zerratı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerrelere öyle manevî bir nûra, bir letâfete, bir meziyyete mazhar oluyorlar ki, sâir zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer.) Meselâ, tohum ve çekirdek içinde bir kısım zerrelere, öyle bir nûra mazhar olur ki, bir ağaç ondan vücûd bulur. Zira tohum veya çekirdeği toprak altına attığımızda zâhiren çürüyüp yok olur gider. Fakat o tohum ve çekirdekte çürümeyen ve sâir zerrelere ruhu ve sultanı hükmünde olan bir kısım zerrelere harekete geçer, bir ağacın teşekkülüne medâr olur. Demek, Hakîm bir Zât tarafından bir kısım zerrelere böyle bir kabiliyyet verilmiş.

(İşte azîm bir ağacın bütün zerratı içinde bir kısım zerrelere şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nâzik vazifeleri görmesiyle olduğundan gösteriyor ki: Sâni'-i Hakîm'in emriyle vazife-i fitrat içinde zerratin envâ'-ı harekâtına göre onlara tecellî eden esmanın hesabına ve şerefine olarak birer manevî letâfet, birer manevî nûr, birer makam, birer manevî ders almalarını gösteriyor.) Meselâ; bir damla meni içinden bir kısım zerrelere çıkıyor, mükemmel bir insanı netice veriyor. Adeta meni içerisindeki o zerrelere, onun ruhu gibi oluyor. Demek bir kısım zerratta bir insanı netice vermek gibi yüksek mertebeleri alma kabiliyyetleri vardır. Bundan anlaşılıyor ki; Cenâb-ı Hak, bu zerrelere

METİN

Elhâsıl: Madem Sâni’-i Hakîm, her şey için o şeye münâsib bir nokta-i kemâl ve ona layık bir mertebe-i feyz-i vücûd tayin edip ve o şeye, o nokta-i kemâle sa’y edip gitmek için bir isti’dâd vererek ona sevk ediyor ve bütün nebâtât ve hayvanâtta şu kanun-i Rubûbiyyet cârî olmakla beraber, cemâdâtta dahî cârîdir ki; âdî toprağa, elmâs derecesine ve cevâhir-i âliye mertebesine bir terakkiyât veriyor ve şu hakîkatta muazzam bir “Kanun-i Rubûbiyyet”in ucu görünüyor.

ŞERH

O halde bu üç mes’ele, “Zerratın harekâtında şu hikmetin bulunması ne ile bilinir?” sualine mukni bir cevap oldu. Elbette bu kadar yüksek vezaifi intizam ve nizamla yerine getiren, burada çalışarak çok mertebelere terakki edip yüksek makamlarda çalışan, bu kadar yüksek kabiliyete mazhar olan zerreler hikmetsiz çalışmıyor, iki kere iki dört eder bedahetinde isbat edilmiş oldu.

Hülasa: Zerratın tahrîki, tenvîr içindir, terakkî içindir. Yani nûrlanmak, ebedî bir âleme layık zerrat olmak ve hayatdar bir hale nâmzed olmak içindir.

ŞERH edeceğimiz bu “Elhâsıl” kısmında, yukarıda zikredilen üç mes’eleden çıkan yedi kanunla isbat ediliyor ki; zerratın haşri vukû bulacaktır. Şu harekât-ı zerrat, dünya hesabına değil, belki âhiret hesabıdır.

Evvela: İleride zikredilecek yedi kanun-i İlâhiyi ve her bir kanundan çıkan ism-i İlâhiyi hülasa edelim.

1. Kanun-i Rubûbiyyet’ten Rab,
2. Kanun-i Kerem’dan Kerîm,
3. Kanun-i Tahsîn ve Cemâl’dan Muhsin ve Cemîl,
4. Kanun-i Rahmet’ten Rahmân ve Rahîm,
5. Kanun-i Hikmet’ten Hakîm,
6. Kanun-i Adl’dan Âdil,
7. Kanun-i İhatâ-i İlmî’den Alîm isimleri görünüyor.

METİN

Elhâsıl: Madem Sâni'-i Hakîm, her şey için o şeye münâsib bir nokta-i kemâl ve ona layık bir mertebe-i feyz-i vücûd tayin edip ve o şeye, o nokta-i kemâle sa'y edip gitmek için bir isti'dâd vererek ona sevk ediyor ve bütün nebâtât ve hayvanâtta şu kanun-i Rubûbiyyet cârî olmakla beraber, cemâdâtta dahî cârîdir ki; âdî toprağa, elmâs derecesine ve cevâhir-i âliye mertebesine bir terakkiyât veriyor ve şu hakîkatta muazzam bir "Kanun-i Rubûbiyyet" in ucu görünüyor.

ŞERH

O halde bu üç mes'ele, "Zerratın harekâtında şu hikmetin bulunması ne ile bilinir?" sualine mukni bir cevap oldu. Elbette bu kadar yüksek vezaifi intizam ve nizamla yerine getiren, burada çalışarak çok mertebelere terakki edip yüksek makamlarda çalışan, bu kadar yüksek kabiliyete mazhar olan zerreler hikmetsiz çalışmıyor, iki kere iki dört eder bedahetinde isbat edilmiş oldu.

Hülasa: Zerratın tahrîki, tenvîr içindir, terakkî içindir. Yani nûrlanmak, ebedî bir âleme layık zerrat olmak ve hayatdar bir hale nâmzed olmak içindir.

ŞERH edeceğimiz bu "Elhâsıl" kısmında, yukarıda zikredilen üç mes'eleden çıkan yedi kanunla isbat ediliyor ki; zerratın haşri vukû bulacaktır. Şu harekât-ı zerrat, dünya hesabına değil, belki âhiret hesabınadır.

Evvela: İleride zikredilecek yedi kanun-i İlâhiyi ve her bir kanundan çıkan ism-i İlâhiyi hülasa edelim.

1. Kanun-i Rubûbiyyet'ten Rab,
2. Kanun-i Kerem'den Kerîm,
3. Kanun-i Tahsîn ve Cemâl'den Muhsin ve Cemîl,
4. Kanun-i Rahmet'ten Rahmân ve Rahîm,
5. Kanun-i Hikmet'ten Hakîm,
6. Kanun-i Adl'den Âdil,
7. Kanun-i İhatâ-i İlmî'den Alîm isimleri görünüyor.

ŞERH

"Âlemde her bir şey, bütün eşyayı kendi Hâlık'ına verir. Ve dünyada her bir eser, bütün âsârı kendi müessirinin eserleri olduğunu gösterir. Ve kâinâtta her bir fîl-i îcâdî, bütün ef'âl-i îcâdîyeyi kendi fâilinin fülleri olduğunu isbat eder. Ve mevcûdâtta tecellî eden her bir isim, bütün esmayı kendi müsemmâsının isimleri ve unvânları olduğuna işâret eder. Demek her bir şey, doğrudan doğruya bir bürhân-ı vahdâniyettir ve marîfet-i îlâhiyyenin bir penceresidir.

Evet her bir eser, husûsan zîhayat olsa, kâinâtın küçük bir misâl-i mûsâğğarıdır ve âlemin bir çekirdeğidir ve Küre-i Arz'ın bir meyvesidir. Öyle ise; o misâl-i mûsâğğarı, o çekirdeği, o meyveyi îcâd eden, herhalde bütün kâinâtı îcâd eden yine O'dur. Çünkü meyvenin mûcidi, ağacının mûcidinden başkası olamaz. Öyle ise her bir eser, bütün âsârı müessirine verdiği gibi; her bir fîl dahî bütün ef'âlî, fâiline isnâd eder. Çünkü görüyoruz ki, her bir fîl-i îcâdî, ekser mevcûdâtı îhâta edecek derecede geniş ve zerreden şümûsâ kadar uzun birer kanun-i Hallâkiyetin ucu olarak görünüyor.

Demek o cüz'î fîl-i îcâdî sâhibi kim ise, o mevcûdâtı îhâta eden ve zerreden şümûsâ kadar uzanan kanun-i küllî ile bağlanan bütün ef'âlîn fâili olmak gerektir. Evet, bir sineği ihyâ eden, bütün hevâmı ve küçük hayvanâtı îcâd eden ve Arz'ı ihyâ eden Zât olacaktır. Hem Mevlîvî gibi zerreyi döndüren kim ise, müteselsilen mevcûdâtı tahrîk edip, tâ Şems'i seyyârâtıyla gezdiren aynı Zât olmak gerektir. Çünkü kanun bir silsiledir, ef'âl onun ile bağlıdır.

Demek nasıl her bir eser, bütün âsârı müessirine verir ve her bir fîl-i îcâdî, bütün ef'âlî fâiline mal eder. Aynen öyle de kâinâtta tecellî eden her bir isim, bütün isimleri kendi müsemmâsına isnâd eder ve onun unvânları olduğunu isbat eder. Çünkü kâinâtta tecellî eden isimler, devâir-i mütedâhile gibi ve ziyâdaki elvân-ı seb'a gibi birbiri içine giriyor; birbirine yardım ediyor; birbirinin eserini tekmîl ediyor; tezyîn ediyor. Meselâ, Muhyî ismi bir şeye tecellî ettiği vakit ve hayat verdiği dakikada Hakîm ismi dahî tecellî ediyor; o zîhayatın yuvası olan cesedini hikmetle tanzîm ediyor. Aynı halde Kerîm ismi dahî tecellî ediyor; yuvasını tezyîn eder. Aynı anda Rahîm isminin dahî tecellîsi görünüyor; o cesedin şefkatle havâicini ihzâr eder. Aynı zamanda Rezzâk ismi tecellîsi görünüyor; o zîhayatın bekâsına lâzım maddî ve manevî rızkını ummadığı tarzda veriyor. Ve hâkezâ...

ŞERH

"Âlemde her bir şey, bütün eşyayı kendi Hâlık'ına verir. Ve dünyada her bir eser, bütün âsârı kendi müessirinin eserleri olduğunu gösterir. Ve kâinâtta her bir fîl-i îcâdî, bütün ef'âl-i îcâdîyeyi kendi fâilinin fülleri olduğunu isbat eder. Ve mevcûdâtta tecellî eden her bir isim, bütün esmayı kendi müsemâmâsının isimleri ve unvânları olduğuna işâret eder. Demek her bir şey, doğrudan doğruya bir bürhân-ı vahdâniyettir ve marîfet-i îlâhiyyenin bir penceresidir.

Evet her bir eser, husûsan zîhayat olsa, kâinâtın küçük bir misâl-i mûsâğğarıdır ve âlemin bir çekirdeğidir ve Küre-i Arz'ın bir meyvesidir. Öyle ise; o misâl-i mûsâğğarı, o çekirdeği, o meyveyi îcâd eden, herhalde bütün kâinâtı îcâd eden yine O'dur. Çünkü meyvenin mûcidi, ağacının mûcidinden başkası olamaz. Öyle ise her bir eser, bütün âsârı müessirine verdiği gibi; her bir fîl dahî bütün ef'âlî, fâiline isnâd eder. Çünkü görüyoruz ki, her bir fîl-i îcâdî, ekser mevcûdâtı îhâta edecek derecede geniş ve zerreden şümûsâ kadar uzun birer kanun-i Hallâkiyetin ucu olarak görünüyor.

Demek o cüz'î fîl-i îcâdî sâhibi kim ise, o mevcûdâtı îhâta eden ve zerreden şümûsâ kadar uzanan kanun-i küllî ile bağlanan bütün ef'âlîn fâili olmak gerektir. Evet, bir sineği ihyâ eden, bütün hevâmı ve küçük hayvanâtı îcâd eden ve Arz'ı ihyâ eden Zât olacaktır. Hem Mevlevî gibi zerreyi döndüren kim ise, müteselsilen mevcûdâtı tahrîk edip, tâ Şems'i seyyârâtıyla gezdiren aynı Zât olmak gerektir. Çünkü kanun bir silsiledir, ef'âl onun ile bağlıdır.

Demek nasıl her bir eser, bütün âsârı müessirine verir ve her bir fîl-i îcâdî, bütün ef'âlî fâiline mal eder. Aynen öyle de kâinâtta tecellî eden her bir isim, bütün isimleri kendi müsemâmâsına isnâd eder ve onun unvânları olduğunu isbat eder. Çünkü kâinâtta tecellî eden isimler, devâir-i mütedâhile gibi ve ziyâdaki elvân-ı seb'a gibi birbiri içine giriyor; birbirine yardım ediyor; birbirinin eserini tekmîl ediyor; tezyîn ediyor. Meselâ, Muhyî ismi bir şeye tecellî ettiği vakit ve hayat verdiği dakikada Hakîm ismi dahî tecellî ediyor; o zîhayatın yuvası olan cesedini hikmetle tanzîm ediyor. Aynı halde Kerîm ismi dahî tecellî ediyor; yuvasını tezyîn eder. Aynı anda Rahîm isminin dahî tecellîsi görünüyor; o cesedin şefkatle havâicini ihzâr eder. Aynı zamanda Rezzâk ismi tecellîsi görünüyor; o zîhayatın bekâsına lâzım maddî ve manevî rızkını ummadığı tarzda veriyor. Ve hâkezâ...

ŞERH

2. Mevcudat üzerindeki ef'al-i İlâhiyeyi isbat eder.
3. Bu ef'al-i acibenin iktiza ettiği esmayı isbat eder.
4. Bu esma ile muttasıf bir Zat-ı Vahid-i Ehad'in olması gerektiğini bildirir.

Bunları isbat ettikten sonra haşri buna bina eder.

(Elhâsıl: Madem Sâni'-i Hakîm, her şey için o şeye münâsib bir nokta-i kemâl) Meselâ, bir damla meniye insan olmak, bir çekirdeğe ağaç olmak, bir tohuma sünbül vermek gibi bir nokta-i kemâl tayin etmiş, **(ve ona layık bir mertebe-i feyz-i vücûd)** Mevcûd-i Hakîkî olan Rabbü'l-Âlemîn Vâcibü'l-Vücûd ismiyle eşyaya tecellî eder, mahlûkiyet sıfatını vererek ona münâsib bir vücûd ihsan eder **(ve o şeye, o nokta-i kemâle sa'y edip gitmek için bir isti'dâd vererek ona sevk ediyor)** o sevkîyatı da zerratın tahrîkiyle yapıyor **(ve bütün nebâtât ve hayvanâtta şu kanun-i Rubûbiyyet cârî olmakla beraber, cemâdâtta dahî câridir)** Kanun-i Rubûbiyyet, âlemde her şeyde câridir. Şerîat lisânında ve Kur'ân dilinde kanun-i tekâmüle, "Kanun-i Rubûbiyyet" de denir. Rubûbiyyet kanunu ile tekâmül kanunu aynı şeydir. Her şeyi yavaş yavaş kemâline kavuşturmak demektir. Öyle **(ki; âdî toprağa, elmâs derecesine ve cevâhir-i âliye mertebesine bir terakkiyât veriyor.)** Toprağı elmâs ediyor, cevâhir-i âliye derecesine çıkarıyor **(ve şu hakîkatta muazzam bir "Kanun-i Rubûbiyyet" in ucu görünüyor.)**

Madem kâinâtta tekâmül kanunu vardır. Câmid olan topraktan maâdin elde edilir, mâdenler tahrîk olunarak ot olur, otlar hayvan mertebesine çıkar, hayvanlar da derece-i insâniyyete mazhar olur. Ve hâkezâ her şey, bu tekâmül kanununa dâhildir. Mâdem âlemde tekâmül kanunu var. Öyle ise Sani'-i Hakîm, şu zerratı da bu kanuna tabi kılacaktır. Rab ismi, zerratın yok olmamasını, tekâmül edip hayata mazhar olmakla Cennet'e gitmesini istiyor. Demek zerratın haşri haktır ve vukû bulacaktır. Zerrat-ı mevcûdât haşre gidecek ve dâr-ı saâdette mükâfâtını alacaktır.

Evet, esma-i İlâhiyyeden biri de Rabbü'l-Âlemin'dir. Rabb'in manası; her şeye bir kemâl noktası tayin eden ve onu, o kemâl noktasına sevk ederken

ŞERH

2. Mevcudat üzerindeki ef'al-i İlâhiyeyi isbat eder.
3. Bu ef'al-i acibenin iktiza ettiği esmayı isbat eder.
4. Bu esma ile muttasıf bir Zat-ı Vahid-i Ehad'in olması gerektiğini bildirir.

Bunları isbat ettikten sonra haşri buna bina eder.

(Elhâsıl: Madem Sâni'-i Hakîm, her şey için o şeye münâsib bir nokta-i kemâl) Meselâ, bir damla meniye insan olmak, bir çekirdeğe ağaç olmak, bir tohuma sünbül vermek gibi bir nokta-i kemâl tayin etmiş, **(ve ona layık bir mertebe-i feyz-i vücûd)** Mevcûd-i Hakîkî olan Rabbü'l-Âlemîn Vâcibü'l-Vücûd ismiyle eşyaya tecellî eder, mahlûkiyet sıfatını vererek ona münâsib bir vücûd ihsan eder **(ve o şeye, o nokta-i kemâle sa'y edip gitmek için bir isti'dâd vererek ona sevk ediyor)** o sevkîyatı da zerratın tahrîkiyle yapıyor **(ve bütün nebâtât ve hayvanâtta şu kanun-i Rubûbiyyet cârî olmakla beraber, cemâdâtta dahî câridir)** Kanun-i Rubûbiyyet, âlemde her şeyde câridir. Şerîat lisânında ve Kur'ân dilinde kanun-i tekâmüle, "Kanun-i Rubûbiyyet" de denir. Rubûbiyyet kanunu ile tekâmül kanunu aynı şeydir. Her şeyi yavaş yavaş kemâline kavuşturmak demektir. Öyle **(ki; âdî toprağa, elmâs derecesine ve cevâhir-i âliye mertebesine bir terakkiyât veriyor.)** Toprağı elmâs ediyor, cevâhir-i âliye derecesine çıkarıyor **(ve şu hakîkatta muazzam bir "Kanun-i Rubûbiyyet" in ucu görünüyor.)**

Madem kâinâtta tekâmül kanunu vardır. Câmîd olan topraktan maâdin elde edilir, mâdenler tahrîk olunarak ot olur, otlar hayvan mertebesine çıkar, hayvanlar da derece-i insâniyyete mazhar olur. Ve hâkezâ her şey, bu tekâmül kanununa dâhildir. Mâdem âlemde tekâmül kanunu var. Öyle ise Sani'-i Hakîm, şu zerratı da bu kanuna tabi kılacaktır. Rab ismi, zerratın yok olmamasını, tekâmül edip hayata mazhar olmakla Cennet'e gitmesini istiyor. Demek zerratın haşri haktır ve vukû bulacaktır. Zerrat-ı mevcûdât haşre gidecek ve dâr-ı saâdette mükâfâtını alacaktır.

Evet, esma-i İlâhiyyeden biri de Rabbü'l-Âlemin'dir. Rabb'in manası; her şeye bir kemâl noktası tayin eden ve onu, o kemâl noktasına sevk ederken

METİN

Hem mâdem her şey'in hakîkati, Cenâb-ı Hakk'ın bir isminin tecellîsine bakar, ona bağlıdır; ona âyinedir.

O şey, ne kadar güzel bir vaziyet alsa, o ismin şerefinedir; o isim öyle ister. O şey bilse, bilmeseyse; o güzel vaziyet, hakikat nazarında matlûbtur. Ve şu hakîkattan gayet muazzam bir "Kanun-i Tahsîn ve Cemâl"ın ucu görünüyor.

ŞERH

bu hâl Kanun-i Kerem'e uygun düşer mi? Elbette uygun düşmez. Madem "Kanun-i Kerem" var, öyleyse ebedî bir âlemde, bâkî bir memlekette; insan, hayvan, zerrat, hülâsa bütün mevcûdât orada bâkî bir hayata mazhar olup, dâimî bir saâdete erecek. Demek Kanun-i Kerem, tek başına haşrin varlığını isbat eder.

Evet, kâinatta müşâhede ediyoruz, her şeye birer maâş gibi birer lezzet-i cüz'îyye, birer ücret-i kemâl veriliyor. İstemeden her şeyin ihtiyacı yerine getiriliyor. Bu fiiller, bir Kanun-i Kerem'e, o da Kerîm bir Zât'ın vücûb-i vücûduna ve vahdetine delâlet eder. Madem kâinatta bir Kanun-i Kerem vardır. Zerrat da bu kanuna tâbidir. Elbette O Kerîm olan Zât, zerrata da bir ücret verecek, onları yok etmeyecek, dâr-ı âhirette mükâfâtlandıracaktır.

(Hem madem her şey'in hakîkati, Cenâb-ı Hakk'ın bir isminin tecellîsine bakar, ona bağlıdır; ona âyinedir.) "Hakîkî hakâik-i eşya, esma-i ilâhiyyedir. Mâhiyeti eşya ise, o hakâikin gölgeleridir."¹

(O şey, ne kadar güzel bir vaziyet alsa, o ismin şerefinedir; o isim öyle ister. O şey bilse, bilmeseyse; o güzel vaziyet, hakikat nazarında matlûbtur. Ve şu hakîkattan gayet muazzam) büyük **(bir "Kanun-i Tahsîn ve Cemâl"ın ucu görünüyor.)** Madem bütün kâinât, Cenâb-ı Hakk'ın esmasına âyinedir, her bir mevcûd, bir ism-i ilâhî'ye dayanır. Esmâ-i ilâhiyye de

² وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

[1] Sözler, 32. Söz, 3. Mevkıf, 1. Mebhas, s. 627.

[2] A'râf, 7:180.

METİN

Hem mâdem her şey'in hakîkati, Cenâb-ı Hakk'ın bir isminin tecellîsine bakar, ona bağlıdır; ona âyinedir.

O şey, ne kadar güzel bir vaziyet alsa, o ismin şerefinedir; o isim öyle ister. O şey bilse, bilmeseyse; o güzel vaziyet, hakikat nazarında matlûbtur. Ve şu hakîkattan gayet muazzam bir "Kanun-i Tahsîn ve Cemâl"ın ucu görünüyor.

ŞERH

bu hâl Kanun-i Kerem'e uygun düşer mi? Elbette uygun düşmez. Madem "Kanun-i Kerem" var, öyleyse ebedî bir âlemde, bâkî bir memlekette; insan, hayvan, zerrat, hülâsa bütün mevcûdât orada bâkî bir hayata mazhar olup, dâimî bir saâdete erecek. Demek Kanun-i Kerem, tek başına haşrin varlığını isbat eder.

Evet, kâinatta müşâhede ediyoruz, her şeye birer maâş gibi birer lezzet-i cüz'îyye, birer ücret-i kemâl veriliyor. İstemeden her şeyin ihtiyacı yerine getiriliyor. Bu fiiller, bir Kanun-i Kerem'e, o da Kerîm bir Zât'ın vücûb-i vücûduna ve vahdetine delâlet eder. Madem kâinatta bir Kanun-i Kerem vardır. Zerrat da bu kanuna tâbidir. Elbette O Kerîm olan Zât, zerrata da bir ücret verecek, onları yok etmeyecek, dâr-ı âhirette mükâfâtlandıracaktır.

(Hem madem her şey'in hakîkati, Cenâb-ı Hakk'ın bir isminin tecellîsine bakar, ona bağlıdır; ona âyinedir.) "Hakîkî hakâik-i eşya, esma-i ilâhiyyedir. Mâhiyeti eşya ise, o hakâikin gölgeleridir."¹

(O şey, ne kadar güzel bir vaziyet alsa, o ismin şerefinedir; o isim öyle ister. O şey bilse, bilmeseyse; o güzel vaziyet, hakikat nazarında matlûbtur. Ve şu hakîkattan gayet muazzam) büyük **(bir "Kanun-i Tahsîn ve Cemâl"ın ucu görünüyor.)** Madem bütün kâinât, Cenâb-ı Hakk'ın esmasına âyinedir, her bir mevcûd, bir ism-i ilâhî'ye dayanır. Esmâ-i ilâhiyye de

2 وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

[1] Sözler, 32. Söz, 3. Mevkıf, 1. Mebhas, s. 627.

[2] A'râf, 7:180.

ŞERH

âyetinin ifâdesiyle en güzeldir. Madem bütün mevcûdâtta Kanun-i Tahsîn ve Kanun-i Cemâl var. Her şey, o kanuna mazhariyetle güzelleşir. Bizzat güzel olmazsa da netice itibariyle güzeldir. Her şeyin hakîkatı, bir isme dayandığı, o esma da nass-ı ayetle en güzel olduğu için âlemde çirkin bir şey yoktur. Çirkin şeyler zâhiren görünürse de bizim aklımıza göre çirkindir. Gerçekte her şey güzeldir. Bunda bir Kanun-i Tahsîn ve Cemâl görünüyor. Elbette bu Kanun-i Tahsîn ve Cemâl'in mercii olan esma dâimî olduğundan, mazharların da dâimî olmasını iktizâ eder. Çünkü Bakî bir Zât, fânî bir âyineye râzî olamaz. Âlemin hakîkatı bâkî esmaya dayandığı için, yokluğa ve hiçliğe mahkûm olamaz. Madem o esma bâkîdir, mevcûdâtta güzellikler de bâkî kalması lâzım gelir. Bu ise âlemde tecellî eden Kanun-i Tahsîn ve Cemâl'in neticesidir.

Evet, görüyoruz ki, bir çekirdekten bir ağaç çıkıyor. O ağaç yaprak, çiçek ve meyvelerle tezyîn ediliyor. O ağacın verdiği meyvelerin her birisinin rengi, kokusu, tadı, lezzeti ayrı ayrıdır. Bütün bu güzelliklere o ağacın şuûru taallûk etmediğinden gösteriyor ki; o güzellikler, kâinâtta "Kanun-i Tahsîn ve Cemâl"i vaz'eden bir Zât'tan geliyor.

Yine görüyoruz ki, rû-yi zemin, bahar mevsiminde bir dest-i gaybî tarafından güzelleştiriliyor. Nebâtât ve hayvanâtla şenlendiriliyor. Halbuki bu mevcûdâtın şuûru, idrâki olmadığından o güzelliğin menşe'i olamaz. O halde bu güzellik, Kanun-i Tahsîn ve Cemâl'den gelmektedir. Demek o mevcûdât, Cemâl bir Zât'ın ismine âyinedir. O'nunla güzelleşir. O isim bâkî olmasına rağmen, o şeyin güzelliği fânîdir. Demek o mevcûd, kendi hesabına çalışmıyor, o güzel vaziyeti kendi nâmına almıyor; belki bütün o güzel vaziyetler, o ismin şerefine âittir. Lâle, senin yüzüne güler, bir müddet sonra kaybolup gider. Bu vaziyet, Kanun-i Tahsîn'i gösterir ki, kâinâtta bu tahsînleri yapan Zât-ı Zülcemâl'in esma-i hüsnâsının bâkî olduğunu, o esmanın mazharları da ebedî âlemde devam edeceklerini ve daha güzel bir şekilde hayata mazhar olacaklarını gösterir. Madem O Cemâl-i Zülkemâl, bu kâinâtı baştanbaşa güzelleştiriyor. Öyle ise o kâinâtı fenâyâ marûz bırakmak sûretiyle abes etmez, çocuk oyuncağına çevirmez. Hakîm-i Mutlak, buna müsâade etmez. Demek Kanun-i

ŞERH

âyetinin ifâdesiyle en güzeldir. Madem bütün mevcûdâtta Kanun-i Tahsîn ve Kanun-i Cemâl var. Her şey, o kanuna mazhariyetle güzelleşir. Bizzat güzel olmazsa da netice itibariyle güzeldir. Her şeyin hakîkatı, bir isme dayandığı, o esma da nass-ı ayetle en güzel olduğu için âlemde çirkin bir şey yoktur. Çirkin şeyler zâhiren görünürse de bizim aklımıza göre çirkindir. Gerçekte her şey güzeldir. Bunda bir Kanun-i Tahsîn ve Cemâl görünüyor. Elbette bu Kanun-i Tahsîn ve Cemâl'in mercii olan esma dâimî olduğundan, mazharların da dâimî olmasını iktizâ eder. Çünkü Bakî bir Zât, fânî bir âyineye râzî olamaz. Âlemin hakîkatı bâkî esmaya dayandığı için, yokluğa ve hiçliğe mahkûm olamaz. Madem o esma bâkîdir, mevcûdâtta güzellikler de bâkî kalması lâzım gelir. Bu ise âlemde tecellî eden Kanun-i Tahsîn ve Cemâl'in neticesidir.

Evet, görüyoruz ki, bir çekirdekten bir ağaç çıkıyor. O ağaç yaprak, çiçek ve meyvelerle tezyîn ediliyor. O ağacın verdiği meyvelerin her birisinin rengi, kokusu, tadı, lezzeti ayrı ayrıdır. Bütün bu güzelliklere o ağacın şuûru taallûk etmediğinden gösteriyor ki; o güzellikler, kâinâtta "Kanun-i Tahsîn ve Cemâl"i vaz'eden bir Zât'tan geliyor.

Yine görüyoruz ki, rû-yi zemin, bahar mevsiminde bir dest-i gaybî tarafından güzelleştiriliyor. Nebâtât ve hayvanâtla şenlendiriliyor. Halbuki bu mevcûdâtın şuûru, idrâki olmadığından o güzelliğin menşe'i olamaz. O halde bu güzellik, Kanun-i Tahsîn ve Cemâl'den gelmektedir. Demek o mevcûdât, Cemâl bir Zât'ın ismine âyinedir. O'nunla güzelleşir. O isim bâkî olmasına rağmen, o şeyin güzelliği fânîdir. Demek o mevcûd, kendi hesabına çalışmıyor, o güzel vaziyeti kendi nâmına almıyor; belki bütün o güzel vaziyetler, o ismin şerefine âittir. Lâle, senin yüzüne güler, bir müddet sonra kaybolup gider. Bu vaziyet, Kanun-i Tahsîn'i gösterir ki, kâinâtta bu tahsînleri yapan Zât-ı Zülcemâl'in esma-i hüsnâsının bâkî olduğunu, o esmanın mazharları da ebedî âlemde devam edeceklerini ve daha güzel bir şekilde hayata mazhar olacaklarını gösterir. Madem O Cemâl-i Zülkemâl, bu kâinâtı baştanbaşa güzelleştiriyor. Öyle ise o kâinâtı fenâyâ marûz bırakmak sûretiyle abes etmez, çocuk oyuncağına çevirmez. Hakîm-i Mutlak, buna müsâade etmez. Demek Kanun-i

METİN

geriye almıyor. Belki, o zîkemâlin meyvelerini, neticelerini, manevî hüviyyetini ve manasını, ruhlu ise ruhunu ibkâ ediyor.

Meselâ, dünyada insanı mazhar ettiği kemâlâtın manalarını, meyvelerini ibkâ ediyor. Hatta müteşekkir bir mü'minin yediği zâil meyvelerin şükrünü, hamdini, mücessem bir meyve-i Cennet sûretinde tekrar ona veriyor. Ve şu hakîkatta muazzam bir "Kanun-i Rahmet" in ucu görünüyor.

ŞERH

geriye almıyor.) Buradaki keremden murâd; "inâyet", istemeden vermek manasındaki kerem değil, belki "cûd" murâddır. Çünkü bu manadaki kerem, sâbıkan Kanun-i Kerem'de geçti. Fâtır-ı Kerîm, yani cûd sâhibi olan O Zât, verdiğini geri almıyor. Çünkü verdiği şeyi geri alması, O'nun cûd-i sehâsına ve rahmetine muvafık değildir. **(Belki, o zîkemâlin meyvelerini, neticelerini, manevî hüviyyetini ve manasını, ruhlu ise ruhunu ibkâ ediyor)** bâkileştiriyor. Meselâ, bir çekirdeğe bir ağaç olmak gibi bir makam, bir kemâl veriyor. O ağacı, zevâl bulmasıyla yokluğa mahkûm etmiyor. Belki hakîkatını nesilden nesle devam ettiriyor.

Hem **(Meselâ, dünyada insanı mazhar ettiği kemâlâtın manalarını, meyvelerini ibkâ ediyor. Hatta müteşekkir)** şükreden **(bir mü'minin yediği zâil)** geçici **(meyvelerin şükrünü, hamdini, mücessem)** cisimlenmiş **(bir meyve-i Cennet sûretinde tekrar ona veriyor.)** Bir mü'minin hamd ve şükrünü, meyve-i Cennet olarak ona ihsan ediyor. Meyve-i Cennet demekle bir tek meyveyi kasdetmiyor. Belki cins-i meyve muraddır. En az bire on veriyor. **(Ve şu hakîkatta muazzam bir "Kanun-i Rahmet" in ucu görünüyor.)** Demek Fâtır-ı Kerîm, bu âlemde mahlukata verdiği makamları ve kemalleri geri almaması, belki ömrü sona erdiğinde onun meyvelerini ve neticelerini devam ettirip nesline geçirmesi, bu kainatta cari olan bir Kanun-i Rahmet'i gösteriyor. Madem o Kanun-u Rahmet, bu âlemde böyle cari oluyor, elbette ve bilbedahe o kanun, şu zerratı yok edip ademe atmaz. Verdiği o kemalatı onun elinden ebediyen almaz. Çünkü görüyoruz ki, en şefkatsiz, en zâlim, en gaddâr, en cimri bir insan dahî vermiş olduğu bir şeyi halkın huzurunda geri almaktan utanır ve çekinir. Ne kadar zâlim de olsa, zâhirî kerem ve rahmeti buna müsâade etmez. Zengin bir insanın, en fakîr ve en muhtâç,

METİN

geriye almıyor. Belki, o zîkemâlin meyvelerini, neticelerini, manevî hüviyyetini ve manasını, ruhlu ise ruhunu ibkâ ediyor.

Meselâ, dünyada insanı mazhar ettiği kemâlâtın manalarını, meyvelerini ibkâ ediyor. Hatta müteşekkîr bir mü'minin yediği zâil meyvelerin şükrünü, hamdini, mücessem bir meyve-i Cennet sûretinde tekrar ona veriyor. Ve şu hakîkatta muazzam bir "Kanun-i Rahmet" in ucu görünüyor.

ŞERH

geriye almıyor.) Buradaki keremden murâd; "inâyet", istemeden vermek manasındaki kerem değil, belki "cûd" murâddır. Çünkü bu manadaki kerem, sâbıkan Kanun-i Kerem'de geçti. Fâtır-ı Kerîm, yani cûd sâhibi olan O Zât, verdiğini geri almıyor. Çünkü verdiği şeyi geri alması, O'nun cûd-i sehâsına ve rahmetine muvafık değildir. **(Belki, o zîkemâlin meyvelerini, neticelerini, manevî hüviyyetini ve manasını, ruhlu ise ruhunu ibkâ ediyor)** bâkileştiriyor. Meselâ, bir çekirdeğe bir ağaç olmak gibi bir makam, bir kemâl veriyor. O ağacı, zevâl bulmasıyla yokluğa mahkûm etmiyor. Belki hakîkatını nesilden nesle devam ettiriyor.

Hem **(Meselâ, dünyada insanı mazhar ettiği kemâlâtın manalarını, meyvelerini ibkâ ediyor. Hatta müteşekkîr)** şükreden **(bir mü'minin yediği zâil)** geçici **(meyvelerin şükrünü, hamdini, mücessem)** cisimlenmiş **(bir meyve-i Cennet sûretinde tekrar ona veriyor.)** Bir mü'minin hamd ve şükrünü, meyve-i Cennet olarak ona ihsan ediyor. Meyve-i Cennet demekle bir tek meyveyi kasdetmiyor. Belki cins-i meyve muraddır. En az bire on veriyor. **(Ve şu hakîkatta muazzam bir "Kanun-i Rahmet" in ucu görünüyor.)** Demek Fâtır-ı Kerîm, bu âlemde mahlukata verdiği makamları ve kemalleri geri almaması, belki ömrü sona erdiğinde onun meyvelerini ve neticelerini devam ettirip nesline geçirmesi, bu kainatta cari olan bir Kanun-i Rahmet'i gösteriyor. Madem o Kanun-u Rahmet, bu âlemde böyle cari oluyor, elbette ve bilbedahe o kanun, şu zerratı yok edip ademe atmaz. Verdiği o kemalatı onun elinden ebediyen almaz. Çünkü görüyoruz ki, en şefkatsiz, en zâlim, en gaddâr, en cimri bir insan dahî vermiş olduğu bir şeyi halkın huzurunda geri almaktan utanır ve çekinir. Ne kadar zâlim de olsa, zâhirî kerem ve rahmeti buna müsâade etmez. Zengin bir insanın, en fakîr ve en muhtâç,

ŞERH

perîşan birine bir hediyeı verdikten sonra onu geri alması, onun kerem ve rahmetine yakışır mı?

Evet, şu zerrata verdiği vücûdu onlardan geri almak, Kanun-i Kerem ve Rahmet'ine taban tabana zıddır. En âdî bir adamın, verdiği bir şeyi geri alması nasıl muvafık değilse, Hâlık-ı Kerîm ve Rahîm'in zerrata verdiği vücûd nimetini geri alması da cûd ve rahmetine o kadar muvafık değildir. Belki O Zât-ı Kerîm ve Rahîm, o zerratı tekâmûl ettirerek ebedî hayata mazhar eder.

Âciz ve fakîr insanlarda durum böyle ise, Cevvâd-ı Mutlak olan Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti, bütün âlemi ihâtâ etmiş, şenlendirmiş ve güzelleştirmiştir. Âleme vücûd veren O'nun rahmetidir. İşte böyle bir cûd-i sehâ sâhibine yakışır mı verdiğini geri alsın? Hâşâ ve kellâ! Çünkü âlemdeki bütün kerem ve rahmetler, O'nun kerem ve rahmetinin bir cilvesidir. Öyle ise; Cenâb-ı Hak, Erhamürrâhimîn olduğuna göre, verdiğini geri almaz.

Demek verdiği nimeti geri almamak, fâni cevvdâların, cömertlerin şe'nidir. Bütün âlemi cûd-i sehâsına mazhar eden Cevvâd-ı Mutlak ve Hâlık-ı Rahîm, zerrat-ı âleme bu vücûdu verdikten sonra yok etmesi, keremine, rahmetine, adâletine, cûd ve sehâsına yakışır mı? Hâşâ! Öyle ise; O Zât-ı Kerîm hiçbir şeyi yok etmez. Belki verdiği vücûdu tavırdan tavra çevirmek sûretiyle tekâmûl ettirerek son mertebeye kadar götürür, ebedî âlemde ibkâ eder.

Evet, rahmetiyle kâinata vücûd libasını giydirip şenlendiren; Arz'ı, bilhassa bahar mevsiminde hadsiz nimetlerle tezyin eden; herkesin, bilhassa yavruların rızıklarını en güzel şekilde göndererek onları nokta-i kemallerine doğru terbiye eden bir Cûd-i Sehâ sahibi Zât'a, mahlûkata ve hususan çok mühim yerlerde çalışarak kemâlâta mazhar olan zerrata verdiği bu makâm ve kemâli geri alarak onları ebedî fenaya göndermek hiç şâyeste olur mu, hiç yakışır mı? Hâşâ ve kellâ! Geri alsa, O'nun kerem ve rahmetine uygun düşmez. Ağacı yaratmışsa, o ağacın vücûdunu bir daha ondan geri almaz, yok etmez. Belki tavırdan tavra, halden hale çevirir, kemâline kavuşturduktan sonra bâkî bir âleme götürür.

ŞERH

perîşan birine bir hediyeı verdikten sonra onu geri alması, onun kerem ve rahmetine yakışır mı?

Evet, şu zerrata verdiği vücûdu onlardan geri almak, Kanun-i Kerem ve Rahmet'ine taban tabana zıddır. En âdî bir adamın, verdiği bir şeyi geri alması nasıl muvafık değilse, Hâlık-ı Kerîm ve Rahîm'in zerrata verdiği vücûd nimetini geri alması da cûd ve rahmetine o kadar muvafık değildir. Belki O Zât-ı Kerîm ve Rahîm, o zerratı tekâmûl ettirerek ebedî hayata mazhar eder.

Âciz ve fakîr insanlarda durum böyle ise, Cevvâd-ı Mutlak olan Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti, bütün âlemi ihâtâ etmiş, şenlendirmiş ve güzelleştirmiştir. Âleme vücûd veren O'nun rahmetidir. İşte böyle bir cûd-i sehâ sâhibine yakışır mı verdiğini geri alsın? Hâşâ ve kellâ! Çünkü âlemdeki bütün kerem ve rahmetler, O'nun kerem ve rahmetinin bir cilvesidir. Öyle ise; Cenâb-ı Hak, Erhamürrâhimîn olduğuna göre, verdiğini geri almaz.

Demek verdiği nimeti geri almamak, fânî cevvdâların, cömertlerin şe'nidir. Bütün âlemi cûd-i sehâsına mazhar eden Cevvâd-ı Mutlak ve Hâlık-ı Rahîm, zerrat-ı âleme bu vücûdu verdikten sonra yok etmesi, keremine, rahmetine, adâletine, cûd ve sehâsına yakışır mı? Hâşâ! Öyle ise; O Zât-ı Kerîm hiçbir şeyi yok etmez. Belki verdiği vücûdu tavırdan tavra çevirmek sûretiyle tekâmûl ettirerek son mertebeye kadar götürür, ebedî âlemde ibkâ eder.

Evet, rahmetiyle kâinata vücûd libasını giydirip şenlendiren; Arz'ı, bilhassa bahar mevsiminde hadsiz nimetlerle tezyin eden; herkesin, bilhassa yavruların rızıklarını en güzel şekilde göndererek onları nokta-i kemallerine doğru terbiye eden bir Cûd-i Sehâ sahibi Zât'a, mahlûkata ve hususan çok mühim yerlerde çalışarak kemâlâta mazhar olan zerrata verdiği bu makâm ve kemâli geri alarak onları ebedî fenaya göndermek hiç şâyeste olur mu, hiç yakışır mı? Hâşâ ve kellâ! Geri alsa, O'nun kerem ve rahmetine uygun düşmez. Ağacı yaratmışsa, o ağacın vücûdunu bir daha ondan geri almaz, yok etmez. Belki tavırdan tavra, halden hale çevirir, kemâline kavuşturduktan sonra bâkî bir âleme götürür.

ŞERH

derc eder ve ondan bir parça yapar. Şu Küre-i Arz ve semâvât, Cennet'e gider.

Cenâb-ı Hak, Hakîm-i Mutlak olduğundan yarattığı hiçbir şeye faydasız, işe yaramaz denilmez. Hepsi san'atlıdır ve hikmetlidir. Onun için masnûâtı yok etmek sûretiyle san'atını bozmaz, mahlûkâta ücretini vermemekle işlerine abes karıştırmaz. Bu hal, şân-ı hikmetine yakışmaz. Hakîm'in şe'ni odur ki, abes iş yapmaz. Âlemde her an ve zaman vücûda gelen bu tamirât ve tahrîbât ne içindir, gâye ve maksad nedir? Gündüzü gece ile, bahar ve yazı güz ve kış ile tahrîb etmesi ne içindir? Eğer dâr-ı âhiret olmazsa, bütün bu hakîmâne faaliyetler abes ve boşu boşuna olur. Bu kadar tahrîbât ve yıkım, bu denli san'at ve hikmet ile bağdaşır mı? Asla ve kat'a! Belki perde-i gayb arkasında biri var ki, Hakîm'dir. Abes iş yapmaz. Bu âlemde tahrîb ettiği masnûâtın zerratını başka bir âlemde daha a'lâ bir şekilde istimal edecek, her şeye hayat bahşedecek, ona mahsûs bir terakkî verecektir.

Evet, mezkur iki ayetin sırrıyla ve işâretiyle; bu âlemde zerrat, hadsiz çalışmalarının karşılığını, ahiretin şuurulu ve canlı bir taşı ve toprağı olarak o menzillerdeki binâlarda derc olmak ile alırlar. Bu sadece cüz'î bir misaldi. Kâinatta Ellah'ın Hâkim olduğuna, faydasız ve abes iş yapmadığına milyonlarca delil vardır. Nereye ve hangi şeye bakarsan bak, orada bir hikmet elinin işlediğini bedâhетен göreceksin.

Evet, kâinatta abesiyyetin olmaması, her şeyde binler fâide ve neticelerin bulunması ve en kısa yolun takib edilmesi isbat eder ki, âlemde bir Kanun-i Hikmet hüküm-fermâdır. O Kanun-i Hikmet, zerratin ebedî bir âlemde dâimî bir hayata mazhar olmasını iktizâ eder. Demek zerreler yok olmuyor, harekât-ı zerrat, haşre şehâdet ve onu isbat eder.

Hülâsa: Görüyoruz ki, kâinatta israf edilmiyor, abes işler yapılmıyor. Bu fiiller, bir Kanun-i Hikmet'e, o da Hakîm bir Zât'ın vücûb-i vücûduna ve vahdetine delâlet eder. Madem kâinatta bir Kanun-i Hikmet vardır. Zerrat da bu kanuna tabidir. Elbette O Hakîm olan Zât, zerratı ademe mahkûm etmekle hikmetini hiçe indirmeyecek, onları ebedî bir hayata mazhar edecektir.

ŞERH

derc eder ve ondan bir parça yapar. Şu Küre-i Arz ve semâvât, Cennet'e gider.

Cenâb-ı Hak, Hakîm-i Mutlak olduğundan yarattığı hiçbir şeye faydasız, işe yaramaz denilmez. Hepsi san'atlıdır ve hikmetlidir. Onun için masnûâtı yok etmek sûretiyle san'atını bozmaz, mahlûkâta ücretini vermemekle işlerine abes karıştırmaz. Bu hal, şân-ı hikmetine yakışmaz. Hakîm'in şe'ni odur ki, abes iş yapmaz. Âlemde her an ve zaman vücûda gelen bu tamirât ve tahrîbât ne içindir, gâye ve maksad nedir? Gündüzü gece ile, bahar ve yazı güz ve kış ile tahrîb etmesi ne içindir? Eğer dâr-ı âhiret olmazsa, bütün bu hakîmâne faaliyetler abes ve boşu boşuna olur. Bu kadar tahrîbât ve yıkım, bu denli san'at ve hikmet ile bağdaşır mı? Asla ve kat'a! Belki perde-i gayb arkasında biri var ki, Hakîm'dir. Abes iş yapmaz. Bu âlemde tahrîb ettiği masnûâtın zerratını başka bir âlemde daha a'lâ bir şekilde istimal edecek, her şeye hayat bahşedecek, ona mahsûs bir terakkî verecektir.

Evet, mezkur iki ayetin sırrıyla ve işâretiyle; bu âlemde zerrat, hadsiz çalışmalarının karşılığını, ahiretin şuurulu ve canlı bir taşı ve toprağı olarak o menzillerdeki binâlarda derc olmak ile alırlar. Bu sadece cüz'î bir misaldi. Kâinatta Ellah'ın Hâkim olduğuna, faydasız ve abes iş yapmadığına milyonlarca delil vardır. Nereye ve hangi şeye bakarsan bak, orada bir hikmet elinin işlediğini bedâheten göreceksin.

Evet, kâinatta abesiyyetin olmaması, her şeyde binler fâide ve neticelerin bulunması ve en kısa yolun takib edilmesi isbat eder ki, âlemde bir Kanun-i Hikmet hüküm-fermâdır. O Kanun-i Hikmet, zerratin ebedî bir âlemde dâimî bir hayata mazhar olmasını iktizâ eder. Demek zerreler yok olmuyor, harekât-ı zerrat, haşre şehâdet ve onu isbat eder.

Hülâsa: Görüyoruz ki, kâinatta israf edilmiyor, abes işler yapılmıyor. Bu fiiller, bir Kanun-i Hikmet'e, o da Hakîm bir Zât'ın vücûb-i vücûduna ve vahdetine delâlet eder. Madem kâinatta bir Kanun-i Hikmet vardır. Zerrat da bu kanuna tabidir. Elbette O Hakîm olan Zât, zerratı ademe mahkûm etmekle hikmetini hiçe indirmeyecek, onları ebedî bir hayata mazhar edecektir.

METİN

Hem madem şu dünyanın pek çok âsârı ve maneviyyâtı ve meyveleri ve cin ve ins gibi mükellefinin mensûcât-ı amelleri, sahâif-i ef'âlleri, ruhları, cesedleri âhiret pazarına gönderiliyor. Elbette o semerâtâ ve manalara hizmet eden ve arkadaşlık eden zerrat-ı Arziye dahî, vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra, yani nûr-i hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve hayatî tesbîhâta medâr olduktan sonra şu harab olacak dünyanın enkâzı içinde, şu zerratı dahî öteki âlemin binâsında dercetmek muktezâ-yı adl ve hikmettir. Ve şu hakikattan pek muazzam bir "Kanun-i Adl" in ucu görünüyor.

ŞERH

(Hem madem şu dünyanın pek çok âsârı) mevcûdâtı (ve maneviyyâtı) dünyadaki mevcûdâtın zikir ve ibadetleri (ve meyveleri) zikir ve ibadetlerinin neticeleri (ve cin ve ins gibi mükellefinin mensûcât-ı amelleri) Cennet ve Cehennem'e giden manzaraları, (sahâif-i ef'âlleri) haşır meydanında neşredilecek amel defterleri, (ruhları, cesedleri âhiret pazarına gönderiliyor.) Bu mevzû, 24. Mektûb'ta tafsîlâtıyla îzâh edilmiştir. Oraya mürâcaât edilsin. (Elbette o semerâtâ, o manalara hizmet eden ve arkadaşlık eden zerrat-ı Arziye dahî, vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra, yani nûr-i hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve) mevcûdâtın hayatına girmekle yaptığı tesbîhâta medâr olup, yani zîhayat cisme girip, Hayy isminin tecellîsine mazhariyetle (hayatî tesbîhâta medâr olduktan sonra, şu harab olacak dünyanın enkâzı içinde, şu zerratı dahî öteki âlemin binâsına dercetmek, muktezâyı adl ve hikmettir. Ve şu hakikatten, pek muazzam bir Kanun-i Adl'in ucu görünüyor.)

Kâinâtta görüyoruz ki, her hak sâhibine hakkı veriliyor. Meselâ, ins ve cinnin bütün a'mâl ve çalışmaları kayıt altına alınıp ahiret pazarlarına gönderiliyor. Çalışmaları boşa götürülmüyor, onlara adâlet ile hükmediliyor. Demek Âdil bir Zât vardır. Elbette O Âdil Zât'ın adâleti iktizâ eder ki, hayata hizmet eden en fazla çalışan zerratın da hakk-ı hayati verilsin. En fazla çalışan hizmetkârlarına ücret vermemesi, Adl ismine zıd değil midir?

METİN

Hem madem şu dünyanın pek çok âsârı ve maneviyyâtı ve meyveleri ve cin ve ins gibi mükellefinin mensûcât-ı amelleri, sahâif-i ef'âlleri, ruhları, cesedleri âhiret pazarına gönderiliyor. Elbette o semerâtâ ve manalara hizmet eden ve arkadaşlık eden zerrat-ı Arziye dahî, vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra, yani nûr-i hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve hayatî tesbîhâta medâr olduktan sonra şu harab olacak dünyanın enkâzı içinde, şu zerratı dahî öteki âlemin binâsında dercetmek muktezâ-yı adl ve hikmettir. Ve şu hakikattan pek muazzam bir "Kanun-i Adl" in ucu görünüyor.

ŞERH

(Hem madem şu dünyanın pek çok âsârı) mevcûdâtı (ve maneviyyâtı) dünyadaki mevcûdâtın zikir ve ibadetleri (ve meyveleri) zikir ve ibadetlerinin neticeleri (ve cin ve ins gibi mükellefinin mensûcât-ı amelleri) Cennet ve Cehennem'e giden manzaraları, (sahâif-i ef'âlleri) haşır meydanında neşredilecek amel defterleri, (ruhları, cesedleri âhiret pazarına gönderiliyor.) Bu mevzû, 24. Mektûb'ta tafsîlâtıyla îzâh edilmiştir. Oraya mürâcaât edilsin. (Elbette o semerâtâ, o manalara hizmet eden ve arkadaşlık eden zerrat-ı Arziye dahî, vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra, yani nûr-i hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve) mevcûdâtın hayatına girmekle yaptığı tesbîhâta medâr olup, yani zîhayat cisme girip, Hayy isminin tecellîsine mazhariyetle (hayatî tesbîhâta medâr olduktan sonra, şu harab olacak dünyanın enkâzı içinde, şu zerratı dahî öteki âlemin binâsına dercetmek, muktezâyı adl ve hikmettir. Ve şu hakikatten, pek muazzam bir Kanun-i Adl' in ucu görünüyor.)

Kâinâtta görüyoruz ki, her hak sâhibine hakkı veriliyor. Meselâ, ins ve cinnin bütün a'mâl ve çalışmaları kayıt altına alınıp ahiret pazarlarına gönderiliyor. Çalışmaları boşa götürülüyor, onlara adâlet ile hükmediliyor. Demek Âdil bir Zât vardır. Elbette O Âdil Zât'ın adâleti iktizâ eder ki, hayata hizmet eden en fazla çalışan zerratın da hakk-ı hayati verilsin. En fazla çalışan hizmetkârlarına ücret vermemesi, Adl ismine zıd değil midir?

ŞERH,

“(Hatırla o günü ki, o günde Ellâh’ın düşmanları toplanıp Cehennem ateşine götürülürler. İlk gelenlere sonradan gelenler iltihâk edinceye kadar o makamda bekletilirler. Nihayet Cehennem ateşinin etrafında toplandıklarında kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhinde dünyada yaptıklarına dair şehâdet ederler. Âsîler, derilerine, ‘Niçin bizim aleyhimize şahidlik ettiniz?’ derler. Onlar da cevaben, ‘Her şeyi konuşturan Ellâh, bizi de konuşturdu.’) Konuşmamak elimizden gelmez. (Ve O) Ellâhu Teâlâ (bidâyeten sizi halk etti ve neticede O’nun tarafına rücû’ edeceksiniz.) Başka merciiniz yoktur’ (dediler. Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinize şehâdet edeceklerine korktuğunuz için günahlarınızı setreder olmadınız. Ancak amellerinizin çoğunu Ellâhu Teâlâ bilmez zannettiniz ve amelinizi insanlar arasında şâyî’ olmasından korkunuza binâen setrederdiniz. Şu sizin Ellâhu Teâlâ amellerinizin çoğunu bilmez zannınız, sizi helâke düşürdü ve hüsrâna uğrayanlardan oldunuz.)”¹

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Kıyamet gününde aleyhlerinde olarak dilleri, elleri ve ayakları bütün yaptıklarına şehâdet edecektir.”²

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“O günde Biz onların ağızlarına mühür basarız. Ve ma’siyetlerini beyân husûsunda elleri, yaptıklarını Bize anlatır ve ayakları da şahidlik eder.”³

[1] Fussilet, 41:19-23.

[2] Nûr, 24:24.

[3] Yâsîn, 36:65.

ŞERH,

"(Hatırla o günü ki, o günde Ellâh'ın düşmanları toplanıp Cehennem ateşine götürülürler. İlk gelenlere sonradan gelenler iltihâk edinceye kadar o makamda bekletilirler. Nihayet Cehennem ateşinin etrafında toplandıklarında kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhinde dünyada yaptıklarına dair şehâdet ederler. Âsîler, derilerine, 'Niçin bizim aleyhimize şahidlik ettiniz?' derler. Onlar da cevaben, 'Her şeyi konuşturan Ellâh, bizi de konuşturdu.) Konuşmamak elimizden gelmez. **(Ve O)** Ellâhu Teâlâ **(bidâyeten sizi halk etti ve neticede O'nun tarafına rücû' edeceksiniz.)** Başka merciiniz yoktur' **(dediler. Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinize şehâdet edeceklerine korktuğunuz için günahlarınızı setreder olmadınız. Ancak amellerinizin çoğunu Ellâhu Teâlâ bilmez zannettiniz ve amelinizi insanlar arasında şâyî' olmasından korkunuza binâen setrederdiniz. Şu sizin Ellâhu Teâlâ amellerinizin çoğunu bilmez zannınız, sizi helâke düşürdü ve hüsrâna uğrayanlardan oldunuz.)"**¹

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"Kıyamet gününde aleyhlerinde olarak dilleri, elleri ve ayakları bütün yaptıklarına şehâdet edecektir."²

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

"O günde Biz onların ağızlarına mühür basarız. Ve ma'siyetlerini beyân husûsunda elleri, yaptıklarını Bize anlatır ve ayakları da şahidlik eder."³

[1] Fussilet, 41:19-23.

[2] Nûr, 24:24.

[3] Yâsîn, 36:65.

ŞERH

Yûsuf'a: *(‘Huzurlarına çık, bunlara görün!’ dedi. Vaktâ ki Yûsuf (as) çıktı, kadınlar onu görünce, büyüklüğünü anlayıp, hayretlerinden bıçakla ellerini kestiler ve dediler ki: ‘Ellâh’ı tenzîh ederiz. Bu bir beşer değildir. Ancak ahlâk-ı kerîme sâhibi bir melektir.’)*¹

Ehl-i hakikat, bu ayet-i kerîmeyi delil göstererek derler ki; mü'minler, kabz-ı ervâh ânında güzel bir sûrette gelen meleği görünce, o cemâl-i sûrete meftûn olup, sekerâtta elemini tam hissetmiyorlar. Bu hakikat, kâfirin vücûdunda bulunan zerratin Cehennem'de azab-ı İlâhî'yi hissetmediklerine de bir delil teşkil eder.

Cehennemde yokluk yoktur. Zerratin Cehennem'deki bir mükâfâtı da bekâyâ mazhar olup ademden ve yokluk eleminden kurtulmasıdır. Kâfirin cesedindeki zerrat, tecelliyât-ı kahriyyeye mazhariyetle bir nev'i hayata mazhar oluyor. Çünkü Cenâb-ı Hak, bütün esmasıyla Hay ve Bâkî'dir. Doğrudan doğruya terakkiyâta mazhariyetle ve ebedîleşmekle aldığı lezzet ona kâfi geliyor.

Cenâb-ı Hakk'ın o kâfire şu dünyada yaptığı ihsan ve ikrâmdan ve buna vesîle olan zerratin hidemâtından dolayı o kâfir îmân ve ubûdiyyetle mükellef iken irâdesiyle küfür ve inkâra girmiş, bütün o zerratin hukûkuna tecâvüz etmiştir. İşte O Kahrîr-ı Zülcelâl, bu hukûkun muhafazası için, kâfiri dâimî bir âzâba müstehak ediyor.

Zerratin, kâfirin vücûdunda iki münâsebeti var. Biri, cesedinin bir parçası olmasıdır. Diğer, o vücûdda bulunması hasiyetiyle ruh ile beraber Cehennem'de ceza çekmesidir. Fakat işin gerçeğine baktığımız zaman bu ceza, hakikatte ceza değildir. Çünkü zerrat, memurîn-i İlâhî olduğu için, Bâkî-i Zülkemâl onları yok etmedi. O vücûdda bekâyâ mazhar eylemek sûretiyle bir nev'i mükâfâtlandırdı. Dâimî bir hayata mazhar etmekle ebedî bir Cehennem'de bu sûretle onlara lezzet tattırıyor. Hem kâfirden intikâm almak için onları o vücûdda vazifelendirerek bir nev'i terakkiyâta mazhar eyledi. Çünkü zerrat, Kahrîr-ı Zülcelâl'in memuru olması itibarıyla, onlara göre nârı da hoş, nûru da hoştur.

[1] Yûsuf, 12:31.

ŞERH

Yûsuf'a: *(‘Huzurlarına çık, bunlara görün!’ dedi. Vaktâ ki Yûsuf (as) çıktı, kadınlar onu görünce, büyüklüğünü anlayıp, hayretlerinden bıçakla ellerini kestiler ve dediler ki: ‘Ellâh’ı tenzîh ederiz. Bu bir beşer değildir. Ancak ahlâk-ı kerîme sâhibi bir melektir.’)*¹

Ehl-i hakikat, bu ayet-i kerîmeyi delil göstererek derler ki; mü'minler, kabz-ı ervâh ânında güzel bir sûrette gelen meleği görünce, o cemâl-i sûrete meftûn olup, sekerâtta eleme tam hissetmiyorlar. Bu hakikat, kâfirin vücûdunda bulunan zerratin Cehennem'de azab-ı İlâhî'yi hissetmediklerine de bir delil teşkil eder.

Cehennemde yokluk yoktur. Zerratin Cehennem'deki bir mükâfâtı da bekâyâ mazhar olup ademden ve yokluk eleminden kurtulmasıdır. Kâfirin cesedindeki zerrat, tecelliyât-ı kahriyyeye mazhariyetle bir nev'i hayata mazhar oluyor. Çünkü Cenâb-ı Hak, bütün esmasıyla Hay ve Bâkî'dir. Doğrudan doğruya terakkiyâta mazhariyetle ve ebedîleşmekle aldığı lezzet ona kâfi geliyor.

Cenâb-ı Hakk'ın o kâfire şu dünyada yaptığı ihsan ve ikrâmdan ve buna vesîle olan zerratin hidemâtından dolayı o kâfir îmân ve ubûdiyyetle mükellef iken irâdesiyle küfür ve inkâra girmiş, bütün o zerratin hukûkuna tecâvüz etmiştir. İşte O Kahrâr-ı Zülcelâl, bu hukûkun muhafazası için, kâfiri dâimî bir âzâba müstehak ediyor.

Zerratin, kâfirin vücûdunda iki münâsebeti var. Biri, cesedinin bir parçası olmasıdır. Diğer, o vücûdda bulunması hasiyetiyle ruh ile beraber Cehennem'de ceza çekmesidir. Fakat işin gerçeğine baktığımız zaman bu ceza, hakikatte ceza değildir. Çünkü zerrat, memurîn-i İlâhî olduğu için, Bâkî-i Zülkemâl onları yok etmedi. O vücûdda bekâyâ mazhar eylemek sûretiyle bir nev'i mükâfâtlandırdı. Dâimî bir hayata mazhar etmekle ebedî bir Cehennem'de bu sûretle onlara lezzet tattırıyor. Hem kâfirden intikâm almak için onları o vücûdda vazifelendirerek bir nev'i terakkiyâta mazhar eyledi. Çünkü zerrat, Kahrâr-ı Zülcelâl'in memuru olması itibariyle, onlara göre nârî da hoş, nûru da hoştur.

[1] Yûsuf, 12:31.

METİN

nutfelerin aksâmında ve çekirdeklerin esnâfında ve tohumların ecnâsında kaderin ayrı ayrı yazdığı evâmîr-i tekvîniyye cihetiyle ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar.

Ve o madde itibariyle mâhiyetleri¹şiye bir hükmünde olan o maddeler, hadsiz muhtelif mevcûdâta menşe' oluyorlar. Ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar. Elbette hidemât-ı hayatiyye ve hayattaki tesbîhât-ı Rabbâniyyede defaâtla bir zerre bulunmuş ise ve hizmet etmiş ise, o zerrenin manevî alnında o manaların hikmetlerini, hiçbir şey'i kaybetmeyen kader kalemiyle kaydetmesi; muktezâ-yı ihâta-i ilmîdir. Ve şunda pek muazzam bir "Kanun-i İlm-i Muhîr" in ucu görünüyor.

Hâşiye Evet, bütün onlar, bu dört unsurdan mürekkebtir. Müvellidü'l-mâ, müvellidü'l-humûza, azot, karbon gibi maddelerden teşkil olunuyorlar. Maddece bir sayılabilirler. Farkları yalnız kaderin manevî yazısındadır.

ŞERH

nutfelerin aksâmında) kısımlarında **(ve çekirdeklerin esnâfında)** sınıflarında **(ve tohumların ecnâsında)** cinslerinde **(kaderin ayrı ayrı yazdığı evâmîr-i tekvîniyye cihetiyle ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar.)** Meselâ, her insanın menisinde kaderin yazdığı "kûn" emrinden gelen ayrı ayrı evâmîr-i tekvîniyye var. İnsanların maddî ve manevî cihetlerinin ayrı ayrı olması, o evâmîr-i tekvîniyyenin, o kaderî yazının ayrı ayrı olmasından tezâhür etmiştir. Meselâ, insanların fizikî yapılarının birbirine benzememesi, kabiliyetlerinin farklılığı, hissiyâtlarının ihtilâfı, hep o kaderî yazıların ve tekvîni emirlerin ayrı ayrı oluşundan ileri gelmektedir.

(Ve o madde itibariyle mâhiyetleri bir hükmünde olan o maddeler,) yumurta, nutfe, çekirdek ve tohumların asıl maddeleri aynı olmakla beraber, **(hadsiz muhtelif mevcûdâta menşe' oluyorlar. Ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar. Elbette hidemât-ı hayatiyye ve hayattaki tesbîhât-ı Rabbâniyyede defaâtla bir zerre bulunmuş ise ve hizmet etmiş ise, o zerrenin manevî alnında o manaların hikmetlerini, hiçbir şeyi kaybetmeyen kader kalemiyle kaydetmesi; muktezâ-yı ihâta-i ilmîdir. Ve şunda pek muazzam bir "Kanun-i İlm-i Muhîr" in ucu görünüyor.**

[1]

METİN

nutfelerin aksâmında ve çekirdeklerin esnâfında ve tohumların ecnâsında kaderin ayrı ayrı yazdığı evâmîr-i tekvîniyye cihetiyle ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar.

Ve o madde itibariyle mâhiyetleri¹şiye bir hükmünde olan o maddeler, hadsiz muhtelif mevcûdâta menşe' oluyorlar. Ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar. Elbette hidemât-ı hayatiyye ve hayattaki tesbîhât-ı Rabbâniyyede defaâtla bir zerre bulunmuş ise ve hizmet etmiş ise, o zerrenin manevî alnında o manaların hikmetlerini, hiçbir şey'i kaybetmeyen kader kalemiyle kaydetmesi; muktezâ-yı ihâta-i ilmîdir. Ve şunda pek muazzam bir "Kanun-i İlm-i Muhîr" in ucu görünüyor.

Hâşiye Evet, bütün onlar, bu dört unsurdan mürekkebtir. Müvellidü'l-mâ, müvellidü'l-humûza, azot, karbon gibi maddelerden teşkil olunuyorlar. Maddece bir sayılabilirler. Farkları yalnız kaderin manevî yazısındadır.

ŞERH

nutfelerin aksâmında) kısımlarında **(ve çekirdeklerin esnâfında)** sınıflarında **(ve tohumların ecnâsında)** cinslerinde **(kaderin ayrı ayrı yazdığı evâmîr-i tekvîniyye cihetiyle ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar.)** Meselâ, her insanın menisinde kaderin yazdığı "kûn" emrinden gelen ayrı ayrı evâmîr-i tekvîniyye var. İnsanların maddî ve manevî cihetlerinin ayrı ayrı olması, o evâmîr-i tekvîniyyenin, o kaderî yazının ayrı ayrı olmasından tezâhür etmiştir. Meselâ, insanların fizikî yapılarının birbirine benzememesi, kabiliyetlerinin farklılığı, hissiyâtlarının ihtilâfı, hep o kaderî yazıların ve tekvîni emirlerin ayrı ayrı oluşundan ileri gelmektedir.

(Ve o madde itibariyle mâhiyetleri bir hükmünde olan o maddeler,) yumurta, nutfe, çekirdek ve tohumların asıl maddeleri aynı olmakla beraber, **(hadsiz muhtelif mevcûdâta menşe' oluyorlar. Ayrı ayrı makam ve nûr sâhibi oluyorlar. Elbette hidemât-ı hayatiyye ve hayattaki tesbîhât-ı Rabbâniyyede defaâtla bir zerre bulunmuş ise ve hizmet etmiş ise, o zerrenin manevî alnında o manaların hikmetlerini, hiçbir şeyi kaybetmeyen kader kalemiyle kaydetmesi; muktezâ-yı ihâta-i ilmîdir. Ve şunda pek muazzam bir "Kanun-i İlm-i Muhîr" in ucu görünüyor.**

[1]

METİN

Öyle ise zerreler¹ işiye başıboş değiller.

Hâşiye**Şu cevab, yedi “Madem” kelimelerine bakar.**

ŞERH

Öyle ise zerreler başıboş değiller.)

Daha önce ifâde edildiği gibi: *“Zîhayat cisimlerin zerratı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerreler öyle manevî bir nûra, bir letâfete, bir meziyyete mazhar oluyorlar ki, sâir zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer.”* Alîm-i Mutlak, tohum ve çekirdeklere, nutfeye ve yumurtalara İmam-ı Mübîn’den ilmî program ve kanunları, Kitab-ı Mübîn’den ise fizikî şekil ve kuvaları aksettirmiştir. İlm-i Ezelîsiyle o kanun ve kuvalara göre oradaki zerrata bir kabiliyyet vermiştir. O tohum ve çekirdekler, yumurta ve nutfeler, o kanun ve kuvalara göre gelişip neşv ü nemâ buluyorlar. Ruh, cisme hâkim olduğu gibi, yumurta, nutfeye, tohum ve çekirdekler gibi bu câmid maddelerde de kaderin evâmîr-i tekvîniyyesi, yani İmam-ı Mübîn’deki ilmî program ve kanunlar ile Kitab-ı Mübîn’deki fizikî şekil ve kuvalar hâkimdir. Zira mevcûdâtın maddeleri hakikatte bir olduğu halde ayrı ayrı meziyyetleri ve sûretleri gösteriyor ki, perde-i gayb arkasında bir ilm-i muhîr var, hükmediyor. O ilm-i muhîr, her şey için bir ilmî program ve fizikî şekil tayin etmiştir. Zerrat-ı mevcûdât, bu ilmî program ve fizikî şekillere göre hareket etmektedir.

Evet, Cenâb-ı Hak, Alîm-i Mutlak olduğundan bütün zerrat-ı âlem O’nun daire-i ilmindedir. Daire-i İlm-i İlâhî’nin hârici olmadığından, zerrat-ı âlem, hidemât-ı hayatiyye ve hayattaki tesbîhât-ı Rabbâniyyede defaâtla çalıştıktan sonra zâhiren fenâ bulup gider. Hakikatte daire-i kudretten, daire-i ilme geçer. Daire-i ilmin hârici yoktur ki, bir şey oraya atılsın. Dolayısıyla zerratın başına ne gelirse gelsin, yine o ilm-i muhîr geçer, yok olmaz. O Alîm-i Mutlak, madem ebedîdir, O’na âyinedarlık yapan zerrat da dâr-ı bekâda ebedî kalacaktır.

Hülâsa: Ruh, cisme hâkim olduğu gibi, câmid maddelerde dahî kaderin yazdığı evâmîr-i tekvîniyye, yani İmam-ı Mübîn’deki ilmî program

[1]

METİN

Öyle ise zerreler¹ işiye başıboş değiller.

Hâşiye**Şu cevab, yedi “Madem” kelimelerine bakar.**

ŞERH

Öyle ise zerreler başıboş değiller.)

Daha önce ifâde edildiği gibi: *“Zîhayat cisimlerin zerratı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerreler öyle manevî bir nûra, bir letâfete, bir meziyyete mazhar oluyorlar ki, sâir zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer.”* Alîm-i Mutlak, tohum ve çekirdeklere, nutfeye ve yumurtalara İmam-ı Mübîn’den ilmî program ve kanunları, Kitab-ı Mübîn’den ise fizikî şekil ve kuvaları aksettirmiştir. İlm-i Ezelîsiyle o kanun ve kuvalara göre oradaki zerrata bir kabiliyyet vermiştir. O tohum ve çekirdekler, yumurta ve nutfeler, o kanun ve kuvalara göre gelişip neşv ü nemâ buluyorlar. Ruh, cisme hâkim olduğu gibi, yumurta, nutfeye, tohum ve çekirdekler gibi bu câmid maddelerde de kaderin evâmîr-i tekvîniyyesi, yani İmam-ı Mübîn’deki ilmî program ve kanunlar ile Kitab-ı Mübîn’deki fizikî şekil ve kuvalar hâkimdir. Zira mevcûdâtın maddeleri hakikatte bir olduğu halde ayrı ayrı meziyyetleri ve sûretleri gösteriyor ki, perde-i gayb arkasında bir ilm-i muhîr var, hükmediyor. O ilm-i muhîr, her şey için bir ilmî program ve fizikî şekil tayin etmiştir. Zerrat-ı mevcûdât, bu ilmî program ve fizikî şekillere göre hareket etmektedir.

Evet, Cenâb-ı Hak, Alîm-i Mutlak olduğundan bütün zerrat-ı âlem O’nun daire-i ilmindedir. Daire-i İlm-i İlâhî’nin hârici olmadığından, zerrat-ı âlem, hidemât-ı hayatiyye ve hayattaki tesbîhât-ı Rabbâniyyede defaâtla çalıştıktan sonra zâhiren fenâ bulup gider. Hakikatte daire-i kudretten, daire-i ilme geçer. Daire-i ilmin hârici yoktur ki, bir şey oraya atılsın. Dolayısıyla zerratın başına ne gelirse gelsin, yine o ilm-i muhîr geçer, yok olmaz. O Alîm-i Mutlak, madem ebedîdir, O’na âyinedarlık yapan zerrat da dâr-ı bekâda ebedî kalacaktır.

Hülâsa: Ruh, cisme hâkim olduğu gibi, câmid maddelerde dahî kaderin yazdığı evâmîr-i tekvîniyye, yani İmam-ı Mübîn’deki ilmî program

[1]

METİN

Netice-i Kelâm: Geçmiş yedi kanun, yani Kanun-i Rubûbiyyet, Kanun-i Kerem, Kanun-i Cemâl, Kanun-i Rahmet, Kanun-i Hikmet, Kanun-i Adl, Kanun-i İhatâ-i İlmî gibi pek çok muazzam kanunların görünen uçları arkalarında birer İsm-i A'zam ve o İsm-i A'zamın tecellî-i a'zamını gösteriyor. Ve o tecellîden anlaşılıyor ki: Sâir mevcûdât gibi şu dünyadaki tahavvûlât-ı zerrat dahî, gayet âlî hikmetler için kaderin çizdiği hudûd üzerine kudretin verdiği evâmîr-i tekvîniyyeye göre hassas bir mîzan-ı ilmî ile cevelân ediyorlar. Adeta başka yüksek bir âleme¹şiye gitmeğe hâzırlanıyorlar.

Hâşiye **Çünkü bilmüşâhede gayet cevâdâne bir faaliyetle şu âlem-i kesîf ve süflîde pek kesretle nûr-i hâyâtı serpmek ve iş'âl etmek, hatta en hasîs maddelerde ve taaffün etmiş cisimlerde kesretle taze bir nûr-i hâyâtı ışıklandırmak, o kesîf ve hasîs maddeleri nûr-i hayatla letâfetlendirmek, cilâlandırmak, sarahate yakın işâret ediyor ki; gayet latîf, ulvî, nazîf, hâyâtdâr diğer bir âlemin hesabına şu kesîf, câmid âlemi, zerratın hareketiyle, hayatın nûruyla cilalandırıyor, eritiyor, güzelleştiriyor.**

ŞERH

(Netice-i Kelâm: Geçmiş yedi kanun, yani Kanun-i Rubûbiyyet, Kanun-i Kerem, Kanun-i Cemâl, Kanun-i Rahmet, Kanun-i Hikmet, Kanun-i Adl, Kanun-i İhatâ-i İlmî gibi pek çok muazzam kanunların görünen uçları arkalarında) bu kanunların her biri bir ismi isbat ediyor. O her bir isimden (birer ism-i A'zam ve o ism-i A'zamın tecellî-i A'zamını gösteriyor. Ve o tecelliden anlaşılıyor ki: Sâir mevcûdât gibi şu dünyadaki tahavvûlât-ı zerrat dahî, gayet âlî) yüksek (hikmetler için kaderin çizdiği hudûd) yani İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunlar (üzerine kudretin verdiği evâmîr-i tekvîniyyeye) yani Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvalara (göre hassas bir mîzan-ı ilmî ile cevelân) hareket (ediyorlar. Adeta başka yüksek bir âleme²gitmeğe hâzırlanıyorlar.

[1]

[2] Hâşiye **Çünkü bilmüşâhede gayet cevâdâne) cömertçe (bir faaliyetle şu âlem-i kesîf ve süflîde) -Âlem-i süflî, Küre-i Arz'dır. Cennet ise, âlem-i ulvîdir.- (pek kesretle nûr-i hayatı serpmek ve iş'âl etmek) ışıklandırmak, (hatta en hasîs maddelerde ve taaffün etmiş) kokuşmuş (cisimlerde kesretle taze bir nûr-i hayatı ışıklandırmak, o kesîf ve hasîs) âdî (maddeleri nûr-i hayatla letâfetlendirmek, cilalandırmak; sarahate yakın işâret ediyor ki; gayet latîf, ulvî, nazîf, hayâtâr diğer bir âlemin hesabına şu kesîf, câmid âlemi, zerratın hareketiyle, hayatın nûruyla cilalandırıyor, eritiyor, güzelleştiriyor.)**

METİN

Netice-i Kelâm: Geçmiş yedi kanun, yani Kanun-i Rubûbiyyet, Kanun-i Kerem, Kanun-i Cemâl, Kanun-i Rahmet, Kanun-i Hikmet, Kanun-i Adl, Kanun-i İhatâ-i İlmî gibi pek çok muazzam kanunların görünen uçları arkalarında birer İsm-i A'zam ve o İsm-i A'zamın tecellî-i a'zamını gösteriyor. Ve o tecellîden anlaşılıyor ki: Sâir mevcûdât gibi şu dünyadaki tahavvûlât-ı zerrat dahî, gayet âlî hikmetler için kaderin çizdiği hudûd üzerine kudretin verdiği evâmîr-i tekvîniyyeye göre hassas bir mîzan-ı ilmî ile cevelân ediyorlar. Adeta başka yüksek bir âleme¹şiye gitmeğe hâzırlanıyorlar.

Hâşiye **Çünkü bilmüşâhede gayet cevâdâne bir faaliyetle şu âlem-i kesîf ve süflîde pek kesretle nûr-i hâyâtı serpmek ve iş'âl etmek, hatta en hasîs maddelerde ve taaffün etmiş cisimlerde kesretle taze bir nûr-i hâyâtı ışıklandırmak, o kesîf ve hasîs maddeleri nûr-i hayatla letâfetlendirmek, cilâlandırmak, sarahate yakın işâret ediyor ki; gayet latîf, ulvî, nazîf, hâyâtdâr diğer bir âlemin hesabına şu kesîf, câmid âlemi, zerratın hareketiyle, hayatın nûruyla cilalandırıyor, eritiyor, güzelleştiriyor.**

ŞERH

(Netice-i Kelâm: Geçmiş yedi kanun, yani Kanun-i Rubûbiyyet, Kanun-i Kerem, Kanun-i Cemâl, Kanun-i Rahmet, Kanun-i Hikmet, Kanun-i Adl, Kanun-i İhatâ-i İlmî gibi pek çok muazzam kanunların görünen uçları arkalarında) bu kanunların her biri bir ismi isbat ediyor. O her bir isimden (birer ism-i A'zam ve o ism-i A'zamın tecellî-i A'zamını gösteriyor. Ve o tecelliden anlaşılıyor ki: Sâir mevcûdât gibi şu dünyadaki tahavvûlât-ı zerrat dahî, gayet âlî) yüksek (hikmetler için kaderin çizdiği hudûd) yani İmam-ı Mübîn'deki ilmî program ve kanunlar (üzerine kudretin verdiği evâmîr-i tekvîniyyeye) yani Kitab-ı Mübîn'deki fizikî şekil ve kuvalara (göre hassas bir mîzan-ı ilmî ile cevelân) hareket (ediyorlar. Adeta başka yüksek bir âleme²gitmeğe hâzırlanıyorlar.

[1]

[2] Hâşiye **Çünkü bilmüşâhede gayet cevâdâne) cömertçe (bir faaliyetle şu âlem-i kesîf ve süflîde) -Âlem-i süflî, Küre-i Arz'dır. Cennet ise, âlem-i ulvîdir.- (pek kesretle nûr-i hayatı serpmek ve iş'âl etmek) ışıklandırmak, (hatta en hasîs maddelerde ve taaffün etmiş) kokuşmuş (cisimlerde kesretle taze bir nûr-i hayatı ışıklandırmak, o kesîf ve hasîs) âdî (maddeleri nûr-i hayatla letâfetlendirmek, cilalandırmak; sarahate yakın işâret ediyor ki; gayet latîf, ulvî, nazîf, hayâtâr diğer bir âlemin hesabına şu kesîf, câmid âlemi, zerratın hareketiyle, hayatın nûruyla cilalandırıyor, eritiyor, güzelleştiriyor.)**

METİN

Öyle ise zîhayat cisimler, o seyyâh zerrelere gûyâ birer mekteb, birer kışla, birer misafirhâne-i terbiye hükmündedir ve öyle olduğuna bir hads-i sâdıkla hükmedilebilir.

ŞERH

(Öyle ise zîhayat cisimler, o seyyâh zerrelere gûyâ birer mekteb, birer kışla, birer misafirhâne-i terbiye hükmündedir ve öyle olduğuna bir hads-i sâdıkla hükmedilebilir.)

Nasıl ki kesîf maddeler, bir fabrikaya atılmakla temizlenerek yeni mahsûlât elde ediliyor. Aynen öyle de bu kâinât, husûsan zîhayat âlemi, adeta bütün zerrelere için bir fabrikadır ki; zerrat, izn-i ilâhî ile oralara girerek tasaffî eder, tazelenir, cilalanır, dışarı atılır ki, ebedî âleme layık zerrat olsun.

Müellif (ra), bu mevzûu şöyle îzâh etmektedir:

“Meselâ, nasıl ki hârikulâde bir fabrika makinesine âdî bazı maddeler atılır; içinde yanarlar, zâhiren mahvolur; fakat o fabrikanın inbiklerinde çok kıymetdâr kimya maddeleri ve edviyyeler teressüb eder. Hem onun kuvvetiyle ve buharıyla o fabrikanın çarkları döner; bir taraftan kumaşları dokumasına, bir kısmı kitab tab’ına, bir kısmı da şeker gibi başka kıymetdâr şeyleri îmâl etmesine medâr oluyor ve hâkezâ... Demek o âdî maddelerin yanmasıyla ve zâhiren mahvolmasıyla, binler şeyler vücûd buluyor. Demek âdî bir vücûd gider, âlî çok vücûdları irsiyyet bırakır. İşte şu halde o âdî maddeye yazık oldu denilir mi? Fabrika sâhibi neden ona acımadı, yandırdı; o sevimli maddeleri mahvetti, şikâyet edilir mi? Aynen öyle de وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى Hâlık-ı Hakîm ve Rahîm ve Vedûd, muktezâ-yı rahmet ve hikmet ve vedûdiyyet olarak, kâinât fabrikasına hareket veriyor; her bir vücûd-i fânîyi çok bâkî vücûdlara çekirdek yapar, makâsîd-ı Rabbâniyyesine medâr eder, şuûnât-ı Sübhâniyyesine mazhar kılar, kalem-i kaderine mürekkebe ittihaz eder ve kudretin dokumasına bir mekik yapar ve daha bilmediğimiz pek çok inâyât-ı gâliye ve makâsîd-ı âliye için, kendi faaliyet-i kudretiyle kâinâtı faaliyete getirir. Zerratı cevelâna, mevcûdâtı seyerâna, hayvanâtı seyelâna, seyyârâtı deverâna getirir, kâinâtı konuşturur; âyâtını ona sessiz söylettirir ve ona yazdırır.”¹

[1] Mektûbât, 24. Mektûb, 2. Makam, 2. Mebhas, 5. İşâret, s. 295-296.

METİN

Öyle ise zîhayat cisimler, o seyyâh zerrelere gûyâ birer mekteb, birer kışla, birer misafirhâne-i terbiye hükmündedir ve öyle olduğuna bir hads-i sâdıkla hükmedilebilir.

ŞERH

(Öyle ise zîhayat cisimler, o seyyâh zerrelere gûyâ birer mekteb, birer kışla, birer misafirhâne-i terbiye hükmündedir ve öyle olduğuna bir hads-i sâdıkla hükmedilebilir.)

Nasıl ki kesîf maddeler, bir fabrikaya atılmakla temizlenerek yeni mahsûlât elde ediliyor. Aynen öyle de bu kâinât, husûsan zîhayat âlemi, adeta bütün zerrelere için bir fabrikadır ki; zerrat, izn-i ilâhî ile oralara girerek tasaffî eder, tazelenir, cilalanır, dışarı atılır ki, ebedî âleme layık zerrat olsun.

Müellif (ra), bu mevzûu şöyle îzâh etmektedir:

“Meselâ, nasıl ki hârikulâde bir fabrika makinesine âdî bazı maddeler atılır; içinde yanarlar, zâhiren mahvolur; fakat o fabrikanın inbiklerinde çok kıymetdâr kimya maddeleri ve edviyyeler teressüb eder. Hem onun kuvvetiyle ve buharıyla o fabrikanın çarkları döner; bir taraftan kumaşları dokumasına, bir kısmı kitab tab’ına, bir kısmı da şeker gibi başka kıymetdâr şeyleri îmâl etmesine medâr oluyor ve hâkezâ... Demek o âdî maddelerin yanmasıyla ve zâhiren mahvolmasıyla, binler şeyler vücûd buluyor. Demek âdî bir vücûd gider, âlî çok vücûdları irsiyyet bırakır. İşte şu halde o âdî maddeye yazık oldu denilir mi? Fabrika sâhibi neden ona acımadı, yandırdı; o sevimli maddeleri mahvetti, şikâyet edilir mi? Aynen öyle de وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى Hâlık-ı Hakîm ve Rahîm ve Vedûd, muktezâ-yı rahmet ve hikmet ve vedûdiyyet olarak, kâinât fabrikasına hareket veriyor; her bir vücûd-i fânîyi çok bâkî vücûdlara çekirdek yapar, makâsîd-ı Rabbâniyyesine medâr eder, şuûnât-ı Sübhâniyyesine mazhar kılar, kalem-i kaderine mürekkebe ittihaz eder ve kudretin dokumasına bir mekik yapar ve daha bilmediğimiz pek çok inâyât-ı gâliye ve makâsîd-ı âliye için, kendi faaliyet-i kudretiyle kâinâtı faaliyete getirir. Zerratı cevelâna, mevcûdâtı seyerâna, hayvanâtı seyelâna, seyyârâtı deverâna getirir, kâinâtı konuşturur; âyâtını ona sessiz söylettirir ve ona yazdırır.”¹

[1] Mektûbât, 24. Mektûb, 2. Makam, 2. Mebhas, 5. İşâret, s. 295-296.

METİN

Belki her biri; manevî, Rabbânî, muazzam, hadsiz başlı bir fonografin birer plağı hükmünde olan masnû'ların üstünde dönen ve tahmîdât-ı Rabbâniyye kasîdeleriyle o masnûâtı konuşturan ve

ŞERH

azâmeti altında nihayet itaatte, Celâline karşı tezellüldedir. İşte Rahmet seni, ey insan, O Müstağnî-i Alelîtlâkın ve Sultan-ı Sermedînin huzuruna çıkarır ve O'na dost yapar ve O'na muhâtab eder ve sevgili bir abd vaziyetini verir. Fakat nasıl sen Güneşe yetişemiyorsun; çok uzaksın; hiçbir cihetle yaşanamıyorsun; fakat Güneş'in ziyâsı Güneş'in aksini, cilvesini, senin âyinen vasıtasıyla senin eline verir. Öyle de O Zât-ı Akdesî ve O Şemsi Ezel ve Ebedî biz çendân nihayetsiz uzağız, yaşanamayız. Fakat onun ziyâ-i rahmeti onu bize yakın ediyor.

İşte ey insan! Bu rahmeti bulan, ebedî tükenmez bir hazîne-i nûr buluyor. O hazîneyi bulmasının çâresi: Rahmetin en parlak bir misâli ve mümessili ve o rahmetin en belîğ bir lisânı ve dellâlı olan ve Rahmetenlil-âlemîn unvânıyla Kur'ân'da tesmiye edilen Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmın sünnetidir ve tebâiyyetidir. Ve bu Rahmetenlil-âlemîn olan rahmet-i mücessemeye vesîle ise: salavâttır.

Evet, salavâtın manası rahmettir. Ve o zihayat mücessem rahmete rahmet duası olan salavât ise, o Rahmetenlil-âlemînin vüsûlüne vesîledir.

Öyle ise sen salavâtı kendine, o Rahmetenlil-âlemîne vesîle yap ve O Zâtı da Rahmet-i Rahmân'a vesîle ittihaz et. Umûm ümmetin Rahmetenlil-âlemîn olan aleyhissalâtü vesselâm hakkında hadsiz bir kesretle rahmet manasıyla salavât getirmeleri, rahmet ne kadar kıymetdâr bir hediye-i ilâhiyye ve ne kadar geniş bir dairesi olduğunu parlak bir sûrette isbât eder.

*Elhâsıl: Hazîne-i rahmetin en kıymetdâr pırlantası ve kapıcısı Zât-ı Ahmedîyye aleyhissalâtü vesselâm olduğu gibi, en birinci anahtarı dahî: 'Bismillâhirrahmânirrahîm'dir. Ve en kolay bir anahtarı da salavâttır.'*¹

(Belki her biri; manevî, Rabbânî, muazzam, hadsiz başlı bir fonografin birer plağı hükmünde olan masnû'ların üstünde dönen) zerre (ve tahmîdât-ı Rabbâniyye kasîdeleriyle o masnûâtı konuşturan ve

[1] Lem'alar, 14. Lem'a, 2. Makam, 6. Sır, s. 101-102.

METİN

Belki her biri; manevî, Rabbânî, muazzam, hadsiz başlı bir fonoğrafın birer plağı hükmünde olan masnû'ların üstünde dönen ve tahmîdât-ı Rabbâniyye kasîdeleriyle o masnûâtı konuşturan ve

ŞERH

azâmeti altında nihayet itaatte, Celâline karşı tezellüldedir. İşte Rahmet seni, ey insan, O Müstağnî-i Alelîtlâkın ve Sultan-ı Sermedînin huzuruna çıkarır ve O'na dost yapar ve O'na muhâtab eder ve sevgili bir abd vaziyetini verir. Fakat nasıl sen Güneşe yetişemiyorsun; çok uzaksın; hiçbir cihetle yaşanamıyorsun; fakat Güneş'in ziyâsı Güneş'in aksini, cilvesini, senin âyinen vasıtasıyla senin eline verir. Öyle de O Zât-ı Akdesî ve O Şemsi Ezel ve Ebedî biz çendân nihayetsiz uzağız, yaşanamayız. Fakat onun ziyâ-i rahmeti onu bize yakın ediyor.

İşte ey insan! Bu rahmeti bulan, ebedî tükenmez bir hazîne-i nûr buluyor. O hazîneyi bulmasının çâresi: Rahmetin en parlak bir misâli ve mümessili ve o rahmetin en belîğ bir lisânı ve dellâlı olan ve Rahmetenlil-âlemîn unvânıyla Kur'ân'da tesmiye edilen Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmın sünnetidir ve tebâiyyetidir. Ve bu Rahmetenlil-âlemîn olan rahmet-i mücessemeye vesîle ise: salavâttır.

Evet, salavâtın manası rahmettir. Ve o zihayat mücessem rahmete rahmet duası olan salavât ise, o Rahmetenlil-âlemînin vüsûlüne vesîledir.

Öyle ise sen salavâtı kendine, o Rahmetenlil-âlemîne vesîle yap ve O Zâtı da Rahmet-i Rahmân'a vesîle ittihaz et. Umûm ümmetin Rahmetenlil-âlemîn olan aleyhissalâtü vesselâm hakkında hadsiz bir kesretle rahmet manasıyla salavât getirmeleri, rahmet ne kadar kıymetdâr bir hediye-i ilâhiyye ve ne kadar geniş bir dairesi olduğunu parlak bir sûrette isbât eder.

*Elhâsıl: Hazîne-i rahmetin en kıymetdâr pırlantası ve kapıcısı Zât-ı Ahmedîyye aleyhissalâtü vesselâm olduğu gibi, en birinci anahtarı dahî: 'Bismillâhirrahmânirrahîm'dir. Ve en kolay bir anahtarı da salavâttır.'*¹

(Belki her biri; manevî, Rabbânî, muazzam, hadsiz başlı bir fonoğrafın birer plağı hükmünde olan masnû'ların üstünde dönen) zerre (ve tahmîdât-ı Rabbâniyye kasîdeleriyle o masnûâtı konuşturan ve

[1] Lem'alar, 14. Lem'a, 2. Makam, 6. Sır, s. 101-102.

METİN

tesbîhât-ı İlâhiyye neşîdelerini okutturan birer iğne başı sûretinde kendini gösteriyorlar...

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ
 أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
 رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءٌ وَ لِحَقِّهِ آدَاءٌ وَ عَلَى
 آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ دِينَنَا آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

ŞERH

tesbîhât-ı İlâhiyye neşîdelerini) manzumelerini, şiirlerini **(okutturan birer iğne başı sûretinde kendini gösteriyorlar...)** Müellif (ra), burada teşbîh san'atını kullanmıştır. Masnûât, fonoğraf; her bir masnû', o fonoğrafın birer plağı; zerrat, o plağın üstünde dönen iğne başı; o plaktan çıkan sesler de tahmîdât-ı Rabbâniyye ve tesbîhât-ı İlâhiyyedir.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ
 أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
 رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءٌ وَ لِحَقِّهِ آدَاءٌ وَ عَلَى
 آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ دِينَنَا آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

يَسْمُ اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا قَرُّدُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوسُ

Yâ Rab! İsm-i A'zam'ın hakkına ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın hürmetine ve Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın şefâatine, "OTUZUNCU SÖZ'ÜN ŞERHİ" adlı bu eseri, te'lîf eden Risâle-i Nûr tâlibini ve yardımcılarını rızâna nâil eyle ve Cennetü'l-Firdevs'te saâdet-i ebediyyeye mazhar eyle. Âmin... Defter-i hasenâtlarına, bu eserin harfleri adedince hasene yazdır. Âmin... Kalemlerini, esrâr-ı Kur'âniye'ye nâşir eyle. Âmin... Hakâik-i îmâniye ve Kur'âniye'nin neşrinde, kendilerine sebât ve devâm ve ihlâs ihsân eyle. Âmin... Şu eseri neşredenlerin ve okuyanların kalblerini, envâr-ı îmâniyyeye mazhar eyle ve onları sırât-ı müstakîmden ayırma. Âmin... Kur'ân'ın bu asra bakan istikâmetli hizmetinde sebâta muvaffak eyle. Âmin... Kur'ân şâkirdlerini, hizmet-i îmâniye ve Kur'âniye'de dâimâ muvaffak eyle. Âmin... İnsî ve cinnî şeytânların şerlerinden muhâfaza eyle. Âmin... Umûm Kur'ân şâkirdlerini ve mü'min ve mü'minâtı, iki cihânda mes'ûd eyle. Âmin... Anne ve babalarına rahmet eyle. Âmin...

METİN

tesbîhât-ı İlâhiyye neşîdelerini okutturan birer iğne başı sûretinde kendini gösteriyorlar...

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ
 أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
 رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءٌ وَ لِحَقِّهِ آدَاءٌ وَ عَلَى
 آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ دِينَنَا آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

ŞERH

tesbîhât-ı İlâhiyye neşîdelerini) manzumelerini, şiirlerini **(okutturan birer iğne başı sûretinde kendini gösteriyorlar...)** Müellif (ra), burada teşbîh san'atını kullanmıştır. Masnûât, fonoğraf; her bir masnû', o fonoğrafın birer plağı; zerrat, o plağın üstünde dönen iğne başı; o plaktan çıkan sesler de tahmîdât-ı Rabbâniyye ve tesbîhât-ı İlâhiyyedir.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ
 أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
 رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءٌ وَ لِحَقِّهِ آدَاءٌ وَ عَلَى
 آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ وَ سَلِّمْ دِينَنَا آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا قَرُّدُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوسُ

Yâ Rab! İsm-i A'zam'ın hakkına ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın hürmetine ve Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın şefâatine, "OTUZUNCU SÖZ'ÜN ŞERHİ" adlı bu eseri, te'lîf eden Risâle-i Nûr tâlibini ve yardımcılarını rızâna nâil eyle ve Cennetü'l-Firdevs'te saâdet-i ebediyyeye mazhar eyle. Âmin... Defter-i hasenâtlarına, bu eserin harfleri adedince hasene yazdır. Âmin... Kalemlerini, esrâr-ı Kur'âniye'ye nâşir eyle. Âmin... Hakâik-i îmâniye ve Kur'âniye'nin neşrinde, kendilerine sebât ve devâm ve ihlâs ihsân eyle. Âmin... Şu eseri neşredenlerin ve okuyanların kalblerini, envâr-ı îmâniyyeye mazhar eyle ve onları sırât-ı müstakimden ayırma. Âmin... Kur'ân'ın bu asra bakan istikâmetli hizmetinde sebâta muvaffak eyle. Âmin... Kur'ân şâkirdlerini, hizmet-i îmâniye ve Kur'âniye'de dâimâ muvaffak eyle. Âmin... İnsî ve cinnî şeytânların şerlerinden muhâfaza eyle. Âmin... Umûm Kur'ân şâkirdlerini ve mü'min ve mü'minâtı, iki cihânda mes'ûd eyle. Âmin... Anne ve babalarına rahmet eyle. Âmin...

Seite 367

Inhalt für Seite 367 nicht verfügbar.